T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

145397

DİVAN SAHİBİ RUMELİ ŞAİRLERİNİN ŞİİR DÜNYASI

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Halil ÇELTİK

145397

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Cemâl KURNAZ

Ankara - 2004

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Halil ÇELTİK'e ait *Divan Sahibi Rumeli Şairlerinin Şiir Dünyası* adlı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan ..Prof.Dr. Cemal Kurnaz
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üye..Prof. Dr. Rıfkı Açıkgöz
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üye.....Doç.Dr.....Filiz Kılıç
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üye.....Doç. Dr. Ali Fuat Bilkan
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üye..Doç. Dr. Getin PEKACAR
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti, Anadolu'daki kuruluşundan kısa bir süre sonra Avrupa topraklarına geçerek buralarda fetihlere başlar. Avrupa'da fethedilen topraklara genellikle *"Rumeli"* ismi verilir. XIV. yy.ın ikinci yarısında başlayan Avrupa'daki fetih hareketlerine bağlı olarak Rumeli'nin sınırları sürekli genişleyip değişir. XVII. yy.dan itibaren ise sınırlar daralmaya başlar ve Balkan Savaşlarından sonra Rumeli'deki topraklarımız, bugünkü sınırlara gelmiş olur.

Rumeli'de önce Edirne, arkasından da İstanbul'un fethiyle birlikte bu şehirler Osmanlı'nın hükümet merkezi olur. Tarihte çok geniş bir coğrafyaya yayılan Osmanlı Devleti, idarî bakımdan genel olarak Anadolu ve Rumeli şeklinde iki ana bölüme ayrılır.

Rumeli fetihleriyle birlikte bu bölgede kısa sürede canlı bir kültür, sanat ve edebiyat ortamı meydana gelir. Özellikle Saraybosna, Üsküp ve Priştine gibi şehirler başta olmak üzere Rumeli'de çok sayıda şair yetişir. Bunlardan Bosnalı (Hazım Şabanovic, *Knjizevnost Muslimana Bih na Orijentalnim Jezicima*, Sarajevo 1973) ve Edirneli (Rıdvan Canım, *Edirne Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995) şairlerin biyografileri kitap hacmindeki çalışmalarda toplanmış bulunmaktadır.

Rumeli tabiri, bu çalışmanın sınırları çerçevesinde, Osmanlı devletinin bugünkü Türkiye sınırları dışında kalan Avrupa'daki topraklarını ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Bu çalışmada, Osmanlı döneminde Rumeli'de yetişen şairler üzerinde bir inceleme yapılmıştır.

Şairlerin yaşadıkları çevre, içinde yetiştikleri kültür ortamı ve hayat tarzlarıyla ortaya koydukları eserler arasında doğrudan doğruya ya da dolaylı bir şekilde az veya çok bir ilişki bulunur. İçinde yaşanılan çevre değiştikçe sanatçının ortaya koyduğu eserler, dünya görüşü, estetik anlayışı vb. de değişim gösterir. Buna göre, bir Rumeli şairiyle, Orta Asya, Horasan, Bağdad ve Anadolu şairi arasında duyuş, düşünüş, anlatım; edebî sanatları, teşbih ve mecaz unsurlarını kullanma açısından farklılıkların meydana gelmesi doğaldır.

Araştırmamızda Rumeli şairlerinin şiirleri bu farklılıkları tespit açısından incelenmiştir. Benzeri incelemeler diğer coğrafî bölgeler için de hazırlanıp birbiriyle mukayese edildiği zaman, edebiyat dünyamızın özellikleri daha ayrıntılı biçimde ortaya konulmuş olacaktır.

Burada biyografileri derlenen 125 şair içerisinden bir seçme yapılmış ve onların divanlarından hareketle, Rumeli şairlerinin şiirleri çeşitli yönlerden incelenmiştir.

Bu amaçla inceleme için seçilen şairlerin divan metinleri uzun bir çalışmayla önce bilgisayara yüklenmiş, sonra da bilgisayar yardımıyla metinler üzerinde

istatistiksel bir çalışma yapılarak incelenen şairlerin divanlarındaki kelime kadroları tespit edilmiştir. Her şairin divanında toplam kaç kelime kullandığı, bunların ne kadarının Arapça veya Farsça terkiplerden meydana geldiği belirlenmiştir.

Metinler, bilgisayar ortamında araştırma konuları dikkate alınarak fişlenip ilgili bölüm başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Bu inceleme *"Rumeli'de divan şiiri"* ve *"divan şiirinde Rumeli"* olmak üzere iki ana bölümden meydana gelmektedir.

Giriş kısmında *Rumeli* kavramı ve bu çalışmadaki anlamı üzerinde durulmuştur. *Rumeli'de edebiyat* bölümünde burada yetişen divan sahibi şairlerin biyografileri derlenmiş; yaşadıkları yerler ve yüzyıllar tablolar hâlinde verilmiştir.

Edebiyatta Rumeli bölümünde, divanlarda Rum ve Rumeli kavramı etrafında yazılan şiirler üzerinde durulmuş; Rumeli coğrafyasının divan şiirine yansıyan özellikleri ortaya konulmuştur. Rumeli şairlerinin bölgedeki diğer milletlerle yan yana, hatta iç içe yaşamaları sebebiyle, onlar hakkındaki gözlemlerine yer verilmiş ve bu gözlemlerin onların şiirlerine etkisi araştırılmıştır.

Rumeli şairlerinin bir üslûp özelliği olarak fazlaca kullandıkları söyleyiş biçimlerine dikkat çekilmiş; divan şiirinde idealize edilen geleneksel sevgili ve âşık tiplerinden farklı olarak onların şiirlerinde yer alan, günlük hayatta karşılaşılabilecek gerçek sevgili ve âşık tipleriyle ilgili özellikler örneklendirilmiştir.

Bu çalışma, temelde bir şairin hayatı, sanatı, eserleri, divanı ve şiirlerinin tahliline yer veren incelemelere benzer. Ancak burada tek bir şair değil; belirli bir bölgede yaşayan şairler topluca değerlendirilmiştir. Bu çalışma sadece bir şair üzerinde yapılmış bir tahlil olmadığından, burada her bir özellik incelemeye alınamamıştır. Seçilen şairler üzerinde, yukarıda belirtilen hususlar bakımından sınırlı bir çalışma yapılmıştır. Dolayısıyla çalışmada birtakım eksiklikler görülebilir.

Bu inceleme tek bir şair hakkında yapılsaydı, onun şiir dünyası bütün yönleriyle incelenebilirdi. Burada geniş bir bölge ele alındığından, inceleme alanında bir sınırlama yapmak mecburiyeti ortaya çıkmıştır. Bu nedenle şairlerin biyografileri kısaca verilmiş, kaynakçaları gösterilmiş ve şiirleri Rumeli coğrafyasından kaynaklanan özellikleri yansıtma açısından araştırılmıştır.

İncelemenin konusu metin neşri değil; Rumeli şairlerini, diğer şairlerden ayırıcı özelliklerin veya onlar tarafından bir üslûp özelliği oluşturacak kadar fazlaca yer verilen kullanımların tespit, tahlil ve değerlendirilmesidir.

Üzerinde durulan konular değişik divanlardan toplanan metinlerle örneklendirildiğinden, her divanda farklı bir imlâ hususuyetiyle karşılaşılmıştır. Eklerin düz ya da yuvarlak veya günümüz imlâ kurallarına uygun yazılması gibi. Verilen metinler arasında, bu çalışma içeresinde bir imlâ birliği oluşturmak

istenmiştir. Örnekler daha çok XVI. yy. şairlerine ait olduğu için, metinler klâsik imlâya göre verilmiş; ancak, asıl amaç metin neşri olmadığından, bunlar transkribe edilmemiştir.

Konuyu açıklayıcı örnek şiirlerin künyeleri dipnotlarda verilmemiş, daha önce hazırlanan divan tahlillerindeki yönteme benzer şekilde, metinlerin altında, şair isim veya mahlasından sonra şekil kısaltması, şiir numarası, beyit ya da bent numarası biçiminde gösterilmiştir. Hayâlî Bey divanında gazellerin kafiyesi değiştikçe şiir numarası birden başladığından, şiir numarasının başına sayfa numarası da eklenmiştir.

Sayın hocalarım Prof. Dr. Ahmet Mermer (Mezâkî), Doç. Dr. Filiz Kılıç (Âşık Çelebi) ve Dr. Müberra Gürgendereli (Ziyâî) hazırladıkları divan metinlerinin disketlerini vererek kullanmama müsaade ettiler. Sayın Doç. Dr. Yaşar Aydemir ve Yrd. Doç. Dr. Mustafa Tatcı hocalarımın önemli katkıları oldu. Değerli arkadaşlarım Arş. Gör. Kaplan Üstüner ve Arş. Gör. Ömer Özkan metnin tashihine yardım etti. Kendilerine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Bu konuda çalışmamı tavsiye ve teşvik ederek yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocalarım Prof. Dr. Cemâl Kurnaz ve Prof. Dr. Mustafa İsen Beylere sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Halil ÇELTİK
Ankara
Aralık 2004

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ III
KISALTMALAR XIV
GİRİŞ 1
RUMELİ 1
Neden Rumeli? 1
Araştırmanın Konusu, Kapsamı ve Sınırları 3
İNCELENEN ŞAİRLERİN SEÇİMİ VE ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 6
I. BÖLÜM 9
RUMELİ'DE EDEBİYAT 9
RUMELİ'NİN FETHİ VE RUMELİ'DE TÜRK EDEBİYATI 10
RUMELİ DOĞUMLU DİVAN ŞAİRLERİ 11
Rumeli Şairlerinin Doğum Yerleri 12
Yüzyıllara Göre Rumeli Şairleri 14
Rumeli Şairlerinin Öğrenim Yerleri 15
Rumeli Şairlerinin Divanları 16
Rumeli Şairlerinin Meslekleri 18
Rumeli Şairlerinin Tasavvufî Yönleri 20
DİVAN SAHİBİ RUMELİ ŞAİRLERİ 22
Adnî 22
Adnî 22
Ahmed-i Rıdvân 23
Ahî 24
Âkif 24
Ali 25
Arîf 25
Arşî 25
Âsım 26
Âşık Çelebi 27
Atâ 28
Avnî 29
Aziz 31
Bahârî 31
Behcetî 32
Belîğ 33
Celâl Bey 33
Cinânî 35
Es'ad 35

Fâik 36
Fânî 37
Fasihî 37
Fatîn 38
Fâzıl 38
Ferîdî 39
Feridun 40
Ferrî 40
Fevrî 40
Fevzî 41
Gâlib 42
Gazi 43
Gulâmî 44
Habîbî 44
Hâmî 45
Handî 45
Hâtem 46
Hayâlî 46
Hayretî 48
Hikmet 49
Hısâlî 50
Hulûsî 50
Hüsnî 51
İlâhî 51
İlhâmî 52
İshâk Çelebi 52
İzzet 53
İzzet 54
Kâimî 54
Kâtibî 55
Kâzım Paşa 55
Lâmekânî Hüseyin 56
Mâhir 57
Mâhir 57
Mesîhî 58
Meşhûrî 59
Mezâkî 59
Muidî 60
Muîn 60

Mümin 61
Müsellem 61
Nâilî 62
Nâşid 63
Nazîf 64
Nazîf 64
Nazîm Berâtî 65
Necâhî 66
Nehârî 66
Nehcî 67
Nihânî 68
Nisârî 68
Niyâzî 69
Niyâzî 69
Râmiz 70
Râsim 71
Râtib 71
Resâ 72
Reşid 72
Rüşdî 72
Sâbit 73
Sabrî 75
Sabrî 75
Sâdık 76
Sa'dî 76
Saîd 77
Sâlih 78
Sâmî 78
Sâmî 78
Sâmiî 79
Sa'yî 80
Sezâyî 81
Sezâyî 81
Sırrî 82
Sipahî 83
Sükkerî 83
Şehdî 83
Şem'î 84
Şevkî 85

Şeyhî 85
Şükrî 86
Tâlib 86
Tarzî 87
Tecellî 87
Tulûî 88
Usûlî 88
Vahdetî 89
Vâlî 90
Vâlihî 90
Vasfî 91
Vefâyî 92
Vehbî 92
Vehbî 93
Veysî 93
Vusûlî 94
Yahyâ 95
Zaîfî 96
Zârî 97
Zarîfî 97
Zikrî 98
Zikrî 98
Zîver 98
Ziyâî 99
RUMELİ ŞAİRLERİNİN KELİME DÜNYALARI 101
Rumeli Şairlerinde İntihal ve Şiir Tekrarı 129
RUMELİ SÖYLEYİŞİ 136
A/â 137
Ay / ây 143
Be 145
Beğim 149
-cığım, -ciğim Hitapları 155
Di 159
E 161
Gel e 161
Gör e 164
Di e 167
İnsaf id e 167
Gider e 168

Gönder e 168
Söyle e 169
Efendi 169
Hay / Hey 173
Hele 182
Pes, bes 185
Vay / vây 187
Ya/yâ 191
Yâ (yâhu, yaa; hiç olacak iş mi, olur mu?) 196
Yürü var / var yürü 204
BALKAN DİLLERİNİN ETKİSİ 210
RUMELİ ÜSLÛBUNA DAİR 211
RUMELİ ŞAİRLERİNDE HECE VEZNİ 214
II. BÖLÜM 218
EDEBİYATTA RUMELİ 218
DİVANLARDA RUM ve RUMELİ KAVRAMI 219
RUM 221
RUM: RUMELİ/AVRUPA 224
RUMELİ 225
Rumeli Beylerbeyi 232
Sadr-ı Rûm: Rumeli Beylerbeyi 232
Rumeli Kethüdâlığı 233
Husrev-i Rûm 233
Bâğ-ı Rûm, Gülistân-ı Rûm 234
Bahr-ı Rûm 235
Fahr-ı Rûm, Âfet-i Rûm 236
Fitne-i Rûm 236
Rum Harâcı 236
Rum Hassânı 237
Mollâ-yı Rûm 237
Rumeli Abdâlı 237
Rum Cânânı, Rumeli Dilberleri, Dilberân-ı Rûm 239
Rumeli Köçekleri 241
Rumeli Toluları 241
Rumeli Serverleri 242
RUMELİ ŞAİRLERİNDE RUMELİ COĞRAFYASI 243
Frenk/Frengî 244
Kızıl Elma 246
RUMELİ'DEKİ ÇEŞİTLİ DEVLET VE MİLLETLER 247
Alman 247

Bulgar 247
Eflak Boğdan 248
Hersek 248
Leh 248
Nemçe 249
Yunan 249
RUMELİ ŞEHİRLERİ 250
Belgrad 250
Bosna/Saraybosna 251
Saray 253
Eğri 253
Erdel 253
Kamaniçe 253
Karadağ 253
Karaferye 254
Karatova 254
Novigrad 254
Peç 254
Siroz (Sereẓ) 255
Uyvar 255
Üsküp 255
Vardar 259
Yenice 259
Zigetvar 261
RUMELİ'DE NEHİRLER 261
Arda 261
Tuna 262
Tunca 264
Vardar 264
RUMELİ KÜLTÜR VE COĞRAFYASININ ŞİİRE ETKİSİ 266
RUMELİ ŞAİRLERİNİN ŞİİRLERİNDE İSEVÎLİK İZLERİ 266
Kilise (Deyr, Manastır) 267
Kilise Camileri 267
Hayır İçin Kilise Yapımı 269
Kilisede İbadet 270
Kilise Seyri 271
Kilise Resimleri (İkona) 272
Kilise-Erganun 274
Kilise-Çan 277

Kilise-Put 277
Kilise-Ruhban 279
Kilise-Haç 280
Kilise-Dünya 280
Kilise Kandili 281
Kiliseyle İlgili Diğer Kullanımlar 281
Mesih/İsa, Meryem 282
Haç, Salib, Çelipa 290
Zünnâr 292
İncil 296
ŞAİRLERİN RUMELİ KÜLTÜRÜNE DAİR BAZI GÖZLEMLERİ 297
KÂFİR-MÜSLÜMAN İLİŞKİLERİ 297
Kâfir/Hıristiyan Güzeller 297
Müslüman-Kâfir Savaşı 299
Müslüman Olma, Din Değiştirme 300
Kâfirin Müslüman Âşığa Acıması 303
Diğer Kâfir-Müslüman Münasebetleri 305
KÂFİRLERE İÇKİ HARAM DEĞİLDİR 306
MEYHANE KAPISINA ÇEMBER ASMAK 306
AŞKINA, SAĞLIĞINA İÇMEK 307
SARHOŞ KÂFİRLERİN BAHŞİŞ DAĞITMASI 308
FIÇI 308
FİLORİ 308
ŞAPKA 308
Havaya Külâh Atma 309
PASTAV 311
PEHLİVAN 311
RUMELİ ABDÂL ve KALENDERÎLERİ 318
ABDÂLLAR 318
KALENDERÎLER 330
IŞIK 334
ABDÂL VE KALENDERÎLERLE İLGİLİ BAZI ÖZELLİKLER 337
Tıraş 339
Teber 341
Esrar 342
Cür'a, Cür'adân 347
ER KAVRAMI 356
Er: Erkek 357
Er: Asker 359

Eren....360
Gerçek Er:....362
AKINCI GAZİLER....363
RUMELİ ŞAİRLERİNDE RİNDÂNE TAVIR VE İSTİĞNA....368
İSTİĞNA....368
RİNTLİK....383
LÂUBÂLÎ SÖYLEYİŞ....391
RUMELİ ŞAİRLERİNDE ÇİZGİ DIŞI SEVGİLİ VE ÂŞIK TİPLERİ....399
RUMELİ ŞAİRLERİNDE ÇİZGİ DIŞI SEVGİLİ....399
Âşığını Seven Güzel....400
Sevgiliyle Mektuplaşma....410
Âşığıyla Görüşen Sevgili....413
Ala/Elâ Gözlü Güzel....415
Paraya Düşkün Sevgili....417
Şiire Meraklı Güzeller....418
Bûse Dağıtan Güzeller....419
Esmer ve Sarışın Güzeller....420
Hıristiyan Sevgili....421
RUMELİ ŞAİRLERİNDE ÇİZGİ DIŞI ÂŞIK....423
Sevgiliyi Terk Eden Âşık....423
Rakiple Barışık, Sevgiliyi Kıskanmayan Âşık....430
Çapkın Âşık....433
Sevgiliye Kavuşan Âşık....434
MAHBÛB METHİYELERİ VE ŞEHRENGİZ....436
Rumeli'ye Mahsus İsimler....441
SONUÇ....446
BİBLİYOGRAFİK KISALTMALAR VE KAYNAKÇA....449
DİZİN....463
ÖZET....477
EKLER....479

KISALTMALAR

Kaynakların kısaltmalarıyla künyeleri, *bibliyografik kısaltmalar ve kaynakça* başlıklı bölümde verilmiştir.

AKM : Atatürk Kültür Merkezi
B : Beyit
bkz : Bakınız
bs. : Baskı
C. : Cilt
Çev. : Çeviren
Der. : Derleyen
Fas : Fasikül
G : Gazel
Haz. : Hazırlayan
İA : İslâm Ansiklopedisi (MEB Yayını)
K : Kaside
Kt : Kıta
Ktp. : Kütüphane(si)
MEB : Millî Eğitim Bakanlığı
Mes : Mesnevî
Mh : Muhammes
Mk : Mukattaat
Mr : Murabba
Msd : Müseddes
Msr : Mısra
Mş : Muaşşer
No. : Numara
Obi : Onbirli
ö. : Ölümü
s. : Sayfa
S. : Sayı
SATŞ : Son Asır Türk Şairleri
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Şhr : Şehrengîz
TDEA : Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDED : Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
TDK : Türk Dil Kurumu
Terc. : Tercüme
Th : Tahmis
Tr : Tarih
Trc : Tercî-bent

Trk : Terkib-bent
TTK : Türk Tarih Kurumu
TDV İA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ü. : Üniversite(si)
vb. : Ve benzeri / ve başkaları
Vol. : Volume
vr. : Varak
Yay. : Yayın(lar)ı
YKYK : Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Katalogu
Yz. : Yazma

GİRİŞ

RUMELİ

"Diyâr-ı Rum" önceleri Doğu Roma imparatorluğunun yayıldığı bölgelere, özellikle de Anadolu'ya verilen bir isimdi. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren Anadolu'nun Türkleşmesiyle Osmanlılar, Avrupa kıtasında fethettikleri yerlere *"Rum ili"* veya bugünkü söyleyişle *"Rumeli"* adını verdiler[1].

Rumeli denilen yerin sınırları tam olarak belirlenemeyip sürekli ihtilâflar ortaya çıkmış; Osmanlı'nın Avrupa'da fetihlerde bulunmasıyla da sınırları sürekli genişleyip değişmiştir. Bununla birlikte, Osmanlı ülkesinden Eflâk, Boğdan, Bulgaristan, Sırbistan, Bosna, Hersek, Karadağ, Arnavutluk ve Mora gibi yerlerin kendilerini diğer bölgelerden ayırt edici isimleri bulunmaktaydı. Bu sebeple Rumeli tabiri bu bölgelerin dışında kalan yerleri kapsayan bir isim oldu. Trakya, Makedonya, Teselya ile Mora dışındaki Yunanistan topraklarına bazen de sadece Trakya ve Makedonya yani Edirne ve Selânik vilâyetleriyle Manastır ve Üsküp civarına Rumeli denildi[2].

Şemseddin Sâmî, Kâmûsü'l-A'lâm'ında bugün *"Rumeli"* tabirinin coğrafyacılarca pek kullanılmayıp bu yerlerin *Balkan yarımadası* olarak isimlendirildiğini söyler[3].

Sonuç olarak Rumeli tabiri Osmanlı devletince Avrupa'da fethedilen toprakları ifade eden bir terimdir. Bu çalışmada Rumeli, bu anlamını muhafaza etmekle birlikte, Osmanlı devletinin bugünkü Türkiye sınırları dışındaki Avrupa toprakları yerinde kullanılmıştır.

Neden Rumeli?

Divan şairlerinin işledikleri konularla şiirlerinin malzemesi temelde benzerlik gösterir. Durum böyle olmakla birlikte divan şiiri baştan sona tekdüze gelişen bir edebiyat değildir. Şairlerin bu malzemeyi kullanış şekilleri birbirinden farklıdır. Her şair sevgili için döktüğü göz yaşını mübalağalı bir şekilde anlatabilir; ama Bağdadlı şair bunu Fırat'a benzetirken, Vardar Yeniceli şair Vardar'a benzetir. Dolayısıyla anlatım şekli, teşbih ya da edebî sanatların kullanımı şairden şaire, şairin yaşadığı çevreye göre değişir. Şair, bir ölçüde içinde yaşadığı kültürün ürünüdür ve şiirlerinde öncelikle içinde yaşadığı çevreden aldığı kültüre ait birikimini dile getirir. Şairlerin yaşadıkları çevre, içinde yetiştikleri kültür ortamı ve hayat tarzlarıyla ortaya koydukları eserler arasında doğrudan doğruya ya da dolaylı bir şekilde az veya çok bir ilişki bulunur.

Çok geniş bir coğrafyaya yayılan Osmanlı Devleti, kendi içerisinde pek çok farklı kültürleri barındırmıştır. Bu kültür merkezlerinin yer aldığı coğrafyalardan birisi de Rumeli'dir. Belli kültür merkezleri içerisinde yaşayan şairlerin şiirlerinde

---

1 "Rum", genellikle vezin gereği olarak şiirlerde "Rûm" biçiminde yazılmıştır.

2 Bu isimlendirmeler konusunda geniş bilgi için bkz: Şemseddin Sâmî 1996: III/2376; III/1632; IV/2852; Gökbilgin 1956: 247-285; İnciciyan-Andreasyan 1974: 11-88; Pitcher 1999; Özbaran 2004.

3 Şemseddin Sâmî 1996: III/2376; III/1632; IV/2852.

kullandıkları kültür unsurlarında benzerlikler bulunur. İçinde yaşanılan çevre değiştikçe sanatçının ortaya koyduğu eserler, dünya görüşü, estetik anlayışı vb. de değişim gösterir. Buna göre, bir Rumeli şairiyle, Orta Asya, Horasan, Bağdad ve Anadolu şairleri arasında duyuş, düşünüş, anlatım; edebî sanatları, teşbih ve mecaz unsurlarını kullanma açısından farklılıkların bulunması doğaldır. Bu çalışmada, Rumelili olmanın, bölge şairleri üzerindeki etkileri ve bunun şiire yansımasıyla ilgili hususlar, *Rumeli coğrafyası*, *Rumeli kültürü* gibi başlıklar altında incelenecektir.

Fuat Köprülü, Rumeli şairlerini değerlendirirken, onların şiirlerinde samimi olduklarını, çevrelerine duyarlı bulunduklarını belirterek şöyle der: *"Bu serbest, rindâne aşk şiirlerinde, Hayâlî, İshâk Çelebi gibi Rumeli şairlerinde de gördüğümüz hususiyetler vardır: Samimilik, kuvvetli ilham, lâubâlilik, gurur ve istiğnâ, mahallî renklere îtina..."*[4]

Rumeli şairlerinin yetiştikleri ortam, ele aldıkları konular, anlattıkları sosyal hayat, şiirlerinde kullandıkları motifler, söz sanatları, hayal dünyası, kelime kadrosu incelendiğinde onların bazı ortak noktalarının bulunduğu görülür. Yaşadıkları çevreye duyarlı olan Rumeli şairleri, şiirlerinde genel olarak Rumeli ve özelde, çeşitli Rumeli şehirleri, Rumeli'deki bazı nehir, dağ, vb. coğrafî mekânları dile getirirler. Rumeli bölgesinde çokça kullanılan *"ya, be, gör e, bak a, behey, hey"* gibi günlük konuşma dilinin özelliği olan senli-benli, samimi bir ifade biçimine şiirlerinde fazlaca yer verirler. Bunun yanında, sınır boylarında birbirine komuşu olarak bazen de aynı şehirde iç içe yaşadıkları diğer milletlerle yakın temas sonucu bazı kültürel yakınlıklar meydana gelir. Özellikle bölge kültürünün bir etkisi olarak Hıristiyan veya gayr-i Müslim toplulukların çeşitli inançları, gelenek ve görenekleri gibi konulardaki gözlemler, bir malzeme olarak şiire girer. Burada söz konusu özellikler örneklendirilmiştir.

Benzer incelemeler diğer coğrafî bölgeler için de hazırlandığında, edebiyat dünyamızın birbirine benzer ve birbirinden ayrılan yönleri daha geniş biçimde ortaya konacak ve edebiyat tahliline çok geniş bir malzeme sunulmuş olacaktır. Bu tür araştırmalara malzeme hazırlamak için, burada Rumeli şairleri, seçilen şairlerden hareketle tümevarım yöntemiyle incelenecektir.

Büyük bir çoğunluğu şimdiki sınırlarımız dışında kalan Rumeli bölgesinde, fetihlerle kısa sürede önemli kültür ve sanat merkezleri meydana gelir. Fetihlerin ardından buralarda kısa sürede pek çok şair yetişir. Hatta tezkirelerde yer alan şairlerin büyük bir kısmı Rumeli doğumludur[5]. Bu şairler, Rumeli'deki mimarî yapılar vb. diğer Türk eserleri topluca ele alındığında, bölgenin Osmanlı tarafından imar edilip önemli bir kültür ve sanat merkezi hâline gitirildiği açık bir şekilde ortaya koyar. Dolayısıyla bu çalışma divan sahibi Rumeli şairlerini tanıtırken aynı zamanda bölgenin edebiyatımız açısından ne kadar önemli olduğunu da ifade eder. Bu incelemenin bir benzeri halk edebiyatı ile dinî-tasavvufî alanda eser veren diğer şairler için de hazırlandığında, bölgenin önemi ve Rumeli şairlerinin genel özellikleri daha etraflı bir biçimde ortaya konulmuş olacaktır. Bu çalışmanın tam olarak amacına ulaşabilmesi için, benzer araştırmaların diğer bölgeler üzerinde de devam ettirilmesine ihtiyaç vardır.

---

4 Köprülü 1931: 133-135; Köprülü 1988: 554.

5 İsen 1997i: 64-75.

Araştırmanın Konusu, Kapsamı ve Sınırları

Burada, üzerinde araştırma yapılacak şairlerin Rumeli'de doğup büyümesi ve divan sahibi olması en temel ölçü olarak kabul edilmiştir. Divan sahibi olmadıkları hâlde, biyografik kaynaklar ve antolojilerde şiirlerinden örnekler verilen şairler incelemeye alınmayacaktır. Bu noktada iki önemli problem ortaya çıkmaktadır:

Birinci problem, Rumeli kelimesiyle kastedilen bölgenin neresi olduğudur. Bu çalışmada, Rumeli'den maksat, Osmanlı devletinin bugünkü Türkiye sınırları dışında kalan Avrupa toprakları, özellikle de Üsküp, Vardar Yenicesi, Priştine, Saraybosna gibi Türk kültürünün yoğun biçimde yayılıp geliştiği bölgelerdir.

Anadolu bir zamanlar *"diyâr-ı Rum"* (Rum diyarı, Rum ülkesi) olarak anılırdı. Daha sonra Osmanlı'nın Avrupa'da fetihlere başlamasıyla birlikte Trakya'dan Balkanlara kadar uzanan bölge, Rumeli olarak isimlendirildi. XIV. yy.dan itibaren fethedilmeye başlanan bu bölgede Saraybosna, Üsküp, Priştine, Vardar gibi Türk kültür ve edebiyatı bakımından önemli merkezler meydana geldi. Buralarda akıncı Evrenosoğulları[6] ve mutasavvıf Abdullah İlâhî'nin[7] de faaliyetleriyle kültür hayatı canlanmaya başladı. XVI. yy.a gelindiğinde Rumeli şehirlerinde önemli pek çok şair yetişti[8].

Çalışmanın kapsamıyla ilgili ikinci önemli problem ise, Rumelili şair sözünün anlamıdır. Rumeli'de doğmuş olmakla birlikte çok genç yaşlarda Rumeli'den ayrılarak başka bölgelerde yaşayan kimselerin, Rumelili sayılıp sayılamayacağı sorusu akla gelmektedir. Diğer taraftan Anadolu'da dünyaya geldikten sonra seyahat, göç, resmî görev gibi sebeplerle Rumeli'ye gidip uzun süre orada kalan şairlerin, hangi bölge içinde incelenmesi gerektiği de önemli bir sorundur.

Ayrıca Rumelili şair yerine Rumeli şairi tanımı kullanıldığı zaman da, Rumelili olmadığı hâlde, Rumeli konulu şiirler yazan şairler anlaşılabilmektedir. Söyleyiş kolaylığı da dikkate alınarak çalışmamızda daha çok Rumelili şairleri ifade etmek üzere, *"Rumeli şairi"* terimi tercih edilmiştir.

"Divan Sahibi Rumelili Şairler" veya *"Rumeli Şairleri"* sözüyle kastedilen, *"Rumeli'de doğup büyüyerek burada uzun süre kalmış divan veya divançe sahibi şairlerdir"*. Dolayısıyla, Rumeli doğumlu olmayan şairler incelemeye alınmamıştır.

Bu çalışma sadece bir biyografi veya bibliyografya çalışması değildir. Bu nedenle şairlerin biyografileri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmemiş, metni yayımlanmış olan divanların girişindeki ya da biyografik kaynaklardaki bilgiler daha çok özet hâlinde derlenip kaynakçaları gösterilmiştir.

Bu araştırmanın konusu, Rumeli şairlerinin şiirlerinde kendilerine özgü bir üslûp özelliği oluşturacak kadar fazlaca yer verdikleri söyleyiş özellikleriyle konuların tespit, tahlil ve değerlendirmesidir. Tespit edilen özellikler, divanlardan alınan konuyla ilgili açıklayıcı metinlerle delillendirilmiştir.

---

6 İsen 1998: 80-86; Arslan 2001.

7 TDEA 1981: IV/358.

8 İsen 1997i: 64-75.

Bu çalışma kısaca *"Divan Sahibi Rumeli Şairleri"* başlığını taşıyabilirdi. Ancak burada sadece biyografilere yer verilmeyip yukarıda sayılan hususların tespit edilmiş olması ve bunun belirtilmesi için çalışma adına *"Şiir Dünyası"* ibaresi eklenmiştir.

Daha önce hazırlanmış olan meselâ *"Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası"* vb. tahlil çalışmalarında da bu ibareye yer verilmiştir. Böylece bir şairin edebî yönünün bir bütün hâlinde veya belirli bir bölümünün incelendiği belirtilmek istenmiştir.

Çalışmanın başlığında *"şiir dünyası"* tabirine yer verilmiş olmakla birlikte, Rumeli şairleri bütün yönleriyle geniş bir biçimde ele alınıp değerlendirilmiş değildir. Çok geniş kapsamlı böyle bir inceleme, bu çalışmanın amacını ve sınırlarını aşmaktadır. Burada asıl amaç, Rumeli kültür ve coğrafyasının şiire nasıl etki ettiğinin tespitidir. Yukarıda değinildiği gibi, incelemenin sadece biyografik bir çalışma olmadığını, aynı zamanda Rumeli şairlerinin diğer şairlerden ayrılan özelliklerinin tespit edilip örneklendirildiğini belirtilmek amacıyla *"şiir dünyası"* tabiri kullanılmıştır. Ayrıca Mehmet Kaplan tarafından hazırlanan *"Tanpınar'ın Şiir Dünyası"*[9] gibi çeşitli eserlerde de değişik konuların bu başlık altında incelendiği çalışmalar bulunmaktadır.

Bu çalışma tek bir şair üzerinde gerçekleştirilmiş olsaydı, elbette onun şiir dünyasının bütün yönleri incelenebilirdi. Burada tek bir şair değil, geniş bir bölgenin şairleri incelendiğin için bir sınırlama yapmak mecburiyeti ortaya çıkmış, onların şiirleri her bakımdan değil; Rumelili olmak bakımından ele alınmış; daha çok bölgenin etkisiyle yazılan şiirler üzerinde durulup divan şiirinin genel özelliklerinden ayrılan yönlerine dikkat çekilmiştir.

Çalışmamızın üst başlığı *"Divan Sahibi Rumeli Şairleri"* olduğuna göre, burada incelenen şairlerin en temel ve en önemli yönleri, öncelikle divan sahibi olmalarıdır.

Divan şiirinin hayal unsurları, estetik değerleri, tür, şekil ve konuları bu şairlerin şiirlerinde doğal olarak karşımıza çıkar. Sevgili-âşık-rakip üçlüsü etrafında işlenen aşk, ayrılık, dinî-tasavvufî düşünceler gibi divan şiirinin alt yapısını oluşturan pek çok konu ile bunları işlerken kullanılan edebî sanatlar, benzeyen-benzetilen arasındaki ilişkiler, kelime kadrosu, vb. hususlar hem divan şairlerinin hem de burada ele alınan Rumelili şairlerin şiirlerinde genel olarak ortaktır. Daha önce hazırlanan sistematik divan tahlili çalışmalarında bu unsurlar örneklerle incelenmiştir.

Bu araştırmada, divan şiirinin genel özellikleriyle ilgili bir incelemeye yer verilmemiştir. Bu incelemenin ağırlık merkezi, *"Rumeli şairleri"*dir. Osmanlı devleti idarî bakımdan Anadolu ve Rumeli diye iki büyük coğrafî bölgeye ayrıldığından Osmanlı dönemi Türk edebiyatı da Anadolu ve Rumeli olarak iki büyük sahada gelişme gösterir. Tabiî bu sahaya kuzeyde Kırım ve çevresi güneyde kuzey Afrika ile doğuda Orta Asya topraklarını da eklemek gerekir.

Fuzûlî, Bâkî, Hayâlî Bey, Hayretî, Usûlî, Rûhî, Nedim ve Şeyh Gâlib vb. her biri birer divan şairi olup kendine özgü üslûp sahibidirler. Üslûpça birbirinden ayrılan bu şairler, genel özellikleriyle divan şiiri geleneğinin içindedirler. Şairler Anadolu ve Rumeli diye gruplandırılınca, coğrafyadan kaynaklanan birtakım

---

9 Kaplan 1982.

farklılıkların şiire yansıması doğaldır. Rumeli şairleri, genel olarak divan şiirine bağlı kalmakla birlikte kendi aralarında birtakım özelliklerle diğer şairlerden ayrılırlar.

Onlar Rumeli ağzı diyebileceğimiz *"be, ya, hey"* gibi bazı söyleyiş özelliklerini, kendilerine özgü bir üslûp özelliği meydana getirecek kadar yaygın kullanırlar. Rumeli şairlerinin, özellikle XVI. yy.da halk şiirine yakın sade bir dilleri vardır. Yaşadıkları coğrafyanın şiire bir etkisi olarak Hıristiyanlıkla ilgili unsurlara fazlaca yer verirler; Rumeli'deki gayr-i Müslimlerle ilgili gözlemlerini şiire bolca malzeme yaparlar. Bazen daha gerçekçi âşık ve sevgili tiplerini işlerler.

Dolayısıyla Rumeli şairlerinin şiir dünyası genel olarak bütün yönleriyle değil, Rumelili olmalarının şiirlerine ne kadar etki yaptığı, bölgesel özelliklerin, bölge kültürünün şiire nasıl yansıdığı, onlara özgü görülen veya onların şiirlerinde diğer şairlere göre daha fazla dikkat çeken söyleyiş ve konular üzerinde durulmuştur.

İNCELENEN ŞAİRLERİN SEÇİMİ VE ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bilimsel çalışmaların verimli olabilmesi için belirli bir konuyla sınırlandırılması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu sebeple, araştırmamızda birtakım sınırlamalara gidilmiştir. Bu çalışmada öncelikli olarak alan sınırlanmış ve *Rumeli* kavramı, Osmanlı Devleti'nin bugünkü Türkiye sınırları dışında kalan Avrupa toprakları anlamında kullanılmıştır. İncelemede şairden ziyade şiir üzerinde durulmuş ve bundan dolayı araştırmada bir başka sınırlama olarak divan sahibi şairlere yer verilmiştir. Burada bütün şairleri değerlendirme imkânı bulunmadığından, tespit edilebilen divan sahibi 125 şairden bir seçme yapılmıştır.

Bu seçilen şairler hakkında yapılan inceleme ve değerlendirmeler, her ne kadar Rumeli şairlerinin tamamını kapsamasa da, örneklerden hareketle tümevarım metoduna göre, onlar hakkında bir fikir verici durumdadır. Elbette tümevarım yerine, bütün şairlerin tek tek incelenerek elde edilecek sonuçlar, daha sağlıklı ve geneli kapsayıcı olabilirdi. Ancak böyle bir araştırma kalabalık bir ekiple çok geniş bir sürede tamamlanabilecek uzun ve yorucu bir çalışma olacağı takdir edilecektir. Diğer taraftan tümevarım yöntemiyle de olsa böyle bir çalışmanın denenmesi her hâlde faydasız değildir.

Şiirleri değerlendirmeye alınacak şairlerin seçiminde aşağıdaki hususlar göz önünde bulundurulmuştur.

Kaynakların divan sahibi gösterdikleri hâlde bugün divanı mevcut olmayan şairlerin şiirleri, incelemeye alınamamıştır.

Rumeli'de doğmuş olmakla birlikte, burada fazla bulunmayıp İstanbul vb. bir yere giderek eğitimini orada tamamlamış, uzun süre Rumeli dışında kalmış, Rumeli ile doğum yeri olmaktan öte önemli bir bağı olmayan şairler vardır. Bunların şiirleri değerlendirmeye alınmamıştır. Meselâ Arnavut asıllı olan ve bu özelliğiyle övünen Yahyâ Bey, devşirme olarak İstanbul'a getirilip burada eğitim görmüş, Türkçe'yi mükemmel bir şekilde öğrenmiş ve eserlerini İstanbul'da aldığı eğitim ve kültür sonucunda yazmış olduğundan, şiiri ve sanatı bakımından değil; sadece doğum yeri açısından Rumelili sayılabilir. Tezkirecilerden Latifî ve Sehî İstanbullu olduğunu; Ahdî ise İstanbul'da yetiştiği için İstanbullu sayılması gerektiğini söyler. Aynı şekilde Bursalı İsmail Hakkı unvanıyla meşhur olan mutasavvıf şair de, Şumnu'da doğduğu için Rumeli şairleri arasında adı geçmekle birlikte, kendisi artık Bursalı kabul edilmektedir. Mora veya İstanbul'da doğduğu tartışmalı olan mutasavvıf Hasan Sezâyî, uzun süre Edirne'de bulunmuş ve Edirneli olarak tanınmıştır. Bunun aksine Edirneli diye bilinen Ahmed Rıdvan'ın Ohrili olduğu ileri sürülmüştür. Tezkire yazarlarından Latifî ile Hasan Çelebi, hamse sahibi şairin gazellerini beğenmezler.

Hulûsî, Ustrumca'da doğup eğitimini tamamladıktan sonra Bursa'ya gelerek İsmail Hakkı'dan el alıp tekrar memleketine dönmüş ve ömrünü Ustrumca'da geçirmiştir. Ancak şairin divançesi İlâhîlerden oluşmaktadır. Eğitimini İstanbul'da tamamlayan Köstendilli Şeyhî de mutasavvıf bir şair olup daha çok Bahru'l-Velâye isimli biyografik eseriyle tanınmıştır. Hulûsî, Lâmekânî Hüseyin, Zarîfî, Kâimî ve Köstendilli Süleymân Şeyhî gibi mutasavvıf şairler, işledikleri tasavvufî

konular bakımından daha çok dinî-tasavvufî Türk edebiyatı sahasına giren şahsiyetler olmaları bakımından şiirleri incelemeye dahil edilmemiştir.

Seçilen şairlerin, dönemlerinde meşhur olup devirlerini temsil etmelerine ve aynı zamanda divanlarında Rumeli kültürünü yansıtmalarına dikkat edilmiştir. Bu şairlerden bazıları Üsküplü İshâk Çelebi gibi, doğduğu şehrin adıyla meşhur olmuştur. Bunun yanında Dramalı unvanıyla meşhur Fatîn, burada doğmakla birlikte yaklaşık on yaşında iken Mısır'a gidip eğitimi orada almış, daha sonra İstanbul'a gelip memurluklarda bulunmuş ve şiirlerinden çok tezkireciliği ile tanınmıştır. Aynı şekilde Leskofçalı Gâlib olarak tanınan şair de, genç yaşlarında önce Afyon'a gelmiş, İstanbul'da bulunmuş ve Van'da edebiyat, Arapça, Farsça dersleri aldıktan sonra İstanbul'a dönerek Nâmık Kemâl ve İbrahim Hâlet ile arkadaşlık yapmıştır. Dolayısıyla Fatîn ve Gâlib gibi şairler, İshâk Çelebi'den farklı olarak Rumeli şehirleriyle birlikte anılmalarına rağmen, onların şiirleri burada değerlendirilmemiştir.

Hersekli olarak tanınan Ârif Hikmet, öğrenimiyle memuriyet hayatının büyük bir bölümünü İstanbul'da geçirip devrin İstanbul şairleriyle sebk-i Hindî şairlerine nazireler yazdığından bu incelemenin dışında tutulmuştur.

Söyleyiş ve üslûp bakımından birbirini takip eden, şiirleri birbirine nazire izlenimi veren şairlerin kronolojik olarak önde geleni veya divanı yayınlanmış olanı tercih edilmiştir. Meselâ Üsküplü İshâk Çelebi ile Zaîfî'nin şiir tarzları benzer olduğu gibi, her iki divanda çok sayıda ortak şiir yer almaktadır. Bu nedenle birbirine çok benzeyen bu iki şairden divanı yayınlanmış olan İshâk Çelebi incelenmiştir.

Selânikli Meşhûrî, tahsilini Selânik'te tamamlamış, Rumeli'de kadılıklarda bulunduktan sonra memleketindeki çiftliğinde Farsça okutup Hâmî ve Âkif gibi Selânikli şairlerin yetişmesine katkıda bulunmuş, bir şairler topluluğu oluşturmuştur. Dolayısıyla Meşhûrî, bu topluluğun temsilcisi olarak seçilmiştir.

Kaynakların şairler hakkındaki değerlendirmeleri de dikkate alınarak, bu incelemede şu şairlerin divanları kullanılmıştır:

Ölüm Tarihi	**Mahlası**	**Memleketi**
(ö. .918/1512)	Mesîhî	Priştine
(ö. .920/1514)	Vasfî	Siroz (Serez)
(ö. .941/1535)	Hayretî	V. Yenicesi
(ö. .944/1538)	İshâk Çelebi	Üsküp
(ö. .945/1538)	Usûlî	V. Yenicesi
(ö. .951/1557)	Hayâlî Bey	V. Yenicesi
(ö. .979/1572)	Âşık Çelebi	Prizren
(ö. .992/1584)	Ziyâî	Hersek
(ö. 1087/1676-77)	Mezâkî	Saraybosna
(ö. 1125/1713)	Sâbit	Saraybosna
(ö. 1274/1857)	Meşhûrî	Selânik

Tablodan anlaşılacağı üzere inceleme daha çok XVI. yy. üzerinde ağırlık kazanmış olup diğer yüzyıllar bir iki şairle örneklendirilmiştir. Ancak sonuç

bölümünde de belirtildiği gibi, Rumeli şairlerinin ortak, benzer yönleri olarak araştırılan özelliklerin, daha çok XV.-XVI. yy.larla sınırlı kaldığı, sonraki yüzyıllarda bu özelliklerin gittikçe azaldığı tespit edilmiştir. Meselâ "bak a, gör e" gibi Rumeli söyleyiş özellikleri; halk şiirine yakın tarzda sade dil kullanımı vb. hususlar, yüzyıllar ilerledikçe azalmış, XVII., XVIII. yy.larda Mezâkî ve Sâbit'in şiirlerinde mısralar bazen baştan sona Arapça, Farsça terkiplerden meydana gelmiştir. Dolayısıyla divan şiirinin klâsik dönemi olması sebebiyle de daha çok XVI. yy. şairlerinin şiirleri incelenmiştir.

I. BÖLÜM

RUMELİ'DE EDEBİYAT

I. BÖLÜM

RUMELİ'DE EDEBİYAT

RUMELİ'NİN FETHİ VE RUMELİ'DE TÜRK EDEBİYATI

Osmanlı Devleti'nin Avrupa kıtasındaki toprakları *Rumeli* olarak bilinir. İncelemenin sınırları çerçevesinde Rumeli'nin bu anlamı biraz daraltılıp Osmanlı döneminde, bugünkü Türkiye sınırları dışında kalan Avrupa toprakları, Rumeli olarak ele alınmıştır.

Balkanlar olarak da bilinen Rumeli'ye Türklerin gelişi V. yy.da başlar. Hun hakanı Attila, V. yy.da İstanbul'a kadar gelerek Balkanların büyük bir kısmını ele geçirip Doğu Roma imparatorluğunu vergiye bağlar. Avarlar 616 yılında Bizans'ı kuşatırlarsa da alamazlar. VII. yy.da bir Türk kavmi olan Bulgarlar, Balkanlar'a gelerek Tuna nehri civarına yerleşirler. Macarlar, Türklerin çoğunlukta olduğu kalabalık bir grupla 896'da bugünkü Macaristan'a gelirler. Gök Tanrı dinini bırakarak 1000 yılında Katolikliğe geçerler. Karadeniz'in kuzeyinden Oğuz, Peçenek, Kuman ve Kıpçaklar buraya gelir. Bölgeye Türklerin gelişi sürekli olarak devam eder.

Osmanlıların Rumeli'ye geçmesi XIV. yy.da gerçekleşir. Orhan Gazi'nin büyük oğlu, I. Murat'ın ağabeyi Gazi Süleyman Paşa, 1354 yılında Gelibolu yarımadasına geçerek fetih hareketlerine başlar. 1357'de Çorlu, Lüleburgaz, Tekirdağ, Şarköy, Malkara, Keşan, İpsala fethedilerek Meriç nehrine kadar gidilir.

1362'de tahta geçen I. Murat hızlı bir şekilde Rumeli fetihlerine devam eder. Bu yılın Temmuz ayında Edirne'yi alır. Meriç nehrini geçerek 1363'te Filibe ve Zağra'yı Osmanlı ülkesine katar. 1389 yılında öldüğünde, sınırlar Tuna nehri ile Adriyatik denizine kadar genişlemiştir. Yıldırım Bâyezid (1389-1402) Rumeli'deki Türk hakimiyetini kesinleştirerek sınırları Romanya'ya doğru genişletir. Avrupa devletleri, Haçlı ordularını gönderip onu durdurmaya çalışırlar. I. Murat, Yıldırım Bâzeyid ve II. Murat; Sırpsındığı (1364), Çirmen (1371), I. Kosova (1389), Niğbolu (1396), Varna (1444), II. Kosova (1448) savaşlarından zaferle çıkarlar.

Fatih Sultan Mehmed (1432-1481), 1453'te İstanbul'u fethederek Osmanlı'yı Balkanlar'ın en güçlü hâkimi yapar. Karadeniz'i iç deniz hâline getirerek boğazları kapatıp onların açık su yolu olmalarını engeller. 1463'te Bosna'yı alır.

Kanunî (1520-1566), Rumeli fetihlerine devam ederek tahta geçişinden hemen sonra 1521'de Belgrat'ı alır. 1526'da Mohaç meydan muharebesini kazanarak Macaristan'a girer. Onun döneminde fetihler kuzeye doğru genişler ve bu dönemde *Osmanlı Rumelisi* teşekkül etmiş olur[10].

Bundan sonra Rumeli'de yaklaşık 200 yıl kadar devam eden bir barış süreci başlar. Anadolu'dan pek çok Türk buralara gelerek yerleşip iskân faaliyetlerini

---

10 Öztuna 1990: 14-20.

başlatır[11]. Rumeli'de kısa sürede çok sayıda Türk köy, kasaba ve şehirleri ortaya çıkar. Cami, han, hamam, medrese, tekke vb. mimarî yapılarla bölge yeniden imar edilir. Burada canlı bir kültür ve sanat ortamı meydana gelir. Bunun sonucu olarak bölgedeki pek çok yerleşim yerinin adı Türkçe olur. Buna ilâve olarak Rumeli'de, Türkçe lâkap, ad veya soyadı alan çok sayıda Bulgar vb. diğer milletlere mensup kişiler vardır[12].

Fatih Sultan Mehmed, bölgede Türkçe dışında hiçbir dilin resmî işlemlerde kullanılamayacağına dair ferman yayınlar. Türkçe Balkan dillerine etki eder. Hatta yakın dönemlere kadar Balkanlar'da bir kimsenin şehirli sayılabilmesi için Türkçe bilmesi gerekirdi. Balkan dillerinde çok sayıda Türkçe kelime yer alır. Türkçe kelimeler, *"Sırpça ve Hırvatça'da 7000, Makedonca'da biraz daha fazla, Bulgarca'da 5000, Rumca'da 3000 civarında, Macarca ve Romence'de çok sayıda, Arnavutça'da ise hepsinden fazla miktardadır."*[13]

Rumeli'nin fethi ve imarından sonra buralar kısa sürede kültür ve sanat merkezi hâlini alır[14]. Fetihler ve iskândan hemen sonra II. Bâyezid (1481-1512) döneminde bölgede şairler yetişmeye başlar. Edirne, Gelibolu, Saraybosna, Siroz (Serez), Vardar Yenicesi, Üsküp, Manastır, Filibe, Selânik, Sofya ve Belgrad gibi şehirlerden önemli şairler çıkar. Tezkirelerde yer alan divan şairlerin önemli bir bölümü Rumeli doğumludur[15]. Meselâ Edirne'nin fethinden sonra burada 55'i divan sahibi 238 şairin yetiştiği tespit edilmiştir[16].

RUMELİ DOĞUMLU DİVAN ŞAİRLERİ

Bu çalışma kapsamında, öncelikle biyografik kaynaklarla kataloglar taranarak şairlerin kimlikleri ve divanları tespit edilmiştir. Kaynaklarda divan veya divançe sahibi olduğu belirtilen bazı şairlerin eserleri, çeşitli sebeplerle günümüze ulaşmamıştır. Çok sayıda şiirinin bulunduğu söylendiği hâlde divanından bahsedilmeyen şairler de bulunmaktadır. Bunun yanında kaynaklarda divanının bulunup bulunmadığı belirtilmeyen bazı şairlerin sonradan divanı tespit edilmiştir. Dolayısıyla divanı tespit edilemediğinden burada yer almayan bazı şairlerin, özel kütüphane vb. yerlerden divanlarının ortaya çıkmasıyla şair sayısının ileride artması her zaman için mümkündür.

Tespit edilebilen divan sahibi Rumeli şairleri, biyografilerinden hareketle mahlas, isim, doğum yeri, ölüm tarihi, öğrenim yeri, meslek, tasavvufî yön, divan dışındaki eserler, arkadaş çevresi ve kaynaklarda vurgulanan belirgin özellikleri dikkate alınarak bir tablo hâlinde sıralanmıştır. Bu tespitlere göre en fazla şair yetiştiren Rumeli bölgesi, 19 şairle Saraybosna olup onu 8'er şairle Üsküp ve

---

11 Aktepe 1953: 299; Barkan 1942: 279-386.

12 Acaroğlu 1999.

13 İsen 1997: 13-14.

14 Faraoqhi 1998: 39-46.

15 Burada divan sahibi şairler ele alındığından Rumeli doğumlu şairlerin listesi verilmemiştir. Rumeli'de yetişmiş olan şairler ve yetiştikleri bölgeler, Mustafa İsen tarafından tespit edilmiş bulunmaktadır. Bkz: İsen 1997: 13-14; İsen 1997a: 512-537; İsen 1997e: 143-149; İsen 1997f: 131-142; İsen 1997i: 64-76.

16 Canım 1995: 1-22.

Prizren takip etmektedir. 25 bölge veya şehir ise yalnızca birer divan sahibi şair yetiştirebilmiştir. Divan sahibi olduğu belirlenen şair sayısı şimdilik 125'tir.

Burada kısaca biyografisine yer verilecek olan 125 şair; memleketleri, yaşadıkları yüzyıl, divanları, meslekleri, tasavvufî kimlikleri açısından değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonundaki ekler bölümünde, şairlerin bu özelliklerini topluca gösteren bir tablo verilmiştir.

Rumeli Şairlerinin Doğum Yerleri

Kaynaklarda üç şairin doğum yeri "Rumeli" olarak gösterilmiş, şehir veya kasaba belirtilmemiştir. Yine aynı şekilde, üç şair Arnavutluk ve bir şair de Sırbistan doğumlu olarak gösterilmiştir. Ayrıca, meselâ bugün Sırbistan sınırlarında yer alan Yenipazar, tarihte Bosna vilâyetinin İştib sancağına bağ idi. Bölgenin siyasî durumu değiştikçe şehirlerin bağlı olduğu yerler de sürekli değişim göstermiştir. Bu incelemede, şairlerin doğum yeri olarak, kaynaklarda gösterilen şehir veya kasaba isimleri esas alınmıştır[17].

Rumeli şairlerinin doğum yerlerine bakıldığında, en fazla şair yetiştiren bölge 19 şairle Saraybosna olmuş; onu 8'er şairle Prizren ve Üsküp izlemiştir. Çalışmanın giriş bölümünde belirtildiği gibi, burada Rumeli ile asıl kastedilenin yer de daha çok Saraybosna, Üsküp ve Prizren civarıdır.

Âşık Çelebi, tezkiresinde Nehârî hakkında bilgi verirken bu şehirlerin önemini şu sözleriyle ortaya koyar: *"Rivâyet olınur ki Prizren'de oğlan doğsa adından mukaddem mahlas korlar. Yenice'de doğan oğlan etmege papa diyecek vakt Fârisî söyler. Priştine'de oğlan doğsa dividi belinde doğar dirler. Binâen alâ-zâlik Prizren şâir menbaı ve Yenice Fârisî ocağı ve Priştine kâtib yatağıdur."*[18]

Şairlerin doğum yerleri, en fazla şair yetiştiren bölgeden başlayarak şu şekilde sıralanabilir:

Saraybosna (19): Ali (ö. 1057/1647), Âsım (ö. 1122/1710-11), Bezmî (ö. 1094/1682), Fâzıl (ö. 1300/1882), Feridun (ö. 1069/1568-69), Fevzî (ö. 1084/1673-74), Habîbî (ö. 1153/1740), İlhâmî (ö. 1821), Kâtibî (ö. 1078/1667), Kâimî (ö. 1091/1681), Mâhir (ö. 1122/1710) , Mezâkî (ö. 1087/1676-77), Reşid (ö. 1113/1701?), Sâmiî (ö. 1096/1685), Sipahî (ö. 1062/1651-52), Sükkerî (ö. 1097/1686), Tâlib (ö. 1085/1674), Şehdî (ö. 1183/1769-70), Vehbî (ö. 1216/1801-02)

Prizren (8): Âşık (ö. 979/1572), Bahârî (ö. 958/1551), Mümin (ö. 974/1566 ö ?), Nehârî (ö. 947-50/1540?), Sa'yî (ö. 926/1520 ?), Şem'î (ö. 936/1529), Şevkî (ö. 1325/1907), Tecellî (ö. 1100/1688-89)

Üsküp (8): Atâ (ö. 960/1552), Feridî (ö. 941/1534), İshâk (ö. 944/1538), Niyâzî (ö. 944/1537), Vahdetî (ö. 1135/1722), Vâlihî (ö. 1008/1599), Veysî (ö. 1037/1627), Vusûlî (ö. 1000/1591)

---

17 Burada adı geçen şehir ve kasabaların Rumeli'nin neresinde bulunduğu konusunda, çalışmanın sonundaki haritaya bakılabilir.

18 Âşık Çelebi 1994: 482.

Mora (7): Aziz (ö. 1151/1738), Nâşid (ö. 1206/1791), Sabrî (ö. 1229/1813), Saîd (ö. 1212/1797), Sâmî (ö. 1298/1881), Sezâyî (ö. 1151/1738), Sezâyî (ö. 1294/1877)

Selânik (7): Âkif (ö. 1243/1827), Arîf (XIX. yy.), Es'ad (ö. 1043/1633-34), Hâmî (ö. 1260/1844), Meşhûrî (ö. 1274/1857), Muîn (ö. 1063/1652), Necâhî (ö. XVI. yy. ilk yarısı)

Yenişehir Fener (7): Avnî (ö. 1301/1883), Belîğ (ö. 1174/1760-61), Hâtem (ö. 1168/1754), İzzet (ö. 1237/1821), Nazîf (ö. 1278/1861), Râtib (ö. 1175/1762), Vehbî (ö. 1302/1885)

Siroz (Serez) (6): Adnî (ö. 1100/1688-89), Sa'dî (ö. 900/1495 ?), Hüsnî (ö. 1263/1846 sonrası), Nisârî (ö. 976/1568?), Niyâzî (ö. 916/1510), Vasfî (ö. 920/1514)

Ağrıboz (4): İzzet (ö. 1241/1825), Mâhir (ö. 1259/1843), Sâmî (ö. 1229/1813), Sırrî (ö. 1258/1842 s)

Öziçe (4): Sâbit (ö. 1125/1713), Zârî (ö. 1098/1686), Zikrî (ö. 1100/1688), Zikrî (ö. 1270/1853)

Vardar Yenicesi (4): Hayâlî (ö. 964/1557), Hayretî (ö. 941/1535), İlâhî (ö. 985/1577), Usûlî (ö. 945/1538)

Arnavutluk (3): Nazîm (ö. 1165/1750), Nihânî (ö. 925/1519), Yahyâ (ö. 990/1582)

Kalkandelen (3): Muidî (ö. 916/1510 ?), Sabrî (ö. 1359/1943), Tulûî (ö. 966/1558-59)

Manastır (3): Celâl (ö. 982/1574), Fâik (ö. 1317/1899), Nâilî (ö. 1293/1876)

Mostar (3): Hikmet (ö. 1321/1903), Rüşdî (ö. 1111/1700), Ziyâî (ö. 992/1584)

Rumeli (3): Gazi (ö. 1075/1664-65), Gulâmî (ö. 951/1544), Şemsî (ö. 988/1580)

Eski Zağra (2): Handî (ö. 1277/1860 sonrası), Tarzî (ö. 1072/1661-62)

Niğbolu (2): Ahî (ö. 923/1517), Fasihî (ö. 1106/1694)

Peşte (2): Hisâlî (ö. 1063/1651-52), Lâmekânî Hüseyin (ö. 1304/1625)

Priştine (2): Mesîhî (ö. 918/1512), Nûrî (ö. 1200/1785 ?)

Rusçuk (2): Resâ (ö. 1269/1852), Zarîfî (ö. 1210/1795-96)

Yenipazar (2): Arşî (ö. 978/1570-71), Vâlî (ö. 1007/1598-99)

Belen: Nehcî (ö. 1127/1715)

Belgrat: Müsellem (ö. 1168/1754)

Dıraç: Fevrî (ö. 978/1570)

Drama: Fatîn (ö. 1283/1866)

Ferecik: Râsim (ö. 1262/1845)

Filibe: Fânî (ö. 957/1550 s)

Hacıoğlu Pazarcık: Zîver (ö. 1174/1760)

Hezargrad: Behcetî (ö. 1094/1683)

İşkodra: Sâdık (ö. 1250/1834)

İştib: Sâlih (ö. 1326/1908)

Karaferye: Râmiz (ö. 1173/1759)
Karatova: Zaîfî (ö. 960/1552)
Koniçe: Kâzım (ö. 1307/1889)
Köstendil: Şeyhî (ö. 1235/1819-20)
Leskofça: Gâlib (ö. 1284/1867)
Semendire: Cinânî (ö. 1001/1592)
Sırbistan: Adnî (ö. 879/1474)
Silistre: Şükrî (ö. 1324/1908?)
Ohri: Ahmed-i Rıdvân (ö. 945/1538)
Tatarpazarcık: Ferrî (ö. 1220/1805)
Tırhala: Nazîf (ö. 1106/1694)
Tiran: Vefâyî (ö. 1276/1859)
Ustrumca: Hulûsî (ö. 1167/1753)

Yüzyıllara Göre Rumeli Şairleri

Şairlerin ölüm tarihlerini esas alarak yüzyıllara göre dağılımlarına bakıldığında, divan sahibi şairlerin Rumeli'de XV. yy.dan itibaren yetiştiği görülmektedir. Bu yüzyılda şimdilik iki divan sahibi şair tespit edilebilmiştir. Rumeli fetihlerinin XIV. yy.da başladığı dikkate alındığında, bu yüzyılda fazla şair yetişmemiş olması normal bir durumdur. Yüzyıllar ilerledikçe Rumeli'de fethedilen yerlerin çoğalmasına paralel olarak şair sayısı artmıştır. XVI. yy.a gelindiğinde Rumeli fethi büyük ölçüde tamamlanmış ve Rumeli şairlerinin de çoğu XVI. ve XVII. yy.larda yetişmiştir. Osmanlı'nın Rumeli'de zayıflamaya ve gerilemeye başladığı XVIII. ve XIX. yy.da da şair sayısı fazlayken XX. yy.da bu sayı hızla düşer.

Yüzyıllara göre Rumeli'de yetişen divan sahibi şairler, şu şekilde sıralanabilir:

XV. yy. (2): Adnî (ö. 879/1474), Sa'dî (ö. 900/1495 ?)

XVI. yy. (36): Niyâzî (ö. 916/1510), Muidî (ö. 916/1510 ?), Mesîhî (ö. 918/1512), Vasfî (ö. 920/1514), Ahî (ö. 923/1517), Nihânî (ö. 925/1519), Sa'yî (ö. 926/1520 ?), Şem'î (ö. 936/1529), Feridî (ö. 941/1534), Hayretî (ö. 941/1535), Niyâzî (ö. 944/1537), Ahmed-i Rıdvân (ö. 945/1538), İshâk (ö. 944/1538), Usûlî (ö. 945/1538), Nehârî (ö. 947-50/1540?), Gulâmî (ö. 951/1544), Fânî (ö. 957/1550 sonrası), Bahârî (ö. 958/1551), Zaîfî (ö. 960/1552), Atâ (ö. 960/1552), Hayâlî (ö. 964/1557), Tulûî (ö. 966/1558-59), Mümin (ö. 974/1566 ?), Nisârî (ö. 976/1568?), Fevrî (ö. 978/1570), Arşî (ö. 978/1570-71), Âşık (ö. 979/1572), Celâl (ö. 982/1574), İlâhî (ö. 985/1577), Şemsî (ö. 988/1580), Yahyâ (ö. 990/1582), Ziyâî (ö. 992/1584), Vusûlî (ö. 1000/1591), Cinânî (ö. 1001/1592), Vâlî (ö. 1007/1598-99), Vâlihî (ö. 1008/1599), Necâhî (ö. XVI. yy. ilk yarısı)

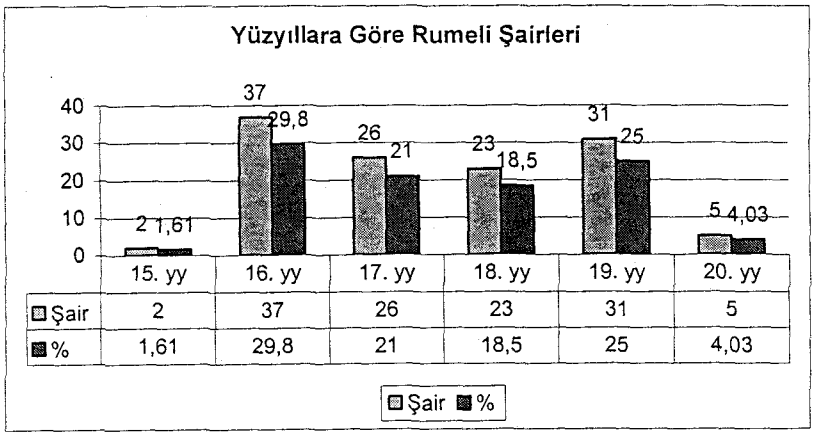
XVII. yy. (26): Lâmekânî Hüseyin (ö. 1304/1625), Veysî (ö. 1037/1627), Es'ad (ö. 1043/1633-34), Ali (ö. 1057/1647), Sipahî (ö. 1062/1651-52), Hisâlî (ö.

1063/1651-52), Muîn (ö. 1063/1652), Feridun (ö. 1069/1568-69), Tarzî (ö. 1072/1661-62), Gazi (ö. 1075/1664-65), Kâtibî (ö. 1078/1667), Fevzî (ö. 1084/1673-74), Tâlib (ö. 1085/1674), Mezâkî (ö. 1087/1676-77), Kâimî (ö. 1091/1681), Bezmî (ö. 1094/1682), Behcetî (ö. 1094/1683), Sâmiî (ö. 1096/1685), Sükkerî (ö. 1097/1686), Zârî (ö. 1098/1686), Zikrî (ö. 1100/1688), Adnî (ö. 1100/1688-89), Tecellî (ö. 1100/1688-89), Nazîf (ö. 1106/1694), Fasihî (ö. 1106/1694), Rüşdî (ö. 1111/1700)

XVIII. yy. (23): Reşid (ö. 1113/1701?), Mâhir (ö. 1122/1710), Âsım (ö. 1122/1710-11), Sâbit (ö. 1125/1713), Nehcî (ö. 1127/1715), Vahdetî (ö. 1135/1722), Aziz (ö. 1151/1738), Sezâyî (ö. 1151/1738), Habîbî (ö. 1153/1740), Nazîm (ö. 1165/1750), Hulûsî (ö. 1167/1753), Müsellem (ö. 1168/1754), Hâtem (ö. 1168/1754), Râmiz (ö. 1173/1759), Zîver (ö. 1174/1760), Belîğ (ö. 1174/1760-61), Râtib (ö. 1175/1762), Şehdî (ö. 1183/1769-70), Nûrî (ö. 1200/1785 ?), Nâşid (ö. 1206/1791), Zarîfî (ö. 1210/1795-96), Saîd (ö. 1212/1797), Vehbî (ö. 1216/1801-02)

XIX. yy. (31): Ferrî (ö. 1220/1805), Sâmî (ö. 1229/1813), Sabrî (ö. 1229/1813), Şeyhî (ö. 1235/1819-20), İlhâmî (ö. 1237/1821), İzzet (ö. 1237/1821), İzzet (ö. 1241/1825), Âkif (ö. 1243/1827), Sâdık (ö. 1250/1834), Sırrî (ö. 1258/1842 s), Mâhir (ö. 1259/1843), Hâmî (ö. 1260/1844), Râsim (ö. 1262/1845), Hüsnî (ö. 1263/1846 s), Resâ (ö. 1269/1852), Zikrî (ö. 1270/1853), Meşhûrî (ö. 1274/1857), Vefâyî (ö. 1276/1859 ö), Handî (ö. 1277/1860 sonrası), Nazîf (ö. 1278/1861), Fatîn (ö. 1283/1866), Gâlib (ö. 1284/1867), Nâilî (ö. 1293/1876), Sezâyî (ö. 1294/1877), Sâmî (ö. 1298/1881), Fâzıl (ö. 1300/1882), Avnî (ö. 1301/1883), Vehbî (ö. 1302/1885), Kâzım (ö. 1307/1889), Fâik (ö. 1317/1899), Arîf (ö. XIX. yy.)

XX. yy. (5): Hikmet (ö. 1321/1903), Şükrî (ö. 1324/1908?), Şevkî (ö. 1325/1907), Sâlih (ö. 1326/1908), Sabrî (ö. 1359/1943)

Rumeli Şairlerinin Öğrenim Yerleri

Rumeli şairlerinin büyük bir çoğunluğu İstanbul'da öğrenim görmüştür. İstanbul'a gelemeyenler öğrenimlerini memleketlerinde yapmıştır. Bazı şairlerin

ise nerede öğrenim gördüğü tam olarak belli değildir. Şairlerin bir kısmı da bir şehirde başladığı eğitimini başka bir şehirde tamamlamış olup birkaç yerde eğitim görmüştür. Şairlerin öğrenim gördüğü yerler aşağıdaki gibidir:

İstanbul (39): İshâk (ö. 944/1538), Adnî (ö. 879/1474), Ali (ö. 1057/1647), Arşî (ö. 978/1570-71), Âşık (ö. 979/1572), Bahârî (ö. 958/1551), Behcetî (ö. 1094/1683), Belîğ (ö. 1174/1760-61), Celâl (ö. 982/1574), Fâzıl (ö. 1300/1882), Fevrî (ö. 978/1570), Fevzî (ö. 1084/1673-74), Gâlib (ö. 1284/1867), Habîbî (ö. 1153/1740), Hayâlî (ö. 964/1557), Hikmet (ö. 1321/1903), Kâtibî (ö. 1078/1667), Kâzım (ö. 1307/1889), Mâhir (ö. 1259/1843), Mesîhî (ö. 918/1512), Mezâkî (ö. 1087/1676-77), Muîn (ö. 1063/1652), Mümin (ö. 974/1566 ö ?), Nâşid (ö. 1206/1791), Nehcî (ö. 1127/1715), Nihânî (ö. 925/1519), Nisârî (ö. 976/1568?), Niyâzî (ö. 944/1537), Râsim (ö. 1262/1845), Rüşdî (ö. 1111/1700), Sabrî (ö. 1359/1943), Sâmiî (ö. 1096/1685), Sa'yî (ö. 926/1520 ?), Sezâyî (ö. 1294/1877), Sipahî (ö. 1062/1651-52), Tâlib (ö. 1085/1674), Tulûî (ö. 966/1558-59), Vâlî (ö. 1007/1598-99), Yahyâ (ö. 990/1582)

Edirne (3): Sezâyî (ö. 1151/1738), Vahdetî (ö. 1135/1722), Vâlihî (ö. 1008/1599)

Prizren (3): Şem'î (ö. 936/1529), Tecellî (ö. 1100/1688-89), Şevkî (ö. 1325/1907)

Saraybosna (2): Âsım (ö. 1122/1710-11), Zârî (ö. 1098/1686)

Manastır (2): Fâik (ö. 1317/1899), Nâilî (ö. 1293/1876)

Mısır (2): Fatîn (ö. 1283/1866), Hâtem (ö. 1168/1754)

Peşte (2): Hisâlî (ö. 1063/1651-52), Lâmekânî Hüseyin (ö. 1304/1625)

Selânik (2): Âkif (ö. 1243/1827), Meşhûrî (ö. 1274/1857)

Tırhala (2): Avnî (ö. 1301/1883), Nazîf (ö. 1106/1694)

Üsküp (2): Zaîfî (ö. 960/1552), Veysî (ö. 1037/1627)

Belgrat:: Müsellem (ö. 1168/1754)

İşkodra: Sâdık (ö. 1250/1834)

Köstendil, İstanbul: Şeyhî (ö. 1235/1819-20)

Niğbolu: Fasihî (ö. 1106/1694)

Saraybosna: Sükkerî (ö. 1097/1686)

Semendre: Zikrî (ö. 1100/1688)

Ustrumca: Hulûsî (ö. 1167/1753)

Yenişehir Fener: Nazîf (ö. 1278/1861)

Rumeli Şairlerinin Divanları

Burada, kaynakların taranması sonucunda divan sahibi olduğu tahmin edilen toplam 125 Rumeli şairinin biyografisine yer verilmiştir. Bu şairlerden 116'sının divanı olduğu kesindir. Geriye kalan dokuz şairin divanı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamakla birlikte, bunların çeşitli mecmualarda çok sayıda şiirlerin kaydedildiği belirtilmiştir. Dolayısıyla bir divan oluşturacak kadar çok şiiri varsa, muhtemelen bunların kayıp birer divan veya divançesinin olabileceği düşünülerek buraya alınmıştır.

Divanının olabileceği tahmin edilen şairler şunlardır:

Ali (ö. 1057/1647), Bahârî (ö. 958/1551), Fânî (ö. 957/1550 sonrası), Fasihî (ö. 1106/1694), Feridî (ö. 941/1534), Necâhî (ö. XVI. yy. ilk yarısı), Nehârî (ö. 947-50/1540?), Niyâzî (ö. 944/1537), Sa'yî (ö. 926/1520?)

Divan sahibi olduğu espit edilen 116 şairden şu 32'sinin divanı bugün için kayıptır:

Adnî (ö. 1100/1688-89), Atâ (ö. 960/1552), Bezmî (ö. 1094/1682), Celâl (ö. 982/1574), Cinânî (ö. 1001/1592), Fâik (ö. 1317/1899), Gazi (ö. 1075/1664-65), Gulâmî (ö. 951/1544), Habîbî (ö. 1153/1740), İlâhî (ö. 985/1577), İzzet (ö. 1241/1825), Kâtibî (ö. 1078/1667), Muidî (ö. 916/1510 ?), Mümin (ö. 974/1566 ö ?), Nisârî (ö. 976/1568?), Niyâzî (ö. 916/1510), Râsim (ö. 1262/1845), Resâ (ö. 1269/1852), Sabrî (ö. 1229/1813), Sa'dî (ö. 900/1495 ?), Sâlih (ö. 1326/1908), Sezâyî (ö. 1294/1877), Sipahî (ö. 1062/1651-52), Şevkî (ö. 1325/1907), Tarzî (ö. 1072/1661-62), Tulûî (ö. 966/1558-59), Vâlihî (ö. 1008/1599), Vusûlî (ö. 1000/1591), Zârî (ö. 1098/1686), Zikrî (ö. 1270/1853), Zikrî (ö. 1100/1688)

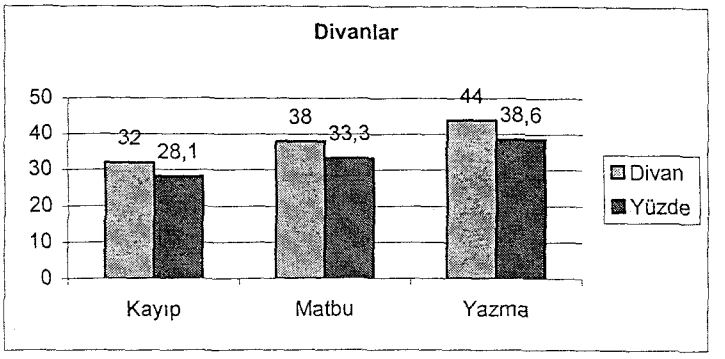
Varlığı bilinen 83 divandan 39 tanesi eski veya yeni harflerle basılmış ya da metinleri yüksek lisans ve doktora tezi olarak hazırlanmıştır:

Adnî (ö. 879/1474), Ahî (ö. 923/1517), Âşık (ö. 979/1572), Avnî (ö. 1301/1883), Behcetî (ö. 1094/1683), Belîğ (ö. 1174/1760-61), Fatîn (ö. 1283/1866), Fevrî (ö. 978/1570), Gâlib (ö. 1284/1867), Handî (ö. 1277/1860 sonrası), Hâtem (ö. 1168/1754), Hayâlî (ö. 964/1557), Hayretî (ö. 941/1535), Hikmet (ö. 1321/1903), İshâk (ö. 944/1538), Kâimî (ö. 1091/1681), Kâzım (ö. 1307/1889), Lâmekânî Hüseyin (ö. 1304/1625), Mâhir (ö. 1259/1843), Mesîhî (ö. 918/1512), Meşhûrî (ö. 1274/1857), Mezâkî (ö. 1087/1676-77), Müsellem (ö. 1168/1754), Râtib (ö. 1175/1762), Sâbit (ö. 1125/1713), Sâmî 8ö. 1298/1881), Sezâyî (ö. 1151/1738), Sükkerî (ö. 1097/1686), Şem'î (ö. 936/1529), Şemsî (ö. 988/1580), Tecellî (ö. 1100/1688-89), Usûlî (ö. 945/1538), Vasfî (ö. 920/1514), Vehbî (ö. 1302/1885), Vehbî (ö. 1216/1801-02), Yahyâ (ö. 990/1582), Zaîfî (ö. 960/1552), Ziyâî (ö. 992/1584)

Tespit edebildiğimiz kadarıyla divanlardan 44 tanesi henüz kütüphanelerde elyazması hâlindedir:

Âkif (ö. 1243/1827), Âsım (ö. 1122/1710-11), Arîf (ö. XIX. yy.), Arşî (ö. 978/1570-71), Aziz (ö. 1151/1738), Es'ad (ö. 1043/1633-34), Fâzıl (ö. 1300/1882), Feridun (ö. 1069/1568-69), Ferrî (ö. 1220/1805), Fevzî (ö. 1084/1673-74), Hâmî (ö. 1260/1844), Hisâlî (ö. 1063/1651-52), Hulûsî (ö. 1167/1753), Hüsnî (ö. 1263/1846 s), İlhâmî (ö. 1821), Mâhir (ö. 1122/1710), Muîn (ö. 1063/1652), Nâilî (ö. 1293/1876), Nâşid (ö. 1206/1791), Nazîf (ö. 1278/1861), Nazîf (ö. 1106/1694), Nazîm (ö. 1165/1750), Nehcî (ö. 1127/1715), Nihânî (ö. 925/1519), Nûrî (ö. 1200/1785 ?), Râmiz (ö. 1173/1759), Reşid (ö. 1113/1701?), Rüşdî (ö. 1111/1700), Sabrî (ö. 1359/1943), Sâdık (ö. 1250/1834), Saîd (ö. 1212/1797?), Sâmî (ö. 1229/1813), Sâmî (ö. 1298/1881), Sâmiî (ö. 1096/1685), Sırrî (ö. 1258/1842 s), Şehdî (ö. 1183/1769-70), Şeyhî (ö. 1235/1819-20), Şükrî (ö. 1324/1908?), Tâlib (ö. 1085/1674), Vahdetî (ö. 1135/1722), Vâlî (ö.

1007/1598-99), Vefâyî (ö. 1276/1859), Veysî (ö. 1037/1627), Zarîfî (ö. 1210/1795-96), Zîver (ö. 1174/1760)

Rumeli Şairlerinin Meslekleri

Divan sahibi Rumeli şairlerinden meslekleri tespit edilebilenlerin büyük bir bölümünün divan kâtipliği ya da değişik kâtiplik görevlerinde bulunan memurlar olduğu görülmektedir. İkinci sırayı ise müderris ve muallimler almaktadır. Müderrislerin çoğu aynı zamanda kadılık da yapmıştır. Şairlerin bir kısmı zamanla değişik mesleklerle ilgilenmiş, kâtiplikle başlayıp müderrislik, müftülük, kadılık gibi görevlere getirilmiştir. Meselâ Fevrî sırasıyla müderris, müftü ve kadı olmak üzere üç değişik görevde bulunmuştur.

Divan şairleri üzerinde yapılan bir araştırmada, en fazla rastlanan mesleğin kadılık, daha sonra ise müderrislikle kâtiplik olduğu tespit edilmiştir[19]. Burada ele alınan divan sahibi Rumeli şairlerinde bu mesleklerin sırası tam tersine dönmüş; ilk sırada çeşitli kâtiplikler yer almış, onu müderrislikle kadılık izlemiştir.

Burada belirlenebilen meslek dalları ile bunların temsilcileri şu şekildedir:

Kâtiplik (28):

Kâtip/Divan kâtibi (14): Avnî (ö. 1301/1883), Bezmî (ö. 1094/1682), Celâl (ö. 982/1574), Feridî (ö. 941/1534), Feridun (ö. 1069/1568-69), Fevzî (ö. 1084/1673-74), Hâmî (ö. 1260/1844), İzzet (ö. 1241/1825), Kâtibî (ö. 1078/1667), Mâhir (ö. 1259/1843), Mesîhî (ö. 918/1512), Necâhî (ö. XVI. yy. ilk yarısı), Râsih (ö. 1706); Sezâyî (ö. 1294/1877), Sükkerî (ö. 1097/1686)

Değişik kâtiplikler (5):

Divan-ı Hümâyûn kâtibi (2): Sipahî (ö. 1062/1651-52), Fatîn (ö. 1283/1866)

Beytü'l-mâl kâtibi: Muidî (ö. 916/1510 ?)

Mahkeme kâtibi (2): Âsım (ö. 1122/1710-11), Âşık (ö. 979/1572)

Kâtiplik yanında (8):

Divan hocası: Mezâkî (ö. 1087/1676-77)

Elçi: Şehdî (ö. 1183/1769-70)

Ferik: Kâzım (ö. 1307/1889)

Hattat: Âkif (ö. 1243/1827)

---

19 İsen 1997c: 221-229.

Müderris: Meşhûrî (ö. 1274/1857)

Defter-i hakanî emiri: Fasihî (ö. 1106/1694)

Kaymakam: Gâlib (ö. 1284/1867)

Kethüda, hacegân: Resâ (ö. 1269/1852)

Müderris/Muallim (19):

Müderris/Muallim (9): Fânî (ö. 957/1550 s), Şem'î (ö. 936/1529), Es'ad (ö. 1043/1633-34), İshâk (ö. 944/1538), Mâhir (ö. 1122/1710), Nihânî (ö. 925/1519), Râmiz (ö. 1173/1759), Rüşdî (ö. 1111/1700), Sâmiî (ö. 1096/1685), Zaîfî (ö. 960/1552)

Müderris, kadı (4): Bahârî (ö. 958/1551), Muîn (ö. 1063/1652), Sâbit (ö. 1125/1713), Vâlî (ö. 1007/1598-99)

Müderris, müftü, kadı: Fevrî (ö. 978/1570)

Müderris, mutasarrıf: Fâzıl (ö. 1300/1882)

Müderris, müftü: Nazîf (ö. 1106/1694)

Gılman hocası: Sa'yî (ö. 926/1520 ?)

İnşa ve kitabet hocası: Nehârî (ö. 947-50/1540?)

Farsça hocası, müstensih: Nâilî (ö. 1293/1876)

Kadı (13): Âşık (ö. 979/1572), Belîğ (ö. 1174/1760-61), Gulâmî (ö. 951/1544), Nisârî (ö. 976/1568?), Tarzî (ö. 1072/1661-62), Tulûî (ö. 966/1558-59), Vasfî (ö. 920/1514), Veysî (ö. 1037/1627), Zârî (ö. 1098/1686), Bahârî (ö. 958/1551), Muîn (ö. 1063/1652), Sâbit (ö. 1125/1713), Vâlî (ö. 1007/1598-99)

Şeyh (6): Adnî (ö. 1100/1688-89), Kâimî (ö. 1091/1681), Lâmekânî Hüseyin (ö. 1304/1625), Müsellem (ö. 1168/1754), Nazîf (ö. 1278/1861), Zarîfî (ö. 1210/1795-96)

Bey/beylerbeyi (5): Ahmed-i Rıdvân (ö. 945/1538), Hayâlî (ö. 964/1557), Yahyâ (ö. 990/1582), Gazi (ö. 1075/1664-65), Şemsî (ö. 988/1580)

Sipahî (4): Cinânî (ö. 1001/1592), Hayretî (ö. 941/1535), Zikrî (ö. 1100/1688), Niyâzî (musikişinas) (ö. 944/1537)

Vezir (3): Râtib (ö. 1175/1762), Şemsî (beylerbeyi) (ö. 988/1580), Sâdık (mutasarrıf) (ö. 1250/1834)

Müftü (3): Fevrî (ö. 978/1570), Nazîf (ö. 1106/1694), İzzet (ö. 1237/1821)

Derviş (2): Nûrî (ö. 1200/1785 ?), Usûlî (ö. 945/1538)

Hattat (2): Müsellem (ö. 1168/1754), Âkif (ö. 1243/1827)

Diğer Meslekler (16)

Alay komutanı: Şevkî (ö. 1325/1907)

Baltacılar hocası: Mümin (ö. 974/1566 ö ?)

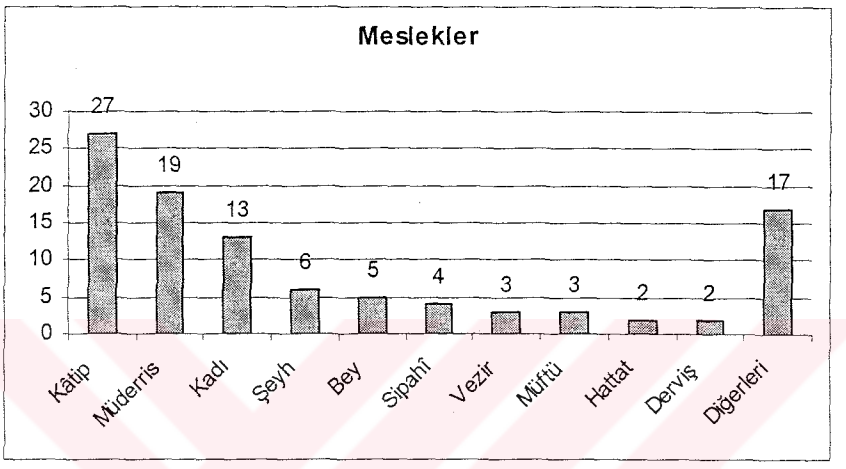
Hacegân: Râsim (ö. 1262/1845)

Kaymakam, mutasarrıf: Fâik (ö. 1317/1899)

Kütüphaneci: Sabrî (ö. 1359/1943)

Mesnevîhan: Nehcî (ö. 1127/1715)

Nişancı, musahib: Sa'dî (ö. 900/1495 ?)
Reisülküttap: Tâlib (ö. 1085/1674)
Sadâret Mektubî kalemi, Adliyeci: Hikmet (ö. 1321/1903)
Sadrâzam: Adnî (ö. 879/1474)
Sancak beyi, kethüda: Nâşid (ö. 1206/1791)
Uçbeyi: Vusûlî (ö. 1000/1591)
Vaiz, sipahi: Ziyâî (ö. 992/1584)
Mutasarrıf, Müfettiş, Vali, Maârif Nâzırı: Sâmî (ö. 1298/1881)

Rumeli Şairlerinin Tasavvufî Yönleri

Divan sahibi Rumeli şairlerinden 43'ünün başta Mevlevîlik olmak üzere toplam 12 değişik tasavvufî gruba mensup oldukları tespit edilebilmiştir. Aşağıdaki listeden anlaşılacağı üzere, burada incelenen divan sahibi Rumeli şairlerinin daha çok Mevlevîliği tercih ettikleri, onu sırasıyla Nakşî, Halvetî ve Gülşenîliğin izlediği görülmektedir. Rumeli'de daha çok Bektaşîlik yaygın[20] ise de bu tablodan çıkan sonuca göre, divan sahibi şairlerin büyük çoğunluğu Mevlevî'dir. Onu sırasıyla Nakşî, Halvetî, Gülşenî ve Bektaşî izlemektedir. Bu sıralama, Mustafa İsen tarafından daha önce tespit edilmiş olan divan şairlerinin tasavvufî yönleriyle örtüşmektedir[21].

Bunlar çoktan aza doğru şu şekilde sıralanabilir:

Mevlevî (13): Adnî (ö. 1100/1688-89), Âkif (ö. 1243/1827), Avnî (ö. 1301/1883), Es'ad (ö. 1043/1633-34), Fâzıl (ö. 1300/1882), Habîbî (ö. 1153/1740), Hayretî (ö. 941/1535), Kâtibî (ö. 1078/1667), Mezâkî (ö. 1087/1676-77), Nâilî (ö. 1293/1876), Nazîf (ö. 1278/1861), Sâbit (ö. 1125/1713), Şem'î (ö. 936/1529)

Nakşî (6): Atâ (ö. 960/1552), Hüsnî (ö. 1263/1846 s), İlhâmî (ö. 1821), Râtib (ö. 1175/1762), Sezâyî (ö. 1294/1877), Şeyhî (ö. 1235/1819-20)

---

20 Haslok 2000: 1-43, 56-63.
21 İsen 1997h: 209-220.

Halvetî (6): Fasihî (ö. 1106/1694), Kâimî (ö. 1091/1681), Müsellem (ö. 1168/1754), Sâmî 8ö. 1298/1881), Zaîfî (ö. 960/1552), Zikrî (ö. 1270/1853)

Gülşenî (5): İlâhî (ö. 985/1577), Saîd (ö. 1212/1797), Sezâyî (ö. 1151/1738), Usûlî (ö. 945/1538), Yahyâ (ö. 990/1582)

Bektaşî (3): Sırrî (ö. 1258/1842 s), Şevkî (ö. 1325/1907), Vehbî (ö. 1302/1885)

Celvetî (3): Fevzî (ö. 1084/1673-74), Hulûsî (ö. 1167/1753), Vahdetî (ö. 1135/1722)

Kalenderî ve Işık (3): Celâl (ö. 982/1574), Hayâlî (ö. 964/1557), Ziyâî (ö. 992/1584)

Halvetî ve Mevlevî (1): Nehcî (ö. 1127/1715)

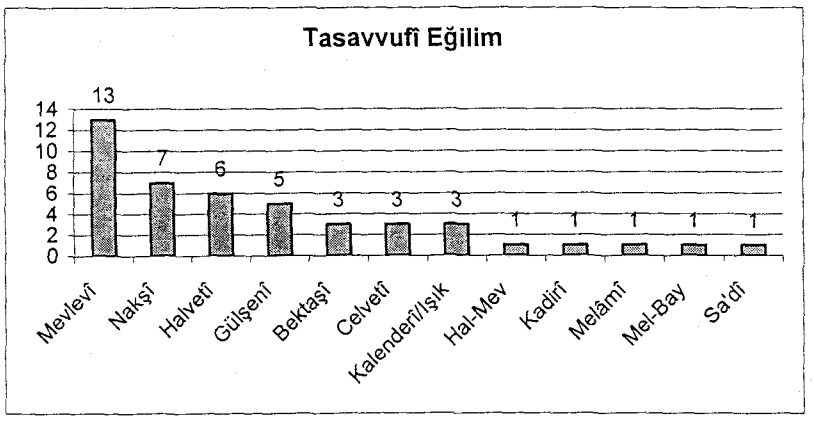
Kadirî (1): Hikmet (ö. 1321/1903)

Melâmî (1): Sâlih (ö. 1326/1908)

Melâmî-Bayramî (1): Lâmekânî Hüseyin (ö. 1304/1625)

Sa'dî (1): Zarîfî (ö. 1210/1795-96)

Tasavvuf	Şair	%	Tasavvuf	Şair	%
Mevlevî	13	28,9	Kalenderî/Işık	3	6,67
Nakşî	7	15,6	Hal-Mev	1	2,22
Halvetî	6	13,3	Kadirî	1	2,22
Gülşenî	5	11,1	Melâmî	1	2,22
Bektaşî	3	6,67	Mel-Bay	1	2,22
Celvetî	3	6,67	Sa'dî	1	2,22
			Toplam	45	100

DİVAN SAHİBİ RUMELİ ŞAİRLERİ

Bu başlık altında, divan sahibi 125 Rumeli şairinin kısa biyografileri, alfabetik sıraya göre verilmiştir. Bu sayıya, kaynaklarda divanından söz edilmeyen; ancak, çok sayıda şiiri bulunduğu belirtilen dokuz tane şair de dahildir.

ADNÎ (ö. 1100/1688-89): İsmi Recep'tir. Safâyî, Rumeli'de diğer kaynaklar Siroz (Serez)'da doğduğunu söyler. Neşâtî ve Ağazâde gibi kimselerden feyz aldı. Şeyh Ramazan Dede'ye bağlanıp Mevlevî oldu. Belgrad mevlevîhânesinde şeyhlik yaparken 1100/1688-89'da vefat etti. Ölüm tarihi Safâyî'de 1095/1683-84 gösterilmiştir. Mezarı Belgrad'dadır.

Divanı ile Mesnevî'den seçtiği bazı beyitleri, beşer beyitle şerh ettiği Nahl-ı Tecellî ve Şerh-i Kasâid-i Örfî isimli eserleri vardır.

O âşık kim cemâl-i yâri her yirde şuhûd eyler
İki nemnâk çeşmin âlem-i aşka dü rûd eyler

*

Şâh olmak isteyen gam ile mübtelâ olmak gerek
Âlemde saltanat taleb eden gedâ olmak gerek

Kaynaklar: Şeyhî I/682; Mehmed Süreyya II/371; Bursalı Mehmed Tahir I/123; Safâyî 182; Esrâr Dede 350-52; Sefîne-i Mevleviyye II/135; Mecelle 315; Ali Enver 158; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 517; Tuman II/654; Sözlük 10-11.

ADNÎ (ö. 879/1474): İsmi Mahmûd'dur. Sırbistan'da Alacahisar (Kruşevaç)'da doğdu. Orada tanınmış bir ailenin çocuğu idi. Mehmed Ağa isminde bir asker tarafından Monlâ Ayâs ve Mevlânâ Abdülkerim ile birlikte devşirme olarak İstanbul'a getirildi. Kabiliyetli olduğu görülünce saraya alındı. II. Mehmed (Fatih)'in şehzâdeliği sırasında onunla birlikte eğitim aldı. Ocak ağalığı, Rumeli beylerbeyliği ve kaptan paşalık görevlerinde bulundu. İki defa sadrâzamlığa getirildi. II. Mehmed'in veziri oldu. Daha sonra padışahla araları açıldı ve Yedikule'de hapsedildi. Recebülevvel 879/ Kasım 1474'te öldürüldü. İstanbul'da yaptırdığı camiin türbesine gömüldü.

Bilgin ve sanatkârlara yakınlık gösterdi. Sofya, Edirne Hasköy, Mekke ve İstanbul'da cami ve medreselerle pek çok hayır eseri yaptırdı. Âşık Çelebi, onun cömertliği hakkında şunları söylüyor: *"Sehâvet ü semâhati öyle imiş ki medresesin binâ itdükden sonra her gelen dânişmende iki dülbend ve bir sof ve bir donluk ıskarlât çuka ve beş yüz nakd akçe virürmiş ve her cum'a gecesi taâm-ı âmm tertîb idüp nohûd dâneleri kadar zer ü sîm habbeler idüp pilâvun içine katarlar imiş nasîbünde var ise kaşığunda çıkar dir imiş tâliü'n-nasîb hâzırlar behremend olur imiş."*

Üç dilde (Türkçe, Arapça ve Farsça) şiir yazabilecek yeteneği vardı. Zahîr-i Faryâbî'nin kasidelerine, Hâfız'ın gazellerine nazireleri vardır. Hâce-i Cihân ile

mektuplaşmıştır. İnşası şiirlerinden daha başarılı kabul edilmektedir. Kaynaklarda, tefsir yazabilecek güçte bir âlim olduğu belirtiliyor.

Adnî'nin Türkçe divanı ile eksik bir Farsça divanı ve münşeâtı bulunmaktadır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 1962 numarada bir külliyatı bulunmaktadır. Eser içerisinde Türkçe bir divanla birlikte eksik bir Farsça divan ile münşeât yer almaktadır. Eserlerin diğer nüshaları eksiktir. Türkçe divanı yayınlanmıştır: Mahmûd Paşa, *Adnî Divanı*, Haz. Bilâl Yücel, Akçağ Yayınları, Ankara, Tarihsiz (Önsözde 2002).

Gördüğümce anberîn zülfin ruh-ı dildârda
Hâr-ı müşk-efşân yatupdur sanuram gülzârda
*

Bir dem eğlen ey felek gönlüm sarâyın yıkma kim
Ol perî-peyker hayâli dilde mihmândur henüz

Kaynaklar: Keşfü'z-Zünûn eski I/516, yeni I/800; Bursalı Mehmed Tahir II/303; Tayyarzâde Atâ IV/105; Sehî 66; Kafzâde 76; Hasan Çelebi 612-16; Mehmed Süreyya IV/309; Riyâzî 90; Âşık Çelebi 575-78; Beyânî 54; Latifî 239, Mecelle 315; Ergun I/252; TYDK 27-28; Şabanovic 39-43; Tuman II/653; Sözlük 11.

AHMED-İ RIDVÂN (ö. 1538-39): Edirneli olduğu sanılan şair, İsmail Ünver'e göre Ohri veya çevresinde doğmuştur. Ahmed-i Rıdvan şiirlerinde Rıdvânî mahlasını kullandı. Tütünsüz veya Bîduhan Ahmed lakabıyla tanındı. Anadolu ve Rumeli'de bazı yerlerde sancak beyliği yaptı. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. 1528-1538 yılları arasında Edirne'de vefat etti. Kaynaklar, şairin çok sayıda şiiri bulunmasına rağmen bunların edebî değerinin olmadığını söyler. Hamse sahibi şairin mesnevîleri beğenilmektedir.

Divanıyla birlikte İskender-nâme, Leylâ vü Mecnun, Hüsrev ü Şirin, Rıdvâniyye, Mahzenü'l-Esrâr ve Heft-Peyker isimli mesnevîlerden meydana gelen bir hamsesi vardır. Leylâ vü Mecnun, Hüsrev ü Şirin, ve Mahzenü'l-Esrâr'ı Nizâmî'den çevirmiş, kendisi de bazı ilâvelerde bulunmuştur. Hayatî mahlaslı bir şair, bu mesnevîlerden bazılarını kendisine ait göstermek istemiştir.

Saçun miski ile anber karışmış
Leb-i la'lün ile şeker karışmış

Kaynaklar: Sehî 26; Mecelle 232; Hıbrî 71; Tuman I/357; TDEA VII/325; Sözlük 24.

İsmail Ünver, "Ahmed-i Rıdvan'ın İskender-nâme'sindeki Osmanlı Tarihi (Nusret-nâme-i Osman) Bölümü", *Türkoloji Dergisi,* C. VIII, Sayı 1 (1979) 345-402; *Ahmed-i Rıdvan Hayatı-Eserleri ve Edebî Şahsiyeti*, Doçentlik Tezi, Ankara 1982; "Ahmed-i Rıdvan" *Belleten,* C. I, Sayı 196, (1989).

O. Kemal Tavukçu, *Ahmed Rıdvan, Hüsrev ü Şirin, İnceleme-Metin*, Erzurum: Atatürk Ü. SBE, Doktora Tezi, 2000.

Rıdvan Canım, *Edirne Şairleri,* Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 27-30.

AHÎ (ö. 923/1517): İsmi Hasan'dır. Niğbolu'da Trestenik kasabasında Seydi Hoca ve Melek Kadın'ın oğlu olarak dünyaya geldi. Benli Hasan diye tanındı. Ticaretle uğraştı. İleri bir yaşta öğrenime başladı. Yazdığı şiirlerle devrin padişahı Yavuz Sultan Selim'in dikkatini çekti ve padişah kendisiyle ilgilenilmesini istedi. Bunun üzerine Kazasker Kemâl Paşazâde'nin teklif ettiği medreseyi, çevrenin, "Sen daha büyüğüne lâyıksın" şeklindeki telkinlerine inanarak kabul etmedi. Böylece kendisine kızan padişah, ona yeni bir görev verilmesini engelledi. Bir müddet sonra Karaferye Medresesi'ne müderris olarak atandı. Manastırlı şair Hâverî'nin kız kardeşiyle evlendi. Kısa bir süre sonra da 923/1517'de Karaferye'de öldü.

Kaynaklar, Ahî'nin büyük bir şair olduğunu belirtmektedirler. Arkadaşı Bursalı Celilî gibi Hüsrev ü Şirin yazmaya başladıysa da Nakşî şeyhi Mahmûd Efendi'nin engellemesi üzerine bu eserini yarım bıraktı. Daha sonra Fenârî-zâde'nin teşvikiyle Anadolu sahasında türünün en güzeli olduğu belirtilen Hüsn ü Dil'e başladı. Bunu da tamamlayamadan öldü. Eser Hâverî tarafından tamamlandı.

Kaynaklarda, mesnevîsinin gazellerinden üstün olduğu yazılıdır.

Latifî, Ahî'nin ilk eserinin Şeyhî'ye nazire olduğunu ve bunun bazı bölümlerinin şair tarafından, daha sonra yazdığı Hüsn ü Dil'de kullanıldığını söyler.

Divanı yayınlanmıştır: Necati Sungur, *Âhî Divanı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1994, 223 s. Hüsn ü Dil üzerinde bir inceleme yapılmıştır: Mümine Çakır, *Ahî'nin Hüsn ü Dil'i*, Fatih Ü. SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999.

Kaynaklar: Keşfü'z-Zünûn eski I/505, yeni I/778; Latifî 97; Sehî 108; Bursalı Mehmed Tahir II/67-68; Beyânî 15; Riyâzî 30; Âşık Çelebi 176-85; Hasan Çelebi 191-96; Mehmed Süreyya II/119; Mecelle 125; Kafzâde 2; Şemseddin Sâmî I/502; Muallim Nâci 303; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 484/1, Mehmed Tevfik 31; Ergun I/ 20-24; Tuman I/81; Sözlük 14-15.

ÂKİF (ö. 1243/1827): İsmi Hasan'dır. Selânik'te doğdu. Selânikli Ali Ağa'nın oğludur. Tahsilini bitirdikten sonra, Sirozlu (Serezli) Yûsuf Muhlis Paşa'nın ve Evrenos oğullarından Abdurrahman Bey ile Selim Sırrı Paşa'nın kâtipliğini yaptı. İyi bir hattattı. Sirozlu Yûsuf Muhlis Paşa, müsellemlik göreviyle Selânik'e gittiğinde Âkif'i de yanına almıştır. Daha sonra başka yerlere tayini çıktığı zaman şairi ihtiyarlığından dolayı Selânik'te bırakmış; fakat, maaşını ödemeye devam etmiştir. Şair, Selânik'in Vardar kapısı haricinde iki çeşme yaptırıp bir bahçeyi de bu çeşmeler için vakfetmiştir.

Mevlevîliğe intisap eden şair, şiirlerinde Mevlânâ'ya olan bağlılık ve hayranlığını dile getirdi. Mevlânâ, Fuzûlî ve Nâbî'nin birer beytini tazmin ederek tahmis yapmıştır.

Âkif, 1243/1827 yılında öldü. Selânik Mevlevîhânesi'ne gömüldü. Selânikli Meşhûrî aşağıdaki beyti vefatına tarih düşürmüştür:

Söyledüm fevtine Meşhûrî mücevher târîh
Eylesün Âkif'e Hak kevser-i cennet ihsân

Âkif'in Petriç ayanı Abdüllatif Agoş Bey ile evlenen kızının Âkif adında bir oğlu dünyaya gelmiştir. Divan sahibi olmayan oğlu da şairdir. 1300/1882-83 tarihinde ölmüştür.

Şairin Âkif ve Müştak mahlaslarını kullandığı bir divanı vardır (Ali Emirî Manzum Eserler 269; Topkapı Sarayı Hazine Ktp., 953). Ali Emirî nüshasında 2 na't, Mevlânâ, Mevlevî Şeyhi Abdülkerim Efendi ve Selânik Mevlevîhânesi hakkında 3 medhiye, 37 tarih, 3 manzum mektup, 3 kaside, 1 müseddes, 1 sâkinâme, 6 tahmis, 3 tazmin, 1 bahariye, 127 gazel, 4 rubâî ve kıta, eyyâm-ı nahs ile ilgili bir manzume, 41 müfret vardır. Topkapı nüshası eksiktir, 39 gazel içerir.

Yâ Rab beni muhtâcına muhtâc itme
Muhtâc isem ancak sana muhtâc olayım

Billûr hamîresi mi nedür gerdenün senün
Nûr-ı mahz mı bilmem efendüm tenün senün

Kaynaklar: Şemseddin Sâmî IV/3048; SATŞ 89-90; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 516; Tuman II/624; TYDK 937-38.

ALİ (ö. 1057/1647): Saraybosna'da doğdu. Adını mahlas olarak kullandı. Gençliğinde İstanbul'a gelip öğrenimini tamamladıktan sonra kadı oldu. Şiiri ve inşasıyla tanındı. Şeyhî 1056/1646, Safâyî 1057/1647 tarihinde öldüğünü yazıyor.

Kaynaklarda divan sahibi olduğu belirtiliyorsa da henüz divanı bulunamamıştır.

Biz mes'ele-âmûz-ı debistân-ı kemâlüz
Biz meş'ale-efrûz-ı şebistân-ı hayâlüz

Kaynaklar: Safâyî 172b; Şeyhî I/174; Ergun I/46; Şabanovic 249-51; Sözlük 27-28.

ARÎF: Arîf hakkında tezkirelerde herhangi bir bilgi bulunmuyor. Sadettin Nüzhet Ergun, kaynak göstermeden, 19. asırda yaşamış Selânikli bir şair olduğunu yazdıktan sonra, hususî bir kütüphanede divanı olduğunu belirtir. Ergun'un verdiği bilgileri tekrar eden TDEA, şairin isimini Ârif biçiminde vermektedir.

Bazı mecmualarda birkaç şiiri kayıtlıdır (Ali Emirî Manzum Eserler 647, 809).

Şevk-i ruhsârunla urdum sîne-i sûzâna dâğ
Hânkâh-ı cism-i zârumda şehâ yakdum çerâğ

Kaynaklar: Ergun II/493; TDEA I/158.

ARŞÎ (ö. 978/1570-71): Adı Mahmûd'dur. Rumeli'de bugün Sırbistan'da bulunan Yenipazar'da doğdu. Önceleri Çâkî mahlasını kullandı. Arkadaşlarının bu mahlasını beğenmemeleri üzerine, Arşî mahlasını aldı. Tezkire sahibi Âşık

Çelebi'nin yanına gelip giderek onunla arkadaş olmuştu. Bu nedenle Arşî hakkındaki bilgileri Âşık Çelebi'den öğrenmekteyiz. Bazı gazellerini düzeltiverdiğini söyleyen Âşık Çelebi, Arşî'nin her ilim hakkında bilgisi olduğunu yazar. Onun verdiği bilgilere göre, Arşî özellikle tarih düşürmede çok usta bir şairdi. Âşık Çelebi, onun tarih düşürmede diğer şairleri geçtiğini iddia eder. Arşî, bir olay karşısında bir mısradan iki üç; bir beyit veya şiirden dört, hatta, sekiz çeşit hesaplanabilen tarihler düşürebilirdi. İstanbul'da Mimarzâde'nin öğrencisi oldu. 978/1570-71 tarihinde İstanbul'da öldü.

Hayâlî Bey'in vefatına "*Sözü dilde hayâli gözde kaldı*" mısraıyla düşürdüğü tarihi meşhurdur.

Âşık Çelebi, Ramazân Çelebizâde'nin nişâncı olduğunda Arşî'nin söylediği şu tarih manzumesinden sekiz ayrı tarih çıktığını söyler:

Geh ashâb-ı safâ cem' oldı gâhî ehl-i gevherler
Bu târîh oldı çünki ittifâkî cümleye mülhem

Umûr-ı şer'î vü kânûnı câmi' hâkim-i küldür
Nişânî oldı zât-ı pâk ile bir fâik-i âlem

Arşî'nin Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, 5548 numarada kayıtlı bir divanı bulunmaktadır.

Öpdiler birbirinün gözlerini dilberler
Yine bâdâmlara kapladılar sükkerler

Kaynaklar: Âşık Çelebi 581-582; Keşfü'z-Zünûn Zeyli I/517; GHBK 113; Ahdî 244; Kafzâde 76; Beyânî 170-171; Mecelle 316; Riyâzî 91; Ayvansarâyî 132; Şemseddin Sâmî IV/3142; Mehmed Süreyya III/453; Hasan Çelebi 621; Tuman II/656; TDEA I/163; Ergun II/498; Sözlük 42.

ÂSIM (ö.1122/1710-11): Adı Yûsuf'tur. Saraybosna'da doğdu. Saraybosna'da mahkeme kâtipliği yaptı. Muharrem 1122/1710-11'de öldü.

Müretteb divan sahibidir (Arkeoloji Müzesi Ktp. 271). Divanda 1 münacat, 2 na't, 1 miraciye, 7 kaside, 2 mersiye, 2 müseddes, 3 tahmis, 1 müstezad, 2 lügaz, 1 kıta, 356 gazel ve 6 tarih bulunmaktadır. Divanın müsvedde ve eksik ikinci nüshası ise İstanbul Ü. Ktp. 70), 1 münacat, 2 na't, 1 miraciye, 13 kaside, 3 mersiye, 2 tarih, 1 tesdis, 2 müseddes, 3 tahmis, 1 müstezad, 2 lügaz, 1 kıta ve 33 gazelden meydana gelmektedir.

Divanda Râmî, Halil, Mehmed ve Tayyar Paşalar ile Sultan Mustafa, Bosnalı Sâbit, İstanbul kadısı Abdullah Efendi için kasideler; Köprülüzâde Mustafa Paşa ile Bosnalı Feridun ve Faiz için mersiyeler vardır. Şiirlerinde Sâbit ve Râmî ile Bâkî'nin tesirleri görülmektedir. Özellikle de Mustafa Paşa mersiyesinde Bâkî'nin Kanunî mersiyesinden etkilenmiştir.

Bu dâğ-ı nevle dil-i bî-karârı söyletdüm
Yine gül-i ter ile ben hezârı söyletdüm

*

Aklum var iken turre-i cânânemi görsem
Kendüm hele kayd-ı dil-i dîvânemi görsem

Kaynaklar: Şeyhî II/468; Mehmed Sirâceddin 150; Mecelle 308; Belîğ 57; TYDK 575-76; Ergun I/106-107; Tuman II/616; Şabanovic 411-12; Sözlük 45.

ÂŞIK ÇELEBİ (926-979/1520-1572): Adı Pîr Mehmed, mahlası Âşık'tır. 926/1520'de doğan Âşık Çelebi'nin doğum yeri konusunda çelişkiler vardır. Atâyî'ye göre Prizrenli'dir. Âşık Çelebi'nin kendisi de tezkiresinde Prizren'e yakın bir yer olan Vulçıtrın'da doğduğunu söyler. Diğer kaynaklar, Bursalı olduğunu yazarlar.

Babası İran'dan gelmiş Seyyid Ali Natta'dır. Büyük dedesi Seyyid Mehemmed Natta, Bağdad'dan gelip Bursa'ya yerleşti. Ebû İshâk zaviyesinde şeyhlik ve mütevellilik yaptı. Onun oğlu Seyyid Zeynelabidin ve onun oğlu da Seyyid Ali'dir. Seyyid Ali çeşitli yerlerde kadılık görevinde bulundu. Muammа yazma ve tarih düşürmede usta bir kişiydi. Filibe kadısı iken 941/1534-35'te öldü.

Âşık Çelebi'nin annesi II. Bâyezid devri kazaskerlerinden Müeyyedzâde'nin kızıdır.

Âşık Çelebi'nin kendisinden başka dört erkek kardeşi daha vardır. Çelebi'den büyük olan Mehemmed Şah (ö.1539), Hâkî mahlasıyla şiirler yazmıştır.

Önce annesini ardından on dört yaşlarında babasını kaybeden Âşık Çelebi, dedesinin desteğiyle küçük yaşta tahsiline başladı. 941/1535'te İstanbul'a geldi. Sururî Çelebi, Taşköprîzâde (ö.1560-61), Arabzâde Abdülbâki Efendi (ö. 1563-64), Emir Gîsû Efendi, Karasili Hasan Çelebi, Ebussuûd Efendi (ö.1574), Fenârî Muhyiddîn Efendi (ö.1548), Şah Kasım b. Mahdûmî (ö. 1542) ve Cefâyî gibi önemli hocalardan dersler aldı. Dönemin şairleriyle tanıştı.

Âşık Çelebi, 948/1541'de Bursa'ya gidip şair Sa'yî ile mahkeme katipliği yaptı. Emir Sultan vakıflarına mütevelli tayin edildi. Burada bugün kayıp olan bir Bursa Şehrengîzi yazdı.

Âşık Çelebi, 953/1546'da azledilip İstanbul'a geldi. Emir Gîsû Efendi'nin yardımıyla İstanbul mahkemesi kâtipliğine tayin edildi. Ebussuûd Efendi'ye fetva kâtibi oldu. 957/1550'de Silivri ve sonra da Priştine kadılığına atandı. 964/1556'da Serfice kadısı oldu. Burada divanını tertip etti. Bulunduğu bölgelerin şairleriyle tanışarak tezkiresi için bilgiler topladı.

Narda kadılığına atanıp azledildikten sonra 970/1562'de Alaiye kadılığına getirildi. Kanunî'nin "*Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi*" mısraı ile başlayan meşhur gazelini tahmis ederek Niğbolu kadılığına atandı. Bir yıl sonra Çernovi kadısı oldu. 973/1565'te Kıratova ve bir yıl sonra da kayd-ı hayat şartıyla Üsküp kadılığına getirildi. Burada meşhur tezkiresini bitirip II. Selim'e ve Arapça Zeylü'ş-Şakaik'ini Sokullu Mehmed Paşa'ya sundu.

Hayatının büyük bir kısmı çeşitli kadılıklarda geçen Âşık Çelebi, bu meslekte çok sıkıntı çekti ve hiç memnun olmadı.

Üsküp'te zatülcenp hastalığından Şaban 979 / Aralık 1571 veya Ocak 1572'de vefat etti.

Atâyî'ye göre o, güzelleriyle meşhur olan Üsküp'te bir güzele gönül vererek hastalanıp öldü. Ölümüne Bursalı Cinânî ve Üsküplü Vâlihî tarih söylediler. Evliyâ Çelebi'ye göre Üsküp'te bulunan Lokman Hekim Tekkesi'ndeki mezar taşında şair Cinânî'nin söylediği "*Âşık sefer eyledi cihândan* (979)" tarihi yazılıydı. Ancak, ne yazık ki bu mezar Üsküp'te 1963'te meydana gelen bir depremde yerle bir oldu. Bugün mevcut olmayan bu türbe, halk arasında *Gazi Baba* veya *Kadı Baba Türbesi* olarak anılmaktadır. Türbenin bulunduğu semt de *Gazi Baba Belediyesi* adını almıştır ve Üsküp'ün en büyük belediyesidir.

Âşık Çelebi dünya nimetlerine düşkün, gezmeyi, eğlenmeyi seven, güzellere ve şaraba meyilli; neşeli, açık sözlü, rind tabiatlı, cömert bir insandı. Âşık mahlasını alması da bu özelliklerinin bir delilidir.

Âşık Çelebi'nin en önemli eseri *Meşâirü'ş-Şuarâ* isimli şairler tezkiresidir. Şuarâ tezkireleri içerisinde en önemli eserlerden birisidir. 976/1568 yılında tamamlamış ve devrin padişahı II. Selim'e sunmuştur. Daha çok *Âşık Çelebi Tezkiresi* olarak bilinmektedir. Meredith Owens tıpkıbasımını yapmıştır (London 1970). Filiz Kılıç tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır (*Meşâirü'ş-Şuarâ İnceleme Tenkitli Metin*, 2 cilt, Gazi Ü. SBE, Ankara 1994).

Taşköprîzâde'nin Arapça yazdığı Şakâyıku'n-Nu'maniye isimli eserini tercüme etmiş ve ayrıca bir de zeyl yazmıştır.

Âşık Çelebi'nin tek nüshası bilinen müretteb bir divanı vardır. (Millet Ktp., Ali Emirî Manzum Eserler 263). Divanın metni yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır: Filiz Hançerlioğlu (Kılıç), *Âşık Çelebi Divanı*, Gazi Ü. SBE, Ankara 1988.

Âşık Çelebi'nin bunlardan başka Ravzatü'ş-Şühedâ, et-Tıbre'l-Mesbuk, Şerh-i Hadîs-i Erbain, Ravzu'l-Ahyâ, Mi'râcu'l-Ayale vü Minhâcü'l-Adale, Mecmua-i Sukûk gibi eserleri vardır. Zigetvar-nâme ve Şehrengîz-i Bursa isimli eserleri ise kayıptır.

Kaynaklar: Atâyî 161-64; Bursalı Mehmed Tahir II/307; Latifî 237; Beyânî 51; Faik Reşat II/89; Mehmed Süreyya III/282; Şemseddin Sâmî IV/3044; Keşfü'z-Zünûn eski I/515; yeni I/799; Hasan Çelebi 589-91; Riyâzî 86; Mecelle 308; Künhü'l-Ahbâr 312-13; Güldeste 488; Kafzâde 72; Muallim Nâci 281; Tuman II/614; Sözlük 47.

Filiz Hançerlioğlu (Kılıç), *Âşık Çelebi Divanı*, Gazi Ü. SBE, Ankara 1988.

Filiz Kılıç, *Meşâirü'ş-Şuarâ İnceleme Tenkitli Metin*, Gazi Ü. SBE, Doktora Tezi, Ankara 1994; "Âşık Çelebi Divanı'nda Atasözü ve Deyimler", *Bilig*, 1 (Bahar 1996), s.24-30; "Edebiyat Tarihimizde Bir Biyografi Ustası Âşık Çelebi", *Yedi İklim*, 55 (Ekim 1994), s. 52-58; "Tuna Kasidesi'nin Düşündürdükleri", *Türk Kültürü*, 441, (Ocak 2000), s. 32-48.

ATÂ (ö. 960/1552): Üsküp'te doğdu. Kaynaklar, soyunun Ahmed Yesevî'ye ulaştığını ve atalarının İran'dan geldiğini belirtirler. İshâk Çelebi'nin çağdaşı olup onun gibi şuh tabiatlıdır. Öğrenimini yarıda bırakıp tasavvufa yöneldi ve Nakşibendî tarikatına girip Üsküp'te inzivaya çekildi.

Yavuz Sultan Selim döneminde, Mehmed Süreyya'ya göre 960/1552'den sonra, Üsküp'te vefat etti.

Sehî, gazel ve kasidelerinin güzel olduğunu; Kafzâde ise divanını gördüğünü söyler. Divan henüz bulunamamıştır. Ayrıca Kâtibî'nin Tecnisat'ına benzeyen Tuhfetü'l-Uşşâk isimli bir eseri vardır.

Bağrum firâk odına yanmış kebâba benzer
Keyfiyyet ile şi'rüm rengîn şarâba benzer

Kaynaklar: Keşfü'z-Zünûn eski I/517, yeni I/802; Şemseddin Sâmî IV/3158; Mehmed Süreyya III/474; Hasan Çelebi 638-39; Latifî 246; Kafzâde 78; Beyânî 57; Riyâzî 93; Âşık Çelebi 597; Sehî 112; Ergun II/538-40; Tuman II/682; Sözlük 50.

Cemâl Kurnaz, *Türkiye Orta Asya Edebî İlişkileri,* Akçağ Yay., Ankara 1999, s. 196-198.

AVNÎ (1242-1301/1826-1883): Hüseyin Avnî Bey, Yenişehir Fener'de doğdu. Yenişehir Fenerli Miralay Ebûbekir Paşa'nın oğludur. Abdurrahman Sâmî Paşa, Tırhala mutasarrıfı iken Ebûbekir Paşa onun kethüdalığında bulunuyordu. Avnî Bey burada Abdurrahman Sâmî Paşa'dan eğitim aldı. Yunanca, Fransızca, Arapça ve Farsça bilen Sâmî Paşa tarih, felsefe ve Mesnevî dersleri verdi. Avnî, medrese tahsili görmemiş, kendisini özel eğitim alarak yetiştirmiştir.

Sâmî Paşa, Vidin valiliğine tayin edilince, Avnî de onun kâtipliğine getirildi ve kendisine 12701853-54'te rütbe-i râbia verildi. İstanbul'a geldi ve 1272/1855-56'da Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Nazîf Dede'nin kızı Emine Hanım ile evlendi. Emine Hanım, Şevval 1286/1870'da ölüp tekkenin haziresine gömüldü.

Avnî Bey, 12761859'da Sır kâtibi Mustafa Nuri Paşa, Bağdad valiliği ve Irak müşirliğine tayin edildiğinde, divan kâtibi olarak onunla birlikte gitti. 1278/1861 başlarında Paşa'nın görevden alınması üzerine İstanbul'a döndü. Tahrîr-i Emlâk İdaresi'nde göreve başladı. Bu görevdeyken Gelibolu'ya tayin edildi.

Mevlevîhâne 18 Rebiülevvel 1294 / 2 Nisan 1877'de Maçka'ya Bahariye Mevlevîhânesi'ne taşınınca Nazîf Dede ile Emine Hanımın mezarları da buraya nakledilir. Bundan 50 gün sonra da Avnî'nin oğlu Hüsamedd'in ölür.

Avnî, eşi Emine hanım ve oğlu Hüsameddin'in ölümü üzerine içkiye başladı. Şâribü'l-leyli ve'n-nehâr denilen tarzda sürekli içti. Mevlevîhânede münzevî bir hayat yaşamaya başladı. Aşağıdaki rubâîde içki içmesinin sebebini şairane olarak şöyle belirtiyor:

Ser-mest-i müdâm olduğuma subh u mesâ
Tan eyleme Allah içün ey ehl-i vefâ
Birbirimizün kanını nûş itmedeyüz
Ben câma kadîm düşmenem câm bana

Şu beytinde de belirttiğine göre, geceleri uyuyamaz olmuştur:

Avnî bana da hâb-ı safâ kısmet olurdı
Bîdârlığum baht-ı siyâhumda bulunsa

Yalnızlık ve yoksulluğa düşen Avnî, 1295/1878'de Adliye Nâzırı Mehmed Said Paşa'ya müracaat edip Üsküdar Bidâyet Mahkemesi Âzalığı'na tayin edilir.

Ömrünün sonlarına doğru ikinci kez evlenip Üsküdar'da eski bir eve yerleşir. 15 Zilhicce 1301/5 Ekim 1884'te vefat eder. Bahariye Mevlevîhânesi'ne, kayınperderi Nazîf Dede ile eşinin yanına gömülür.

Vidin'de bulunduğu sırada Eğridirli Hacı Kemâl'in Câmiü'n-Nezâir'ini okur, bazı nazireler yazar. Yenişehir'de Celâl Efendi isimli birinden edebiyat dersleri alır.

Muallim Nâci'ye göre, Farsçası mükemmel olup birçok Farsça şiiri vardı. Aynı zamanda geniş bir hafızaya sahipti, Farsça pek çok şiiri ezbere okurdu. Şair olarak akranlarından üstündü; fakat, resmî görevlerinde fazla ilerleyemedi.

Şiirlerinin bir kısmı 1306/1888-89'da damadı Şevkî Bey tarafından bastırılmıştır. İbnülemin'e göre bu nüsha eksik ve mısralar birbirine girmiştir. Divan, Veled Çelebi tarafından yeniden derlenip tamamlanmıştır (Konya İl Halk Ktp. Mevlânâ Dökümantasyon Merkezi 6945). Şiirlerinin bazıları mutasavvıfâne ve hakimânedir.

Divan üzerinde Mehmed Çavuşoğlu'nun bir lisans tezi vardır: Yenişehirli Avnî Bey Divanı, 2 cilt, Türkiyat Enst., T 586, İstanbul 1962.

Mesnevî'nin ilk üç cildini nesir olarak tercüme etmiştir. Eşref gazetesinde yayınlanan Âb-nâme isimli eserinde, su ile ilgili mazmunlara yer vermiştir. Hiciv özelliği taşıyan Mir'ât-ı Cünûn isimli mesnevîsini bitirememiştir. Nef'î'nin Sihâm-ı Kazâ'sı tarzında Nihân-ı Kazâ isimli hicviyyesini, damadı Şevkî Bey'in isteği üzerine yakıp imha etmiştir. Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk'ından ilhamla Ateşgede isimli manzum bir hikâyesi vardır.

Avnî'nin hayatı ve eserleri üzerinde M. Kayahan Özgül tarafından kapsamlı bir çalışma yapılmıştır.

Vakt-i idbârında renciş görür ahvâlinde
Halkı âzürde eden mevki'-i ikbâlinde

*

Kalb-i Mecnûn'ı yararsan Hazret-i Mevlâ çıkar
Avniyâ sen sanma Leylâ başka Mecnûn başkadur

*

Ey gönül sırr-ı tekaddes ve taâlâ sen idün
Şâhid-i vahdete mir'ât-ı mücellâ sen idün

Kaynaklar: SATŞ 129-38; Bursalı Mehmed Tahir II/331-32; Muallim Nâci 134-144; Tuman II/712.

Lokman Turan, *Yenişehirli Avnî Divan'ının Tahlili: Tenkitli Metin-Encümen-i Şuarâ'dan Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş,* Atatürk Ü. SBE, Doktora Tezi, Erzurum 1999.

M. Kayahan Özgül, *Yenişehirli Avnî*, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 1990.

AZİZ (ö. 1151/1738): İsmi Abdülaziz olup Aziz mahlasını kullandı. Moralıdır. Mora civarındaki Dehişte'de doğmuştur. Şeyh Hasan Sezâyî Efendi'nin akrabasındandır. 1151/1738'de Mora'da öldü. Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur.

Şiirlerine göre Arapça ve Farsça bildiği anlaşılmaktadır.

Divan sahibidir. Divanı (İstanbul Ü. Ktp., 2 94) 2 19 g azel, 1 64 b eyitlik b ir mesnevî, 8 kıta, 43 beyit, 1 tarih ve biri Arapça 2 manzumeden oluşmaktadır. Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi 637 numarada (32 vr.) kayıtlı divançesinde gazelleri bulunmaktadır.

Seyr idüp dâğum ider çâk-i girîbân gül bana
Gûş idüp feryâdumı nâlân olur bülbül bana

Kaynaklar: Mecelle 318; Tuman II/671-72; Ergun II/628-29; TYDK 702; YKYK 253.

BAHÂRÎ (ö. 958/1551): İsmi Ali'dir. Latifî'ye göre Prizren'de, diğer kaynaklara göre Yenişehir Fener civarındaki Tırhala'da doğdu. *Âşık Çelebi, kasidelerinden Tırhalalı olduğunun anlaşılacağını söyler.* Zamanın usulünce tahsilini tamamlayıp Kazasker Seydî Çelebi'den mülâzım oldu. Edirne ve Karaferye ile bazı yerlerde müderrislikte bulundu. Padişah lalası Dülbend-zâde Kâsım Paşa'nın çocuklarıyla bazı bey ve paşazâdelere hocalık yaptı, daha sonra kadı oldu. Önceleri *"Kemâlî"* mahlasını kullandı. Dostlarının *"Kem Ali"* şeklinde latifede bulunmaları üzerine, Bahârî mahlasını aldı. Dostları bu defa da *"Bahâr kiliseye derler, ne kâfirâne mahlasın vardır."* diye kendisiyle şakalaşmaya devam ettilerse de mahlasını değiştirmedi.

Kervansaray köşelerinde riyazete girip erbainler çıkarmaya başladı. Bu nedenle de hastalanıp beli iki büklüm oldu. Altmış yaşlarında Çatalca'da kadı iken 958/1551 tarihinde Edirne'de öldü.

Biriktirdiği altın ve gümüşünü vakfedip Kurd-zâde isimli cahil bir kadıyı vasî tayin eder. Kadı da paranın bir kısmını hazineye bağışlayıp bir kısmını yer; geri kalanını da dostları elinden alıp harcarlar.

Kaynaklar, Bahârî'nin tarih düşürmede usta olup zamanında söylediği tarihlerin mecmualara kaydedildiğini yazar.

Kafzâde, Bahârî'nin divanını gördüğünü söyleyip şu matlaı örnek verir:

Gel ey nihâl-i cinân kandasın ki gülşende
Senünçün itdi sabâ nâmeler perâkende

Bahârî'nin divanı henüz bulunamamıştır. Şiir mecmualarında bazı şiirleri kayıtlıdır (Topkapı Müzesi Revan Ktp., 1972; Süleymaniye Ktp. Esad Ef. Bl. 3409; 3443). Ayrıca Yûsuf u Züleyhası olduğu belirtilmektedir.

Mühr-i haddün ki bana âhir nefes îmân olur
İrte bir gün nâme-i a'mâlüme unvân olur

Hak ne hâsiyyet kodı vaslunda kim cânâ seni
Hâbda her kim kucarsa âleme sultân olur

Mâh-rûlar içre ey meh ol kadar mümtâzsın
Kim güneş her gün kapunda hâk ile yeksân olur

Dilberâ birkaç gün oldı görmeyelden sen mehi
İntizâriyle meded öldüm kaçan dîvân olur

Şu beyti ise Rumeli hakkındadır:
Ey Bahârî mey ü mahbûb ola vü sebze vü âb
Kangı kâfir ola meyl eylemeye Rûmiline

Kaynaklar: Hasan Çelebi 222-23; Sehî 124; Şemseddin Sâmî II/1414; Mehmed Süreyya III/498; Âşık Çelebi 204-207; Latifî 103; Keşfü'z-Zünûn eski I/506; yeni I/780; Mehmed Tevfik 65; Ergun II/657-60; Tuman I/108; Sözlük 62-63.

BEHCETÎ (ö. 1094/1683): İsmi Hüseyin'dir. Safâyî ve Osmanlı Müellifleri'ne göre Hezargrad'da doğdu. Diğer kaynaklar İstanbulî Hüseyin Çelebi diye tanıtıp İstanbullu kabul ederler. Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu'nda, Hezargradlı bir ailenin İstanbul'da doğmuş ya da küçükken getirilip İstanbul'da büyütülmüş bir çocuğu olabileceği ileri sürülmektedir. Gençliğinde İstanbul'da ilim öğrendi. Divan-ı Hümâyûn kâtipleri arasına katılıp tarihçilik yaptı. Bazı vezirlere kâtip, nedim ve musahip oldu. 1094/1683'te Peç (Viyana) seferinden dönerken Belgrad'da öldü.

Nail Tuman, "Osmanlı Müellifleri, Behcetî Hüseyin Efendi'nin Köprülüzâdelerden Numan Paşazâde Ahmed Paşa'nın imamı olduğunu ve Tarih-i Sülâle-i Köprülü unvanlı bir eser yazdığını söylüyorsa da bu eseri yazan *İbrahim Behcetî* Efendi'dir ki, adının İbrahim olduğunu eserinde tasrih etmiştir." diyor.

Behcetî'nin Çehrin seferine dair bir tarihi (Süleymaniye Ktp., Esad Ef. Bl. 2368) ile müretteb Divanı vardır:

1. Âtıf Ef. Ktp., 2255/4, vr. 140-205. Eksik bir nüsha olup 212 gazel içerir.

2. Emirî, Manzum Eserler 59. Divanda 5 na't, 20 kaside, 1 terkib-bend, 1 müseddes, 3 tahmis, 500 gazel, 13 tarih ve 100 rubâî bulunmaktadır.

Öper yârün lebin dil hatt-ı anber-fâma katlanmaz
Bozar ol tıfl-ı şeydâ rûzesin ahşâma katlanmaz
*

Dîdemüzden gitmez oldı reng-i rûy-ı tal'atün
Bülbül-i nâlânıyuz ol gülsitân-ı behçetün

Hûşyârun tâbı yokmış hışm-ı çeşm-i dilbere
Şimdi bildüm ben senün ey bâde kadr ü kıymetün

Kaynaklar: Şeyhî I/661; Mehmed Süreyya II/32; Bursalı Mehmed Tahir III/29-30; Belîğ 7; Safâyî 34; Mecelle 150; Ergun II/783-86; Tuman I/111; Sözlük 71.

Ahmet Ölmez, *Behcetî Hüseyin Efendi Hayatı Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Erciyes Ü. SBE, Doktora Tezi, 1996, 679 s.

BELÎĞ (ö. 1174/1760-61): İsmi Mehmed Emin'dir. Yenişehir Fener'de doğdu. İstanbul'da öğrenim gördü. Kadı oldu. Eski Zağra (Zağra-i Atik)'da kadılık yaparken 1174/1760-61 tarihinde öldü ve oraya gömüldü. Tezkire sahibi Râmiz *"Belîğ Mehmed'e adn-i berîn ola mesken"* mısraıyla şairin vefatına mücevher tarih düşürmüştür. *"Belîğü'l-Emîn"* terkibi de vefatına tarihtir. Diğer kaynakların verdiği 1172/1758-59 ve 1175/1762 tarihleri doğru değildir.

Belîğ, Akovalızâde Ahmed Hâtem Efendi'nin öğrencilerindendir. Hakîmâne ve şûhâne şiirleri vardır. Râmiz'e göre Hamam-nâme ve Kefşger-nâme manzumeleriyle şuhluk tarzını müstehcenliğe yaklaştırmıştır. Kadılığı kendisine yakıştıramayan ve kendisini çok beğenen Belîğ, şairliğini de Râgıp Paşa'dan üstün görürmüş. Bu nedenle şu beyti yazmıştır:

Sad gence destres sana âsân idi Belîğ
Bin ma'rifet geçeydi Sitanbul'da bir pula

Belîğ'in İstanbul kütüphanelerinde sekiz adet yazma nüshası bulunan divanı basılmıştır (İstanbul 1258/1842). Divanda 1 na't, 1 mersiye, 7 kaside, 1 kefşger-nâme, 1 hamam-nâme, 1 berber-nâme, 1 hayyat-nâme, 1 sâkî-nâme, 14 tarih, 58 kıta, 1 tahmis, 1 şarkı, 231 gazel ve 40 beyit vardır. Bu divan Mehmed Tevfik'te, Bursalı Mehmed Emin'e ait gösterilmiştir.

Belîğ'in eğri iken eski rütbe-i câhı
Kazâ savup yeni doğruldı baht-ı bî-basara
Atiyye-i şeref-efzâ-yı şehriyârîde
Yakışdı hil'at-i nev-câhına Yeni Zağra

Lâmekânî Hüseyin Efendi'ye naziresinden:

Maksûduna sa'y eyle tarîkında bulınca
Deryâya irer âb-ı revân gitse yolınca

Kaynaklar: Bursalı Mehmed Tahir II/104-105; Şemseddin Sâmî II/1354; Faik Reşat II/66; Es'ad 23; Fatîn 28; Mehmed Süreyya II/25; Mecelle 147; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 493; Tuman I/104-105; Ergun II/817-20; Muallim Nâci 283; TYDK 780-84; Sözlük 74.

CELÂL BEY (ö. 982/1574): İsmi Hüseyin'dir. Âşık Çelebi, *"şehr-i şöhret-cûy sâde-rûları mahbûb u rîşdârları ekseriyâ ehl-i ilm ü şâir kopar bir yir"* olan Manastır'da doğduğunu söyler. 923-26/1517-19 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Yahyâzâde Enderûnî Hüseyin Celâl Bey olarak tanındı. Timar

erbabından olup gençliğinde şiir söylemeye kadir bir kimse idi. Kanunî devrinde İstanbul'a geldi. Cezayir tımarlarına defterdar olan İskender Çelebi'nin yanında bulundu. İskender Çelebi de kendisini öz oğlu gibi sevip yetiştirdi. İyi derecede Arapça ve Farsça öğrendi. Müstakimzâde ile Bursalı Mehmed Tahir, Celâl Bey'in Şeyh Hamdullah (ö. 926/1519)'tan hat dersleri aldığını yazarsa da, Celâl Bey bu tarihlerde yeni doğmuş olduğuna göre pek doğru görünmüyor.

Âşık Çelebi kendisiyle arkadaş olduğunu söyleyip birlikte bulundukları yerleri şöyle sıralar: "*Seyr-i gülistânda ve deyr-i mugânda Eyyûb ve Kâğıd-hâne çemenlerinde Galata ve Hasköy encümenlerinde, Zâtî'nin dükkânında, Atmeydanı'nda bahâr sohbetlerinde ve hazân cemiyyetlerinde gâh mahbûblar mecmaı olan hamamlar seyrinde ve gâh Dâvûd Paşa iskelesinde suyla oynayan sîm-endâmlar seyrinde gâh hânkâhlarda vefâ semâında ve gâh harâbâtlarda düblek semâında hemdem idük.*"

İlâhî cezbeye kapılıp tımarını bıraktı. Bazı Kalenderîlerle birlikte Arabistan, Halep ve Şam'a seyahat etti. Gittiği bölgelerdeki pirlerle görüşüp onlara hizmette bulundu.

Celâl Çelebi hattatlıkta eşsizdi. Yazısını görenler güzelliğine hayret ederdi. Bu seyahati sırasında Hama beyi olan Cafer Paşa da hattat olduğundan onu himayesine aldı. Cafer Paşa kendisinin kıymetini takdir edip onunla ilgilendi. Sultan Selim şehzâde iken onun kâtipliğine getirildi. Şehzâde ile yakınlığı arttı, sohbet arkadaşı oldu. Daha sonra Anadolu tımarları defterdarlığına tayin edildi. İçki ve şiire düşkünlüğü nedeniyle Selim'in tahta çıkmasıyla birlikte dostlukları daha da arttı. Cafer Bey'in kızı ile evlendi.

Celâl Çelebi devrin âlimlerinden Uzun Mehmed Paşa, Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi ve Nureddinzâde Şeyh Muhyiddin gibi kimselerin sürekli aleyhinde idi. İçki yasağına karşıydı. Fazlullah Hurufî'nin Câvidân-nâme'sini okuduğu iddia edilerek Ebussuûd Efendi tarafından padişaha mektup yazıldı; saraya girişinin yasaklanması istendi.

Sultan Selim, onu Şam beylerbeyliği ile İstanbul'dan uzaklaştırmak istedi. Celâl Çelebi, buraya gitmek istemeyip memleketi Manastır'ı ziyaret için izin aldı. Mehmed Süreyya'ya göre, Manastır'a giderken 982/1574'te yolda ölüp Manastır'a gömüldü.

Kaynaklarda, esrara düşkünlüğünden dolayı söylediği şiirlerin akıcı olduğu yazılıdır. Aynı zamanda zeki, lâubâli ve çapkın olduğu belirtiliyor.

Kaynaklarda Sa'd u Said, Şerh-i Avâmil, Kavâid-i Aruz, Hüsn ü Yûsuf (İstanbul Ü. Ktp., 1872) isimli eserlerle Divanı olduğu belirtilmektedir. Divanı henüz bulunamamıştır. Hüsn ü Yûsuf isimli 412 beyitlik mesnevîsinde 40 kadar gazeli vardır. Şiir mecmualarında bazı şiirleri kayıtlıdır (Ali Emirî, Manzum Eserler 543, 554, 568, 685, 695, 771; Topkapı Sarayı Revan Bl. 1973; Nuruosmaniye Ktp., 4962). Sadettin Nüzhet Ergun, 30 şiirini Türk Şairleri'nde yayınlamıştır.

Âşık Çelebi'ye göre şu gazeli, özellikle de üçüncü beyti, çok meşhur olmuştur. Başta Zâtî olmak üzere bazı şairler bu gazele nazireler söylemiştir:

Haddün gibi gül-i ter bir gülsitânda bitmez
Kaddün misâli ar'ar bâğ-ı cinânda bitmez

Didüm ki geldi hattun şeftâlûdan atâ kıl
Güldi didi ki mîve fasl-ı hazânda bitmez

Bir bir işin bitürdün kûyunda ehl-i aşkın
Âgâh ol ey gül-i ter cân bûstânda bitmez

Sünbül saçun igende elden ele düşürme
Sakla dağıtma anı ömrüm yabanda bitmez

Dildâra sergüzeştüm nice anam Celâlî
Takrîre başlar isem iki cihânda bitmez
*

Bunca feryâdum işitdün dimedün dâd ideyüm
Sen ki dâd itmeyesün ben kime feryâd ideyüm

Kaynaklar: Mehmed Süreyya II/78; Mecelle 171; Tuhfetü'l-Hattatîn 178; Âşık Çelebi 226-33; Beyânî 21; Hasan Çelebi 255-57; Faik Reşat II/104; Riyâzî 40; Künhü'l-Ahbâr 298-301; Tayyarzâde Atâ IV/134; Bursalı Mehmed Tahir II/124; Şemseddin Sâmî III/1827; Kafzâde 24; Ergun II/919-29; Tuman I/150; Sözlük 84.

CİNÂNÎ (ö. 1001/1592): Semendirelidir. Sipahi şairlerdendi. 1001/1592 tarihinde şehit oldu. *"Rahmet be-rûh-ı pâk-i Cinânî"* cümlesi vefatına tarihtir.

Kafzâde, Cinânî'nin Divanını gördüğünü söylüyorsa da henüz bulunamamıştır. İlme hevesli, şiire meyilli, derviş mizaçlı idi. Kaynaklarda hakkında başka bilgi yer almamaktadır.

Bahâr irişdi yine siz bu sebzezârı görün
Kenâr-ı bâğ u leb-i cûybâra varıgörün
*

Kahve-fürûş sanma bu kahve ocağıdur
Fincân değil Karadeniz'ün bir kulağıdur

Kaynaklar: Âşık Çelebi 242-43; Hasan Çelebi 267-68; Kafzâde 25; Şemseddin Sâmî III/1839; Keşfü'z-Zünûn eski I/507; yeni I/783; Riyâzî 42; Tuman I/162; Sözlük 88.

ES'AD (ö. 1043/1633-34)**:** Selânik'te doğdu. Şeyhzâde diye tanındı. Öğrenimini tamamladıktan sonra müderris oldu. Kırk akça müderrisliğe kadar yükseldi. 1043/1633-34'te Selânik'te öldü. Rızâ tezkiresi ile Sözlük'te 1029/1620 yılında İstanbul'da öldüğü yazılıdır. Divanının başındaki na'tta belirtildiğine göre, Mevlevîdir. Şiirlerinde Mevlevîlikten çok rindâne ve âşıkâne unsurlar vardır.

S. Nüzhet Ergun, Türk Şairleri'nde *"Rızâ Tezkiresi'nin yazma ve tam nüshalarında Hocazâde Es'ad'dan sonra Selânikli Es'ad'ın terceme-i hâlleri*

kayıtlıdır. Bir hattat tarafından beş on satır atlanmak sûretiyle yazılan eksik bir nüshanın aynen tab'ı yüzünden Selânikli Es'ad'ın tercüme-i hâli kaydedilmemiş, gazeli de Hocazâde'ye isnad olunarak neşrolunmuştur. Bahsedilen karışıklık dolayısıyla Selânikli Es'ad'ın divanı da Hocazâde Es'ad'a mâledilmiştir. Selânikli Es'ad'ın görebildiğim yegâne yazma divanı, bugün Üniversite kütüphanesindedir." diyor.

Divan sahibidir. (İstanbul Ü. Ktp., 1411). Divanında 3 kaside, 4 na't, 1 tarih, 1 sâkî-nâme, 195 gazel, 10 kıta ve rubâî ile 15 beyit vardır.

Gün be-gün bende-nevâz oldı o şeh nîk oldı
Ser-i hûbân-ı cüvânân-ı Selânik oldı

Kaynaklar: Mucîb 2; Rızâ 10-11; Ergun III/1327-29; TYDK 269-70; Tuman I/35; Sözlük 116.

Ercan Kayayerli, *Selânikli Esad Efendi Hayatı Edebî Şahsiyeti ve Divanının Yeni Harflere Çevirisi,* Afyon Kocatepe Ü. Yüksek Lisans Tezi, 1997.

FÂİK (1241-1317/1825-1899): İsmi Sâlih'tir. 1241/1825-26 tarihinde Manastır'da doğdu. Manastırlı Haseki Hacı Ahmed Bey'in oğludur. Özel hocalardan Arapça ve Farsça dersleri aldı. 1259/1843'te mülâzemetle Manastır Askerî kalemine girdi. 1266/1850'de İstanbul'a geldi. 1268/1851-52'de Siverek kaymakamlığına tayin edildi. Daha sonra istifa edip İstanbul emtia gümrüğü manifatura memuru oldu. Bosna rüsûmât nazırlığı, Ereğli kömür madenleri; Selânik ile Adana merkez; Varna ve Kudüs mutasarrıflığı, muhacirîn idare komisyonu âzâlığı, şehremâneti idare meclisi başkanlığı görevlerinde bulundu. 1303/1885-86'da Burdur mutasarrıflığına sürgün olarak gönderildi. Bir yıl sonra Gümüşhane mutasarrıflığına gönderildi. Hastalığını ileri sürerek Sinop mutasarrıflığına tayin edildi. İzin alıp İstanbul'a gelerek çalışamayacağını söyledi ve 1308/1890-91'de önce azledilip sonra emekli edildi. 1317/1899-90'da İstinye'deki yalısında vefat etti. Rumelihisarı kabristanına defnedildi. Vasiyeti üzerine mezar taşına şu rubâî yazıldı:

Ben mu'terif-i acz ü kusûrum yâ Rab
Âlûde-i çirkâb-ı şuûrum yâ Rab
Yâ Rab kerem ü lutfuna düşdüm şimdi
Ben mülteci-i ism-i gafûrum yâ Rab

Son Asır Türk Şairleri'ne göre, Fâik'in divanı vardır. İbnülemin'in kadreşi Ahmed Tevfik, divanı istinsah etmiştir. Eserin nerede olduğu yazılmamıştır.

Türkçe ve Farsça rubâîlerinden seçtiği Peymâme ile 1300/1882'de yazdığı Elfiyyetü's-Seniyye fi'l-Âdâbi'l-Ahmediyye isimli bin hadis şerhi basılmamıştır. Türkçe Aruz-ı Türkî risalesi matbûdur. S. N. Ergun'a göre, Ahmed Cevdet Paşa'nın teşvikiyle yazdığı bu eserde ilk defa hece vezninin çeşitlerini toplamıştır.

Kaynaklar: Ergun III/1405-406; SATŞ 356-58; Bursalı Mehmed Tahir II/375-76; Tuman II/745.

FÂNÎ (ö. 957/1550 sonrası): İsmi İsa'dır. Filibelidir. Alacahisarlı olduğunu yazan Ahdî, *"Derviş-nihâd ve yâr-ı nâ-murâd ve ber-muktezâ-yı mahlas fânî-hey'et ü haste-sıfât kimesnedür."* der. Fânî, Ahdî'ye göre, fânî cihandan geçip aşk ateşiyle yanarak Zarifî Hasan Efendi'nin hankâhına katıldı. Sadakatla hizmeti sayesinde kısa sürede sülûkunu tamamladı. Daha çok ilimle uğraştı. Bursa'da Derviş İsa Hoca diye tanındı.

Fânî, tezkire sahibi Latifî'ye hocalık yapıp ona tasavvufla ilgili olarak Lemaât-ı Irakî'yi okuttu. Farsçası iyi idi. Şiirle uğraşanlara tavsiyelerde bulunurdu. Ona göre şair olmak isteyen kimse, iyi derecede Arapça ve Farsça bilmeli, üstat şairlerin şiirlerini ezberlemeli, çok sayıda kelime öğrenmeli, şiir sanatlarını bilmelidir. Şiirle fazla uğraşıp diğer işlerini aksatmamalı ve şiirde haram konulara yer vermemelidir. Gurura kapılmayıp mütevazi olmalı; kendini ve şiirini övmemelidir.

Fânî, 957/1550'de Irak ve Acem bölgesine seyahat etti. Ahdî bu seyahati sırasında kendisiyle Bağdad'da görüştü. Aralarında yakınlık meydana geldi. Ahdî kendisiyle yakından ilgilendi.

Fânî, Belâzâde isimli hasb-i hâlinde çekmiş olduğu sıkıntıları dile getirmiştir. Ahdî, gazel, kaside ve mesnevî tarzında hoş üslûbu olduğunu söylüyor. Şiirleri beğenilen şairin divanından bahsedilmemektedir. O, aynı zamanda iyi bir hattattı.

Bezm-i âlemde olaldan âh kim kaht-ı şarâb
Suyı solmış âsiyâba döndi bu deyr-i harâb
*

Sergeşteyüz felek gibi yokdur sükûnumuz
Mecnûna çıkdı silsile ile cünûnumuz
*

Rakîb kâfirün ile birliğüz çün şâhımuz birdür
N'ola ger dînimüz ayrı ise Allahımuz birdür
*

Devr-i la'lünde senün meyhâre bir ben bir habâb
Baş açık yalın ayak âvâre bir ben bir habâb

Kaynaklar: Şemseddin Sâmî V/3336; Hasan Çelebi 741; Latifî 257; Riyâzî 107; Kafzâde 87; Beyânî 64; Ahdî 528-29; Hıbrî 79; Tuman II/751; Sözlük 127; TDEA III/156.

FASİHÎ (ö. 1106/1694): Niğbolu'da doğdu. Asıl adı Mustafa'dır. Öğrenimini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelip divan katibi oldu. Bu konudaki yeteneğinden dolayı bazı vezirlere divan efendisi tayin edildi. II. Ahmed dönemi sadrazamlarından Ali Paşa'ya bağlandı ve bu yolla defter-i hakanî emiri oldu. Beşiktaş'taki Yahyâ Efendi zâviyesi şeyhi Fenayî Efendi'ye bağlanarak Beşiktaş'a yerleşip Rebiülevvel 1106 / Ekim-Kasım 1694'te orada öldü. Yahyâ Efendi türbesi civarına gömüldü.

Arapça ve Farsça'ya hakimdi. Topkapı Sarayı, Hazine 1074 numaradaki mecmuada bazı şiirleri bulunan şairin divanından bahsedilmemektedir.

Sahbâ-yı nâz kim ola peymâne-âşinâ
Olur mey-i niyâz ile mestâne âşinâ
*

Bûy-ı zülfün kim ki buldum dirse müşk-i nâbda
Hep hatâdur sözleri nezd-i üli'l-elbâbda

Kaynaklar: Şeyhî II/117; Mehmed Süreyya IV/21; Sâlim 542; Safâyî 216; Belîğ 71; Mecelle 339; Tuman II/ 774; Sözlük 129-30.

FATÎN (1229-1283/1813-1866): İsmi Davud'dur. 1229/1813'te Drama'da doğdu. Drama ayanından Hacı Hâlid Bey'in oğludur. 1243/1827'de Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın damadı olan amcası Mehmed Hüseyin'in yanına Mısır'a gitti. Sekiz yıl orada kalıp öğrenim gördü. Bulak matbaası musahhihi Kandiyeli Sâlih Râcih Efendi'den şiir kaidelerini öğrendi.

Fatîn, 1252/1836'da İstanbul'a geldi. Divan-ı Hümâyûn kalemi mühimme-nüvisân bölümüne girdi. Kalemin usûlünce, bilgi ve kabiliyetinden dolayı kendisine Fatîn mahlası verildi. Daha sonra Sadâret mektubî kalemine geçti. 1264/1848'de Ticarethane-i Âmire'de ilâmât odasına mukabeleci oldu.

Sâlim Tezkiresi'ne zeyl olarak yazdığı Hâtimetü'l-Eş'âr isimli eserinden dolayı kendisine rütbe-i râbia verildi. İbnülemin'in Hersekli Ârif Hikmet'ten duyduğuna göre, tezkireyi bu amaçla yazmıştır. Tezkirede 1134/1721 ile 1269/1853 yılları arasında yaşamış 672 şair yer almaktadır.

Fatîn, 8 Safer 1283 / 21 Haziran 1866'da öldü. Göksu kabristanına gömüldü.

Şiirleri ölümünden beş yıl sonra oğlu Rasim Efendi tarafından toplanarak bastırılmıştır. İbnülemin onun şiirlerini pek fazla beğenmez.

Kaynaklar: Bursalı Mehmed Tahir II/373-74; Mehmed Süreyya IV/25; Şemseddin Sâmî V/3417; SATŞ 367-70; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 522; Tuman II/779.

Divan-ı Fatîn, Bastıran: Rasim Efendi, İzzet Efendi Matbaası, İstanbul 1288/1871.

Nilgün Yolcu, *Davud Fatîn Hayatı ve Eserleri*, Gazi Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001.

Ömer Çiftçi, *Hâtimetü'l-Eş'âr*, İnönü Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Malatya 1997.

FÂZIL (ö. 1300/1882): İsmi Mehmed'dir. Şiirlerinde Fâzıl mahlasını kullandığı için Fâzıl Mehmed Paşa olarak tanındı. Kefeli Ebülbekâ sülâlesinden kadı Ahmed Efendi'nin torunu Sofya kadısı Şerifîzâde Mustafa Nureddin Efendi'nin oğludur. Saraybosna'da doğdu. Doğum tarihi belli değildir; fakat, Mehmed Süreyya, vefat ettiğinde 80 yaşını geçtiğini yazar. 1239/1823-24'te Edirne müderrisliği verildi. 1242/1826'da Bosna nakibü'l-eşrâf kaymakamı oldu. 1249/1833'te Belgrad mollalığı ve Bosna mütesellimliğine getirildi. 1250/1834-35'te kendisine rütbe-i sâlise verildi. 1253/1837'de süvari mirlivâsı oldu. Bosna iltizâmâtını kabul edip maliye ve muhakemât dairelerinde çalıştı. Ali Paşa'ya verdiği bir kıta ile İzmit mutasarrıflığına getirildi. Bir ara memleketi Bosna'ya

gitmiş ve oranın Avusturya tarafından 1295/1878'de işgâl edilmesi üzerine İstanbul'a dönmüştür. 30 Muharrem 1300/11 Aralık 1882 tarihinde öldü. Üsküdar Karacaahmet mezarlığına gömüldü.

Fâzıl Mehmed Paşa, babası Nakşî olduğu hâlde kendisi 1260/1844'te Galata Mevlevîhânesi şeyhi Kudretullah Efendi'ye intisap etti. Mevlevî evradını tercüme ve şerh edip bastırdı (Şerh-i Evrâd-ı Mevleviyye, İstanbul 1283/1886-87). Bunun üzerine Konya Mevlevîhâne postnişini Sadreddin Çelebi tarafından kendisine hilâfet verildi.

Mevlânâ'ya hürmeti ve Mevlevî olması nedeniyle gazellerinin makta beytinde Mevlânâ'yı övmüştür.

Ziya Paşa, meşhur Zafer-nâme isimli kasidesini Fâzıl Mehmed Paşa'nın ağzından yazmış, karantina kâtibi Hayri Efendi dilinden tahmis etmiştir. Zabtiye müşiri Hüsnü Paşa da şerh etmiştir.

1296/1879'da yazıp vakfettiği Divanı Süleymaniye Ktp., Hâlet Ef., 703 numaradadır. Divanda 3 besmele manzumesi, 1 istiğfar manzumesi, 4 münacaat, 9 na't, 1 çâr-yâr medhiyesi, 2 mersiye, 4 Mevlânâ medhiyesi, 1 Mevlevî sikkesi medhiyesi, 383 tarih, 28 tahmis, 307 gazel, 105 kıta, rubâî başlıklı 53 şiir (rubâî veznine uymuyor), 1 Mevlevî evrâdı icazet-nâmesi, Kudretullah Efendi'nin biyografisi, Sadreddin Çelebi'nin kendisine verdiği icazetname vardır. Eserin Orijentalni Institut, Sarajevo Ms br. 4520 ile Gazi Hüsrev Bey Ktp. 92-93 numarada da nüshaları vardır.

Meclise verdi kesel def'e kıyâm etmek de güç
Zâhidi bir câm ile mest-i müdâm etmek de güç
*

Yâr elinden nûş eden bir katre su
Âb-ı hayvânı eder mi ârzû

Kaynaklar: Mehmed Süreyya IV/6; Fatîn 322; SATŞ 370-72; Tuman II/749; TYDK 956-57; GHBK 138; Şabanovic 643-44.

Fehim Nametak, *Fadil-pasa Serifovic, Pjesnik i Epigraficar Bosne*, Sarajevo 1980.

Ziya Paşa, *Zafer-nâme*, Haz. Fikret Şahoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, Tarihsiz.

FERÎDÎ (ö. 941/1534): Üsküp'te doğdu. Haraççı Hüsam lâkabıyla tanındı. Divan katipliği, Edirne Daru'l-Hadîs'inde mütevellilik yaptı. Başka herhangi bir görev almadı. Yavuz Sultan Selim döneminde Edirne'de öldü. Âşık Çelebi, Sirozlu (Serezli) Sehâyî maddesinde, Sehâyî'nin Feridî ile aynı yıl içinde Irakeyn seferi (1534) sırasında öldüğünü söyler. Buna göre Feridî 1534 yılında ölmüş olmalıdır.

Sehî kasidelerini başarılı kabul eder, Latifî ise nükteli ve kibar biri olduğunu bildirir. Âşık Çelebi, Ferîdî'nin Zâtî ile karşılıklı hicivlerinin bulunduğunu söyleyip örnekler verir. Kaynaklarda divanı hakkında bilgi verilmeyen şairin, kasideleri övüldüğü ve Zâtî ile de hicivleştiğine göre, en azından kayıp bir divançesi olabilir.

Bülbül bu denlü nâle ider mi gül olmasa
Gül nâzı kime eyler idi bülbül olmasa

Kaynaklar: Sehî 99; Latifî 264; Âşık Çelebi 550, 647; Tuman II/ 770; Sözlük 139-40; TDEA III/199.

FERİDUN (ö. 1069/1658-59): İsmi Şîr Ali'dir. Saraybosnalı'dır. İstanbul'da sultan vakıflarında kâtiplik yaptı. Şîr Ali Çelebi adıyla tanındı. 1069/1658-59'da öldü. Nâilî'nin *"Adni künâm eylesin Şîr Alî yâ İlâh"* mısraı vefatına tarihtir.

Zülf-i siyehün bâd-ı sabâ eyledi der-hem
Âşüfte-dimâğ itdi anı bûy-ı muhabbet

Feridun'un Divanı vardır (Murad Molla Ktp., Lala İsmail Efendi kısmı 470/1, vr.1-78). Divanda 9 kaside, 1 mersiye, 3 terkib-bend, 1 müseddes, 4 muhammes, 1 kısa manzume, 3 kıta, 2 muamma, 1 kıta-ı kebîre, bazıları eksik olmak üzere 168 gazel ve 5 rubâî vardır. Divanda 1099/1687-88'de tahta çıkan II. Süleymân için söylenmiş bir cülûs tarihi de bulunuyorsa da, bu şiirin ona ait olması mümkün değildir.

Kaynaklar: Şeyhî I/684; Mehmed Süreyya IV/20; Safâyî 209; Mecelle 338; TYDK II/379; Şabanovic 323-25; Tuman II/769; Sözlük 140.

FERRÎ (1170-1220/1756-1805): Mehmed Ferrî 1170/1756 tarihinde Filibe yakınlarındaki Tatarpazarcık'ta doğdu. Otuz yaşında iken 1200/1786'da divanını tertip etti. Mehmed Süreyya'ya göre mültezim olduktan sonra 1220/1805 tarihinde vefat etti. Divanındaki şiirlerden Farsça bildiği anlaşılmaktadır. İçerisinde müstehcen ibareler bulunan ve "İllet-i sevdâyı dâfi' çünki eftimundur" mısraı ile başlayan bir gazelini arkadaşlarının yanlış anlaması üzerine bir saatte şerh etmiştir.

Divanı vardır (İstanbul Üniversitesi Ktp. 2840).

İtsün ko cevrün ile dil-i bî-nevâ nevâ
Oldı firâş-ı vaslına nâ-sezâ sezâ
*

Sensüz görinen Tûr-ı tecellâ dahi olsa
Girmez gözüme halvet-i Sînâ dahi olsa

Kaynaklar: SATŞ 406-408; Mehmed Süreyya IV/18; Şefkat 125; Silahdarzâde 55; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 522; Tuman II/770; Sözlük 140.

FEVRÎ (ö. 978/1570): İsmi Ahmed'dir. Elbasan yakınlarındaki Dıraç'ta doğdu. Abdullahoğlu olup ailesi hakkında bilgi yoktur. Nev'îzâde Atâyî'ye göre Arnavud, diğer kaynaklara göre Hırvat asıllıdır. Küçük yaşta İstanbul'a getirildi. Mustafa Âlî, İskender Çelebi'nin diğer kaynaklar Nakkaş Ali Bey'in hizmetinde bulunduğunu belirtirler. Efendisinin teşvik ve yardımlarıyla iyi bir eğitim aldı.

Rüyâsında Muhyiddin ibn Arabî'yi görerek Müslüman oldu. Yûsuf-ı Sîneçâk ile yakın dost idi. Şâhidî ve Şem'î ile sohbetlerde bulundu. Bostan Efendi'den mülazım oldu. Müderrislik, müftülük, kadılık yaptı. Şam'da müftülük yaparken öldü ve şair İshâk Çelebi'nin yanına gömüldü. Ölüm tarihi Hasan Çelebi'de 979/1571-72, diğer kaynaklarda Zilkade 978/ Nisan 1570 olarak kayıtlıdır. *"Revân oldı cinân dârına Fevrî"* mısrası ile *"Fevrî be-refi"* terkibi vefatına tarihtir.

Şiirlerinde Fevrî mahlasını kullandı. Mehmed Süreyya yanlışlıkla mahlasını Fevzî şeklinde yazmıştır.

Kaynaklar Fevrî'yi döneminin önde gelen şairlerinden biri olarak gösterirler. Kasideleri ve şiirlerinde yer verdiği atasözleriyle dikkati çekmiştir. Özellikle tahmis ve tesdisin divan edebiyatında ilk ciddi temsilcisi olarak anılır. Riyâzî tezkiresine göre, divan şiirinde, ilk defa tahmis ve tesdîs söyleyen şairdir. Aruz yanında hece veznini de kullanan şairin, heceyle yazılmış bir gazeli vardır.

Âşık Çelebi, Sîm-nâme adlı bir eserinin olduğunu söyler. Kanunî'nin ahlâkını anlattığı Ahlâk-ı Süleymaniyye isimli bir eseri ile Miftâhu'l-Meânî isminde Farsça-Türkçe bir sözlüğü, manzum kırk hadis şerhi ve ilm-i hatta dair bir eseri vardır. Beyzavî Tefsîri'nin bazı bölümleriyle, Dürer-i Gurer'e hâşiyeler ve birkaç kitaba ta'likât yazmıştır.

Kanunî'nin divanını tertip etmiştir.

Divanı vardır (Murad Molla Ktp., Lala İsmail Efendi kısmı 473 (641 gazel); İstanbul Ü. Ktp., 2873). Âşık Çelebi'ye göre şiirleri eşsizdir.

Derd-i lebünle bir yire irişdi hâlimüz
Kim varmağa adem iline yok mecâlimüz

*

Bülbül ağlar başı üzre gözi yaşın dökerek
Şâh-ı gül haste olup var ise çıkardı çiçek

Kaynaklar: Keşfü'z-Zünûn eski I/518, yeni I/805; Latifî 269; Bursalı Mehmed Tahir I/392-93; Mehmed Süreyya IV/28; Şemseddin Sâmî V/3448; Hasan Çelebi 771-74; Ahdî 274-76; Beyânî 68; Atâyî 142-44; Mecelle 342; Kafzâde 91; Esrâr Dede 429-31; Ali Enver 196; Âşık Çelebi 671-96; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 523, TYDK 154-56; Tuman II/790-91; Sözlük 142-43.

Mehmet Kalpaklı, *Fevrî Hayatı Şahsiyeti Eserleri*, Mimar Sinan Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, 1986; *Divan Şiirinin Edisyonunda Bilgisayar Kullanımı Metoduna Giriş ve Fevrî Divanı'nın Elektronik Formu*, İstanbul Ü. SBE, Doktora Tezi, 1991.

FEVZÎ (ö. 1084/1673-74): Adı Mehmed'dir. Saraybosna'da doğdu. Gençliğinde ilim öğrenmek için İstanbul'a gelip Üsküdar'a yerleşti. Öğrenim görüp divan kâtibi, bazı vezirlere divan efendisi oldu. Ömrünün sonunda Celvetî Şeyhi Selamî Ali Efendi'ye bağlanıp tasavvufa yöneldi. 1084/1673-74'te öldü. Dostlarından birisi şairin vefatına, Mevlevîliğine de işaret ederek şu beyitle tarih düşürmüştür:

Gül sadâsın gûş idince Fevzî-i sâhib-kemâl
Hû didi girdi semâ'a azm-i cennet eyledi

Safâyî, şiirlerinin çoğunun Vücûdî'ye nazire olduğunu belirtir. İlim sahibi, hoş sohbet ve şuh tabiatlı idi.

Ali Emirî, Manzum Eserler 350 numarada kayıtlı bir divan, Hazım Şabanovic tarafından Fevzî'ye ait gösterilmektedir. Aynı divan TYDK Nâil Tuman'da İstanbullu Hacı Mehmed Fevzî adına kayıtlıdır.

Tîr-i sitemün kârger-i mübreme benzer
Zîrâ o kemân-ebrûlarun muhkeme benzer
*

Elümde lâle-i gül-gûn sanma câm-ı meydür bu
Dil-i sengîn-i yârı nerm eder bir turfa şeydür bu

Kaynaklar: Şeyhî I/685; Safâyî 210; Mehmed Süreyya IV/28; Belîğ 73; Tuman II/791-92; Şabanovic 338-39; Sözlük 143.

GÂLİB (1245-1284/1829-1867): İsmi Mustafa'dır. 1245/1829'da Leskofça'da doğdu. Şehsüvar Paşazâde Üsküp valisi Leskofçalı Hacı İsmail Hakkı Paşa'nın oğludur. Annesi Nişli Hafız Paşazâde Mahmud Paşa'nın kızı Tûtî Hanım'dır. İsmail Paşa'nın atası Hasan Paşa'ya savaşlarda kazandığı başarılar sonucu Sırbistan Alacahisar sancağı ile Niş sancağındaki Ürgüp ve Leskofça kazaları mâlikâne olarak verildi ve oraya yerleştiler. Ailesi Şehsüvarzâde lâkabıyla tanınmıştır. Gâlib'in akrabası olan Yahyâ Kemal Beyatlı, soyadını "Şehsüvâr" lâkabından almıştır.

Gâlib Bey, sürgün olarak gittiği Karahisar-ı Sahib (Afyon)'de bulunan babasıyla birlikte 1263/1847'de İstanbul'a geldi. 1266/1850'de Sadâret Mektubî Kalemine girdi. 1268/1852'de Bosna valisi Veliyyüddin Paşa'nın divan kâtipliğine ve Zilhicce 1268 / Eylül-Ekim 1852'de Penaloka kaymakamlığına tayin edildi. Şaban 1269 / Mayıs 1853'te ayrılıp İstanbul'a geldi.

Rus muharebesinde bahriye ordusu kâtipliğine atanarak Kırım'a gitti. Babasının Hakkari-Van valiliğinde bulunduğu zaman Van'a gidip divan kâtipliği yaptı. Buradaki hocalardan Arapça ve Farsça ile bu dillerin edebiyatlarını öğrendi. Dönüşünde Sadâret Mektûbî Kalemi'ne devam etti. Burada Nâmık Kemâl ve İbrahim Hâlet ile tanıştı.

Kânî Paşa, 1276/1859-60'da İstanbul Emtia Gümrüğü Emaneti'ne atanınca, Gâlib Bey de tahrirat baş kâtibi oldu. Gayretinden dolayı aynı yılın Şaban ayında gümrük tahrirat müdürlüğüne getirildi. 1278/1861-62'de Trablusgarp eyâleti gümrük emanetine tayin edildiyse de Vali Mahmûd Nedim Paşa ile geçinemeyip azledildi.

Midhat Paşa, 1281/1864-65'de Tuna valiliğine giderken Gâlib Bey'i de götürüp idare meclisi başkâtipliği ve Tuna gazetesi muharriri yaptı. Cevdet Paşa'nın Halep valiliğine atanması ile 16 Şevval 1282/4 Mart 1866'de Halep'e gitti, beş altı ay sonra istifa edip İstanbul'a geldi. Girit'e gidip geldi. 14 Şaban 1284 / 11 Aralık 1867'de İstanbul'da öldü.

Kaynaklarda, dilinde lüknet bulunduğu, aşırı derecede içki içtiği ve içki yüzünden öldüğü yazılıdır.

Leskofçalı Gâlib, çoğu Rumelili olan Hersekli Ârif Hikmet, Osman Şems, Manastırlı Nâilî, Hâlet Bey, Musa Kâzım Paşa gibi şairlerin oluşturduğu Encümen-i Şuarâ topluluğunun başkanıydı.

Van'da bulunduğu sırada, 26-27 yaşlarında iken Rûh-ı Sânî ismini verdiği divanını tertip etti; fakat, eser yanıp kayboldu. Bundan sonra oluşturduğu ikinci divanı İbnülemin tarafından hazırlanarak bastırıldı:

İbnü'l-Emin Mahmut Kemâl, *Divan-ı Leskofçalı Gâlib*, İstanbul, 1335/1917, Matbaa-i Âmire, 161+4 s.

Ehl-i dil sohbet-i nâ-cins ile şâdân olmaz
Bezm-i cühhâl gibi ârife zindân olmaz

Kaynaklar: SATŞ 441-48; Mehmed Süreyya I/384, III/616; Fatîn 313; Bursalı Mehmed Tahir II/352-54; Tuman II/722; Sözlük 155-56.

Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1956.

Metin Kayahan Özgül, *Leskofçalı Gâlib*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987; *XIX. Asrın Bir Edebî Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ*, Gazi Ü., SBE, Doktora Tezi, Ankara 1988.

GAZİ (ö.1075/1664-65): Safâyî Tezkiresi'nde iki tane Gazi mahlaslı şaire yer veriliyor. Birincisinin ismi ve mahlası Gazi'dir. Rumeli'de bir yerde doğdu. Öğrenimini tamamladıktan sonra cesareti ve yiğitliğiyle dikkat çekerek bazı yerlere beylerbeyi oldu. Şiiri ile tanındı. 1075/1665 sonlarında vefat etti.

Safâyî, Gazi'nin mürettep divan sahibi olduğunu söyler.

Beğüm reftâre gel reşk-âver ol seyr ü dil-ârâya
Cemâlün tâb virsün çehre-i tezyîn ü ârâya

Yâr ağyâra çünki râm oldı
Zindegânî bana harâm oldı

Tezkiredeki ikinci Gazi'nin ismi Abdülkerim'dir. Gençliğinde Rumeli'de akıncılıkla uğraşmıştır. İstanbul'a gelip danişmend olmuş, mülâzim olduktan sonra bazı Rumeli kasabalarında kadılık yapmış, 1076/1665-66'da ölmüştür. Bir beyti şöyledir:

Gördüğin oka tutar gamzesi ruhsat mı virür
Yâyını biz çekerüz gayriye râhat mı virür

Her iki Gazi'nin de Rumeli'de yaşadığı söylenmekle birlikte nerelerde yaşadıkları açıkça belirtilmemiştir. Bu kısa hayat hikâyelerindeki benzerlik ve ölüm tarihlerinin aynılığı, iki Gazi'nin de aynı kişi olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Kaynaklar: Safâyî 202-203; Tuman II/720; Sözlük 160.

GULÂMÎ (ö. 951/1544): İsmi Mehmed'dir. Döneminin ileri gelenlerinin hizmetinde bulunduğu ya da Abdullahoğlu olduğu için Gulâmî mahlasını aldı. Öğrenimini tamamladıktan sonra Rumeli'de Priştine ve Kili kadılıklarında bulundu. Kaynaklarda şairin nerede doğduğu belirtilmiyor. Mahlâsından Rumelili olduğu tahmin edilmektedir. Muhtemelen kadılık yaptığı Priştine civarından olduğu söylenebilir. Afyon tiryakiliği vardı. Kili'de 951/1544'te öldü.

Âşık Çelebi'nin dediğine göre, sırasıyla Hâşimî, Cevânî ve Gulâmî birbiri ardınca Kili'ye kadı olurlar. Bunun üzerine birer nazire yazarlar. Matlaları şöyledir:

Hâşimî

Ân-ı hüsnüne din kimdür ki anun ânı yok
Yok ola ol ân ki dir cân u diliyle ânı yok

Cevânî

Kankı hûbun ki cemâl ü hüsn birle ânı yok
Ehl-i hüsn olanlar içinde tutarlar anı yok

Gulâmî

Kimse dimez anı ki hüsn ü cemâlün ânı yok
Korkar andan ki zamâne birgün ide anı yok

Sehî, Gulâmî'nin gazellerini beğenir. Âşık Çelebi'ye göre divanı vardır.

Ey sabâ tutdun ise lutf ile gülzâr eteğin
Dâmen-i gül mi sanursun açasun yâr eteğin

Kaynaklar: Şemseddin Sâmî I/3283; Mehmed Süreyya III/620; Âşık Çelebi 944-47; Beyânî 63; Hasan Çelebi 729; Sehî 91; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 521; Tuman II/730; TDEA III/377; Sözlük 163.

HABÎBÎ (ö. 1153/1740): Saraybosnalı olup ismi Habîb'dir. Gençliğinde İstanbul'a gelip Mevlevîlik yoluna girdi. Esrâr Dede'ye göre 1050/1737, diğer kaynaklara göre ise 1153/1740 tarihinde İstanbul'da öldü.

Safâyî Tezkiresi'nde *"eş'ârı ve elfâzı kendüye mahsûs müretteb Divan'ı meşhûrdur. Asrında bazı yârân eş'ârına i'tirâz idüp birâder bu lafzın ma'nâsı nedür, didüklerinde: Sultânum âlem-i ma'nâdan bize ancak lafz virilmişdür, ma'nâ kaydında olman, diyü cevâb virürmiş. Mezbûra bir mikdâr sevdâ-zedelik el virmekle cemi'-i evzâ vü etvârı ve eş'âr u âsârı hande-âver olup ol asrın zurafâsından geçinürdi."* şeklinde bir anekdot vardır.

Kaynaklarda, Hasîbî mahlasını da kullanan şairin divan sahibi olduğu yazılıysa da divanı henüz bulunamamıştır.

Mevce-i nûr-ı cebîn-i zülf dü-tâ
Murg-ı dil saydına duzâğ olmış
*

KTÜ

Binâ-yı cism-i gerdûn dest-i hikmetle urulmışdur
Sipihrün haymesi cûy-ı fenâ üzre kurulmışdur

Kaynaklar: Şeyhî I/170; Mehmed Süreyya II/109; Seyyid Rızâ 32; Belîğ 16; Safâyî 58; Esrâr Dede 129-31; Tuman I/188; Sözlük 165-66.

HÂMÎ (ö. 1260/1844): Selâniklidir. İsim ve mahlası Hâmî'dir. Bazı vezirlere divan kâtipliği yapmıştır. Selânikli Meşhûrî'nin yakın dostu olup karşılıklı latifeleri vardır. Fatîn'e göre 1258/1842-43 tarihinde, Meşhûrî'nin divanındaki bir tarih manzumesine göre ise 1260/1844'te ölmüştür. Hayatı hakkında başka bilgi yoktur.

Meşhûrî'nin çiftliği hakkında şu beyti söylemiştir:

Her zamân şevk ile mer'aya çıkar Meşhûrî
Çiftliğine iki göz ile bakar Meşhûrî

Ali Emirî, Manzum Eserler, 103 numarada Hâmî adına kayıtlı bir divan bulunmaktadır. Divanda 1 münacat, 3 na't, 1 sâkînâme, 2 müsemmen, 1 müsebbâ, 7 müseddes, ikisi Farsça 8 muhammes, 9 tahmis, 26 murabbâ, dördü müstezad ve bazıları Farsça 291 gazel, divanın 1284/1867'de tamamlandığına dair 20 beyitlik bir tarih ve 6 kıta vardır.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu'na göre bu divan Selânikli Hâmî'ye aittir. 1260/1844'te öldüğüne göre, 1284/1867'de tamamlanan divanın, eğer tarihlerde bir hata yoksa, bu şaire ait olmasına imkân yoktur. İbnülemin, bu divanın hayatı bilinmeyen başka bir şaire ait olabileceğini söyler. Fatîn Tezkiresi'nde örnek olarak verilen ve Şeyh Zâik'a nazire olan "meşreb bu ya" redifli gazel de bu divanda yoktur:

Sevdigümde hüsn ü ân olsun direm meşreb bu ya
Nev-resîde nev-cüvân olsun direm meşreb bu ya
*
İlâhî tûtî-i tab'um ebed hamdünle kıl gûyâ
Hatâlardan lisânum hıfz idüp söyletme nâ-ber-câ

Kaynaklar: SATŞ 541-42, 955-56; Şemseddin Sâmî III/1918; Fatîn 58; Mehmed Süreyya II/108; Tuman I/185; TYDK 970.

HANDÎ (ö. 1860 sonrası): Kaynaklarda Handî'nin hayatına dair bilgi bulunmaz. Divanından elde edilen bilgilere göre, Handî, 19. yüzyıl başlarında, Bulgaristan'da bulunan Eski Zağra'da doğdu. Devrin klasik ilimlerini öğrendi. Bir müddet Kıbrıs ve Edirne'de kaldı. 1860'lı yıllarda hayatta idi. Ölmeden iki hafta önce kaleme aldığı iki gazelinden bir hastalık sebebiyle vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Handî'nin bir divanı ile bir de divançesi bulunmaktadır. Şairin divanının gazeller bölümünü Harid Fedai; divançesini ise Ömer Özkan yayınlamıştır.

Sen mehüm aynumda var iken n'ola cânâ bana
Zerre-i nâçîze gelmez devlet-i dünyâ bana
*

Her neye baksa muhabbet ehli cânânın görür
Subh-ı sâdık mihr içinde verd-i handânın görür

Kaynaklar: Harid Fedai, "Kıbrıstan Divan Sahibi Bir Şair: Handi", *Uluslar arası Üçüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, 25-29 Eylül 1993,* AKM Yayınları, Ankara 1993; Fedai, Harid, *Handî Dîvânı-1*, Ankara 2003.

Ömer Özkan, "Handî ve Dîvançesi-I, II", *G.Ü. Hacı Bektâş Velî Araştırma Dergisi*, 27 (Güz 2003), s. 309-341; 28 (Kış 2003), s. 259-297.

HÂTEM (ö. 1168/1754): İsmi Ahmed'dir. Akovalızâde Şeyh Ahmed Hâtem Efendi sanıyla tanındı. Divan kâtibi ve Saraybosna'da kütüphane sahibi Akovalı Osman Efendi'nin oğludur. Mecelle'de Moralı, Râmiz'de Akovalı olduğu yazılıdır. Yenişehir Fener'de doğdu. Mısır'da öğrenim gördü. Mekke'de mücavir olup Şeyh Yek-dest Ahmed Cürcânî'ye bağlandı. Daha sonra Yenişehir Fener'e yerleşti. 1168/1754'te öldü. Ramiz, Mehmed Süreyya ve Keşfü'z-Zünûn Zeyli'nde vefat tarihi 1171 olarak gösterilmiştir. Yenişehir Fener'e gömüldü. Vefatına Yenişehir Fenerli Belîğ şu mısraı tarih düşürmüştür:

Resûl-i ekreme Ahmed Efendi hem-civâr olsun

Üç dilde (Türkçe, Arapça, Farsça) müretteb ve matbû divanı vardır (1181/1767). Yazma nüshaları: Ali Emirî Manzum Eserler 125; Mihrişah Sultan Hüsrev Paşa Bölümü 373; İstanbul Ü. Ktp., 381; 394; 1274; 2823; 2825; 2882.

Divanından başka bir Arapça manzumesi ile Şahidî Divanı Şerhi ve Bedr-i Reşid Efendi'nin Elfâz-ı Küfür Risalesine şerhi vardır.

Tarîk-i Hak'da hergiz hâk-i pây-i ehl-i îmânuz
Ne sûfîyüz ne şeyhüz ehl-i sünnet bir müselmânuz

Kaynaklar: Mehmed Süreyya II/263, III/178; Râmiz 80; Fatîn 80; Müstakimzâde 95; Bursalı Mehmed Tahir II/166-67; Şemseddin Sâmî III/2007; Mecelle 110, 177; Vâsıf I/276; Keşfü'z-Zünûn Zeyli I/500; Tuman I/236; Şabanovic 467-69; Sözlük 192.

HAYÂLÎ (ö. 964/1557): II. Bâyezid döneminde Vardar Yenicesi'nde doğdu. İsmi Mehmed, Lâkabı Bekâr Memi idi. Rivayetlere göre bir Işık dilberine âşık olup küçük yaşta şiirle uğraşmaya başladı. Kalenderî şeyhlerinden Baba Ali Mest-i Acemî'ye intisap etti. Kalenderîlerle birlikte Rumeli'de dolaşıp İstanbul'a geldi. İstanbul kadısı Sarıgürz Nureddin Efendi tarafından Kalenderîler arasından alınıp 1511-13 yıllarında, şehir muhtesibi Uzun Ali'ye emanet edildi. Zekası ve edebî yeteneği sayesinde şair ve bilginlerin koruyucu Defterdar İskender Çelebi'nin dikkatini çekti. İbrahim Paşa ile tanışıp himaye edilerek Kanunî'nin meclisine girdi. Kanunî tarafından beğenilen şair, kısa zamanda şöhrete ulaşıp önemli bir servet kazandı. Bununla birlikte onu çekemeyen düşmanlarının sayısı da arttı.

Hatta kendisi de hemşehrisi Hayretî'nin ikbâline engel oldu. Devrin ünlü şairlerinden Yahyâ Bey ile de aynı sebeple arası pek iyi değildi.

Hayâlî, 964/1557 yılında Edirne'de vefat etti. Uzunkaldırım Mezarlığı civarında dedelerinden kalma Vize Çelebi Mescidi avlusuna, kendi yaptırdığı İki Lüleli isimli çeşmenin yanına gömüldü. Vefatına düşülen en güzel tarih, Arşî'nin, *"Sözi dilde hayâli gözde kaldı"* mısraıdır. Günâhî Dede de *"Âlem-i hisden Hayâlî gitdi âh"* mısraıyla tarih düşürmüştür.

Âşık Çelebi'ye göre Hayâlî Bey, dünyaya değer vermezdi. Kanunî başta olmak üzere pek çok kimsenin himayesi sayesinde çok zengin olmasına rağmen, mal mülk hesabı yapmaz; bütün servetini eşine dostuna dağıtır, kalenderâne yaşardı.

Hayâlî Bey hakkında birinci elden en önemli bilgileri yakın arkadaşı ve dostu tezkireci Âşık Çelebi verir. Çelebi onun için *"Rumilinün sühanârâsı hevâ-yı istiğnânun hümâsı"* der. Bütün tezkireciler, onun dünyaya değer vermeyen rind-meşrep ve istiğnâ sahibi bir şair olduğu konusunda birleşirler. Yakın arkadaşlarından Hayretî ve Usûlî'de de fazlaca görülen bu özelliğini Âşık Çelebi'nin şu cümleleri en güzel şekilde ifade eder:

"Mülk ü mâl ve ehl ü ıyâl ve mansıb u menâl ve sâir a'mâl iştigâlinden mücerred idi. Zencîrlerle bağlasan ahkâm-ı dünyâya gayr-ı mukayyed idi. Arûs-ı mansıb mekr ü firîble anı şîfte ve müzehrafât-ı câh u celâl ve mecd ü meâl aslâ firifte eylememişdi. Yanında dîbâ-yı murassa'la kabâ-yı murakka berâber ve öninde tâc-ı serveriye külâh-ı Tâtârî hem-ser idi. Kürki günine göre giymek degül tennûre yanında semmûra muâdil ve libâs-ı ibrişîmîne ve pâlâs-ı peşmîne hamâsil idi. Ol cihetden gâh dülbend-i bülendâne ve gâh şeb-külâh-ı levendâneye mâil idi... Sâirler gibi defter-i dahl u harcı mahv u isbât itmezdi. Eger nukûd u ecnâsdur ve eger me'kûlât u libâsdur nice gelürse eyle giderdi; alan alur, viren virür, her kişi istedügin mâlikâne tasarruf iderdi. Timârından nice kantar revgân u asel gelürdi, kendü ferağ balından bir kaşık yağın yimezdi, gayrılar asele kovan arusı gibi üşer gibi kaynayup itmekleri yağa banardı ve kerrât u merrât-ı hâslarından nakd-ı akçe gelüp kimi emânet ve kimi karz nâmına ellere virilürdi; kendi unudur giderdi, kaltak kazanur kâltabân yir didükleri meseline dönerdi."

Hayâlî Bey, on altıncı yüzyılın en başarılı şairleri arasında yer alır. Muallim Nâci, zamanına göre çok üstün bir şair olup onun ayarında bir şairin bulunmadığını söyler. Ali Nihat Tarlan, şiirlerinde tasavvufa da yer verdiği için onu Bâkî'den üstün kabul eder. Bilinen tek eseri, Ali Nihat Tarlan tarafından yayınlanan divanıdır (*Hayâlî Bey Divanı*, MEB Yay., İstanbul, 1945.).

Kaynaklar: Âşık Çelebi 868-88; Hasan Çelebi 120; Künhü'l-Ahbâr 187; Latifî 150; Kafzâde 45; Bursalı Mehmed Tahir II/160; Faik Reşat I/81; Mehmed Süreyya II/313; Ahdî 137; Beyânî 30; Riyâzî 56; Şemseddin Sâmî III/2071, Atâ IV/119; Mecelle 206; Hıbrî 74; Muallim Nâci 198-203; Tuman I/260-61; Sözlük 196.

A. Nihad Tarlan, "Hayâlî-Bâkî", *TDED*, 1 (1946), s. 26-38; *Hayâlî Divanı*, Akçağ Yayınevi, Ankara, 1992, 323+61(Eski harfli metin).

Cemâl Kurnaz, *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili*, Ankara 1987; İstanbul 1996; "Âşık Çelebi'ye Göre Hayâlî Bey", *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof.Dr.İbrahim*

Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan), XXIII, 1-2 (1985) 373-393; "Hayâlî Bey Divanı'nda Atasözleri ve Deyimler" *Millî Kültür*, 52 (1986), 42-44; "Hayâlî Bey", *TDVİA*, C. XVII/5-7; "Necatî Bey, Ahmed Paşa, Hayâlî Beğ ve Nev'î Divanlarındaki Teşbih ve Mecaz Unsurları", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXV/1 (1987), s. 127-173; "XVI. Asır Şairlerinden Hayâlî Bey'in Tesiri ve Şöhreti", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, II, 2 (1984), 47-49.

Mehmed Çavuşoğlu, *Hayâlî Bey ve Divanı'ndan Örnekler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1987.

Theodor Menzel, "Hayâlî", *İA*, C. 5, s. 384.

HAYRETÎ (ö. 941/1535): Vardar Yenicesi'nde doğdu. Tanınmış Mevlevî şeyhi Yûsuf-ı Sîneçâk'in kardeşidir. Kasideleri ile vezir İbrahim Paşa'nın dikkatini çekti ve Paşa ona ihsanda bulunmak istedi. Hayâlî Bey, Hayretî'yi över gibi yaparak onun kıymetli bir şair olduğunu, bir gazelini çok beğendiğini söyleyip şu beyti okuyunca, Paşa onu desteklemekten çekinerek küçük bir timar verdi:

Ne Süleymâna esîrüz ne Selîmün kulıyuz
Kimse bilmez bizi bir şâh-ı Kerîmün kulıyuz

Bunun üzerine Hayretî, İstanbul'dan ayrıldı. Akıncı beyleri Yahyâlı ve Mihalli beylerin yanına giderek himayelerine girdi. Ömrünün sonunda kör oldu. Vardar Yenicesi'nde bir zâviye yaptırdı ve 941/1535 yılında öldü. Zaviyesine gömüldü.

Başta Hayâlî Bey olmak üzere Rumeli şairleri hakkında en ayrıntılı bilgileri veren Âşık Çelebi, Hayretî için, *"Rumili'nde şuarâ vü zurefâ menşei olan Vardar Yenicesi'ndendür. Sîne-çâk dimekle ma'rûf Sinân Çelebi'nün birâderidür. Sâde-dil ü sîne-i bî-gıll lâübâli-hâl ve fânîveş levend-meşreb ulvî-mezheb sipâhî-hırfet aşk-pîşe vü ıyş-san'at kimesne idi."* der.

Hayretî, açık, sade ve lirik şiirleriyle hem Rumeli'nin hem de divan edebiyatının önemli şairlerindendir. Hayretî'nin divanı, Hâfız'ın divanı gibi halk arasında fal bakmak için kullanılırdı. Mehmed Çavuşoğlu, Hayretî'nin şiirlerini değerlendirirken onda Rumeli kültürüne ait özelliklerin çok açık bir biçimde görüldüğünü ifade ederek şunları söyler:

"O, Anadolu'nun, daha sonra Rumeli'nin manevî fatihlerinin, gâziyân-ı Rûm'un, abdâlân-ı Rûm'un etvârını ve ahvâlini en açık bir biçim ve edâda tasvir eden bir şairdir. Kendisi de onlardan biridir. Divanı o zümrenin karakterini aksettiren çok kıymetli malzemeleri ihtivâ etmektedir. Âşık Çelebi'nin 'sade-dil, sîne bî-gıll, lâübâlî-hâl ve fânî-reviş, levend-meşrep, alevî-mezhep, aşk-pîşe vü ayş-san'at kimesne idi.' şeklindeki özlü ifadesi onu başka tarife ihtiyaç göstermeyecek kadar açık ve kesin bir biçimde tasvir etmektedir."

Divanı yayınlanmıştır: Hayretî, *Divan Tenkitli Basım*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu-M.Ali Tanyeri, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1981, XXIII+448 s.

Kaynaklar: Âşık Çelebi 317-20; Mehmed Süreyya II/263; Keşfü'z-Zünûn eski I/509; yeni I/786; Şemseddin Sâmî III/2004; Kafzâde 42; Ahdî 126; Âşık

Çelebi 130; Beyânî 25; Riyâzî 51; Künhü'l-Ahbâr 185; Hasan Çelebi 106; Sehî 126; Latifî 141; Mecelle 193; Bursalı Mehmed Tahir I/80, Tuman I/234-35; Sözlük 200.

Mehmed Çavuşoğlu, "Hayretî'nin Yenice Şehrengîzi", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, IV-V (1976), 81-100.

Mustafa Tatcı, *Hayretî'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

HİKMET (1255-1321/1839-1903): İsmi Ârif olup Hersekli Ârif Hikmet Bey diye tanındı. 1255/1839 tarihinde Mostar'da doğdu. Hersek valisi İstolçeli Ali Paşazâde Zülfikar Nâfiz Paşa'nın oğludur.

Dedesi Ali Paşa'nın tayini ile daha on bir yaşında iken kendisine, timarlı süvari miralaylığı rütbesi verildi. Önce babası sonra da dedesinin vefatı nedeniyle ailesiyle birlikte Hersek'ten Saraybosna'ya göç etti. Recep 1270/ Nisan 1854'te İstanbul'a gelip tahsile başladı. Hâcegânlık rütbesiyle Sadâret Mektubî kalemine tayin edildi. Yedi sekiz yıl çalıştıktan sonra istifa etti. Hersek ve Bosna'ya gidip altı ay kadar seyahatten sonra İstanbul'a döndü. Muharrem 1285/ Mayıs 1868'de Cevdet Paşa'nın yardımıyla adliye mesleğine girip Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Muhâkemâtı Ceza Zabıt Kaleminde göreve başladı. Adliye mümeyyizliklerinde çalıştı. Hudavendigâr, Manastır, Kastamonu, Adana, Cezâyir-i Bahr-i Sefid bidâyet mahkemesi hukuk dairesi başkanlıklarında görev yaptı. 1315/1897'de Adliye Nâzırı Abdurrahman Paşa'nın yardımıyla İstanbul İstinaf Mahkemesi âzâlığına, 1318/1900'de istinaf Hukuk Riyasetine, 1318/1901'de Mahkeme-i Temyiz âzâlığına tayin edildi. İstanbul ve taşrada çalıştıktan sonra mahkeme-i temyîz âzâlığına getirildi.

22 Safer 1321/20 Mayıs 1903 tarihinde Şehzadebaşı'ndaki evinde boğaz kanserinden öldü. Topkapı haricine, annesi Çerkeş Ayşe Hanımın yanına gömüldü.

Ârif Hikmet, şiirlerinde Leskofçalı Gâlib'i üstad olarak kabul etti. Nâilî-i Kadim tarzında şiirler yazdı. Encümen-i Şuarâ şairleri, salı günleri onun Çukurçeşme semtindeki evinde toplanırlardı. Bir yıl kadar devam eden bu toplantılara Osman Şems Efendi, Nâmık Kemâl, Ziya Paşa, Eşref Paşa, Lebib Efendi, Hoca Nâilî Efendi, Hâlet Bey, Recaizâde Celâl Bey gibi şairler katılırdı. Nâmık Kemâl'in kâtipliğini yaptığı bu toplantıda o hafta yazılan şiirler okunup tartışılırdı.

İbnülemin'e göre, Ârif Hikmet'in kuvvetli bir hafızası vardı. Türkçe, Arapça ve Farsça pek çok manzumeyi ezbere bilirdi. En ciddî konulardan en tuhaf konulara kadar istenilen konuda fıkralar, hikâyeler oluşturabilirdi. Hoş-sohbet olup bulunduğu meclislerde o konuşur, diğerleri dinlerdi. Kendisine sürekli hürmet gösterilirdi. Lâubâliliğinden, açık saçık sözler söylemesinden şikâyet edenler olurdu. Rind-meşrep, deryâ-dil bir kimse olup rütbe ve mansıba değer vermezdi. İlk zamanlarda evini bir meyhane hâline çevirip arkadaşlarıyla birlikte içerken, son zamanlarında içkiyi bıraktı.

Ârif Hikmet pek çok tarikate girip çıkar. 1283/1866'da Karaağaç'taki Hasib Baba Dergâhındaki âyin-i cemlere ve şiir sohbetlerine katılmaya başlar. Daha sonra da Kadiriliği seçer.

Ârif Hikmet Bey'in divanı 1334/1915'te İstanbul'da basılmıştır. Girişte İbnülemin Mahmut Kemal İnal tarafından hayatı ve ahlâkı hakkında yazılmış bir mukaddime bulunmaktadır. Şiirlerinin çoğu devrin şairleri ile Sebk-i Hindî şairlerine naziredir.

Şairin Levâyıhu'l-Hikem, Levâmiü'l-Efkâr, Sevânihü'l-Beyân ve Mısbâhu'l-İzâh isimli hikemî, tasavvufî ve siyasî dört eseri ile Mecelle'nin bazı maddeleri hakkında risaleleri de vardır.

Hırka ber-dûş-ı ferâğuz tarîk-i seccâdeyüz
Nâ-murâd-ı âlemüz ammâ mürîd-i bâdeyüz
*

Mağrûr-ı dâniş olma edîb ü hakîm isen
Bildün mi sırr-ı cilve-i aşkı alîm isen

Kaynaklar: SATŞ 6 39-42; Bursalı Mehmed Tahir II/335-37; İA I/564-68; TYDK 1068-70; Tuman I/213.

Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1956.

Metin Kayahan Özgül, *Hersekli Ârif Hikmet*, Ankara, 1987.

HISÂLÎ (ö. 1063/1651-52): İsmi Hüseyin'dir. Peştelidir. Memleketinde yetişti. 1063/1651-52'de Peşte'de öldü.

Şiirlerinde Hısâlî mahlasını kullandı. Arap ve İran edebiyatını iyi derecede bilirdi.

Kaynaklarda on tane divanının olduğu yazılmışsa da, bugün elde mevcut bulunan sadece dokuzuncu divanıdır (Emirî, Türkçe Manzum Eserler, 130). Divanın başında dokuzuncu divan olduğu belirtilmiştir. Divanda Budin muhafızı Musa Paşa medhinde bir kaside ile 500 gazel ve 36'sı Farsça olmak üzere 46 beyit vardır.

Osmanlı Müellifleri'nde Nuruosmaniye ve Hamidiye Ktp.lerinde müellif hattıyla Metâliü'n-Nezâir (Fevziye Abdullah Tansel, *Metâliü'n-Nezâir*, Mezuniyet Tezi, Türkiyat Enst. No. 54) ve Letâifü'l-Hayâl isimli iki eserinin olduğu yazılıdır.

Başda dâğ-ı firkatün mihnet nişânıdur bana
Dilde zevk-i vuslatun devlet nişânıdur bana

Kaynaklar: Bursalı Mehmed Tahir II/165; TYDK 348-49; Tuman I/250; TDEA IV/242.

Bilge Kaya, *Hısâlî: Hayatı Eserleri ve Metâliü'n-Nezâir Adlı Eserinin I. Cildi-İnceleme-Metin*, Gazi Ü, SBE, Doktora Tezi, Ankara 2003.

HULÛSÎ (ö. 1167/1753): Ustrumcalıdır. Ustrumca'da vaizlik yapan Derûnîzâde Şeyh Mehmed Efendi'nin oğludur. Memleketinde tahsilini tamamladıktan sonra, babasının müntesip olduğu Celvetîliğe intisap etti. Babasının 1118/1706'da vefatı üzerine Bursa'ya gidip Bursalı İsmail Hakkı'ya derviş oldu ve ondan hilafet aldı. Tekrar memleketine dönüp Ustrumca'da müftülük ve şeyhlik yaptı. 1167/1753 tarihinde vefat etti.

Akaide dair Kasîde-i Âmâlî ile Kasîde-i Nûniyye'yi Türkçe şerh etmiştir.

Divanı vardır (Üsküdar Selim Ağa Ktp., Hüdâyî Efendi Kitapları, 1243). Divanın başında, eseri 1739'da Belgrad'ın fethi haberi geldiğinde tertip ettiğini ve babasından hilafet aldığını belirten bir dibace bulunmaktadır. Divan, ikisi tahmis olmak üzere 88 ilâhî ve gazel ile babasının vefatı üzerine yazılmış terkib-bend şeklinde bir tarih mersiyesinden oluşmaktadır.

Derd-i aşka ister isen bulasın ey dil devâ
Sür çıkar kalbün evinden kalmasın zerre hevâ

Kaynaklar: Bursalı Mehmed Tahir I/66; Tuman I/255; TDEA IV/259; TYDK 764-65.

HÜSNÎ (ö. 1263/1846-47'den sonra): İsmi Hasan veya Hüseyin Hüsnü'dür. Abdülkerim Efendi adında birinin oğludur. Siroz (Serez) yakınındaki Cuma-i Bâlâlıdır. Divanından anlaşıldığına göre, 1263/1846-47'de vefat eden Nakşî şeyhi Zülfikar Efendi'ye derviş olup Nakşî külâhı giymiştir. Divanındaki bir beytinde bunu şöyle anlatır:

Hasan Hüsnî duâcı bir fakîrdür
Vatan Cum'a giyer Nakşî külâhını

Divanına Sultan Abdülmecid için yazdığı bir manzumeyle başlar. Nail Tuman, Hicrî 13. asır şairlerinden olduğunu söyler. Hakkında fazlaca bilgi bulunmamaktadır. Divanını 1263/1846-47'de tertip etmiştir. Bu tarihte hayatta olduğuna göre, XIX. yy.ın ilk yarısında yaşadığı söylenebilir.

Hüsnî'nin şiirlerini beğenmeyen İbnülemin, *"Manzumeleri -emsâli nâzımların sözleri gibi- şiir addolunabilecek şeylerden değildir."* der.

Divanı İstanbul Ü. Ktp. 5505 numaradadır. Eserde 1 dibâce, 4 kaside, besmele harfleri ile hece harfleri hakkında 2 manzume, divanın tertibine dair 2 manzume, 335 gazel, 1 muhammes, 1 müseddes, 2 tarih, 1 netice-i divan manzumesi bulunmaktadır.

Âşık-ı sâdık olan şöhret ü şânı aramaz
Vuslata tâlib olan hûr-ı cinânı aramaz

Kaynaklar: SATŞ 662-63; Tuman I/197; TYDK 973; TDEA IV/305.

İLÂHÎ (ö. 985/1577): İsmi Selman'dır. Osmanlı Müellifleri ismini Süleymân olarak kaydediyor. Vardar Yenicesi'nde doğdu. Bir şeyhin oğludur. Şeyhzâde Seyyid Selman Çelebi olarak da anılır.

Öğrenimini tamamladıktan sonra Gülşenî tarikatına girdi. Derviş yaratılışlı bir kimse idi. Acem bölgesine seyahat etti. Gelibolulu Mustafa Âlî, kendisiyle Şam'da görüştüğünü söyler. Babasının yerine şeyh oldu. Mülâzim iken genç yaşta öldü. Önceleri Selmanî mahlasını kullandı. Diğer şairlerle mahlası karıştığından ve Şeyh İlâhî ile aynı şehirde ve mahallede bulunduklarından İlâhî mahlasını aldı. Mahlasının İlâhî ile ortak olduğunu söylediklerinde ise, onun hüsniyyâta dair şiirleri yoktur, şiirlerimiz karışmaz dermiş. 985/1577 tarihinde öldü. *"İlâhî'ye kıla*

rahmet Mennân" cümlesi vefatına tarihtir. Vefat tarihi Osmanlı Müellifleri'nde 979/1568-69 olarak gösterilmiştir.

Osmanlı Müellifleri'ne göre Divanı vardır.

Ayş u işret mevsimidür geldi eyyâm-ı bahâr
Zâhidâ bana namâzı anma anun vakti var

*

Gönlini sana ezel virmiş durur ey cevri çok
Anun içün gayrı dilber sevmeğe hiç gönli yok

Kaynaklar: Şemseddin Sâmî II/1027; Bursalı Mehmed Tahir I/91; Künhü'l-Ahbâr 294; Ahdî 332; Hasan Çelebi 170-71; Âşık Çelebi 151-52; Mehmed Süreyya I/396; Tuman I/54-55; Sözlük 226.

İLHÂMÎ (ö. 1821): İsmi Abdulvehhab'dır. Divanının "Divan-ı Şeyh el-Hac es-Seyyid Abdulvehhab İlhâmî Baba Bosnavî" şeklindeki künyesinden Bosnalı olduğu anlaşılmaktadır. Nakşibendi tarikatına mensup olan şair, hacca gitmiştir. 1821 yılında ölmüştür. İlhâmî mahlasıyla yazdığı Türkçe ve Arapça şiirlerden oluşan divanının iki nüshası, Gazi Hüsrev Bey kütüphanesindedir (3025, 3056).

Yine deryâ-yı muhabbet eyleyüp cûş u hurûş
Kalmadı havf u recâdan zerre pervâsı nedür

Kaynaklar: GHBK 131-132.

İSHÂK ÇELEBİ (ö. 944/1538): Üsküp'te doğdu. Kılıç yapmakla geçimini sağlayan İbrahim adlı birinin oğludur. Üsküp'te başladığı öğrenimini İstanbul'da tamamlayıp Kara Bali'den mülazım oldu. İstanbul'da Atik Ali Paşa Medresesi müderrisliğine getirildi. Edirne'de İbrahim Paşa Medresesi ile Serez'de müderrislik yaptı. 1518'te Üsküp'te müderristi. 933/1526'da Edirne'deki Dârulhadis Medresesi'ne ve 935/1528'de yine Edirne'deki Üç Şerefeli Medresesi'ne tayin edildi. 937/1530-31'de Sahn Medresesine müderris oldu. Şam'da da kadılık yaptı. Bir ara Halep'te Yavuz Sultan Selim'in musahibi oldu. Şam'da öldü. Ölümü Riyâzî ve Faizî'de 944/1538; Hasan Çelebi'de ise yanlış olarak 949/1541-42 diye gösterilmiştir.

Şair, vefatına kendisi şu tarihi düşer:

Gelicek hâlet-i nez'e didi târîhini İshâk
Yöneldüm cânib-i Hakk'a başı açık yalın ayak

İshâk Çelebi'nin vefatına Kandî de şu tarihi söylemiştir:

İrtihâlin işidüp Kandî didi târîhini
Eyledi azm-ı naîm İshâk geçdi Şâm'dan

Çelebi, devrinin büyük bilginlerinden ve dikkate değer gazel şairlerindendir. Kaynaklar, mevkiine yakışmayacak hafifliklerini de özellikle belirtirler. Açık

meşreplilik ve şaraba aşırı düşkünlükle suçlanır. Kayıt tanımayan, hoş sohbet, zeki, şakacı yönüyle meclislerin aranan adamı olur.

Âşık Çelebi, onun şiirlerinde özellikle âşıkla sevgili arasında geçenleri konu edindiğini ve bu sebeple şiirlerinin kâsebâz, canbâz gibi oyuncular tarafından okunduğu söyler. Hatta davet edildiği bir düğünde, sade bir dille yazdığı gazellerinin okunduğunu görünce, *"acaba bizim gazellerimiz olmasa bunlar ne okurdu"* der. Oraya davet edilen zamanın bilginlerinden Şâh Kasım, onun gazellerinin dilini çok sade bulup alay etmek için *"acaba onlar olmasaydı sizin gazelleri kim okurdu"* der.

Bâde kim nûş iderüm ayru düşüp yârumdan
Katre katre dökülür dîde-i hûnbârumdan

Divanı ve Selim-nâmesi vardır. Yavuz Sultan Selim hakkında yazdığı Selim-nâmesi başta Hoca Sadettin Efendi olmak üzere Osmanlı tarihçileri tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Divanı yayınlanmıştır:

Üsküplü İshâk Çelebi, *Divan Tenkitli Basım*, Hazırlayan: Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, Mimar Sinan Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1990.

Kaynaklar: Hasan Çelebi 158-64; Âşık Çelebi 135-44; Latifî 89; Bursalı Mehmed Tahir II/76; Faik Reşat I/43; Mecdî 468; Riyâzî 20; Mehmed Süreyya I/324; Keşfü'z-Zünûn eski I/504; yeni I/775; Şemseddin Sâmî II/903; Mehmed Tevfik 42; Tuman I/32-33; TDEA IV/410; Sözlük 230.

Ali Yıldırım, "On Altıncı Yüzyıl Türk Edebiyatında Edebî Bakımdan İshâk Çelebi'nin Yeri ve Önemi", *Fırat Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-2 (1994), 280-88.

İsmet Parmaksızoğlu, "Üsküplü İshâk Çelebi ve Selim-nâmesi" *İstanbul Ü. Edebiyat Fak. Tarih Dergisi*, C. III, Sayı 5-6 (İstanbul 1953), s. 123-134.

Mehmed Çavuşoğlu, "Meşâirü'ş-Şuarâ'dan İshâk Çelebi", *Diriliş*, 18 (Şubat 1976), 212-217.

Sadık Erdem, "İshâk Çelebi'nin Hayatı-Şahsiyeti ve Eserleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 91 (Ağustos 1994), 99.

İZZET (ö. 1237/1821): İsmi Ali İzzet'tir. Yenişehir Fener'de doğdu. Öğrenimini tamamladıktan sonra Yenişehir Fener'de müftülük yaptı. Kırk yaşına varmadan önce 1237/1821'de burada vefat etti.

Fatîn'e göre Divanı vardır.

Âh ey büt-ı bîgâne-edâ mahremün olsam
Ahvâlümi hep söyler idüm hem-demün olsam
*
Üftade-i hûbân-ı Yenişehir Fenâruz
Alduk fitîli mûm gibi şimdi yanaruz

Kaynaklar: Fatîn 286; Mehmed Süreyya III/457; Tuman II/659-660; TDEA V/44; Sözlük 234.

İZZET (ö. 1241/1825): Adı Ahmed'dir. Ağrıboz'da doğdu. Sâmî Ebûbekir Paşa'ya hazinedarlık ve kethüdalık yaptı. Daha sonra İstanbul'a gelip Darbhâne-i Âmire'de çalıştı. Hacegânlık rütbesini aldı. Reşit Paşa'nın divan kâtipliği hizmetinde bulundu. 1241/1825 tarihinde Serfiçe'de öldü. Vefat tarihi Sözlük'te 1124/1712 olarak gösteriliyor. *"Şâir İzzet Beğ bekâya gitdi hây"* mısrası vefatına tarihtir:

Fatîn'e göre divan sahibidir.

Müraccahdur künûz-ı dehre dilde mâye-i ihlâs
Kabâ-yı zîver olmaz hem-ser-i pîrâye-i ihlâs

Kaynaklar: Fatîn 286; Mehmed Süreyya III/458; Tuman II/660; TDEA V/45; Sözlük 233-34.

KÂİMÎ (ö. 1091/1681): Adı Hasan'dır. Saraybosna'da doğdu. Sofya'da Halvetî şeyhi Uziçeli Muslihiddin Efendi tarafından yetiştirildi. Kâimî Baba ve Şeyh Hasan olarak tanındı. Silahtar Paşa zaviyesine şeyh oldu. Daha sonra İzvornik'e yerleşti. 1091/1681 başlarında İzvornik'te öldü.

Kerametleriyle meşhur olmuştu. Cifir ilminde ustaydı. Safâyî "Bosnevîler tarihinde Kâimî Dîvânı hayli makbûldür." derken, Şeyhî de "İlâhiyyât ve eş'ârda bî-nazîr şair" demektedir. Cifir denilen bir yöntemle geleceğe dair olaylar hakkında bilgiler veren eserin, fazla bir edebî değerinin bulunmadığı söylenmektedir.

Kâimî mahlasını kullandığı bir Divanı vardır (Emirî 359-363; Emirî, Fatih Kısmı 3859, 3860; Süleymaniye, Lala İsmail 1757; 1758; Süleymaniye, Hacı Mahmûd 3476; 3535; İstanbul Ü. Ktp., 96, 507, 1444, 3021, 5739). Çoğu eksik olan divan nüshaları içerisinde en hacimlisi, yaklaşık 4000 beyitten meydana gelen Bâyezid Umumî Ktp., 4634 ile Millet Ktp., Ali Emirî Manzum Eserler 359 numarada kayıtlı olanlarıdır. Eserin Millî Ktp. MFA (D) 957 numarda kayıtlı bulunan Ali Emirî Manzum Eserler, Numara 363'teki nüshası üzerinde bir lisans tezi hazırlanmıştır (Sultan Kudat, Bosnalı Kâimî Divanı, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara 1998).

Bihamdillâh bu demlerde bize tevfîk idüp Bârî
Sataşduk hâceye hakkâ idelüm kutlu bâzârı

Ulûmıyla kelâmıyla şu denlü Hak edâ virmiş
İmâm u vâizün şeyhün irişmez fehm ü efkârı

Kime ol dost nazar kıldı muhibb-i dervişân oldı
Nişândan bî-nişân oldı kamu âlemlerün varı

Kaynaklar: Şeyhî I/576; Bursalı Mehmed Tahir I/148; Mehmed Süreyya I/140; Safâyî 234; Mecelle 348; Ayvansarâyî 96; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 524; TYDK 450-59; Şabanovic 353-57; Tuman II/816; TDEA V/108; Sözlük 240.

Jasna Şamiç, *Divan de Kâimî*, Institut Français D'etudes Anatolienres, Paris, 1986, Editions Recherche Surles Civilisation, 279 s.

KÂTİBÎ (ö. 1078/1667): Saraybosna'da doğdu. İsmi Mustafa'dır. Hayatının ilk yıllarında İstanbul'a gelip ilim öğrenerek kâtip oldu. Hüsn-i hat ve sür'at-i kitâbet ile meşhûr oldu. Mevlevî büyüklerinin kitaplarını yazmakla meşgul oldu. Mesleğinden dolayı Kâtibî mahlasını kullandı. Mevlevî idi. 1078/1667 tarihinde Yenişehir Fener'de öldü.

Müretteb Divan'ı vardır.

Mestâne mey-i aşkile ben cûş idebilsem
Ol hâlet ile aklı ferâmûş idebilsem

Feyz-i himem-i merd-i Hudâ gelse yetişse
Pend-i hikemin cânum ile gûş idebilsem

Kaynaklar: Şeyhî I/688; Safâyî 237; Esrâr Dede 459; Mecelle 326; Tuman II/836; TDEA V/225; Sözlük 246.

KÂZIM PAŞA (1237-1307/1821-1889): İsmi Musa'dır. Osmanlı Müellifleri ismini İbrahim olarak gösteriyor. 1237/1821'de Koniçe'de doğdu. Koniçeli Hüseyin Hüsnü Beyin oğludur. Çok küçük yaşta babasıyla birlikte İstanbul'a geldi. İstanbul'da öğrenim gördü. Bâb-ı Âlî'de Divan-ı Hümâyun, Mühimme ve Maliye Nezâreti Mektubî kalemine devam etti. Asâkir-i Hassa kâtibliğine girdi, livâ kitabeti ve alay eminliğine yükseldi.

Bazı devlet büyüklerini hicvettiği için, Mütercim Rüştü Paşa'nın seraskerliğinde Kıbrıs'a sürüldü. 1279/1863'te affedilerek rütbeleri iade edildi. Terfi ederek ferik rütbesine kadar yükseldi. 1877 Osmanlı-Rus Harbi'nde Dördüncü Ordu Erkân Reisliği görevinde bulundu. Bâb-ı Seraskerî Muhasebât dairesinde uzun süre çalışıp reis-i sânî oldu. Masârifât Nezareti vekâletinde de bulundu.

Divan-ı Harb daimî âzâsı görevindeyken 17 Ramazan 1307 / 7 Mayıs 1889'da Üsküdar Açıktürbe mahallesindeki evinde vefat etti. Hüdâyî Tekkesi kabristanına gömüldü. Vefatına Mullim Naci'nin *"Göçdi yâ hay diyü Hassân gibi Kâzım Paşa"* mısraı mücevher tarihtir. Aleybeyizâde Naci de şu tarihi söylemiştir:

Şuarâdan birisi çıkdı dedi
Göçdi Kâzım Paşa târîh olsun

1861 yılında Hersekli Ârif Hikmet'in evinde Encümen-i Şuarâ adıyla toplanan Ziya Paşa, Nâmık Kemâl, Hâlet Efendi, Leskofçalı Gâlib, Osman Şems, Lebib Efendi ve Manastırlı Nâilî gibi şairlerin arasına katıldı.

Fuzûlî tarzındaki şiirleri, ehl-i Beyt hakkındaki samimî mersiyeleri ve hicviyyeleri ile tanındı. Mersiyeleri, Makâlid-i Aşk adıyla üç defa (İstanbul 1884, 1889; Edirne 1909) basıldı. Hicivleri dışındaki şiirleri de Divan-ı Kâzım Paşa adıyla yayınlandı (İstanbul 1328/1910).

Kaynaklar: Bursalı Mehmed Tahir II/402; SATŞ 801-10; Şemseddin Sâmî V/3811; Fatîn 346; Mehmed Süreyya IV/67; Tuman II/839; 248; TDEA V/259.

Metin Kayahan Özgül, "Koniçeli Musa Kâzım Paşa'nın Hicviyeleri", *Türk Kültürü*, 361 (Mayıs), 1993.

LÂMEKÂNÎ HÜSEYİN (ö. 1034/1625): Doğum tarihi belli olmayan şairin nereli olduğu ihtilaflıdır. Atâyî ve kendisiyle görüşen Evliyâ Çelebi'ye göre Peşteli; Kâtip Çelebi ile Ayvansarâyî'ye göre ise Hurpeşteli'dir. Genellikle Peşteli kabul edilmektedir.

İsmi Hüseyin'dir. Kaynaklar şairin hiç evlenmediğini belirtirler. Eğitimini muhtemelen memleketinde tamamlayarak bilinmeyen bir tarihte İstanbul'a geldi. Melâmî-Bayramî büyüklerinden Pîr Hasan Kabâdûz'a intisap etti. Kendisinin en meşhur müridi, Oğlan Şeyh İbrahim Efendi'dir.

Kaynaklarda Lâmekânî'nin ölüm tarihi 1034/1624 gösterilmekle birlikte, dervişlerinin düşürdüğü vefat tarihleri, 21 Rebîü'l-evvel 1035/21 Aralık 1625'te öldüğünü göstermektedir:

Rihletinin Hâdî-i miskîn didi târihini
Lâmekânî âlem-i bâlâya rıhlet eyledi (1035)

Hüseyin Efendi'nin mezarı Cerrah Paşa Tıp Fakültesi'ndeki Şâh Sultân camii hazîresindedir.

Lâmekâni'nin her şeyin aslına döneceğini ifade ettiği, zamanın hakikati, mülk ve melekût âlemlerini anlatan Küllü Şey'in Yerci'ü ilâ-Aslıhî; vahdet-i vücûdu anlattığı Vahdet-nâme isimli risaleleriyle çeşitli mecmualara kaydedilmiş bazı mektupları vardır.

Feridüddin-i Atâr'ın yaklaşık 3000 beyitlik Esrâr-nâme isimli eserinden seçtiği 535 beyitlik bir Esrâr-nâme tercümesi vardır. İnsan-ı Kâmil adıyla da bilinen eserin üç nüshası mevcuttur: Süleymâniye Ktp. No: 800 (Divan ile birlikte); Ankara Millî Ktp. Yz. A. 5278/1; CUL, Browne Or. Ms E. 8, vr. 74b-92a.

Lâmekânî'nin tasavvufî içerikli bir divanı vardır. Slobodan Ilic'in divanın muhtevası hakkındaki incelemesi yayınlanmış; divanın metni ise Halil İbrahim Tuğluk tarafından hazırlanmıştır (Gazi Ü. SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000).

Kaynaklar: Atâyî, 760; Mecelle, 376; Mehmed Süreyya, 188; Bursalı Mehmed Tahir, 149; Tuman, 874.

Abdülbâkî Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler,* İstanbul, 1992, s. 80-113, Mehmed Handzic, "Husejn Lâmekânî", *Kalender Narodna Uzdanica,* Sarajevo, 1942, s. 148-161, Hazım Şabanovic, *Knizevnost Muslimana Bih na Orijentalnim Jezicima*, Sarajevo, 1973, s. 216-217. Slobodan Ilic, *Hüseyin Lâmekâni, Ein Osmanischer Dichter und Mystiker des 16. Jahrhunderts und sein Literarisches Werk*, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1999; Abdullah Uçman, *Rızâ Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri,* Ankara, 1982, s. 217-223;

Bilâl Kemikli, Hüseyin Lâmekânî'nin İnsân-ı Kâmil Görüşü: "Risâle-i Vahdet-nâme", *KAM,* 26/3, Temmuz 1997, s. 30-36.

Halil İbrahim Tuğluk, *"Lâmekânî Şeyh Hüseyin Efendi Hayatı ve Eserleri,* Gazi Ü. SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2000.

MÂHİR (1059-1122/1619-1710): İsmi Abdullah'tır. 1059/1619'da Saraybosna'da doğdu. Künyesi Mâhir Abdullah Efendi b. Şeyh el-Hac Beşir Efendi b. Muhyiddin Efendi b. Veliyyüddin Efendi'dir. Safâyî, Sâbit'in akrabası olduğunu söyler. Edirne'de müderrislik yaptı. Sultan II. Mustafa şehzâde iken ona bazı kasideler gönderdi. Şehzâde tahta geçince kendisini İstanbul'a çağırdı. Selânik, Galata ve Mekke kadılıklarında bulundu. Padişahın ölümü üzerine, onun kısa sürede ilerlemesini çekemeyenlerin çabası sonucunda, Şeyhülislâm'ın yardımıyla Ayıntab (Gaziantep) kadılığına getirildi (1121/1709) ve 12 Şaban 1122 / 5 Ekim 1710'da burada öldü. Ayıntab Mevlevîhânesi'ne defnedildi. Vefat tarihini Belîğ 1121 olarak vermiştir.

Divanı vardır (Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Ef., 482; İstanbul Ü. Ktp., 744; 759/1, vr. 1-58; 3666/1, vr. 1-15).

Divanın Süleymaniye nüshasında 25 kaside, 13 tarih, 1 terkib-bend, 3 mesnivi, 1 müsemmen, 18 müseddes, 1 muhammes, 1 tahmis, 228 gazel, 10 rubâî ve kıta ile 16 beyit yer alır.

Kûy-ı yâre rû-be-râh oldı dil-i meyyâller
Fi'l-mesel dağ yürümezse yürüsün abdâllar
*

Kâlâ-yı vaslını dil ü cân bî-bahâ bilür
Yokdur nazîri ey gül-i ra'nâ Hudâ bilür

Kaynaklar: Şeyhî II/407; Mehmed Süreyya III/371; Mehmed Sirâceddin 152; Belîğ 83; Sâlim 599; Safâyî 258; Mecelle 381; Tuman II/901-902; Sözlük 271.

MÂHİR (ö. 1259/1843): İsmi Numan'dır. Ağrıboz'da doğdu. Ağrıboz hanedanından Osman Reşid Efendi'nin oğludur. Zamanında şiir ve inşası ile dikkat çekmiştir. Bâb-ı Âlî'de kâtiplik yaptı. Zilhicce 1259 / Aralık 1843'te vefat etti. Eyüp'te Bostan İskelesi karşısındaki kabristana gömüldü.

Münşeât ve Divanı matbûdur: Mevâlîden Ağrıbozî Osman Reşid Beyzâde Nu'man Mâhir Bey Merhûmun Divan-ı Belâgat Unvanlarıdır, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1288/1871, 152 s.

Eyâ şâh-ı risâlet nûr-bahş-ı kün fekânsın sen
Serîr-ârây-ı bi'set pâdişâh-ı ins ü cânsın sen
*

Ukde-bend-i hâtır-ı âzâdegândur perçemün
Bâis-i dil-bestegî-i bî-dilândur perçemün

Kaynaklar: Şemseddin Sâmî VI/4142; Bursalı Mehmed Tahir II/421; Mehmed Süreyya IV/94; Fatîn 364; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 527; Tuman II/902.

MESÎHÎ (ö. 918/1512): Priştine'de doğdu. Asıl adı Mesih veya İsa'dır. Gençliğinde İstanbul'a gelip örenim gördü. Hadım Ali Paşa'ya kâtip oldu. Paşa'nın daima yardımını gördü. 1511'deki ölümü üzerine Yunus Paşa tarafından himaye edilerek Saraybosna'da kendisine bir tımar verildi. Hattatlık da yaptı. 16 Cemâziyelevvel 918 / 30 Temmuz 1512 tarihinde öldü. "Mesîhî fevt şod" cümlesi vefatına tarihtir.

Mesîhî, zevk ve eğlenceye düşkün, rind-meşrep, kendisine has tavırları olan bir şairdir. Âşık Çelebi onu, Osmanlı şiirinin direklerinden biri sayar. Latifî ise, tarzını seçkinlere yönelik olarak tanımlar ve bu yüzden halkın onun şiirini anlayamadığını söyler.

Çok fazla iyiliğini gördüğü Ali Paşa'nın ölümü üzerine, terkib-bend şeklinde samimî bir mersiye yazmıştır. Divan şiirinde vezirler için yazılan ilk mersiye örneği olması bakımından önemlidir.

Mesnevî şeklindeki Edirne Şehrengîzi isimli eseri orijinal olup şimdiki bilgilere göre, Türk edebiyatında şehrengîz türünün ilk örneğidir.

Divanın bir kısmı İrfan Morina tarafından yayınlanmıştır *(Priştineli Mesîhî, Priştine, 1987)*. Divanda yer alan *Bahariye,* 1774 yılında Latinceye çevrilerek yayınlanmış, ardından da İtalyanca, Fransızca, Rusça, Almanca, İngilizce, Sırpça ve Arnavutça çevirileri yapılmıştır.

Divanı yayınlanmıştır: Mesîhî, *Divan*, Haz.: Mine Mengi, Atatürk Kültür Merkezi, Yayınları, Ankara 1995.

Mesîhî gökden insen sana yer yok
Yüri var gel Arabdan yâ Acemden

Kaynaklar: Keşfü'z-Zünûn eski I/523, yeni I/814; Bursalı Mehmed Tahir II/410; Şemseddin Sâmî VI/4286; Latifî 309; Hasan Çelebi 898-902; Kafzâde 102; Riyâzî 122; Âşık Çelebi 422-26; Mehmed Süreyya IV/369; Müstakimzâde 566; Sehî 109, Beyânî 83; Tuman II/955-56; Sözlük 285.

Abdülkadir Karahan, "Mesîhî", *İA*, C. 8, s. 124-26.

Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*, İstanbul, 1958, s.14;

Ahmet Kırkkılıç, "Edirne Şehrengîzleri ve Şairleri", *Yedi İklim*, 47 (Şubat 1994), 94-101.

Fehim Bayraktereviç, "Mesîhî'nin Dünya Edebiyatında Yer Alan Bahariyyesi" (Terc. İsmail Eren), *TDED*, XXII (1977), s. 213-219; İsmail Eren, "Bahariyyenin Fransızca Rusça ve Sırpça Çevirileri", *TDAY* (1977), s. 221-227.

İ. Çetin Derdiyok, "Mesîhî'nin Münşeâtı İçerisinde Yer Alan ve Yavuz Sultan Selim'in Kendi Ağzından Mısır Fethini Anlatan Bir Mektup", *XII. Türk Tarih Kongresi (12-16 Eylül 1994)*, Ankara.

İrfan Morina, *Priştineli Mesîhî, Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Tan Yayınevi, Priştine, 1987, Rilindya Yayınevi, 304 s.

Mesîhî, *Divan*, Haz.: Mine Mengi, Atatürk Kültür Merkezi, AKM Yayınları, Ankara 1995, 316 s.

Mine Mengi, "Mesîhî'nin Hayatı, Şairliği ve Eserleri", *TDE*, 6, (1974).

Necib Âsım, "Mesîhî Divanı: Divanlarımızdan Tarihçe Nasıl İstifade Edilir?", *TOEM*, I/5 (1 Kânunıevvel 1326), s. 300-308.

MEŞHÛRÎ (ö. 1198-1274/1783-1857): İsmi Ahmed'dir. Selânikli Mehmed Çavuş isimli birinin oğludur. 1198/1783'te Selânik'te doğdu. Memleketinde medrese tahsilini tamamladı. Debbağlar babalığı, Filibe nâzırı kitâbeti ve Selânik'te bazı görevlerde bulundu. Bazı voyvoda ve mütesellimlere kâtiplik yaptı. Bu nedenle çeşitli yerleri dolaştı. Şeyhülislâm Ârif Hikmet'e sunduğu bir kasideyle Edirne müderrisliğine tayin edildi. Bu göreve fazla devam etmedi. Selânik civarında bir mera çiftliği alarak vaktini orada geçirdi. İsteyenlere Farsça dersleri verdi. 1274/1857'de Selânik'te öldü. Bursalı Mehmed Tahir 1268/1852'de vefat ettiğini yazıyor. Kalemeriye kapısı hâricine gömüldü.

Divanı vardır (Süleymaniye, Hacı Mahmûd Efendi 5356; İstanbul Ü. Ktp., 142; 2828). İstanbul Ü.. Ktp., 142 numaradaki nüshada 3 münacat, 3 na't, ashap hakkında 1 medhiye, 14 kaside, 65 tarih, çocuk lisanından 2 münacaat, 1 lügaz, 2 müseddes, 1 tesdis, 3 tahmis, 3 muhammes, 4 murabba, 117 gazel, 30 mısra, 55 beyit ve 42 kıta vardır.

İstanbul Ü. Ktp., 2828 numaradaki divanının başında, hoş sohbet, latifeci bir ihtiyar olduğu; Selânik şairlerinden Abdullah Hâmî ile şakalaştığı yazılıdır.

Divanı 1292/1875'te Selânik'te basılmıştır. Eserin girişinde Selânikli Gazi Evrenoszâde Mehmed Şefik Paşa'nın yazdığı biyografisi bulunmaktadır. Divanın tenkitli metni, Yaşar Aydemir ve Halil Çeltik tarafından yayına hazırlanmış olup henüz basılmamıştır.

Belî sîm ü zere dâir nukûdum yokdur ammâ kim
Maârifle tefavvuk eylerim ashâb-ı irfâna

Kaynaklar: SATŞ 955-57; Şemseddin Sâmî VI/4291; Fatîn 376; Mehmed Süreyya IV/369; Bursalı Mehmed Tahir II/421-22; Tuman II/959; TYDK 988-90; Sözlük 286.

MEZÂKÎ (ö. 1087/1676-77): İsmi Süleymân'dır. Belîğ ve Güftî'ye göre, Bosna; Safâyî'ye göre, Hersek'te doğdu. Yümnî ise İstanbullu olduğunu söyler. Mısır Valisi Eyüp Paşa'nın yakını olduğu için onun yardımıyla saraya alındı. Öğrenim gördükten sonra silahdar kâtipliği yaptı, bazı paşalara divan kâtibi oldu. Köprülü Mehmed ve Fâzıl Ahmed Paşalara tezkireci ve divan hocası oldu. Ölümü Osmanlı Müellifleri'nde 1086/1675-76, Safâyî'de 1088/1677-78, diğer kaynaklarda 1087/1676-77 olarak gösterilmiştir. Galata Mevlevîhânesi'ne gömüldü.

Şiir ve inşasıyla tanındı. Güftî onu "Osmanlı ülkesinin inci saçan Örfî'si" olarak tanımlar. Divanı yayınlanmıştır: Mezâkî, *Divan*, Haz. Ahmet Mermer, AKM Yay., Ankara 1991.

Sunar bir câm-ı memlû bin tehî peymâneden sonra
Döner vefk-i murâd üzre felek ammâ neden sonra

Kaynaklar: Şakıyık-ı Şeyhî I/786; Bursalı Mehmed Tahir II/417; Esrâr Dede 277; Yümnî 22; Safâyî 253-54; Âsım 28; Mecelle 379; Belîğ 85; Ali Enver 220; Güftî 103; Şabanovic 341-46; Tuman II/946; Sözlük 290-91.

Ahmet Mermer, "Bosnalı Bir Büyük Divan Şairi Mezâkî", *Çevren*, 90-92 (Temmuz 1992), 52-58.

MUİDÎ: Üsküp yakınındaki Kalkandelen kasabasında doğdu. Öğrenim görüp Kazasker Mîrim Çelebi'den mülazım oldu. Latifî'ye göre Müftü Ali Çelebi'nin muidi olduğu için, Âşık Çelebi'ye göre ise babası muid olduğu için Muidî mahlasını almıştır. Hasan Çelebi ise babasının Muid-zâde diye tanındığını belirtir. Bir süre Rumeli'de dolaştıktan sonra hacca gitti. Hac dönüşü Mısır'a yerleşip beytü'l-mâl kâtipliği yaptı. Hasan Çelebi, Sultan Bâyezid döneminde (1481-1512) yaşamış müderrislerden biri olduğunu söyler.

Çok eser veren şairlerdendi. Bu nedenle "pür-gû" olmakla eleştirilmiştir.

Hasan Çelebi şu matla ile başlayan gazelinin bestelendiğini söyler:

Tâli'üm nahs olduğı çarh-ı sitemgerden midür
Başuma bunca belâ dilden mi dilberden midür

Türkçe hamsesi olduğu söylenmektedir. Vamık u Azra, Şem ü Pervane, Cevab-ı Penç-genç, Gül ü Nevruz, yedi Destan ve Divanı vardır. Muaşşer, tesdis ve murabba söylemekte ünlendiği; şiirlerinin genellikle sade ve âşıkâne olduğu belirtilmektedir.

Gam beni öldürdi il şâd olduğından bana ne
Ben yıkıldum gayrun âbâd olduğından bana ne

Kaynaklar: Mehmed Süreyya IV/503; Künhü'l-Ahbâr 276; Bursalı Mehmed Tahir II/410-11; Beyânî 85; Riyâzî 123; Latifî 313; Kafzâde 105; Âşık Çelebi 433-34; Ahdî 571; Sehî 133; Hasan Çelebi 915-17; Şemseddin Sâmî VI/4335; Keşfü'z-Zünûn eski I/523; yeni I/814; Tuman II/969-70; Sözlük 300-301.

MUÎN (ö. 1063/1652): İsmi Mehmed'dir. Selânik'te doğdu. İstanbul'a gelerek öğrenim görüp mülâzim oldu. Zamanın usûlünce bazı medreselerde müderrislik yaptı. Kırk akça medresesinden ma'zûl olduktan sonra kadılık görevinde bulundu. 1063/1652 tarihinde öldü.

Hatun tahrîrini keşf-i rumûz-ı tâzedür dirler
Kitâb-ı hüsne târ-ı kâkülün şîrâzedür dirler

Divanı vardır (İstanbul Ü. Ktp., 692/3, vr. 127-150). Divanda 1 bahr-ı tavil, 1 na't, 6 kaside, 83 gazel, 1 tahmis, 3 beyit ve 1 kıta yer alır.

Kaynaklar: Şeyhî I/700; Mucîb 36; Safâyî 251; Seyyid Rızâ 92; Mehmed Süreyya IV/166; Belîğ 86; Tuman 970; Sözlük 301.

MÜMİN (ö. 1566 öncesi ?): Adı Abdulmümin'dir. Prizrenli şair Nehârî'nin oğludur. Prizren'de doğdu. Merhaba Efendi ile Sa'dî Çelebi'den dersler aldı. Hoca Sadettin Efendi'ye dânişmentlik yaptı. Sarayda baltacılar hocası oldu. Emekliye ayrılarak inzivaya çekildi. Daha sonra tekrar mansıp elde etmek için uğraşıp 40-50 akçalık medreseler talep etti, fakat kabul edilmedi. Altı akçalık zevaid akçası alabildi. Kaynaklarda doğum ve ölüm tarihine dair bilgiler yoktur. Künhü'l-Ahbâr'da Kanunî dönemi (1520-1566) şairleri arasında anılıyor. XVI. yy. şairi olduğu söylenebilir.

Âşık Çelebi onun için *"Kendisine, şehrine ve şiirine itikadı hadden ziyadedir. Her zaman Prizreni şehr-i pür-zerrîn diyü yâd eyler."* diyor.

Garip, tuhaf yaratılışlı bir kimse olduğu belirtilir: Destarı çirkin, elbisesi paramparça ve sabun nedir bilmez; saçı başı dağınık, garip tavırlı bir kimse idi. Atalarının kâfir beyler içinde meşhur olup isminin de Sâfur olduğunu iddia eder. Bu nedenle Şeh-nâme vezninde Sâfûr-nâme isimli 3000 -Âlî'ye göre 30 bin- beyitlik bir mesnevî yazar. Erkân-ı Hamse-i İslâmiye isimli bir kitap yazıp Rüstem Paşa'ya sunar.

Divanı vardır. Osmanlı Müellifleri'nde Şeh-nâme vezniyle 3000 beyitlik Sâkî-nâme, Erkân-ı Hams Manzûmesi ve Âdâb-ı Mes'ûdî'ye haşiyesinin olduğu yazılıdır. Sâfûr-nâme ile Sâkî-nâme'nin aynı eser olma ihtimali vardır.

Kendisini Abdurrahman Câmî ve Hâfız gibi büyük bir şair zanneder ve sürekli şu beyti okurmuş:

Hoş kerâmet ehlisin Mü'min bileydün menzilün
Şehr-i zerrînden misin yohsa Horasan'dan mısın

*

Şöhretüm var nazm-ı pâk ü kilk-i şekkerhâyile
Olmuşam Mollâ-yı Rûmî Mesnevî vü nâyile

Şeh-nâmesinden:

Olupdur o göllerle sahrâ yine
Hezâr âbgîneli bir âyîne

Kaynaklar: Âşık Çelebi 438-39; Kafzâde 106; Hasan Çelebi 933-34; Künhü'l-Ahbâr 276-77; Bursalı Mehmed Tahir II/439; Tuman II/987; TDEA VI/468; Sözlük 307-308.

MÜSELLEM (ö. 1168/1854): İsmi Ahmed olup Ebu'l-Vefâ Şeyh Ahmed Müsellem Efendi unvanıyla tanındı. Belgrat'ta doğdu. Edirne'de Şeyh Hasan Sezâyî Efendi'ye damat oldu. Hattatlık yaptı. Edirne'de Veli Dede tekkesine şeyh tayin edildi. Orada vefat ederek tekkeye defnedildi. Müstakimzâde'nin şu beyti vefatına ta'miyeli tarihtir:

Didüm târîh olınca ser-fürû-bürde bu mısra'la
Bekânun gülşeni Ahmed Efendi'ye müsellemdür

Osmanlı Müellifleri vefat tarihini 1166/1752-53 olarak gösteriyor; Nâil Tuman ise bekânın bâ'sının çıkarılması gerektiğini söyleyip vefat tarihini 1168/1854 diye yazıyor.

Müsellem, kayınpederi Sezâyî Efendi'nin Etvâr-ı Seb'a isimli manzumesini, Şumû'-ı Lâmi' fî-Beyâni Etvâr-ı Sâbi' ismiyle şerh etti. Divanının yazma bir nüshası Süleymaniye Ktp., Hafid Ef., 361 numaradadır. Bu nüshasında 170 gazel, 19 kıta ve 14 beyit bulunmaktadır.

Müsellem Efendi'nin oğlu Mehmed Vefâ Efendi de şairdir. Edirne'de yetişmiştir. Müsellem'in şiirleri oğlunun şiirleriyle birlikte Nüzhetü'l-İhvân adıyla Şuayb Şerefüddin Gülşenî tarafından bastırılmıştır (Hikmet Matbaası, İstanbul, 1326/1910, 64 s.). Vefâ'nın Arapça Hadâiku's-Salât ve Şerh-i Hadîs-i Erbaîn isimli iki eseri daha vardır.

Her makâmun perde-i râzı enîn üstündedür
Sâye-i lutf-ı Hudâ kalb-i hazîn üstündedür
*

Hasret-i hısn-ı Beligrâd ile her şâm u seher
Tuna vü Sava gibi durmaz dü çeşmüm ağlar

Kaynaklar: Müstakimzâde 648; Bursalı Mehmed Tahir I/166; Mecelle 395; Ayvansarâyî 1 02; Keşfü 'z-Zünûn Zeyli 5 30; T uman II/953; T YDK 7 64; T DEA VI/482; VIII/523.

NÂİLÎ (1239-1293/1823-1876): İsmi Sâlih'tir. 1239/1823'te Manastır'da doğdu. Manastırlı kazzaz Şehabeddin Efendi'nin oğludur. Meşhur Nâilî ile karışmaması için Nâilî-i Cedîd lâkabıyla anıldı. Memleketinde Arnavut hattat Ali Efendi'den yazı meşk etti. Hâfızlığa çalıştı. Biraz Arapça ö grendi. 1 259/1843'te öğrenimini tamamlamak amacıyla İstanbul'a geldi. Yola çıkarken şu beyti okudu:

Aceb mi dûr isem sûy-ı vatandan
Manastır'da gerekmez ehl-i İslâm

İstanbul'da önce Nuruosmaniye sonra da Şehit Mehmed Paşa medreselerinde öğrenim gördü. Aynı zamanda Kur'an ve Şifâ gibi kitapları istinsah etti. Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Nazîf Efendi'nin dervişi oldu. Mısırlı birisine Farsça öğretmek için Kahire'ye gitti. 1293/1876'da Mısır'da vefat etti.

İstanbul'da şiirleri ve zarafetiyle tanındı. Meşhur şair Nâilî ile mahlas benzerliğinden dolayı Nâilî-i Cedîd lâkabıyla meşhur olmaya başladı, Hâfız Nâilî olarak da tanındı. Şiirlerini yazdığı defter Trabzon valilerinden Kadri Beyde iken Haydarpaşa'daki eviyle birlikte yanmıştır. Keçecizâde Reşat'ta bulunan şiirleri İbnülemin Mahmut Kemal tarafından kopye edilmiştir. Ayrıca Son Asır Türk Şairleri'nde Nâilî'ye ait bazı latifelere yer verilmiştir.

Kumral sakallı, top burunlu, kırmızı yüzlü; rind-meşrep, hoş-sohbet ve hicve meyilli bir kimsedir. İbnülemin'e göre hicivde ileri gidenlerdendir. Nâilî kendisini şöyle anlatıyor:

Ben ki hem âşık u hem şâir ü hem hattâtam
Ben gibi zümre-i uşşâkda ender bulunur
...
Bir de hicvetmeğe açılsa mübârek ağzum
Dil uzatsam birine hâli mükedder bulunur

Düşmeni tîğ-i zebânum ile mecrûh iderüm
Sîneler cerh eder nîze vü hançer bulunur

Bende yok havf-ı vezîr ü gam-ı şeyhü'l-İslâm
Avn-i Bârî ile yârî-i peyamber bulunur

Divançesi vardır (Ali Emirî, Manzum Eserler 417). Divançede 35 gazel, 1 müstezad, 2 kıta, 4 beyit ve 3 tarih bulunmaktadır.

Pend-nâme-i Attâr'ın beyitlerini Türkçe beşer beyitle şerh ederek yazdığı Kenzü'n-Nasâyıh isimli eseri Mısır'da basılmıştır (1294).

Derd-i aşkun gam-ı dünyâyı unutdurdı bana
Belki endîşe-i ukbâyı unutdurdı bana

Kaynaklar: SATŞ 1078-82; Bursalı Mehmed Tahir II/464-65; Mehmed Süreyya IV/530; Fatîn 386; Tuman II/1003; TYDK 995-96.

NÂŞİD (1162-1206/1748-1791): İsmi İbrahim'dir. 1162/1748'de Mora'da doğdu. Enderûnlu İbrahim Nâşid Bey olarak tanındı. Sultan III. Ahmed'in kızı Âişe Sultan'ın eşi Moralı Topal Osman Paşazâde Ahmed Râtip Paşa'nın oğludur. Ramiz ise Osman Paşa'nın oğlu olduğunu yazıyor. Babasının 1175/1762 tarihinde vefatı üzerine İstanbul'a gelip Enderûn'a alındı. Edebiyat ve hat ile meşgul oldu, şair ve hattat olarak yetişti. III. Mustafa devrinin sonuyla I. Abdülhamid'in devrinin başlarında mâbeyncilik yaptı. Daha sonra silahşörlük ve kayıkçıbaşılık göreviyle saraydan uzaklaştırıldı. Mîr-i mîranlık rütbesiyle Yenişehir sancak beyliğine getirildi. 1203/1788-89'da III. Selim tahta çıkınca kendisini İstanbul'a çağırdı. Sultan I. Abdülhamid'in kızı Emine Sultan'ın kethüdası oldu. 4 Rebiülevvel 1206/ 1 Kasım 1791 tarihinde İstanbul'da öldü. Üsküdar'daki Ayazma Camii'nin haziresine gömüldü.

Şiirleri, III. Selim'in emriyle Enderûn ağalarından ve Nâşid Bey'in yetiştirdiği tarihçi Cavid Ahmed Bey tarafından toplanıp tertip edilmiştir. Divanın baş tarafına 1207/1792-93'te, hasoda ağalarından Mehmed Ârif Bey şairin biyografisini eklemiştir.

Divanının üç nüshası bilinmektedir (İstanbul Ü. Ktp., 538; 1406; 5453). 5453 numaradaki nüshada 46 tarih, 8 kaside, 3 tahmis, 1 murabba, 104 gazel, 20 rubâî

ve kıta, 34 beyit, 7 şarkı vardır. 538 numarada ilâve olarak 37, 1406 numarada ise 39 tarih yer almaktadır.

Çîn-i giysûna zincîr-i teselsül didiler
Döndiler sonra hatâdur diyü kâkül didiler

Kaynaklar: Bursalı Mehmed Tahir II/461; Tayyarzâde Atâ IV/211, 226; Müstakimzâde 27; Mecelle 417; Fatîn 388; Mehmed Süreyya IV/532; Râmiz 255; Silahdarzâde 62; Şefkat 151; Es'ad Efendi 67; Âkif 33; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 532; Tuman II/1013-14; TYDK 866-68; Sözlük 321.

NAZÎF (ö.1209-1278/1794-1862): İsmi Hasan'dır. Mahmûd Efendizâde Yenişehir Fener müftüsü Hacı Halil Efendi'nin oğludur. 1209/1794'te Yenişehir Fener'de Oganlı karyesinde doğdu. 1246/1831'de Hicaz'a gitti. Mevlânâ'nın türbesini dört defa ziyaret etti. Yenişehir'de Köstem suyu yakınında Mevlevîhâne yaptırdı. Mehmed Said Hemdem Çelebi tarafından post-nişinliğe tayin olundu. Burada 12 yıl görev yaptı. 1270/1854'te Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde şeyhliğe başladı. Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman Dede'nin damadı oldu. 16 Şevval 1278 / 16 Nisan 1862'de vefat etti. Osmanlı Müellifleri ile Mehmed Süreyya'de vefat tarihi 1277 olarak yazılmıştır. Mevlevîhâneye defnedildi. Mezarı, Mevlevîhâne'nin yerine Çırağan Sarayı yapılması üzerine önce Maçka Mevlevîhânesi'ne ve beş yıl sonra buraya Maçka kışlası yapılınca da Bahariyye Mevlevîhânesi'ne nakledildi.

Vefatına damadı Yenişehirli Avnî Bey tarafından şu tarih söylenmiştir:

Sırr-ı vahdetle zuhûr itdi bu târîh Avniyâ
Hû diyüp ahbâbına göçdi Nazîf-i Mevlevî

Şairin divanında (İstanbul Ü. Ktp., 5693) 1 müncaat, 1 na't, 1 Hz. Ali ve 1 Mevlânâ medhiyesi ile 44 gazel vardır. Ta'rîfü's-Sülûk isimli risalesi, müridlerinden Edirneli Hayri Efendi tarafından şerh edilerek 1276/1860'ta bastırılmıştır.

Serîr-i bezmgâh-ı fakrı her bir câna virmezler
Değül her câna yâ hû belki her cânâna virmezler

Kaynaklar: SATŞ 1114-17; Şemseddin Sâmî VI/4590; Bursalı Mehmed Tahir I/179-80; Mehmed Süreyya IV/565; Fatîn 413; Tuman II/1075; Muallim Nâci 311; Sözlük 325.

NAZÎF (ö. 1106/1694): İsmi Mehmed'dir. Rumeli'de Yenişehir Fener yakınındaki Tırhala'dandır. Memleketinde ilim öğrenip mülâzim oldu. Medreselerde hocalık yapıp kırk akçayla medreseden ma'zûl oldu. Memleketinde müftülük yaptı. Muharrem 1106 / Ağustos-Eylül 1694'te öldü. *"Azîmetü'l-mahşer"* cümlesi vefatına tarihtir. Tırhala'da öldü. Nail Tuman'a göre, İstanbul'da ölmüştür.

Kaynaklar müretteb divanı olduğunu yazıyor, fakat eldeki divançede 27 gazeli bulunmaktadır (Süleymaniye Ktp., Es'ad Ef., 3405/4, vr. 34-39.).

Safâ-yı bezm-i Cem itdük benümle yâr ikimüz
Garîb ıyş u dem itdük benümle yâr ikimüz
*

Sâgar-ı şikestgûne olur leblerin gören
Yâkût ider sirişkini la'l-i terin gören

Kaynaklar: Şakayık-ı Şeyhî II/118; Safâyî 283; Mehmed Süreyya IV/561; Sâlim 671; Belîğ 105; Mecelle 424-25; Ârif Hikmet 61; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 534; TYDK 491-92; Tuman II/1072; Sözlük 325.

NAZÎM BERÂTÎ (1690?-1750): Asıl adı İbrahim'dir. Fier (Arnavutluk) yakınlarındaki Frakulla köyünde doğduğu için Arnavut kaynaklarında kendisinden Nezim Frakulla diye bahsedilir. Medrese öğrenimine Arnavutluk'taki Berat'ta başlayıp İstanbul'da devam etti. Burada uzun zaman kalarak Türkçe ve Farsça şiirler yazmaya başladı. Nazîm'in İstanbul'da kaldığı yıllar Lâle Devri olarak adlandırılan döneme rastlar. Nedim'in yetiştiği edebî muhitte bulunduğundan şiirlerinin birçoğunda Nedim tarzını devam ettirdi.

1730'da Berat'a döndü. Burada Arnavutça şiirler de yazmaya başladı. 1746'da memuriyet istemek için İstanbul'a geldi. Şu beytinde bunu belirtmektedir:

Vatandan el çeküp terk eyledüm ya'ni Beligrad'ı
Efendüm hâk-i pâye gelmişem redditme nâ-şâdı

Burada isteğini elde ederek bir süre kalıp yeniden Berat'a döndü; ama İsmail Paşa'nın husumetini kazandığı için İstanbul'da hapsedilip vebadan öldü. Feyzî onun ölümü için "Tarih-i Vefat-ı Mir Nezim-i Arnavud an-Karye-i Frakulla (k.s.)" başlıklı bir tarih kıtası yazmıştır. Manzumenin tarih beyti şudur:

Ağladı Feyzî didi bu mu'cemi târîhini
Sicn-i dünyâdan Nazîm-i sâkin-i dârü's-selâm (1173/1750)

Nazîm'in Türkçe bir mürettep divanı ile divanın sonunda yer alan Farsça bir divançesi Tiran Millî Kütüphane'de bulunmaktadır. Arap harfleriyle yazdığı Arnavutça divanının üç nüshası ise Tiran Devlet Arşivi'ndedir[22].

Nazîm, Türkçe şiirlerinde hayatıyla ilgili bilgiler verir. Nef'î'yi örnek aldığını söyleyip onun gibi fahriye yapar. Aynı edebî muhitte bulunmuş olmasından dolayı şiirlerinde Nedim etkisi de görülür; ama o yer yer tasavvufa da yakın durur.

Kaynaklar: *National Library of Albania Guide*, Tirana 2002, s.27.

Kaleşi, Hasan, *Arnavut Edebiyatında Türk Etkileri*, *Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1963*'ten ayrı basım, Ankara 1964.

Robert Elsie, *Histori e Letersise Shqiptare*, Tiran 1997

---

22 Bu bilgileri, şairin divanını yayına hazırlamakta olan Bünyamin Çağlayan vermiştir. Kendisine teşekkür ederiz.

Mahir Domi-Nezim Frakulla-Hasan Zyko Kamberi-Muhammed Kyçky-Dalip dhe Frasheri, *Ne Historiae Letersise Shqipel*, Tirane 1959, s. 254-301.

NECÂHÎ: Selâniklidir. Hakkında doğum ve ölüm tarihi gibi bilgiler yoktur. XVI. yy.ın ilk yarısında yaşamıştır. Mukâtaât-ı hâssa kâtipliği yaptı. Nâil Tuman mahlasını Necâtî olarak kaydedip Âşık Çelebi Tezkiresi'nde müstensih hatasıyla Necâhî olarak yazıldığını söyler. Hasan Çelebi'nin *"eş'âr-ı bî-şümârının ba'zı milket-i kabûle necâh u zafer bulmuşdur"* ifadesinden de anlaşılacağı üzere, mahlası Necâhî olmalıdır.

Necâhî, müfettiş ve kadılarla sürekli sohbetlerde bulunur. Bazı devlet büyüklerine kâtiplik yapar. Hemen herkese kasideler sunar, caize ister. Âşık Çelebi onun pür-gûy olduğunu belirttikten sonra, *"Eğerçi çok söyleyen çok yanılur ammâ ba'zı sözleri vardur ki mecâlisde anılur."* der.

Çok sayıda şiirlerinin olduğunu söyleyen kaynaklar, divanından bahsetmezler. Çok sayıda şiiri bulunduğuna göre, muhtemelen bunları topladığı kayıp bir divanı olmalıdır.

Bûse virgil dile cân almağa meşgûl olıcak
Ki diyet lâzım olur kâtile maktûl olıcak

*

Genc-i aşkıyla dil-i vîrânunı mesrûr tut
Zâhirün vîrâne olsun bâtınun ma'mûr tut

Esrâr Dede Tezkiresinin nüshalarında Necâhî ve Necâtî şeklinde kayıtlı, Şam'da yaşayıp İlmî ve Samtî'ye nazireler söyleyen, Hicrî 1000 dolaylarında vefat etmiş bir şairden söz edilmektedir.

Olmaz ise gam degül bir sadr-ı âlem-gîrimüz
Hânkâh-ı Hazret-i Monlâda vardur pîrimüz

Kaynaklar: Şemseddin Sâmî VI/4562; Mehmed Süreyya IV/541; Hasan Çelebi 982; Âşık Çelebi 455-56; Esrâr Dede 506; Tuman II/1033; Sözlük 329.

NEHÂRÎ (ö. 947-50/1540-45?): Prizren'de doğdu. Âşık Çelebi, Nehârî'nin doğum yerini anlatırken, Prizren'in Türk kültür tarihi içindeki yerini belirleyen şu anekdota yer veriyor:

"Kasaba-i mezkûre Rumilinde münbit-i serv ü semen-i ma'rifet olan hâkden ve menba'-ı cûy-ı nazm u nesr olan gülistân olmağla meşhûr şehr-i şöhret-âyîndür. Rivâyet olınur ki Prizren'de oğlan doğsa adından mukaddem mahlas korlar. Yenice'de doğan oğlan ekmeğe papa diyecek vakt Fârisî söyler. Priştine'de oğlan doğsa dividi belinde doğar dirler. Binâen alâ-zâlik Prizren şâir menbaı ve Yenice Fârisî ocağı ve Priştine kâtip yatağıdur."

Nehârî, tımar sahibi idi. Abdülkerim Mümin Efendi'nin babası ve Sa'yî'nin kardeşidir. Bir miktar öğrenim gördükten sonra kasabasında inzivaya çekildi. Şehrin meşhur gençlerini toplayıp onlara inşa ve kitabet dersleri verdi. Ömrünü güzeller peşinde koşarak içki ve eğlence meclislerinde geçirdi.

Şair, Priştine'de öldü. Doğum tarihi gibi, ölüm tarihi de bilinmiyor. II. Bâyezid ile I. Selim devri şairlerindendir. Latifî, 1546'da tamamladığı Tezkiresinde, Nehârî için, bu devirde öldü dediğine göre, XV. yy. sonu ile XVI. yy.ın ilk yarısında yaşadığı söylenebilir.

Divanından bahsetmeyen kaynaklarda, şairin güzel şiirlerinin olduğu yazılıdır. Âşık Çelebi ondan bahsederken Prizren'i şair diyarı kabul ettiğine göre, muhtemelen kayıp bir divanı olmalıdır.

Sorma nedür dehân u miyânunla hâlimüz
Çün yok netîce hîçe geçer kıyl ü kâlimüz
*
Bî-vefâ hân olduğundan bana ne
Şâh-ı devrân olduğundan bana ne

Kaynaklar: Âşık Çelebi 482-83; Şemseddin Sâmî VI/4624; Mehmed Süreyya IV/596; Beyânî 96; Latifî 344; Hasan Çelebi 1011-12; Mecelle 430; Künhü'l-Ahbâr 282; Bursalı Mehmed Tahir II/439; Tuman II/1117; TDEA VII/10; Sözlük 333.

NEHCÎ (ö. 1127/1715): İsmi Mustafa'dır. Rumeli'de İzvornik yakınlarında bulunan Belen kasabasındandır. Safâyî ve Sâlim doğum yerini Nesleb diye kaydediyor. Peygamber soyundan geldiği için Şerif Nehcî olarak tanınmıştır. Gençliğinde Cihangir'de Halvetî Hasan Efendi'ye bağlanıp mânevî oğlu olmuş, daha sonra Mevlevîğe intisap etmiştir. Divanında Hasan Efendi hakkında bir kaside ile tercî-bend ve Cihangir tekkesi için yazılmış tarihler yer almaktadır. Mesnevî dersleriyle meşgul olmuştur. 1127/1715 tarihinde vefat etti. Vefatı Sözlük'te 1120/1708-09 şeklinde verilmiştir.

Esrâr Dede *"Fakîr kendi hattıyla divanını gördüm. Şütür-gürbe eş'ârı ve kabûle sezâ güftârı vardır."* der. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde 188, 780/5 ve 2929 numaralarda divanının üç nüshası bulunmaktadır. Nâil Tuman, Tuhfe'de 780/5 yerine 53 numarasını kaydetmiştir.

Divanlardan 188 numaralı nüshada 3 kıta, 27 tarih, 65 rubâî, 5 kaside, 1 tercî-bend, i beyit, 23 muammâ ve 334 gazel; 2299 numaralı nüshada ise, 3 kaside, 1 tercî-bend, 1 na't, 341 gazel, 3 kıta, 59 tarih, 1 beyit ve 115 rubâî vardır.

Vâbeste olan derûn-ı Mevlânâ'ya
Bî-şübhe irer inâyet-i Mevlâ'ya
Hâl ile bilür âdem olan ey zâhid
Yohsa çalınan bakma kudûm ü nâya
*
O kaşı yâya sabâ bir iki nişân mı söyle
Ciğerde tîğ-i gamın tende üstühân mı söyle

Kaynaklar: Esrâr Dede 505-506; Ali Enver 237; Safâyî 301-302; Sâlim 687; Âsım 31; TYDK 623-24; Tuman II/1123; Sözlük 334.

NİHÂNÎ (ö. 925/1519): Asıl adı Fâzıl'dır. Arnavut asıllıdır. Kuloğullarındandır. Âşık Çelebi'nin belirttiğine göre, aksanı bozuk olduğu için dostları *"Nacak"* lâkabını taktılar. Nacak Fâzıl sanıyla tanındı. Nacak lakıbının köle anlamı da vardır. Hacı Hasan-zâde'ye danişmentlik yaptı ve ondan mülazım oldu. Hacı Hasan-zâde'nin yaptırdığı medresede müderrislik görevinde bulundu. Bu sırada Sururî'ye hocalık etmiştir. Üsküp'te İshâkiye Medresesinde de görev yaptı. İstanbul'da Mustafa Paşa Medresesinde müderris iken şeyhlerle yakınlık kurdu. Tasavvufa yönelerek görevden ayrıldı. Kendini ibadete verdi. Sonra tekrar müderrisliğe döndü. 925/1519'da hacca gitti ve Mekke'de öldü. Vefatını Mehmed Süreyya 926/1520 olarak gösteriyor.

Kaside, muamma ve tarih düşürmede ustaydı. Yavuz Sultan Selim'e Şam ve Halep fethi için tarih, muamma ve bir kaside yazıp caize almıştı. Yazdığı gazellerden biri Necatî'ye, biri de Sultan Selim'e ait gösterilir.

Divanı vardır (Millet Ktp., Ali Emirî 46 (44 gazel), 473 veya 475 (204 gazel).

Reddü'l-aczi maklûben ale's-sadr sanatıyla yazdığı şu gazeli meşhurmuş:

Tâ ki göreli tal'atını ey yüzi *kamrâ*
Irmak gibi çeşmümden akar şâm u seher *mâ*

*Em*dür didi dil la'lüne didi virürüm *merg*
Germ olma igen bendeni öldürmege yârâ
...
Ay yüzlülerün medhini sen şi'rün ile *ey*
Yâ nûn u elif hây ile nûn kalbi kıl inşâ
*
Lâle çıkdı kızıl tâc ile şâhîler gibi
Çekdi sûsen hançerin sünnî sipâhîler gibi

Yukarıdaki beyitler, Sehî Tezkiresi'nde Sadrazam Hadım Ali Paşa'nın musahibi, Nihânî Çelebi adına kaydedilmiştir.

Bir bölük ehl-i dilüz gayret ile cân virürüz
Câh içün izzet idüp câhile paşa dimezüz
*
Nihânî'ye nacak dirler velîkin gerçek eydürler
Havâric boynın urmağa Ebü'l-Müslim nacağıdur

Kaynaklar: Şemseddin Sâmî VI/4624; Mehmed Süreyya IV/596; Hasan Çelebi 1017-19; Beyânî 97; Âşık Çelebi 497; Latifî 346; Mecelle 431; Riyâzî 132; Sehî 79, 103; TYDK 93-94; Tuman II/1120-22; Sözlük 341.

NİSÂRÎ (ö. 976/1568?): Siroz (Serez)'da doğdu. Kadri Efendi'den mülazım oldu. Kadılık yaptı. Tezkirelerde Hicrî 10. asırda (16. yy) yaşadığı ve Kanunî devri (1520-1566) şairlerinden olduğu belirtiliyor. Âşık Çelebi ise 976/1568'de bitirdiği tezkiresinde Nisârî'nin hayatta olduğunu yazıyor. Daha sonraki

dönemlerde yazılan tezkirelerde yer almıyor. Muhtemelen bu tarihlerde ölmüş olmalıdır.

Bir divan dolduracak kadar şiir söyledikten sonra Farsça şiir söylemeye başladı. Hâfız divanındaki şiirlerin tamamına nazire yazdı. Arap şairlerinden Farazdak ve Hassân'ın şiirlerini inceledi. Üç dilde şiir söyleme yeteneği kazandı. Âşık Çelebi'ye göre Divanı vardır.

Âşık Çelebi'nin ifadesiyle "şuarânun rind-i cihân-sûzı" idi. Sürekli olarak sarı elbiseler giyerdi.

Sûfiyâ var oda ur hânekah-ı nâmûsı
Zâhidâ gel yile vir savma'a-ı sâlûsı

Kaynaklar: Künhü'l-Ahbâr 277-78; Ahdî 583-84; Âşık Çelebi 447-48; Bursalı Mehmed Tahir II/437; Tuman II/1031; Sözlük 345.

NİYÂZÎ: Siroz (Serez)'da doğdu. Yıldırım Bâyezid dönemi (1481-1512) şairlerindendir. Keşfü'z-Zünûn, Sirozlu (Serezli) olduğunu yazdıktan sonra bazılarının Karamanlı olarak gösterdiklerini ve Mehmed Süreyya'nın da böyle yazdığını belirtiyor.

Niyâzî'nin Yıldırım Bâyezid adına mükemmel bir divanı, birçok kaside ve gazeli vardı. Bursalı Mehmed Tahir, Niyâzî'nin şiirlerinin Timur fitnesi zamanında kaybolduğunu söyler. Zamanla şiirleri unutulup gitmiştir. Ahmed Paşa, kasidelerinin bazılarını Niyâzî'ye nazire olarak yazmıştır.

Zülfün gicesinden başuma gün doğa yârâ
Tahkîk ise ger nükte-i el-leyleti hublâ

Ahmed Paşa'nın naziresi:

Ey kasr-ı felek-rif'at ü ey tâk-ı muallâ
Her bâb ile benzer kapuna Cennet-i Me'vâ[23]

Şairin yukarıda matlaı verilen kasidesini Hasan Çelebi ile Şemseddin Sâmî, Sirozlu (Serezli) Niyâzî'ye; Latifî, Ali Enver ve Esrâr Dede, Bursalı Mevlevî dervişi Niyâzî (ö. 924/1518)'ye; Osmanlı Müellifleri ile Güldeste ise Şeyh Şücâeddin Mehmed İlyâs Niyâzî'ye ait gösterirler.

Kaynaklar: Latifî 351; Hasan Çelebi 1024; Kafzâde 126; Esrâr Dede 508-11; Ali Enver 240; Riyâzî 133; Keşfü'z-Zünûn eski I/525; yeni I/818; Şemseddin Sâmî VI/4626; Mehmed Süreyya IV/596; Mecelle 431; Tayyarzâde Atâ IV/104; Bursalı Mehmed Tahir II/171; Tuman II/1128; Sözlük 348.

NİYÂZÎ (ö. 944/1537): Üsküp'te doğdu. Sipahi zümresindendir. Frenk İbrahim Paşa'nın müezzinliğini yaptı. Musikişinas olduğundan dolayı bestelediği murabbaları meşhur olup meclislerde okundu. O sıralarda Hayâlî Bey'in yıldızı

---

23 Tarlan 1992: 42/11.

parlak olduğu için kendisini fazla kabul ettiremedi. Vezir-i âzam Ayâs Paşa, Niyâzî'nin bu bestelenen şiirlerini duyup beğenerek Niyâzî'yi on beş akçe ile sipahi bölüğüne yazıp himaye etti. Bundan kısa bir süre sonra 944/1537'de öldü.

Hemşehrîsi Riyâzî yakın dostudur.

Tezkireciler Niyâzî'nin gazellerinin beğenilmediği için fazla yayılmadığını yazarlar. Murabbaları meşhur olup mecmualara kaydedilir. Âşık Çelebi, onun şiirlerinde Rumeli üslûbunun belirgin olduğunu kaydeder: "*Üskübî idi. Şi'rindeki edâları dahı Rumili üslûbı idi.*" Kaynaklarda divanından bahsedilmemekle birlikte, muhtemelen şiirlerini topladığı bir divan veya divançesi olmalıdır.

Kûşe-i gamda hayâl-i yârdur eğlencemüz
Bülbül-i aşkuz dilâ gülzârdur eğlencemüz
*

Hevâ-yı aşk-ı dilberden kesilmez
Belâ vü derd-i mihnetden çekilmez

Kaynaklar: Âşık Çelebi 499-500; Hasan Çelebi 1022-23; Beyânî 97; Şemseddin Sâmî VI/4626; Mehmed Süreyya IV/596; Mecelle 431; Tuman II/1126; Sözlük 348.

NÛRÎ (ö. 1200/1785): Kaynaklarda hakkında bilgi bulunmuyor. Divanının başındaki *"Divan-ı Nûrî eş-şehîr bi-Beyzâde Priştinevî"* ibaresinden, Priştine'de doğduğu, divanındaki tarihlerden, 1200/1785 yılında hayatta bulunduğu ve şu beytinden de Priştineli İsmail Dede'ye dervişlik yaptığı anlaşılıyor:

Himmetünle dest-gîr ol pîrüm İsmâil Dede
Dergehüne sıdk u ihlâs ile itdüm ilticâ

Divanının iki nüshası bilinmektedir: Ali Emirî 470; İstanbul Ü. Ktp., 348. Üniversite nüshasında 345 gazel bulanan divanın, Ali Emirî Nüshasındaki şiir dağılımı şöyledir: 391 gazel, 2 tane Hz. Ali medhiyesi, 5 lugaz, musikî makamlarının isimlerini belirten 2 manzume; 1 muhammes, 4 müseddes, 2 tahmis, 1 tarih, 32 beyit, 5 manzum mektup ve 20 kıta.

Kaynaklar: Latifî 350; Hasan Çelebi 1006-1007; Tuman II/1109, II/1112; TDEA VII/87; TYDK 852-53; Sözlük 350.

RÂMİZ (ö. 1173/1859): İsmi Mehmed'dir. Vardar Yenicesi civarında bulunan Karaferye'de doğdu. Seyyid Mehmed Râmiz Efendi ve Sarı Râmiz olarak tanındı. Râmiz Tezkiresi'nde Sarıcazâde olarak tanındığı yazılıdır. Mehmed Süreyya yanlışlıkla Çariçezâde olarak vermiştir. Edirne'de müderrislik yaptı. Hacca gidip geldikten sonra Râmiz'e göre 1172/1858, Şefkat'e göre ise 1173/1859'da vefat etti.

Divanı vardır (Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Ef., 444; Süleymaniye Esad Ef. 2639; İstanbul Ü. Ktp., 407).

Bak zülf-i yâre müşk-i Hoten söylerüm sana
Bâğ-ı hüsnde tâze suhan söylerüm sana

Kaynaklar: Silahdarzâde 29; Mehmed Süreyya II/366; Şefkat 60; Râmiz 108; Tuman I/322; TYDK 778-79; Sözlük 366.

RÂSİH (ö. 1118/1706): İsmi Yusuf'tur, Sofyalıdır. Bıyıklı Hüseyin Çelebi'nin oğludur. İstanbul'da öğrenim gördü. Kara Mehmed ve Râmî Mehmed Paşa'nın kâtibi oldu. Râmi Paşa ile Mısır'a gitti. Cemâziyelevvel 1118/ Ağustos 1706'da Tekirdağ'da öldü.

Kaynaklar: Şeyhî II/548; Mehmed Süreyya II/347, Sâlim 271, Safâyî 172, Beliğ 20; Mecelle 227; Tuman 306; Sözlük 366-67.

Abdullah Bulut, *Sofyalı Yusuf Râsih Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Divanının Tenkitli Metni*, Fırat Ü. SBE, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

RÂSİM (1192-1262/1778-1845): Asıl adı Ömer'dir. 1192/1778'de Ferecik'te doğdu. Mahmûd Efendi'nin oğludur. Keşfü'z-Zünûn'da babasının ismi Mehmed şeklinde yazılmıştır. İstanbul'a gelip ilim öğrendi. Defterdar mektubî odasına girdi. Hacegân sınıfına katıldı ve serhalife oldu. 1244/1828'de Rus savaşının zararlarına dair padişaha verilen bir layiha gerekçesiyle Rodos'a sürüldü. 1247/1831'de Sayda'ya ve Anadolu ile Rumeli'de bazı yerlere gidip memurluk yaptı. 1248/1832'de mevkufatçı, 1254/1838'de maliye tezkirecisi oldu. Emekli olduktan sonra, 1261/1845'te hacca gitti ve 1262/1845'te Hicaz'da öldü. Vefatını Şemseddin Sâmî 1267 olarak gösterilmiştir.

Divançesi vardır. İbnülemin, Râsim'in şiirlerini görmediğini, münşeâtının Tepedelenli Ali Paşazâde Veliyyüddin Paşa'nın oğlu Selim Sırrı Paşa tarafından 1248'de temize çekilmiş nüshasının kendi kütüphanesinde bulunduğunu söylüyor.

Sanmanuz şimdi bendedür gönlüm
Bir şeh-i hüsne bendedür gönlüm

Kaynaklar: Ârif Hikmet 26; Şemseddin Sâmî III/2243; Mehmed Süreyya II/350; SATŞ 1352-54; Es'ad Efendi 47; Fatîn 109; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 503; Tuman I/308-9; Sözlük 368.

RÂTİB (ö. 1175/1762): İsmi Ahmed'dir. Yenişehir Fener'de doğdu. Sadrazam Topal Osman Paşa'nın oğludur. Öğrenimden sonra mîr-i mîranlık rütbesiyle Mora muhassılı oldu. Babasının şehit olması üzerine rütbesi vezirliğe yükseltildi. Sultan III. Ahmed'in kızı Âişe Sultan ile evlenip kaptan-ı derya oldu. Mora valisiyken 40 yaşında 17 Zilkade 1175 / 10 Haziran 1762 tarihinde öldü. Müstakimzâde'nin *"Mansıbın kişver-i me'vâ ola Ahmed Paşa"* mısrai vefatına tarihtir. Vefat tarihini Ârif Hikmet ve Râmiz 1170/1756-57, Şefkat ve Mehmed Süreyya 1171/1757-58 olarak göstermiştir.

Râtib Ahmed Paşa, Nakşibendi tarikatı mensubu olup Akovalızâde Hatem Efendi'ye bağlandı, ondan dersler aldı. Eğrikapılı hattat Râsim Efendi tarafından kendisine hüsn-i hat icazeti verildi.

Divanı vardır. İstanbul kütüphanelerinde 6 nüshası bulunan divanın (Süleymaniye Ktp., Damadzâde Mehmed Murad Ef., 250; İstanbul Ü. Ktp., 289, 347, 1288, 5518) en hacimlisi, Ali Emirî, Manzum Eserler, 145 numarada kayıtlıdır. Bu nüshada 1 na't, 20 tahmis, 210 gazel, 8 muhammes, 2 manzume, 92 tarih, 5 kıta, 40 beyit ve 5 lugaz vardır.

İderdüm murg-ı dille yâre irsâl arz-ı hâl ammâ
Bu yerlerden kuş uçmaz n'eyleyem semt-i dilârâya

Kaynaklar: Ârif Hikmet 25; Râmiz 95; Mehmed Süreyya I/255; Bursalı Mehmed Tahir II/189-90; Şemseddin Sâmî III/2232; Şefkat 74; Fatîn 102; Müstakimzâde 72; Mecelle 226; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 503; Tuman 301-302; Sözlük 371.

Yasin Kılıç, *Râtip Ahmed Paşa Hayatı Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni-İnceleme*, Atatürk Ü. SBE, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1995, 401 s.

RESÂ (1215-1269/1800-1852): İsmi Mustafa'dır. 1215/1800-01'de Rusçuk'ta doğdu. Öğrenimden sonra divan katipliği ve kethüdalık görevlerinde bulundu. II. Murat döneminde hacegâna katıldı. Hacca gitti. Hicaz'dan dönüşünde 1269/1852'de Hezargrad'da öldü. Fatîn ve Mehmed Süreyya'nın 12651849'da hayatta olduğunu belirtmelerine göre, Osmanlı Müellifleri'nin 1259/1843'te öldüğünü yazması doğru değildir.

Minyetü'l-Mesâlik isimli eserinden, Edirne'de Taşlık Camii haziresinde yatan şeyh Ahmed Senârî'ye intisap ettiği anlaşılmaktadır.

Kaside-i Bür'e'ye matbû tahmisi ile âşıkâne ve ârifâne şiirlerden oluşan Divançesi vardır.

Bir dil ki hâk-i fahr-ı Resûlden cilâ alur
Mihr-i cihân-nümâ o gönülden ziyâ alur

Kaynaklar: Bursalı Mehmed Tahir II/200-201; Şemseddin Sâmî III/2275; Mehmed Süreyya II/377; Fatîn 132; Tuman I/334; Sözlük 379.

REŞİD (1113/1701?): İsmi Mehmed'dir. Saraybosna'da doğduğu sanılmaktadır. 1113/1701'de öldü. Hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. İyi derecede Arapça ve Farsça bilmektedir. İstanbul'da eğitim almış olabileceği tahmin edilmektedir.

Gazi Hüsrev Beyova Biblioteka 3384 numarada kayıtlı bir mecmuanın 1-27. varaklarında divançesi vardır.

Kaynaklar: Şabanovic 423-29; GHBK 129.

RÜŞDÎ (ö. 1111/1700): Adı Ahmed'dir. Bosna vilâyetine bağlı Mostar'da 1047/1637 tarihinde doğdu. 1055/1645'te İstanbul'a gelerek Galata Sarayı'na alınıp yetiştirildi. Daha sonra saray-ı cedid-i sultanîde kilâr odasına nakledildi. 1074/1663-64'te kapı ortasından otuz akça tekâüd vazifesi ihsanıyla dışarı çıkıp Diyarbakır voyvadası olan İsmail Ağa ile Diyarbakır'a gitti. Daha sonra

İstanbul'da Sultan Ahmet Han Medresesi'ne müderris olan Mirza Mehmed Efendi ile dost olmuştu, bir süre burada kaldı. Onun yardımıyla musahib-i şehriyârî Mustafa Paşa âsitânesine intisap edip nedimlerinden oldu. Zilhicce 1083 / Mart-Nisan 1673'te Mekke kadısı olan Abdurrahimzâde Mehmed Efendi'den mülazım olup müderrisliğe başladı. Kırk açka medreseden mazul olduktan sonra Cemâziyelâhir 1086 / Eylül 1676'da Mısır valisi defterdar Ahmet Paşa ile Kahire'ye gitti. Bir yıl kadar sonra İstanbul'a geldi. Cemâziyelâhir 1096 / Mayıs 1685'te Kazdağı'ndaki Çan kazasına kadı tayin edildi. Bu görevde iken 14 Zildakâde 1111 / 4 Mayıs 1700'de vefat etti. Edirnekapısı dışında medfun olan oğlu kadı Hasan Reşid'in yanına gömüldü. Mecelle'de Topkapı dışarısındaki Yenikapı Mevlevihanesi civarına defnedildiği yazılıdır.

Öğrencilerinden Sâkıb'ın, *"Adn ola Rüşdî Efendi'nün yeri"* mısrai vefatına tarihtir. Ârif Efendi'nin söylediği *"Meded kim bin yüz on birde cihândan göçdi Rüşdî âh"* tarih mısrai, mezar taşına yazılmıştır.

Bir müddet sahaflık da yapan şair, özellikle tarih düşürmede başarılıydı. Müretteb Divanı vardır: Köprülü Ktp., Fâzıl Ahmet Paşa kısmı 275/2; İstanbul Ü.. Ktp., 2946/1, vr. 1-44; Topkapı Sarayı Müzesi, Emanet Kitapları 1625, vr. 61-138; Topkapı Sarayı Müzesi, Revan Kitapları, 771; 782/1, vr. 1-34.

Divanın en hacimlisi, Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Efendi kısmı 445/1, vr. 1-66'da kayıtlıdır. Eserde 1 tevhid, 3 na't, 2 kaside, 1 müzeyyel gazel, 52 tarih, 188 gazel, 33 beyit, 2 Farsça gazel, 7 rubâî, 5 kıta vardır.

Berg-i semenden olsa eğer pîrehen sana
Bâr-ı girândur ey gül-i nâzik-beden sana
*
Mâlik-i hüsn ü bahâ Yûsuf-ı gül-çehrelerün
Ruhına hat gelicek ipliği bâzâra çıkar

Kaynaklar: Şeyhî II/234-37; Mehmed Süreyya II/382; Sâlim 298; Belîğ 7; Bursalı Mehmed Tahir II/185-86; Mecelle 231, 440; Safâyî 89; Âsım 9; Ayvansarâyî 163; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 505; Tuman I/341; Şabanovic 385-89; Sözlük 396.

SÂBİT (ö. 1125/1713): Adı Alâeddin'dir. Saraybosna'nın Uziçe kasabasında doğdu. J. Rypka, 1060/1650'li yıllarda doğmuş olabileceğini tahmin eder. Vuslatî Ali Bey ile Bosnalı Abdullah Mâhir'in akrabasıdır. Saraybosna'da Müftü Halil Efendi'den biraz eğitim aldıktan sonra İstanbul'a gelip öğrenimine devam etti. 1089/1678'de Çatalcalı Şeyhülislâm Ali Efendi'den mülâzim oldu. Kaptan-ı Deryâ Seydîzâde Mehmed Paşa'ya kasideler sunarak beğenisini kazandı; onun yanında imamlık yaparak devrin ileri gelenleriyle tanışma imkânı buldu. Çorlu, Burgaz, Kefe ve Yanya'da kadılık yaptı. 1103/1691'de İsmail adındaki oğlu Tunca nehrinde boğuldu. Aynı yıl Tekirdağ (Tekfurdağı) müftülüğüyle Rüstem Paşa Medresesine tayin edildi. Burada sekiz yıl kalan şair, kendi tarzında şiirler yazan Şehrî isimli bir şair yetiştirir. Mehmed (ö. 1171/1757) adındaki şair, Sâbit Şehrîsi diye tanınır.

1112/1700'de Saraybosna mevleviyyetine (kadılık) tayin edildi. 1114/1702'de azledilerek maddi sıkıntıya düştü. Bu sırada oğlu İbrahim'in vefatıyla daha da

üzüldü. 1116-17/1704-1705 yıllarında Konya mevleviyyetine getirildi. 1118/1706'da azledilip bir yıl kadar sonra Diyarbakır'a tayin edildi. 1121/1709'da tekrar azledilerek İstanbul'a geldi. 3 Şaban 1124 / 5 Eylül 1712'de vefat ederek İstanbul Maltepe'deki Mesnevî şârihi Sarı Abdullah'ın yanına gömüldü. Yümnî'nin *"Sâbit'e adni İzîd eyleye câ"* mısraı ile bir dostunun *"Adn-i zîbâ ola câyun Sâbitâ"* mısraı vefatına tarihtir.

Bayramiyye'ye mensup La'lîzâde'ye damat oldu. Bu sebeple Bayrâmîliğe intisap ettiği tahmin edilmekle birlikte şiirlerinde böyle bir bilgi bulunmaz; ancak, Konya'ya tayin edilmesinden dolayı Mevlevîlikle ilgili şiirlerine rastlanmaktadır.

Nâbî ile aynı dönemde yaşayan şair, onun kadar meşhur olur. Şiirlerinde atasözleriyle günlük konuşma diline fazlaca yer verir. Nâbî şu beytinde onun bu özelliğine işaret eder:

Darb-ı mesel îrâdına bu asırda Nâbî
Kimse olamaz Sâbit Efendi'ye resîde

Sâbit, atasözleri yanında, şiirlerinde yeni kelimeler kullanmaya gayret eder. Sade diliyle beraber Arapça ve Farsça kelimelere de ağırlık verip çok fazla Farsça tamlama kullanır.

Dilinde kekemelik bulunduğu için "Ben söz söyleyemiyorum. Bereket versin kalemim biraz söylüyor. O da söylemese çatlarım." dermiş.

Divanı ve Hamse sahibi şairlerimizdendir. Zafer-nâme mesnevîsi Gaza-nâme ve Selim-nâme olarak da bilinir. Kırım Hanı Selim Giray hakkında yazılmıştır. Berber-nâme ve Dere-nâme mesnevîleri cinsel içeriklidir. Edhem ü Hüma mesnevîsini bitirememiştir. Ayrıca Hadîs-i Erbain Tercüme ve Tefsiri de vardır.

Sâbit'in bazı şiirleri Jan Rypka ve Ömer Ferit Kam tarafından incelenip şerh edilmiş; eserleri, Turgut Karacan tarafından yayınlanmıştır.

Nushan maraz-ı aşka ilâc eylemedi hiç
Ey şeyh-i kerâmet-fürûş ez de suyın iç
*
Şeb-i yeldâyı müneccimle muvakkıt ne bilür
Mübtelâ-yı gama sor kim geceler kaç sâat
*
Sözde darb-ı mesel îrâdına söz yok ammâ
Söz odur âleme senden kala bir darb-ı mesel

Kaynaklar: Sâlim 190; Mehmed Süreyya II/61; Şemseddin Sâmî III/1735; Safâyî; Faik Reşat II/35; Bursalı Mehmed Tahir II/118; Belîğ 9; Âsım 4; Şakayık-ı Şeyhî II/430; Tayyarzâde Atâ IV/207; Mecelle 163; Tuman I/135-36; Muallim Nâci 128-133; TDEA VII/386-387; Sözlük 400.

Alâeddin Sâbit, *Amr ü Leys Mesnevîsi*, Haz. Turgut Karacan, Dilek Basımevi, Sivas 1990; *Dere-nâme Mesnevîsi*, Haz. Turgut Karacan, Dilek Basımevi, Sivas 1990; *Edhem ü Hümâ*, Haz. Turgut Karacan, Dilek Basımevi, Sivas 1990; *Zafername*, Haz. Turgut Karacan, Önder Basımevi, Sivas 1991.

Jan Rypka, *Beitrage zur Biographie Charakteristik und Interpretation das Turkishen Dichters Sâbit*, Prag 1924,

Ömer Faruk Akün, "Sâbit", *İA*, C. X/10-14.

Ömer Ferit Kam, "Bazı Şairlerimiz Hakkında Tahlili İntikadî Mutâlaât", *Peyâm-ı Sabah*, Sayı 1119, 1126, 1133, 1140, 1146 (1922).

Turgut Karacan, *Bosnalı Sâbit Divanı*, Cumhuriyet Ü. Yay., Önder Matbaası, Sivas 1991; "Alâeddin Sâbit: Berber-nâme Mesnevîsi", *Çevren*, Yıl XVII, Sayı 76, (Mart-Nisan 1990); "Sâbit'in Müfretlerinin Motivasyonu", *Cumhuriyet Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (Ekim 1990).

SABRÎ (1182-1229/1768-1814): İsmi Mehmed Emin, lâkabı Seyyid Mehmed Emin Sabrî'dir. 1182/1768 tarihinde Mora'daki Anapoli kasabasında doğdu. Karayılanzâde lâkabıyla tanındı. Dört yaşında geçirdiği çiçek hastalığı sebebiyle gözlerini kaybetti.

Rumûzu'l-Hikem müellifi Sâmî Paşa'nın babası Tripoliçeli Şeyh Necib Efendi ile müşaareleri olmuştur. 1229/1814 tarihinde Anapoli'de vefat etti.

Divan sahibidir. Hacimli divanı kaybolmuştur. Sahaflar Şeyhizâde Esad Kütüphanesi (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi 2652)'nde bulunan muhtasar divanı 1299/1882'de Bursalı Eşref Bey tarafından Bursa'da bastırılmıştır. Eserde 3 manzume, 1 na't, 21 kaside, 7 tarih, 96 gazel, 8 kıta, 40 beyit ve 6 şarkı vardır.

Divanından başka, Tuhfe-i Vehbî'ye nazire olarak Türkçe-Farsça-Rumca manzum sözlük hazırlamıştır.

Her kimin cân u dili aşk ile sûzân olmaz
Pertev-i şem'a-i maksûdı fürûzân olmaz

Kaynaklar: SATŞ 1545-47; Bursalı Mehmed Tahir II/286-87; Tuman II/546; TYDK 1028; TDEA VII/389.

SABRÎ (1279-1359/1862-1943): İsmi Ali'dir. Sabrî mahlasıyla tanındı. Muharrem 1279 / Temmuz 1862'de Kalkandelen'de doğdu. TYDK, doğum tarihini 2 Temmuz 1277 (?) diye vermektedir. Doğum yeriyle ilgili olarak Kalkandelen soyadını aldı. 1311/1893-94'te vefat eden Nakşî şeyhi Kalkandelenli Mustafa Ruhî Efendi'nin oğludur.

İlk tahsilini memleketinde yaptı. Özel hocalardan dersler aldı. Derslerini bitirmeden, babasının topladığı 600 kadar gönüllüyle 1292/1875'te Sırbistan ve 1293/1876'da Rusya savaşlarına katıldı. 1294/1877'te Rumeli'de siyasî durumun karışması üzerine, Edirne, Selânik ve Rumeli'deki bazı bölgelerden toplanıp Prizren'de bir araya gelen Muhafaza-i Vatan Heyeti başkanlığında bulunan babasının maiyetinde şifre kâtipliği yaptı. Sultan II. Abdülhamid tarafından babasının ailesiyle birlikte İstanbul'da oturmasının istenmesi üzerine 1298/1881'de İstanbul'a geldi. Padişahın iradesiyle Yıldız Sarayı'ndaki Şehzadeler mektebinde öğrenimine devam etti. Ayrıca Kitapçıbaşı Süleymân Efendi'den Arap ve Fars edebiyatı dersleri aldı. 1304/1886-87'te Yıldız Sarayı Kütüphanesine memur olup Kitapçıbaşı Hasbî Efendi'yle birlikte görev yaptı. 1337/1918-19'da müdürlüğe yükseltildi. 1341/1922-23'e kadar kütüphane müdürü olarak Darülfünûn'da çalıştı.

1934'te İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi müdürlüğünden emekli oldu. 1935'te kurulan İstanbul kütüphaneleri tasnif komisyonunda görev alıp kütüphanenin kataloğunu hazırladı. Bu görevde iken 9 Nisan 1359/1943'te öldü. Beşiktaş'taki Yahyâ Efendi kabristanında bulunan babasının yanına gömüldü.

Sabrî mahlasıyla yazdığı şiirlerden meydana gelen divançesinin bir nüshası İstanbul Ü. Ktp., 9284 numaradadır. Bu nüshada 2 cülûsiyye, 3 medhiye, 16 tahmis, 8 gazel, 3 müstezat, 11 çeşitli manzume, 3 takriz, 137 tarih, 11 beyit ve 8 manzum parça bulunmaktadır. Divançenin başında biyografisi vardır.

Dünyâ ki bütün varı ile zıll-ı hayâldir
Mahkûm-ı zevâldir
Yok neş'esi çokdur gamı me'vâ-yı melâldir
Bir dâr-ı cidâldir

Kaynaklar: SATŞ 1548-49; TYDK 1076-77; Tuman II/546; TDEA V/125.

SÂDIK (ö. 1250/1834): İsmi Cafer Sadık'tır. İşkodra yakınlarındaki Peglin kasabasında doğdu. İşkodra eşrafından Süleymân Paşa'nın oğludur. Peglin ve İşkodra'da öğrenim gördü. 1236/1821'de Peglin'de müdür oldu. Katıldığı muharebelerde gösterdiği üstün hizmetlerinden dolayı vezirlik rütbesi verildi. Maçin, İnebahtı ve Karlıili mutasarrıflıklarında bulundu. 1249/1833'te İstanbul'a geldi. Sultan II. Mahmûd'dan iltifat gördü. Peglin'e gittikten sonra 1250/1834 vefat etti. Ceddinin Peglin'de yaptırdığı caminin haziresine gömüldü. Kardeşi İbrahim Fehmî ölüm tarihi için şu beyti söyledi:

Âh iderken dâderi Fehmî gelüp hâtif didi
Adn ola mesken ana târîhidir dâru'l-huzûr

Divançesi vardır (Ali Emirî, Manzum Eserler 244/1, vr. 1-37). Müsvedde bir mecmua şeklindeki divançede 23 tarih, 1 murabbâ, biri müstezat, biri Farsça olmak üzere 37 gazel vardır. İbnülemin'in örnek olarak verdiği aşağıdaki matla ile başlayan gazel, divançede bulunmamaktadır.

Bu cihânda kimine mihnet ü gam virmişler
Kimine zevk ü safâ hayl ü haşem virmişler

Kaynaklar: SATŞ 1559-60; Tuman II/532; TYDK 1029-30.

SA'DÎ (ö. 900/1495 ?): Adı Sadullah'tır. Doğum yeri hakkında çelişkili bilgiler vardır. Sehî ve Latifî, Siroz (Serez)'da; Riyâzî, Sivrihisar'ın Serez nahiyesinde; B eyânî, S ivrihisar'da v e Â lî, S eferihisar'da doğduğunu yazar. Cem Sultan'a nişancı ve musahip oldu. Cem Sa'dîsi unvanıyla tanındı. Cem Sultan yurt dışına kaçınca onunla birlikte gitti.

Sa'dî, Niçe şehrindeki Cem Bağçesi denilen bir bağda Cem Sultan'ın divanını kâfirî harfle (Latin harfleriyle) yazıp ketebesine Sa'dî bin Mustafa imzasını koymuştur. Âşık Çelebi'ye göre bu divan Baba Çelebi isimli birinde idi.

Sa'dî, gece gündüz Cem Sultan'ın yanından ayrılmayıp kendisine sadakatle hizmet etti. Cem Sultan'ın emriyle tebdil-i kıyâfet edip Rodos ve oradan da Aydın'a geçerek İstanbul'a geldi. İstanbul'da tanınıp tutuklandı; boynuna taş bağlanıp denize atılalarak öldürüldü.

Ölüm tarihi hakkında bilgi yoktur. Cem Sultan 1495'te öldüğüne göre bu tarihe yakın bir zamanda öldürülmüş olmalıdır. Târih-i Osmaniye Encümeni Mecmuası'nın 22, 23 ve 25. sayılarında yayınlanan Sâkî-nâmesi'nin yazılış tarihi 1514 olarak verilmiştir. Eğer bu istinsah tarihi değilse, bu tarihten sonra öldüğünü söylemek de mümkündür.

Kendisinin meyhane meyhane dolaştığı söylenen şairin şiirlerinin çoğu şarapla ilgilidir.

Vâkıât-ı Sultan Cem ismiyle yazdığı Sâkî-nâme'sinde Cem Sultan'ın hayatını anlatır. Divanı olduğu sanılmaktadır.

Ka'be kıblem senün cemâlündür
Hacer-i Esved anda hâlündür
*

Vaz geldüm ey sanem sana hevâdâr olmadan
Gül yüzünçün her seher bülbül gibi zâr olmadan

Kaynaklar: Keşfü'z-Zünûn eski I/512; yeni I/792; Latifî 188; Beyânî 40; Şemseddin Sâmî IV/2573; Mehmed Süreyya III/25; Tayyarzâde Atâ IV/106; Âşık Çelebi 530-31; Kafzâde 63; Riyâzî 75; Sehî 68; Hasan Çelebi 462-63; Tuman I/432; TDEA VII/397; Sözlük 404-405.

Hatice Aynur, "Cem Şairleri", *İlmî Araştırmalar*, 9 (İstanbul 2000), s. 33-43.

Mustafa İsen, "Cem Şairleri", *Hisar*, 262 (Ankara 1979), s. 27-28; *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 164-168.

Osman Horata, "Cem Şairleri: Bir Kader Birliğinin Anatomisi", *Bilig*, 15 (Güz 2000), s. 91-110.

SAÎD (ö. 1212/1797?): İsmi Hüseyin Saîd'dir. Mora'daki Anapoli'dendir. Moralı Mehmed Pîrî Efendi'nin oğludur. Tezkirelerde doğum ve ölüm tarihi gibi konularda herhangi bir bilgi yoktur.

Millet Ktp., Reşid Efendi 761 numarada 29 varaklık bir divançesi vardır. Eserde na't, ilâhî ve gazel olarak toplam 114 manzume ile 3 tarih yer almaktadır. Müellif hattı olan divan, 1212/1797 tarihinde yazılmıştır. XVIII. yy.da yaşadığı anlaşılan şairin, bu tarihlerde öldüğü söylenebilir.

Divanında belirtildiğine göre, Gülşenî şeyhlerinden Edirneli Mehmed Saîd Efendi'nin halifesi olmuştur. Edirne'ye ne zaman gelip burada ne kadar kaldığı belli değildir.

Hak Taâlâ ismini yâd eyleyelüm ibtidâ
Eyledi yokdan cihânı var o zât-ı kibriyâ
*

Mürşidüm kimdür sorar isen ey ahi
Şeyh Mehemmed Saîd-i Edirnevî

Hamdülillah olmuşum çün Gülşenî
Bende-i Saîd Hüseyn el-Moravî

Kaynaklar: Tuman I/440; TYDK 898-99.

SÂLİH (ö. 1326/1908): İsmi Rif'at'tir. İştiblidir. Muhammed Nûru'l-Arabî el-Melâmî'nin halifelerindendir. Nûru'l-Arabî'ye intisabından sonra yaptırdığı dergâha şeyh oldu. 1326/1908'de vefat ederek dergâhına defnedildi.

Bursalı Mehmed Tahir'e göre müretteb divanı ile tasavvufî terimleri açıklayan bir risalesi vardır.

Hudâyâ sana hamd olsun senünle
Yine sensün seni hâmid senünle

Kaynaklar: Bursalı Mehmed Tahir I/108; Tuman I/539.

SÂMÎ (ö. 1229/1813): İsmi Ebûbekir'dir. Ağrıbozludur. Fatîn, Keşfü'z-Zünûn Zeyli ile Şemseddin Sâmî babasının ismini Osman Paşa; Mehmed Süreyya ise İbrahim olarak verir. Vakanüvis Vâsıf Efendi tarafından divanın başında belirtildiğine göre, künyesi Sâmî Ebûbekir Paşa b. Ağrıbozî İbrahim Paşa b. Osman Paşa b. İbrahim Paşa şeklindedir. Sarığı Güzel lâkabıyla tanınmıştır. Kaynaklarda hayatına dair ayrıntılı bilgiler yoktur. 1229/1813 tarihinde Ağrıboz ya da Karlıeli'de vefat etmiştir. Keşfü'z-Zünûn Zeyli'nde vefat tarihi 1219 olarak verilmiştir.

Rind olan yeksân bilür hicr ile devr-i vuslatı
Pula saymaz hâl-i hırmânında kenz-i fırsatı

Divanı, Vâsıf Efendi ile Sâmî Paşa'nın kethüdası Ahmet İzzet Efendi tarafından derlenmiştir. Divanın İstanbul kütüphanelerinde sekiz nüshası vardır (Emirî 194, 195; İstanbul Ü. Ktp., 371, 657, 2836; Süleymaniye Ktp., Aşir Ef., 332; Hâlet Ef. 665; Murad Molla Ktp., Damadzâde Mehmed Murad Ef., 250). Divanın en hacimli nüshası İstanbul Ü. Ktp., 2836 numaradadır. Bu nüshada 1 mukaddime, 6 na't, 4 kaside, 20 tarih, 1 Sofyalı Bâlî hakkında medhiye, 1 Arapça 2 Türkçe müstezad, 3 tahmis, 210 gazel, 2 lügaz, 15 kıta, 18 beyit, 2 muamma vardır.

Kaynaklar: Bursalı Mehmed Tahir II/81; Şemseddin Sâmî IV/2513; Fatîn 182; Mehmed Süreyya I/184; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 507; Tuman I/410-11; Sözlük 425; TYDK 1034-38; TDEA II/414.

SÂMÎ (1207/1792-1298/1881): İsmi Abdurrahman'dır. Mora'da bulunan Trapoliçe'de doğdu. Babası, Bursalı âlimlerden Abdullatif Efendi'nin oğlu Abdurrahman-zâde Abdulbâkî Efendi'nin oğlu Ahmet Necib Efendi'dir. Halvetî şeyhi Ahmed Necib Efendi, III. Ahmed devrinde Mora'ya giderek Trapoliçe'de tekke kurmuştur.

Abdurrahman Sâmî Paşa'nın Sâmî Paşa-zâde Sezâyî diye meşhur romancımızla 6. Maârif Nâzırı Suphi Paşa oğulları; Hamdullah Suphi Tanrıöver ise torunudur.

Sâmî, Trapoliçe'de özel hocalardan eğitim aldı. Mora'da çıkan bir isyanda babasının şehit olması üzerine 1241/1826'da Mısır'a gidip 25 yıl kadar burada kaldı. Mora'da çıkan isyanın sebeplerini anlatan bir kitap yazdı, ödül olarak Bulak matbaası müdürlüğüne atandı. 1247/1831'de Mehmed Ali Paşa'nın baş muavini oldu. 1265/1849'da Mısır hıdivliğine Abbas Paşa getirilince Mısır'dan uzaklaştırılarak İstanbul'a geldi.

Tırhala mutasarrıflığı (1265/1849), Rumeli Müfettişliği (1266/1850); Trabzon (1267/1851), Vidin (1269/1853), Edirne ve Girit (1273/1857) valiliği, Meclis-i Tanzimat (1272/1856) üyeliği, Maârif Nâzırlığı (1273/1857) yaptı; Meclis-i Vâlâ (1285/1868), Meclis-i âyân (1294/1877) üyeliklerinde bulundu.

Hayat hikâyesini Sergüzeşt-i Sâmî adıyla Resmî Gazete'de yazmaya başladı; fakat, bitiremeden 24 Cemâziyelâhir 1298 / 23 Mayıs 1881'de İstanbul'da zatürreeden vefat etti. Sultan Mahmûd türbesinin haziresine gömüldü. Vefatına İsmail Paşazâde Üsküdarlı Hakkı Bey'in yazdığı tarih manzumesinin son beyti şudur:

Kudsiyân şeş cihete kıldı nidâ târîhin
Sâmi Paşa'ya behişti ide me'vâ Mevlâ

Sâmî Paşa, Arapça ve Farsça yanında Fransızca da bilen kültürlü bir kimseydi. Konağında edebî toplantılar düzenler, sosyal ve siyasi meseleleri tartışırdı. Bu toplantılara Ahmed Vefik Paşa, Ziya Paşa, Ali Süavî gibi isimler katılırdı.

Bazı mektuplarıyla şiirleri oğlu Necib Paşa tarafından bastırılmıştır. Divan sahibi şairin (Vükelâ-yı Fehhâm-ı Saltanat-ı Seniyyeden Meclis-i Aliyyeye Memur Devletlü Abdurrahman Sâmî Paşa Hazretlerinin Bazı Âsâr-ı Müntehabelerini Şâmil Mecmuadır, İstanbul 1290/1873), Rumûzu'l-Hikem (1870), İnşâ-yı Sâmî (1873) ve Kişver-i Derûn isimli eserleri vardır.

Dilsitânum rıhlet idi sabr u sâmânum gibi
İtmedi bir lahza ârâm âh u efgânum gibi

Kaynaklar: Kâmûsu'l-A'lâm IV/2513; SATŞ 1649-1661; Fatîn 167; Mehmed Süreyya III/7; Bursalı Mehmed Tahir II/240; Tuman I/412; TDEA VII/450-451; BDK 94.

SÂMİÎ (ö. 1096/1685): Saraybosna'da doğdu. İsmi Abdulkerim'dir. Sûrbâ Hasan Ağazâde Abdulkerim Sâmiî adıyla tanındı. Gençliğinde İstanbul'a gelip ilim öğrendi. Kâmetîzâde Mehmed Efendi'den mülâzim oldu. Kırk akça medresede müderrislik yaparak ma'zûl olduktan sonra herhangi bir görev almayıp emekli oldu. 1096/1685 tarihinde İstanbul'da vefat etti. La'lîzâde Şeyh Mehmed Efendi'nin *"Abdülkerîm Efendi'ye firdevs ola makâm"* mısraı vefatına tarihtir. Eyüb'de türbe civarında hamam karşısındaki pencere yanına gömüldü. Mecelle'de

"ni'met-i saâdet" terkibinin karşılığı 1095/1684-85 yılı, vefat tarihi olarak veriliyor.

İlmi ve hoş sohbetiyle meşhur oldu. İnşadaki ustalığıyla dikkati çekti. Ağır ve ağdalı bir dille yazdığı münşeâtı (Gazi Hüsrev Bey Ktp., 991), Veysî'nin Siyer-i Nebî'sine zeyli vardır.

Müretteb divan sahibidir:

1. Topkapı Sarayı Bağdad Köşkü Ktp., 160 numaradaki divanda 1 kaside, 2 tesdis, 1 muhammes, 2 terkib-bend (eksik), 128 gazel, 21 tarih, 8 rubâî, 13 kıta, 44 beyit vardır.

2. Revan Ktp., Topkapı Sarayı Müzesi, 759 numaralı nüsha 1 kaside, 1 tesdis, 1 müseddes, 1 muhammes, 2 terkib-bend, 137 gazel, 24 tarih, 22 rubâî, 9 kıtadan oluşmaktadır.

3. İstanbul Ü. Ktp. 616 numaradaki divanında ise kasideler yer almaktadır.

Sübhasın zâhid aceb elde demâdem ne tutar
Öyle sad-pâre tehî dâm ile âdem ne tutar
*

Vasf eyle diyü geh dehânum geh miyânum
Söyletme beni yok yere ey rûh-ı revânum

Kaynaklar: Şeyhî I/669-70; Mehmed Süreyya III/353; Bursalı Mehmed Tahir II/230, Safâyî 226; Mecelle 247; Belîğ 24; Güftî 47; Tuman I/408; Şabanovic 358-60; Sözlük 426 TDEA VII/456.

SA'YÎ (ö. 1520 ?): İsmi Mustafa'dır. Latifî İstanbul'da, diğer kaynaklar Prizren'de doğduğunu söylerler. Fatih Sultan Mehmed devrinde öğrenim gördü. Öğrenimini tamamladıktan sonra beklediği ilgiyi göremeyince Prizren'de uzlete çekildi.

Aşağıdaki matla ile başlayan gazelini beğenen II. Bâyezid tarafından saraya çağrılarak gılman hocası tayin edildi.

Sûretün nakşını yazınca gönül nâmesine
Kanlar ağlatdı gözüm kirpiğimün hâmesine

Gılman hocalığı görevindeyken Yavuz dönemi sonunda, Latifî'ye göre Kanunî devri (1520-1566) başında öldü. Buna göre 1520 civarında öldüğünü söylemek mümkündür. Şair Nehârî'nin kardeşidir.

Şiir ve inşasıyla tanındı. Camilerde okunan bir tarifatı ve gemicilik ıstılahı ile ilgili bir kasidesi meşhurdur. Şiirlerinin meşhur olduğunu belirten kaynaklar, divan veya divançesinden bahsetmezler.

Şem'e kim teşbîh ider yâ Rab bu hadd-i mehveşi
Şem' bir meftûl-ser yalın ışıkdur âteşî

Kaynaklar: Âşık Çelebi 536-37; Hasan Çelebi 474-75; Mecelle 255; Sehî 83; Latifî 191; Beyânî 42; Şemseddin Sâmî IV/2580; Mehmed Süreyya III/50; Kafzâde 63; Tuman I/441-42; Sözlük 428-29; TDEA VII/470-71.

SEZÂYÎ (1232-1294/1816-1877): İsmi Yahyâ'dır. 1232/1816'da Tripoliçe'de doğdu. Mora'da Kuron, Moton ve Trapoliçe bölgesi müftüsü Hâfız Abdülhalim Efendi'nin oğludur. 1236/1820'de babası Yunanlılar tarafından şehit edilip annesi ve teyzesinin birer gözü kör edildikten sonra, akrabası ile İstanbul'a geldi. İlim tahsil etti. Bab-ı Seraskerî kalemlerinden birinde memuriyete başladı. 1260/1844'te Girit isyanında ordu kâtibi oldu. 1262/1846'da Midilli tahrirat ve mal kitâbetine tayin edildi. İki yıl sonra İstanbul'a geldi. Reşit Paşazâde Ali Gâlib Paşa'nın divan efendisi oldu. Hakkari, Bozcaada, Kudüs, Filibe sancağı; Trabzon, Van, Manisa vilâyeti; Aydın, Tırnova sancakları kapı kethüdalıklarında ve Darbhane maden memuriyetinde bulundu. 1272/1856'da Evkâf-ı Hümâyûn mektupçuluğuna, daha sonra da Cezâyir-i Bahr-i Sefid ve Kıbrıs kapı kethüdalığına getirildi. 23 Cemâziyelâhir 1294 / 6 Temmuz 1877'de vefat etti. Üsküdar Karacaahmet türbesinin arkasındaki aile mezarlığına gömüldü.

Şairin küçük oğlu Ahmet Hikmet Müftüoğlu, babası hakkında İbnülemin'e şu bilgileri vermiştir:

Sezâyî, Ali Gâlib Paşa'nın divan kâtipliğini yaparken işret meclisinde biriyle tartışır. Muhatabının kalbini kırdığı için çok üzülür. Hemen o akşam eve gider gitmez içkiyi bırakır, içkiyle ilgili evinde ne varsa atıp tevbe eder. O tarihe kadar yazdığı şiirlerini de imha eder. Bundan sonra hakikî aşkı anlatan şiirler yazmaya başlar. Sultan Selim'deki Nakşî şeyhlerinden İsmet Efendi'ye intisap eder, daha sonra halifesi olur.

İbnülemin Mahmut Kemâl İnal, Sezâyî'nin yüz kadar şiirden oluşan bir divançesinin bulunduğunu söyler.

Şu şarkısı araban makamında bestelenmiştir:

Göğe bakar gözyaşımı dökerim
Gördükçe ben seni boynum bükerim
Âteşinden aşkın artık ürkerim
Gördükçe ben seni boynum bükerim
*
Mübtelâ-yı derd-i aşka sorma dermân istemez
Ârif-i billah olan tedbîr-i Lokmân istemez

Kaynaklar: SATŞ 1695-97; Tuman I/427.

SEZÂYÎ (1080-1150/1669-1737): Sâlim, Safâyî ve Fatîn'e göre Mora'da Korent'te; Ramiz ve Belîğe göre ise Edirne'de doğdu. İsmi Hasan'dır. Fatîn isminin Rızâ olduğunu yazar. Câbî Dede olarak tanındı. Gençlik yıllarını doğduğu kasabada geçirdi. 1687'de Venediklilerin Mora'yı işgalleri üzerine İstanbul'a, oradan da Edirne'ye geldi. Burada piyade mukabelecisi Ali Efendi isimli birisi kendisini mânevî evlâd olarak kabul edip piyade mukabeleciği kalemine yerleştirdi. Bu arada tahsiline devam etti. Hayatının büyük bir bölümünü Edirne'de geçirdiğinden, Edirneli Hasan Sezâyî diye meşhur oldu.

Gördüğü bir rüya üzerine Edirne'deki Ekmekçizâde Ahmed Paşa, diğer adıyla Âşık Musa dergâhı postnişîni İbrahim Gülşenî halifelerinden Mehmed Sırrî

Dede'ye intisap etti. Onun vefatı üzerine postnişîn olan La'lî Efendi'ye intisap edip halifesi oldu. Tekke vakıflarının gelirini toplamakla görevlendirildi ve bu nedenle Câbî Dede olarak anılmaya başlandı. Niyâzî-i Mısrî tarafından kendisine Sezâyî mahlası verildi. Edirne'de bulunan Veli Dede tekkesine postnişîn oldu (1112/1700-01). La'lî Efendi'nin vefatı üzerine onun yerine postnişîn oldu ve Veli Dede postnişînliğine damadı Belgradlı Müsellem Efendi'yi getirdi. Sezâyî Efendi 37 yıl kadar bu görevde kaldıktan sonra 17 Ramazan 1151/29 Aralık 1738 tarihinde vefat ederek tekkesine gömüldü. Vefatına söylenen tarihlerden birisi, Elifizâde Feyzî'nin "Göçdü kutb iken Sezâyî rahmetullahi aleyh" mısraıdır.

Sâlim tarafından Hâfız-ı Şirâzî'ye benzetilen şairin, tasavvufî bir divanı vardır. Divanı damadı Müsellem Efendi tarafından 1152/1739'da tertip edildi. Divan üç defa basılmıştır:

Divan-ı Sezâyî-i Gülşenî, Bastıran: Hacı Osman Nuri Efendi, Bulak 1256/1840; İstanbul, 1267/1851; Sezâyî-i Gülşenî, *Divan*, Haz. Şahver Çelikoğlu, Yazı Yayıncılık, İstanbul 1985.

Sezâyî'nin devlet büyüklerine, öğrencilerine ve tanıdıklarına yazdığı mektupları, Mektubat adıyla yayınlanmıştır (İstanbul 1289/1872).

Kaynaklar: Şemseddin Sâmî IV/2562; Rif'at IV/26; Râmiz 150; Bursalı Mehmed Tahir I/84; Mehmed Süreyya III/15; Sâlim 35; Belîğ 37; Fatîn 192; Safâyî 135; Mecelle 164, 253; Ayvansarâyî 33; Keşfü'z-Zünûn Zeyli I/508; Tuman I/426; Muallim Nâci 305; TYDK 706-13; Sözlük 442-43.

O. Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1940, s. 266-267.

Rıdvan Canım, *Edirne Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 383-387.

Tahsin Yazıcı,"Sezâyî", *İA*, C. 10, s. 547-49.

Tatcı, Mustafa, "Sezâyî-i Gülşenî'nin Mahlası Hakkında Bir Not", *İslâmî Edebiyat*, 15 (Ocak-Şubat-Mart 1992), 14-15.

SIRRÎ: İsmi Mehmed Emin'dir. Ağrıbozludur. Şuarâ tezkireleriyle vefeyâta dair eserlerde hayatı hakkında bilgi yoktur. Divanındaki şiirlerden 1794'te Ağrıboz'da doğduğu ve oranın işgâli üzerine 1258/1842'de Tekirdağ'a yerleştiği anlaşılmaktadır. Bektaşîdir.

Çoğu aruz vezniyle yazılmış olan şiirlerini toplayan bir divanı vardır. Nail Tuman divan nüshasını, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmûd Ef., 3475; TYDK ise Köprülü Ktp., Âsım Bey 422/1, 50 vr. olarak kaydediyor. Köprülü nüshasında 2 tahmis, 69 gazel, 3 tarih, Zağra kadısı Sünbülzâde Vehbî hakkında uzun bir hicviyye, 107 tanesi tarih manzumesi olmak üzere 372 kıta ve 32 müfred vardır.

Sadettin Nüzhet, divanın Ankara İlk Halk Kütüphanesi AI 3/32 numarada bir nüshasının bulunduğunu yazıyor. Divanın künyesi "Hâzâ dîvânu meczûbü'r-Rahmân bende-i Şâh-ı Merdân es-Seyyid Mehmed Sırrıyyü'l-Ağrıbozî" şeklindedir.

Erbâb-ı hırfet içre zuhûr eyledi fiten
Şâkird ü usta birbirine oldı dil-şiken

Kaynaklar: Tuman I/425; Ergun 343-45; TYDK 1043; TDEA VIII/10.

SİPAHÎ (ö. 1062/1651-52): Saraybosna'da doğdu. Asıl adı Mustafa'dır. İstanbul'a gelip öğrenim gördü. Divan-ı Hümâyûn kâtibi oldu. Husrev ve Hâfız Paşalara mersiye söyledi. 1062/1651-52 yılında öldü.

Şeyhî, Mucîb ve Safâyî mahlasını Sipâhî; Mehmed Süreyya ve Seyyid Rızâ ise Siyâhî olarak verir. Nâil Tuman ve Sözlük'te ise her iki mahlasla ayrı ayrı iki defa kaydedilmiştir.

Mürettep divanı vardır.

Kûyuna var o mehün eyle fezâ' u efgân
N'ola bu hâl ile ey dil ola vasla imkân

Derdüme çâre benüm şerbet-i la'l-i lebidür
Fâide yok eğer eylerse devâlar Lokmân

Kaynaklar: Mucîb 18; Safâyî 118; Tuman I/415; Sözlük 449, 451; Şeyhî I/671; Mehmed Süreyya III/118; Seyyid Rızâ 50; TDEA VIII/24.

SÜKKERÎ (ö. 1097/1686): Saraybosna'da doğdu. İsmi Zekeriyyâ'dır. Memleketindeki âlimlerden ilim öğrendi. 1082/1671-72'de İstanbul'a göç etti. Hemşehrisi Mezâkî Süleymân Efendi'nin yanında yetişti. Sadrazam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa âsitânesine intisap etti. Divan-ı hümâyûn kâtipleri arasına katıldı. Şiir, inşa ve hat sanatında tanındı. 1097/1686'da İstanbul'da taundan öldü. Edirnekapısı haricine gömüldü.

İlmi ve zerafetiyle tanınan şairin müretteb divanı yayımlanmıştır: Erdoğan Erol, *Sükkerî Hayatı Edebî Kişiliği ve Divanı*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1994.

Nedür ol turreler ol şûh-ı dil-nevâzumda
Ki halka halka olur gerden-i niyâzumda

Kaynaklar: Şeyhî I/671; Safâyî 122; Mehmed Süreyya III/52; Belîğ 38; Mecelle 256; Müstakimzâde 205; Tuman I/442; Sözlük 458.

ŞEHDÎ (1183/1769): Saraybosnalı Şehdî'nin ismi Osman'dır. Çeşitli devlet memurluklarında bulundu. Hayatının büyük bir kısmı orduda geçti. Çavuşlar kâtipliği ve Rusya elçiliği yaptı. 1179/1455-56'da baruthane emini ve daha sonra sipahiler kâtibi ve 1183/1769'da başmuhasebeci oldu. Rebiülevvel 1183 / Haziran 1769'da Bender ordusu defterdarlığına getirildi. Aynı yıl Cemâziyelevvel / Eylül ayında Ordu-yı Hümâyûn'da görevliyken öldü.

Divanının bilinen tek nüshası Süleymaniye Ktp., Hâlet Ef. 147 numaradadır. Divanda 4 münacaat, 7 na't, 68 tarih, 1 vakayi-nâme, 16 kaside, 29 gazel, 19 lügaz vardır.

Divanından başka bir de Rusya Sefaret-nâmesi vardır.

Görinmez kimseye şeb tâ-seher menfûr-ı âlemdür
Sabah oldukda tâ akşâma dek manzûr-ı âdemdür

Kaynaklar: Vasıf Tarihi I/64, II/5,7,17; Seyyid Hakim Tarihi V/283-84; Mehmed Süreyya III/178; TYDK 821; TDEA VIII/115.

Faik Reşit Unat, "Şehdî Osman Efendi Sefaret-nâmesi", *Tarih Vesikaları Dergisi*, I (1942) 1-5.

Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefâret-nâmeleri*, (Haz. B. Sıtkı Baykal), Ankara 1968, s. 107-112.

ŞEM'Î (ö. 936/1529): Prizren'de doğdu. İsmi Şem'ullah'tır. Memleketinde öğrenim gördükten sonra İstanbul'a gelip vezir Pîrî Paşa'nın himâyesine girdi. Gençliğinde harâbâtîlik yolunda idi. Mevlevî tarikatına intisap etti. İstanbul'da Şeyh Vefa Tekkesi yakınına yerleşti. Ali Dede'ye bağlanıp halifelerinden oldu. Ders okutarak geçimini sağladı. Kanunî devri şairlerindendi.

Şem'î 936/1529'da İstanbul'da öldü. Üsküdar'da Rûmî Mehmed Paşa camiinin kıble tarafındaki avlusuna gömüldü. Nazmî'nin *"Meskenün nûr ide Şem'î ol Ahad"* mısraı vefatına tarihtir.

Kaynakların Şem'î hakkında verdiği bilgiler birbiriyle çelişkilidir. Şem'î'nin vefat tarihini Mehmed Süreyya 931/1525, Keşfü'z-Zünûn 976/1568-69 ve Osmanlı Müellifleri 1000/1591-92 olarak gösterir. Esrâr Dede, Şem'î'nin vefat tarihi için yukarıdaki mısraı verdikten sonra, Mesnevî-i Şerîf'in beşinci cildinin şerhine 1000/1591-92 tarihinde başladığını dibacesinde belirtir, der. Sehî 1538'de bitirdiği tezkiresinde Şem'î'yi ölmüş olarak gösterir. Yukarıdaki vefat tarihi de dikkate alındığında, Şem'î'nin 936/1529'da öldüğü kabul edilebilir.

Şem'î'nin vefatıyla ilgili olarak kaynaklarda şöyle bir anekdot vardır: O, bir akşam dostlarını Vefâ Tekkesine çağırır. Orada bulunanlara, "Bu gece Şem'î'nin bayramı var, siz zikre devam edin, ben biraz uyuyayım" der. Bütün mumları yakar, bir deste mumu da eline alıp kendi hücresine geçer. Biraz sonra yanına varıp bakarlar ki, Şem'î ölmüştür.

Latifî'ye göre, Mesîhî ile birlikte Galata seyrine gidip zamanın güzellerini seyretmek için kiliseye girerler. Onları gören şair dostları şu manzumeyi yazarlar:

Galata'da Mesîhî deyre varmış
Meğer Şem'î anunla bile gitmiş
İşidenler galat idüp didiler
Mesîhî kiliseye mûm iletmiş

Âlî'ye göre mahlasının tesiriyle *"şevk-engîz ve zebân-ı âteşbâzı sûz u güdâz-âmiz"* olmuştur.

Mihr ü mehdür müşterî âlem harîdârun senün
Germ olursa tan mıdur gün gibi bâzârun senün
*

Koçam dirdüm nigârı pîrehensüz
Çürütdüm varumı kaldum kefensüz
*

Âr idermiş beni öldürmeğe ol sîm-tenüm
Varayın yalvarayın boynuma takup kefenüm

Bursalı Mehmed Tahir bu son beytin yer aldığı gazeli Şemsî'ye ait gösterir.

Mesnevî, Hâfız Divanı, Gülistan (Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, 648, 2312, 4639, 6723), Bostan (Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi 1603), Pend-i Attar, Subhatü'l-Ebrâr, Baharistan (Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi 1065), Tuhfetü'l-Ahrâr, Mantıku't-Tayr'a şerhler yazdı. Müellif hattı Mesnevî Şerhi, Şehzâde Camii kütüphanesindeydi.

Mehmed Tahir 986/1578 yılında telif edilmiş, Tuhfetü'l-Âşikîn isimli 30 bablık ahlâk ve tasavvuf konulu Türkçe mensur eserinin de Şehid Ali Paşa kütüphanesinde olduğunu yazıyor. Fakat Şem'î'nin ölümünden yarım asır sonra yazılan eserin ona ait olması mümkün değildir.

Divanı basılmıştır: Şem'î, Divan, Şirket-i Sahhafiyye-i Osmaniye Matbaası, İstanbul 1888, 56 s.

Kaynaklar: Keşfü'z-Zünûn eski I/513; yeni I/795; Riyâzî 79; Beyânî 46; Şemseddin Sâmî IV/2874; Bursalı Mehmed Tahir II/258; Sehî 108; Hasan Çelebi 524-26; Mehmed Süreyya III/170; Esrâr Dede 260-63; Künhü'l-Ahbâr 235; Âşık Çelebi 811-14; Latifî 210; Mecelle 278; Tuman II/502; Sözlük 474; TDEA VIII/129; GHBK 168-169, 172, 179-180, 182-183.

Ali Nihat Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI. ve XVII. Asır Divan Şiiri*, Fasl: 2 1948.

ŞEVKÎ (1853-1907): Prizren'de doğdu. Şevkî mahlasıyla şiirler yazan şairin ismi Hüseyin'dir. Sûzî-i Horasanî'nin torunlarından Cafer Sipâhî'nin oğludur. İlk öğrenimini Prizren'de yaptıktan sonra Manastır Askerî İdadîsi ve Harp Okulu'ndan mezun oldu. Halep, Kıbrıs, Konya, Aksaray, Niğde, Manastır, Leskovik, Edirne gibi çeşitli yerlerde çalıştı. Edirne 78. Alay Komutanı olarak Bulgar komitacılarına karşı başarılar kazandığından Bulgarlarca, Cisr-i Mustafa Paşa (Svilengrad)'da hamamdan çıkarken 1907'de şehit edildi.

Bektaşî tarikatına mensup olan Şevkî'nin Divanı, Edirne Müftüsü Kâmil Efendi tarafından bastırılmıştır (Divan, 1910). Divan, şairin torunlarından Turgut Koca tarafından daha sonra yeniden bastırılmıştır.

Kaynaklar: TDEA VIII/141-142.

Turgut Koca, *Divan, Hayatı ve Şiirleri Üzerine Bir İnceleme*, 1967(?).

ŞEYHÎ (1163/1749-1235/1819-20): İsmi Süleymân'dır. "Mollazâde" diye anılır. Cizye kâtibi Köstendilli Mollazâde Hasan Efendi'nin oğludur. 1163/1749'da Köstendil'de doğdu. Memleketinde başladığı öğrenimini İstanbul'a gelerek tamamladı. Köstendil'e dönünce Nakşî şeyhlerinden Şamlı Ali Efendi'ye bağlandı. 1193/1779'da hilâfet aldı. Memleketinde irşad ile meşgûl oldu. 1235/1819-20'de Köstendil'de vefat etti. Tekkesine gömüldü. Vefat tarihi Keşfü'z-Zünûn Zeyli'nde

1232/1817 olarak gösterilmiştir. Bulgaristan'ın kurulmasından sonra tekkesi yıktırılıp yerine başka bir bina yapılmıştır.

Osmanlı Müellifleri'nde 26 eseri olduğu belirtilip listesi verilmiştir. Bu eserlerinden en hacimlisi ve de önemlisi, tezkiretü'l-evliyâ olan Bahrü'l-Velâye'dir. Temel olarak Nefahâtü'l-Ünsün tercüme ve zeyli olan eserde, 1230/1815 yılına kadar yetişen 1014 velînin kısa biyografisi yer alır. Şeyhî, eserinin sonuna kendi biyografisini de eklemiştir.

İki yazma nüshası bulunan Divanı (Ali Emirî 239; İstanbul Ü. Ktp., 1784), 1291/1875'te basılmıştır. 80 sayfadan oluşan eserde basım yeri belirtilmemiştir.

Kaynaklar: Bursalı Mehmed Tahir I/88; İzzî II/279; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 512; Tuman II/521; TYDK 1052-53.

Ali Yılmaz, *Köstendilli Süleymân Şeyhî*, Kültür Bakanlığı Yay., 1989.

Kâzım Aydemir, *Köstendilli Süleymân Şeyhi'nin Kûtü'l-Uşşâk ve Hulâsatü'l-Esrâr Adlı Eseri*, Marmara Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

Mehmet Akkuş, *Mollazâde Süleymân Şeyhî-i Köstendilî'nin Hayatı Şahsiyeti Eserleri ve Bahru'l-Velâye'si*, Ankara Ü. SBE, Doktora Tezi, Ankara 1988.

Mustafa Ejder, *Köstendilli Mollazâde Süleymân Şeyhi Efendi'nin Mir'atü'l-Muvahhidîn Adlı Eseri*, Marmara Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 1998.

ŞÜKRÎ (1324/1908?): İsmi Ahmed olup Şükrî mahlasını kullandı. Silistreli. Ali Emirî Manzum Eserler 231 numarada, 1336/1917'de oğlu İsmail Hakkı tarafından hazırlanıp hediye edilmiş bir divançesi kayıtlıdır. Divançenin baş tarafında oğlunun verdiği kısa bilgiye göre, on yıl kadar Sivas'ta sürgün olarak bulunmuş, bu sırada üzüntüsünü hafifletmek için bazı şiirler yazmış, Meşrutiyet'in ilânında hürriyete kavuşunca şiir yazmayı bırakmıştır. Hayatına dair başka bilgi bulunmaz.

Divançesindeki şiirlerden 1324/1906'da hayatta olduğu anlaşılan şairin Meşrutiyet'in ilânında serbest kaldığına göre de 1908'den sonra vefat ettiği söylenebilir.

Divançede 10 gazel, 17 bitmemiş gazel, bazı mezar taşları için kitâbeler, 10 kıta ve 18 beyit yer alır.

Sevdümse dilber itdüm mi isyân
Cevrünle itdün hâlüm perîşân

Kaynaklar: TYDK 1078-79; Tuman II/494.

TÂLİB (ö. 1085/1674): Asıl adı Ahmed'dir. Saraybosna'da doğdu. Gençliğinde İstanbul'a gelip Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Paşa'ya bağlandı. Süleymaniye Camii civarında oturduğundan Süleymaniyeli Ahmed Efendi veya Süleymaniyeli Tâlib diye tanındı. Sadâret mektupçusu, divan hocası ve daha sonra da reisülküttap oldu. *"Tâlibü'l-gayb"* terkibinin gösterdiği 1085/1674 tarihinde

vefat edip Şeyh Vefa Camii haziresine gömüldü. Ölüm tarihi Safâyî'de 1080/1669-70 olarak gösterilmiştir.

Divanı vardır:

1. Topkapı Sarıyı Müzesi, Hazine Ktp., 1026/1, vr. 1-32. 1 münacat, 5 kaside, 23 tarih, metin içinde ve kenarda 110 gazel, 34 kıta ve rubâî ile 15 beyit vardır.

2. Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, 3405/2, vr. 17-25. 47 gazel vardır.

3. Millet Ktp., Ali Emirî Efendi, Manzum Eserler /256/1. Tertipsiz olarak 4 kaside; 2'si mülemma, 5'i Farsça 80 gazel; 3 medhiye, 5 tarih, 1 rubâî, Farsça 6 kıta vardır.

Mümkin olmaz vasl-ı dilber kesret-i ağyârdan
Gûyiyâ bir goncadur el irmez ana hârdan
*

Sabâ o zülf-i girih-gîri pîç ü tâba düşürdün
Fenâda dilleri bî-hûde ıztırâba düşürdün

Kaynaklar: Şeyhî I/676; Mehmed Süreyya III/240; Safâyî 166; Belîğ 48; TYDK 437-39; Tuman II/576-77; TDEA VIII/213; Sözlük 500.

TARZÎ (ö. 1072/1661-62): İsmi Mehmed'dir. Filibe yakınında bulunan Eski Zağra (Zağra-i Atîk)'da doğdu. Öğrenimini tamamlayıp kadı oldu. Mısır kadısıyken hastalandı ve kethüdası tarafından 1072/1661-62'de öldürüldü. Osmanlı Müellifleri'nde vefat tarihi 1060/1650 olarak gösterilmiştir.

Divanı vardır. Dönemin ünlü şairlerinden biriydi. Vasiyet-nâme isimli eseri meşhurdu. Nail Tuman; Mucîb ve Safâyî'nin Vasiyet-nâme isimli eseri bu şaire ait gösterip vefat tarihini de 1072 olarak vermelerinin yanlış olduğunu söyler.

Safâyî, Tarzî'nin hakkında şöyle diyor: *"Şuarâ-yı asrdan tarzında ferîd ve semtinde vahîd sâl-hûrde ve rûzgâr-dîde bir pîr-i tarîkat ve bir rind-i nazîfdir. Acîb ü garîb elfâz u ibâret ile hem-asr olduğu Tıflî nâm şâir lisânından olmak üzre nazm eylediği Vasiyyet-nâme'si ve Zillet-nâme nâm letâyifi meşhûr-ı cihân olmağla teksîr-i sevâddan ictinâs ile bu mahalle tahrîri münâsib görülmedi. Tertîb-i Dîvân edip bin yetmiş iki târîhinde fevt olmuşdur."*

Gird-âb-ı kazâ cilvegeh-i hayretimüzdür
Tûfân-ı belâ gark-ı yem-i hasretimüzdür
*

Ne tâli'dür visâle vâdegâh itdükçe nevrûzı
Felek tahvîl ider ol âfitâb-ı âlem-efrûzı

Kaynaklar: Mucîb 24; Seyyid Rızâ 65; Safâyî 163; Bursalı Mehmed Tahir II/296; Tuman II/587; TDEA VIII/276; Sözlük 503.

TECELLÎ (ö. 1100/1688-89): Prizren'de doğdu. Asıl adı Zülfikar'dır. Osmanlı Müellifleri, şairin adını Abdülkadir olarak gösteriyor. Öğrenimini memleketinde tamamladı. İstanbul'a gelerek Sadrazam Tekirdağlı Mustafa Paşa'ya nedimlik ve kâtiplik yaptı. Daha sonra muhasebeciliğine yükseldi. Orduyla

giderken Sofya yakınlarında öldü. Ölümü Safâyî ve Sâlim'de 1100/1688-89; Belîğ'de 1107/1695, Mecelletü'n-Nisab'da 1102/1690-91 olarak kayıtlıdır.

Müretteb Divanı vardır. (Emirî, Türkçe Manzum eserler 66; Süleymaniye Hafid Ef. Aşir Ef. Bölümü 333 -mükerrer-; İstanbul Ü. Ktp. 1396, 3358, 3443). Tecellî divanında gazel-i bî-nukat denilen noktasız harflerle yazılı gazellere ağırlık vermiş ve daha çok bu özelliğiyle tanınmıştır. Noktasız harflerden meydana gelen gazelleri, divançe olarak basılmıştır: *Bî-Nukât Divançe-i Tecellî*, İstanbul, 1290/1873, Süleymân Efendi Matbaası, 22 s.

Tecellî Divanı'nın tenkitli metni Sabahat Deniz tarafından yayına hazırlanmıştır (*Tecellî'nin Hayatı Eserleri Edebî Şahsiyeti ve Divanı*, İstanbul 2000).

Tecellî'nin divanından başka Gülendâm u Kaîb adıyla Yahyâ Bey'in Şâh u Gedâ'sına nazire tarzında bir mesnevîsi de vardır (Ali Emirî, Millet Ktp. Manzum Eserler, no. 1214).

Gamunla ceyş-i dil kim nâ-tüvân olmuş bulunmuşlar
Saf-ı müjgân-ı çeşmân hûn-feşân olmuş bulunmuşlar
*

Rast gelsem yine cânânuma cânum diyerek
Ömrümün varı benüm rûh-ı revânum diyerek

Kaynaklar: Şeyhî II/55; Mehmed Süreyya II/48; Safâyî 41; Sâlim 187; Belîğ 9; Bursalı Mehmed Tahir II/116; Mecelle 157; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 494; TYDK 475-78; Tuman I/127; TDEA VIII/289; Sözlük 504.

TULÛÎ (ö. 966/1558-59): Kalkandelen (Tetova)'de doğdu. Asıl adı İbrahim olup Dahhak sanıyla anıldı. Öğrenim görüp İstanbul kadısı Hasan Çelebi'den mülâzım oldu. Kadı olarak Arnavutluk'ta Mazarak isimli bir yerde bulundu. Uç beylerinden Uzgur Oğlu'na hizmet etti. Âşık Çelebi, azledildikten sonra Eşkov suyunda boğularak 966/1558-59 civarında öldüğünü yazar. Âşık Çelebi, eserini 976/1568'de tamamladığına göre, Nail Tuman'ın III. Murad devrinde (1574-95) vefat ettiğini yazması doğru değildir.

Kaynaklarda sürekli üstü başı dağınık bir hâlde ayyaş ve bî-idrak yaşadığı söylenmektedir. Bu nedenle de Dahhak mahlasını almıştır. Dostları tarafından Yârân Tuluğu olarak anılırdı.

Divanının müsvedde bir nüshası bulunmaktadır (İstanbul Ü. Ktp., İbnülemin Kitapları, 3260).

Gerden-i câna duâ-yı seyf asar gâzîlerüz
Gerçi gam maktûlüyüz lîkin cihân kattâlıyuz

Kaynaklar: Şemseddin Sâmî IV/3017; Mehmed Süreyya III/253; Kafzâde 71; Hasan Çelebi 585-86; Âşık Çelebi 323-24; Riyâzî 86; Mecelle 304; Tuman II/593; TDEA VIII/380; Sözlük 507.

USÛLÎ (ö.945/1538): Vardar Yenicesi'nde doğdu. Öğrenim gördükten sonra tasavvufa yöneldi. Mısır'a gidip İbrahim Gülşenî'ye bağlandı. Şeyhinin ölümü

üzerine 1533'te Vardar Yenicesi'ne geri döndü. Usûlî, ömrünü Yenice'de, çoğu zaman da Evrenos oğlu Abdi Bey'in yanında geçirdi ve onun yanında 945/1538'de öldü. Vefatına *"Vâh kim gitdi Usûlî derdmend"* mısraıyla tarih düşürülmüştür.

Âşık Çelebi, onun Nesimî'den etkilendiğini belirtir. Gülşenîliği Rumeli'ye Usûlî'nin yaydığını söyler. Mustafa İsen, onun şiirlerini değerlendirirken *"Tezkirecilerin ginâ, istiğnâ, fakr u fâka, kanâat, ser-fürû etmemek, iltimâs ve ricâdan müstağnî olmak, baş eğmemek gibi terimleriyle ifade ettikleri göz tokluğu hâli... Usûlî'nin en belirgin vasıfıdır."* der.

Şiirlerinin çoğu tasavvufîdir. Şiirlerinde aruzun yanında hece vezniyle Yunus tarzı musammat gazeller/koşmalar da yazmıştır. Şu bendinde görüldüğü gibi, halk şiirine yakın, çok sade bir dil kullanmıştır:

Yenice'den esen seher yelleri
Bana Sultân Mustafâ'dan haber ver
Unutdı mı gurbetdeki kulları
Bana Sultân Mustafâ'dan haber ver

Divanında, doğum yeri olan Yenice hakkında yazdığı mesnevî biçiminde bir şehrengîzi vardır.

Divanı yayınlanmıştır: Mustafa İsen, *Usûlî Hayatı Sanatı ve Divanı*, Atatürk Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1987; *Usûlî Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1990.

Gitdüm ammâ kaldı kapunda dil ü cânum benüm
Cân u dilden kulunam devletlü sultânum benüm
*
Giyelüm arkaya bir köhne şâlı
Cihânda yürüyelüm lâubâlî

Kaynaklar: Ahdî 314-15; Âşık Çelebi 145-48; Kafzâde 6; Beyânî 12; Riyâzî 22; Künhü'l-Ahbâr 193; Latifî 91; Hasan Çelebi 60; Mehmed Süreyya I/391; Bursalı Mehmed Tahir II/76; Keşfü'z-Zünûn eski I/504, yeni I/776; Şemseddin Sâmî II/993; Mecelle 106; Muallim Nâci 123-127; Tuman I/47; TDEA VIII/463-464; Sözlük 510.

Mustafa İsen, "Kültür Tarihimizden Portreler: Usûlî", *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 267-271.

Mustafa İsen, "Usûlî'nin Yenice Şehrengîzi", *Mehmet Kaplan İçin*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, s. 131-148.

VAHDETÎ (ö. 1135/1722): İsmi Ahmed veya Osman'dır. Üsküp'te doğdu; fakat Edirne'de yetiştiği için Edirneli diye tanındı. Bursalı İsmail Hakkı Efendi'nin halifelerindendir. Celvetî tarikatine mensuptur. 1135/1722'de öldü. Edirne'de Uzunkaldırım'da Ayşe Kadın Hanı bitişiğindeki kabristana defnedildi.

Mufassal bir Mültekâ şerhi, Hadîs-i Erbain şerhi, Kifâye tercümesi ve Divançesi bulunmaktadır. Divançesi Süleymaniye Ktp., Haşim Paşa 85/2, vr. 11-46 numarada kayıtlı olup 135 gazelden meydana gelmektedir.

Celvetîyüz zâhir eğerçi sükûndur de'bimüz
Rûh u serde çokdur ammâ raksımüz devrânımuz

S. Nüzhet Ergun, Bektaşî Şairleri isimli eserinde Dimetoka'da doğup 1038-1060/1628-1650 arasında pir evinde, yani Hacıbektaş ilçesinde, hizmette bulunan bir Vahdetî'den bahsediyor.

Osmanlı Müellifleri'nin Üsküplü Vahdetî'ye ait gösterdiği Süleymaniye'deki divançe, TYDK'da Dimetokalı Vahdetî adına kaydedilmiştir. Aralarında yaklaşık 100 yıl fark bulunan iki şair birbirine karıştırılmış olmalıdır. Süleymaniye'deki nüshanın sahibi, kendisinin Celvetî olduğunu açıkça belirtmiştir.

Kaynaklar: Bursalı Mehmed Tahir I/182; Bektaşî Şairleri, 390-92; TYDK 525; Tuman II/1156; TDEA VIII/49-498; Şabanovic 102-109.

VÂLÎ (ö. 1007/1598-99): İsmi Ahmed'dir. Şemseddin Sâmî ismini Abdurrahman olarak kaydeder. Rumeli'de, bugün Sırbistan'da yer alan Yenipazar'da doğdu. Öğrenimini İstanbul'da Hoca Sadeddin Efendi'den tamamladı. Müderrislik ve kadılık yaptı. 1007/1598-99'da Yenipazar'da öldü. Vefatına Hâşimî tarafından *"Aleyhi rahmeti'l-bârî"* cümlesi tarih düşürülmüştür.

Osmanlı Müellifleri'nde, Vâlî-i Kadim olarak bilinen Ahmed Efendi'nin Hadîs-i Erbain (Fatih Kütüphanesi 5427) manzumesi vardır, şeklinde kısa bir not bulunmaktadır.

Hüsn ü Dil isimli mesnevîsi vardır: M. Fatih Köksal, *Yenipazarlı Ahmed Vâlî'nin Hüsn ü Dil Mesnevîsi (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Erciyes Ü. SBE, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1996. Eser, yayınlanmıştır: Yenipazarlı Vâlî, *Hüsn ü Dil: İnceleme Tenkitli Metin*, Haz. M. Fatih Köksal, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.

Divanının bilinen tek nüshası Topkapı Müzesi'ndedir (no. 1026/2 vr. 33-88).

İrmek durur o kâmeti bâlâya niyyetüm
Üftâdeyem velî ki bülend oldı kâmetüm

Hecrile bağrı yanmış âşık-ı gam-dîdedür
Hak budur kim lâle-i hamrâ dahi vâdîdedür

Kaynaklar: Şemseddin Sâmî VI/462; Mehmed Süreyya IV/602; Beyânî 99; Mecelle 433; Hasan Çelebi 335; Seyyid Rızâ 103; Kafzâde 127; Riyâzî 134; Bursalı Mehmed Tahir II/481; Şabanovic 87-88; Bursalı Mehmed Tahir II/481; TDEA VIII/504; Sözlük 519.

Hanife Koncu, "Klâsik Türk Edebiyatında Vâlî Mahlâslı Şairler ve Vâlî-i Âmidî", *İlmî Araştırmalar*, 9 (İstanbul 2000), s. 119-132.

VÂLİHÎ (ö. 1008/1599): Üsküp'te doğdu. Asıl adı Ahmed'dir. Babası bir kadı olduğu için Kadızâde Ahmed Çelebi olarak tanındı. İstanbul'da Hoca Sadedin Efendi, Bâkî, Nev'î, Cevrî, Muhyî ve Edirneli Mecdî gibi âlim ve şairlerle birlikte, Sahn Medresesinde Ahaveyn lâkaplı Karamanlı Mehmed Efendi'den dersler aldı.

Daha sonra Edirne Sultan Bâyezid Medresesi'nde Karamanlı Mehmed Efendi'den mülâzım olup kadılık yaptı. 1008/1599'da öldü. Mezarı Üsküp'te Şeyh Lütfullah zaviyesindedir. Tezkire sahibi Ahdî, kendisine hizmette bulunmuştur. Âşık Çelebi, Vâlihî'nin Emrî ve bazı Edirne şairleriyle muşâarelerinin bulunduğunu söyler.

Vâlihî'nin tasavvufla ilgisi vardı ve bu yüzden tasavvufi eserleri incelemekle meşhur oldu. Muhayyel şiirlerden oluşan bir Divanı olduğu belirtilmekle birlikte kayıptır. Şiirleri Edirneli Kurtzâde Vâlihî (ö. 994/1585) ile karıştırılmıştır. Vâlihî, Edirneli mahlastaşının vefatına *"Mâte kutbü'l-ârifin"* cümlesiyle tarih düşürmüştür.

Gam-ı zülfünle siyeh şâla bürünsün yürüsün
Sâyeveş aşk eri yanınca sürünsün yürüsün
*

Da'vî-i fazl-ı peder itme Mesîhâ-dem isen
Şeref-i nesl ile fahr eyleme ger âdem isen
*

Tarâvet bağlamış zülfün cemâlünde melâhat var
Güzellenmişsün ey meh-rû yine hayli letâfet var

Kaynaklar: Mehmed Süreyya IV/602; Keşfü'z-Zünûn eski I/525; yeni I/818; Şemseddin Sâmî VI/4671; Âşık Çelebi 272; Ahdî 590-92; Kafzâde 127; Beyânî 98; Riyâzî 134; Seyyid Rızâ 102; Hasan Çelebi 1030-32; Mecelle 433; Bursalı Mehmed Tahir II/476; Tuman II/1145-46; TDEA 504; Sözlük 521.

Machiel Kiel, "Traces in Stone Some Notes on a 16th Century Otoman Poet the Balkans, Vâlihî-i Üskübî and the Background of His Life and Work", *Journal of Turkish Studies/Türklük Bilgisi Araştırmaları (Essays in Honour of Barbara Flemming-II)*, Harvard University, 26/II (2002), 31-41.

Rıdvan Canım, *Edirne Şairleri, Ankara 1995,* s. 188-190.

VASFÎ (1454-1514): 1454'te Siroz (Serez) yakınlarındaki Demirhisar kasabasında doğdu. Öğrenimini bitirip kadı oldu. Mesîhî ile yakın dost oldukları için II. Bâyezid'in veziri Ali Paşa'dan yardım gördü. Tacizâde Cafer Çelebi'nin ve Koca Mustafa Paşa'nın himayelerini kazandı. Siroz, Demirhisar, Karaferye ve Malkara'da kadılık yaptı. 1514'te Malkara'da öldü.

Sehî, şairin dünya malına değer vermeyen rint, kalender bir yaşayışı vardır, der. Latifî ise Serez'de kadılık yaparken rüşvet almak suçundan hapse atıldığını söyler.

Şiirlerinin çoğu Necatî'ye naziredir.

Divanı yayınlanmıştır: Vasfî, *Divan (Tenkitli Basım),* Haz.: Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1980, 164 s.

Bir Sirôsî mâh-peyker bana ilhâm eyleyüp
Didi tarîh-i latîfin çak Rodos üstine
*

Ömrüm oldukça güzel sevmeyeyin dirdüm lîk
N'ideyin bu dil-i şeydâ beni yalan itdi
*

Yâ Rab n'olaydı âlem içinde dil olmasa
Bâri olursa her güzele mâil olmasa

Kaynaklar: Latifî 360; Âşık Çelebi 279-80; Hasan Çelebi 1042-43; Şemseddin Sâmî VI/4687; Beyânî 100; Kafzâde 128; Sehî 77; Riyâzî 135; Mehmed Süreyya IV/608; Tuman II/1168-69; TDEA VIII/513; Sözlük 520-21.

VEFÂYÎ (ö. 1276/1859 öncesi): Tiranlı Hacı Edhem Bey'dir. Tezkirelerde hayatına dair bilgi yoktur. İstanbul Üniversitesi Ktp., 1017 numarada bir divanı vardır. Divanının başında İşkodralı Mustafa Şerifî Paşazâde Hasan Hakkı Paşa tarafından yazılan *"Tiranî Hacı Edhem Bey Efendi merhumun Vefâyî mahlasıyla tanzim eylemiş olduğu..."* şeklindeki kayda göre, isminin Edhem veya Hacı Edhem olduğu, belki hacca gittiği ve Tiran'da doğduğu söylenebilir. Divandaki Muharrem 1276/ Ağustos 1859 temellük kaydıyla "merhum" ibaresinden, 19. asırda yaşadığı ve bu tarihten önce öldüğü anlaşılıyor.

Divanında (İstanbul Ü. Ktp., 1017) 154 gazel, 4 murabba, 3 tahmis, 2 kıta ve 6 beyit vardır.

İdüp âğâz dîvâna bu kilk-i ney dehân cânâ
Zebân-ı bî-dehân ile ider vasfun beyân cânâ

Kaynaklar: Tuman II/1176; TYDK 1057.

VEHBÎ (1253-1302/1837-1885): İsmi Mehmed'dir. 1837'de Yenişehir Fener'de doğmuştur. Sa'diyye şeyhlerinden Muhyiddin Şevkî Efendi'nin oğludur. Anne tarafından Sadettin Nüzhet Ergun'un dedesidir.

Küçük yaşta babasını kaybetti. Hoca Mahmûd Efendi'den dersler aldı. Hacca gitti. Hac dönüşü İstanbul'da Abdüsselam Sa'diyye dergâhı şeyhi Kovacızâde Gâlib Efendi'den hilâfet aldı. Yenişehir'e gidip babasının tekkesine dört odalı bir medrese ilâve ederek ilim öğretti. Rüştiye mektebinde Arapça, Farsça, tarih ve coğrafya dersleri verdi. 1288/1871'de İstanbul'a geldi, kendisine İzmir mevleviyyeti verildi. 1297/1880'de Yenişehir'in Yunanlılar tarafından işgâl edilmesiyle birlikte İzmir'e geldi. Bursa ve İstanbul'da da bulundu. 1302/1885'te vefat ederek vasiyeti gereğince Seyyid Mükremiddin dergâhına defnedildi.

Divanı 1287/1870'te İstanbul'da basılmıştır. Divanının uzun bir künyesi vardır: "Rumeli Yenişehir Fener ahâlisinden ve tarîk-i âliye-i sâ'diyye meşâyih-i kirâmından eş-Şeyh es-Seyyid Hâfız Muhyiddin Efendizâde Es-Seyyid el-Hâc Mehmed Vehbî Efendi'nin zâde-i tâb'-ı âşikânesi olan divân-ı belâgat-ünvânıdır."

Selim Ağa Ktp., Haşim Paşa 76/4, vr. 22-49'daki yazma nüshasında 112 gazel, 1 tahmis ve 4 tercî-bend yer almaktadır. İstanbul Kütüphaneleri Yazma Divanlar Kataloğu'nda, şairin adı Osman olarak kaydedilmiştir. Divandaki bu bilgiler, şairin isminin Mehmed, babasının da Şeyh Hâfız Muhyiddin Efendi

olduğunu gösteriyor. Divanda Yenişehir Fenerli Osman Zeki hakkında bir kaside vardır. Her hâlde buradaki isimden dolayı ismi Osman zannedilmiştir:

Müftizâde nesl-i athardan zekiyyü'z-zâkiyân
Ya'ni Osmân Bey Efendi erşed ü sâhib-vakâr
*
Aşka itdüm iktidâ aşk oldı nûr-efşân bana
Aşkdur her dürlü derde eyleyen dermân bana

Sadettin Nüzhet'in İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'a verdiği bilgiye göre, Mesnevî'yi ezberleme derecesine gelmiş; tarih ve tasavvuf konularında yazdığı eserleri kaybolmuştur.

Kaynaklar: TYDK 899; SATŞ IV/1971-73; TDEA VIII/527.

VEHBÎ (ö. 1216/1801-02): İsmi Ahmed Zeki'dir. Hersek civarındaki İstolçe'de doğdu. Medrese tahsilini bitirdikten sonra Saraybosna ve çeşitli yerlerde kadılık yaptı. 1216/1801-02'de Trovnik şehrinde vefat etti.

Vehbî, 1187-1211/1773-1797 yılları arasını kapsayan bir Bosna-Hersek tarihi yazmıştır.

Fatîn tezkiresinde bir miktar şiiri olduğu kayıtlıdır. Şiirleri Sümbülzâde Vehbî ile karıştırıldığı için, mahlasının geçtiği şiirlerde, "he" harfinin bir gözünü kapatırmış. Hazım Şabanovic, divanının bilinen tek yazma nüshasının, Zagreb Orijentalna Zbirka Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti br. 10'da bulunduğunu söyler.

Divanı basılmıştır: Bosna-Hersek 1178/1773; 1211/1796-97.

Kaynaklar: Fatîn 446; TDEA VIII/524; Şabanovic 518.

VEYSÎ (699-1037/1561-1627): İsmi Üveys'tir. 969/1561'de Alaşehir'de doğdu. Doğum yeri, Sözlük'te Aydın Alaşehir olarak gösterilmiştir. Üsküplü Kadı Mehmed Efendi'nin oğlu; şair Makâlî'nin yeğenidir. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek Kazasker Molla Sâlih Efendi ve Anadolu kazaskeri Ahmed Efendi'den dersler aldı. Mehmed Şerif Paşa'nın Mısır valiliği sırasında kâtipliğini yaptı. Akhisar, Tire, Alaşehir, Tırhala ve Siroz (Serez) kadılıklarında bulundu. Sadrazam Ali Paşa'nın Macaristan seferinde ordu kadılığına atandı. Paşa'nın şehit edilmesi üzerine azledilerek İstanbul'a geldi. 1605'te Üsküp kadılığına tayin edildi. İnebahtı ve Ağrıboz'da teftiş ve tahsil-i emvâl memurluklarında bulundu. Altı defa Üsküp kadılığına atandı. Gümülcine kadılığına atanması üzerine kabul etmeyerek yedinci defa Üsküp kadılığına getirildi. 14 Zilhicce 1037 / 16 Ağustos 1628'de öldü. Üsküp'te Komanova caddesindeki kabristana gömüldü. Nev'îzâde Atâyî'nin şu beyti vefatına tarihtir:

Veysî ki olmuş idi tegazzülde bî-bedel
Ta'yîn-i sâl-i fevtine târîhdür "gazel"

Mezar taşına aşağıdaki tarih beyti yazılmıştır:

Didi ahbâbun biri târîhini
Cân-ı Veysî gitdi bâb-ı cennete

Seyyid Rızâ, vefat tarihini 1030/1621 olarak göstermiş, Mehmed Süreyya ise mezarının Üsküdar'da olduğunu yazmıştır.

Nesirlerinde süslü bir dil kullanan şair, divanında daha sade bir dili tercih eder. Divanının bazı nüshaları şunlardır: Millet Ktp. Emirî kısmı 500, Reşid Efendi kısmı 782; Süleymaniye, Esad Efendi 2715; İstanbul Ü. Ktp., 2842, 2871, 2898, 2944, 5486.

Veysî, şiirlerinden ziyade nesirleriyle dikkati çekti. Özellikle Nergisî ile birlikte süslü nesir denilen alanda verdiği çok sayıdaki eserle önemli bir münşî olarak edebiyat tarihinde yer aldı. En tanınmış eseri Siyer-i Veysî adıyla bilinen Dürretü't-Tâc fî-Sîreti Sâhib-i Mi'râc isimli siyer kitabıdır. Eser iki kez basılmıştır (Bulak 1829; İstanbul 1869). I. Ahmed ile İskender'in rüyada karşılıklı konuşturulduğu siyaset-nâme türündeki eseri Hâb-nâme (Vak'a-nâme) de iki defa basılmıştır (Bulak 1836, İstanbul 1847). Düstûru'l-Amel veya Şehâdet-nâme'de dinî konulardaki hikâyer yer alır. Şehâdet-nâme-i Veysî adıyla basılan (İstanbul 1866) eser, Münşeât, Siyer ve Hâb-nâme ile birlikte de basılmıştır (İstanbul 1869). Risâle-i Amr b. As isimli eserinde Amr b. As'ın Mısır'ı fethini anlatır. Fütûh-ı Mısr isimli eseri yarım kamıştır. Tevbe-nâme'de Zeyniye tarikatının kurucusu Zeydüddin Hafî'nin hikmetlerine yer verir. Hediyyetü'l-Muhlisîn ve Tezkireti'l-Muhsinîn ahlâkla ilgilidir. Gurretü'l-Asr fî-Tefsîri Sûreti'n-Nasr isimli eseri tefsirdir.

Kaynaklar: Atâyî 713-16; Mehmed Süreyya IV/619; Faik Reşat I/2; Riyâzî 135; Kâtib Çelebi II/107; Bursalı Mehmed Tahir II/477-79; Hasan Çelebi 340; Keşfü'z-Zünûn eski I/525, yeni I/819; Şemseddin Sâmî VI/4713; Seyyid Rızâ 101; Beyânî 101; Kafzâde 129; Âsım 35; Mecelle 438; Vefeyât-ı Ayvasarayî 177; Hulâsatü'l-Eser I/425; Tuman II/1184-85; TDEA VIII/531-32; Sözlük 529.

VUSÛLÎ (ö. 1000/1591): İsmi Mehmed'dir. Üsküplü'dür. Mehmed Bey olarak tanındı. Küçük Bali Paşa'nın oğludur. Yahyâlı ailesinden olup Macaristan'da Arad şehrinin uç beyi idi. 1000/1591'de vefat etti. Üsküplü Vâlihî'nin *"Kabrini nûr eyleye yâ Rabbe'l-enâm"* mısrai vefatına tarihtir. Vefatını Mehmed Süreyya 1007/1598-99 olarak göstermiştir.

Cömertliği ve kahramanlığı ile tanındı. Hüner sahiplerini sevip onlara sahip çıkardı. Etrafında sürekli üç dört yüz adam bulunurdu. Bunların en az onunun şair olmasını isterdi. Gerekirse üzerindeki elbisesini bile şairlere hediye ederdi.

Şiirleri beğenilir. Kaynaklar mürettep ve mükemmel bir divanı olduğunu yazarlar.

Eğer dâmânuna irmezse elüm künc-i hasretde
Elüm yakanda ey sevr-i ser-efrâzum kıyâmetde

*

O miyân da güzel ol zülf-i semen-bû da güzel
Kılca yok farkı beğüm o da güzel bu da güzel

Kaynaklar: Keşfü'z-Zünûn eski I/525; yeni I/819; Hasan Çelebi 1046-448; Beyânî 101; Şemseddin Sâmî VI/4688; Âşık Çelebi 283-84; Mehmed Süreyya IV/609; Riyâzî 135; Kafzâde 128; Künhü'l-Ahbâr 330; Tuman II/1172-73; Sözlük 532.

YAHYÂ (ö. 990/1582): Arnavut asıllıdır. Latifî ve Sehî İstanbullu olduğunu yazar; Ahdî ise İstanbul'da yetiştiği için İstanbullu sayılması gerektiğini iddia eder. Arnavutluk'un o zaman için ileri gelen ünlü Dukagin ailesindendir. Devşirme olarak getirilip acemi oğlanı, yeniçeri ve yayabaşı oldu. Askerlikten çok edebî kişiliği ile tanındı. Kanunî devrinde âlim ve şairlerin sohbetlerine katılarak şöhret kazandı. Kemalpaşaoğlu, Fenârîzâde Muhyiddin Çelebi gibi zamanın meşhur hocalarından eğitim aldı. Defterdar İskender Çelebi'nin himayesini gördü. Bağdad fethinde Fuzûlî ile tanıştığı sanılmaktadır. Bolayır ve Eyüp vakfına, daha sonra Bâyezid Camiine mütevelli oldu. Şehzade Mustafa için yazdığı meşhur mersiyesi sebebiyle Rüstem Paşa tarafından tevliyetten azledilip zeametle 1555'te İzvornik'e sürüldü. Rumeli'de Yahyâlılar akıncı ocağına katıldı. Gülşenî şeyhi Uryanî Mehmed Dede'ye intisap etti. İzvornik'te 990/1582'de tahminen 93-94 yaşlarında öldü.

Kanunî devrinin bütün seferlerine katılan şairin ömrü savaşlarda geçti. Mehmed Çavuşoğlu'ya göre, zamanındaki gazi şair tipinin en güzel örneği kabul edilir. Yahyâ Bey, asker bir şair olarak kendisini Hayâlî Bey'den üstün gördüğü için aralarında çekişmeler olmuştur. Şiirleri askerlik ile savaşçı ruhu ve sert mizacının izlerini taşır. Devşirme olmasına rağmen şiirlerinde çok başarılı bir Türkçe kullanır.

Gazel ve mesnevîleriyle tanınan şair, divanı yanında hamse sahibi olması bakımından da önemlidir. Hamsesi: Gencine-i Râz, Şâh u Gedâ, Gülşen-i Envâr, Yusuf u Züleyhâ, Nâz u Niyâz ve Usul-nâme isimli mesnevîlerden meydana gelir. Divan ile Yusuf u Züleyhâ mesnevîsi yayınlanmıştır:

Yahyâ Bey, *Divan Tenkitli Basım*, Haz. M. Çavuşoğlu, İstanbul 1977, XVI+646 s.

Yahyâ Bey, *Yûsuf ve Zelîhâ Tenkitli Basım*, Haz. M. Çavuşoğlu, İstanbul 1979, XVI+192 s.

Şairin divanında Edirne (s. 227-243) ve İstanbul (s. 244-275) için yazılmış mesnevî şeklinde iki şehrengîzi yer almaktadır: Mehmed Çavuşoğlu, "Taşlıcalı Dukakinzâde Yahyâ Bey'in İstanbul Şehrengîzi", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XVII (Ağustos 1969), s. 73-108.

Dâr-ı dünyâ delü gönlüm gibi vîrân olsa
Ne cihân olsa ne cân olsa ne hicrân olsa

*

Ahşamlayup o meh-rû ben nâ-tüvânda yatmaz
Ana taaccüb itmen dilber yabanda yatmaz

Kaynaklar: Keşfü'z-Zünûn eski I/526, yeni I/820; Mehmed Süreyya IV/634; Mecelle 443; Şemseddin Sâmî VI/4793; Bursalı Mehmed Tahir II/498; Ahdî 607-10; Sehî 136; Künhü'l-Ahbâr 286-89; Ayvansarâyî 115; Kafzâde 133; Latifî 371; Beyânî 104; Âşık Çelebi 336-43; Hasan Çelebi 1077-81; Riyâzî 137, Tuman 1215; Osmanıl Şairleri 310; Sözlük 533.

Behice Kaplan, *Taşlıcalı Yahyâ Bey*, Türkiyat Enstitüsü, Tez no. 21.

Cemâl Kurnaz, *Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı'nda Kozmik Unsurlar*, Hacettepe Ü. SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1981; "Siyah-Beyaz Tablo: Yahyâ Bey'in Bir Gazeli", *Millî Kültür,* 45 (1984), 74-75; "Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı'nda Atasözleri ve Deyimler", *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş'ın Hatırasına Armağan),* 1979-1983, XVII-XXI, 1-2 (1984), 195-207.

Mehmed Çavuşoğlu, "Taşlıcalı Dukakinzâde Yahyâ Bey'in İstanbul Şehrengîzi", *TDED*, XVII (Ağustos 1969), 73-108; "Dukaginzâde Taşlıcalı Yahyâ Bey", *Diriliş* Dergisi (Eylül 1975); "Yahyâ Bey'in Yûsuf ve Zeliha Mesnevîsi, *Diriliş,* (Ekim 1975); "Yahyâ Bey", *İA*, C. 13, s. 343-47; *Yahyâ Bey ve Divanından Örnekler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.

Subhiye Candaş, *Şâh u Gedâ*, Türkiyat Enstitüsü, Tez no. 59.

ZAÎFÎ (ö. 960/1552): Üsküp yakınında bulunan Karatova kasabasında doğdu. Asıl adı Pîr Mehmed'dir. Babası Evrenos Hoca adlı biriydi. Babasından okudu, daha sonra Üsküp'te Kadı Bedreddin'den ders aldı. Müftü Ali Çelebi'den mülâzım oldu. Yenice Vardar'da müderrislik yaptı. 1534'teki İran seferine ve Korfu seferlerine katıldı. İznik müderrisliğinden sonra azl ve emekli edildi. 960/1552'de İznik'te öldü.

İyi derecede Farsça biliyordu. Şiir ve inşası sağlamdı. Şiirleri sadedir. Sa'dî'nin Gülistan ve Bostan'ını şerh etti. Attar'ın Pend-nâme'sini, Kitab-ı Gülşen-i Sîmurg ismiyle ve Mantıku't-Tayr'ını tercüme etti.

Halvetîliğe mensuptu.

Kendi hayatını anlattığı Kitab-ı Sergüzeşt-i Zaîfî (İstanbul Ü. Türkiyat, Tez no. 1806)'si, Kitab-ı Sabru'l-Mesâib, Risâle-i Cevâhir-nâme, Münşeât-ı Zaîfî, Fâl-ı Murgân (Cemâl Kurnaz, "XVI. Asır Şairlerinden Zaîfî'nin Fâl-ı Murgân'ı", *Şükrü Elçin Armağanı*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., (Ankara 1983), 221-234.)'ı da vardır. Eserleri, Külliyât-ı Zaîfî adıyla Topkapı Sarayı, Revan Kitapları, 822 numarada yer almaktadır.

Şairin divanı, Kâmil Akarsu tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır (*Zaîfî Divanı Metin Tahlil ve Sistematik İndeks*, Gazi Ü. SBE, Ankara 1989). Şiirlerinin bir kısmı hemşehrisi İshâk Çelebi'nin şiirlerine yakın tarzdadır. Zaîfî, murabbaları yanında hece vezniyle koşma biçiminde şiirler de yazmıştır. Bunları divanında *"fi't-Türkiyyât"* başlığı altıda toplamıştır.

Gönlümün âşinâsı dilbercük
Gözlerüm rûşenâsı dilbercük

Kaynaklar: Atâyî 568; Şemseddin Sâmî IV/2979; Künhü'l-Ahbâr 237-38; Âşık Çelebi 906-907; Hasan Çelebi 578; Tuman II/570; TDEA VIII/635; Sözlük 541-42.

Âmil Çelebioğlu, "Zaîfî'nin Gazavât-ı Sultan Murad İbni Muhammed Han Adlı Mesnevîsi", *Türk Kültürü*, XX, 225 (Ocak 1982), s. 30-37.

Kâmil Akarsu, *Rumelili Zaîfî, Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divanından Seçmeler,* MEB Yay., İstanbul 1993, 292 s.

ZÂRÎ (ö. 1098/1687): İsmi Mustafa'dır. Saraybosna yakınlarındaki Uziçe'de doğdu. Memleketinde ilim öğrendikten sonra İstanbul'a geldi. Mülâzim olduktan sonra Rumeli'de bazı yerlerde kadılık yaptı. 1098/1687 tarihinde öldü. Sâbit'in *"Zârî Efendi merkadi nûr-ı cemîl ola"* mısraı vefatına tarihtir. Şairin vefatı, Osmanlı Müellifleri'nde, yanlışlıkla 1198/1784 olarak kaydedilmiştir.

Kaynaklarda müretteb divanı olduğundan bahsediliyorsa da henüz bulunamamıştır. Gazâ-nâmesi vardır (Bratislava TF 83).

Cân nakdini pîşîn nisâr-ı kadem itdüm
Cânân ile bir bûseye akd-i selem itdüm
*
Cihân ile biz ki şöyle bitdük yitdük
Derd-i dile ne çâre ne dermân itdük

Gazâ-nâmesinden:

Sermâye-i şâirân tükenmez
Dünyâ tükenür yalan tükenmez

Kaynaklar: Şeyhî I/751; Safâyî 114; Mecelle 238; Belîğ 31; Bursalı Mehmed Tahir II/119; Tuman I/388-89; Şabanovic 331-33, 368-69; TDEA VIII/643; Sözlük 544.

ZARÎFÎ (ö. 1210/1795-96): Rusçuk'ta doğdu. Asıl adı Ömer'dir. Sa'dî tarikatı şeyhlerindendi. Memleketinde irşad ile meşgul olup Ahmed Baba lâkabıyla tanınmıştır. Hattatlığı da vardı, birkaç tane Kur'an-ı Kerim yazmıştır. 1210/1795-96'da Rusçuk'ta vefat etti, Tombul Camii haziresine gömüldü.

Pend-nâme-i Zarifî isimli bir eseriyle (Saraybosnalı Kurdzade Sabri Efendi, Pendname-i Zarifî, 1855; Müzeyyen Göğşen, Pend-nâme-i Zarifî, Türkiyat Enst., 1170) Divanı (İstanbul Ü. Ktp., 3863/1, 189 vr.) vardır. Divanında 6 na't, 22 imam medhiyesi, 13 mutasavvıfâne kaside, 2 mersiye, 523 ilâhî, 1 müstezat, 2 tevhid, 1 Sadeddin-i Cevâbî medhiyesi yer almaktadır.

Kangı kimse halka bühtân eyleye
Meskenin ukbâda nîrân eyleye

Kaynaklar: Şemseddin Sâmî IV/3034; Mehmed Süreyya III/262; Fatîn 255; Bursalı Mehmed Tahir I/109; Keşfü'z-Zünûn Zeyli 515; Tuman II/597; TYDK 869-70; Sözlük 545-46.

ZİKRÎ (1210-1270/1795-1853): İsmi İbrahim'dir. 1210/1795 tarihinde Uziçe'de doğdu. Tahsilini tamamladıktan sonra Saraybosna'da ikâmet etti. Küçük Ağa lâkabıyla tanındı. Halvetî idi. 1270/1853 tarihinde Saraybosna'da öldü.

Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri'nde İbrahim Zikrî ile Ebûbekir Zikrî'yi birbirine karıştırıp vefat tarihini 1183/1769-70 olarak verir. Şairin Mevridü'l-Vusûl fî Mevlidi'r-Resûl isimli bir mevlid şerhiyle müretteb Divanı ve bazı risalelerinin olduğunu yazar. Fakat bu eserlerinin nüshaları henüz bulunamamıştır.

Cûş idelden beyt-i kalbümde hum-ı sahbâ-yı aşk
Bir aceb hâlet getürdi başıma sevdâ-yı aşk

Kaynaklar: Kâmus III/2225; Bursalı Mehmed Tahir II/177-78; Mehmed Süreyya II/342; Fatîn 97; Tuman I/287; Şabanovic 571-73; TDEA VIII/659; Sözlük 554.

ZİKRÎ (ö. 1100/1688): Uziçe'de doğdu. Asıl adı Ebûbekir'dir. Vuslatî Ali Bey tarafından yetiştirildi. Sipahi oldu. 1100/1688'de öldü.

Divanı olduğunu belirten kaynaklar, şiirlerinin yayılmadığını ve 1100/1688 senesindeki bir kargaşada şairin ölmesiyle eserlerinin kaybolduğunu söylerler.

Safâyî'nin şu cümleleri de bu durumu açıklamaktadır: *"Bin yüz senesinde ravza-i memâlik-i İslâmiyye'ye vezîde olan tünd-bâd-ı feterâtda gül-berg-i vücûdı hazân-resîde-i fenâ olup külliyâtı dahi zâyi' olmağın eş'ârı şüyû' bulmamışdur."*

Şu şiiri, Osmanlı Müellifleri'nde İbrahim Zikrî'ye ait gösterilmiştir:

Benüm nûş itdiğüm zâhid mey-i gül-gûn imiş sanma
Bu bir hûn-âbe-i hasretle memlû câm-ı firkatdür

Hemân Mecnûn'a hem-pâ oldığum şimdi kıyâs itmen
Dil-i zârum iden şeydâ dahi peygâm-ı vuslatdur

Bu gülşende seni bülbül gibi zâr eyleyen Zikrî
Diyâr-ı gurbet ü derd ü gam u âlâm-ı mihnetdür

Kaynaklar: Şeyhî II/56; Safâyî 82; Sâlim 246; Bursalı Mehmed Tahir II/177-78; Belîğ 19; Tuman I/287; TDEA VIII/658; Sözlük 554.

ZÎVER (ö. 1174/1760): İsmi Ahmed'dir. Varna civarında bulunan Hacıoğlu Pazarcık'ta doğdu. 1174/1760'ta vefat etti. Silivrikapı'da medfundur. Kaynaklarda hayatı hakkında fazla bilgi verilmemektedir. Sultan I. Mahmûd ile sadrazam Yeğen Mehmed Paşa hakkında kaside ve tarihler yazmıştır.

Divanı vardır. Eserin Millet Ktp., Ali Emirî Manzum eserler 189 numarada kayıtlı yazma nüshasında 1 tevhid, 2 na't 24 kaside, 2 tezyif-nâme, 1 terkib-bend, 1 müseddes, 1 muhammes, 1 tahmis, 82 gazel, 8 rubâî, 7 kıta, 4 matla ve 9 tarih yer almaktadır.

Mecelle'de Şeh-nâme'siyle bazı harâbât ehli hakkında menakıbnamesinin olduğu yazılıdır.

Cereyân eyleyicek hâme-i dest-i kudret
Buldı envâ'-ı beşer ketm-i ademden sûret

Nail Tuman, bu divanı, 1202/1787-88'de vefat eden ve hayatı hakkında bilgi bulunmayan Melâmî Ahmed Zîver isimli bir şaire ait gösteriyor. Bu şairin 1196/1781-82'de tertip edilmiş divanı, İstanbul Ü. Ktp., 410 numaradadır. Divanda 1 mukaddime, 189 gazel, hatime ile divanın bitirildiğine dair tarih ve 2 terkib-bend vardır.

Avret-meniş ile er isen itme refâkat
Pâk olmış iken cismüni sen kılma cenâbet

TYDK'da divanın basıldığı kaydedilmişse de, basılan divan Ziver mahlasıyla şiirler yazan Ahmed Sadık Paşa (1793-1862)'ya aittir. Paşa'nın divanı, Münşeât'ıyla birlikte Bursa'da (1313/1895) ve Zeyl-i Âsâr-ı Ziver Paşa adıyla İstanbul'da (1314/1896) basılmıştır.

Kaynaklar: Mecelle 245; Şefkat 76; Mehmed Süreyya II/437; Tuman I/398; TYDK 784, 842; TDEA VIII/659; BDK 119; Sözlük 555.

ZİYÂÎ (ö. 992/1584): İsmi Hasan'dır. Önceleri Hersek Sancağına, daha sonra ise Saraybosna vilâyetine bağlı olan Mostar'da doğmuştur. Divanının sonunda, "Ziyâî b. Ali b. Hüseyin b. Mahmûd b. Yûsuf el-Hersekî" şeklinde künyesi vardır. 980/1572'de babasının öldüğüne dair bir vefat tarihi yazmıştır. Divanının metnini hazırlayan Müberra Gürgendereli, şiirlerinde açıkça bir işaret görülmese de, mahlasının Ziyâî (ışığa ait, ışıkla ilgili) olması nedeniyle, Işık dervişlerinden etkilenmiş olabileceğini söyler. Ziyâî, Yahyâlı akıncı beylerinden Vusûlî Mehmed Bey'in himayesini görür. Ömrünün sonunda 991/1582-83 vaizliğe başlar. 992/1584 yılında ölür. Keşfü'z-Zünûn'un eski baskısında ölüm tarihi 972 olarak gösterilmiştir. Vefatına "Rahmet-i Hakk'a vâsıl oldum pâk" mısraı ile tarih düşürülmüştür:

Kaynaklarda hayatına dair ayrıntılı bilgiler bulunmayan şairin, divanı üzerinde bir doktora tezi hazırlanmıştır. (Müberra Gürgendereli, *Hasan Ziyâî Hayatı Edebî Şahsiyeti Divan Metninin Tesbiti ve İncelemesi,* Trakya Ü. SBE, Dokora Tezi, Edirne 1999). Divanda 12 kaside, 1 tercî-bend, 1 terkib-bend 1 muaşşer, 1 müseddes4 muhammes, 510 gazel 14 tarih, 12 muamma, 7 rubaî, 50 kıta, 29 müfret ve matla bulunmaktadır.

Divanından başka Şeyh Sanan hikâyesinin anlatıldığı Kıssa-i Şeyh Abdurrezzak (İstanbul Belediye Ktp., M. Cevdet Yazmaları K 227; London, British Museum Or. 3291), Sünbülistân (Fehim Nametak, "Pregled Knjizevnog Stvaranja Bosanko-Hercegovaskın Muslimana Na Turskom Jeziku", *El-Kalem,* (1989), 53: Bratislava Ü. Ktp., Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Ktp.) ile Varka ve Gülşah isimli eserlerinin olduğu belirtilmektedir.

Dem-i âhirde sanmanuz menzilüm zîr-i türâb itdüm
Günâhum çokluğından yirlere geçdüm hicâb itdüm

Kaynaklar: Keşfü'z-Zünûn Eski I/515, yeni I/798; Mehmed Süreyya III/278; Kafzâde 71; Sözlük 506; Şabanovic 72-76; Tuman II/575.

Fehim Nametak, "Pregled Knjizevnog Stvaranja Bosanko-Hercegovaskın Muslimana Na Turskom Jeziku", *El-Kalem*, (1989), 53.

Hüziya Hasandediç, "Mostarlı Hasan Ziyâî Çelebi", *Çevren*, Sayı 13, s. 113.

Müberra Gürgendereli, *Hasan Ziyâî Hayatı Eserleri Sanatı ve Divanı (İnceleme-Metin)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

RUMELİ ŞAİRLERİNİN KELİME DÜNYALARI

İncelemeye alınacak şairlerin divan metinleri bilgisayara yüklenmiş ve bu divanlardaki kelime kadroları tespit edilerek tablolar hazırlanmıştır.

Burada kelime sayıları çıkartılırken dil çalışmalarında uygulanan gramatikal indeks yöntemi takip edilmiş ve buna bağlı olarak kelimelerin çekim eklerine müdahale edilmemiş, kelimelerin çekimli biçimleri birbirinden farklı kelime olarak listeye alınmıştır. Meselâ gel- fiili divanda "gel, geldi, geldim, gelüp, gelende, gelicek, gelmedi, gelmeyicek" vb. şekillerde ayrı ayrı kelimeler kabul edilmiş; bunların toplam tekrar sayısı ayrı ayrı gösterilerek gel- fiili şeklinde birleştirme yoluna gidilmemiştir.

Daha sonra bu tespit edilen kelimelerin divandaki tekrar sayıları çıkartılmıştır.

Kelimeler divandaki tekrar sayıları bakımından çoktan aza doğru sıralanmıştır.

Bu işlemlerle şairin divanını kaç kelimeyle meydana getirdiği, kelime dağarcığı araştırılmıştır. Hangi kelimeleri daha çok kullandığı, hangi kelimelere öncelik verdiği belirlenmeye çalışılmıştır.

Şairlerin kullandığı bütün kelimeler gösterilerek uzun listeler vermek yerine, divanda en fazla tekrarlanan ilk 100 kelime listeye alınmıştır. Ayrıca bu listelere, her divanda tekrar sayısı ortalama ilk ona giren "u, ü" şeklindeki atıf vavları dahil edilmemiştir.

Şairlerin en fazla tekrarladıkları kelimeler yanında, bir de divanlarında birer defa kullanıp tekrarlamadıkları kelimelere bakılmış ve bunlar çok fazla olduğundan burada sadece kelime sayıları gösterilmiş; bunların listesi ayrıca verilmemiştir. Tekrarlanmayan kelimeler hem şaire orijinallik sağlamış hem de divandaki kelime sayısının artmasına yol açmış; şairin kelime hazinesini genişletmiştir.

Divanlarda yer alan tamlamalar Arapça ve Farsça oluşlarına göre ayrı ayrı değerlendirilmiş ve daha çok Farsça tamlamaya ağırlık verildiği; Arapça tamlamaların çok sınırlı sayıda kullanıldığı görülmüştür. Farsça kurallara göre yapılan tamlamalarda terkibin ikinci, üçüncü, dördüncü vb. sırasındaki kelimeler listeye ayrıca eklenmiştir. Ancak divanlarda çok az yer alan Arapça terkipler, bunların çoğunun "ve'd-duhâ, fi'l-hâl" gibi anlam bakımından bölünemeyecek kalıplaşmış ifadeler olması sebebiyle tek kelime kabul edilmiştir.

Şairlerin en fazla tekrarladığı kelimeler, bazen birbirlerinden farklılık göstermektedir. Divanlardaki kelime sayıları farklı olduğundan, doğal olarak kelimelerin tekrar sayıları şairlere göre değişmektedir. Ayrıca bir şairin çok fazla kullandığı bir kelime, diğer bir şair tarafından pek kullanılmamış olabilmektedir. Bununla birlikte şairlerce ortak olarak tekrarlanan kelimeler arasında benzerlikler bulunmaktadır.

Divanlarda en fazla tekrarlanan kelimelerin başında atıf vavı denilen "u, ü" harfleri; "ile, ki" bağlaçları ve "ol, bu" sıfat veya zamirleriyle "bir" sayısı gelmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, atıf vavları listelere dahil edilmemiştir.

Divanlarda en fazla tekrarlanan kelimelerin başında Türkçe'nin yapısı ve cümle kuruluşuyla ilgili olarak "olmak" fiili yer almaktadır.

Tespit edilen kelime kadroları ve tekrar sayıları, aşağıda tablo hâlinde verilmiştir.

Tabloda yer alan değerlerden *"kelime toplamı"* terkiplerdeki kelimeler de dahil, divanda yer alan bütün kelimelerin toplamıdır. *"Kelime sayısı"* ise, şairin, kelimelerin çekimli hâlleriyle birlikte, divanda kaç adet kelime kullandığını ifade etmektedir. Divanda tekrarlanmadan bir defa kullanılan ve tekrarlanarak birden fazla kullanılan kelimeler ile kelime kadrosunun sayı ve yüzdelik oranları tabloda gösterilmiştir:

RUMELİ ŞAİRLERİNİN DİVANLARINDAKİ KELİME SAYILARI							
	Kullanılan Kelime			Tekrarlanmayan		Tekrarlanan	
	Toplamı	Sayısı	%	Kelime	%	Kelime	%
Mesîhî	33737	11084	32,85	7173	64,71	3911	35,29
Vasfî	12444	4622	37,14	3130	67,72	1492	32,28
Hayretî	51344	11989	23,35	7168	59,79	4821	40,21
İshâk	41351	14705	35,56	10674	72,59	4031	27,41
Usûlî	22529	7833	34,77	5090	64,98	2743	35,02
Hayâlî	54482	14965	27,47	9504	63,51	5461	36,49
Âşık	21838	8573	39,26	5868	68,45	2705	31,55
Ziyâî	42677	11762	27,56	7410	63	4352	37
Mezâkî	56409	13263	23,51	8316	62,7	4947	37,3
Sâbit	60309	21402	35,49	14715	68,76	6687	31,24
Meşhûrî	30416	9470	31,13	6132	64,75	3338	35,25
Toplam	427536	129668		85180		44488	

Söz konusu Rumeli şairlerinin divanlarında kullandıkları Arapça ve Farsça terkipler incelendiğinde ortaya çıkan sonuca göre, terkiplerin ağırlık noktasını Farsça'nın oluşturduğu Arapça'nın çok sınırlı sayıda divanlara girebildiği görülmüştür. Bu Arapça terkiplerin bir kısmı "Matlau'l-Envâr" gibi bazı kitap adlarıdır. Arapça terkiplerin bazıları "fi'l-hâl, ve'd-duhâ" gibi aslında tek kelimeden meydana gelmektedir. Dolayısıyla çok az kullanılan Arapça terkiplerin kaçar kelimeden oluştuğu araştırılmamış, bunlar tabloda tek kelime gibi gösterilmiştir.

RUMELİ ŞAİRLERİNİN DİVANLARINDA FARSÇA ARAPÇA TERKİPLER												
	Farsça Terkip											Arapça
	Toplamı	2'li	%	3'lü	%	4'lü	%	5'li	%	6'lı	%	Terkip
Mesîhî	2608	2387	91,53	207	7,94	14	0,54		0		0	39
Vasfî	865	714	82,54	130	15	17	1,97	3	0,35	1	0,12	10
Hayretî	3931	3075	78,22	808	20,6	48	1,22		0		0	79

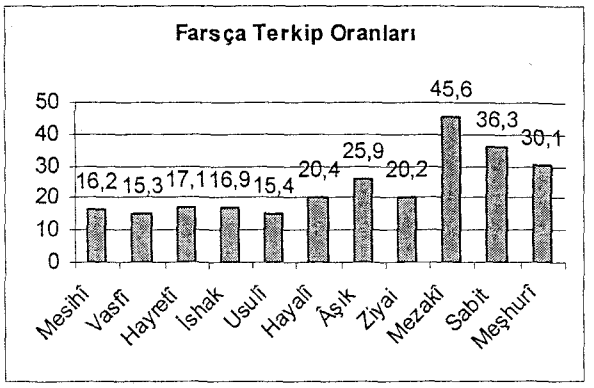
İshâk	3235	2764	85,44	420	13	45	1,39	6	0,19		0	72
Usûlî	1672	1543	92,28	125	7,48	4	0,24		0		0	78
Hayâlî	5289	4796	90,68	465	8,79	26	0,49	2	0,04		0	35
Âşık	2529	2022	79,95	436	17,2	62	2,45	9	0,36		0	85
Ziyâî	4066	3602	88,59	426	10,5	35	0,86	3	0,07		0	130
Mezâkî	10245	6035	58,91	3294	32,2	793	7,74	117	1,14	6	0,06	182
Sâbit	9505	7008	73,73	2138	22,5	317	3,34	41	0,43	1	0,01	179
Meşhûrî	4025	3077	76,45	808	20,1	122	3,03	18	0,45		0	115
Toplam	47970	37023		9257		1483		199		8		1004

Tablo incelendiğinde, tespit edilebildiği kadarıyla en uzun Farsça terkiplerin altı kelimeden oluştuğu görülmektedir. Sekiz tane olan bu terkibin altısı Mezâkî'ye aittir. Zaten en fazla terkip kullanan şair de odur. Beş kelimeden oluşan terkip sayısı 199'dur. En fazla iki kelimeden meydana gelen terkipler kullanılmış olup, onu üç kelimeli terkipler izlemiştir. Özellikle iki kelimelik Farsça terkipler hemen her şairde rastlanabilen; dönemi için sade, anlaşılır türdendir.

Aşağıdaki tabloda bu terkiplerde kullanılan kelime sayıları, divandaki toplam kelime sayılarıyla karşılaştırılarak oranları çıkartılmıştır. Tabloda görüldüğü üzere, bu çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturan XVI. yy. şairleri, birbirlerine yakın şekilde %16 oranında Farsça terkibe yer vermişlerdir. İncelenen şairlere göre ortalama terkip oranı %25'tir. Genellikle XVI. yy. şairlerindeki Farsça terkip sayısı ortalamanın altındadır. En fazla terkip kullanan Mezâkî ise, ortalamadan neredeyse iki kat fazla terkip kullanmıştır.

Tabloya göre, Rumeli'de başlangıçta sade bir dil kullanılırken XVII. yy.dan itibaren Farsça terkiplerin arttığı görülmektedir. Başta Mezâkî'nin şiirleri olmak üzere, terkip sayısının fazlalığında şüphesiz o dönemde görülen Sebk-i Hindî üslûbuyla birlikte şairin Mevlevîliğe mensup olmasının da etkileri olmalıdır. Bilindiği üzere, Mevlânâ eserlerini Farsça yazdığından, Mevlevî şairler Farsça'ya ayrı bir önem vermiştir.

	Kelime Sayı ve Oranı		
	Genel	**Terkipteki**	**%**
Mesîhî	33737	5451	16,16
Vasfî	12444	1907	15,32
Hayretî	51344	8766	17,07
İshâk	41351	6998	16,92
Usûlî	22529	3477	15,43
Hayâlî	54482	11101	20,38
Âşık	21838	5645	25,85
Ziyâî	42677	8637	20,24
Mezâkî	56409	25745	45,64
Sâbit	60309	21909	36,33
Meşhûrî	30416	9156	30,1
Toplam	427536	108792	25,45

İncelenen Rumeli şairleri için yukarıdaki tablolarda verilen kelime sayı ve oranları, divanlarda 50 ve üzerinde tekrar eden kelimelerle aşağıda örneklendirilmiştir.

Divanlarda en fazla tekrarlanan kelimelerin sırası şairlere göre biraz değişse de, aşağı yukarı benzerlik göstermektedir. Meselâ her şairin en fazla tekrar ettiği şu ilk onar kelimeyi gösteren tablo, bu konuda bir fikir verebilir:

Hayâlî	İshâk	Mesîhî	Meşhûrî	Mezâkî	Sâbit	Usûlî	Vasfî	Ziyâî
bir	bir	ile	bu	bir	bir	bir	ki	ey
ol	ile	ki	bir	ile	ile	bu	kim	ol
ey	ki	bir	kim	bu	bu	ey	ile	bir
ile	ol	bu	ile	ol	gibi	ile	bir	ile
bu	bu	ol	ki	kim	ol	ol	bu	bu
her	ne	ey	ol	ne	o	kim	ol	ki
kim	gibi	her	ne	ki	ki	her	ey	kim
gibi	her	gibi	o	dil	ne	cân	her	ne
ki	kim	ne	gibi	olur	kim	ki	gibi	ben
oldu	ola	ben	her	ey	ider	gibi	ben	dil

Burada onar kelimeyle özetlenen tablo, aşağıda her şairin divanında 50'den fazla tekrarladığı kelimeler dikkate alınarak, önce tekrar sıklıklarına göre karşılaştırmalı bir şekilde aşağıda gösterilmiştir. Daha sora aynı tablo, kullanım kolaylığı düşünülerek alfabetik sıraya göre yeniden düzenlenmiştir.

Kelime Sıklık Tablosu (Tekrara Göre)

Kelime	Sayı	%	Şair
bir	1026	2	Hayretî
bir	912	1,51	Sâbit
ile	775	1,29	Sâbit
ey	766	1,49	Hayretî
bir	722	1,56	Mezâkî
ile	677	1,46	Mezâkî
Bu	648	1,26	Hayretî
Bu	630	1,36	Mezâkî

Bir	617	1,13	Hayâlî
ile	609	1,19	Hayretî
Bir	605	1,46	İshâk
ey	594	1,39	Ziyâî
bu	594	0,98	Sâbit
ol	582	1,25	Mezâkî
kim	569	1,23	Mezâkî
Ne	559	1,2	Mezâkî
ile	549	1,33	İshâk

ki	548	1,33	İshâk
ol	540	1,27	Ziyâî
ol	534	0,98	Hayâlî
ey	523	0,96	Hayâlî
ile	518	0,95	Hayâlî
bu	517	1,7	Meşhûrî
gibi	508	0,84	Sâbit
Bir	506	1,19	Ziyâî
ol	496	0,97	Hayretî
bir	473	1,56	Meşhûrî
Ol	460	1,11	İshâk
bu	450	0,83	Hayâlî
ile	448	1,05	Ziyâî
ile	447	1,32	Mesîhî
ki	444	1,31	Mesîhî
her	443	0,81	Hayâlî
ol	443	0,73	Sâbit
gibi	420	0,82	Hayretî
kim	412	0,76	Hayâlî
O	409	0,68	Sâbit
bu	408	0,96	Ziyâî
Ki	408	0,68	Sâbit
ki	398	0,86	Mezâkî
dil	375	0,81	Mezâkî
her	358	0,7	Hayretî
Ki	354	0,83	Ziyâî
gibi	352	0,65	Hayâlî
olur	352	0,76	Mezâkî
kim	352	1,16	Meşhûrî
Ki	349	0,64	Hayâlî
Bir	340	1	Mesîhî
Bir	340	1,51	Usûlî
Bu	315	1,4	Usûlî
Ne	314	0,52	Sâbit
benüm	312	0,61	Hayretî
ben	308	0,6	Hayretî
bu	302	0,89	Mesîhî
ol	302	0,89	Mesîhî
Ey	297	0,64	Mezâkî
ile	295	0,97	Meşhûrî
ey	292	0,86	Mesîhî
Bu	292	0,71	İshâk
ne	291	0,7	İshâk
kim	290	0,56	Hayretî
böyle	282	0,61	Mezâkî
olsa	281	0,61	Mezâkî
ile	280	1,28	Âşık
Her	276	0,82	Mesîhî
ki	274	0,53	Hayretî
oldu	274	0,5	Hayâlî

aşk	272	0,53	Hayretî
cân	271	0,53	Hayretî
gibi	270	0,65	İshâk
Ey	268	1,19	Usûlî
O	256	0,55	Mezâkî
Her	254	0,55	Mezâkî
ki	254	0,84	Meşhûrî
oldı	252	0,54	Mezâkî
Dil	250	0,49	Hayretî
ne	250	0,49	Hayretî
Her	248	0,6	İshâk
N'ola	247	0,53	Mezâkî
kim	245	0,59	İshâk
kim	245	0,57	Ziyâî
yine	240	0,47	Hayretî
eyler	237	0,51	Mezâkî
kim	237	0,39	Sâbit
İder	234	0,39	Sâbit
her	231	0,38	Sâbit
ol	230	0,76	Meşhûrî
yine	224	0,48	Mezâkî
olur	224	0,37	Sâbit
ne	221	0,73	Meşhûrî
aşk	219	0,4	Hayâlî
ne	219	0,51	Ziyâî
gibi	218	0,47	Mezâkî
ki	211	0,97	Âşık
o	210	0,69	Meşhûrî
ben	207	0,49	Ziyâî
aşk	207	0,45	Mezâkî
Dil	205	0,48	Ziyâî
oldı	204	0,4	Hayretî
Sen	204	0,4	Hayretî
ki	202	1,62	Vasfî
ile	202	0,9	Usûlî
oldı	202	0,33	Sâbit
gibi	198	0,58	Mesîhî
ben	197	0,36	Hayâlî
ol	196	0,87	Usûlî
bir	196	0,9	Âşık
her	196	0,46	Ziyâî
bana	195	0,46	Ziyâî
gönül	192	0,41	Mezâkî
İdüp	192	0,32	Sâbit
gibi	191	0,63	Meşhûrî
bana	190	0,35	Hayâlî
degül	190	0,41	Mezâkî
yâ	188	0,37	Hayretî
kim	187	1,5	Vasfî
var	187	0,44	Ziyâî

cân	186	0,44	Ziyâî
Gönül	185	0,36	Hayretî
Var	184	0,34	Hayâlî
gül	183	0,34	Hayâlî
gibi	183	0,43	Ziyâî
bana	182	0,35	Hayretî
ile	181	1,45	Vasfî
ne	180	0,53	Meşîhî
Kim	180	0,8	Usûlî
beni	178	0,35	Hayretî
ola	177	0,43	İshâk
ne	177	0,32	Hayâlî
Gül	177	0,38	Mezâkî
cân	175	0,42	İshâk
var	174	0,34	Hayretî
itdi	171	0,28	Sâbit
gam	170	0,33	Hayretî
dil	170	0,41	İshâk
dil	169	0,31	Hayâlî
oldı	169	0,4	Ziyâî
dil	168	0,28	Sâbit
Ey	165	0,4	İshâk
geldi	163	0,27	Sâbit
Gül	163	0,27	Sâbit
benüm	161	0,35	Mezâkî
gün	159	0,31	Hayretî
itdi	159	0,31	Hayretî
Sen	159	0,29	Hayâlî
olur	158	0,37	Ziyâî
bir	155	1,25	Vasfî
gel	155	0,3	Hayretî
olur	154	0,37	İshâk
her	151	0,5	Meşhûrî
biz	150	0,32	Mezâkî
Her	148	0,66	Usûlî
Beni	147	0,34	Ziyâî
ey	145	0,24	Sâbit
yine	144	0,24	Sâbit
bu	143	1,15	Vasfî
durur	143	0,28	Hayretî
yâr	143	0,28	Hayretî
derd	143	0,34	Ziyâî
hem	142	0,47	Meşhûrî
Âh	141	0,27	Hayretî
Gül	141	0,27	Hayretî
olur	141	0,27	Hayretî
Cân	141	0,63	Usûlî
ider	141	0,3	Mezâkî
benim	140	0,26	Hayâlî
beni	139	0,26	Hayâlî

gam	139	0,33	Ziyâî
de	139	0,23	Sâbit
o	137	0,32	Ziyâî
ol	136	1,09	Vasfî
senün	136	0,26	Hayretî
cân	136	0,25	Hayâlî
oldı	135	0,62	Âşık
benüm	135	0,32	Ziyâî
Hep	135	0,29	Mezâkî
ki	134	0,59	Usûlî
iki	134	0,25	Hayâlî
olmaz	134	0,29	Mezâkî
yine	134	0,44	Meşhûrî
câm	133	0,29	Mezâkî
ben	132	0,39	Mesîhî
Nice	132	0,24	Hayâlî
oldu	131	0,43	Meşhûrî
mihr	130	0,28	Mezâkî
sen	129	0,31	İshâk
itdi	129	0,3	Ziyâî
olur	128	0,38	Mesîhî
iken	128	0,28	Mezâkî
kim	127	0,38	Mesîhî
gel	127	0,31	İshâk
gibi	127	0,56	Usûlî
olsa	127	0,21	Sâbit
içre	126	0,23	Hayâlî
itdi	126	0,27	Mezâkî
var	126	0,21	Sâbit
Değül	125	0,21	Sâbit
eyledi	124	0,23	Hayâlî
dâg	124	0,27	Mezâkî
gam	123	0,23	Hayâlî
Aceb	123	0,27	Mezâkî
şevk	123	0,27	Mezâkî
Oldı	121	0,29	İshâk
ana	121	0,22	Hayâlî
gün	121	0,22	Hayâlî
gibi	121	0,55	Âşık
yâr	121	0,28	Ziyâî
Bezm	121	0,26	Mezâkî
olur	121	0,4	Meşhûrî
eder	120	0,39	Meşhûrî
Var	120	0,39	Meşhûrî
sana	119	0,23	Hayretî
eyler	119	0,28	Ziyâî
ser	119	0,26	Mezâkî
zamâne	119	0,26	Mezâkî
ben	118	0,29	İshâk
ol	118	0,54	Âşık

Bâg	118	0,25	Mezâkî
gam	118	0,25	Mezâkî
nice	118	0,25	Mezâkî
var	118	0,25	Mezâkî
gam	117	0,28	İshâk
ola	117	0,21	Hayâlî
aşk	116	0,51	Usûlî
yok	116	0,27	Ziyâî
gül	115	0,28	İshâk
Âşık	115	0,25	Mezâkî
Çün	113	0,33	Mesîhî
ger	113	0,33	Mesîhî
ey	113	0,91	Vasfî
gönül	113	0,21	Hayâlî
ehl	113	0,24	Mezâkî
edip	113	0,37	Meşhûrî
Eger	112	0,24	Mezâkî
bu	111	0,51	Âşık
eyler	110	0,18	Sâbit
ana	109	0,32	Mesîhî
ola	109	0,32	Mesîhî
eder	109	0,2	Hayâlî
etdi	109	0,36	Meşhûrî
ehl	108	0,21	Hayretî
olur	108	0,2	Hayâlî
gör	108	0,23	Mezâkî
her	107	0,86	Vasfî
eyle	106	0,25	Ziyâî
her	105	0,48	Âşık
muhabbet	105	0,23	Mezâkî
dem	104	0,2	Hayretî
olsun	104	0,2	Hayretî
beni	104	0,25	İshâk
mihr	104	0,19	Hayâlî
Şâh	104	0,19	Hayâlî
bülbül	104	0,22	Mezâkî
ma'nâdur	104	0,22	Mezâkî
Yâr	104	0,22	Mezâkî
dil	103	0,3	Mesîhî
biz	103	0,2	Hayretî
Kan	103	0,2	Hayretî
nice	102	0,3	Mesîhî
oldı	102	0,3	Mesîhî
Çün	102	0,2	Hayretî
eyler	102	0,19	Hayâlî
Mecnûn	102	0,19	Hayâlî
Ne	102	0,47	Âşık
sana	101	0,19	Hayâlî
ider	101	0,24	Ziyâî
cân	101	0,22	Mezâkî

Eyle	100	0,19	Hayretî
mest	100	0,22	Mezâkî
durur	99	0,29	Mesîhî
Sen	99	0,29	Mesîhî
niçe	99	0,19	Hayretî
eyle	99	0,18	Hayâlî
gül	99	0,45	Âşık
serv	98	0,19	Hayretî
gün	98	0,24	İshâk
çeşm	98	0,21	Mezâkî
nâz	98	0,21	Mezâkî
yâr	97	0,18	Hayâlî
şimdi	97	0,21	Mezâkî
N'ola	97	0,16	Sâbit
olup	97	0,16	Sâbit
üzre	97	0,32	Meşhûrî
olup	96	0,19	Hayretî
bana	96	0,23	İshâk
dil	96	0,43	Usûlî
ne	96	0,43	Usûlî
dem	96	0,18	Hayâlî
felek	96	0,18	Hayâlî
gül	96	0,22	Ziyâî
geldi	96	0,21	Mezâkî
mey	96	0,21	Mezâkî
da	96	0,16	Sâbit
idi	96	0,16	Sâbit
eyle	95	0,23	İshâk
edip	95	0,17	Hayâlî
etti	95	0,17	Hayâlî
Âh	95	0,2	Mezâkî
ise	95	0,2	Mezâkî
itse	95	0,2	Mezâkî
anun	94	0,28	Mesîhî
bana	94	0,28	Mesîhî
aşkun	94	0,18	Hayretî
Gönül	94	0,42	Usûlî
içinde	94	0,17	Hayâlî
aşk	94	0,22	Ziyâî
olup	94	0,2	Mezâkî
ider	93	0,27	Mesîhî
şâh	93	0,18	Hayretî
aşk	93	0,22	İshâk
Âşık	93	0,17	Hayâlî
kadar	93	0,2	Mezâkî
rûzgâr	93	0,2	Mezâkî
de	92	0,18	Hayretî
Nice	92	0,3	Meşhûrî
beni	91	0,27	Mesîhî
derd	91	0,18	Hayretî

idüp	91	0,18	Hayretî
olsa	91	0,22	İshâk
serv	91	0,17	Hayâlî
de	91	0,2	Mezâkî
Şol	90	0,18	Hayretî
o	90	0,17	Hayâlî
âşık	90	0,15	Sâbit
olsa	90	0,3	Meşhûrî
anı	89	0,26	Mesîhî
içre	89	0,26	Mesîhî
Ola	89	0,41	Âşık
çok	89	0,19	Mezâkî
yâ	89	0,29	Meşhûrî
var	88	0,26	Mesîhî
benüm	88	0,21	İshâk
Felek	88	0,19	Mezâkî
ehl	88	0,15	Sâbit
Cân	87	0,26	Mesîhî
Olur	87	0,4	Âşık
gül	86	0,25	Mesîhî
göz	86	0,17	Hayretî
olan	86	0,17	Hayretî
yok	86	0,16	Hayâlî
çün	86	0,2	Ziyâî
dem	86	0,19	Mezâkî
içün	86	0,14	Sâbit
üzre	86	0,14	Sâbit
dahi	86	0,28	Meşhûrî
içün	85	0,25	Mesîhî
ola	85	0,17	Hayretî
Âşık	85	0,21	İshâk
Benzer	85	0,16	Hayâlî
mâh	85	0,16	Hayâlî
ammâ	85	0,2	Ziyâî
Ben	85	0,18	Mezâkî
Yok	85	0,18	Mezâkî
iki	85	0,14	Sâbit
it	84	0,16	Hayretî
olur	84	0,37	Usûlî
kan	84	0,15	Hayâlî
Şimdi	84	0,2	Ziyâî
cânâ	84	0,18	Mezâkî
Aceb	84	0,14	Sâbit
olmaz	84	0,14	Sâbit
Şu	84	0,14	Sâbit
gibi	83	0,67	Vasfî
imiş	83	0,16	Hayretî
degül	83	0,2	İshâk
Ben	83	0,37	Usûlî
bezm	83	0,15	Hayâlî

eyler	83	0,38	Âşık
ise	83	0,19	Ziyâî
hemân	83	0,18	Mezâkî
eyledi	83	0,14	Sâbit
aceb	83	0,27	Meşhûrî
dil	83	0,27	Meşhûrî
hâk	82	0,16	Hayretî
bana	82	0,38	Âşık
degül	82	0,19	Ziyâî
niçe	82	0,19	Ziyâî
gamze	82	0,18	Mezâkî
iki	81	0,24	Mesîhî
ben	81	0,65	Vasfî
ger	81	0,2	İshâk
durur	81	0,15	Hayâlî
nola	81	0,15	Hayâlî
âlem	81	0,17	Mezâkî
dahi	81	0,17	Mezâkî
feyz	81	0,17	Mezâkî
Nedür	81	0,17	Mezâkî
Ey	81	0,27	Meşhûrî
idi	80	0,24	Mesîhî
itdi	80	0,24	Mesîhî
beni	80	0,64	Vasfî
ise	80	0,19	İshâk
iken	80	0,15	Hayâlî
Ey	80	0,37	Âşık
ola	80	0,17	Mezâkî
rûzgâr	79	0,15	Hayretî
var	79	0,35	Usûlî
anı	79	0,19	Ziyâî
eyledi	79	0,26	Meşhûrî
çü	78	0,23	Mesîhî
Gül	78	0,63	Vasfî
içre	78	0,15	Hayretî
dahi	78	0,19	İshâk
sana	78	0,19	İshâk
didi	78	0,18	Ziyâî
cân	78	0,13	Sâbit
ehl	78	0,26	Meşhûrî
idi	77	0,15	Hayretî
benim	77	0,34	Usûlî
meh	77	0,14	Hayâlî
yine	76	0,22	Mesîhî
İki	76	0,18	İshâk
serv	76	0,18	İshâk
çün	76	0,14	Hayâlî
tîğ	76	0,14	Hayâlî
yüz	76	0,14	Hayâlî
dil	76	0,35	Âşık

İdüp	76	0,35	Âşık
tâ	76	0,16	Mezâkî
âb	75	0,15	Hayretî
iki	75	0,15	Hayretî
idi	75	0,18	İshâk
âlem	75	0,14	Hayâlî
yâ	75	0,18	Ziyâî
heb	75	0,12	Sâbit
eyledün	74	0,14	Hayretî
oldu	74	0,33	Usûlî
sen	74	0,33	Usûlî
yine	74	0,33	Usûlî
itdi	74	0,34	Âşık
kim	74	0,34	Âşık
belâ	74	0,17	Ziyâî
idüp	74	0,16	Mezâkî
durur	73	0,59	Vasfî
Eger	73	0,14	Hayretî
Ger	73	0,14	Hayretî
aceb	73	0,18	İshâk
yâ	73	0,32	Usûlî
hâk	73	0,13	Hayâlî
dest	73	0,16	Mezâkî
kıldı	72	0,12	Sâbit
böyle	72	0,24	Meşhûrî
ise	71	0,21	Mesîhî
yâr	71	0,21	Mesîhî
isen	71	0,14	Hayretî
gel	71	0,32	Usûlî
gonca	71	0,13	Hayâlî
senin	71	0,13	Hayâlî
ger	71	0,17	Ziyâî
eyle	71	0,15	Mezâkî
seyr	71	0,15	Mezâkî
tîg	71	0,15	Mezâkî
ola	71	0,12	Sâbit
yok	71	0,12	Sâbit
Ne	70	0,56	Vasfî
Aceb	70	0,14	Hayretî
bülbül	70	0,14	Hayretî
içün	70	0,14	Hayretî
dâğ	70	0,13	Hayâlî
Şol	70	0,13	Hayâlî
ana	70	0,32	Âşık
Sen	70	0,16	Ziyâî
Âb	70	0,15	Mezâkî
gün	70	0,12	Sâbit
bezm	69	0,13	Hayretî
eğer	69	0,17	İshâk
İtdi	69	0,17	İshâk

nazar	69	0,13	Hayâlî
Şem	69	0,13	Hayâlî
anun	69	0,16	Ziyâî
senün	69	0,16	Ziyâî
Nazm	69	0,15	Mezâkî
çarh	69	0,11	Sâbit
gice	68	0,2	Mesîhî
çok	68	0,13	Hayretî
yok	68	0,13	Hayretî
derd	68	0,12	Hayâlî
N'ola	68	0,31	Âşık
gönül	68	0,16	Ziyâî
iken	68	0,16	Ziyâî
denlü	68	0,15	Mezâkî
aşkuz	68	0,15	Mezâkî
sana	67	0,2	Mesîhî
âşık	67	0,13	Hayretî
meded	67	0,13	Hayretî
anun	67	0,12	Hayâlî
bülbül	67	0,12	Hayâlî
olan	67	0,12	Hayâlî
böyle	67	0,16	Ziyâî
hayâl	67	0,14	Mezâkî
Lutf	67	0,14	Mezâkî
ben	67	0,22	Meşhûrî
ise	67	0,22	Meşhûrî
ola	66	0,53	Vasfî
eyledi	66	0,13	Hayretî
eyle	66	0,29	Usûlî
yok	66	0,29	Usûlî
Ger	66	0,12	Hayâlî
var	66	0,3	Âşık
âh	66	0,15	Ziyâî
bâğ	66	0,15	Ziyâî
hemân	66	0,15	Ziyâî
derûn	66	0,14	Mezâkî
gördük	66	0,14	Mezâkî
sana	66	0,22	Meşhûrî
diyü	65	0,19	Mesîhî
Âlemde	65	0,13	Hayretî
cümle	65	0,16	İshâk
ide	65	0,16	İshâk
o	65	0,16	İshâk
olmaz	65	0,16	İshâk
dedi	65	0,12	Hayâlî
cihân	65	0,15	Ziyâî
eger	65	0,15	Ziyâî
Gel	65	0,15	Ziyâî
gün	65	0,15	Ziyâî
ola	65	0,15	Ziyâî

hüsn	65	0,14	Mezâkî
Feyz	65	0,11	Sâbit
iken	65	0,11	Sâbit
itse	65	0,11	Sâbit
tâze	65	0,11	Sâbit
Ola	65	0,21	Meşhûrî
çarh	64	0,19	Mesîhî
ide	64	0,19	Mesîhî
üzre	64	0,19	Mesîhî
belâ	64	0,12	Hayretî
et	64	0,12	Hayâlî
idi	64	0,12	Hayâlî
olup	64	0,12	Hayâlî
çok	64	0,15	Ziyâî
gice	64	0,15	Ziyâî
Âb	64	0,11	Sâbit
bâğ	64	0,11	Sâbit
sadr	64	0,11	Sâbit
hemân	64	0,21	Meşhûrî
Sen	64	0,21	Meşhûrî
Dâğ	63	0,12	Hayretî
degül	63	0,12	Hayretî
gerçi	63	0,12	Hayretî
Mihr	63	0,12	Hayretî
dem	63	0,15	İshâk
kişi	63	0,15	İshâk
nice	63	0,28	Usûlî
ehl	63	0,12	Hayâlî
olmuş	63	0,12	Hayâlî
idi	63	0,14	Mezâkî
üzre	63	0,14	Mezâkî
Eğer	63	0,1	Sâbit
arz	63	0,21	Meşhûrî
iken	63	0,21	Meşhûrî
şâh	63	0,21	Meşhûrî
iken	62	0,18	Mesîhî
benüm	62	0,5	Vasfî
dil	62	0,5	Vasfî
dahi	62	0,12	Hayretî
ider	62	0,12	Hayretî
Tü	62	0,15	İshâk
câm	62	0,11	Hayâlî
Cihân	62	0,11	Hayâlî
dahi	62	0,11	Hayâlî
kıl	62	0,11	Hayâlî
yine	62	0,11	Hayâlî
deryâ	62	0,15	Ziyâî
güneş	62	0,15	Ziyâî
hûn	62	0,13	Mezâkî
sünbül	62	0,1	Sâbit

Olmaz	62	0,2	Meşhûrî
dem	61	0,18	Mesîhî
serv	61	0,18	Mesîhî
ehl	61	0,15	İshâk
derd	61	0,27	Usûlî
anı	61	0,11	Hayâlî
bahr	61	0,11	Hayâlî
tâ	61	0,11	Hayâlî
üzre	61	0,11	Hayâlî
câm	61	0,14	Ziyâî
Leb	61	0,14	Ziyâî
hem	61	0,13	Mezâkî
âlem	61	0,1	Sâbit
ammâ	61	0,1	Sâbit
dest	61	0,1	Sâbit
şeb	61	0,1	Sâbit
bâğ	60	0,12	Hayretî
hemân	60	0,12	Hayretî
içinde	60	0,12	Hayretî
itdün	60	0,12	Hayretî
âşık)	60	0,15	İshâk
olan	60	0,15	İshâk
beni	60	0,27	Usûlî
gam	60	0,27	Usûlî
çarh	60	0,11	Hayâlî
göz	60	0,11	Hayâlî
âlem	60	0,14	Ziyâî
âlem	60	0,2	Meşhûrî
ise	59	0,11	Hayretî
Yüz	59	0,11	Hayretî
Derd	59	0,14	İshâk
tîğ	59	0,14	İshâk
Gel	59	0,11	Hayâlî
mey	59	0,11	Hayâlî
olsun	59	0,11	Hayâlî
ser	59	0,11	Hayâlî
aşk	59	0,27	Âşık
Nişân	59	0,27	Âşık
iki	59	0,14	Ziyâî
mey	59	0,14	Ziyâî
bulur	59	0,1	Sâbit
gice	59	0,1	Sâbit
olsun	59	0,1	Sâbit
rûzgâr	59	0,1	Sâbit
olup	59	0,19	Meşhûrî
dahi	58	0,17	Mesîhî
eyler	58	0,11	Hayretî
eyledi	58	0,14	İshâk
Hüsn	58	0,14	İshâk
durur	58	0,26	Usûlî

olsun	58	0,26	Usûlî
yer	58	0,11	Hayâlî
Cân	58	0,27	Âşık
o	58	0,27	Âşık
olup	58	0,27	Âşık
ehl	58	0,14	Ziyâî
olmaz	58	0,14	Ziyâî
böyle	58	0,1	Sâbit
câm	58	0,1	Sâbit
eyle	58	0,1	Sâbit
pîr	58	0,1	Sâbit
sultânum	58	0,1	Sâbit
Didi	57	0,17	Mesîhî
Baş	57	0,11	Hayretî
Mey	57	0,11	Hayretî
mıdur	57	0,11	Hayretî
Olsun	57	0,14	İshâk
belâ	57	0,1	Hayâlî
idi	57	0,13	Ziyâî
ben	57	0,09	Sâbit
hüsn	57	0,09	Sâbit
ise	57	0,09	Sâbit
nâz	57	0,09	Sâbit
ger	56	0,45	Vasfî
olur	56	0,45	Vasfî
bin	56	0,11	Hayretî
nice	56	0,14	İshâk
Seher	56	0,14	İshâk
tâ	56	0,14	İshâk
rûzgâr	56	0,25	Usûlî
kûy	56	0,1	Hayâlî
Muhabbet	56	0,1	Hayâlî
ana	56	0,13	Ziyâî
dem	56	0,13	Ziyâî
seyr	56	0,13	Ziyâî
çeşm	56	0,09	Sâbit
çok	56	0,09	Sâbit
eyleyip	56	0,18	Meşhûrî
içinde	55	0,16	Mesîhî
jâle	55	0,16	Mesîhî
sana	55	0,44	Vasfî
aşka	55	0,11	Hayretî
sultân	55	0,11	Hayretî
gönlüm	55	0,13	İshâk
aceb	55	0,13	Ziyâî
gamda	55	0,13	Ziyâî
sana	55	0,13	Ziyâî
gün	54	0,16	Mesîhî
dostum	54	0,11	Hayretî
gönlüm	54	0,11	Hayretî

beğüm	54	0,13	İshâk
gam	54	0,25	Âşık
serv	54	0,13	Ziyâî
dâğ	54	0,09	Sâbit
âlemde	54	0,18	Meşhûrî
de	54	0,18	Meşhûrî
Hiç	54	0,18	Meşhûrî
lutf	54	0,18	Meşhûrî
olmuş	54	0,18	Meşhûrî
zât	54	0,18	Meşhûrî
âsumân	53	0,13	İshâk
eyler	53	0,13	İshâk
sürûr	53	0,13	İshâk
Eger	53	0,24	Âşık
âşık	53	0,12	Ziyâî
içre	53	0,12	Ziyâî
Hayâl	53	0,09	Sâbit
bana	53	0,17	Meşhûrî
et	53	0,17	Meşhûrî
Hak	53	0,17	Meşhûrî
ana	52	0,13	İshâk
hâtem	52	0,13	İshâk
bin	52	0,23	Usûlî
içre	52	0,23	Usûlî
dahı	52	0,12	Ziyâî
Mest	52	0,12	Ziyâî
Felek	52	0,09	Sâbit
aşk	52	0,09	Sâbit
îd	52	0,09	Sâbit
nûr	52	0,09	Sâbit
Ya	52	0,09	Sâbit
Biri	52	0,17	Meşhûrî
eger	51	0,15	Mesîhî
eyler	51	0,15	Mesîhî
hilâl	51	0,15	Mesîhî
o	51	0,15	Mesîhî
Şol	51	0,15	Mesîhî
Gerek	51	0,12	İshâk
ider	51	0,12	İshâk
güneş	51	0,23	Usûlî
âlemde	51	0,12	Ziyâî
mâh	51	0,12	Ziyâî
ide	51	0,08	Sâbit
lutf	51	0,08	Sâbit
misâl	51	0,08	Sâbit
hazret	51	0,17	Meşhûrî
hüsn	51	0,17	Meşhûrî
N'ola	51	0,17	Meşhûrî
tâ	51	0,17	Meşhûrî
zamân	51	0,17	Meşhûrî

oldı	50	0,4	Vasfî
idüp	50	0,12	İshâk
seni	50	0,12	İshâk
Çün	50	0,22	Usûlî
ehl	50	0,22	Usûlî
ben	50	0,23	Âşık
kıl	50	0,23	Âşık

meger	50	0,12	Ziyâî
olsa	50	0,12	Ziyâî
dem	50	0,08	Sâbit
eyleyüp	50	0,08	Sâbit
Hâk	50	0,08	Sâbit

50'den Fazla Kullanılan Kelimelerin Alfabetik Sırası

Kelime	Sayı	%	Şair
âb	75	0,15	Hayretî
Âb	70	0,15	Mezâkî
Âb	64	0,11	Sâbit
Aceb	123	0,27	Mezâkî
Aceb	84	0,14	Sâbit
aceb	83	0,27	Meşhûrî
aceb	73	0,18	İshâk
Aceb	70	0,14	Hayretî
aceb	55	0,13	Ziyâî
Âh	141	0,27	Hayretî
Âh	95	0,2	Mezâkî
âh	66	0,15	Ziyâî
âlem	81	0,17	Mezâkî
âlem	75	0,14	Hayâlî
âlem	61	0,1	Sâbit
âlem	60	0,14	Ziyâî
âlem	60	0,2	Meşhûrî
Âlemde	65	0,13	Hayretî
âlemde	54	0,18	Meşhûrî
âlemde	51	0,12	Ziyâî
ammâ	85	0,2	Ziyâî
ammâ	61	0,1	Sâbit
ana	121	0,22	Hayâlî
ana	109	0,32	Mesîhî
ana	70	0,32	Âşık
ana	56	0,13	Ziyâî
ana	52	0,13	İshâk
anı	89	0,26	Mesîhî
anı	79	0,19	Ziyâî
anı	61	0,11	Hayâlî
anun	94	0,28	Mesîhî
anun	69	0,16	Ziyâî
anun	67	0,12	Hayâlî
arz	63	0,21	Meşhûrî
âsumân	53	0,13	İshâk
Âşık	115	0,25	Mezâkî
Âşık	93	0,17	Hayâlî
âşık	90	0,15	Sâbit
Âşık	85	0,21	İshâk
âşık	67	0,13	Hayretî
âşık	53	0,12	Ziyâî
âşık)	60	0,15	İshâk
aşk	272	0,53	Hayretî
aşk	219	0,4	Hayâlî
aşk	207	0,45	Mezâkî
aşk	116	0,51	Usûlî
aşk	94	0,22	Ziyâî
aşk	93	0,22	İshâk
aşk	59	0,27	Âşık
aşk	52	0,09	Sâbit
aşka	55	0,11	Hayretî
aşkun	94	0,18	Hayretî
aşkuz	68	0,15	Mezâkî
Bâg	118	0,25	Mezâkî
bâğ	66	0,15	Ziyâî
bâğ	64	0,11	Sâbit
bâğ	60	0,12	Hayretî
bahr	61	0,11	Hayâlî
bana	195	0,46	Ziyâî
bana	190	0,35	Hayâlî
bana	182	0,35	Hayretî
bana	96	0,23	İshâk
bana	94	0,28	Mesîhî
bana	82	0,38	Âşık
bana	53	0,17	Meşhûrî
Baş	57	0,11	Hayretî
beğüm	54	0,13	İshâk
belâ	74	0,17	Ziyâî
belâ	64	0,12	Hayretî
belâ	57	0,1	Hayâlî
ben	308	0,6	Hayretî
ben	207	0,49	Ziyâî
ben	197	0,36	Hayâlî
ben	132	0,39	Mesîhî
ben	118	0,29	İshâk
Ben	85	0,18	Mezâkî
Ben	83	0,37	Usûlî
ben	81	0,65	Vasfî
ben	67	0,22	Meşhûrî
ben	57	0,09	Sâbit
ben	50	0,23	Âşık
beni	178	0,35	Hayretî
Beni	147	0,34	Ziyâî
beni	139	0,26	Hayâlî
beni	104	0,25	İshâk
beni	91	0,27	Mesîhî
beni	80	0,64	Vasfî
beni	60	0,27	Usûlî
benim	140	0,26	Hayâlî
benim	77	0,34	Usûlî
benüm	312	0,61	Hayretî
benüm	161	0,35	Mezâkî
benüm	135	0,32	Ziyâî

benüm	88	0,21	İshâk
benüm	62	0,5	Vasfî
Benzer	85	0,16	Hayâlî
Bezm	121	0,26	Mezâkî
bezm	83	0,15	Hayâlî
bezm	69	0,13	Hayretî
bin	56	0,11	Hayretî
bin	52	0,23	Usûlî
bir	1026	2	Hayretî
bir	912	1,51	Sâbit
bir	722	1,56	Mezâkî
Bir	617	1,13	Hayâlî
Bir	605	1,46	İshâk
Bir	506	1,19	Ziyâî
bir	473	1,56	Meşhûrî
Bir	340	1	Mesîhî
Bir	340	1,51	Usûlî
bir	196	0,9	Âşık
bir	155	1,25	Vasfî
Biri	52	0,17	Meşhûrî
biz	150	0,32	Mezâkî
biz	103	0,2	Hayretî
böyle	282	0,61	Mezâkî
böyle	72	0,24	Meşhûrî
böyle	67	0,16	Ziyâî
böyle	58	0,1	Sâbit
Bu	648	1,26	Hayretî
Bu	630	1,36	Mezâkî
bu	594	0,98	Sâbit
bu	517	1,7	Meşhûrî
bu	450	0,83	Hayâlî
bu	408	0,96	Ziyâî
Bu	315	1,4	Usûlî
bu	302	0,89	Mesîhî
Bu	292	0,71	İshâk
bu	143	1,15	Vasfî
bu	111	0,51	Âşık
bulur	59	0,1	Sâbit
bülbül	104	0,22	Mezâkî
bülbül	70	0,14	Hayretî
bülbül	67	0,12	Hayâlî
câm	133	0,29	Mezâkî
câm	62	0,11	Hayâlî
câm	61	0,14	Ziyâî
câm	58	0,1	Sâbit
cân	271	0,53	Hayretî
cân	186	0,44	Ziyâî
cân	175	0,42	İshâk
Cân	141	0,63	Usûlî
cân	136	0,25	Hayâlî

cân	101	0,22	Mezâkî
Cân	87	0,26	Mesîhî
cân	78	0,13	Sâbit
Cân	58	0,27	Âşık
cânâ	84	0,18	Mezâkî
cihân	65	0,15	Ziyâî
Cihân	62	0,11	Hayâlî
cümle	65	0,16	İshâk
çarh	69	0,11	Sâbit
çarh	64	0,19	Mesîhî
çarh	60	0,11	Hayâlî
çeşm	98	0,21	Mezâkî
çeşm	56	0,09	Sâbit
çok	89	0,19	Mezâkî
çok	68	0,13	Hayretî
çok	64	0,15	Ziyâî
çok	56	0,09	Sâbit
çü	78	0,23	Mesîhî
Çün	113	0,33	Mesîhî
Çün	102	0,2	Hayretî
çün	86	0,2	Ziyâî
çün	76	0,14	Hayâlî
Çün	50	0,22	Usûlî
da	96	0,16	Sâbit
dâg	124	0,27	Mezâkî
dâğ	70	0,13	Hayâlî
Dâğ	63	0,12	Hayretî
dâğ	54	0,09	Sâbit
dahı	52	0,12	Ziyâî
dahi	86	0,28	Meşhûrî
dahi	81	0,17	Mezâkî
dahi	78	0,19	İshâk
dahi	62	0,12	Hayretî
dahi	62	0,11	Hayâlî
dahi	58	0,17	Mesîhî
de	139	0,23	Sâbit
de	92	0,18	Hayretî
de	91	0,2	Mezâkî
de	54	0,18	Meşhûrî
dedi	65	0,12	Hayâlî
degül	190	0,41	Mezâkî
degül	83	0,2	İshâk
degül	82	0,19	Ziyâî
degül	63	0,12	Hayretî
Değül	125	0,21	Sâbit
dem	104	0,2	Hayretî
dem	96	0,18	Hayâlî
dem	86	0,19	Mezâkî
dem	63	0,15	İshâk
dem	61	0,18	Mesîhî

dem	56	0,13	Ziyâî
dem	50	0,08	Sâbit
denlü	68	0,15	Mezâkî
derd	143	0,34	Ziyâî
derd	91	0,18	Hayretî
derd	68	0,12	Hayâlî
derd	61	0,27	Usûlî
Derd	59	0,14	İshâk
derûn	66	0,14	Mezâkî
deryâ	62	0,15	Ziyâî
dest	73	0,16	Mezâkî
dest	61	0,1	Sâbit
didi	78	0,18	Ziyâî
Didi	57	0,17	Mesîhî
dil	375	0,81	Mezâkî
Dil	250	0,49	Hayretî
Dil	205	0,48	Ziyâî
dil	170	0,41	İshâk
dil	169	0,31	Hayâlî
dil	168	0,28	Sâbit
dil	103	0,3	Mesîhî
dil	96	0,43	Usûlî
dil	83	0,27	Meşhûrî
dil	76	0,35	Âşık
dil	62	0,5	Vasfî
diyü	65	0,19	Mesîhî
dostum	54	0,11	Hayretî
durur	143	0,28	Hayretî
durur	99	0,29	Mesîhî
durur	81	0,15	Hayâlî
durur	73	0,59	Vasfî
durur	58	0,26	Usûlî
eder	120	0,39	Meşhûrî
eder	109	0,2	Hayâlî
edip	113	0,37	Meşhûrî
edip	95	0,17	Hayâlî
Eger	112	0,24	Mezâkî
Eger	73	0,14	Hayretî
eger	65	0,15	Ziyâî
Eger	53	0,24	Âşık
eger	51	0,15	Mesîhî
eğer	69	0,17	İshâk
Eğer	63	0,1	Sâbit
ehl	113	0,24	Mezâkî
ehl	108	0,21	Hayretî
ehl	88	0,15	Sâbit
ehl	78	0,26	Meşhûrî
ehl	63	0,12	Hayâlî
ehl	61	0,15	İshâk
ehl	58	0,14	Ziyâî

ehl	50	0,22	Usûlî
et	64	0,12	Hayâlî
et	53	0,17	Meşhûrî
etdi	109	0,36	Meşhûrî
etti	95	0,17	Hayâlî
ey	766	1,49	Hayretî
ey	594	1,39	Ziyâî
ey	523	0,96	Hayâlî
Ey	297	0,64	Mezâkî
ey	292	0,86	Mesîhî
Ey	268	1,19	Usûlî
Ey	165	0,4	İshâk
ey	145	0,24	Sâbit
ey	113	0,91	Vasfî
Ey	81	0,27	Meşhûrî
Ey	80	0,37	Âşık
eyle	106	0,25	Ziyâî
Eyle	100	0,19	Hayretî
eyle	99	0,18	Hayâlî
eyle	95	0,23	İshâk
eyle	71	0,15	Mezâkî
eyle	66	0,29	Usûlî
eyle	58	0,1	Sâbit
eyledi	124	0,23	Hayâlî
eyledi	83	0,14	Sâbit
eyledi	79	0,26	Meşhûrî
eyledi	66	0,13	Hayretî
eyledi	58	0,14	İshâk
eyledün	74	0,14	Hayretî
eyler	237	0,51	Mezâkî
eyler	119	0,28	Ziyâî
eyler	110	0,18	Sâbit
eyler	102	0,19	Hayâlî
eyler	83	0,38	Âşık
eyler	58	0,11	Hayretî
eyler	53	0,13	İshâk
eyler	51	0,15	Mesîhî
eyleyip	56	0,18	Meşhûrî
eyleyüp	50	0,08	Sâbit
felek	96	0,18	Hayâlî
Felek	88	0,19	Mezâkî
Felek	52	0,09	Sâbit
feyz	81	0,17	Mezâkî
Feyz	65	0,11	Sâbit
gam	170	0,33	Hayretî
gam	139	0,33	Ziyâî
gam	123	0,23	Hayâlî
gam	118	0,25	Mezâkî
gam	117	0,28	İshâk
gam	60	0,27	Usûlî

gam	54	0,25	Âşık
gamda	55	0,13	Ziyâî
gamze	82	0,18	Mezâkî
gel	155	0,3	Hayretî
gel	127	0,31	İshâk
gel	71	0,32	Usûlî
Gel	65	0,15	Ziyâî
Gel	59	0,11	Hayâlî
geldi	163	0,27	Sâbit
geldi	96	0,21	Mezâkî
ger	113	0,33	Mesîhî
ger	81	0,2	İshâk
Ger	73	0,14	Hayretî
ger	71	0,17	Ziyâî
Ger	66	0,12	Hayâlî
ger	56	0,45	Vasfî
gerçi	63	0,12	Hayretî
Gerek	51	0,12	İshâk
gibi	508	0,84	Sâbit
gibi	420	0,82	Hayretî
gibi	352	0,65	Hayâlî
gibi	270	0,65	İshâk
gibi	218	0,47	Mezâkî
gibi	198	0,58	Mesîhî
gibi	191	0,63	Meşhûrî
gibi	183	0,43	Ziyâî
gibi	127	0,56	Usûlî
gibi	121	0,55	Âşık
gibi	83	0,67	Vasfî
gice	68	0,2	Mesîhî
gice	64	0,15	Ziyâî
gice	59	0,1	Sâbit
gonca	71	0,13	Hayâlî
gönlüm	55	0,13	İshâk
gönlüm	54	0,11	Hayretî
gönül	192	0,41	Mezâkî
Gönül	185	0,36	Hayretî
gönül	113	0,21	Hayâlî
Gönül	94	0,42	Usûlî
gönül	68	0,16	Ziyâî
gör	108	0,23	Mezâkî
gördük	66	0,14	Mezâkî
göz	86	0,17	Hayretî
göz	60	0,11	Hayâlî
gül	183	0,34	Hayâlî
Gül	177	0,38	Mezâkî
Gül	163	0,27	Sâbit
Gül	141	0,27	Hayretî
gül	115	0,28	İshâk
gül	99	0,45	Âşık

gül	96	0,22	Ziyâî
gül	86	0,25	Mesîhî
Gül	78	0,63	Vasfî
gün	159	0,31	Hayretî
gün	121	0,22	Hayâlî
gün	98	0,24	İshâk
gün	70	0,12	Sâbit
gün	65	0,15	Ziyâî
gün	54	0,16	Mesîhî
güneş	62	0,15	Ziyâî
güneş	51	0,23	Usûlî
Hak	53	0,17	Meşhûrî
hâk	82	0,16	Hayretî
hâk	73	0,13	Hayâlî
Hâk	50	0,08	Sâbit
hâtem	52	0,13	İshâk
hayâl	67	0,14	Mezâkî
Hayâl	53	0,09	Sâbit
hazret	51	0,17	Meşhûrî
heb	75	0,12	Sâbit
hem	142	0,47	Meşhûrî
hem	61	0,13	Mezâkî
hemân	83	0,18	Mezâkî
hemân	66	0,15	Ziyâî
hemân	64	0,21	Meşhûrî
hemân	60	0,12	Hayretî
Hep	135	0,29	Mezâkî
her	443	0,81	Hayâlî
her	358	0,7	Hayretî
Her	276	0,82	Mesîhî
Her	254	0,55	Mezâkî
Her	248	0,6	İshâk
her	231	0,38	Sâbit
her	196	0,46	Ziyâî
her	151	0,5	Meşhûrî
Her	148	0,66	Usûlî
her	107	0,86	Vasfî
her	105	0,48	Âşık
Hiç	54	0,18	Meşhûrî
hilâl	51	0,15	Mesîhî
hûn	62	0,13	Mezâkî
hüsn	65	0,14	Mezâkî
Hüsn	58	0,14	İshâk
hüsn	57	0,09	Sâbit
hüsn	51	0,17	Meşhûrî
içinde	94	0,17	Hayâlî
içinde	60	0,12	Hayretî
içinde	55	0,16	Mesîhî
içre	126	0,23	Hayâlî
içre	89	0,26	Mesîhî

içre	78	0,15	Hayretî
içre	53	0,12	Ziyâî
içre	52	0,23	Usûlî
içün	86	0,14	Sâbit
içün	85	0,25	Mesîhî
içün	70	0,14	Hayretî
îd	52	0,09	Sâbit
ide	65	0,16	İshâk
ide	64	0,19	Mesîhî
ide	51	0,08	Sâbit
İder	234	0,39	Sâbit
ider	141	0,3	Mezâkî
ider	101	0,24	Ziyâî
ider	93	0,27	Mesîhî
ider	62	0,12	Hayretî
ider	51	0,12	İshâk
idi	96	0,16	Sâbit
idi	80	0,24	Mesîhî
idi	77	0,15	Hayretî
idi	75	0,18	İshâk
idi	64	0,12	Hayâlî
idi	63	0,14	Mezâkî
idi	57	0,13	Ziyâî
İdüp	192	0,32	Sâbit
idüp	91	0,18	Hayretî
İdüp	76	0,35	Âşık
idüp	74	0,16	Mezâkî
idüp	50	0,12	İshâk
iken	128	0,28	Mezâkî
iken	80	0,15	Hayâlî
iken	68	0,16	Ziyâî
iken	65	0,11	Sâbit
iken	63	0,21	Meşhûrî
iken	62	0,18	Mesîhî
iki	134	0,25	Hayâlî
iki	85	0,14	Sâbit
iki	81	0,24	Mesîhî
İki	76	0,18	İshâk
iki	75	0,15	Hayretî
iki	59	0,14	Ziyâî
ile	775	1,29	Sâbit
ile	677	1,46	Mezâkî
ile	609	1,19	Hayretî
ile	549	1,33	İshâk
ile	518	0,95	Hayâlî
ile	448	1,05	Ziyâî
ile	447	1,32	Mesîhî
ile	295	0,97	Meşhûrî
ile	280	1,28	Âşık
ile	202	0,9	Usûlî

ile	181	1,45	Vasfî
imiş	83	0,16	Hayretî
ise	95	0,2	Mezâkî
ise	83	0,19	Ziyâî
ise	80	0,19	İshâk
ise	71	0,21	Mesîhî
ise	67	0,22	Meşhûrî
ise	59	0,11	Hayretî
ise	57	0,09	Sâbit
isen	71	0,14	Hayretî
it	84	0,16	Hayretî
itdi	171	0,28	Sâbit
itdi	159	0,31	Hayretî
itdi	129	0,3	Ziyâî
itdi	126	0,27	Mezâkî
itdi	80	0,24	Mesîhî
itdi	74	0,34	Âşık
İtdi	69	0,17	İshâk
itdün	60	0,12	Hayretî
itse	95	0,2	Mezâkî
itse	65	0,11	Sâbit
jâle	55	0,16	Mesîhî
kadar	93	0,2	Mezâkî
Kan	103	0,2	Hayretî
kan	84	0,15	Hayâlî
kıl	62	0,11	Hayâlî
kıl	50	0,23	Âşık
kıldı	72	0,12	Sâbit
ki	548	1,33	İshâk
ki	444	1,31	Mesîhî
Ki	408	0,68	Sâbit
ki	398	0,86	Mezâkî
Ki	354	0,83	Ziyâî
Ki	349	0,64	Hayâlî
ki	274	0,53	Hayretî
ki	254	0,84	Meşhûrî
ki	211	0,97	Âşık
ki	202	1,62	Vasfî
ki	134	0,59	Usûlî
kim	569	1,23	Mezâkî
kim	412	0,76	Hayâlî
kim	352	1,16	Meşhûrî
kim	290	0,56	Hayretî
kim	245	0,59	İshâk
kim	245	0,57	Ziyâî
kim	237	0,39	Sâbit
kim	187	1,5	Vasfî
Kim	180	0,8	Usûlî
kim	127	0,38	Mesîhî
kim	74	0,34	Âşık

kişi	63	0,15	İshâk
kûy	56	0,1	Hayâlî
Leb	61	0,14	Ziyâî
Lutf	67	0,14	Mezâkî
lutf	54	0,18	Meşhûrî
lutf	51	0,08	Sâbit
mâh	85	0,16	Hayâlî
mâh	51	0,12	Ziyâî
ma'nâdur	104	0,22	Mezâkî
Mecnûn	102	0,19	Hayâlî
meded	67	0,13	Hayretî
meger	50	0,12	Ziyâî
meh	77	0,14	Hayâlî
mest	100	0,22	Mezâkî
Mest	52	0,12	Ziyâî
mey	96	0,21	Mezâkî
mey	59	0,11	Hayâlî
mey	59	0,14	Ziyâî
Mey	57	0,11	Hayretî
mıdur	57	0,11	Hayretî
mihr	130	0,28	Mezâkî
mihr	104	0,19	Hayâlî
Mihr	63	0,12	Hayretî
misâl	51	0,08	Sâbit
muhabbet	105	0,23	Mezâkî
Muhabbet	56	0,1	Hayâlî
nâz	98	0,21	Mezâkî
nâz	57	0,09	Sâbit
nazar	69	0,13	Hayâlî
Nazm	69	0,15	Mezâkî
Ne	559	1,2	Mezâkî
Ne	314	0,52	Sâbit
ne	291	0,7	İshâk
ne	250	0,49	Hayretî
ne	221	0,73	Meşhûrî
ne	219	0,51	Ziyâî
ne	180	0,53	Mesîhî
ne	177	0,32	Hayâlî
Ne	102	0,47	Âşık
ne	96	0,43	Usûlî
Ne	70	0,56	Vasfî
Nedür	81	0,17	Mezâkî
Nice	132	0,24	Hayâlî
nice	118	0,25	Mezâkî
nice	102	0,3	Mesîhî
Nice	92	0,3	Meşhûrî
nice	63	0,28	Usûlî
nice	56	0,14	İshâk
niçe	99	0,19	Hayretî
niçe	82	0,19	Ziyâî

Nişân	59	0,27	Âşık
nola	81	0,15	Hayâlî
N'ola	247	0,53	Mezâkî
N'ola	97	0,16	Sâbit
N'ola	68	0,31	Âşık
N'ola	51	0,17	Meşhûrî
nûr	52	0,09	Sâbit
O	409	0,68	Sâbit
O	256	0,55	Mezâkî
o	210	0,69	Meşhûrî
o	137	0,32	Ziyâî
o	90	0,17	Hayâlî
o	65	0,16	İshâk
o	58	0,27	Âşık
o	51	0,15	Mesîhî
ol	582	1,25	Mezâkî
ol	540	1,27	Ziyâî
ol	534	0,98	Hayâlî
ol	496	0,97	Hayretî
Ol	460	1,11	İshâk
ol	443	0,73	Sâbit
ol	302	0,89	Mesîhî
ol	230	0,76	Meşhûrî
ol	196	0,87	Usûlî
ol	136	1,09	Vasfî
ol	118	0,54	Âşık
ola	177	0,43	İshâk
ola	117	0,21	Hayâlî
ola	109	0,32	Mesîhî
Ola	89	0,41	Âşık
ola	85	0,17	Hayretî
ola	80	0,17	Mezâkî
ola	71	0,12	Sâbit
ola	66	0,53	Vasfî
ola	65	0,15	Ziyâî
Ola	65	0,21	Meşhûrî
olan	86	0,17	Hayretî
olan	67	0,12	Hayâlî
olan	60	0,15	İshâk
oldı	252	0,54	Mezâkî
oldı	204	0,4	Hayretî
oldı	202	0,33	Sâbit
oldı	169	0,4	Ziyâî
oldı	135	0,62	Âşık
Oldı	121	0,29	İshâk
oldı	102	0,3	Mesîhî
oldı	50	0,4	Vasfî
oldu	274	0,5	Hayâlî
oldu	131	0,43	Meşhûrî
oldu	74	0,33	Usûlî

olmaz	134	0,29	Mezâkî
olmaz	84	0,14	Sâbit
olmaz	65	0,16	İshâk
Olmaz	62	0,2	Meşhûrî
olmaz	58	0,14	Ziyâî
olmuş	63	0,12	Hayâlî
olmuş	54	0,18	Meşhûrî
olsa	281	0,61	Mezâkî
olsa	127	0,21	Sâbit
olsa	91	0,22	İshâk
olsa	90	0,3	Meşhûrî
olsa	50	0,12	Ziyâî
olsun	104	0,2	Hayretî
olsun	59	0,11	Hayâlî
olsun	59	0,1	Sâbit
olsun	58	0,26	Usûlî
Olsun	57	0,14	İshâk
olup	97	0,16	Sâbit
olup	96	0,19	Hayretî
olup	94	0,2	Mezâkî
olup	64	0,12	Hayâlî
olup	59	0,19	Meşhûrî
olup	58	0,27	Âşık
olur	352	0,76	Mezâkî
olur	224	0,37	Sâbit
olur	158	0,37	Ziyâî
olur	154	0,37	İshâk
olur	141	0,27	Hayretî
olur	128	0,38	Mesîhî
olur	121	0,4	Meşhûrî
olur	108	0,2	Hayâlî
Olur	87	0,4	Âşık
olur	84	0,37	Usûlî
olur	56	0,45	Vasfî
pîr	58	0,1	Sâbit
rûzgâr	93	0,2	Mezâkî
rûzgâr	79	0,15	Hayretî
rûzgâr	59	0,1	Sâbit
rûzgâr	56	0,25	Usûlî
sadr	64	0,11	Sâbit
sana	119	0,23	Hayretî
sana	101	0,19	Hayâlî
sana	78	0,19	İshâk
sana	67	0,2	Mesîhî
sana	66	0,22	Meşhûrî
sana	55	0,44	Vasfî
sana	55	0,13	Ziyâî
Seher	56	0,14	İshâk
Sen	204	0,4	Hayretî
Sen	159	0,29	Hayâlî

sen	129	0,31	İshâk
Sen	99	0,29	Mesîhî
sen	74	0,33	Usûlî
Sen	70	0,16	Ziyâî
Sen	64	0,21	Meşhûrî
seni	50	0,12	İshâk
senin	71	0,13	Hayâlî
senün	136	0,26	Hayretî
senün	69	0,16	Ziyâî
ser	119	0,26	Mezâkî
ser	59	0,11	Hayâlî
serv	98	0,19	Hayretî
serv	91	0,17	Hayâlî
serv	76	0,18	İshâk
serv	61	0,18	Mesîhî
serv	54	0,13	Ziyâî
seyr	71	0,15	Mezâkî
seyr	56	0,13	Ziyâî
sultân	55	0,11	Hayretî
sultânum	58	0,1	Sâbit
sünbül	62	0,1	Sâbit
sürûr	53	0,13	İshâk
Şâh	104	0,19	Hayâlî
şâh	93	0,18	Hayretî
şâh	63	0,21	Meşhûrî
şeb	61	0,1	Sâbit
Şem	69	0,13	Hayâlî
şevk	123	0,27	Mezâkî
şimdi	97	0,21	Mezâkî
Şimdi	84	0,2	Ziyâî
Şol	90	0,18	Hayretî
Şol	70	0,13	Hayâlî
Şol	51	0,15	Mesîhî
Şu	84	0,14	Sâbit
tâ	76	0,16	Mezâkî
tâ	61	0,11	Hayâlî
tâ	56	0,14	İshâk
tâ	51	0,17	Meşhûrî
tâze	65	0,11	Sâbit
tîg	71	0,15	Mezâkî
tîğ	76	0,14	Hayâlî
tîğ	59	0,14	İshâk
Tü	62	0,15	İshâk
üzre	97	0,32	Meşhûrî
üzre	86	0,14	Sâbit
üzre	64	0,19	Mesîhî
üzre	63	0,14	Mezâkî
üzre	61	0,11	Hayâlî
var	187	0,44	Ziyâî
Var	184	0,34	Hayâlî

var	174	0,34	Hayretî
var	126	0,21	Sâbit
Var	120	0,39	Meşhûrî
var	118	0,25	Mezâkî
var	88	0,26	Mesîhî
var	79	0,35	Usûlî
var	66	0,3	Âşık
Ya	52	0,09	Sâbit
yâ	188	0,37	Hayretî
yâ	89	0,29	Meşhûrî
yâ	75	0,18	Ziyâî
yâ	73	0,32	Usûlî
yâr	143	0,28	Hayretî
yâr	121	0,28	Ziyâî
Yâr	104	0,22	Mezâkî
yâr	97	0,18	Hayâlî
yâr	71	0,21	Mesîhî
yer	58	0,11	Hayâlî
yine	240	0,47	Hayretî

yine	224	0,48	Mezâkî
yine	144	0,24	Sâbit
yine	134	0,44	Meşhûrî
yine	76	0,22	Mesîhî
yine	74	0,33	Usûlî
yine	62	0,11	Hayâlî
yok	116	0,27	Ziyâî
yok	86	0,16	Hayâlî
Yok	85	0,18	Mezâkî
yok	71	0,12	Sâbit
yok	68	0,13	Hayretî
yok	66	0,29	Usûlî
yüz	76	0,14	Hayâlî
Yüz	59	0,11	Hayretî
zamân	51	0,17	Meşhûrî
zamâne	119	0,26	Mezâkî
zât	54	0,18	Meşhûrî

Yukarıdaki tablolarda 50'den fazla tekrarlanan kelimeler, her bir şair için ayrı ayrı kullanım sıklığına göre sıralanmıştı. Bu kelimeler bütün şairler için topluca verildiğinde, divanlarda ortak olarak 50'den fazla tekrarlanan sözcüklerin aşağıdaki 204 kelime olduğu görülür. Bu tablo da yine önce kelime sıklığına, sonra da alfabetik sıraya göre iki şekilde düzenlenmiştir:

Kelime Sıklık Tablosu

Kelime	Sayı
bir	5892
ile	4981
bu	4410
ol	4037
ki	3576
ey	3324
kim	2918
gibi	2671
her	2517
ne	2479
dil	1757
oldu	1714
olur	1613
ben	1385
o	1276
cân	1233
var	1142
gül	1138
aşk	1112
itdi	1022

benim	975
yine	954
ola	924
ider	911
bana	892
eyler	813
beni	799
sen	799
gam	781
idüp	691
gönül	652
değül	643
olsa	639
âşık	621
ehl	619
eyle	595
gün	567
nice	563
sana	543
yâr	536
dem	516

idi	512
ise	512
iki	510
yok	492
aceb	488
eğer	486
böyle	479
dahi	479
gel	477
olup	468
iken	466
n'ola	463
ger	460
durur	454
çün	427
yâ	425
derd	422
eyledi	410
ana	408
olmaz	403
içre	398

serv	380
üzre	371
âlem	337
olsun	337
câm	314
dâğ	311
bâğ	308
âh	302
mihr	297
rûzgâr	287
çok	277
senün	276
bezm	273
hemân	273
mey	271
şâh	260
geldi	259
biz	253
tâ	244
bülbül	241
içün	241
felek	236
hüsn	231
anun	230
anı	229
etdi	214
olan	213
şol	211
âb	209
içinde	209
tîğ	206
hâk	205
hem	203
it	201
didi	200
belâ	195
çarh	193
gice	191
kan	187
niçe	181
şimdi	181
ide	180
ser	178
lutf	172
âlemde	170
muhabbet	161
itse	160
nâz	155
çeşm	154

mest	152
ammâ	146
feyz	146
göz	146
mâh	136
hep	135
yüz	135
dest	134
cihân	127
seyr	127
şevk	123
hayâl	120
zamâne	119
et	117
olmuş	117
güneş	113
kıl	112
gönlüm	109
bin	108
gör	108
eyleyip	106
ma'nâdur	104
mecnûn	102
aşkun	94
kadar	93
benzer	85
cânâ	84
şu	84
imiş	83
gamze	82
nedür	81
nola	81
çü	78
meh	77
heb	75
eyledün	74
kıldı	72
gonca	71
isen	71
nazar	69
nazm	69
şem	69
aşkuz	68
denlü	68
meded	67
derûn	66
gördük	66
cümle	65
diyü	65

tâze	65
sadr	64
arz	63
gerçi	63
kişi	63
deryâ	62
hûn	62
sünbül	62
tü	62
bahr	61
leb	61
şeb	61
itdün	60
bulur	59
nişân	59
pîr	58
sultânum	58
yer	58
baş	57
kûy	56
seher	56
aşka	55
gamda	55
jâle	55
sultân	55
beğüm	54
dostum	54
hiç	54
zât	54
âsumân	53
hak	53
sürûr	53
biri	52
hâtem	52
îd	52
nûr	52
ya	52
gerek	51
hazret	51
hilâl	51
misâl	51
zamân	51
meğer	50
seni	50

Çok Tekrarlanan Kelimelerin Alfabetik Sırası

Kelime	Sayı
âb	209
aceb	488
âh	302
âlem	337
âlemde	170
ammâ	146
ana	408
anı	229
anun	230
arz	63
âsumân	53
âşık	621
aşk	1112
aşka	55
aşkun	94
aşkuz	68
bâğ	308
bahr	61
bana	892
baş	57
beğüm	54
belâ	195
ben	1385
beni	799
benim	975
benzer	85
bezm	273
bin	108
bir	5892
biri	52
biz	253
böyle	479
bu	4410
bulur	59
bülbül	241
câm	314
cân	1233
cânâ	84
cihân	127
cümle	65
çarh	193
çeşm	154
çok	277
çü	78
çün	427
dâğ	311
dahi	479
değül	643
dem	516
denlü	68
derd	422
derûn	66
deryâ	62
dest	134
didi	200
dil	1757
diyü	65
dostum	54
durur	454
eğer	486
ehl	619
et	117
etdi	214
ey	3324
eyle	595
eyledi	410
eyledün	74
eyler	813
eyleyip	106
felek	236
feyz	146
gam	781
gamda	55
gamze	82
gel	477
geldi	259
ger	460
gerçi	63
gerek	51
gibi	2671
gice	191
gonca	71
gönlüm	109
gönül	652
gör	108
gördük	66
göz	146
gül	1138
gün	567
güneş	113
hak	53
hâk	205
hâtem	52
hayâl	120
hazret	51
heb	75
hem	203
hemân	273
hep	135
her	2517
hiç	54
hilâl	51
hûn	62
hüsn	231
içinde	209
içre	398
içün	241
îd	52
ide	180
ider	911
idi	512
idüp	691
iken	466
iki	510
ile	4981
imiş	83
ise	512
isen	71
it	201
itdi	1022
itdün	60
itse	160
jâle	55
kadar	93
kan	187
kıl	112
kıldı	72
ki	3576
kim	2918
kişi	63
kûy	56
leb	61
lutf	172
mâh	136
ma'nâdur	104
mecnûn	102
meded	67
meğer	50
meh	77
mest	152

mey	271
mihr	297
misâl	51
muhabbet	161
nâz	155
nazar	69
nazm	69
ne	2479
nedür	81
nice	563
niçe	181
nişân	59
nola	81
n'ola	463
nûr	52
o	1276
ol	4037
ola	924
olan	213
oldu	1714
olmaz	403
olmuş	117

olsa	639
olsun	337
olup	468
olur	1613
pîr	58
rûzgâr	287
sadr	64
sana	543
seher	56
sen	799
seni	50
senün	276
ser	178
serv	380
seyr	127
sultân	55
sultânum	58
sünbül	62
sürûr	53
şâh	260
şeb	61
şem	69

şevk	123
şimdi	181
şol	211
şu	84
tâ	244
tâze	65
tîğ	206
tü	62
üzre	371
var	1142
ya	52
yâ	425
yâr	536
yer	58
yine	954
yok	492
yüz	135
zamân	51
zamâne	119
zât	54

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere, Rumeli şairlerinin çekimsiz olarak en fazla kullandıkları kelime, 5892 tekrarla *"bir"* sözcüğüdür. Onu 4410 defa tekrar eden *"bu"* sıfatı takip eder. Buna karşılık *"şu"* sıfatı sadece 295 defa tekrarlanır. Sayılardan *"iki"* 510, *"bin"* ise 108 defa kullanılır. *"Bir"* sözcüğü, nazım, nesir Türkçe'de en fazla kullanılan kelimelerden olduğu için Rumeli şairlerinin şiirlerinde de fazlaca yer almıştır. Bunların şiirde fazla kullanılmış olması, sadece Rumeli şairlerine özgü değildir; başka divan şairlerinde de benzer sayılar tespit edilebilir.

Rumeli şairlerinin şiirlerinde çok fazla görülen kelimelerin başında *"ben, sen"* zamirleriyle "o" sıfat ve zamiri gelir.

Sıfat ve Zamirler

Ben

"Ben" zamiri, çekimli hâlleriyle birlikte şiirde en fazla kullanılan sözcükler arasında ilk sıraları alır. Tek olarak 1385 defa kullanılan bu kelime, çekimli şekilleriyle birlikte, beni (799), benim (975), bana (892), biz (253) olmak üzere toplam 4051 defa tekrarlanır. Zamirler içerisinde ise en fazla kullanılanıdır. Şiirde konuşan öncelikli olarak âşıktır. Şair, kendi şiirini methediyor, fahriye yapıyor, kendisinden bahsediyorsa, bu durumda *"ben"*, şairi karşılar. Ancak şiirin genellikle öznesi âşık olduğundan, *"ben"* sözcüğü de *"şâir"*den çok *"âşık"*ı ifade eder. Şiirin ağırlıklı konusu aşk ve âşığın çektiği dertlerdir. Dolayısıyla öncelikli olarak şiirin öznesi kendisini anlattığından *"ben"* kavramı şiirde en önde gelen zamirdir. Şiirin iki temel kahramanı, öznesi *"ben: âşık"* ve "sen: sevgili"dir. Burada söz konusu edilen şiirlerde, "ben kavramı, sen kavramının yaklaşık üç katı fazla kullanılmıştır. Dolayısıyla şair, şiirde sevgiliden çok kendisini dile

getirmiştir. Şiirde konuşan *"âşık: ben"*dir. *"Sevgili: sen"* konuşandan çok dinleyen, kendisine hitap edilen konumundadır. Bu sebeple *"ben"*in *"sen"*e göre üç kat fazla kullanılması tabii bir durumdur. Burada incelenen şiirlere göre, divan şiirinin veya Rumeli şairlerinin şiirlerinin *"ben merkezli"* olduğu söylenebilir.

"Ben" zamirinin çokluk şekli olan *"biz"*, incelenen bütün şiirler içerisinde, sadece 250 defa tekrarlanmıştır. Görüldüğü gibi *"ben"*e öncelik verilmiştir. *"Biz"* zamiri, *"ben"* zamirine göre çok önemsiz görülebilecek kadar az kullanılmıştır.

Şiirde aşağı yukarı birbiriyle aynı anlama gelecek şekilde kullanılan *"dil, can* ve *gönül"* kavramları da çok fazlaca yer alır. Hatta dil ve can sözcükleri *"cân u dil"* veya *"dil ü can"* biçiminde birbirinin yerine geçek şekilde terkiplerde birlikte ve yakın anlamlı kullanılır. Dil (1757), cân (1233), gönül (651), gönlüm (109) sözcükleri de genellikle *"âşık"*ın benzetilenidir. Dolayısıyla bunlar da *"ben"* zamiriyle birlikte düşünüldüğünde, şiirin ağırlık merkezini, şiirin öznesini *"ben"* kavramı oluşturur. Ayrıca bu isim ve zamirlere 621 defa kullanılan *"âşık"* sözcüğünün kendisini de eklemek gerekir.

Burada, sadece 50 ve üzerinde tekrar eden kelimeler ele alındığından, "âşık" sözcüğünün 50'den az tekrarlanıp da listeye alınmayan çekimli hâlleri de dikkate alındığında, aslında bu kelimenin de çok fazla kullanılmış olduğu görülecektir. Âşığın en fazla benzetildiği *"bülbül (241)"* vb. kavramlar da buraya eklendiğinde, şiirin öznesinin *"ben: âşık"* olduğu ortaya çıkar. Buna göre özelde Rumeli şairlerinin şiirlerinin, genelde ise divan şiirinin *"ben: âşık merkezli"* bir şiir olduğu söylenebilir.

Âşık (şair, ben) kavramıyla birlikte en fazla kullanılan "dil, can, gönül" sözcükleri, soyut kelimelerdir. Âşığın benzetileni olan "bülbül" ise somuttur. Dolayısıyla âşıkla ilgili olarak daha çok soyut, mânevi kavramlara yer verildiği görülmektedir.

Sen

Rumeli şairlerinin şiirlerinde, 50'den fazla tekrarlanan sözcüklerden *"sen"* zamiri, tek başına 799, çekimli şekilleriyle birlikte senin (276), sana (541), seni (50) biçiminde 1666 defa kullanılmıştır. *"Sen"* zamiri, yer aldığı şiire göre değişik kelime veya kavramların karşılığı olur. Söz konusu şiir eğer bir kaside ise, burada sen, kasidenin sunulduğu sultan, vezir vb. için kullanılmış demektir. Rindâne bir şiirde bazen şairin eleştirdiği sofu veya zahit de olabilmektedir. Sen kavramının en öncelikli karşılığı tabi ki "sevgili" olmaktadır. *"Sen"* zamiri bazen de "âşık"ın kendisini ifade edebilmektedir. Ancak, ben zamiri büyük bir çoğunlukla âşık veya şairi karşılarken *"sen"* zamiri her zaman sevgili için kullanılmamakta, aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere, şiire göre muhatap değiştikçe *"sen"*in karşılığı da değişmektedir. *"Sen"* zamirinin karşılığını tespit etmek için, bu ifadenin yer aldığı beyit veya bentlerin tek tek gözden geçirilmesine ihtiyaç vardır; oysa, ben kavramı genellikle âşık veya şair için kullanılmıştır.

Bir kasideden alınan şu beyitteki *"sen"* kelimesi, *"padişah"* için kullanılmıştır.

Sen şehriyâr öninde takup boynına kemend
Taksîr-i hıdmet içün ider i'tizâr tîğ

İshâk K 5/7

Sevgilinin padişaha benzetildiği şu beyitte, *"sen"* sözcüğü, *"sevgili"*yi ifade eder:

İshâk gam sipâhına mağlûbdur yine
Sen pâdişâhı var ise gâlib sever geçer
İshâk G 55/5

Şu beyitte ise *"sen"* sözcüğünün karşılığı *"şair"*in kendisi, daha doğrusu *"âşık"*tır:

Sen dahi dil derdine İshâk dermân umma kim
Çünki şol bir gözleri mekkâra düşdi gönlimüz
İshâk G 94/5

O

Rumeli şairlerinin 4037 defa tekrarladıkları *"ol"* sözcüğünün karşılığı kullanıldığı yere göre değişmektedir. Kelime tek başına *"ol"* şeklinde kullanıldığında, bazen "ol-" fiilini ifade etmekte; bazen de vezne göre *"o"* sözcüğüyle eşanlamlı kullanılarak sıfat veya zamir olabilmektedir. Dolayısıyla bu sözcük birden fazla kavramı karşıladığından Türkçe cümle yapısının da bir özelliği olarak şiirde fazlaca yer almaktadır.

Şiirde *"ol"* gibi *"o"* sözcüğü de tek başına 1276 defa tekrarlanmıştır. Bu sözcük de yer aldığı söz grubu içerisinde sıfat veya zamir görevini üstlenmektedir. Sözcük "ana (408), anı (229), anın (230)" şeklindeki çekimli şekilleriyle 2143 defa kullanılmıştır. Hem fiil hem de sıfat veya zamir yerini tutan *"ol"* şeklindeki kullanımıyla birlikte, *"o"* sözcüğünün çekimli şekilleriyle beraber 6180 defa tekrarlandığı tespit edilmiştir.

"Ben" sözcüğü daha çok "âşık/şair" yerinde kulanıldığından fazlaca tekrarlanır. *"Sen"* sözcüğü pek çok muhatabı içine aldığı hâlde *"ben"* kavramına göre, şiirde daha az yer tutar. *"O"* sözcüğü ise *"ol"* biçimiyle birlikte çok geniş bir anlam kadrosunu karşılayacak şekilde şiirde en fazla yer alan zamir/sıfat olarak karşımıza çıkar. "Ol" sözcüğü aynı zamanda "ol-" fiilinin çekimsiz şeklidir. Bu sebeple de kelimenin tekrar sayısı fazla görünmektedir.

Bu üç zamirden *"ben"*in ifade ettiği kavramlar (âşık, şair) az olmakla birlikte kullanım sayısı fazladır. *"Sen"* sözcüğü değişik muhatapları içine almasına rağmen *"ben"*e göre daha az kullanılmaktadır. *"O"* zamir, sıfat ve "ol-" şeklinde fiili de karşıladığından bu üç sözcük içerisinde en fazla kullanılan kelime olmuştur.

Fiiller

Rumeli şairlerinin çok tekrarladıkları fiillere bakıldığında, şiirde çekimli ve çekimsiz biçimiyle en fazla ***"ol-"*** fiilinin yer aldığı görülür. Kelime, *"oldu (1714), olmuş (117), olur (1613), ola (924), olsa (639), olsun (337), olmaz (403)"* biçimleriyle toplam 5747 defa kullanılır. Fiilin daha çok geçmiş ve geniş zaman biçimi kullanılır. Geniş zamanın olumsuzu dışında olumlu veya istek biçimlerine yer verilir. Ayrıca bu sözcüğün *"olup (468), olan (213)"* gibi zarf/sıfat-fiil

biçimindeki kullanımları da buraya eklenebilir. Ayrıca divanlarda "ol" şeklinde daha çok sıfat/zamir olarak 4037 defa tekrarlanan sözcüğün bir kısmı da "ol-" fiilinin karşılığı olarak buraya alınabilir.

Olmak fiilinden sonra, onun kadar olmasa da ***"et-"*** 2778: [itdi (1012), ider (682), itse (160), it (201), itdün (60), ide (180)], ***"eyle-"*** 1892: [eyler (813), eyle (595), eyledi (410), eyledün (74)] ve ***"i-"*** 1644: [idi (512), ise (512), isen (71), iken (466), imiş (83)] yardımcı fiilleri tekrarlanır. Bunların zarf-fiil biçimleri de edip (691) eyleyüp (106) şeklinde görülür. Bunlar, Türkçe cümle yapısında geniş bir kullanıma sahip temel yardımcı fiiller olmaları sebebiyle fazlaca yer alırlar.

Birkaç bin defa tekrarlanan bu fiillere ek olarak şu fiillerin de 500'den az olsa bile şiirde fazlaca kullanılmış olduğu görülmektedir: *gel (477), geldi (259), de (376), didi (200), durur (454), gör (108), gördük (66), kıl (112), kıldı (72), bulur (59).*

İsimler

Şiirde en fazla âşık ele alındığı ve şair bir âşık olarak kendisini tanıttığı için, en fazla kullanılan kelimeler de doğal olarak âşıkla ve aşkla ilgilidir.

Rumeli şairlerinin en fazla kullandığı isimlerin başında, daha çok terkip hâlinde beraber kullanılan *"dil (1757), cân (1233)"* kelimeleri gelir. *"Gönül (651), gönlüm (109)"* sözleri de bunlarla yakın anlamda ve genellikle "âşık"la ilgili olarak ele alınır ve âşığın benzetileni olur veya tecrit sanatıyla âşığın kendisi yerinde kullanılır. Şair, âşık gönlüyle konuşup dertleşir; "dil ü cân"ını sevgiliye feda eder. "Cân" sözcüğü tek başına kullanıldığında bazen sevgiliyi de ifade eder.

Mesîhî'nin şu beytindeki "can u dil" terkibi âşığın gönlünün benzetilenidir ve âşık için kullanılmıştır:

Cân u dil murgın niçün sayd eyledün didüm didi
Bosna'dur bunda kim anadan toğan şehbâz olur
Mesîhî G 71/3

"Aşk" sözcüğü çekimsiz olarak 1011 defa tekrarlanır. Bu kavram, aşkun (94), aşkuz (68), aşka (55) gibi çekimli şekilleriyle sayıyı daha da yükseltir ve şiirin asıl konusunu oluşturur. "Âşık" kelimesi de çekimsiz olarak 621 defa tekrarlanır. Şiirin öznesi de yukarıda belirtildiği gibi, âşık olunca, âşığın aşk sebebiyle yaşadığı hâller dile getirilir. Âşık genellikle acı çeken bir tip olduğundan, âşık ve aşkla ilgili olarak daha çok dert, gam, belâ gibi mânevî hâlleri ifade eden şu soyut kavramların çokça kullanıldığı görülür: *Gam* (836), *dem* (516), *derd* (422), *âh* (302), *belâ* (195), *hûn* (62), *mecnûn* (102), *dâğ* (331), *kan* (187), *muhabbet* (161), *meded* (67).

Bu dert ve belâ kavramlarına karşılık zevk ve eğlenceyi ifade eden üç kelime fazlaca tekrarlanır: *Şevk* (123) ve *sürûr* (53), îd (52). Bunlardan "îd" Hayretî'nin 41 beyitlik 13., "sürûr" ise İshâk Çelebi'nin 38 beyitlik 4. kasidesinin redifidir. Dolayısıyla daha çok gam ve kederle ilgili kavramlar kullanılmıştır.

Eğlenceyi ifade eden kelimeler az kullanılmakla birlikte, eğlencenin unsurlarını oluşturan kavramlar şiirde daha fazla yer alır. Eğlence veya içki meclisi "*bezm*" 273 defa tekrarlanır. Buna bağlı olarak birbiriyle yakın anlamlı

sözcüklerden "*câm* (314) ve "*mey* (271)" ve bunların sonucu ortaya çıkan "mest (152)" kavramına yer verilir. "Mest" aynı zamanda sevgilinin bakışlarını da ifade eder. Meclisin bir başka gerekli unsurlarından "*şem'* (69)"in kullanımı azdır.

Sevgiliyle bağlantılı kavramlardan onun güzellik ve nazını ifade eden kelimelere yer verilir. Yukarıdakiler kadar fazla kullanılmayan bu kelimeler şunlardır: *Hüsn* (231), *lutf* (172), *nâz* (155), *gamze* (82). Görüldüğü gibi bu kavramlar da âşıkla ilgili olanlar gibi soyuttur.

Sevgili daha çok *"yâr (536)"* sözcüğüyle ifade edilir. Genellikle onun benzetileni olmak üzere şu sözcüklerin de fazlaca kullanıldığı görülmektedir: *Şâh* (260), *sultân* (113), *beğ* (54) ve *cânâ* (84). Örneklerden anlaşılacağı üzere, sevgili devrin en üst düzey yöneticisine teşbih edilir. Bunda âşığın gönlünün ülke veya saraya benzetilmesi etkili olmalıdır. Dolayısıyla bu ülke veya sarayın sultanı sevgili olduğu için bu kavramlara fazlaca yer verilir.

Tabiat

Tabiatla ilgili sözcüklerden en fazla kullanılanların başında, çekimsiz olarak 1138 tekrarla, *"gül"* gelir. Kelimenin gazel ve kasidelere redif olması da onun fazlaca kullanılmasında etkilidir. Kasidelerde daha çok bildiğimiz çiçek yerinde kullanılan bu sözcük, gazellerde genellikle sevgilinin benzetileni olur. Güle karşılık "*gonca* (71)" çok az kullanılmıştır. Sevgilinin boyunun benzetileni olan "*servi*"nin kullanım şekli de güle benzer. Kasidelerde bilinen ağaç yerindedir. 380 defa tekrarlanan bu kelime, şiirlerin redifi de olur.

Âşığın benzetileni durumundaki "*bülbül*"ün tekrar sayısı 241 olup gül ve serviye göre çok düşüktür.

Gül, servi ve bülbülün mekânı olan "*bâğ*" 308 defa kullanılır. Bağla ilgili olarak şu kelimeler de daha az sayıda olmak üzere şiirde yer alır: *Âb* (209), *hâk* (205), *sünbül* (62), *jâle* (55).

Âşık ve sevgiliyle ilgili olarak en fazla şu organ isimlerine yer verilir. Bunlardan "*leb*" sevgiliye, "*sadr*" âşığa ait olup diğer organlar her ikisi için de çeşitli sebeplerle şiirde kullanılır: çeşm (154), göz (146), yüz (135), leb (61), baş (57), ser (178), dest (134), sadr (64). Âşıkla ilgili olarak tekrarlanan "derûn (66)" da bunlara eklenebilir.

Zaman ve Kozmik Âlem

İncelenen Rumeli şairlerinin, kozmik âlem ve zamanla ilgili kavramları da fazlaca kullandığı görülmektedir. Söz konusu kelimeler içerisinde en fazla yer alan "*gün* (567)" sözcüğü, daha çok sıradan bir kullanım olup gece veya gündüz "bir günlük bir süreyi" ifade eder. Bazen "*güneş*" anlamıyla da şiirlerde rastlanır. Şairler güneş yerine, kelimenin değişik anlamlarından da faydalanmak üzere "*mihr* (297) sözcüğünü daha çok tercih etmişlerdir.

Bir gök cismi olarak "güneş" sözcüğü 113 defa tekrarlanırken, geceyle ilgili bir başka gök cismi ay, "*mâh* (136)" ve "*meh* (77) olmak üzere iki şekilde güneşten daha fazla kullanılır. Buna bir de 51 defa tekrarlanan "*hilâl*" kelimesini eklemek gerekir. "Gice (191)" ve "şeb (61)" sözcükleri de bunlara yakın oranda kullanılır. Bir başka zaman dilimi olan "seher" de 56 defa tekrarlanır. 50'den az kullanıldığı için burada yer verilmeyen *"ay, kamer"* sözcükleri ile bu kelimelerin

çekimli biçimleri de dikkate alındığında, şiirde gündüzden çok gecenin yer tuttuğu söylenebilir. Bunda âşığın sürekli gam ve keder sonucu gündüzünün geceye dönüşmesinin etkisi olmalıdır. Yukarıda işaret edildiği üzere, sevinçten çok kederle ilgili sözcükler kullanılmasıyla bunun bir ilgisi olmalıdır.

Şiirde, dünya, herkes, kâinat vb. çok geniş anlamlı olarak "âlem (517)" sözcüğü fazlaca kullanılır. Bunun yanında kozmik âlem ve zamanla ilgili olarak sıkça kullanılan kelime ve kavramlar şu şekilde sıralanabilir: *Felek (236), çarh (193), cihân (127), âsumân (53), rûzgâr (287), zamân (51).* Şairlerin *"zamâne (119)"* kavramını "zaman"dan çok kullandığı görülmektedir.

Edatlar

Rumeli şairlerinin çokça tekrarladıkları kelimelerin önemli bir bölümü, şiirde herhangi bir teşbih ve mecaz unsurunu karşılamayan ancak Türkçe cümle yapısının özelliği olarak fazlaca kullanılan edatlardır. Bağlaç, ünlem, soru gibi değişik fonksiyonlar bakımından şiirde yer alan bu kelimelerin başında 4981 tekrarla *"ile"* bağlacı gelmekte; onu *"ki (3576)"* ve *"kim (2918)"* bağlaçları takip etmektedir. Bağlaçlardan sonra en çok kullanılan sözcük, "ey (3324)" ünlemiyle benzetme ifadelerinde yer alan *"gibi (2671)"* kelimesi ile *"her (2517)"* sözcüğüdür.

"Var" kelimesi 1142, bunun zıttı *"yok"* sözcüğü ise 492 defa tekrarlanmıştır. "Var" sözcüğünün "yok"a göre iki kat fazla tekrarlanmasında, onun şu beyitteki gibi fiil şeklinde kullanılmasının da rolü bulunmaktadır:

Mesîhî gökden insen sana yer yok
Yüri var gel Arab'dan yâ Acem'den
Mesîhî G 177/5; B 28/1

Rumeli şairlerinin çok fazla kullandıkları kelimelerden birisi de 2479 tekrarla *"ne"* sorusudur. Onu *"nice (563)", "n'ola (544)", "niçe (181)"* ve sayı bakımından önemsiz görülebilecek *"nedür (81)"* soruları izler.

Tekrar belirten *"yine (954)"*, olumsuzluk belirten *"değül (643)"*, şart bildiren *"eğer (486)"* veya *"ger (460)"*, hayret bildiren *"aceb (488)"* sözcükleri de fazlaca kullanılır.

Yukarıdaki tabloda verilen Rumeli şairlerinin en çok kullandığı kelimeler, genel olarak diğer divan şairlerinin kelimeleriyle aynıdır. Ancak divan şiirinin ortak kelime kadrosunu kullanan bu şairlerin, ilerideki bölümlerde örneklendirildiği şekilde, bu kelimelerle kendilerine özgü, farklı ve orijinal konulara da yer verdikleri görülür. Meselâ onların aynı kelimelerle anlattıkları sevgili ve âşıklar, klâsik tiplerden farklı özelliklere sahiptir. Dolayısıyla kelimeler benzer olsa da bunların kulanımı ve konularda farklılıklar bulunmaktadır[24].

---

24 Şairlerin ortak kelimelerle farklı şiirler yazdıkları istatiksel olarak tespit edilmiştir. Bkz. Kurnaz 1996a: 563-611.

RUMELİ ŞAİRLERİNDE İNTİHAL VE ŞİİR TEKRARI

Rumeli şairlerinin şiirleri dikkatle incelendiğinde bazı şiirlerin birden fazla divanda aynen yer aldığı görülür. Şairlerin birbirlerinin şiirlerine nazireler yazması son derece doğal bir durumdur; ancak, bu durum nazirenin çok ötesinde olup intihal seviyesindedir. İki ayrı divanda birden yer alan bir şiir, belki müstensihler tarafından karıştırılmıştır, diye düşünülebilir. Fakat böyle şiirler, her iki şairin de mevcut divan nüshalarının pek çoğunda yer alır. Dolayısıyla şiirin hangisine ait olup diğerinin divanına ilâve edildiğini tahmin etmek kolay olmaz. Üstelik şairlerin şiir tarzları da birbirine yakın bulunduğunda, şiirin hangisine ait olduğunu belirlemek çok zordur.

Matla beyti aşağıda verilen kaside, hem Mesîhî'nin (ö. 918/1512) hem de İshâk Çelebi'nin (ö. 944/1538) divanında yer alır. İshâk Çelebi'nin divanında 18. beyitten sonra fazla olarak aşağıdaki ikinci beyit bulunmaktadır. İshâk Çelebi, Mesîhî'den çeyrek asır sonra öldüğüne göre, muhtemelen şiirin orijinali Mesîhî'ye aittir:

Olmağa milket-i çemene şehriyâr serv
Dikdi livâ-yı sebz-i hilâfet-şiâr serv
Mesîhî K 18/1; İshâk K 10/1

Varsa kenâr-ı âba çeker dâmenin meğer
Âb-ı revândan eylemek ister güzâr serv
İshâk K 10/19

Söz konusu kasidenin şu beyitlerde geçen mahlaslar, doğal olarak farklıdır:

El götürüp Mesîhî münâcât ider çınar
K'ola cihânda devlet ile pâydâr serv
Mesîhî K 18/28

El götürüp duâya münâcât ider çınar
K'ola cihânda devlet ile pâydâr serv
İshâk K 10/29

Her beyt-i âb-dârı bu nazm-ı kasîdenün
Bir cûybârdur ki kenârında var serv
Mesîhî K 18/29

Her beyt-i âb-dârı bu İshâk tab'ınun
Bir cûybârdur ki kenârında var serv
İshâk K 10/30

İshâk Çelebi, Mesîhî'nin aşağıdaki gazeline nazire yazar. Her iki şiirin de matlaı aynıdır. Her hâlde İshâk Çelebi, bunu aynen almaya niyet edip nazireye dönüştürmüştür:

Bu ne istiğnâ olur bu nice izz ü nâz olur
Kim seni çok sevdüğümce bana meylün az olur

Gel bugün şehr-i Sarây içinde beğlik sürelüm
Kim bilür yarın felek kimlerle işret-bâz olur

Cân u dil murgın niçün sayd eyledün didüm didi
Bosna'dur bunda kim anadan doğan şehbâz olur

Zülfün ucında benün pusudadur dil almağa
Vay nice ayyârdur nice kemend-endâz olur

Çeng-i gamda nâle eylerken Mesîhî dün gice
Zühre gökden işidüp didi ne erkek sâz olur
Mesîhî G 71

Bu ne istiğnâ olur bu nice izz ü nâz olur
Kim seni çok sevdüğümce bana meylün az olur

Gülşen-i cennetde serv üzre idinmiş âşiyân
O güzeller şâhının zülfi ne hoş şehbâz olur

Cân virürse ma'ni-i hâsa n'ola nazm ehli kim
Merd-i şâir-pîşe olan rind-i şâhid-bâz olur

Nazm-ı şi'rüm yâd idüp mutrib ser-âgâz eylese
Nükte-perdâz u suhen-sâz u bülend-âvâz olur

Cevre başlar ağlasam zîrâ ki mutrib sâzım
Gûşmâl eyler ne dem ki nağmesi nâ-sâz olur

Âyine her gördüği mahbûba bir yüzden doğar
Ol nemed-pûşı görür misin ne sûret-bâz olur

Hüsnüni vasf itmek ile buldı İshâk imtiyâz
Bu cihânda her kişi bir vasf ile mümtâz olur
İshâk G 37

Mesîhî (ö. 918/1512) ile İshâk Çelebi arasındaki intihâl durumunun bir benzeri, Mesîhî, Vasfî (ö. 920/1514) ve Hayâlî Bey'in(ö. 951/1557) bazı beyitleri ortak olan aşağıdaki gazellerinde de görülür. Ancak burada tam bir intihâlden çok tazmin ve nazire durumu söz konusudur.

Vasfî'nin gazeline Mesîhî bir nazire yazar (ölüm tarihleri birbirine yakın olduğuna göre, bunun tersi de mümkündür). Şiirde kullanılan ortak motifler, bunların birbirine nazire olduğunu açık şekilde ortaya koyar. İki şiirin bazı beyitleri anlam olarak aynen tekrarlanır.

Bunlardan aşağı yukarı 40-45 yıl sonra vefat eden Hayâlî Bey'in divanında, ilk şiire nazire olarak yazılan ikinci şiir, ikinci beyitteki *"dîdâr-ı yâr"* yerine *"ruhsâr-ı yâr"* terkibiyle aynen alınır. Tabi bir de maktada sadece mahlâs değişir. Mesîhî ile Hayâlî kelimeleri, aruz veznine göre eşdeğer bulunduğundan, maktada fazla bir değişikliğe gerek kalmaz. Bu iki küçük değişiklik, şiiri intihalden kurtarmaya yetmez.

Vasfî'nin gazeli:

Gün doğmaduk başum vatan-ı gam diyârıdur
Merdümlerini gör gözümün yâr-ı gârıdur

Bir sûr çekdi bürc-i bedende nıtâk-ı yâr
Başdan ayağa mülk-i melâhat hisârıdur

Mecnûn ki yapdı başına murg âşiyânını
Görenler anı didi ki Leylî imârıdur

Zencîr-i aşkı boynuna kim takdı dir isen
Dâr-ı cihânda bir güzelün zülfi dârıdur

Beyti ocağını sulayup süpürüp silen
Âhiyle Vasfi'nün gazel-i âbdârıdur

Vasfî G 13

Mesîhî'nin naziresi:

Başum diyâr-ı gamda belâ kûhsârıdur
İki gözüm bi-aynihi anun pınarıdur

Dîvâr çekdi hattı vü top oldı gabgabı
Dîdâr-ı yâr burc-ı melâhat hisârıdur

Zünnâr-ı aşkı bilüne kim bağladı disen
Deyr-i cihânda bir sanemün yâdigârıdur

Mecnûn alalı başına mürg âşiyânını
Dîvânelik vilâyetinün tâc-dârıdur

Beyti ocağına su koyan cümle şâirün
Cânâ Mesîhî'nün gazel-i âb-dârıdur

Mesîhî G 49

Hayâlî'nin intihali:
Başum diyâr-ı gamda belâ kûhsarıdur
İki gözüm bi-aynihi anun pınarıdur

Dîvâr çekdi hattı ve top oldı gabgabı
Ruhsâr-ı yâr mülk-i melâhat hisârıdur

Zünnâr-ı aşkı beline kim bağladı disen
Deyr-i cihânda bir sanemün yâdigârıdur

Mecnûn alalı başına mürg âşiyânını
Dîvânelik vilâyetinün tâcdârıdur

Beyti ocağına su koyan cümle şâirün
Cânâ Hayâlî'nün gazel-i âbdârıdur
Hayâlî G 142/42/5

Şu beyit, Mesîhî Divanı'nın müfretler bölümünde, 21 numarada yer alır:
Peykân-ı yâr sîneme geldi yüreklenüp
Dil deldi cânum aldı ciğer-derlik eyledi
Mesîhî B 21/1

Hayâlî Bey, Mesîhî'nin bu beytini tazmin ederek aşağıdaki gazelini yazar:
Yolunda ser virüp şu ki serverlik eyledi
Meydân-ı aşk içinde dilâverlik eyledi

Kim ki bu çarh-ı pîre-zene mâil olmadı
Merdâneler içinde bugün erlik eyledi

Zünnâr-ı zülfin eyledi bî-dîn rakîbe arz
Gördün mü ol sanem nice kâfirlik eyledi

Peykân-ı yâr sineme geldi yüreklenüp
Dil deldi cânum aldı ciğer-derlik eyledi

Dilden Hayâlî sûret-i idrâki kazıyıp
Dîvâne-meşreb oldı kalenderlik eyledi
Hayâlî G 421/61/4

Âşık Çelebi, tezkiresinde Hayâlî Bey'i tanıtırken Gazâlî'nin onun hakkındaki bir hicvini kaydeder. Hayâlî Bey bu hicivde başkalarının şiirlerini kendisine

mâletmekle suçlanır. Burada incelenen divanlardan tespit edilebilen örnekler, hicvi doğrulayıcı görünmektedir. Ancak, bir iki örnek onu suçlamaya yeterli değildir. Araştırma başka divanlar üzerinde genişletildiğinde bunların sayısının artma ihtimali vardır. Gazâlî'nin hicvi şudur:

Şi'r okudı Hayâlî Bey pek pek
Didüm anun kulağına yap yap
Bu gazeller senün midür didi kim
Issı çıkmaz ise benümdür hep[25]

İntihal ve nazire kavramının dışında, aynı şairin bazı beyit veya şiirlerini, kendi divanında birkaç defa tekrarladığı örnekler de görülür. Özellikle Mesîhî'de bunun örnekleri dikkat çeker. Şairin şu matla ile başlayan sekiz beyitlik gazeli, aynı zamanda 16. kasidesinin nesib bölümüdür:

Gül ârızun üstinde o zülfeyn-i semen-sâ
San kurdı duzağ avlamağa bülbül-i şeydâ
Mesîhî G 2/1; K 16/1

Mesîhî, "veş" redifli şu gazelini, bu ekin Türkçe'si olan "gibi" kelimesiyle değiştirerek divanına ikinci bir gazel diye alır:

Sînemde zahm-ı tîrün olupdur dehânveş
Peykânun ol dehende olupdur zebânveş

Şol denlü zahm urdı bana tîr-i gonca-fem
Kim güller ile toldı tenüm gülsitânveş

Gördükçe beni cenge düşer kûyun itleri
Ortalarında ben kaluram üstühânveş

Kaçmazdı benden ol sanem âhû-yı vahşîvâr
Âhum bilümle olmasa tîr ü kemânveş

Tan mı işiğüni feleğe virmese Mesîh
K'ol âsitân olupdur ana âsumânveş
Mesîhî G 110

İkinci şiirin matlaı:

Sînemde zahm-ı tîrün olupdur dehân gibi
Peykânun ol dehende görinür zebân gibi
Mesîhî G 289/1

---

25 Âşık Çelebi 1994: 940. Ayrıca bkz: Çavuşoğlu 1987: 17.

Mesîhî bu kafiye hilesine bir defa daha başvurur. Matlaı aşağıya alınan gazelinin *"belâlû, yaralu, safâlu, duâlu, bahâlu, sakalu, atalu, bahâlu"* şeklindeki kafiye kelimelerinin *"-lu"* ekini "-li" şeklinde değiştirir. Dolayısıyla gazel, divana hem "vav", hem de "ye" kafiyesinde iki defa girer. Şair, matlaları verilen yedişer beyitlik bu gazellerin iki ve yedinci beyitlerini aynı kafiye hilesiyle divanında kıta şeklinde de tekrarlar (Kt 13; Kt 17):

Bir bülbülünem ey gül-i handân belâlu
Başdan ayağa nîze-i hâr ile yaralu
Mesîhî G 197/1

Bir bülbülünem ey gül-i handân belâlı
Başdan ayağa nîze-i hâr ile yaralı
Mesîhî G 288/1

Hayâlî Bey'in şu matla ile başlayan gazeli, divanında iki defa kaydedilmiştir:
Belâlar bezmine sînem benüm mey-hânedür dirler
Kızarmış dâğuma meyle dolu peymânedür dirler
Hayâlî G 157/71/2; G 192/140/2

Şairlerin divanlarında aynen tekrarladıkları şiirler yanında, bazen bir beyti değişik şiirler içerisinde tekrar ettikleri de görülmektedir. Böyle tekrarlara en fazla Mesîhî'de rastlanır. Bazen bir beyit hem gazel hem kaside veya kıta gibi değişik nazım şekilleri içerisinde tekrarlanır; bazen de bir gazeldeki beyit, başka bir gazel içerisinde yer alır.

Aşağıda, şairlerin kendi şiirlerini tekrarıyla ilgili bir liste verilmiştir. Burada konu, birkaç beyitle örneklendirilecektir:

Gören kûyına çok çok varduğum dir
Bunun hep aklı gitmiş varı varı
Mesîhî G 271/5; G 274/5

Bülbülünem yanuna varsam didüm
Didi n'ola bülbül isen öte tur
Mesîhî G 45/2; G 46/4

Ey Mesîhî bildi maksûdun durur bûs u kenâr
Anun içün gizlenür senden dehân ile miyân
Mesîhî K 14/31; G 181/9

Öldürdi urup tîğ ile bîmâr Mesîhî
Hoş itdi iyü vurdı n'ola kolına kuvvet
Mesîhî Kt 3/10; G 19/6

Ey diyen hâlün nedür bî-çâre dilberden cüdâ
Bülbülün hâli n'ola dirsin gül-i terden cüdâ
Hayretî G 4/1; G 6/1

İncelenen Rumeli şairlerinin kendi şiirlerini, divanlarının değişik yerlerinde aynen tekrarladıkları çok sayıda örnekler bulunmaktadır. Daha çok Mesihî ile Sâbit'te karşımıza çıkan bu örneklerin künyeleri şöyledir:

Mesîhî B 18/1, G 164/1; G 104/4, G 105/3; G 115/3, G 116/4; G 12/2, K 7/4; G 180/2, K 14/18; G 181/5, K 14/26; G 199/4, G 200/5; G 200/6, G 199/2; G 201/4, G 202/4; G 202/3, G 201/3; G 271/3, G 274/3; G 271/4, G 274/4; G 271/5, G 274/5; G 271/6, G 274/6; G 273/4, G 270/5; G 35/4, G 36/2; G 45/2, G 46/4; G 45/7, G 46/7; G 46/5, G 45/4; G 55/4, G 56/2; K 14/12, G 179/1; K 14/23, G 181/2; K 14/27, G 181/6; K 14/28, G 180/5; K 14/29, G 181/8, G 180/6; K 14/31, G 181/9; K 16/2, G 2/2; K 16/4, G 2/4; K 16/6, G 2/5; K 16/7, G 2/7; K 7/16, G 12/1; Kt 3/10, G 19/6.

Sâbit B 52, G 207/1; G 116/4, K 32/17; G 192/1, B 154; G 252/1, K 27/1; G 252/2, K 27/4; G 258/1, B 82; G 258/4, G 257/6; G 260/3, G 262/6; G 274/5, K 51/5; G 274/7, K 51/7; G 324/5, Kt 34/1; K 10/34, K 18/32; K 23/16, K 40/20; K 25/1, Kt 41/1; K 25/2, Kt 41/2; K 27/6, G 252/6; K 32/1,5 G 116/2; K 40/14, K 23/14; K 40/35, K 23/37; K 51/1,G 274/1; K 51/12, G 274/12; K 51/6, G 274/6; K 51/9, G 274/9; Kt 36/1, K 29/1; Kt 41/3, K 25/3.

Hayâlî G 105/19/4, G 105/19/3; G 157/71/1, G 192/140/1; G 157/71/3, G 192/140/4; G 157/71/4, G 192/140/3; G 228/6/5, G 182/1; G 337/79/1, B 449/28; G 361/38/1, G 441/100/1; G 361/38/2, G 441/100/2; G 388/91/1, B 450/31.

İshâk G 242/4, G 265/5; K 10/5, K 18/5; K 15/10, Kt 5/1; K 15/13, Kt 5/4; Kt 5/5, K 15/16; Kt 5/6, K 15/15.

Âşık K 11/101, K 12/21; K 11/111, K 12/36; K 11/76, K 12/1; K 12/18, 11/87.

Hayretî G 4/1, G 6/1; G 430/4, G 480/3.

Mezâkî K 13/48, K 9/81.

Vasfî G 101/4, G 100/6.

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, bazı şiirler, birden fazla Rumeli şairlerinin divanında yer almıştır. Buna ek olarak, şair bazen kendi şiirinin bir beytini, hatta bazen şiirinin tamamını, divanının değişik yerlerinde tekrarlamıştır.

RUMELİ SÖYLEYİŞİ

Be Hayretî gel e bir hoş nasîhat id e bana
Efendüm ile küsüşdüm ne çâre n'eyleyeyin
Hayretî G 358/5

Şair şiirinde bildiği, konuştuğu dili kullanır; şiirinin büyük bir bölümünü konuşma dilinde kullandığı sözcüklerle meydana getirir. Divan şairinin dili, normal şartlarda standart şehirli Türkçesidir. Tabiî günlük konuşma dili ile edebî dil veya yazı dili arasında birtakım değişiklikler bulunur. Günlük konuşma dilinde yer alan pek çok ifade, yazı diline, özellikle de yazı dilinin özel bir alanı olan şiir diline bütün yönleriyle girmez[26]. Günlük dilde yer alan teklifsiz konuşma cümlecikleri, senli-benli, lâubâli *"ya, hadi be, a be, bak a"* gibi ifade kalıpları, şiir dilinde fazlalık olarak görülebilir. Şairin amacı az sözle çok şey anlatmak olduğu için bu tür söyleyiş özellikleri şiirde çok az kullanılır. Ancak Rumeli şairlerinin şiirleri incelendiğinde, günlük konuşma dilinin ifadeleri, dikkat çekecek kadar yoğun bir biçimde karşımıza çıkar. Dolayısıyla Rumeli şairleri, söyleyiş bakımından, bu yönleriyle diğer bölgelerin şairlerinden ayrılırlar[27]. Burada ele alınan örneklere, elbette diğer şairlerin şiirlerinde de rastalanbilir. Ancak, Rumeli şairleri, bu ifade biçimlerini diğer şairlere göre, dikkat çekecek kadar fazlaca kullanırlar. Bu da onların dillerini süslemeye fazla gayret etmeden, senli-benli ifadelerle, içlerinden geldiği gibi samimi bir biçimde şiir yazdıklarını gösterir.

Örneklerde de görüleceği gibi, bu söyleyiş biçimine daha çok klasik dönem olan XVI. yy. şairlerinde rastlanır. Başlangıçta günlük dilin imkânlarından fazlaca yararlanan şairlerin, sonraki yüzyıllarda daha edebî bir dil kullanarak günlük konuşma dilinden uzaklaştıkları söylenebilir. Önceleri daha sade bir söyleyiş tercih eden, aruz ve heceyle murabba/koşma biçiminde şiirler yazan şairler, sonraki dönemlerde gazel ve kasideye ağırlık verirler. Sonraki yüzyıllarda Arapça ve Farsça'nın etkisi artar[28]. Bütün bunlara rağmen Rumeli şairlerinin yine de sade bir dille ve günlük konuşma dilinin imkânlarından faydalanarak şiirler yazdıklarını söylemek mümkündür.

Rumeli'de "*a be, gel e, gör e, a beyim, a efendim*" şeklinde samimi bir söyleyiş, senli-benli ve belki biraz da, laubâlî bir hitap kullanımı yoğunluktadır. Bu özellik, doğal olarak Rumeli şairlerinin şiirlerine de yansır[29]. Şair kendisine, gönlüne veya karşı tarafa, zaman zaman bu senli-benli konuşma üslûbuyla seslenir. Konuşma dilinin bir özelliği olan bu söyleyişler, Rumeli şairlerinin

---

26 Geniş bilgi için bkz: Aksan 1995: 47-58.

27 Köprülü 1931: 133-135; Köprülü 1988: XII/2, s. 554.

28 Şairlerin divanlarında fazlaca kullandıkları kelimeler ve bunların sıklık oranları için "Rumeli Şairlerinin Dili" başlıklı bölümü bakınız.

29 Köprülü 1931: 133-135; Köprülü 1988: XII/2, s. 554.

şiirlerinde onlara özgü bir üslûp özelliği ortaya koyacak kadar yoğun bir biçimde karşımıza çıkar. Onların bu tarzdaki söyleyiş özellikleri, ifade biçimleri, aşağıda alfabetik sıraya göre örneklendirilmiştir.

A/â

Şiirlerde *"a/â"* ünlemi, yerine göre, hayret, şaşkınlık, kızgınlık, öfke belirtir. Şu beyitte şair, sevgiliye sitemde bulunurken bu söyleyişten faydalanır. Mesîhî, ey aya benzeyen güzel, sana peri dedikçe, seni periye benzettikçe hep bana kızar, beni azarlarsın; bırak a, sen adam değilmişsin, der. Şair burada "koy a: bırak git sen adam değilmişsin" derken, hem kızgınlığını dile getirmekte, hem de sevgilinin adam, âdem yani insan değil, bir peri olduğunu söyleyerek aynı zamanda yine onu yüceltir.

Kakırsun sana perî didüğümce
Koy a âdem degülmişsün sen ey mâh
Mesîhî G 206/2

Şu beyitte, *"a zalim"* ifadesi *"ey zalim"* anlamında bir hitaptır. Ey güzel; sevginle, sıcak davranışınla (söz verip) gönlümü aldıktan sonra beni kahrederek öldürdün. Ey zalim, hani senin bize olan sözün, yeminin nerede?

Mihr ile gönlüm alup kahr ile öldürdün beni
Kanı a zâlim bizümle ahd ü peymânun senün
Vasfî G 31/6

Hayretî, *"â"* söyleyişini, beş bentlik bir murabbaında, *"Kanı merdümlük kanı âdemlik â çok sevdüğüm"* şeklinde mütekerrir mısra içerisinde şiir boyunca tekrarlar. Söz konusu murabbaın ilk bendi şöyledir:

Anladun gâlib beni sen mübtelâ çok sevdüğüm
Azın azın cevre başladun bana çok sevdüğüm
Bî-vefâlık eyleme düşmez sana çok sevdüğüm
Kanı merdümlük kanı âdemlik â çok sevdüğüm
Hayretî Mr 18/1

Hayretî, bu söyleyişini ilk bendini aşağıya aldığımız beş bentlik başka bir murabbaının mütekerrir mısraında *"ây efendim"* ifadesiyle birlikte üç defa tekrarlar. Şair, günlük dile ait bu samimi yakarışlarla oluşturduğu kısa cümlecikler sayesinde, şiirinde hem konuşma üslûbuna yer verir hem de bir âhenk ve ritim sağlar. Burada Memi şiirin redifi olmanın yanında, Rumeli'de Mehmed yerinde kullanılması bakımından önemlidir[30]. Söz konusu şiir, hem söyleyiş hem de anlam bakımından Rumeli şairlerinin üslûbunu yansıtır:

Leblerün vasf itmeğe aldum elüme hâmemi
Nutka geldi oldı bir tûtî-i şekker-hâ Memi

---

30 Konuyla ilgili olarak "Mahbûb Methiyeleri ve Şehrengiz" başlıklı bölüme bakılabilir.

Geldi ol dem dilüme bu mısra'-ı garrâ Memi
Ây efendüm â beğüm â pâdişâhum â Memi
Hayretî Mr 30/1

Aynı şair, şu beytinde de benzer üslûbunu Memi yerine Mesih koyarak devam ettirir. Hayretî'nin divanında, konumuzla doğrudan ilgili olmadığından burada üzerinde durmayacağımız bu ve benzer isimleri redif yaparak yazdığı başka şiirleri de vardır. Beş beyitlik gazelin redifini meydana getiren Mesih, Hz. İsa'ya işaret eder. Rumeli şairleri, örneklerine hemen her şairde rastlanabilecek olan Hıristiyanlık kültürüyle ilgili telmihlere, diğer şairlere göre daha fazla yer verirler:

İhyâ iderdi mürdeleri dâyimâ Mesîh
Sen öldürürsün âdemi *hikmet ne â Mesîh*
Hayretî G 34/1

Hayâlî, Hıristiyan bir güzelden bahsettiği şu beytinde, ey kâfir (güzeli), Müslümanlara bu kinin daha ne kadar devam edecek? Yahu senin de dinin var, der. Beyit, "bu senin yaptığını gâvur yapmaz" sözünü hatırlatır. Daha çok dinsiz, imansız demek olan kâfir, burada Hıristiyan anlamındadır. Şair, *"senün de var a dînün"* diyerek onun dinsiz olmadığını belirtirken aynı zamanda şaşkınlığını bir başka Rumeli söyleyişi *"behey"* ifadesiyle birlikte ortaya koyar:

Nice bir ehl-i İslâm'a bu kînin
Behey kâfir senin de var a dînin
Hayâlî G 256/38/1

Hayretî'nin şu beyti, Rumeli söyleyiş özelliğine örnek olmanın yanında, Rumeli'de gerçekleşen Müslüman-kâfir savaşlarının şiire bir yansımasını göstermesi bakımından da önemlidir. Şair, renk yönünden Nebî isimli mahbûbun siyah gözlerini kâfire benzetir. Serbest bir şekilde hareket eden bu gözler, âşıkların din ve iman mülkünü yağmalar.

Dîn ü îmân kişverin göz göre târâc itdiler
Hey dimezsin nâ-müselmân gözlerüne *â Nebî*
Hayretî G 464/2

Aynı şairin "a" ünlemine yer verdiği şu beyitlerinde de benzer söyleyiş içerisinde savaş unsuru ön planda yer alır:

Bir nazarda cân u dil mülkini vîrân eyledün
Göz göre yıkdun vücûdum mülkin *a zâlim* benüm
Hayretî G 293/4

Gamzeler tîrin atarsun bana râmîler gibi
Yıkdun â zâlim gönül mülkin harâmîler gibi
Hayretî G 445/1

Şu beyitte beye benzetilen sevgiliye seslenen şair, *"â"* ünlemini *"â benüm efendicüğüm"* şeklinde bey ve efendi hitaplarıyla birlikte kullanır. İlgili başlıklar altında örnekleri verilen bu *"beyim, efendim, efendiciğim"* gibi söyleyişler, Rumeli şairlerinin ifadelerinde çokça yer alır:

Kangı beğ *â benüm efendicüğüm*
Bir kulından bu denlü âr itdi
Hayretî G 479/6

Şu beyitte ise efendim yerine çok sevdiğim konularak aynı ifade biçimi kullanılmıştır.

Günde bin kez ölmeği aşkun yolında derd ile
Â benüm çok sevdüğüm ben çok sanurdum az imiş
İshâk G 112/2

Rumeli şairleri, *"abdâl"* kelimesini fazlaca kullanır, bazen de *"Rumeli abdâlı"* tabirine yer verirler[31]. İshâk Çelebi, şu iki beytinde *"â Hasan"* diye hitap ederken birinci beyitte gönlü bir *"abdâl"*a benzetir:

Tekyegâh-ı gamda dil abdâlun oldı *â Hasan*
Raks urur şevk ile turmaz çağırup dir *vâ Hasan*
İshâk Şhr 2/80

Vâdi-i firkatde oldum teşne-dil hayrân u zâr
İrmez ise şerbet-i la'lünden *öldüm â Hasan*
İshâk Şhr 2/81

Sevgiliye *"a/â kıblem"* diye hitap edilen beyitlerde, kıblenin işaret ettiği Kâbe dolayısıyla hacla ilgili unsurlara da yer verilir.

Âşıklar için Kâbe, sevgilinin mekânıdır. Ziyâî, haccın yılda bir defa yapıldığına telmihte bulunarak, ey benim kıblem, senin kûyunda bu yıl safâ sürmek nasip olmazsa, seneye mümkün olur, diyerek sevgiliye kavuşacağına inanıp tesellî olur. Burada *"safâ sürmek"* deyimi *"sa'y, kıble, Kâbe"* ile birlikte Safâ denilen yeri de çağrıştıracak şekilde tevriyelidir:

Sa'y idüp Ka'be-i kûyunda safâlar *sürmek*
Şimdi olmazsa a kıblem gelecek yıl kâbil
Ziyâî G 259/2

Ziyâî sevgiliye *"â kıblem"* diye seslendiği şu beytinde sa'y yerine Merve'yi koyarak aynı şekilde kelimeler arasında ilgi kurar:

Koyan Ka'be-i kûyun *â kıblem* ol
Gider Merve hakkı safâdan kaçar
Ziyâî G 119/4

---

31 Diğer örnekler için, "Rumeli Abdâlları" başlıklı bölüme bakılabilir.

Hayâlî Bey, beş bentlik tercî-bent şeklindeki şiirinde şu beyti vasıta beyti olarak beş defa tekrarlar.

Bende vü şâh olmadı âzâd elinden *â felek*
Dâd elinden *â felek* feryâd elinden *â felek*
Hayâlî Trc 80/1/1/8

İshâk Çelebi, *"a"* ünlemini kullandığı şu beytinde *"ya"* ünlemine de yer verir. Beyitte söz konusu edilen, muhtemelen bir Hıristiyan güzelidir. Beyte Rumeli şairlerinin Hıristiyanlarla olan münasebetlerinin şiire yansıması olarak bakılabilir. Şair beyitte şöyle diyor: Ey Müslüman olası, put kadar güzel olan sevgili, adam seni dini imanı gibi sevdiyse kâfir olmadı ya?

Dîni îmânı gibi sen sanemi sevdi ise
Kâfir olmadı ya âdem a müselmân olası
İshâk G 285/3

Aşağıdaki beyitler, Rumeli şairlerinin divanlarında *"a/â + isim"* şeklinde kurulmuş örneklerdendir. Şair, birinci beyitte *"â Hudâdâdum"* diye seslenirken cinas yapar:

Niçe bir bana bu zulm ile bîdâd *â Hudâdâdum*
Cihândur bu sakın bir gün alur senden Hudâ dâdum
Hayretî G 282/1

Yaka yıka asker-i mihnet vücûdum kişverin
Hîç lâyık mıdur *â devletlü sultânum* benüm
Hayretî G 288/3

Bu ünlemin isimlerle birlikte kullanıldığı diğer söyleyiş biçimlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

a beğüm: İshâk G 323/4, Ziyâî G 170/1
a fakîr: Sâbit G 106/4
a gönül: Sâbit G 337/1, K 46/1
a kende-fîrâş (yırtık, eskimiş yataklı): Sâbit G 168/2
a kıblem: Hayâlî G 163/83/2, G 409/37/4
â kıblem: Ziyâî G 119/4, G 180/2, G 259/2, G 333/2
a münkir: Sâbit G 223/5
a şeytân: Sâbit G 90/4
a yâdigâr: Sâbit K 35/75
a zâhid: Sâbit G 10/6

Şu beyitte *"a"*lı söyleyiş biçimine bir de *"e"*li söyleyiş eklenir:

Bana cânânı *an a* cân u cihânı *gider e*
Ey gönül zâyid imiş cümle kalanı *gider e*
Hayretî G 401/1

"Gel e, bak a, gör e" gibi, fiilden sonra bir a/e ünlemiyle meydana gelen söyleyişler, Rumeli şairlerinde bir üslûp özelliği oluşturacak kadar fazladır. Onların "a/â" ünlemini isimden önce olduğu gibi fiilden sonra da kullandıkları görülür. İshâk Çelebi, a beyim, bir kişi sevgilisi olmadığı zaman dünyayı ne yapsın? Sen de insaf et yahu, varsayalım ki dünya malıdır, dediği şu beytinde "a" ünlemini hem isim hem de fiille birlikte kullanır:

Â beğüm mahbûbsuz dünyâyı n'eyler bir kişi
Sen de insâf eyle a farzâ ki dünyâ mâlıdur
İshâk G 81/5

Hayretî, aşağıya alınan beytinde fenâ-bekâ tezadıyla birlikte *"bak a"* söyleyişiyle *"bakâ"* arasında cinas yapar:

Gördi mi kimse fenâ dehrün bakâsın bir *bak a*
Tâlib-i mülk-i bakâ isen fenâ ol ey gönül
Hayretî G 259/4

Hayretî'nin sade bir dille yazdığı şu beyitlerinde de "a" ünlemiyle oluşturulmuş ifadeler yer alır:

Bir kadehle niçe bir oynayalum Hayretiyâ
Toldur a aşkuna şol ala çanağı içelüm
Hayretî G 317/7

Göz göre *seyle vireyazdun a* dünyâyı bütün
Sil gözün yaşını ey Hayretî-i ser-gerdân
Hayretî G 356/5

Sevgilinin zülüfleri şekil bakımından at eyerinin arkasında bulunan kayışlara benzetilmiştir. Beyitte *"a"* ünlemi, *"gafil olma ha"* ve *"a gönül"* olmak üzere hem kendinden önceki fiile hem de kendinden sonraki isme eklenebilecek şekilde kullanılmıştır:

Zülfi fitrakini sarkıtdı o şûh-ı ayyâş
Gâfil olma a gönül terkidedür gâfil baş
Sâbit G 168/1

Rumeli şairleri *"a"* ifadesini bazen de bir konuya itirazlarını dile getirirken *"değil a: değil ya"* biçiminde kullanırlar. Sâbit'in şu beyitlerinde bu özellik görülmektedir:

Meleklerin güzelliğini seyretmek de her hâlde cinayet değildir ya? Ne yapsın şeyhin canı güzellik nurunu çeker.

Seyr-i dîdâr-ı melâik de cinâyet *değül a*
N'eylesün nûr-ı cemâle çekinür cânı şeyh
Sâbit G 59/2

Gönlü hasta âşığa hastalık eksik değil ki, ne yapsın, onun kalp, gönül evi acaba Avârız kitabında mı yazılıdır? Avârız aynı zamanda ârıza kelimesinin çokluk hâli olup beyitte dolaylı bir iştikaka yer verilmiştir:

Âşık-ı haste-dile ârıza eksük *değül a*
Hâne-i kalbi Avârız'da mı olmış tahrîr
Sâbit G 106/2

Şu beyitte geçen bîd-i mecnûn, salkım söğüt demektir[32]. Dalları ve yaprakları aşağıya doğru uzadığından Tûba'ya benzetilir. Tûba, kökü yukarıda, dalları aşağıda olmak üzere cennette bulunan bir ağaç kabul edilir. Şair, tâlîh-i vârun: ters, uğursuz tâlih ile Tûba arasında bir ilgi kurararak, biz sadece dalları aşağıya sarkan (ters) salkım söğüdü değil, Tûba ağacını da sürekli hayrette bırakırız, der:

Bîd-i mecnûn *değül a* tâli'-i vârûnumuza
Nahl-i Tûbâ'yı da biz vâlih-i câvîd iderüz
Sâbit G 148/5

Rumeli şairlerinin bir fiilden sonra "â" ünlemine yer verdiği söyleyiş özelliklerinin hepsini burada metinlerle örneklendirmek yerine, bu konuda bir fikir vermesi bakımından ilgili ifadelere işaret etmekle yetinerek bu ifadeleri şu şekilde özetleyebiliriz:

Toldur a aşkuna: Hayretî G 317/7,
Göz göre seyle vireyazdun a dünyâyı: Hayretî G 356/5
Yakdun a halkı zebânunla yalanı gider e: Hayretî G 401/2
Kîl ü kâli koy a yahşı vü yamanı gider e: Hayretî G 401/5
Geh gâh an a bu gûşe-nişîn-i felâketi: Hayretî G 423/4
Koy a İshâk bu lâf u güzâfı: İshâk Şhr 1/16
Dedi ki derdmend yine mübtelâsın a: İshâk G 244/1
Bir dem o pâymâl-i gama destgîr ol a: İshâk G 266/7
İshâk'un anma a gazel-i âbdârını: İshâk G 322/6
Var a ey hâce yeter la'l u zerin arz etme: Usûlî G 20/2
Hâcet yok a gıdâsına ol şîr-i sâdenün: Sâbit T 12/6
Yeter oynaduğ a şimden girü bitdi sakalı: İshâk G 323/4
Sâbit götürmez a bu kadar kîl ü kâl hat: Sâbit G 181/5
Pelîdden bilür a mîve-i vefâ irmez: Sâbit G 136/5

Şiirlerde *"a"* ifadesi *"a zalim, a şâhım"* gibi bir ismin önünde veya *"bak a"* şeklinde fiilden sonra hayret, şaşkınlık vb. bir durumun ifadesi olarak yer alır.

---

32 Kam 2003: 134

Bu örnekler ışığında, Rumeli şairlerinin yazı diliyle birlikte, konuşma dilinin doğal yapısını da şiirlerinde devam ettirdikleri, fazla süslemeye gerek görmeden günlük konuşma diliyle samimi bir biçimde şiirler yazdıklarını söylemek mümkündür.

Ay / ây

Rumeli şairlerinin şiirlerinde bir üslûp özelliği olarak dikkat çeken ifadelerden birisi de *"ay"* veya *"ây"* biçimindeki ünlemlerdir. Konuşma dilinde iki şekilde de yer alan bu ünlemler, Rumeli şairleri tarafından şiirde de fazlaca kullanılır. Bu ifadeler, pek çok şairin şiirlerinde görülebilen "ey" ifadesiyle anlam bakımından benzerlik gösterir. Kelime bazen sadece bir ünlem olmakla kalmaz kamer, mâh yerinde, bazen de bir ay, iki ay gibi bir zaman dilimi anlamına da gelir. Kamer, gün, yıldız vb. gökle ilgili kelimelerle tenâsüp veya ihâm-ı tenâsüp; zaman dilimi ay ile cinas oluşturacak şekilde kullanılmasına özen gösterilir.

Hayretî, *"ây efendüm"* şeklindeki hitabını *"â beğüm â pâdişâhum â Memi"* şeklinde devam ettirdiği bir mısraını, beş bentlik murabbaının mütekerrir mısraı yaparak aynı söyleyişi şiirinde beş defa tekrarlar. Anlam bakımından *"ây"* ve *"â"* ifadeleri arasında fark bulunmamaktadır. İlk bendi, yukarıdaki "a" maddesinde verilen şiirin son bendi şöyledir:

Hayretî'nün gûş idüp feryâdını ey verd-i ter
Kılmadun ahvâline bir dem göz ucıyla nazar
Gice gündüz çağırup bülbül gibi kapunda der
Ây efendüm â beğüm â pâdişâhum â Memi

Hayretî Mr 30/5

Hayâlî şu beyitte mavi elbise giyen güzeli güneşe benzettikten sonra, ey güneşim, âsumânî giyerek şehrin zeminini her gün yakarsın, diye sevgiliye seslenir. Âsumânî (gökyüzü, mavi) bir renk olduğundan zemin ile ihâm-ı tenâsüp meydana getirirken beyitte *"ey"* anlamında bir ünlem olan *"ay"* da âsumân ile ihâm-ı tenâsüp oluşturarak kamer, mâh anlamını çağrıştırır:

Giyip ay âfitâbum âsumânî
Yakarsun şehrini her gün zemînün

Hayâlî G 256/38/3

Ziyâî de şu beytinde Hayâlî gibi güneşe benzettiği sevgiliye *"ay"* diye hitap eder. Nevruz vaktinde güneşten zerre kadar iz kalmazmış; ey güneşim, senin gün yüzündeki bulutu andıran zülüfler de nedir, diye sorar. Yine beyitteki gün, ay ve âfitâb arasında ihâm-ı tenâsüp yapar:

Çünki nev-rûz ola dirler zerre kalmazmış sehâb
Gün yüzünde zülf ebrâsâ neden *ay âfitâb*

Ziyâî G 30/1

Birincisinde bildiğimiz gök cismi ay ve diğer ikisinde ise bir zaman dilimi *"ay"*ın söz konusu edildiği şu beyitlerde geçen *"ey"* ünlemini *"ay"* şeklinde

okumak da mümkündür. Bu iki kelimenin eski imlâya göre yazımı aynı olduğundan aralarında cinas meydana gelir:

Öykinürmiş bilmeyüp eksüklüğin *ay* alnuna
Gör şu şehr oğlanını billâhi *ey* bedr-i temâm
Hayretî G 280/3

Ey nice *ay* u yıl geçe leyl t nehâr ola
Şol gûr-ı teng içinde tenin hâksâr ola
Usûlî G 2/1

Kimse duymaz öldüğüm yâ gayrı şehre varduğum
Niçe *ay* u gün geçer *ey* âfitâb-ı meh-cebîn
Ziyâî G 375/4

Örneklerden anlaşılacağı üzere, sayısı az da olsa, *"ay"* ünlemi *"ey"* ünlemine benzer şekilde konuşma dilinin bir özelliği olarak şiirlerde yer alır.

Bak bak

Konuşma dilinin bir özelliği olarak şaşma ve hayret bildiren, bazen muhatabın dikkatini çekmek için kullanılan "bak bak" ünlemi de iki örnekte görülür. Şu beyitte bak bak ünlemi tevriyeli olarak hem "hadi bak, gör" hem de "sen ne diyorsun, hiç öyle şey olur mu?" anlamında bir kızgınlık ifadesidir. Sevgiliye seslenen âşık, senin yüzüne bakayım mı, yüzünü görebilir miyim diye sorar. Normalde âşığa hiç yüz vermeyen sevgili, "bak bak!: tabi, bakabilirsin, neden olmasın" diyerek ona izin verir gibidir. Ama aslında söylemek istediği, "Bak...! Bak...! Sen ne diyorsun, hadi kolaysa bir bak da göreyim" şeklinde bir azarlamadır:

Didüm yüzüne karşu bakayın mı ne dirsün
Güldi didi nâz eyleyürek öyle mi *bak bak*
Mesîhî G 124/3

Yine konuşma dilinin bir özelliği olan bak bak ünlemi, şu beyitte şaşma, hayret ifadesi olarak yer alır. Şair, muhatabının dikkatini çekmek, onu hayretine ortak etmek ister. Şair, ay onun hayâline özeniyor, şunun noksan hâlini gör; güneş yüzünün güzelliğine öykünür; bak şu zevâl bulacak olana, buna nasıl cesaret ediyor, der. Burada *"naks: noksanlık"* ayın dolunaydan hilâle doğru zayıflayarak küçülmesine iaşret eder. Yok olma demek olan zevâl de güneşin batışını ifade eden bir tabirdir:

Meh yeltenür hayâline gör naks-ı hâlini
Mihr öykünür cemâline bak bak zevâlini
Mesîhî G 252/1

Be

Rumeli şairlerinin şiirlerinde, Rumeli söyleyiş özelliği olarak dikkat çeken fazlaca kullanımlardan birisi de *"be"* ifadesidir. Teklifsizce konuşmada *"ey, hey, yahu"* ünlemlerine karşılık gelen *"be"* hitabı, bazen "be hey, hey be, vay be" şeklinde şiirde yer alır. Şair, "be" şeklinde samimi bir hitapla seslenerek muhatabının dikkatini çeker.

Mesîhî şiirini överken, kendisine seslenerek yahu Mesîhî, senin sözlerin giderek büyüleyici bir hâl aldı; şiir muskasıyla güzelleri büyüledin, derken böyle bir ifadeye yer verir:

Nüsha-ı şi'r ile güzelleri teshir itdün
Be Mesîhî giderek sözlerün efsûn oldı
Mesîhî G 255/8

Hayretî'nin şu beyti hem bu Rumeli söyleyiş özelliğini yansıtması, hem de Rumeli'yi methetmesi bakımından dikkate değer bir örnektir. Şair, yahu burası Rumeli'dir; burada söz ustaları vardır; burası İrem bahçesidir; burada hoş sesli bülbüle benzeyen şairler vardır, der:

Be bu Rûm illeridür bunda suhandânlar olur
Bu İrem gülşenidür murg-ı hoş-elhânlar olur
Hayretî G 88/1

Hayretî, *"be"* ünlemiyle oluşturduğu şu beytini de Rumeli övgüsüne ayırır:

Be bu yirlerde ne hoş şûh-ı cihânlar var imiş
Cân virür âşıka çok rûh-ı revânlar var imiş
Hayretî G 161/1

Hayretî senli-benli konuşma üslûbuyla muhataba seslenir. Yahu burada ne hoş servi boylular var; bunlar kollarını, dirseklerini sıvayıp nazla sakilik yapıyorlar, diye hayret eder:

Sâk u sâid sığayup nâz ile sâkîlik ider
Be bu yirlerde ne hoş serv-i hırâmânlar olur
Hayretî G 88/3

Be Hayretî, yahu Hayretî, diye kendisine seslenen şair, meyhanede havaya kaldırdığı kadehi, renk bakımından sancağa; bu kadehin sahibini de âlemin sultanına benzetir. Beyitte "alem-âlem" cinası vardır:

Be Hayretî şeh-i âlem degül mi na'ra ile
Şu dem ki kaldura mey-hânede alem âşık
Hayretî G 182/5

Şair, gönlüne *"be deli"* diye seslenerek "bî-bedel" kelimesiyle cinas yapar. Baştan çıkıp başkalarına su gibi aktın; be deli, gel gönlünü şu eşi benzeri olmayana akıtma, der. "Bî-bedel" sözünü eşşiz yerine karşılıksız; âşığa karşılık

vermeyen, merhametsiz güzel şeklinde yorumlamak da mümkün gibi görünmektedir:

Başdan çıkup su gibi ayaklandun illere
Akıtma gel dili *be deli* bî-bedellere
Hayretî G 394/1

"Be deli/bedeli" cinasına yer verilen beyitte, ey gönül bahar geldi; şu eşi benzeri olmayan güzelleri sev; eğer akıllı isen deli olma, delilik yapma; onu sevmekten vazgeçme, denir:

Nev-bahâr oldı gönül sev yine şol bî-bedeli
Eğer uslu isen âlemde *deli ol be deli*
Hayretî G 463/1

"Be yaban, beyâban" cinasına yer verilen beyitte, Mecnun yabanda gezen, aşktan anlamayan bir deli olarak eleştirilir. Fen, bilim demektir; Mecnûn, yani delinin bu bilimi elde edip anlaması beklenemez:

Sorma fenn-i gamı Mecnûna *be yaban delüsi*
Ne bilür ışk rumûzın o *beyâbân delüsi*
Hayretî G 437/1

Şair, hayret ve şaşkınlıkla, be buranın töresi, şivesi çok gençlerin töresi nasıl bir şeymiş, diye sorar:

Be ne imiş bu yerlerün töresi
Şîvesi çok püserlerün töresi
Hayretî G 486/1

İshâk Çelebi'nin şu beyitlerinde be ünlemiyle oluşturulmuş sade bir söyleyiş vardır:

Gamundan bir nefes yok hôd cüdâlık
Neden yoğmış *be zâlim* âşinâlık
İshâk Şhr 1/69

Be İshâk yiter oldı arz-ı hâlün
Demidür sen dahi hatm it makâlün
İshâk Şhr 2/104

İshâk Çelebi, hilâl kaşlı güzeli, güneşe benzetir. Senin ay alınlı bir benzerin olmaz, der. Güzele "be kâfir" diye seslenerek, seni sevenlerde akıl ve din olmaz, onların akıllarını başlarından alırsın, der. Akılları başlarından gidince deli olmaları sebebiyle dini yükümlülükleri de ortadan kalkar. Buradaki güzelin bir gayr-i Müslim olma ihtimali vardır:

Güneşsün ey hilâl-ebrû nazîrün meh-cebîn olmaz
Sevenlerde seni aslâ *be kâfir* akl u dîn olmaz
İshâk G 106/1

Sevgilinin mekânını cennete değişmeyeceğini söyleyen şair, sofunun kendisine inanmaması üzerine, "be" ünlemini kullanarak yahu sen Müslüman değil misin, niye inanmıyorsun, der:

Dîdâr hakkı kûyını firdevse virmezüz
Sôfî inanmadun *be müselmân değül misin*
İshâk G 212/4

O gül yüzlüyü çok güzel anlattın; yahu sen konuşan bir bülbülmüşsün be; diyen şair kendi şiir gücünü överek fahriye yapar:

O gül-ruhsârı hoş vasf itdün İshâk
Be sen hod bülbül-i gûyâ imişsün
İshâk G 214/5

Güzellerin ellerine kına yaktığını belirten şair, sevgiliye be zalim diye seslenerek, yahu senin iki elin kandadır (kan içindedir; nerededir?) hiç bilmiyor musun; senin kına yakılmış renkli elini görenler ölmeyip de ne yapsın, der.

Hiç bilür misin *be zâlim* kandadur iki elün
Ölmesün mi dest-i rengînün gören hınnâ ile
İshâk G 274/2

İshâk Çelebi, şu beytinde *"be"* ünlemini, *"ne güzel dedi be!"*, şeklinde kullanır:

Ol kim senünçün işte cihânda güzel didi
Tahsîn ü âferîn *be ne gâyet güzel didi*
İshâk G 317/1

Ey gönül, hattı geldi diye sen o güzeli terk etme; yahu deli olma, âlemde onun bir eşi benzeri var mı da terk ediyorsun, diyen şair, *"be deli"* hitabıyla *"bedeli"* arasında cinas yapar:

Hatı geldi diyü terk itme dilâ ol güzeli
Be deli olma anun var mı cihânda bedeli
İshâk G 323/1

Şu beyitte be ünlemi, cinas meydana getirecek şekilde *"bedeni"* ve *"be denî: alçak"* şeklinde kullanılır:

Sîne-i bülbüli bî-dâğ görüp lâle didi
Ehl-i aşkun bedeni *böyle mi olur be denî*
İshâk G 331/7

Ey sevgili, başkalarının kınama okları bana yetti be, yeter artık; sen de cefa kılıcıyla sinemi yar, denilen beyitte *"yar-"* fiiliyle *"yâr"* arasında cinas vardır:

Ta'n-ı ağyar bana *yetdi be* yârâ sen de
Sînemi tîğ-i cefâyile yeter yar yeter
Usûlî G 32/2

Âşık olduğundan beri gamdan kurtulamayan şair, kendisine seslenerek "be Usûlî! Bu muhabbet dediğin bir dertmiş" der.

Âşık olalı gönül olmadı gamdan hâlî
Be Usûlî bu muhabbet didiğün mihnet imiş
Usûlî G 53/5

Yahu bu cihan pazarının dükkânına yuf olsun be, diyen şair, lâubâli bir ifade kullanır:

Be bu bâzâr-ı cihânın kuru dükkânına yûf
Çenber-i çarhına vü günbed-i gerdânına yûf
Usûlî G 57/1

Sade bir dille senli-benli şekilde güzelle konuşan şair, onun her yerde gezip dolaştığı, bir yerde durmadığı için, sevgiliye be hercâyî diye seslenir.

Geçer güzelliğün çağı sînemde komışam dâğı
Sana derem *be hercâyî* sevenden niçün ürkersin
Usûlî G 115/2

Tut dilün kendün de *epsem ol be gayretsiz* deyü
Şem'ile pervâne miskînün savaşı var imiş
Hayâlî G 214/5/4

Hayâlî Bey, elindeki kırmızı şarabı papağana benzettiği şu beytinde, sofuyu konuşturur. Sofu, yahu bu kendi ayağıyla ava gelmiş bir avdan başka bir şey değil; der. Burada elle tenâsüp oluşturan ayak sözü, mey kelimesiyle ihâm-ı tenâsüp meydana getirir:

Elümde al tûtîveş meyi gördi didi sofî
Be bu kendi ayağıyle ele gelmiş şikâr ancak
Hayâlî G 231/11/3

Şair senli-benli bir konuşma diline yer verdiği şu beytinde, hortuma, yahu ne hâldir, diye sorar:

Gird-bâda *be nedür hâl* didüm döndi didi
Ten esâsına gönül verem ki ber-bâd ancak
Hayâlî G 235/19/3

Şair aynı söyleyişe şu beytinde benzer biçimde devam eder:

Gird-bâda *be nedür hâl* didüm döndi didi
Beni hâk etmiş iken verdi felek bâde yine
Hayâlî G 365/46/4

Hayâlî, sofuya çattığı şu beytinde, sert bir ifade kullanarak, yahu zahit, git sen kendine nasihat et, nasihatini kendine sakla; divane âşığa nasihat gerekmez, der:

Nasîhatün yürü sen kara başuna eyle
Be sofî âşık-ı dîvâneye ne pend gerek
Hayâlî G 254/35/2

Mezâkî, *"be"* ünlemiyle Rumeli söyleyiş özelliğine yer verdiği şu beytinde, güzelle konuşur. Ey gönül süsleyici güzel, yeter be, bir elinde tarak, bir elinde güneş aynası, bunlar sana gerekmez, sen zaten güzelsin:

Yeter bu hüsn-i dil-ârâ yeter *saña be ne lâzım*
Bir elde şâne vü mir'ât-ı âfitâb bir elde
Mezâkî G 374/4

Sâbit, herkesin koynunda köstekli birer saat taşımasını eleştirir. Herkesin koynunda bir saat görünüyor; yahu saatin çokluğu kıyamet alâmetinin gürültüsünden başka bir şey değildir, der: Hengâme dediğine göre bu çalar saat olmalıdır:

Numâyân herkesüñ koynunda bir sâat kıyâmetdür
Be sâat çokluğı hengâme-i eşrât-ı sâatdur
Sâbit B 73

Beğim

Şairler sevgili veya güzeli sultan, şâh vb. yanında *"bey"*e de benzetirler. Pek çok şairin şiirinde bunun örneklerine rastlamak mümkündür. Ancak Rumeli şairleri buna ek olarak sevgilinin benzetildiği bir unsur olmanın dışında, *"beyim, a beyim"* gibi günlük konuşma diline ait hitaplara şiirlerinde fazlaca yer verirler. Böylece hem günlük konuşma dilini şiire taşırlar, hem de daha sade bir dil kullanmış olurlar. Bu, onların şiirlerinde bir üslûp özelliği oluşturacak kadar fazlaca görülen bir ifade biçimidir. Burada daha çok bu ikinci grupta yer alan *"bey"* ile kurulmuş örnekler ele alınmıştır.

Mesîhî'nin şu beytinde, bilinen "bey" söz konusudur. Şair, kasidesini sunduğu kişiden bir kürk istemekte ve beylerin kürküne bazen sevgili bazen de fakir girer; ben fakir de senin kürküne girse, bana bir kürk versen, der:

N'ola bir kürküne girsem kim cihândur bu *beğüm*
*Be*ğlerün kürkine geh mahbûb girer geh fakîr
Mesîhî K 11/31

Vasfî, birinci dörtlükte redif olarak kullandığı *"beyim"* kelimesini, *"hay beyim, beyceğizim"* şeklinde tekrarlayarak murabbaının mütekerrir mısraı yapar. Yedi bentlik murabbaın ilk bendi şöyledir:

Alalı gönlümi ol zülf-i semen-sây beğüm
Yıllar oldı çekerem derd ü gamun *hây beğüm*
Eyleme şimdi beni illere rüsvây beğüm
Kerem it hây beğüm beğcügezüm hây beğüm
Vasfî Mr 10/1

Şair, şu beytinde şâha benzettiği sevgiliye beyim diye hitap eder:

Yüzüni yüzüme ur tuymasun ağyâr *beğüm*
Diyeyin sen şehe ihfâ ile vardur haberüm
Vasfî G 45/4

İshâk, sevgili beye benzetildiği şu beyitte, padişah ve cana da benzetilir. Şair onu tam olarak neye benzeteceğini bilemez ve sen benim beyimsin, padişahımsın, canımın canısın der:

Bir nigârun kulı kulıdur kulun İshâk kim
Pâdişâhumdur beğümdür belki cânum cânıdur
İshâk G 70/7

Usûlî sevgiliye beyim diye seslenir ve aynı zamanda sen benim efendimsin der:

Gönlümde cümleden yeğim hem efendümsün hem *beğüm*
Usûlî eydür isteğüm senden îmân Kur'ân Allâh
Usûlî G 123/5

Hayretî, ilk bendini aldığımız beş bentlik bir murabbaının mütekerrir mısraında Memi i simli m ahbûba, *"Ây efendüm â beğüm â pâdişâhum â Memi"* şeklinde hitap eder. Murabba, Rumeli üslûbu kabul edebileceğimiz "ay efendim, a beğim" hitaplarıyla birlikte, Rumeli'de Mehmed yerine kullanılan Memi lâkabına da yer vermesi bakımından ayrıca önemlidir:

Leblerün vasf itmeğe aldum elüme hâmemi
Nutka geldi oldı bir tûtî-i şekker-hâ Memi
Geldi ol dem dilüme bu mısra'-ı garrâ Memi
Ây efendüm â beğüm â pâdişâhum â Memi
Hayretî Mr 30/1

Hayretî, bu murabbaından başka bir de şu matlalarla başlayan *"beğim"* redifli beşer beyitlik iki gazel yazmıştır:

Ben senün sâdık kulunam şâh hakkıyçün *beğüm*
İşiğün terk itmezem Allâh hakkıyçün *beğüm*
Hayretî G 268/1

Âşık-ı dîdârunam dîdâr hakkıyçün *beğüm*
Nûr-ı pâk-i Ahmed-i Muhtâr hakkıyçün *beğüm*
Hayretî G 269/1

Hayretî, bir gazelinde sevgiliye *"beyim hey"* diye seslenir. Matla beytinde görüldüğü üzere, bu ifade gazelin aynı zamanda redifidir:

Gel girme beni öldürüben kana *beğüm hey*
Cânâna yaraşmaz ki kıya câna *beğüm hey*
Hayretî G 474/1

İshâk Çelebi, matlaını aşağıya aldığımız gazelinde, sevgiliye seslendiği beyim hitabını şiirinin redifi yapar:

Tutdı gül safhasını ol hat-ı zengâr *beğüm*
Dürdi hüsnün varakın eyledi tûmâr *beğüm*
İshâk G 172/1

Sevgili şu beyitte günlük konuşma diliyle *"gel beyim gel"* diye çağrılır. Âşık aceleyle yanına çağırdığı sevgiliye borcunu ödemek ister:

Gel beğüm gel dil ü cân nakdini teslîm idelüm
Ölmedin borcumuzı sana edâ eyleyelüm
İshâk G 182/3

Şu beyitte de sevgili "gel beyim gel" şeklinde davet edilmektedir:

Gel beğüm gel bizi hasretle koma n'olsa gerek
Ölevüz şevk-ı visâlünle nihâyet bu gice
İshâk G 248/2

Sevgililer fakir âşığın yüzüne bakmaz, zengin âşıklar isterler. Âşıklar bu durumdan hep yakınırlar. Şair, beyim diye seslendiği sevgilinin bu özelliğini, şu beyitte onu teraziye benzeterek anlatır:

Beğüm olma terâzû gibi âdil
Kefinde sîm olandan yana mâyil
İshâk Şhr 1/99

İshâk Çelebi, şu beytinde sultana benzettiği sevgiliye, beyim diye hitap eder. Sevgili, güzellik ülkesinin sultanıdır. Tahtı ise âşığın gönlüdür:

Sen ki hüsn iklîminün şimdi *beğüm* sultânısun
Gönlümün tahtı gibi âlî serîr olmaz sana
İshâk G 4/2

Şu beyitte usta bir biniciye benzetilen sevgiliye beyim diye hitap edilmektedir:

Feleklerde melekler çeşminün cümle nazargâhı
Beğüm sen şehsüvârun tûtiyâ-yı gerd-i râhıdur
İshâk G 77/4

Şu beyitte beyim ifadesi dinî-sosyal bir konu ile birlikte kullanılır. Beyim diye hitap edilen sevgili, rakibi (âşığa göre, bir belâyı) yanından güzelce savuşturmuş, ondan kurtulmuştur. Büyük bir belânın savuşturulması sonunda şükür için kurban kesilir. Sevgilinin bir kurban kesmesini bekleyen âşık, kendisini sevgiliye kurban olarak sunar:

Hûb def' itdün rakîbi gel sana cânum fedâ
Bir kazâ savdun *beğüm* itmez misin kurbân ana
İshâk G 6/3

Şair, beyim diye seslendiği şu beyitte, aynı zamanda sevgiliye meydan okur gibi davranır. Sen kılıç gibi acele etme, seher vakti çekilen âh kılıcı ondan daha keskindir; kendine dikkat et; âşıkların bedduasını alma, diye sevgiliyi ikaz eder:

Beğüm olma inen kılıç gibi tîz
Kılıçdan tîz olur âh-ı seher-hîz
İshâk Şhr 2/78

Sevgiliyi ikaz eden aynı şair, şu beyitte ise beye benzettiği sevgilinin kendisine sövmesini, yan bakmasını ister. Bunları kendisi için bir lütuf kabul eder:

Sîneme söğsen *beğüm* sîn-i saâdetdür bana
Göz ucıyla eğri baksan ayn-ı izzetdür bana
İshâk G 9/1

Mansıbı hep cahillerin aldığından yakınılan şu beyitte, sevgiliye beyim denilir. Buradaki bey kelimesi mansıpla birlikte düşünüldüğünde bir hitap olmanın yanında bilinen bey unvanını da çağrıştırır[33]:

Kadrüni bilmeyen irerse n'ola vuslatuna
Bir zamândur ki beğüm mansıbı hep câhil alur
İshâk G 40/4

Şu beyitte de bey mansıpla birlikte düşünülür. Şair, beyim diye hitap ettiği sevgilinin çok güzel olduğunu tekrarlar:

Mansıb-ı hüsn ü melâhat cümleden sana mahal
Sen *beğüm* gâyet güzelsin sen inen gâyet güzel
İshâk G 163/1

---

33 "Mansıp" devlet hizmeti, memurluk, resmî görev demektir. Pakalın 1993: II/406.

Âdet olduğu üzere, genellikle âşık sevgilinin bütün cefalarına sabreder. Rumeli şairlerinin bazen sevgiliye meydan okudukları, onun her türlü cefasına katlanmak yerine, ondan vazgeçtikleri de görülür. Âşık, güzelin vefasızlığından şikâyet eder. Muhabbet kadehinden bana bir yudum bile sunmadın; artık sana selâm olsun, sana veda ediyorum, senden vazgeçtim der:

Kulun bir cür'aya değmez mi ol câm-ı muhabbetden
Vefâsuz dil-rübâlarda *beğüm sana selâm olsun*
İshâk G 202/2

Şair şu beyitte sevgiliye efendim, beyim diye seslenir. Sevgili önce âşığa söz vermiş; ama, daha sonra sözünü tutup onunla ilgilenmiyor; sözünü unutmuş gibi davranıyor. Âşık da bunun üzerine, samimi bir şekilde efendim, beyim diye seslenerek şikâyette bulunuyor:

Sen değül misin *efendüm* sen değül misin *beğüm*
Dün bizümle kavl idüp bu gün ferâmûş eyleyen
İshâk G 205/3

Güzellerin yüzündeki ayva tüylerine şiirde hat denir. Beye benzetilen sevgili hattı gelince kullarını *"hâsıl"*dan azl etmektedir. Hayâlî, sevgilinin hattı gelince âşıkları kapıdan kovmamasını ister. Buradaki bey ifadesi bende, azl etmek ve hâsıl ile birlikte ele alındığında aynı zamanda resmî bir unvan olan beyi de hatırlatır:

Âşıkları hattun gelicek sürme kapundan
Azl itme *beğüm* bendeleri hâsıl içinde
Hayâlî G 374/63/2

Ziyâî sevgiliye beyim diye hitap ettiği şu beytinde, siyah zülüflerin yanak üzerine yayılmasını kâfir (düşman) askerlerinin İslâm ülkesine girmesine benzetir. Burada renk yönünden siyah zülüf kâfire, beyaz yanak da İslâm ülkesine karşılık gelir. Beyit, Rumeli'deki düşmanların Osmanlı'ya karşı saldırıya geçmelerini de hatırlatır:

Zülfün tağıtma ârızun üzre *benüm beğüm*
Kâfir çerîsi mülket-i İslâm'a irmesün
Ziyâî G 342/4

Bey kelimesi bazen de *"a beyim, hey beyim"* gibi farklı ünlemlerle birlikte kullanılır. İshâk Çelebi şu beytinde, karşılıklı konuştuğu kişiye *"a beyim"* diye hitap eder. Aynı zamanda *"insaf eyle a!"* şeklinde Rumeli şairlerinde çok görülen başka bir kullanıma da beytinde yer verir:

Â beğüm mahbûbsuz dünyâyı n'eyler bir kişi
Sen de insâf eyle a farzâ ki dünyâ mâlıdur
İshâk G 81/5

Hey beyim diye hitap edilen sevgiliye, sadece Müslüman değil dinsiz kâfirlerin bile âşık olup hüzün içinde kalacağı söylenir:

Hey beğüm nice müselmân dîni yok kâfir dahi
Mübtelâ olup gam-ı aşkunla mahzûn olmasun
İshâk G 201/3

Sevgiliye hey beyim diye seslenen İshâk Çelebi, sevgilin kendisine karşı neden vefasız olup sürekli cefa ettiğini sorar:

Bana senden gâh cevr ü geh cefâ olmak neden
Hey beğüm billâhi böyle bî-vefâ olmak neden
İshâk G 215/1

Şu beyitte ise hey beyim bütün âşıkları bugün öldürüyorsun; acaba yarın pişman olacağını düşünmez misin, diyerek onun cefadan vazgeçmesini ister:

Hey beğüm farzâ ki öldürdün bu gün âşıkları
Hîç anar mısın peşîmân olmağı yarınki gün
İshâk G 219/4

Usûlî, hey beyim, güzelliğin şahı oldunsa da gururlanma; çünkü biz de sizi yaratanın kuluyuz, diyerek sevgiliyi ikaz eder:

Şâh-ı hüsn oldun ise devlete mağrûr olma
Hey beğüm biz dahi sizi yaradanun kuluyuz
Usûlî G 41/2

Şu beyitteki *"a beyim"* söyleyişi, aynı zamanda, *"yeter oynadığımız a!"* şeklinde günlük konuşma dilinde görülen başka bir ifadeyle birlikte yer alır:

A beğüm turra-i gîsûn ile âşık oyunın
Yeter oynaduğ a şimden girü bitdi sakalı
İshâk G 323/4

Âşık Çelebi gölge gibi bizi yerlere çalma diye yalvardığı sevgiliye, hay beyim, padişahım diye hitap eder:

Yanmışuz mihrün ile lutf idüp sâye gibi
Yirlere çalma bizi *hay beğüm pâdişehüm*
Âşık G 33/4

Ziyâî sevgiliye *"beyim"* diye seslendiği şu beyitte *"sormak"* kelimesini sâil (dilenci, soru soran) kelimesinin yardımıyla hem emmek hem de soru sormak, haber almak anlamında kullanır:

Leb-i şîrînüne cân meyl iderse anı men' itme
Lebün zevkin *beğüm* sormak diler kapunda sâildür
Ziyâî G 138/4

Örneklerden anlaşılacağı üzere, Rumeli şairlerinin, Rumeli bölgesinde yaygın bir söyleyiş özelliği olan *"beyim, a beyim, hey beyim"* gibi günlük konuşma dilinin ifadelerine şiirlerinde fazlaca yer verdikleri görülür. Örneklerini arttırmak mümkün olan bu kullanıma, daha çok Hayretî ile İshâk Çelebi'nin şiirlerinde rastlanır[34].

-cığım, -ciğim Hitapları

Rumeli şairlerinin şiirlerinde *"-cığım, -ciğim"* şeklinde senli-benli, samimi söyleyiş ifadeleri fazlaca yer alır.

Hayretî'nin divanında *"gazel"* olarak yer alan aşağıdaki şiiri, *"kardaşcuğumsın sen benüm"* mütekerrir mısraıyla yazılmış bir *"murabba"*dır. Senli-benli ifadelerle sevgiliye kardeşçiğim diye hitap eden şair, şiir boyunca sade bir dil kullanır. Özellikle şiirin ilk bendi, bir halk şairi tarafından yazılmış sade bir koşma gibidir. Şair, şiir boyunca sevgiliye kardeşçiğim diye hitap ederek bir taraftan yalvarır, bir taraftan da onun güzelliğini dile getirir:

Bîgâne gibi kaçma gel
Kardaşcuğumsın sen benüm
Ko her ne dirse disün el
Kardaşcuğumsın sen benüm

Ey şîvekâr-ı pür-fiten
Ey nâzı çok nâzük-beden
Ey Yûsuf-ı gül-pîrehen
Kardaşcuğumsın sen benüm

Ey gül-izâr-ı gonca-fem
Ey serv-i bostân-ı İrem
Hem cânumun cânânı hem
Kardaşcuğumsın sen benüm

---

34 Başka örnekler için bkz: *Âşık* G 28/2, G 33/4, G 35/3, *Hayâlî* G 140/37/5, G 203/19/5, G 256/39/1, Hayâlî G 304/13/2, G 343/2/5, G 374/63/2, G 437/94/6, Th 74/1/2, *Hayretî* G 100/10, G 100/5, G 126/3, G 146/7, G 151/3, G 235/2, G 268/1, G 268/2, G 268/3, G 268/4, G 268/5, G 269/1, G 269/2, G 269/3, G 269/4, G 269/5, G 271/5, G 305/2, G 31/2, G 325/4, G 354/5, G 359/2, G 359/5, G 45/4, G 469/3, G 474/1, G 474/2, G 474/3, G 474/4, Hayretî G 71/5, K 20/21, Mr 30/1, Mr 30/2, Mr 30/3, Mr 30/4, Mr 30/5, *İshâk* G 100/3, G 105/5, G 111/3, G 114/3, G 126/6, G 127/7, G 128/1, G 146/3, G 147/3, G 155/5, G 16/5, G 163/1, G 169/3, G 172/1, G 172/2, G 172/3, G 172/4, G 172/5, G 181/5, G 182/3, G 201/3, G 202/1, G 202/2, G 202/5, G 205/3, G 209/5, G 214/4, G 215/1, G 219/4, G 227/7, G 228/5, G 243/5, G 248/2, G 253/4, G 256/1, G 265/4, G 283/10, G 284/6, G 310/4, G 311/5, G 315/1, G 317/5, G 323/4, G 323/7, G 334/5, G 4/2, G 40/4, G 55/1, G 6/3, G 60/3, G 67/3, G 7/2, G 70/7, G 74/5, G 77/4, G 80/4, G 80/7, G 81/5, G 95/2, K 14/11, K 14/14, Kt 1/17, Şhr 1/104, Şhr 1/111, Şhr 1/86, Şhr 1/99, Şhr 2/78, *Mesîhî* K 14/16, *Meşhûrî* B 12, B 15, B 29, Kt 5/1, *Mezâkî* G 120/5, G 196/2, *Sâbit* B 126, B 82, G 105/2, G 238/2, G 256/2, G 258/1, G 314/4, G 333/1, G 345/4, G 67/1, G 77/3, G 9/5, *Usûlî* G 113/2, G 123/5, G 128/4, G 41/2, G 63/4, *Vasfî* G 87/7, Mr 10/1, Mr 10/2, Mr 10/3, Mr 10/4, Mr 10/5, Mr 10/6, Mr 10/7, *Ziyâî* G 152/5, G 170/1, G 201/3, G 238/2, G 238/5, G 260/2, G 472/2, G 485/4, G 54/2, G 98/2, Kıta 7/2.

N'ola şeh-i hûbân isen
İklîm-i hüsne cân isen
Ben bende sen sultân isen
Kardaşcuğumsın sen benüm

Bu Hayretî-i bülbüli
Ağlatma ey cennet güli
Çak cân gibi bir sevgüli
Kardaşcuğumsın sen benüm

Hayretî G (Mr) 287

Hayretî, şu gazelinde de sevgiliye samimi bir biçimde, bir önceki şiirdeki gibi, *"kardaşcuğum"* diye seslenir. Şair, burada da, anlamı o günkü okuyucu tarafından bilinen bir iki terkip dışında, sade bir söyleyişi tercih eder.

Kaçma benden cânuma cân ol benüm *kardaşcuğum*
Gel meded derdüme dermân ol benüm *kardaşcuğum*

Ne umarsın sohbet-i nâ-cinsden *hey gel berü*
Hem-dem-i erbâb-ı irfân ol benüm *kardaşcuğum*

Ben belâ küncinde giryân olayın Ya'kûbvâr
Sen safâ Mısrında sultân ol benüm *kardaşcuğum*

Gam değül ben sâyeveş hâk ile yeksân olayın
Sen salın serv-i hırâmân ol benüm *kardaşcuğum*

Hâr-ı gamda ben ko nâlân olayın bülbül gibi
Sen açıl gül gibi handân ol benüm *kardaşcuğum*

Sen safâ bezminde handân ol beni pervânevâr
Oda yak şem'-i şebistân ol benüm *kardaşcuğum*

Hayretî gibi dilersen k'olasın gamdan emîn
Gâh mest ü gâh hayrân ol benüm *kardaşcuğum*

Hayretî G 321

Hayretî şu şiirinde de *"-cığım, -ciğim"* diye biten samimi bir söyleyişe yer verir. Bir önceki şiirinde "kardeşciğim" ifadesini tekrarlayan şair, bu gazelinin her beytinde "cânâncuğum, dermâncuğum, sultâncuğum, oğlancuğum, dîvâncuğum, yârâncuğum" şeklinde başka kelimeler seçer. Bu şiirde de halk şiirine yakın sade

bir dil kullanımı dikkat çeker. Şiirde bende-i kemîne (değersiz bir kul, köle) ile Ken'ân-ı mihnet olmak üzere iki terkip yer alır:

Bî-cân cisme döndüm *cânâncuğum* yitürdüm
Bir hasta derdmendem *dermâncuğum* yitürdüm

Kullar başına beğler gelmeye bu musîbet
Ben bende-i kemîne *sultâncuğum* yitürdüm

Ya'kûbveş gözümden kan akmasun mı her dem
Ken'ân-ı mihnet içre *oğlancuğum* yitürdüm

Dîvâne gönlümi âh eğlerdi bârî geh gâh
Şol kara yazıluca *dîvâncuğum* yitürdüm

Ey Hayretî çıkardum sabr u karârı elden
Gûyâ ki bir garîbem *yârâncuğum* yitürdüm
Hayretî G 316

Hayretî iki gazelinde *"Memiciğim"* ve *"Memi Bâlîciğim"* hitaplarını redif olarak kullanır. Söz konusu sesleniş biçimi, samimi ve senli-benli günlük konuşma dilinin bir özelliği olarak karşımıza çıkar. Bu iki gazel, günlük konuşma diline yer vermenin yanında, seçilen redif bakımından da Rumeli şairlerinin üslûbunu ortaya koyan önemli örneklerden sayılabilir.

Daha çok Âşık Çelebi Tezkiresi diye anılan Meşâirü'ş-Şuarâ isimli eseriyle tanınan Rumeli şairlerinden Âşık Çelebi, söz konusu eserinde, Rumeli şehirlerinden Üsküp'te doğan Riyâzî Mehmed'den bahsederken önemli bir anekdota yer verir:

"Riyâzî: Mevlidi vü muhtedi Üsküb'dür. Zeheb-i hâlisü'l-ayâr-ı ma'rifet mezheb-i zurefâ üzre anun tab'ına meskûb ve kâlıb-ı kâli üzre meskûbdur. Adı Mehemmed idi Rumili tab'ı üzre Memi Şâh dirlerdi. Dânişver ü ehl-i hüner idi."[35]

Anekdotta belirtildiği gibi, Rumeli'de Mehmed ismi kısaca Memi şeklinde kullanılmış ve şiire de bu şekilde girmiştir. Hayretî aşağıdaki söz konusu şiirlerinden ilkinde Mehmed isimli mahbûba günlük konuşma diliyle samimi bir biçimde Memiciğim, ikincisinde ise Memi Bâliciğim şeklinde hitap eder:

Ey bâğ-ı dilde serv-i revânum *Memicüğüm*
Olsun revân yoluna revânum *Memicüğüm*

Aşkun şarâbın içeli olmış durur benüm
Mey-hâneler bucağı mekânum *Memicüğüm*

35 Âşık Çelebi 1994: 785.

Yakma beni firâk odına tâ ki irmeye
Eyvân-ı şâh-ı hüsne duhânum *Memicüğüm*

Eşküm yetîmi çıksa gözümden aceb midür
Fâş itdi cümle râz-ı nihânum *Memicüğüm*

Sensin sebeb hayâtına dirse aceb midür
Bî-çâre Hayretî sana cânum *Memicüğüm*
Hayretî G 313

Söz mi bu yâ dem-i İsâ mı *Memi Bâlîcüğüm*
Göz mi bu nergis-i şehlâ mı *Memi Bâlîcüğüm*

Zülf-i hoş-bû mı aceb başuma sevdâ mı ki bu
Bu belâ mı bana bâlâ mı *Memi Bâlîcüğüm*

Gamzelerden takınup tîğini mestâne gözün
Kasdı dil mülkini yağma mı *Memi Bâlîcüğüm*

Beni giryân idüben düşmeni handân itdün
Garazun yohsa temâşâ mı *Memi Bâlîcüğüm*

Va'de-i vaslı bu gün yarına saldun kuluna
Yine bu şîve-i ferdâ mı *Memi Bâlîcüğüm*

Hayretî'yi yine bir cür'a ile mest itdi
Leb mi bu yâ mey-i hamrâ mı *Memi Bâlîcüğüm*
Hayretî G 314

Burada sadece günlük sade konuşma dili özelliğini yansıtmak amacıyla örneklendirdiğimiz Memiciğim veya Memi Bâlîciğim hitaplarına ek olarak, Rumeli şairlerinin şiirlerinde *"Bâlî"* kelimesi de isim ve sıfat olarak yer alır.

Hayretî'nin günlük konuşma dilinden faydalanarak *"-cığım, -ciğim"* ifadelerine yer verdiği aşağıdaki gazeli de hem söyleyiş, hem anlam bakımından Rumeli şairlerine özgü önemli bir örnektir. Önceki şiirlerinde Rumeli üslûbu üzerine Mehmed yerine Memi adına iki şiir yazan şair, bu defa isminden Rumeli'deki diğer milletlere mensup birisi olduğu anlaşılan *"Afo"* için bir gazel yazar. Şiirde samimi bir dil kullanan şair, bu ismi, *"Afocuğum"* şeklinde redif olarak gazel boyunca tekrarlar.

Âşığın gönlü bir ülkeye benzetilince, güzeller de bu benzetmeden hareketle sultan, padişah olarak ele alınır. Hayretî bu gazelinin dördüncü beytinde aynı düşünceyi tekrarlamakla birlikte, güzeli bir sultana değil de *"ban"*a benzetir. Ban;

Eflâk ve Sırp hükümdarlarının bir unvanı idi[36]. Dolayısıyla bu unvandan hareketle burada söz konusu edilen Afo isimli güzelin Eflâk veya Sırp olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu gazel, Rumeli şairlerinin bölgedeki diğer milletlerle olan karşılıklı etkileşimlerini[37] gösteren bir örnektir:

Cânumı la'lün âbına kandur *Afocuğum* benüm
Ben ölicek susuz sana kandur *Afocuğum* benüm

Şerbet-i la'lün özlese hasta gönül aceb değül
Her ne kadar ise umar cândur *Afocuğum* benüm

Çatma kemân kaşun inen atma bu gamze okların
Çünki güzellüğün demi ândur *Afocuğum* benüm

Cân u gönülden olmasa ayru aceb midür gamun
Ol ezelî bu milkete *bân*dur *Afocuğum* benüm

Bezm-i safâda hurrem ol şem' gibi hemîşe sen
Hayretî'yi gam odına yandur *Afocuğum* benüm
Hayretî G 322

Di

Şiirde *"demek"* fiilinin söyle, anlat anlamında emir olarak *"di"* şeklinde yer aldığı görülür. Rumeli şairleri bu fiili bir Rumeli söyleyiş özelliği olarak *"di e, di ya"* biçiminde de kullanırlar. Bir üslûp özelliği olarak *"e, a"* ünlemiyle kurulan beyit veya bentler incelenirken üzerinde durduğumuz bu kullanıma, burada şu birkaç örneği vermekle yetiniyoruz:

Burada belirttiğimiz *"di"* veya benzer anlamdaki *"söyle"* fiiliyle kurulan cümlelerde, şairlerin sohbet üslûbu içerisinde muhataplarıyla senli-benli samimi bir konuşma şeklini tercih ettiklerini gösterir. Şair şu beyitte sevgiliye seslenmekte ve hoş bir şekilde salınan serviye benzeyen güzel, doğru söyle, ayağının tozuna su gibi yüzümü sürmekten başka ben sana ne yaptım, diyerek onunla konuşmaya çalışmaktadır:

Su gibi yüz sürmeden gayrı ayağun tozına
Toğru di ey serv-i hoş-reftâr n'itdüm ben sana
Hayretî G 15/3

Şair şu beytinde gazileri methederken, savaş meydanında onlar korkusuz birer pervanedir; ey Hayretî hele anlat, gaziler daha başka nelerdir; kimlerdir? diye sorar. Kendisi de akıncı bir derviş olan Hayretî, burada hem Rumeli gazilerinden bahseder hem de ikinci mısradaki cümle ile sohbet üslûbu içerisinde Rumeli söyleyiş özelliklerini yansıtır:

---

36 Pakalın 1993: I/158.

37 Balkanlarda karşılıklı etkileşimin edebiyata yansımış örnekleri için bkz: Kurnaz 2003: 23-30.

Bezm-i rezm içinde bî-pervâ birer pervânedür
Hayretî *billâhi di* pes yâ nelerdür gâzîler
Hayretî G 75/6

Şu beyitte, ikaz et, onu uyar anlamındaki *"hey di"* cümlesi, bir Rumeli söyleyiş özelliğini yansıtır. Beyit aynı zamanda "Mesîhâ'nın âyinini seversen" şeklindeki yalvarma biçimiyle de anlamca Rumeli şairlerine uygundur. "Âyîn, Farsça olup görenek, âdet, resm, tarz, usul, âdap manalarına gelen bir kelime" olduğuna göre, "âyîn-i Mesîhâ: Hıristiyanlık erkânı" muhtemelen İsâ'nın âdetini seven, ona tâbi olan yerinde kullanılmıştır. Şairin yalvardığı güzel her hâlde Rumelili bir Hıristiyan'dır:

Kasd itdi mücerred beni öldürmeğe gamzen
Hey di meded âyîn-i Mesîhâyı seversen
Hayretî G 222/2

Aynı şairin *"hey di"* ve *"beğim hey"* şeklinde iki hitaba yer verdiği şu beytinde de Rumeli söyleyiş özellikleri bulunmaktadır:

Hey di meded ol gamze-i hûnrîzüne yohsa
Kan eyledi uş göz göre mestâne *beğüm hey*
Hayretî G 474/2

İshâk Çelebi'nin şu beyti, Rumeli üslûp özelliği olarak dikkat çeken söyleyiş biçimine belki de en iyi örnektir. Şair di fiiline ek olarak ya ünlemine de yer vererek senli-benli, lâubâli bir konuşma tarzıyla muhatabına seslenir: Ey sofu, yürü git ya, varsayalım ki namaz vaktidir; ne olur yani diyerek rindâne bir tarzda sofuyla konuşur:

Ne fevt olur *di ya* farzâ namâz vakti imiş
Yüri ya vakti iki eyle *ya hele* sôfî
İshâk G 326/2

Mesîhî, şu beytinde anlam bakımından da Rumeli'ye uygun bir söyleyişe yer verir. Renk yönünden siyah zülüfleri kâfire, beyaz yanağı Müslüman'a benzetir. Yanak üzerine dökülen zülüfler, beyaz yanağı (İslâm dinini) gizler. Burada kişinin çeşitli sebeplerle dinini gizlemesi, hangi dinden olduğunu belli etmemesi söz konusudur.

Zülfün örter yüzüni gayret-i İslâm kanı
Dîni setr eylemesün di anı îmânun içün
Mesîhî G 191/4

İshâk Çelebi de anlamca Mesîhî'nin beytini andıran şu beytinde yanak-zülüf ikilisinden söz eder. Burada da zülfün *"hey"* denilerek ikaz edilmesini ister. Mesîhî, dini gizlemekten söz ederken, İshâk Çelebi de Kıble'den yüz çevirip kâfir olmaktan bahseder:

Zülfüne *hey di* ruhunda yine serkeşlik ider
Kıbleden yüz çevüren göz göre hod kâfir olur
İshâk G 53/5

Gönülle konuşulan şu beytin birinci mısraında "di e billahi" şeklinde Rumeli söyleyiş özelliklerine yer verilir:

Devlet değül midür *di e billâhi* ey gönül
Biz bendesini her nice öğerse şehriyâr
Hayretî K 21/18

Şair, muhatabına *"ölsün mü ne yapsın, söyle ya"* şeklinde samimi bir şekilde seslendiği şu beytinde, Rumeli söyleyiş özelliklerini yansıtır:

Farz idelüm ki dünyede mahbûb sevmemiş
Ölsün mi n'eylesün *di ya* İshâk bir kişi
İshâk G 327/5

Örneklerini çoğaltabileceğimiz *"di, di, hey di"* gibi benzer ifade kalıpları, Rumeli şairlerinin şiirlerinde dikkat çekici bir kullanım özelliği olarak karşımıza çıkar.

E

Şiirde *"e"* ünlemiyle ilgili değişik kullanış biçimleri yer almaktadır. Bu ünlem genellikle bir fiilin arkasına eklenmektedir. E ünleminin şiirlerde daha çok *"gel e"* biçiminde geçtiği görülmektedir. Emir kipinde bir fiil ile *"e"* ünleminden meydana gelen bu söyleyişleri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz.

Konuşma dilinde bazen düşünceyi toparlamak için *"e!, ımm"* şeklinde bir duraklama, bazen de muhataba *"ne oldu, ne yaptın, ne var?"* gibi anlamlara gelmek üzere *"ee!"* diye seslenilir. Şu beyitte konuşma diline ait olan böyle bir kullanım bulunmaktadır. Beyitte, ey hoş sesli bülbül, gülen, yani açılmış gülü ne yaptın? Bugün sessizsin. Eee! Ağlayıp inlemelerin nereye gitti, niye sustun, şeklinde bir konuşma üslûbuna yer verilir:

Ey murg-ı hoş-elhân gül-i handânı nic'itdün
Hâmûşisin *e* nâle vü efgânı nic'itdün
Hayretî G 242/1

Gel e

Hayretî'nin şu beyti, Rumeli şairlerinin şiir dilini gösteren en tipik örneklerden birisidir. Beyitte, *"be, gel e; nasihat et e"* şeklinde üç ünlemle samimi bir söyleyişe yer verilmektedir. Âşık dert yanmakta, efendimle küsüştüm, ne yapayım, bana bir çare, bir çıkış yolu göster diye kendisine yalvarmaktadır. Burada âşığın içinden geldiği gibi samimi bir biçimde konuştuğu görülmektedir:

Be Hayretî gel e bir hoş nasîhat id e bana
Efendüm ile küsüşdüm ne çâre n'eyleyeyin
Hayretî G 358/5

Hayretî'nin, dünyaya meydan okuduğu şu beytinde, senli-benli içten bir kullanım yanında, yiğitçe bir söyleyiş de dikkati çeker. Beyitte, ilgili bölümlerde belirttiğimiz gibi, istiğnâ hâli ve rindâne bir tavır içerisinde dünyaya baş eğmeyen, dünya karşısında meydan okuyan rint bir şair tipi görülmektedir:

Zâl-i dehrün *gel e* baş eğmeyelüm ni'metine
Er isek minnetini çekmeyelüm bir dûnun
Hayretî G 215/2

Rumeli şairlerinin ilgili bölümde örneklerini verdiğimiz *"a beyim, a efendim"* biçiminde benzer ifadeleri şiirlerinde yoğun bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Hayretî, *"gel e" ile "gör e"* ünlemlerini birleştirerek *"benim beğceğizim"* hitabıyla birlikte günlük konuşma diliyle sade, samimi, sıcak bir seslenme üslûbuyla sevgiliye yalvarmaktadır. İlk bendini aldığımız bu şiir, bir mütekerrir murabbadır:

Ey melâhat ilinün şâhı *benüm beğceğizüm*
V'ey letâfet göğinün mâhı *benüm beğceğizüm*
Gel e hâzır *gör e* Allâh'ı *benüm beğceğizüm*
Uyma düşmanlara billâhi *benüm beğceğizüm*
Hayretî Mr 25/1

Hayretî bu ünlemi kullandığı bir başka dörtlüğünde, Rumeli'de yaygın görülen abdâl, kalenderî-meşrep kimselerin bir özelliği olan esrar çekip hayrân (sarhoş) olmalarından bahseder:

Niçe bir âyine-i câm ile hod-bîn olalum
Niçe bir bâde-i hamrâ gibi rengîn olalum
Gel e yek-reng gedâlar gibi miskîn olalum
Cür'adânı getür abdâl yine hayrân olalum
Hayretî Mr 13/6

İshâk Çelebi, gel e şeklinde seslendiği sevgiliye, bir busesi karşılığında binlerce can veya baştanbaşa Osmanlı ülkesini vermeyi vaat eder. Onun nazarında sevgilinin bir busesi her şeye değer. Şairin, daha doğrusu âşığın fazla bir sermayesi yoktur. En kıymetli hazinesi canından ibarettir; onu da bir buse karşılığında sevgiliye feda etmeye hazırdır. Burada gel e söyleyişi yanında, *"lutf eyle ya"* şeklindeki söyleyişte, *"ya"* hem bağlaç hem de *"gel ya"* biçiminde kullanılan bir ünlem özelliğine sahiptir. Bu da yine Rumeli şairlerinde görülen konuşma üslûbunun şiire bir yansımasıdır:

Gel e bir bûsene *lutf eyle ya* bin cân virelüm
Dahi ser-ber virelüm memleket-i Osmânı
İshâk G 282/2

İshâk Çelebi, tezkirecilere göre, güzellere düşkünlüğü ile tanınan bir şairdir. Şu beytinde kullandığı ifadeler hem bu tutkunun hem de samimi söyleyişinin bir ifadesi olmalıdır:

Bir güzel tâze cüvân görse ölürmiş İshâk
Gel e ayb itmeyelüm dahi inen pîr değül
İshâk G 162/5

Usûlî, senli-benli bir seslenişte "e" ünlemini kullandığı şu beytinde, yukarıdaki örneklere göre daha sade ve günlük dile uygun bir konuşma üslûbuna yer verir. Deyimlerden yararlanması da beyte sadelikle birlikte sehl-i mümteni özelliği kazandırmaktadır:

Usûlî ayrılmaz senden hiç cân ayrılır mı tenden
Ya'ni kaçma *gel e* benden kor muyun seni kor muyun
Usûlî G 112/7

Rumeli şairlerinin de diğer divan şairlerinde olduğu gibi, sofu ve zahitlerle çekiştiği, birbirleriyle anlaşamadıkları görülür. İshâk Çelebi'nin gel e hitabıyla sofuya seslendiği şu beytinde bu sürtüşme ve üslûp özelliği birlikte kullanılmıştır:

Melâmet eyleme âşıklara *gel e sôfî*
Ki bezm-i meykedede yer yok engele sôfî
İshâk G 326/1

İshâk Çelebi'nin gel e söyleyişine yer verdiği beytinde Rum ile Mısır güzellerinden söz edilmektedir. Burada Rum kelimesi, Rumeli olabileceği gibi muhtemelen Anadolu'dur. Beyitte, Mısır'daki siyah tenli insanlarla Anadolu'daki beyaz tenli insanların mukayesesi yapılmaktadır. Şair, ey hâce diye seslendiği tüccara, Rum (Anadolu)'da güzellerin sultana eşdeğer olduğunu söylemektedir. *"Kul, sultan, hâce ve sultan"* kelimeleriyle meydana gelen tenâsübe göre, beyitte köle ticaretine işaret edildiği söylenebilir. Ayrıca kuloğlu emekli olduktan sonra evlenen yeniçerilerin çocuklarını ifade eder[38]:

Ey hâce *gel e* Mısr'a kıyâs eyleme Rûm'ı
Kul oğlı olur Rûm'da sultâna berâber
İshâk G 31/7

Hayâlî Bey, sevgilinin gülen bir gonca gibi gelmesini, kendisinin sevgiliyi gözleri Numan lâlesi gibi kızarsa bile seyretmekten vazgeçmeyeceğini söyler. Âşık, sevgiliye gel e diye senli-benli bir üslûp içerisinde teklifte bulunmaktadır.

Gel e bakam yüzüne gonca-i handân şekil
Kana gark olsa gözüm lâle-i Nu'mân şekil
Hayâlî K 27/8/8

---

38 Pakalın 1996: II/320-321; Onay 2000: 302.

Hayâlî, kime seslendiği tam belli olmayan aşağıdaki beytinde, gamdan kederlenip kırmızı su veya kan içmek yerine birkaç kadeh kırmızı şarap içmeyi tavsiye eder. Gel e ünlemi, beyte lâubâli, samimi bir konuşma üslûbu katar. Şair, gamla daha ne kadar kanlı göz yaşı içelim veya göz yaşı dökelim; hadi gel, birkaç kadeh şarap içelim, der:

Nice bir gamla hûnîn-âb içelüm
Gel e bir kaç kadeh şarâb içelüm
Hayâlî G 273/8/1

İshâk Çelebi'nin şu iki beytinde kişileştirilen gama *"gel e ey gam"* şeklinde seslenilmiştir. Yukarıdaki beyitlerde bir kişiye yapılan hitap burada soyut bir kavrama yöneltilmiştir. Her iki beyitte de dertli âşığa arkadaş olmak üzere gamın katıldığı bir sohbet meclisi anlatılmıştır:

Gel e ey gam bu gice sohbet-i hâs eyleyelüm
Bir sen ol bir de hemân dîde-i giryân olsun
İshâk G 216/2

Mâ-hazar hûn-ı ciğer var *gel e* ey gam yiyelüm
Sonra ger ölmez isek girü ziyâfet bâkî
İshâk G 307/3

Ziyâî, meleğe benzettiği sevgiliye gel e diye seslenerek kendisine yüzünü gösterip derdine derman olmasını ister:

Gizlenme ey melek *gel e* göster cemâlüni
Derd-i derûnum eyleyesin bir bir âşikâr
Ziyâî G 100/2

Ziyâî, köle pazarından bahsettiği bir beytinde, gel e ünlemiyle muhatabına seslenerek kendisini gam tüccarına, sinesindeki âhı köleye, göz yaşını da cariyeye benzetmektedir:

Kul mıdur âh-ı sîne gözüm yaşı câriye
Bâzâr-ı aşkda *gel e* gör hâce-i gamı
Ziyâî G 461/2

Gör e

Rumeli şairlerinin senli-benli konuşma üslûbu içerisinde *"gör e"* ünlemiyle kurulan beyitleri de oldukça fazladır. Şairlerin muhataplarına *"gör e, bak işte, gözünle gör, sen de şahit ol, bu da olur mu"* vb. anlamlarda şaşma, hayret bildirme veya muhatabın ilgisini çekme amacıyla bu ünlemle seslenip konuşma dilini kullandıkları görülmektedir.

Divan şairlerinin zâhidlerle geçinemediği, onları her fırsatta eleştirdikleri bilinir. Bu durum Rumeli şairleri için de geçerlidir. Mesîhî, ey zâhid o cihanı fazlaca övüp durma bak gör bu da hoş bir âlemdir diye zâhide çatar. Cihan

kelimesinin cinân (cennet) şeklinde okunması ihtimali de vardır. Bu zâhidle çekişmeyi göstermesi bakımından beyti daha anlamlı kılmaktadır.

Zâhidâ öğme ol cihânı igen
Gör e bu da ne hoşça âlemdür
Mesîhî G 63/2

Rûz-ı ezelde hisse-i dil pây-ı yâr imiş
Başında devleti *gör e* ne düşdi payına
Mesîhî G 222/3

Rumeli şairlerinde istiğnâ, dünyaya kafa tutma, meydan okuma anlamındaki ifadeler diğer şairlere göre daha fazla ve belirgindir. Hayretî'nin aşka kul olanların aslında sultan olduklarını, dolayısıyla dünya beylerine baş eğmeyeceklerini ifade eden şu beytinde bu özellik görülebilir:

Kul olan aşka cihân beğlerine eğmedi baş
Başka sultân-ı cihânuz *gör e* kimün kulıyuz
Hayretî G 138/2

İçine düştüğü kötü duruma hayret eden Hayâlî, aynı zamanda muhatabının ilgisini çekmek ve şaşkınlığına ortak etmek için şu beytinde *"gör e gör e"* şeklinde iki defa hayret ifadesi kullanarak "bak, bak; rüzgâr, zaman beni ne hâle koydu", der:

Figân ki hemdem-i zâr itdi âh u zâr beni
Gör e gör e neye döndürdi rûzigâr beni
Hayâlî G 401/21/1

Şair, kendisini bir çiçeğe benzettiği beytinde, gençlik devrinin sona erip artık ihtiyarladığını anlatmak için *"gör e"* ünleminin başına bir de *"bak"* fiilini ekler:

Pür idi bâğ-ı hayâtum şükûfe-i şâdî
Yüzüme *bak gör e* anun hazânı gelmedi mi
Hayâlî G 433/86/3

Hayretî, dostlarından uzak kalması sebebiyle felekten şikâyet ettiği beytinde, hayret ve kızgınlığını sade bir konuşma üslûbuyla ifade ederken aynı zamanda sözünü pekiştirmek için bir de yemin eder:

Hayretî'yi yine yârân-ı vefâdan ayırup
Gör e billâhi bu gün kimlere yârân itdün
Hayretî G 210/5

Hayretî, rakibin yerini tutmak üzere kullandığı pelîd kelimesinin diğer anlamı ile servi arasında ihâm-ı tenâsüp yaptığı beytinde, *"gör e"* hitabıyla sevgilinin başkalarıyla gezmesini onaylamadığını belirtir:

Düşmez sana salınmağa her bir pelîd ile
Bir var mı *gör e* ey boyı serv istikâmeti
Hayretî G 450/5

Üsküplü İshâk Çelebi memleketinden bahsettiği bir beytinde, Üsküp gençlerinin güzellikleriyle melekleri bile kıskandırdıklarını, onların yanında meleklerin güzelliklerini sergilemek için yer bile bulamadıklarını söyler. Beyit, hem şairin kendi şehrini övmesi hem de Rumeli şairlerinin şiirde çokça kullandıkları ünlemlerden birisi olan *"gör e"* ifadesini iki defa tekrarlaması bakımından önemlidir:

Gör e İshâk gör e Üsküb'i virmez feleğe
Meleğe yer komadı şehrimüzün oğlanı
İshâk G 282/7

"Alır göz ile bakmak" deyimi ve *"gör e"* ünlemiyle bir güzele seslenen şair, ona herkesin müşteri olduğunu, herkesin onu istediğini söyler:

Âyîne al elüne vü alur göz ile bak
Sen mâh-tal'ata *gör e* kim müşterî değül
İshâk G 156/2

Ziyaî, gamlı günler içinde kalan âşığı veya kendisini teselliye çalıştığı beytinde, gör, bak işte bayram geliyor, şansın iyi giderse (sevgiliye) merhabalaşırsın dediği beytinde gör e ünlemini kullanmaktadır:

Merhabâ eyleyesin ola ki devlet vire el
Ey kalan rûze-i gamda *gör e* bayram gelür
Ziyâî G 97/4

İshâk Çelebi'nin şu beytinde gör e yerine gözle e şeklinde bir kullanım vardır. Sâbit-kadem âşık bir pergele benzetilmiş; böyle bir âşığın yolundan bir nokta kadar sapmayacağı belirtilmiştir:

Merd-i sâhib-kadem olan gözedür dâyiresin
Gözle e nokta kadar taşra çıkar mı pergâr
İshâk G 84/6

Şair, hamd olsun seni de âşüfte ve çılgın gördük; e hani senin perhizin nerede, diye kendisine seslenmektedir:

Derdmend İshâk kanı zühd ü perhîzün senün
Hamdülillâh *gördük e* âşûfte vü şeydâ seni
İshâk G 284/7

Hân-ı gam u muhabbeti sînemde cân u dil
Üşüp ne tatlu yer *gör e* kapışı kapışı
İshâk G 327/3

Di e

Şairlerin hadi söyle, durma anlat, anlatmaya devam et anlamında *"di e"* ünlemiyle kurdukları beyitlerde, senli-benli bir ifadeye yer verdikleri ve bu nedenle bu tür beyitlerde daha sade bir dil kullandıkları görülmektedir:

Şair, ayrılık günlerinde çektiği kederlerini, sıkıntılarını anlatmakta; onu dinleyen sevgili ise durma vallahi, hadi anlat anlamında "billahi di e" şeklinde ona yalvarmaktadır. Beyitte billâhi *"di e"* hitabıyla günlük konuşma diline yer verilmektedir:

Hecrinde neler çekdüğümi diyicek eydür
Billâhi di e Hayretî dahi neler oldı
Hayretî G 483/5

Sevgili veya sultanın bir kul olan âşığından bahsetmesi, onu anması âşık için büyük bir lütuftur. Şair, gönlüyle konuşarak bunun ne büyük bir saadet olduğunu, di e billâhi ey gönül ünlemiyle hem şaşkınlığını hem de sevincini dile getirmektedir:

Devlet değül midür *di e billâhi* ey gönül
Biz bendesini her nice öğerse şehriyâr
Hayretî K 21/18

İnsaf id e

Rumeli şairlerinin inanamadıkları, şaşırıp kaldıkları bir konuda muhataplarını da kendileri gibi düşünmeye ikna etmek için senli-benli konuşma üslûbu içerisinde "insaf et e" ünlemine başvurdukları örnekler bulunmaktadır:

Âşık, kendisi dururken rakibin sevgiliye yar olup kavuşmasını onaylamamakta ve sevgiliye seslenerek, senin gibi yüce bir sultana böyle köle yaratılışlı bir alçak nasıl yar olur; insaf et, elini vicdanına koy, demektedir:

Yâr ola sen şâh-ı âlî-şâna hîç lâyık mıdur
Sen de *insâf eyle e* her bir gedâ-tab' u denî
Hayretî G 425/2

Âşık, sevgilinin kapısında, onun ayağına toprak olmuş; ama sevgili onun sevgisinden hâlâ emin değildir. Âşık, ey sultanım, insaf et artık, yoluna toprak olduk, daha ne yapalım şeklinde hem sevgisini ifade etmekte, hem de biraz sitemde bulunmaktadır:

Bu Hayretî-i bî-nevâ oldı kapunda hâk-i pâ
İnsâf id e sen de şehâ billâhi kim sevmez seni
Hayretî G 481/5

Divan şairlerinin zâhid tipiyle sürekli bir çekişme içinde oldukları bilinmektedir. Rumeli şairlerinde bu daha yoğundur. Şair veya âşıklar güzelleri seyretmeyi isterken, zâhidler bunu yasaklarlar. Hayretî, münkir diye andığı zâhidin güzellikten anlamadığını, güzeli ve güzelliği göremeyen bir hayvan (eşek)

olduğunu, gözünde nur kalmadığını söylediği bendinde, zâhidin insafa gelmesini ister. Bu amaçla "insaf et e" şeklinde şiirde konuşma diline yer verir. Billahi yeminiyle de bu üslûbunu pekiştirir:

Çün ahsen-i takvîme nâ-hak dir imiş münkir
Âşıklara ta'n eyler kûr u ker imiş münkir
Mahbûb temâşâsın men' eyler imiş münkir
İnsâf id e billâhi özge har imiş münkir
Kör gözlerinün nûrı yohdur göremez anı
Hayretî Mh 8/4

Gider e

Aşağıdaki beyitte *"gider e"* ünlemiyle birlikte, *"yeter e"* ünlemine de yer verilir. Rumeli şairlerinin diğer şairlere göre çevrelerine daha duyarlı olduğunu gösteren bu beyitte, şair, yeter artık! Cennette şöyle güzeller var, böyle güzeller var şeklinde anlatıp durmayı bırak da gülşene gelip paranın sağladığı buradaki kanlı canlı güzelleri gör, der:

Berü gel gülşene seyr eyle behişt-i nakdi
Yiter e kıssa-i firdevs-i cinânı *gider e*
Hayretî G 401/3

Rumeli şairleri içerisinde *"e, a"* ünlemlerini en fazla kullanan şairlerden Hayretî, şu beytinde *"anma a, gör e, gider e"* şeklinde bu kullanım özelliğini üç defa tekrarlamaktadır:

Anma a Hayretiyâ dünye-i dûnı hergiz
N'itdi bana *gör e* bu devr-i zamânı *gider e*
Hayretî G 401/6

Gönder e

Âşık, gamıyla hasta olduğu yay kaşlı sevgiliden, lütfedip yan bakış oklarını göndermesini ister. Gönder e diye konuşma dilindeki şekliyle tembihte bulunur:

Dil hastedür gamunla senün ey kaşı kemân
Peykânun ana *gönder e* lutf it iyâdete
Hayâlî G 390/94/4

Burada örneklerini verdiğimiz söyleyiş özelliklerine Rumeli bölgesinden olmayan şairlerin şiirlerinde de rastlamak mümkündür. Ancak bu ifadelerin diğer şairlere göre Rumeli şairlerinde sıklıkla kullanıldığı, onların şiirlerine bir üslûp özelliği sağladığı söylenebilir. Yazı dilinden çok konuşma dilinde görülen bu ifadeler kişinin teklifsiz, senli-benli görüşüp konuştukları samimi arkadaşları arasındaki söyleyiş biçimlerinin şiire yansımış örnekleri olması bakımından önemlidir. Burada Rumeli şairlerinin şiirlerini içlerinden geldiği gibi yazdıkları, şiirlerinde ifadeyi süslemek, yazı dilinin kurallarına sıkı sıkıya bağlı kalmaya gayret etmek gibi bir kaygılarının olmadığı dolayısıyla düşüncelerini daha yalın bir biçimde ve samimi bir üslûpla kaleme aldıkları söylenebilir. Onların bu

samimi ifadeleri, şiirde konuşma diline ağırlık vermelerine ve böylece daha anlaşılır bir dil kullanmalarına sebep olur.

Söyle e

Hayretî'nin şu beytinde de aynı şekilde *"e, hadi anlat"* anlamında billahi hitabıyla birlikte *"e"* sesine yer verilmiştir. Beyitte, âlemin derdini, gamını bâdeyle dağıttın; ey gönül, hele anlat, dostları (derdi, gamı) ne yaptın, denilmektedir:

Endûh u gam-ı âlemi bâdeyle tağıtdun
Billâhi gönül *söyle e* yârânı nic'itdün
Hayretî G 242/4

Rumeli şairlerinin halk şiirinden faydalanarak atasözü ve deyimleri konuşma diline uygun biçimde kullandıkları söylenebilir. Aşağıdaki beyitte "e" ünlemi ile göze göre göre ve kanına girmek deyimlerine yer verilmiştir:

Öldürdi beni tîğ-i firâkıyla o zâlim
Göz göre benüm girmesün e kanuma eydün
Hayretî G 224/4

Efendi

Diğer divan şairleri gibi, Rumeli şairlerinde de şiirin konusu genellikle sevgili ile âşıktır. Sevgili sultan, padişah, şah vb. yüce bir makama lâyık görülürken âşık kul, köle gibi son derece zayıf, güçsüz birisi olarak işlenir. Sevgili bazen de "efendi"ye benzetilir. Efendi başlı başına bir benzetme unsuru olmanın yanında sultan, padişah gibi pek çok anlama da gelebilir. Günlük konuşma dilinde karşı tarafa bir seslenme ifadesi olan "efendi, efendim" hitapları, konuşma dilinin bir etkisi olarak Rumeli şairlerinin şiirlerinde yer alır.

Amacımız sevgili veya âşığın şiirde ne şekilde işlendiği değil; Rumeli şairlerinin şiirlerinde onlara özgü bir üslûp özelliği oluşturan veya onlar tarafından dikkat çekecek kadar yoğun bir şekilde kullanılan söyleyiş özelliklerini tespit etmektir. Bu sebeple burada sevgilinin benzetileni olmanın yanında, daha çok günlük dilin bir özelliği olan "efendi, efendim" gibi hitap cümleleriyle oluşturulan beyitler ele alınacaktır.

Hayretî'nin şu beytinde "efendi" hem sevgilinin bir benzetileni hem de ona karşı bir hitaptır:

Efendi kuluna kâr itdi aşkun
Bu bî-kârı dil-efgâr itdi aşkun
Hayretî Trc 3/2/5

Hayretî'nin beş bentlik bir murabbaının özellikle vasıta mısraı, Rumeli söyleyişi bakımından zengin hitaplarla doludur. Şair, mahbûbuna "*Ây efendüm â beğüm â pâdişâhum â Memi*" diye dört değişik şekilde seslenir. Şair, bu ünlemlerle mahbûba içten, samimi bir biçimde yalvarır. Şair, Rumeli'de fazlaca kullanılan bu tür hitapları şiire taşıyarak sade ve samimi bir söyleyiş özelliğine yer

verirken dört kısa cümleyle de şiirde zengin bir âhenk ve ritim oluşturur. Bazı bentleri diğer bölümlerde örnek verilen şiirin, üçüncü bendi şöyledir:

Cümle rûşendür sana hâlüm ne lâzım ben diyem
Ben de kapunda bilürsin kim kadîmî bendeyem
Kaçma benden sâyeveş yanunca bir efkendeyem
Ây efendüm â beğüm â pâdişâhum â Memi
Hayretî Mr 30/3

Şu beytinde sevgiliye efendi diye hitap eden Hayâlî Bey, kendisinin sevgilinin yanından gittiğini; ama, gönlünün orada kaldığını belirtip gönlünü sevgiliye emanet eder:

Anı hôş tut garîbündür *efendi* işte biz gitdük
Gönül dirler ser-i kûyunda bir dîvânemüz kaldı
Hayâlî G 432/83/2

Sevgilinin efendiye, âşığın kula benzetildiği şu beyitte, sevgili ikaz edilir. Âşıklara iyi davran; burası dünyadır, kişi ne ekerse onu biçer misâli, âşıklarına yaptıklarının karşılığını bir gün görürsün, denilir. Rumeli şairlerinin sevgilinin her zulmüne katlanmadıkları görülür. Beyit bu söyleyiş özellikleri yanında anlamca da Rumeli şairlerinin üslûbunu yansıtır:

Uşşâka cefâ itme *efendüm* bu cihândur
İtdüklerüni bendelere sen de bulursın
Hayretî G 337/4

Güzelin efendiye benzetildiği ve şâirin ona efendi diye seslendiği şu beyitte, güzelliğin kalıcı olmadığı söylenerek sevgili yine ikaz edilir:

Akar sudur bu hüsn ü letâfet gelür geçer
Sanma *efendi* âlemi sen bir kararadur
Hayâlî G 174/105/3

Hayretî'nin şu beytinde Rumeli şivesi hakimdir. *"Be Hayretî, gel e, nasihat it e"* şeklindeki söyleyişler, Rumeli'de yaygın kullanılan seslenme biçimleridir. Beyitte bu şive özellikleriyle oluşturulan kısa cümlelerle zengin bir âhenk sağlandığı görülmektedir. Bu kısa cümlelerle çaresizlik içinde kalan, nefes nefese derdini anlatan bir âşık portresi çizilir. Şair, sohbet üslûbu içerisinde tecrit yoluyla kendisine seslenir. Efendiye benzettiği sevgilisi ile küsüştüklerini söyleyip barışmak için ne yapması gerektiğini sorar:

Be Hayretî gel e bir hoş nasîhat *it e* bana
Efendüm ile küsüşdüm ne çâre n'eyleyeyin
Hayretî G 358/5

Rumeli şairlerinde genellikle bir istiğnâ, dünyaya değer vermeme yanında bazen sevgiliye karşı meydan okumaya da rastlanır. Âşıkların her zaman sevgilinin cefalarına katlanmadıkları, sevgiliden vazgeçip başka güzeller

aradıkları görülür. Hayretî'nin şu beytinde böyle bir durum vardır. Şair, beni vuslata âşık olmuş, yüz güzelliğine önem veren biri sanma, bundan vazgeçtim; efendim, ben belâlı bir bülbülüm, gül bahçesinden vazgeçtim, der:

Beni vasl âşıkı sanma hemân dîdâra aşk olsun
Efendüm ben belâlu bülbülem gülzâra aşk olsun
Hayretî G 385/1

Şiirlerinde konuşma dilinin bir özelliği olarak sevgiliye, muhataba *"efendi"* diye seslenen Hayretî, yedi beyitlik şu gazelinde bu kelimeyi redif yapar. Şair, seçtiği bu redifle şiir boyunca sevgiliye yalvarır, onunla tek taraflı olarak konuşur. Hayret, şiirinde "deşt-i belâ: belâ çölü" terkibinden başka Arapça, Farsça tamlama kullanılmadan kısa, sade cümleler kurar. Hayretî gibi diğer Rumeli şairlerinin de şiirlerinde sade bir söyleyişi tercih ettikleri hatırlanmalıdır[39]:

Görem mi gün yüzün *âyâ efendi*
Ölem mi hasret ile *yâ efendi*

Dir imiş gayrı şâha bende oldı
Benümçün müddeî hâşâ *efendi*

Cefâ tîğiyle yüz bin pâre kılsan
Yüzüm döndürmezem kat'â *efendi*

Dile öldür dile as lâ dimem yok
Kulun kurbânunam âslâ *efendi*

Kabûl itdün bizi redd it rakîbi
İnen yüz virmesen ammâ *efendi*

Gezüp Mecnûn gibi deşt-i belâda
İşümdür âh u vâveylâ *efendi*

Kara yazulu dervîş Hayretî'nün
Nedür başında bu gavgâ *efendi*
Hayretî G 478/7

Usûlî, bir murabbaının mütekerrir mısraında *"hay efendim"* ünlemini tekrarlar. Usûlî'nin şiiri de cümle yapısı bakımından Hayretî'nin gazeline benzer. Şair, teklifsiz bir sohbet üslûbu kullanarak mahbûbla konuşmaya çalışır, ona yalvarır. Şiirde "tîr-i âh, dil-i bî-çâre, tiğ-i mihnet, efser-i devlet, dâr-ı firkat" tamlamalarından başka Arapça, Farsça terkipler görülmez. Bunlar da zaten o

---

39 İlgili bölümlerde de değinildiği gibi, Rumeli şairlerinden özellikle Usûlî'nin hece vezniyle yazdığı koşma ve murabbaları burada hatırlanabilir. Ayrıca bkz: İsen 1997d: 385-421; Kurnaz 1997b: 139-215.

günkü okuyucu tarafından anlamı bilinmeyen karmaşık ifadeler değildir. Aşağıya tam metnini aldığımız şiir incelendiğinde, özellikle vasıta mısraında, hem Rumeli söyleyiş özelliklerine yer verildiği hem de halk şiirindeki gibi çok sade bir dil kullanıldığı görülür:

Tâze beğsin dôstum gel almagıl âhum benüm
Pâdişâhsın kuluna zulm eyleme şâhum benüm
Ger garîb isem ne var yok mıdur Allâhum benüm
Hây efendüm sevdüğüm ömrüm Memi şâhum benüm

Âh kim ağyârı ol şeh kendüye yâr eyledi
Ben gedâsını aceb derde giriftâr eyledi
Yakdı hasret ayrılık çak cânuma kâr eyledi
Hây efendüm sevdüğüm ömrüm Memi şâhum benüm

Geceler şol çekdüğüm yâ şâhdan korkmaz mısın
Ey kâşı yâ yoksa tîr-i âhdan korkmaz mısın
Zulm idersin yok yere Allâhdan korkmaz mısın
Hây efendüm sevdüğüm ömrüm Memi şâhum benüm

Dimezem kim bu dil-i bî-çâreme bir çâre kıl
Yüreğümi tîğ-i mihnetlerle pâre pâre kıl
Dönmezem senden gerekse bağrumı bin pâre kıl
Hây efendüm sevdüğüm ömrüm Memi şâhum benüm

Eşiğün taşı başuma efser-i devlet yeter
İtlerinle hemdem olduğum bana hürmet yeter
Kuluna kul olduğum ben bendene izzet yeter
Hây efendüm sevdüğüm ömrüm Memi şâhum benüm

Ben Usûlî'yem ki dâr-ı firkate saldun beni
Gönlümün dâyim cehennem odı oldı meskeni
Kâfir olmadı ne var bîçâre sevdiyse seni
Hây efendüm sevdüğüm ömrüm Memi şâhum benüm
Usûlî Mr 9

Sevgiliye efendi diye seslenen şair, dünyada onun eşi benzeri olmadığını söyler: İkinci mısrada sevgilinin güzellik unsurlarını sayarken *"bu"* sıfatıyla oluşturduğu kısa söyleyişlerle şiirine âhenk katar:

Âlemde *efendi* sana benzer güzel olmaz
Bu kirpiğe bu göze bu kaşa bedel olmaz
İshâk G 101/1

Sevgili âşığa söz vermiş; ama, klasik sevgili tipine uygun olarak bu sözünden caymış, sözünü yerine getirmemiştir. Şair, bu durumu şu sade söyleyişlerle dile getirerek sevgiliye serzenişte bulunur:

Sen değül misin *efendüm* sen değül misin *beğüm*
Dün bizümle kavl idüp bu gün ferâmûş eyleyen
İshâk G 205/3

Hayretî, beye benzettiği sevgiliye Rumeli söyleyişiyle *"a benüm efendicüğüm"* diye seslenerek sevgilinin kendisiyle ilgilenmesini ister:

Kangı beğ *â benüm efendücüğüm*
Bir kulından bu denlü âr itdi
Hayretî G 479/6

Örneklerden anlaşılacağı üzere, Rumeli şairlerinin şiirlerinde hem Rumeli söyleyiş özelliği kabul edilen ifade kalıplarına yer verdikleri, hem de zaman zaman halk şiirine yakın sade bir dil kullandıkları görülür.

Hay / Hey

Mesîhî'nin şu beytindeki gibi hây u hûy şeklinde şiirlerde geçen hây ibaresinden başka, Rumeli şairlerinde bir de *"hây, hay"* veya *"hey"* şeklinde bir ünlem, seslenme biçimine yer verildiği görülür. Konuşma dilinin şiire bir yansıması olarak kabul edilebilecek olan *"hay"* ünlemi, Rumeli şairlerinde bir üslûp özelliği meydana getirecek kadar fazlaca kullanılan bir tabir olarak dikkat çeker. Söz konusu kullanım, aynı zamanda onların muhataplarıyla teklifsiz bir şekilde senli-benli konuşmalarını da ifade eder.

Şu beyitteki gibi *"hây u hûy"* şeklinde geçen kullanımlar, burada söz konusu ettiğimiz konuşma dilindeki bir ünlem değil; gürültü patırtı anlamında bir terkiptir:

Hây u hûy-ı halkdan cânâ uyanmaz itlerün
Ben sinüp geçdükçe her biri belinler hâbdan
Mesîhî G 184/2

Rumeli şairlerinden Vasfî, *"hây"* ünlemini yedi bentlik bir murabbaının mütekerrir mısraında *"hây beğüm, hây beğcüğezüm"* şeklinde iki hitapla birlikte tekrarlar. Söz konusu murabbaın ilk bendi şöyledir:

Alalı gönlümi ol zülf-i semen-sây *beğüm*
Yıllar oldı çekerem derd ü gamun *hây beğüm*
Eyleme şimdi beni illere rüsvây beğüm
Kerem it *hây beğüm beğcüğezüm hây beğüm*
Vasfî Mr 10/1

Rumeli şairlerinin *"hây"* ünlemini değişik beyitlerde kullanmanın yanında, özellikle murabbalarının mütekerrir mısralarında tekrarlamaya özen gösterdikleri

görülmektedir. Onların bu tarzda yazdıkları murabbalarından tespit ettiklerimizin matla bentlerini aşağıya alıyoruz:

Cevr idüp ağlatma bu çeşm-i dür-efşânum benüm
Bî-günâham dökme lutf it yerlere kanum benüm
Zulmi ko adl eyle gel devletlü sultânum benüm
Hây ömrüm hâsılı sultân Süleymânum benüm
Hayretî Mr 28/1

Rûz u şeb ey rûy u mûyun fikr ü eşgâlüm benüm
Kulluğundur devlet ü i'zâz u ikbâlüm benüm
Mushaf-ı hüsnündedür mes'ûd olan fâlüm benüm
Hây ömrüm hâsılı rûhum Alî Bâlim benüm
Hayretî Mr 32/1

Hayretî'nin, bu iki bentten anlaşılacağı üzere, iki murabbaının vasıta mısraları söyleyiş bakımından aynı olup sadece isimler değişiktir. Buradaki "Ali Bâli", Rumeli'de yaygın olarak kullanılan ve değişik şiir örneklerinde sıkça karşımıza çıkan bir isimdir[40]. Onlar Ali Bâli, Memi Bâli gibi değişik isimlerle birlikte, vezne göre *"Bali, Bâli, Bâlî"* şeklindeki kulanımlara da yer verirler. Söz konusu murabba, başka bir bölümde değerlendirdiğimiz Rumeli'de fazlaca kullanılan bir isimlendirmeye de örnek olması bakımından ayrıca önemlidir.

Hayretî yukarıdaki murabbalarında Süleymân ve Ali Bâli'den bahsederken birer defa yer verdiği bu ünlemi, yine matlaını aldığımız şu murabbaında başka bir isimle birlikte üç defa Kâbe, kıble ve Mahmûd kelimeleriyle birlikte arka arkaya kullanır:

Ağlasam bir demde başumdan aşar rûdum benüm
İnlesem âh eylesem şehri yakar odum benüm
Korkaram çak hüsnün eyvânın dutar dûdum benüm
Hây kıblem hây Ka'bem hây Mahmûdum benüm
Hayretî Mr 29/1

İshâk Çelebi ile Usûlî de birer murabbalarıyla bu kullanımı devam ettirirler. İshâk Çelebi'ye ait şiirin ilk bendi şudur:

Yine ben dil-hasteye cevri firâvân eyledün
Yine ben miskînüne dünyâyı zindân eyledün
Yoluma ölmez diyü yok yire bühtân eyledün
Hây zâlim hây kâfir n'eyledün kan eyledün
İshâk Mr 5/1

Usûlî *"hây"* ünlemini, Rumeli'de Mehmed yerine kullanılan Memi ismiyle beraber, ilk bendini verdiğimiz murabbaının mütekerrir mısraı yapar. Şiirin

---

40 Şehrengizle ilgili bölüme bakınız.

metnine dikkat edilirse, şairin burada *"hây"* ünlemi ve *"Memi"* ismine ek olarak halk şiiri tarzında sade bir dil kullandığı görülür. Şiirin özellikle mütekerrir mısraı günlük konuşma diliyle içinden geldiği gibi samimi bir biçimde muhataba yalvaran bir kişinin cümlelerini yansıtır. Dolayısıyla şiir hem söyleyiş, hem anlam bakımından Rumeli şairlerinin üslûbuna uygun görünmektedir[41]:

Tâze beğsin dostum gel almagıl âhum benüm
Pâdişâhsın kuluna zulm eyleme şâhum benüm
Ger garîb isem ne var yok mudur Allâhum benüm
Hây efendüm sevdüğüm ömrüm Memi şâhum benüm
Usûlî Mr 9/1

Mütekerrir mısra veya redif hâlinde şiir bütünlüğü içerisinde karşımıza çıkan *"hây"* ünlemi, hem konuşma dilinin şiire etkisini gösterir, hem de şiiri aynı konu etrafında birleştirir. Yukarıdaki şiirlerden farklı olarak *"hây"* ünleminin şiir bütünlüğü dışında bir şiirin değişik beyit veya bentlerinde kullanıldığı örneklerin sayısı daha fazladır.

Hayretî bir gazelinin iki beytinde konuşma üslûbu içerisinde *"hây"* ünlemine yer verir. Sevgiliye yalvaran şair, gel hâlime bir bak, istiğnâyı bırak, hay zalim, hay âfet ben helâk oldum, öldüm, bittim, derken ikinci beyitte yine aynı üslûpla dostlarına seslenir. Ey dostlar, Hayretî gitti, öldü; artık dualarınızda ona da yer verin, onu unutmayın diye yalvarırken bu ünlemi tekrarlar:

Gel nazar kıl hâlüme lutf eyle istiğnâyı ko
Hây zâlim hây âfet ben helâk oldum helâk
Hayretî G 213/2

Hayretî gitdi duâdan yâd idün şimden girü
Hây yârân-ı muhabbet ben helâk oldum helâk
Hayretî G 213/5

Hayretî'nin bir mısrada iki defa tekrarladığı *"hay"* ünlemini, İshâk Çelebi şu beytinde üç defa tekrar eder. Şair burada Kâbe, kıble, kurban, ıyd ve bayramın başlaması için hilâlin (yüz) görünmesi hadisesine telmihte bulunur. Hay ünlemleriyle başlayan ikinci mısradaki hitaplar, vezne de uyarak bir âhenk ve ritim meydana getirir:

Cân cemâlün ıydınun müştâkıdur göster yüzün
Hây Ka'bem hây kıblem hây kurbân olduğum
İshâk G 167/4

Rumeli şairlerinin şiirleri incelendiğinde onların diğer şairlere göre daha çapkın bir meşrebe sahip oldukları söylenebilir. İshâk Çelebi şu beytinde, güzel sevmeye tövbe ettim dermiş; Allah aşkına inanmayın, o Mustafa için can verir, der. Beytin cümle yapısı içerisinde sihr-i helâl oluşturan *"Tanrı hakkı"* ifadesi,

---

41 Şiirin tam metni, "Efendi" maddesinde verilmiştir.

"Allah aşkına ona inanmayın" ve *"Allah için Mustafa'ya can verir"* biçiminde iki şekilde anlaşılabilir. *"Hây"* ünlemi ise konuşma dilinin bir özelliği olarak muhatabın dikkatini çekmek için kullanılmış olmalıdır:

Tevbe itdüm dir imiş İshâk dilber sevmeğe
Hây inanman Tanrı hakkı Mustafâ'ya cân virür
İshâk G 33/6

Hayâlî şu beytinde güzelin boynunu göstermek için âşığın yakasını yırttığını söyledikten sonra, hay zalim, göğsünü açma, beni helâk ettin diyerek konuşma üslûbunu kullanır. Beyit söyleyiş yanında anlam bakımından da Rumeli şairlerine uygun bir ifade taşır. O günün toplumunda kadınlar peçe vb. örtülerle kapalı ve sevgili âşıkla görüşemez iken burada anlatılan güzelin göğsünü açıp âşığa gösterdiği söylenir:

Gerdenün göstermek ile sîne-çâk itdün beni
Hây zâlim göğsüni açma helâk itdün beni
Hayâlî G 403/26/1

Âşık Çelebi şu beyitte teklifsizce konuşarak hay ünlemini beğim ve padişahım hitaplarıyla birleştirir:

Yanmışuz mihrün ile lutf idüp sâye gibi
Yirlere çalma bizi *hây beğüm pâdişehüm*
Âşık G 33/4

Şu beyitte bir söyleyiş biçimi olarak *"hay"* ünlemini "sakın" ikazıyla iki defa tekrarlanır. Buna paralel olarak beyitte *"kûşe kûşe: köşe köşe"*, *"gül-zâr, zâr"*, *"gül-şen, gül-zâr"* ve "bülbül (*bül bül* heceleri)" şeklindeki kelime ve ses tekrarları dikkat çeker:

Kûşe kûşe çağırur *bülbül*-i *gül-zâr*-ı hezâr
Gitme *gül*-şenden ırak *hây sakın hây sakın*
Ziyâî K 8/9

Ziyâî şu beytinde kaşlar üzerine yayılan siyah zülüfleri mihrap üstüne serilmiş zünnara benzetir. Renk ve şekil benzerliğine dayanan bu benzetmede muhataba *"hay kâfir"* diye seslenen şair, güzelin kâfir veya daha doğrusu Hıristiyan olması sebebiyle, zünnara yer verir. Beyitte Rumeli söyleyiş özelliğiyle birlikte Rumeli'deki gayr-i Müslimlere de işaret eder:

Kaşlarun üzre perîşân eyleme zülfeynüni
Hây kâfir asma mihrâb üstine zünnârını
Ziyâî G 448/2

Yukarıdaki *"hây"* ifadesine benzer biçimde *"hey"* sözünün de şiir bütünlüğü içerisinde redif olarak tekrarlandığı şiirler vardır. Vasfî şu gazelinde *"hey ne yapalım hey"* anlamında, bu ünlemi iki defa tekrarlayarak redif yapar:

Dilber bize kılmadı nazar *hey n'idelüm hey*
Kan oldı bu derd ile ciğer *hey n'idelüm hey*

Her tîr-i belâ kim atılur kavs-i kazâdan
Eyler bizi hecr ana siper *hey n'idelüm hey*

Sabr idemeyüp cevr ü cefâsına nigârun
Kıldum gam u derdiyle sefer hey n'idelüm hey

Kol tolayımadum biline karşuma kucar
Bârîk miyânını kemer *hey n'idelüm hey*

Vasfî ne belâ çekdüğini hecr ile yâra
Bir kimsene yok ilte haber *hey n'idelüm hey*
Vasfî G 99

"Beyim hey" ünlemi, Hayretî'nin şu gazelinin redifidir:
Gel girme beni öldürüben kana *beğüm hey*
Cânâna yaraşmaz ki kıya câna *beğüm hey*

Hey di meded ol gamze-i hûnrîzüne yohsa
Kan eyledi uş göz göre mestâne *beğüm hey*

Yanuna çeküp düşmân-ı bed-kîşi kemânveş
Gel atma beni ok gibi yabana *beğüm hey*

Kılma kulunı redd idüben düşmeni makbûl
Zulm eyleme adl it yine şâhâne *beğüm hey*

Âr itme gedâdan bu cihândur dem olur kim
Hem-sohbet olur mûr Süleymân'a *beğüm hey*
Hayretî G 474

Meşhûrî, şu bentle başlayan sekiz bentlik bir müzdeviç murabbaında, *"hey"* sözcüğünü redif olarak kullanır:
Düşdi gönül çâre ne var
Bir bî-vefâ cânâna *hey*
Zülfün görüp zencîr-i dâr
Oldum ona dîvâne *hey*
Meşhûrî Mr 8/1

Şiirlerde hây ünleminin hafifletilmiş biçimi olan "hey" ünlemi, bazen de ikaz etmek, uyarmak anlamıyla *"hey di"* şeklinde kullanılır.

Şu beyitte teklifsiz, senli benli konuşma özelliği olarak *"hey birader"* ünlemine yer verilir. İkinci mısra bir deyimdir:

Gel ey gam gönlümi kılma mükedder
Ne virdün alımazsın *hey birâder*
İshâk G 73/1

Şair hey imansız güzel, kâfirler bile bana acıdı da sen Müslüman olduğun hâlde bana acımadın, merhamet etmedin diyerek sevgiliye seslenir:

Görürler hâlümi hecründe kâfirler esirgerler
N'içün rahm eylemezsin sen müselmânsın hey îmânsuz
Vasfî G 21/2

Ey dinsiz imansız, sen sözünde durmaz mısın? Seni öldürmezsem kâfirim (seni öldüreceğim) dememiş miydin, şeklinde sevgiliye yalvaran şair, hey ifadesiyle konuşma diline yer verirken aynı zamanda sevgilinin dinsiz imansız olduğunu söyler. Muhtemelen söz konusu edilen güzel Rumeli'deki gayr-i Müslimlerden birisidir. O, bir dinsiz imansız olunca zaten kâfirdir; dolayısıyla sözünde durup durmamakla kâfirliği değişmeyecek ve âşığa verdiği sözler de yerine gelmeyecektir:

Kâfirem öldürmez isem dimedün miydi bana
Ahdüne turmaz mısın *hey dîni yok îmânı yok*
İshâk G 127/6

Hayretî sevgiliye *"hey meded Allâh meded"* ünlemiyle yalvarır:

Ey sanem gel meded eyle işiğün hastasıyuz
Niçe bir çağıralum *hey meded Allâh meded*
Hayretî G 38/4

Hayretî şu beytinde de aynı ünleme yer verir. Beyitte teklifsiz, samimi bir konuşma dili kullanan şair ayrılık acısıyla ne yapacağını bilemez bir duruma düştüğünü ifade ederek bir çıkış yolu arar:

Yine hicrân görinür *âh meded n'eyleyeyin*
N'ideyin *hey meded Allâh meded n'eyleyeyin*
Hayretî G 383/1

Şu beyitte *"hey"* ifadesine bir de *"be"* eklenir. *"Hey be nâmert ayrılık"* diye şair iç geçirir. Bu ifade daha çok konuşma dilinde yer alır. Beyitte *"yârını yârından ayırmak"* ve *"kahbe zensin kahbe zen"* ikilemelerinde doğal olarak benzer seslerin tekrarı görülür.

Yârını yârından ayırmak aceb erlik midür
Kahbe zensin kahbe zen var *hey be nâ-merd ayrılık*
Hayretî G 185/2

Mesîhî de *"hey"* ünlemini şu beytinde *"be hey"* şeklinde kullanır:
Cihânda işbu çarh-ı kec-revişden
Bu gerdiş key muhâlifdür *be hey yâr*
Mesîhî G 86/2

İshâk Çelebi, hey beyim diye seslendiği sevgiliye, sadece Müslümanlar değil, dini yok kâfir bile senin aşkının gamıyla kederlenir, derken hem hey ünlemine yer verir hem de güzeli Müslüman veya gayr-i Müslim olarak ikiye ayrılan Osmanlı halkının hepsinin sevdiğini söyler. Özellikle Rumeli'de her iki halkın iç içe yaşadığını dikkate almak gerekir:

Hey beğüm nice müselmân dîni yok kâfir dahi
Mübtelâ olup gam-ı aşkunla mahzûn olmasun
İshâk G 201/3

Aynı şair şu beyitte sevgilinin güzellik unsurlarından hâl (ben), hat (ayva tüyleri) ve zülfünü siyahlığı sebebiyle Hıristiyan'a benzetir. Hey Müslümanlar beni koruyun, kurtarın kâfiristana, kâfir ülkesine esir oldum, der. Burada kâfiristan ülkeden çok sevgilinin bu güzellik unsurlarıdır. Beyitte, aynı zamanda savaş dolayısıyla kâfirlere esir düşme olayına da telmih vardır:

Görüp hâl ü hat u zülfin esîr oldum o tersâya
Esirgen *hey müselmânlar* tutuldum kâfiristâna
İshâk G 242/2

Hey ünlemiyle birlikte yine kâfirlere esir olmadan bahsedilen şu beyitte, Rumeli'deki gayr-i Müslimlerden birinin adına yer verilir. *"Mihâyil"*in kâfir olduğu söylenir. Burada kâfir dini bir terim olmakla beraber zâlim, acımasız güzel anlamına da gelir. Söz konusu beyit, Rumeli şairlerinin çevrelerinde gördükleri Rumelili diğer milletlerle olan münasebetlerini göstermesi bakımından hem söyleyiş hem de anlamca onlara uygun bir örnektir:

Gamdan âzâd eylemek gâyetde müşkildür beni
Hey ne kâfirdür esîr iden Mihâyildür beni
İshâk G 333/1

Hayâlî Bey'in şu beyti de hem söyleyiş hem anlam olarak Rumeli şairlerine yakışan bir beyittir. Günlük konuşma dilinin bir özelliği olarak hey kâfir ünlemini kullanan şair, ikinci mısrada yine Rumeli bölgesinde yaygın söyleyiş özelliklerinden "a"lı ifade biçimi olan "sav a" sözcüğüne yer verir. Gözyaşını görüp bildiği Tuna nehrine benzeten şair, kov gitsin, gönder gitsin anlamındaki "sav a" hitabını Tuna ile birlikte ihâm-ı tenâsüplü kullanır. Onun bu beyti yazmasında Rumelili olmasının rolü inkâr edilemeyecek kadar açıktır:

Tuna suyu gibi yaşım akıtma hey kâfir
Sav a rakîbini gamzen yeter havâle bana
Hayâlî G 99/5/2

Hayâlî Bey şu iki beytinde teklifsiz, senli benli günlük konuşma dilinin özelliklerinden faydalanarak muhatabına *"be hey"* diye seslenir.

Sen ey bülbül kebâb-ı âteş-i aşk-ı gül olmuşsun
Be yana yana *hey miskîn* nedür hâlün kül olmuşsun
Hayâlî G 302/8/1

Helâk itdün Hayâlîyi ümîd-i vasl ile âhir
Niçün yok yire öldürdün *be hey kâfir* müselmânı
Hayâlî G 426/72/5

Sevgiliye "hey kâfir" diye hitap eden şair, ey put (kadar güzel sevgili) senin sinende imanın yok, der. Bu beyitlerde kâfir olarak nitelenen güzelin muhtemelen Rumeli'deki milletlerden birine ait olduğu düşünülebilir:

Öldürürsün âşıkı rahm eylemezsün ey sanem
Hey ne kâfirsün senin sînende îmânun mı var
Hayâlî G 136/29

Hayâlî Bey şu beytinde, *"be hey"* ünlemini, *"nice bir nâz"* söyleyişine paralel olarak iki defa tekrarlar:

Nice bir nâz ile şîve *nice bir nâz* ü istiğnâ
Be hey zâlim be hey âfet cefânun yok mu oranı
Hayâlî K 14/21

Ziyâî, *"be hey"* diye hitap ettiği zâhide çatarak, cenneti sevgilinin bulunduğu yerle karşılaştırmaya kalkma; cennetin *"kusûr"*u (eksiği, noksanı) var, der. Burada *"kusûr"* kelimesi, aynı zamanda *"kasır, köşk"* kelimesinin çokluk hâli olup beyitte kastedilmeyen anlamından dolayı cinân kelimesiyle ihâm-ı tenâsüp meydana getirir. Cennette köşkler bulunduğu inancına telmih vardır:

Cinânı kûy-ı yâra nisbet itme
Be hey zâhid kusûrı var cinânun
Ziyâî G 243/4

Ziyâî'nin Rumeli söyleyiş özelliklerinden *"be hey"* ünlemine yer verdiği şu beytinde de teşbih-i tafdilî denilen tarzda, sevgilinin mekânı ile cennet karşılaştırılır ve sevgilin bulunduğu yer daha üstün gösterilir.

Vâiz bana vasf itme cinânı ki cihânda
Kûyı gibi cennet mi olurmış *be hey âdem*
Ziyâî G 294/3

Kısa ve sade cümlelerle zengin bir âhenk oluşturulan şu beyitte, *"be hey"* ifadesi iki defa tekrarlanır:

Muhabbet kanda Leylâ kanda vaslı kanda sen kanda
Be hey Mecnûn *be hey* dîvâne kes ümmîdi Leylâ'dan
Ziyâî G 357/3

Şu beyitte geçen *"hey"* ünlemi aynı zamanda hey sanemlerin beyi şeklinde ikinci mısraa da bağlanabilir. Buradaki *"Hudân"* ifadesi, günlük konuşma dilinin şiire ayrı bir etkisi olarak *"Hudâ'nı: Tanrı'nı"* anlamında kulanılmıştır:

Bize kıyarsın inen *hey* nedür bu kâfirlik
Sanemlerün beği yohsa *Hudâ'n(ı)* unutdun mı
Ziyâî G 456/2

Rumeli şairlerinden Hayretî'nin şu beytinde geçen *"hey dimek"* ifadesi, önceki beyitlerden farklı olarak ikaz etmek, uyarmak, azarlamak gibi anlamlara gelir. Beyitte hey ifadesiyle birlikte yine bir Rumeli konuşma dilinin özelliği olarak *"â"* ünlemi kullanan şair, yan bakan siyah gözleri, din ve iman ülkesini yağmalayan gayr-i Müslime, kâfire benzetir. Kendisi de bir akıncı derviş olan Hayretî'nin beytinde Rumeli söyleyiş özellikleriyle birlikte Rumeli'de sık sık görülen düşman saldırılarına telmihte bulunduğu söylenebilir:

Dîn ü îmân kişverin göz göre târâc itdiler
Hey dimezsin nâ-müselmân gözlerüne *â Nebî*
Hayretî G 464/2

Yanak üzerine yayılıp baş kaldıran zülüflerini ikaz et; kıbleden yüz çeviren göz göre göre kâfir olur, denilen beyitte, renk bakımından siyah zülüf kafire, beyaz yanak kıbleye benzetilir:

Zülfüne *hey di* ruhunda yine serkeşlik ider
Kıbleden yüz çevüren göz göre hod kâfir olur
İshâk G 53/5

Rumeli şairleri, örneklerden anlaşılacağı üzere[42], günlük konuşma dilinin bir özelliği olan "hey, be hey" ünlemini şiirlerinde bolca kullanırken aynı zamanda

---

42 Örneklerin sayısını çoğaltmak mümkün olan benzer ifadeler için bkz: Âşık G 12/3, G 37/3, G 43/2, G 47/4, Hayâlî G 119/1/2, G 245/16/1, G 284/29/1, G 339/3/3, G 397/13/1, G 434/87/1, G 442/102/4, Hayretî G 115/4, G 13/5, G 146/2, G 159/5, G 185/2, G 212/1, G 222/2, G 230/1, G 231/4, G 262/4, G 298/3, G 3/7, G 302/5, G 321/2, G 393/3, G 4/5, G 403/4, G 406/4, G 415/2, G 470/6, G 473/4, G 48/3, G 482/4, G 56/5, G 71/1, G 86/1, G 99/1, K 7/14, K 7/33, Mr 26/1, Mr 26/4, Mr 31/3, Mz 36/2, Trc 3/3/1, İshâk G 100/3, G 142/3, G 163/5, G 17/2, G 189/5, G 215/1, G 219/4, G 24/1, G 294/8, G 299/4, G 302/6, G 304/3, G 305/5, G 313/4, G 337/1, G 35/1, G 4/1, G 43/2, G 45/2, G 5/0, G 71/3, G 85/4, G 9/6, G 92/3, K 14/28, İshâk K 9/16, Mesîhî G 183/1, G 25/4, G 266/1, G 53/5, G 91/4, G 94/4, K 13/5, K 14/1, Mr 2/2, Şehrengiz b 109, Meşhûrî G 99/2, Mr 8/5, Mezâkî G 248/5, G 429/5, Sâbit G 185/4, G 198/6, K 8/44, Usûlî G 114/3, G 122/4, G 142/8, G 41/2, G 53/2, G 65/5, G 65/6, G 75/6, Mes 1/28, Mes 1/60, Mes 3/14, Mr 5/8, Vasfî G 17/3, G 21/3, G 29/3, G 79/5, Ziyâî G

Rumeli kültür ve coğrafyası hakkında bilgiler de verirler. Burada belirttiğimiz "hey, be hey" gibi günlük konuşma dilinin özelliklerine başka şairlerde de rastlanabilir. Ancak Rumeli şairlerinin bu kullanım özelliğini, içinde bulundukları Rumeli kültür ve coğrafyasıyla birleştirerek şiirlerine taşımaları ve bu özellikleri bir üslûp özelliği meydana getirecek kadar fazlaca kullanmaları, onları diğer şairlerden ayırıcı bir özellik olarak karşımıza çıkar.

Hele

Mesîhî şu beytinin ikinci mısraında umursamaz bir ifadeyle "bırak gitsin hele" şeklinde günlük konuşma dilinine yer verir:

Firâkun içre haylîden berü cânlar çekişürdüm
Ko gitsün ol hele ehlen ve sehlen merhabâ ömrüm
Mesîhî G 163/4

Sevgiliye sitem eden Hayretî, "hele... benim körpem" şeklinde günlük konuşma dilinin özelliklerinden faydalanır:

Yürürsin şimdi âzâde getürmezsin beni yâda
Hele bir boyı şimşâda hevâdâr ol benüm körpem
Hayretî G 323/4

Feth-Fettâh arasında iştikak yapan şair, Tanrı'nın güzel isimlerinden birisi olan Fettâh isminin anlamıyla kapının açılması arasında bir ilgi kurarken günlük konuşma diline yer verir. Ey İshâk! Hele bir bakalım. Onun yan bakışı sinemi gözlüyor; kapı açılacak (feth-i bâb olacak) gibi; hadi bir yâ Fettâh (ey açan) diyelim, der:

Feth-i bâb ola gibi gamzesi sînem gözler
Hele İshâk hele gel diyelüm yâ Fettâh
İshâk G 20/5

"Dostum gel hele..." şeklinde sevgiliye seslenen şair, günlük konuşma diliyle, teklifsiz, senli benli bir ifadeye yer vererek sade bir söyleyişi tercih eder:

Dostum gel hele bir bûsene cân nakdini al
Sonra ger ölmez isek hizmetimüz bâkîdür
İshâk G 88/2

Şu beyitte tecrit sanatından faydalanarak kendisiyle konuşan şair, baştan sona günlük konuşma dilinin özelliklerinden faydalanır. Ey İshâk! Hadi yürü git, hadi gel, vakti iki eyle hele; öpücüğün de yeri var; şimdi ısrarın sarısı değil, yeter artık,

---

113/5, G 114/5, G 114/6, G 173/2, G 217/4, G 252/1, G 252/2, G 252/4, G 308/5, G 315/1, G 317/1, G 317/5, G 344/5, G 361/1, G 363/5, G 369/5, G 4/1, G 403/2, G 443/4, G 456/1, G 472/5, G 473/2, G 56/1, G 66/6, G 71/2, G 88/1, G 9/5, G 91/2, G 96/4, G 98/1, K 4/41, K 7/2, Kıta 35/2, Tarih 1/1, Tarih 2/2.

der. Bu ifade ayrıca *"var git-gel, yeri var-yer yok"* şeklinde tezatlı söyleyişlere de imkân verir.

Var yüri İshâk gel vakti iki eyle hele
Bûsenün de yiri var ibrâma yer yok ve's-selâm
İshâk G 191/5

İshâk Çelebi senli benli ve lâubâli bir üslûpla yazdığı şu beytini, günlük konuşma dilinin özellikleriyle süsler:

Ne fevt olur *di ya* farzâ namâz vakti imiş
Yüri ya vakti iki eyle *ya hele* sôfî
İshâk G 326/2

Hayretî, günlük konuşma dilinin kalıplarını kullanarak dostlarına seslenir. Beyitte konuşma dilinden kaynaklanan sade bir söyleyiş dikkat çeker:

Hele ben bildüğüm budur iki âlemde âşıklar
Güzellerde güzellükde bu gün ol yâra aşk olsun
Hayretî G 385/3

Hayretî, "hele" ifadesini şu beyitle başlayan gazelinde redif olarak tekrarlar:

Mısr-ı hüsn içre seni sultâna benzetdüm *hele*
Ey azîzüm Yûsuf-ı Ken'âna benzetdüm *hele*
Hayretî G 414/1

Mezâkî de *"hele"* sözcüğünü beş beyitlik bir gazelinde redif olarak kullanır. Şiirin matla beyti şudur:

Başlasun yâr cefâ itmeğe ağyâr *hele*
Göresin mihrini uşşâk-ı dil-efkâra *hele*
Mezâkî G 385/1

İshâk Çelebi, *"hele"* ifadesiyle kurduğu şu beyitte, günlük konuşma dilinden faydalanarak sevgiliyi konuşturur. Normal şartlarda sevgili, âşıkla ilgilenmez, ona hiç yüz vermez. Âşık uyku sırasında sevgilinin dudağını öper. Bu sırada uyanan sevgili de ona kızmak yerine, bu da sana ihsanım olsun diyerek onu hoş görür:

Lebin öpdüm uyanup nâz ile dildâr didi
Hele İshâk sana var bu da ihsân olsun
İshâk G 216/7

Hayretî de "hele" ifadesini kullandığı şu beytinde benzer bir söyleyişe yer vererek sevgilinin cevriyle birlikte lutfunu da gördüğünü söyler. Bu son iki beyitteki sevgili tipi, divan şiirinde idealize edilen örneklerden farklı olarak günlük hayatta karşılaşılabilecek, kendisine ulaşılması zor olmayan gerçek bir kişiliğe sahiptir:

Hayli çekdün cevrini yârun egerçi Hayretî
Ömri çok olsun hele lutfın dahi gördün biraz
Hayretî G 145/5

Usûlî'nin, divanında gazeller arasında yer alan aşağıdaki varsağı başlıklı ve hece vezniyle yazılmış şiiri, *"hele"* ifadesiyle birlikte sade bir söyleyiş görülmektedir. Sohbet üslûbu içerisinde deyimlerle zenginleştirilen şiir, günlük konuşma diline yakın, Arapça, Farsça kelime ve terkiplerden uzak bir anlatıma sahiptir. Hece vezniyle ve varsağı başlığıyla yazılan şiir, bu hâliyle daha çok bir halk şairinin eserine benzer:

Yârenler ecel gelmeden
Gözümüz toprak dolmadan
Felek bizden öc almadan
Hele bir demdür sürelüm

Döğünüp hasret taşıyla
Bağrumuz dolu baş ile
Âh ile kanlı yaş ile
Hele bir demdür sürelüm

Kara toprak döşenmeden
Ten kafesin uşanmadan
Nefes kuşı boşanmadan
Hele bir demdür sürelüm

Dünyâ kimseye mi kalur
Şüphe yok yazılan gelür
Ötesini Hudâ bilür
Hele bir demdür sürelüm

Bir acayip devrân ancak
Cümle âlem hayrân ancak
Bu da bir hoş seyrân ancak
Hele bir demdür sürelüm

Usûlî terk itdi varın
Komadı âh ile zârın
Kim bilür nic'olur yarın
Hele bir demdür sürelüm
Usûlî G (Mr) 81

Sayısını arttırmak mümkün olan örneklerde de görüldüğü gibi, Rumeli şairleri günlük konuşma dilinin çeşitli ifade kalıplarını şiirlerine taşırlar. Bazen bu ifade biçimlerini redif olarak şiir boyunca tekrarladıkları olur[43].

Pes, bes

Farsça yeter anlamındaki "bes" kelimesi aynı zamanda "pes" şeklinde de şiirde geçer. Cümleye göre "yeter" veya "bu kadar olur, hayret, o hâlde" yerinde kullanılır. Güreşte yenilgi kabul ettim anlamına gelir[44]. Daha çok konuşma diline ait bu kullanımlar, Rumeli şairlerinin şiirlerinde, aşağıdaki örneklerde görüldüğü üzere, çeşitli şekillerde karşımıza çıkar.

Mesîhî hilâli zayıflık ve iki büklüm hâldeki şeklinden dolayı, oruç tutarak zayıf düşen bir kişiye benzetir ve eğer oruç tutmadıysa neden bu hâle geldi diye muhatabına konuşma diliyle sorar:

Tutmadıysa ol dahi hep halk ile her gün oruç
İncelüp böyle ne içün oldı pes lâgar hilâl
Mesîhî K 3/7

Gördi yok ceyş-i vücûd içre vefâ
Oldı pes kâfile-sâlâr-ı adem
Mesîhî Trk 23/4/3

Mesîhî kendi şiirini överken, hüsn-i talil içerisinde besi yeter anlamında kullanır. Güneşin kılıcı, Mesîhî'nin şiiri yeter diyerek gökyüzünden Pervin (Ülker) yıldızının gerdanlığını her sabah kazır. Ülker ve Peren de denilen Pervin[45], yedi yıldızdan oluşan bir yıldız kümesi olup bu beyitteki gibi gerdanlığa benzetilir:

---

43 *"Hele"* ifadesiyle oluşturulmuş çok sayıdaki benzer söyleyişlerin yer aldığı diğer örnekler için şu şiirlere bakılabilir: Âşık G 22/4, G 22/4, B 449/28, B 449/28, G 106/20/5, G 155/67/5, G 174/105/5, G 228/6/4, G 247/21/3, G 247/21/3, G 264/11/4, G 337/79/1, G 337/79/1, Mh 77/1/4, Hayretî G 126/4, G 126/4, G 145/5, G 146/6, G 163/2, G 186/3, G 204/3, G 278/5, G 323/4, G 356/1, G 400/2, G 400/2, G 414/1, G 414/2, G 414/3, G 414/4, G 414/4, G 414/5, G 431/5, G 452/3, G 462/5, G 90/3, K 9/43, K 9/43, İshâk G 119/5, G 127/3, G 188/9, G 188/9, G 197/5, G 197/5, G 20/5, G 216/7, G 261/4, G 320/2, G 326/2, G 53/2, G 53/2, G 88/2, Mesîhî G 155/2, G 155/2, G 163/4, G 182/4, G 182/4, G 210/7, G 210/7, G 212/6, G 212/6, G 222/2, G 52/3, G 52/3, K 8/41, Meşhûrî G 106/2, G 33/6, G 94/4, K 24/9, T Kt 8/7, Th 2/1, Th 2/6, Mezâkî G 129/5, G 129/5, G 174/5, G 174/5, G 177/8, G 186/8, G 205/5, G 253/3, G 266/6, G 284/6, G 302/3, G 305/8, G 315/4, G 326/2, G 327/3, G 342/3, G 360/4, G 362/2, G 362/3, G 385/2, G 385/3, G 385/4, G 385/5, G 424/8, G 87/9, K 11/10, K 12/5, K 18/16, K 18/2, K 3/10, K 4/29, K 5/27, K 7/32, Sâbit B 112, B 47, G 109/2, G 150/5, G 19/2, G 220/7, G 227/4, G 245/9, G 250/4, G 309/5, G 312/3, G 319/13, G 340/5, G 6/4, K 11/72, K 21/30, K 31/25, K 31/33, K 35/8, Kt 24/3, Th 2/1, Th 3/6, Usûlî G 131/4, G 139/3, G 41/6, G 41/6, G 72/1, G 72/1, Mes 3/7, Vasfî G 22/3, G 56/2, Ziyâî G 121/5, G 148/3, G 149/5, G 170/5, G 2/5, G 267/4, G 302/1, G 464/6, G 466/5, G 472/6, G 485/5, G 69/4, K 9/17, Muaşşer 1/2/4, Muhammes 1/4, Muhammes 1/5, Muhammes 3/3, Trc [16'lı] 1/4/4, Trc [16'lı] 1/9/2, Trk 1/1/4.

44 Onay 2000: 398-399.

45 Onay 2000: 396.

Bes durur şi'r-i Mesîhî diyü tîğ-i âfitâb
Ikd-ı Pervîn'i kazır her subh-dem eflâkden
Mesîhî G 183/7

Şu beyitte de pes kelimesi o hâlde anlamındadır. Renginden dolayı kâfir olarak düşünülen kıvrım kıvrım zülüfler, şeklinden dolayı birer halkaya, çembere benzetilir. Şu beyitte zülüfler, sevgilinin Kâbe'ye benzetilen yüzünde meyhane kapısına asılmış halka gibi düşünülmüştür. Beyitten, meyhanelerin tanınması için kapılarına çember asıldığı anlaşılmaktadır:

Zülf-i pür-çînün eğer kâfir değülse dostum
Pes neden mey-hâne gibi halka asar Ka'be'ye
Mesîhî G 233/5

Kendisi de bir savaşçı derviş olan Hayretî, şu beytinde gazileri överken konuşma üslûbunu kullanarak, "Hayretî, hadi anlat bakalım, billahi daha başka nedir, kimdir bu gaziler" diye sorar:

Bezm-i rezm içinde bî-pervâ birer pervânedür
Hayretî *billâhi di pes yâ* nelerdür gâzîler
Hayretî G 75/6

Konuşma diline yer veren Hayretî, şu beyitte dedim-dedi tarzında sevgiliyi de konuşturur. Hayretî senin yolunda toprak oldu, dedim; (sevgili) gülerek, onun için gönlümde benim pek çok tozum/kederim var, dedi:

Hayretî yolunda hâk oldı didüm güldi didi
Pes anunçün hâtırumda hayli gerdüm var benüm
Hayretî G 296/5

Şu beyitte pes ifadesi, Rumeli şairlerinde fazlaca karşılaştığımız başka bir konuşma dili özelliği olan *"yâ"* ünlemiyle birlikte yer alır. Şair, gönül meşalesi belâ meclisinde yanmak içindir; o hâlde, yahu ben bu ateşlere yanacak olanı niye saklarım ki, diye sorar:

Bezm-i belâda yanmağ içündür çerâğ-ı dil
Bu odlara yanacağı *pes yâ* ne saklaram
Hayretî G 333/3

Usûlî'nin şu beyitlerinde görüldüğü gibi, bazen pes ifadesi şiirde vezin gereği yer alır. Görünenlerin hepsi, ne varsa ortaya çıktı; bütün eşya apaçık bir şekilde yaratıldı, denilen beyitte pes ifadesi fazla gibidir:

Pes zuhûr etdi mezâhir her ne var
Cümle eşyâ yaradıldı âşikâr
Usûlî Mes 1/41

Aynı şairin şu beyitleri de pes ifadesinin kullanımı bakımından benzer nitelikler taşır. Bu örneklerde söz konusu kelime, konuşma dilindeki *"ee, ıı, ımm"* gibi fazladan çıkan seslere benzer:

Pes mukarrer oldı Hakk'undur vücûd
Cân u dilden anadur cümle sücûd
Usûlî Mes 1/61

Varlığına ne ebed var ne ezel
Ol durur *pes* lâ-yezâl ü lem-yezel
Usûlî Mes 1/62

Varlığına ne ebed var ne ezel
Ol durur *pes* lâ-yezâl ü lem-yezel
Usûlî Mes 1/30

Hiss-i hayvânî çü a'mâdır didi vahyinde Hak
Rabbin idrâk eyleyen *pes* dîde-i bînâ nedür
Usûlî G 27/10

Ey Usûlî, kanaatin tükenmez bir hazine olduğunu anladın; o hâlde, dünya ehline neden ihtiyaç duyuyorsun, dediği beytinde bir hadise telmihte bulunur[46]:

Çün kanâat genci bildin *"kenz-i lâ-yefnâ"*yimiş
Pes Usûlî ehl-i dünyâya ne hâcet ihtiyâc
Usûlî G 11/7

Azıcık bir kıvılcım, feleğin çatısını, gökyüzünü yakmaya yeter, o hâlde benim âhımdan uzak dur, denilen beyitteki "bes" sözcüğü ise, "yeter, yeterli" anlamında Arapça bir kelimedir:

Yakmağa tâk-ı çarhı âhumdan
Bes durur kemterîn şirâr sakın
Hayâlî G 313/30/3

Vay / vây

Konuşma dilinde yerine göre şaşma, hayret veya acıma ifadesi olarak kullanılan "*vay*" ünlemi, Rumeli şairlerinin çeşitli şiirlerinde, vezne göre, "*vay*" veya "*vây*" biçiminde yer alır. Aşağıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere, Rumeli şairlerinin yeri geldikçe şiirlerinde konuşma dilinin imkânlarından faydalandıkları görülür.

Şair, pişmanlığını dile getirirken konuşma üslûbunu kullanarak eğer sen bizim işlediklerimizin kayıtlı olduğu deftere bakarsan, her sayfasını yüzümüz gibi kapkara görürsün, der. Ayrıca burada yazının siyah mürekkeple yazıldığından her sayfanın simsiyah olduğunu hatırlamak da gerekir:

---

46 "*El-kanâatü kenzün lâ-yefnâ*: Kanaat, tükenmez bir hazinedir." Bkz. Yılmaz 1992: 90.

Vây eğer kim bakasın safha-ı a'mâlümüze
Göresin her varakını yüzümüz gibi kara
Mesîhî K 1/7

Mesîhî, şu beytinde, kement atıp düşmandan esir almak için pusuda bekleme olayına işaret eder. Sevgilinin büklüm büklüm olan saçlarını, esir almak için kement atmak üzere pusuya yatıp bekleyen bir savaşçıya benzetir. "Esir, tutsak" anlamındaki "dil" kelimesi, "gönül" mânâsına da gelir. Dolayısıyla burada dil sözcüğü, hem esir almak, hem de âşığın gönlünü avlamak anlamıyla tevriyelidir:

Zülfün ucında benün pusudadur dil almağa
Vay nice ayyârdur nice kemend-endâz olur
Mesîhî G 71/4

Vasfî, aşağıdaki bentle başlayan yedi bentlik bir mütekerrir murabbaında, vay ifadesini aynı mısrada iki defa tekrarlayarak şiirin vasıta mısraı yapar:

Kıldı âşüftesi bu zülf-i semen-sây beni
İtdi derd ü gam ile bî-ser ü bî-pây beni
Neye tolaşdum ana k'eyledi rüsvây beni
Beni öldürmelidür *vây beni vây beni*
Vasfî Mr 11/1

"Vây" aynı zamanda bir acı, üzüntü esnasında ağlayıp inleme ifadesi olarak da kullanılır. Vasfî'nin şu beytinde âh ve efgân (figânlar) ile birlikte yer alır. Şair, o put kadar güzel olan sevgili, gonca gibi bülbüllerin (âşıkların) hâlini bilmez; bunun için ağlayıp inlemekteyim, der:

Goncaveş bülbülleri hâlini bilmez ol sanem
Anun içün *vây* ile âh u figânum var benüm
Vasfî G 44/2

Şu beyitte vay ünlemi deyimlerle birlikte konuşma diline uygun biçimde yer alır. Ayrıca beyitte âşıklarla nasihat, öğüt veren nâsıh, zâhit tipinin çekişmesi görülür:

Vasfîyi onmaduk görüp on dime nâsıhâ
Vây ol kişiye kim anı Allâh onarmaya
Vasfî G 83/5

Eşk-i hûnînüm yenilmez oldı çeşmüm *vây* kim
Doğru ol hûnînün öz kûyına iltür kan beni
Vasfî G 89/3

Konuşma dilindeki *"vay ne güzel"* ifadesi, şu beyitte aynı anlamda *"zîbâ"* kelimesiyle kullanılmıştır. Vay sen beni ne güzel salınarak yürüyen bir servi (gibi güzel) ile karşılaştırdın; gölge gibi ondan bir adım bile ayrılmıyorum:

Sâye gibi bir kadem yanından ayru olmazam
Vay ne zîbâ serv-i hoş-reftâra duş itdün beni
Hayretî G 472/8

İshâk Çelebi, günlük konuşma dilinden faydalanarak yazdığı bir murabbaında, vay ifadesini yine Rumeli şairlerinde fazlaca görülen *"be!"* ünlemiyle birleştirerek kullanır. "Vay be kâfir! Senin Müslüman olacağını hiç beklemezdim" anlamında, şiir boyunca tekrar edilen mısra, hem anlam, hem söyleyiş bakımından Rumeli şairlerinin özelliklerine uygun bir örnektir.

Şair, vay be kâfir diye seslendiği söz konusu güzelin beklenmedik bir iş yapıp Müslüman olduğunu söyler. Vay be kâfir dediğine göre, şiirde söz konusu edilen sevgili muhtemelen bir gayr-i Müslim olmalıdır. Rumeli'de yaşayan diğer milletlerin din değiştirme olayına işaret edildiği söylenebilir. Methiye, güzelleme türündeki şiirde, bir gayr-i Müslim güzel methedilmekte, (ikinci bentte) onun yetişkin bir yaşa gelince güzelliğiyle birlikte gönül ülkesini yağmalayıp iman yolunu kestiği söylenmektedir. Bu aynı zamanda Rumeli'deki haydutların yol kesmesine de bir göndermedir.

Güzelin giyim kuşamı ile saçlarının siyahlığı onun bir kâfir olduğunu göstermektedir. Zünnâr, on iki düğümlü bir papaz kuşağının adı olup Mecusîler ve özellikle de Hıristiyan rahipleri kuşanır. Güzellerin saçları da renk ve uzunluk bakımından zünnâra benzetilir.[47] Şiirin üçüncü bendinde bu özellik açıkça görülmektedir.

Ben dimezdüm seni âşûb-ı dil ü cân olasın
Dir idüm ola ki bir derdüme dermân olasın
İtdüğün cevre umardum ki peşîmân olasın
Vây be kâfir seni hâşâ ki müselmân olasın

Gitdüğünce ne aceb âfet-i devrân oldun
Ölmesün mi kişi günden güne fettân oldun
Kişver-i dilde varup rehzen-i îmân oldun
Vây be kâfir seni hâşâ ki müselmân olasın

Bir belâdur dile gîsûlarunun her târı
Anma ol iki sitem-pîşe olan mekkârı
Kâfir olduğuna yetmez mi saçun zünnârı
Vây be kâfir seni hâşâ ki müselmân olasın

İdeli ol iki mekkâr gözün sihr ü füsûn
Akl u fikrüm tağılur gâlib olur mekr ü cünûn
Olduğum yoğ idi bunun gibi gâyetde zebûn
Vây be kâfir seni hâşâ ki müselmân olasın

---

47 Onay 2000: 473.

Gamze-i mestüni bir kerre gören her dem ölür
Nîm-mest olma salınma ki bütün âlem ölür
Ey perî var yüri bu şîveyi ko k'âdem ölür
Vây be kâfir seni hâşâ ki müselmân olasın

Dir imişsin giderek ben seni îmâna çekem
Dolaşam kâkül-i pür-kîşüne meydâna çekem
Küfri terk itdi diyü yok yere bühtâna çekem
Vây be kâfir seni hâşâ ki müselmân olasın

Pertev-i mihrün ile rûşen idüp âfâkı
Zulmet-âbâd-ı felâketde kodun uşşâkı
Anmadun Tanrı yaratdı dimedün İshâk'ı
Vây be kâfir seni hâsâ ki müselmân olasın
İshâk Mr 4

Günlük konuşma diline yer verilen şu beyitte geçen *"vay ki"* ifadesi, bir şaşma belirtir. İshâk, gönlünün sırrını söyledi, herkes duydu, vay ben onu böyle bilmezdim, meğer o dilini tutamazmış:

Söyledi râz-ı dilin *vây* ki tuyıldı İshâk
Böyle bilmezdüm anı sabr idemezmiş diline
İshâk G 249/5

Benim sultanım gibi hakikatsiz, vefasız bir hercâyi güzeli seven, o perişan âşığa yazık:

Vây ol âvâre-i aşka ki sultânum gibi
Bî-hakîkat bî-vefâ hercâyî bir dilber seve
Sâbit K 48/5

Mezâkî, şu beytinde vay ifadesini ey ünlemiyle birlikte kullanır. O kara günlü ağlayıp inleyen gönüle yazık, Yûsuf gibi unutulma zindanına düşüp kalmış. Beytin birinci mısraında dört, ikinci mısraında üç kelimeden meydana gelen terkip, söz konusu edilen olayın uzunluk ve şiddetini, ses ve anlam bakımından pekiştirir:

Ey vây o dil-i zâr-ı siyeh-rûza ki olmış
Yûsuf gibi üftâde-i zindân-ı tegâfül
Mezâkî G 288/3

Ziyâî, senin dağıttığın nimetlerden ölmeyecek kadar azıcık bir şey isterken başına kar yağsın deyip bunu benden esirgersen vay bana, dediği beytinde, bu ünleme bir de ey ifadesini ekler:

Ârzû eyler iken tûşe-i ihsânundan
Kar yağsun başuna dir isen *ey vây* bana
Ziyâî K 2/27

Örneklerde görüldüğü gibi, Rumeli şairleri, konuşma dilinin bir özelliği olarak şiirlerinde *"vay, vay be, vay ki, ey vay"* gibi ünlemleri şaşma, hayret, acıma ifadesi belirtmek için çeşitli şiirlerinde kullanmanın yanında, murabbalarında mütekerrir mısra şeklinde de tekrar etmişlerdir[48].

Ya/yâ

Halk veya divan, hemen her şairde "ya/yâ" söyleyişine yer verilen şiirlere rastlamak mümkündür. Kelimenin vezne göre uzun (yâ) ve kısa (ya) iki kullanımı bulunmaktadır. Daha çok konuşma dilinde rastlanan bir söyleyiş biçimi olmakla birlikte, Rumeli şairlerinde bu kelimenin değişik anlamlarla sıkça tekrarlandığı görülür. Bunlar içerisinde, şart ve tercih belirtmede kullanılan "*ya bu deveyi güdersin ya bu diyardan gidersin*" atasözündeki gibi "*ya... ya...*" bağlacı, hemen her şairde rastlanabilecek bir söyleyiştir.

Mesîhî'nin, gönül yüzünü görmek için senin kapına doğru yola çıktı; anlaşılan ya suyu ya toprağı çekti, dediği beytinde görülen bu tür kullanımla ilgili çok sayıda örnek vardır.

Eşiğünde yüzüni görmeğe dil kıldı sefer
Anda bî-çâreyi *yâ suyı ya toprağı* çeker
Mesîhî K 15/1

Şu beyitte de benzer kullanım özelliği fazlaca yer almaktadır:

Meyve-i tûbâ *ya sîmîn top ya tôb-ı âyine*
Yâ bih u yâ sîb u yâ âb-ı muallak yâ zekan
Usûlî K 4/14

Yâ söyleyişinin bağlaç dışındaki kullanımından biri de Türkçe'de *"ey ..."* anlamına gelen Arapça *"yâ Ali, yâ Rabbi, yâ İlâhî"* hitapları içerisinde görülen seslenme biçimidir. Rumeli şairlerinde yoğun olarak görülen Hz. Ali sevgisinden dolayı bu hitapların en başta geleni "yâ Ali" şeklinde olanıdır. Hatta Hayretî'nin aşağıya matlalarını aldığımız, 27 beyitlik (3. kaside) "yâ Alî" ve 35 beyitlik (4. kaside) "yâ Hüseyn" redifli şiirleri vardır.

Ey rehnümâ-yı hayl-i muhibbân yâ Alî
V'ey pîşvâ-yı zümre-i merdân *yâ Alî*
Hayretî K 3/1

---

48 Benzer söyleyiş özellikleri için şu şiirlere de bakılabilir: *vay:* Mesîhî K 7/45, Mesîhî G 118/2, İshâk G 8/2, Usûlî K 4/17, Hayâlî G 290/41/1, Âşık G 57/4, Ziyâî Tarih 2/3, Meşhûrî G 106/4; *vay ki:* Mesîhî K 6/46, Mesîhî K 11/16, Mesîhî K 17/36, Mesîhî G 66/4, Mesîhî G 103/8, Mesîhî G 104/1.

Ey pâdişâh-ı zümre-i merdân yâ Hüseyn
V'ey server-i gürûh-ı şehîdân *yâ Hüseyn*
Hayretî K 4/1

Râzıyam kıl bu ten-i pejmürdemi cândan cüdâ
Yâ İlâhî eyleme tek cânı cânândan cüdâ
Hayretî G 5/1

"Yâ", Arap alfabesinde bir harfin adıdır. Vasfî, şu beytinde sıraladığı *"ayın, yâ, dâl"* harfleri ile *"ıyd"* (bayram) kelimesinin yazılışına işaret eder:

Olsa aceb mi ıyde nişân kim olup durur
Kadd ile *ayn* u şekl ile *yâ* sûret ile *dâl*
Vasfî K 2/7

Yâ hû şu beyitteki gibi bir veda söyleyişidir. O güneş yüzlü gözümden uzaklaşarak, sağ ve esen kal, yâ hû (gidiyorum) dedi:

Tolınup gözlerümden ol güneş-rû
Didi kim sağ esen kal sana *yâ hû*
Vasfî G 69/1

Yâ hû vedâ yanında şu beyitteki gibi ünlem olarak da kullanılır. Beyit, yâ hû nidâsıyla birlikte sanem (put), deyr (kilise) ve nefes kelimelerinin çağrışımıyla Rumeli'deki Hıristiyanlığa ait terimleri toplaması bakımından ayrıca önemlidir:

Deyr-i dilde ey sanem yâd olsa nâmun bir nefes
Her bucakdan şevk ile bir na'ra-i *yâ hû* gelür
Usûlî G 30/4

Rumeli şairlerinde zaman zaman sevgilinin cefalarına başkaldırma, meydan okuma, vefasızlığına kızıp sevgiliden vazgeçme gibi divan şiirindeki klasik âşık tipine uymayan beyitlere rastlanır. İshâk Çelebi'nin veda anlamında yâ hû hitabına yer verdiği şu beyitte böyle bir istiğnâ hâli ile sevgiliyi terk etmesi görülmektedir. Beni dünyadan ayrıldığıma üzülüyor sanmayın; vefasız bir hercai güzele yâ hû demek (ondan ayrılmak) güç müdür?

Dünyeden ayrılduğuma incinür sanman beni
Güç midür bir bî-vefâ hercâyîye *yâ hû* dimek
İshâk G 150/2

Yukarıda birkaç beyitle örneklendirdiğimiz *"ya"* ile ilgili bu tür kullanımlar, pek çok şairin şiirinde görülebilir. Burada asıl üzerinde durulması gereken özellikler, aşağıda inceleyeceğimiz örneklerdeki kullanım biçimleridir. Aşağıdaki örnekler, Rumeli şairlerinin şiirlerinde, diğer şairlere göre bir hayli fazlaca rastlanan, belki de Fuzûlî, Bâkî gibi şairlerin şiirlerinde görülemeyecek türden

kullanımlardır. Bu örneklerde Rumeli şairlerinin diğer şairlerden ayrıldıkları, kendilerine özgü bir üslûp kullandıkları söylenebilir.

Rumeli şairlerine özgü bir üslûp kazandıran *"yâ"* ile ilgili beyitlerin genel özelliği, onların günlük konuşma diliyle, yerine göre biraz lâubâli, biraz senli-benli, samimi, içten bir söyleyişin hakim olmasıdır. Onların şiirlerindeki *"yâ"* ifadesi, "*Âbun letâfeti ya türâb ile bir midür*" (Hayretî G 48/2), mısralarındaki gibi "*kâfir olmadı ya..., git ya, ya (yahu) sen ne diyorsun, öyle ya, yâ (sahi mi), hele ya, bak bak*" örneklerine benzer söyleyiş ve anlamlarda konuşma diline özgü bir kullanım özelliğidir.

Rumeli şairlerini diğer şairlerden ayırıcı önemli hususlardan birisi, onların şiirlerinde kullandığı dil, daha doğrusu, hitap şekilleri, ifade kalıpları olarak görünmektedir. Yukarıda örneklemeye çalıştığımız *"ya"* bağlaç ve ünlemiyle kurulan cümleler, hem Rumeli şairlerinin hem de diğer şairlerin şiirlerinde bol miktarda yer alabilir. Bu genel kullanımlar, belirli bir şaire veya şairler topluluğuna has bir üslûp sağlayacak özellikler olmayabilir. Ancak aşağıda üzerinde duracağımız *"ya"* ile ilgili kullanımlar, yukarıda bahsedilen örneklerden çok farklıdır.

Aşağıdaki şiirlerde geçen "ya" ifadesi, yazı dilinden ziyade konuşma diline özgü bir ifade biçimidir. *"Ya"* yer aldığı cümleye göre, *"ya", "yahu"* gibi bir sesleniş özelliği gösterir. Daha çok bir fiilin sonuna eklenerek *"Git ya, gel ya, yapma ya, deme ya"* biçimlerinde senli-benli, içten ve laubâlî bir seslenişle birlikte hayret ve şaşkınlık ifade eder. Bu tür cümleler yerine göre *"Git yaa!"* şeklinde hem uzun hem de "Git yahu!" biçiminde bir söyleyiş ve anlama uygun gelir. Bu ifadeleri *"ya, yâ, yahu"* gibi değişik biçimlerde nesre aktarmak mümkündür. Bazen *"Ya git işine! Ya ne diyorsun?"* şeklinde bir fiilin önünde de bulunabilir. Bir itiraz ve karşılaştırmanın söz konusu olduğu "*Âbun letâfeti ya türâb ile bir midür*" (Hayretî G 48/2), örneğindeki gibi bir kullanıma sahip olabilir. *"Ne var bunda, niye şaşırıyorsun, ne oldu ki"* gibi bir anlamda *"Kâfir olmadı ya"* söyleyişindeki gibi cümlenin sonuna eklenerek hayretle birlikte bir itiraz ifadesinde kullanılır. *"Ya"* ifadesi bunlara ilâve olarak *"öyle ya, hele ya, ya sahi mi, tabi ya"* şeklinde de görülür.

Burada bahsedilen özelliklere uygun olarak aşağıda örnekleri verilecek olan bu tür kullanımlar, yazı dilinde, özellikle de şiir dilinde, hele az sözle çok şey anlatmayı esas alan, söyleyişe büyük önem veren divan şairlerinin şiirlerinde fazlaca görülebilecek kullanımlar değildir. Fuzûlî, Bâkî gibi divan şiirinin büyük ustalarının şiirlerinde böyle örneklere rastlamak çok zordur. Ancak Rumeli ağzının bir özelliği olan bu tür ifadeler, Rumeli şairlerinin şiirlerinde, dikkatlerden kaçmayacak şekilde bir hayli yoğun biçimde yer almaktadır. Bu ifade biçimi, Rumeli şairlerini Anadolu'da yetişen diğer divan şairlerinden farklı kılacak, onlara özgü bir ifade tarzı, söyleyiş biçimi meydana getirecek yoğunluktadır. Konuşma dilinin bu ünlemi, ilgili bölümlerde üzerinde durduğumuz "bak a, gel e, be, hey" vb. ifade kalıplarıyla da birleşerek, Rumeli şairlerinin şiirlerinde karşımıza çıkan, onlara özgü önemli bir üslûp özelliği oluşturmaktadır.

Aşağıdaki beyitte görülen "günahkâr olduysa kâfir olmadı ya" söyleyişindeki *"ya"*, konuşma diline ait bir özelliktir:

Vechi var mı yakasın âteş-i ruhsâra hatun
Kâfir olmadı ya oldıysa günehkâr *beğüm*
İshâk G 172/4

İshâk Çelebi'nin aynı kullanım özelliğine sahip olan şu beyti, anlam bakımından da Rumeli şairlerine daha uygun bir söyleyiştir. Ey Müslüman olası, adam sen put kadar güzeli dini imanı gibi sevdiyse kafir olmadı ya (kâfir mi oldu) denilen beyitte, söz konusu güzel, henüz Müslüman olmamış, ama Müslüman olması beklenilen Rumeli'deki gayri Müslimlerden birisidir. Şair, burada "kâfir olmadı ya, a müselmân olası" şeklinde hem konuşma diline, hem de fetihler sonucunda Rumeli'de görülen din değiştirme, Müslüman olma hadisesine yer vermektedir:

Dîni îmânı gibi sen sanemi sevdi ise
Kâfir olmadı ya âdem a müselmân olası
İshâk G 285/3

Hayretî, konuşma dilinin bir özelliği olan ya söyleyişini, bir gazelinin üç beytinde bir karşılaştırmaya dayalı kullanarak muhatabına itirazlarını dile getirir. Beyitlerde ya kelimesinin bir şaşkınlık ifadesi içinde "olmaz yaa, yaa hiç olur mu, bırak yahu" gibi anlamlara geldiği görülmektedir. Susuz kimseye sirke ile su bir midir; yahu soruma cevap ver, hele şarapla bir midir? Lütfedip yaratılışına uygun olan ne ise söyle, yahu suyun tatlılığı ile toprak bir midir? Manasız sözlerle bu canlı, neşeli sözler... yahu serapla Hızır'ın ölümsüzlük suyu bir midir?

Hiç sirke teşne olana âb ile bir midür
Halleyle müşkilüm ya şarâb ile bir midür
Hayretî G 48/1

Lutf eyle lutf-ı tab'una lâyık ne ise di
Âbun letâfeti ya türâb ile bir midür
Hayretî G 48/2

Her ma'nîsüz söz ile bu elfâz-ı âbdâr
Yâ Âb-ı Hızr-ı zinde serâb ile bir midür
Hayretî G 48/6

Hayretî'nin, benim içimdeki gizli sırlarımı ortaya çıkarıp etrafa yaydın, göz göre göre kan döktün; ey gözüm benim neyimi gördün, sana ne zararım dokundu dediği beyitte, *"yaa benim neyimi gördün, yaa ben sana ne yaptım; ben sana ne yaptım yaa!"* şeklinde samimi bir konuşma üslûbu görülmektedir. Beyitte *"nem"* hem *"neyimi"* şeklinde bir soru, hem de *"ıslaklık, gözyaşı"* yerine kullanılmıştır:

Fâş idüp râz-ı derûnum göz göre kan eyledün
N'eyledüm sana ya nem gördün benüm ey dîde nem
Hayretî G 277/4

Ey Usûlî, eğer biz aşk ateşine yanan bir pervane değilsek, hadi söyle yâ/yahu biz neyiz?

Aşk âteşine yanıcı pervâne değilsek
Billâhî Usûlî bize de *yâ* nelerüz biz
Usûlî G 43/7

Hayretî'nin şu beyti de aynı söyleyiş özelliklerine sahiptir. Kurgusu aynı olan iki beyit arasında sadece kavramlar değiştirilmiş; aşk ateşi yerine savaş (bezm-i rezm), biz yerine de *"gaziler"* konulmuştur:

Bezm-i rezm içinde bî-pervâ birer pervânedür
Hayretî *billâhi di pes yâ* nelerdür gâzîler
Hayretî G 75/6

Sâbit'in *"yâ"* ünlemine yer verdiği şu beyti, şiirin yalan olarak kabul edildiğini ifade etmesi bakımından da önemlidir. Ey Sâbit, şairin hanesi harap olsa buna şaşılır mı? Yahu felekte yalan kimin evini bayındır yapar ki?

Aceb mi hâne-harâb olsa Sâbitâ şâir
Kimün *ya* beytini ma'mûr ider felekde dürûğ
Sâbit G 192/6

Yahu/sanki, öfkeli talihin karmaşık işleri bizi istediğimiz hâlde bırakır mı; her şey istediğimiz gibi olur mu?

Âh illâ ki murâd üzre edâ mümkin mi
Kor mı yâ hâlümüze keşmekeş-i baht-ı dijem
Sâbit K 17/46

Ey Sâbit, diken bülbülü yaralamayıp ne yapsın, yâ yoksa eski âdetini batırsın, bıraksın mı? Burada batırsın mı sorusu hem batırmak hem de bırakmak anlamına gelecek şekilde ihamlı kullanılmıştır:

Dil-hırâş eylemesün hâr hezârı Sâbit
Ya batırsın mı hemân âdet-i dîrînesini
Sâbit G 330/5

İshâk Çelebi'nin aşağıdaki beyti *"yâ"*lı bir ifade yanında anlam bakımından daha ziyade Rumeli şairlerine özgü görünmektedir. Beyitte anlatılan sevgili, sakını sakını (gizliyormuş gibi yaparak) kolunu (sâkını) yabancılara göstermiştir. *"Sakını"* kelimesinin kol ve sakınmak anlamlarıyla cinaslı kullanıldığı beyitte, şâir, şu şivekârı gözle ya (Yahu şuna bak!) kolunu başkalarına gösterdi, diye şaşırmaktadır.

Ol şivekârı *gözle ya* sakını *sakını*
Göstermeyince olmadı ağyâra *sâkını*
İshâk G 328/1

Şu beyitte de aynı sesleniş biçimi vardır. Sofuya senli-benli bir biçimde konuşma diliyle seslenen şair şöyle diyor: Ey sofu, bu hây ile hûyu, riya yani gösterişle yaptığın zikri bir tarafa bırak; nefsini sükûna eriştir; yâ yeter artık/yâhu bu kavgayı bırak:

Gider bu hây ile hûyı riyâyı ko sôfî
Sükûn-ı nefse sülûk eyle *ko ya gavgâyı*
İshâk G 329/6

Şu beyitte günlük konuşma diliyle bir sohbet üslûbu hakimdir. Şair, samimi bir şekilde âdetâ yalvarırcasına seslenerek İshâk, varsayalım ki bir kişi dünyada bir güzel sevmemiş, yahu söyle (söyle ya) ölsün mü, ne yapsın, der. Beyit, sevgili âşığı sevmemişse, bu âşık ölsün mü, ne yapsın şeklinde de anlaşılabilir:

Farz idelüm ki dünyede mahbûb sevmemiş
Ölsün mi n'eylesün *di ya İshâk* bir kişi
İshâk G 327/5

İshâk Çelebi yâ/yahu söyleme, veya söyleme yâ, şeklinde senli-benli bir konuşma diline yer verdiği bir beytinde, ey İshâk, şimdi ferah ve neşe vaktidir. Gönlünün derdini söyleme ya; yahu bırak, bunu anlatma, bizi öldürürsün, der. Bu rindâne beytinde, dertleri bırakarak şu neşeli ânın kıymetini bilmeyi tavsiye eder:

Dem-i şâdî vü ferahdur gama yer yok İshâk
Öldürürsin bizi derd-i dilüni *söyleme yâ*
İshâk G 245/5

Yâ (yâhu, yaa; hiç olacak iş mi, olur mu?)

Yâ ifadesi bazen Mesîhî'nin şu beytindeki gibi hem yâhu, hem de o hâlde anlamına gelmektedir. Yâhu, senin sanatın, işin gücün herkese vefa göstermek olduğu hâlde bana cefa etmeye bile utanmayı acaba kimden öğrendin?

Kamuya çünkim vefâdur san'atun *yâ* sen bana
Kimden öğrendün cefâ kılmağa da âr itmeği
Mesîhî G 267/4

Şu beyitteki ikinci mısrai hem "Yoksa ben adam değil miyim *veya benim canım yok mudur*" hem de "Yoksa ben adam değil miyim; *yahu benim de canım yok mudur*" şeklinde nesre çevirmek mümkündür. İkinci çeviri Rumeli şairlerinin söyleyişine daha uygun görünmektedir:

Ey gedâ diyen bana devletlü hânum yok mıdur
Yohsa ben âdem değül miyem *ya cânum yok mıdur*
Hayretî G 61/1

"Yâ" söyleyişi şu beyitte bir defa geçmekle birlikte hem birinci cümlenin sonuna hem de ikinci cümlenin başına iki ayrı şekilde eklenebilir. İçkisiz ârif asasız ihtiyara benzer, *yâ,* içki yasağı benim elif boyumu lâm ederse (ikiye bükerse) şaşırmayın:

Bâdesüz ârif asâsuz pîre benzer *yâ benüm*
Lâm iderse bu elif kaddüm aceb mi lâ-yı mey
Hayretî G 439/2

Şu beyitteki "yâ" da anlamca değişik yerlerde tekrarlanabilecek şekilde kullanılmıştır. Yahu, şimdi hastaneyi anıp da benim derdimi artırma; yahu benim aradığım şifa senin kapındadır, bana hastaneden bahsetme yaa:

Arturma derdüm *anma ya bîmâr-hâneyi*
Sıhhat kapundadur bana dârü'ş-şifâ budur
İshâk G 75/6

Ey tüccar, cihanın malını aşka değiştim, yahu bu azıcık, yetersiz sermayeye başka ne veriler ki alayım, denilen beyitte, aşka uyup dünyaya değer vermeme şeklinde görülen bir istiğnâ hâli de bulunmaktadır. Bu da Rumeli şairlerinde çokça görülen başka bir durumdur:

Cihân metâ'ını aşka değişdüm ey hâce
Bu kem bahâya ne dirler aceb ki *yâ ne alam*
İshâk G 175/4

Gönlümüzdeki (aşk) derdini sevgiliye söyleyelim; yahu göz göre göre düşüp ölelim mi, ne yapalım? Ya, burada veya, yoksa gibi anlamlara da gelmektedir:

Derûn-ı dildeki derdi nigâra söyleyelüm
Ya göz göre düşelüm ölelüm mi n'eyleyelüm
İshâk G 181/1

Hayretî'nin "ey efendi, acaba gün yüzünü görebilecek miyim; yoksa ey efendi! hasret ile ölecek miyim" dediği beytinde, ikinci mısraı, ey efendi ve yahu efendi şeklinde çevirmek mümkündür. Burada yâ ile âyâ arasında cinas vardır. Beyitte, Rumeli şairlerinin fazlaca yer verdiği lâubâli bir günlük konuşma dili hâkimdir:

Görem mi gün yüzün *âyâ efendi*
Ölem mi hasret ile *yâ efendi*
Hayretî G 478/1

Şu beyti, ey ay yüzlü, bütün ilimlerde hüner sahibi olduğu hâlde İshâk'a neden karşılığını vermezsin veya ey ay yüzlü, İshâk her ilimde hüner sahibidir, ya (yahu) neden ona karşılığını vermezsin, şeklinde anlamak mümkündür:

Fünûn-ı mihrün ey meh-rû cemî'isinde mâhirdür
Ya niçün derdmend İshâk'a senden âferîn olmaz
İshâk G 106/7

İshâk Çelebi, aşağıdaki beytinde *"lütfet yaa"* ve *"gel e"* şeklinde Rumeli söyleyiş özelliklerine yer verir. Yahu gel bir buse lütfet (lütfet yaa), istersen

karşılığında bütün Osmanlı ülkesini vereyim anlamındaki beyitte, konuşma diliyle, "Bir buse versen ne olur yaa (yahu)" denilmektedir:

Gel e bir bûsene *lutf eyle ya* bin cân virelüm
Dahi ser-ber virelüm memleket-i Osmân'ı
İshâk G 282/2

Rumeli şairlerinde rindâne bir tavır görülür. İshâk Çelebi'nin şu beytinde hem bu özellik hem de bir Rumeli söyleyişi olarak dikkat çeken *"ya"* ünlemi yer almaktadır. Ayrıca burada idealize edilen hayalî güzeller yerine gerçek hayattaki güzellerin anlatıldığı veya anlatılmak istendiği söylenebilir. Sohbet üslûbu içerisinde İshâk Çelebi şöyle diyor: Güzeller kendilerini süslemiş (gözümüzün önündeler); yahu (yaa) bundan sonra cennetteki (öte dünyadaki) güzellerin adını anma:

Şöyle tezyîn eylemişdür kendüyi her bir güzel
Anma ya şimden girü hûr-ı cinânun nâmını
İshâk G 283/2

Çınar, merhaba ey servi boylu diye (sevgiliye) elini uzatmış. Yahu şu terbiyesizin sevgiliye yaptığını görüyor musun? Servi ile çınarın kişileştirildiği beyitte, çınar yaprağı ile el arasındaki benzerliğe dikkat çekilmiştir:

Merhabâ ey serv-kad diyü elin su*nmış çınâr*
Gözle ya ol hâm-destün dilbere ikdâmını
İshâk G 283/3

İshâk Çelebi'nin aşağıdaki beyti, anlam ve söyleyiş bakımından Rumeli şairlerinin üslûbunu çok iyi yansıtan bir örnektir. Bütün divan şairleri gibi Rumeli şairleri de sofu tipini beğenmemekte, onunla her fırsatta çekişmektedir. Beyitte hem bu çekişmenin izleri hem de rindâne bir söyleyiş görülür. Çelebi, lâubâli, senli-benli bir ifadeyle *"di ya, yürü ya, iki eyle ya, hele sofu"* şeklinde konuşma üslûbuyla sofuyu eleştirir. *"Diyelim ki namaz vakti imiş; de, söyle ne olur yani? Ey sofu hadi yürü git yaa, hele vakti iki eyle"*:

Ne fevt olur *di yâ* farzâ namâz vakti imiş
Yüri yâ vakti iki eyle yâ hele sôfî
İshâk G 326/2

Usûlî şu beytinde *"ya"* sözcüğünü kullanarak sevgiliyle senli-benli konuşur. Ey dilber sen benim canımsın dedikten sonra, yahu benden niye çekinirsin diye sorar. Buradaki ya'yı o hâlde, öyle ise şeklinde çevirmek de mümkündür; ancak, yaa/yahu şekli, Rumeli şairlerinin üslûbuna daha uygundur:

Benüm cânumsın ey dilber *ya benden niçün ürkersin*
Bu dil mülki garîbindür vatandan niçün ürkersin
Usûlî G 115/1

Usûlî, padişaha benzettiği sevgiliye içten bir şekilde, senli-benli bir ifadeyle seslenir. Güneş gibi her tarafı gezip aydınlatıyorsun, yaa/yahu padişahım, bir gün de bizim viran, harap eve uğra, der:

Seyr idüp her câyı hod rûşen kılarsın gün gibi
Pâdişâhım *uğra yâ* bir gün bizim vîrâna da
Usûlî G 125/4

Ceyrân (ceylân) güzelliği sebebiyle daha çok sevgilinin benzetilenidir. Hayâlî Bey ise korkaklığı sebebiyle rakibi ceylâna, kendisini aslana benzettiği beytinde şöyle der: Düşman Hayâlî'yi gördüğü için sevgilinin semtine gelmiyor, yahu/yaa aslan varken ceylân ormana gelir mi?

Kûy-ı cânâna Hayâlîyi görür gelmez adû
Ya gider mi bîşeye ceyrân gazanfer var iken
Hayâlî G 304/13/5

Sade bir söyleyişle birlikte "yâ" ünlemine yer verilen şu beyitte, akşam içilen içkinin verdiği baş ağrısını gidermek için sabahleyin bir daha içilmesine işaret edilmiştir. Şair, bahçeden zevk alamayacaksam baharı ne yapayım, yâ/yâhû eğer seher vakti içemeyeceksem ben baş ağrısını ne yapayım, diyor:

Kosam çemende neşâtı bahârı neyleyeyüm
Seherde içmez isem *ya humârı neyleyeyüm*
Hayâlî G 315/36

Şu beyitte, *"yâ"* ifadesi bağlaç ve ünlem olarak alınabilir. Beyit, bağlaca göre, *"ne suçum veya ne günahım var"* diye nesre çevrilebilir. Ünlem olarak ise Rumeli şairlerinin üslûbuna da uygun olarak "yâ/yahu ne suçum var, yâ/yahu ben sana ne yaptım", şeklinde yorumlanabilir. Sade bir söyleyişin hakim olduğu ikinci mısrada, senli-benli söyleyişlerle günlük konuşma dilinin özelliği görülür:

Hayretî'yem sevdügümden gayrı hiç bir vech ile
Ne suçum yâ ne günâhum var n'itdüm ben sana
Hayretî G 15/7

Ey Allah'ım! Her şeyin bir sonu var da bu dert acaba niye son bulmaz, bu derdin niye sonu yok?

Her nesneye Hudâyâ var ise hadd ü gâyet
N'içün bulunmaya *yâ* derd ü gama nihâyet
Hayretî G 24/1

Dert ile sürekli daha ne zamana kadar ağlayıp duracağım? (Yâ/yahu veya) daha ne kadar ah medet vah medet diyeceğim? Beyitte hem yâ ile kurulan konuşma dili özelliği hem de sade bir söyleyiş vardır. Burada yâ hem bir ünlem hem de veya anlamında bağlaçtır:

Niçe bir ağlayayın derd ile her gâh meded
Yâ niçe bir diyeyin âh meded vâh meded
Hayretî G 38/1

Olup güşâde *yâ* der-i dârü'ş-şifâ-yı gayb
Cân u gönül marîzine dermân kaçan gelür
Hayretî G 54/4

Şu beyitte yâ söyleyişiyle hem bir senli-benli konuşma hem de bir itiraz veya meydan okuma görülür.Varsayalım ki ihtiyar feleğin cihanı aydınlatan bir mumu (güneş) var. Yâ/yahu benim de Ahmet gibi bir delikanlı güzelim yok mudur?

Pîr-i çarhun tutalum şem'-i cihân-efrûzı var
Yâ benüm Ahmed gibi bir nev-cuvânum yok mıdur
Hayretî G 61/3

Şu beyitte Rumeli ağzında fazlaca görülen *"yâ"*lı konuşma özelliği iki defa geçer. Buradaki yâ, bir bağlaç olmayıp, yâ/yahu anlamındadır. Ziyâî ben kara talihliyi esirgeyip bir şefkat göster. Yâ/yahu senin derdinle helâk oldum, öldüm, bittim; yâ/yahu bana bir çare bul:

Esirge şefkatünden bir nazar kıl ben siyeh-kâra
Ya derdünden helâk oldum ya eyle bana bir çâre
Ziyâî Trc [16'lı] 1/2/4

Yâ söyleyişi, şu beyitlerde yâhu şeklinde biraz lâubâli bir üslûp özelliği gösterir. *"Yâhu sen de insaf et!", "Yahu bu kavuşmanın nesine güvenirsin?", "Yahu intirazdaki/bekleyişteki bu azap da nedir?"* gibi cümleler, aynı zamanda şairin sözlerini fazla süslemeden günlük konuşma diliyle, samimi bir üslûpla duygularının ifadesi olarak kabul edilebilir:

Devletünde hoş geçen kullarla vaktüm hoş geçer
Sen de insâf eyle yâ yetmez mi bu devlet bana
İshâk G 8/5

Yıllarla olan vasl çü bir fürkate değmez
Ey dil bu visâlün *ya nesine güvenürsin*
İshâk G 195/7

Ziyâiyâ nedür ol gice gelmeğe ikrâr
Meded meded *ya nedür* intizârda bu azâb
Ziyâî G 31/5

Yazı dilinden çok konuşma dilinde görülen ve Rumeli şairlerinde örneklerine çokça rastladığımız lâubâlice bir sesleniş özelliği olan *"yâ"* ifadesi, bazı beyitlerde

o hâlde, öyle ise, yoksa anlamlarıyla da kullanılır. Şu beyitlerde bu durum çok belirgindir.

Hayretî, ey gönül senin feryadın hiç bitmiyor. *Yâ/yahu yoksa* senin şarkın ağlayıp inlemek midir?

Mâtemün mi var nedür eksük degül nâlişlerün
Yâ senün ey dil sürûdun âh u vâveylâ mıdur
Hayretî G 67/4

Gönül meşalesi belâ toplantısında yanmak içindir. *Yâ/yahu, o hâlde* bu ateşlere yanacak olanı niye saklayım?

Bezm-i belâda yanmağ içündür çerâğ-ı dil
Bu odlara yanacağı *pes yâ ne saklaram*
Hayretî G 333/3

Şu beyitte, yâ ünlemi aynı zamanda bir pişmanlık ifadesi olarak kullanılmaktadır. Aşk meclisine çıkanlar şevkten yanıp kül olurlar. Bunu yakından görüp bilmiştim; yahu ben niye çıktım acaba? Keşke çıkmasa idim:

Çıkanlar bezm-i aşka şevkden yanar kül olurlar
Bu hâli var idi çün ıttıla'um *yâ ne çıkdum ben*
Ziyâî G 365/2

Yahu irfan, bilgi ile cahillik fark edilmiyor; acaba zamanın şive anlayışına göre feleğin temyizi bu mudur?

Fark olmayıcak cehl ile irfân bu mıdur yâ
Temyîz-i felek şîve-i iz'ân-ı zamâne
Mezâkî K 12/74

Yâ ifadesi Rumeli şairlerinin şiirlerinde konuşma dilinin bir özelliği olarak soru anlamında da kullanılır.

Yahu bendeki bu yalvarıp yakarma, buna karşılık sendeki bu naz ve istiğnâ acaba nedir, denilen beyitte, "ya" sözcüğü hem soru, hem de hayret ifade eder:

Ya bende bu niyâz u bu temelluk
Ya sende nâz u istiğnâ nedendür
Hayretî K 17/6

Cinaslı bir kullanımın görüldüğü şu beyitte, şair sevgiliye sitemini dile getirir: Beyim, size yazılan mektuplar acaba ulaşmaz mı? Yaa/yoksa bu değersiz kulun bir selâma değmez mi?

Beğüm size yazılan şevk-nâme değmez mi
Ya ben kemîne kulun bir selâma değmez mi
İshâk G 315/1

Şair şu beyitte konuşma üslûbuyla kendi hâlini anlatırken iç çekerek, "yâ, ben de ihtiyarladım" diye hayıflanır:

Büküldi bâr-ı gam-ı nev-cevân ile kaddüm
Aceb değül mi cevânlık *ya ben de pîr oldum*
Ziyâî G 290/2

Şu beyitte de *"ya"* ünlemi hayret ve şaşkınlık ifade eder. Deliye, divaneye kalem (yazı) yoktur diyen hangi mecnûndur acaba? Yahu eğer öyle ise bu benim talihsiz başımdaki kara yazılar da nedir?

Onmaduk başumda yâ bu kara yazular nedür
Kankı Mecnûn'dur diyen dîvâneye yokdur kalem
Âşık G 34/4

Zahit, seher vakti inleyerek (huzurumu kaçırarak) meclise geldi. Yahu, şâd olmayan, gamlı Sâbit'ten dert eksik olmaz ki:

Zâhid seherden inliyerek geldi meclise
Eksük midür yâ Sâbit-i nâ-şâda bir maraz
Sâbit G 174/5

Ey Sâbit, bize nefesi bir hesapla verirler, aldığımız her nefesin hesabını sorarlar. Bedava bir soluk alıp verme, bir nefes bile yok, yahu bu kavga nedir?

Sâbit bize enfâsı hisâb üzre virürler
Bir müft soluk yok *ya bu gavgâ ne belâdur*
Sâbit G 87/7

Aşağıdaki beyitlerde görüleceği üzere, *"yâ"* ünlemi o hâlde, öyle ise, o zaman gibi bir anlama da gelir. Nasıl olsa sonunda yalnız kalacağız; o hâlde, bu kuru sevdayı ne diye devam ettiriyoruz, niye bu sevdadan vazgeçmiyoruz? Ölüm gerçek olduğuna göre, bu kuru sevdayı ne yapacağız?

Çünki tenhâ kalıcağız âhir
N'iderüz yâ bu kuru sevdâyı
Çün ölüm fikri durur re'y-i sahîh
N'iderüz yâ bu kuru sevdâyı
Mesîhî Trk 23/1/3-4

Hayretî, birbirinin devamı olan aşağıdaki beyitlerinde, yahu şöyle iken acaba neden böyledir, şeklindeki sorularla *"yâ"* ifadesini arka arkaya tekrarlar. Bütün varlıkların aslı esası bir olduğu hâlde aradaki bu istisna da nedir? Gönül çaresiz bir damla iken acaba ondaki bu coşkun dalgalar da nedir? Ey bilgin kişi, bu alçak, değersiz bir tane içinde binlerce yüce, hoş sultanlar da nedir? Yahu her bir zerreden seyretsen bir güneş görürsün; acaba bundaki hikmet nedir?

Çü birdür cümle mevcûdâtun aslı
Arada yâ bu istisnâ nedendür

...
Aceb bir katra-i nâçîz iken dil
Ya anda mevc uran deryâ nedendür

Ya ey dânâ bir ednâ dâne içre
Hezârân şâh-ı hoş-bâlâ nedendür

Ya her bir zerreden kılsan temâşâ
Görürsin bir güneş âyâ nedendür
Hayretî K 17/22, 25-27

Hayretî bu sorularını şu beytinde de aynı üslûpla devam ettirir. Ey Allah'ım, her nesneye, her şeye bir sınır, bir son varsa; acaba bu dert ve gam hâla niçin son bulmuyor?

Her nesneye Hudâyâ var ise hadd ü gâyet
N'içün bulunmaya *yâ* derd ü gama nihâyet
Hayretî G 24/1

Şu beyitte yâ aynı zamanda o hâlde, öyle ise anlamına da gelir. Yahu önce aklını, gönlünü, sabrını, kararını alıp (aldığın hâlde) sonra da bu çaresiz âşığı neden unuttun?

Evvel aluban akl u dil ü sabr u karârın
Sonra *ya niçün âşık-ı nâ-çârı unutdun*
Mezâkî G 250/3

Şu iki beyitte yâ söyleyişi, öyle ya şeklindedir. Konuşma dilinin bir özelliği olan bu ifadeyle, anlatılan durum öyle ya, başka türlü olmaz ki, diye tasdik edilmektedir.

Mesîhî, kaside sunduğu Mehmed Çelebi isimli birini, dağıttığı hediyeleri geri almadığı için deryadan üstün tutar. Deniz, buluta ne bağışlarsa yine geri alır. Ee öyle ya, o senin inci saçan eline nasıl benzer?

Ebre deryâ ne ki bağışlar ise yine alur
Keff-i dür-pâşuna ol *öyle ya nice benzer*
Mesîhî K 15/13

Gözünün aşk ehline merhaba demesine engel olma; öyle ya, âlemde bir kâfir Müslüman olmasın? Siyahlığından dolayı gözün kâfire benzetildiği beyitte, Rumeli'de sık sık yaşanan din değiştirip Müslüman olma durumuna işaret edilmektedir. Burada şairin gayri Müslimler hakkındaki gözlemlerine yer verdiği söylenebilir:

Ehl-i aşka merhabâdan çeşmüni men' eyleme
Öyle yâ âlemde bir kâfir müselmân olmasun
İshâk G 220/6

Örneklerden anlaşılacağı üzere Rumeli şairleri, şiirlerinde soru, hayret, şaşkınlık gibi değişik anlamlarda, konuşma dilinde kullanılan *"ya"* ifadesine geniş bir yer verirler.

Yürü var / var yürü

İncelememize konu olan Rumeli şairlerinin, özellikle de İshâk Çelebi başta olmak üzere, Mesîhî, Hayretî ve Hayâlî gibi XVI. yy. şairlerinin şiirlerinde, ortak bir söyleyiş özelliği olarak *"yürü var"* veya *"var yürü"* hitaplarıyla kurulan günlük konuşma diline ait cümleler dikkat çekmektedir. Daha sonraki yüzyıllarda bu kullanım, incelediğimiz şairlerde, yok denecek kadar azalmaktadır. Dolayısıyla onların başta kullandıkları konuşma dilini, ilerleyen yüzyıllarda yavaş yavaş terk ederek daha edebî bir dile yöneldikleri söylenebilir. Bu söyleyiş özelliğinin bir meydan okuma ile birlikte "hadi hemen git, oyalanma, kabul et" gibi anlamlarda ve bazen de "hadi buradan kaybol, yürü git" şeklinde bir tür küfür gibi kullanıldığı görülür.

Mesîhî şu beytinde, ben övmeyi bu kadar becerebildim; beğenmiyorsan gel de biraz da sen öv, şeklinde meydan okumaktadır:

Mesîhî medhi bu denlü becerdi
Beğenmezsen *yüri var* sen de eyle
Mesîhî Şehrengîz G 2/5

Mesîhî, murabbaının şöhret bulmasını istediği bir şiirinde yürü var hitabını, durma, acele et, hadi hemen gidip eğlenmeye bak, bu bahar vakti tez geçer anlamında kullanmaktadır:

Umaram bulup Mesîhî bu murabba' iştihâr
Ehline ola bu çâr-ebrû güzeller yâdigâr
Bülbül-i hoş-gûyını gül yüzlülerle *yüri var*
Ayş u nûş it kim geçer kalmaz bu eyyâm-ı bahâr
Mesîhî Mr 2/11

Konuşma üslûbuna yer verilen şu iki beyitte, yürü var hitabı nasihat için kullanılmıştır:

Yüri var ihtiyârunla Mesîhî
Yine ıssına teslîm eyle cânun
Mesîhî G 136/6

Umma yârî ehl-i dünyâdan *yüri var ey gönül*
Sen sana yâr ol sana yâr ol sana yâr ey gönül
Hayretî G 247/1

Konuşma özelliği olarak kullanılan yürü var tabiri, şu beyitte nasihat ile birlikte, durma, acele et, koş anlamındadır:

Dinlenme bir nefes *yüri var* bir çerâğı ol
Envâr-ı himmetiyle uyarsun seni ne var
Hayretî K 14/28

Aşağıdaki beyitlerde, yürü var tabiri, bizi bırak, bizimle uğraşma, hadi buradan kaybol, anlamlarında azarlamak için kullanılmaktadır. İlinde sevgili, âşığı; ikincide ise âşık, vaizi veya sofuyu azarlamaktadır:

Didüm itün gibi olam mı ki kûyunda azîz
Didi bizi ko *yüri var* Mısır'a sultân ol
Mesîhî G 148/4

Nâsıh *yüri var* gayre giyür cevşen-i pendi
Kim sabr hisârını yıkar leşker-i şîve
Mesîhî G 240/4

Mesîhî, bir dönem İran tarafından gelen şairlere fazla ilgi gösterilmesini eleştirdiği[49] ve divanında iki defa geçen beytinde, yürü var tabirini, ancak Arap veya Acem'den gelirsen kıymetli olursun, şeklinde kullanmaktadır:

Mesîhî gökden insen sana yer yok
Yüri var gel Arab'dan yâ Acem'den
Mesîhî G 177/5; B 28/1

Vasfî'nin şu beytinde yürü var tabiri, hadi git, şaşırdın mı, daha ne istiyorsun anlamındadır:

Zülfine ber-dâr idem dirse gönül dilber seni
Bil ki devlet var imiş başunda dahi *yüri var*
Vasfî G 15/2

Hayretî şu beytinde *"yürü var"* yerine *"var yürü"* dedikten sonra, gel gel diye seslenerek konuşma üslûbuna yer vermektedir:

Var yüri ey aşk-ı hâlis isteyen kalbünde bul
Gel gel ey genc-i firâvân arayan vîrâna sor
Hayretî G 108/4

Bazı örneklerde *"yürü var"* tabirinin, araya başka kelimeler eklenerek söylendiği veya sadece *"yürü"* şeklinde kullanıldığı da görülür:

Ey selâmet isteyen dâyim melâmet ol *yüri*
Olma hâlî aşkdan *var* ehl-i hâlet ol *yüri*
Hayretî G 460/1

---

49 İsen 1997j: 305-315.

Aşka kul olalı oldun mâlik-i mülk-i belâ
*Beğliğün var ey gönül s*âhib-vilâyet ol *yüri*
Hayretî G 460/3

Sevgilinin âşığı terk etmesi üzerine, sen de bulunduğun yeri terk et, durma, acele et şeklinde nasihat edilen beyitte, ey Hayretî ünlemiyle konuşma üslûbu daha da belirginleştirilmiştir:

Bî-sebeb Hayretiyâ çün seni terk eyledi yâr
Sen de terk eyle dîyârını *yüri var* yine
Hayretî G 402/6

İshâk Çelebi, bu söyleyişi şu beyitlerinden ilkinde "yürü var", ikincisinde ise "var yürü" şeklinde kullanır:

Mûy-ı siyâh ağardı *yüri var* duâda ol
Vakt-i sabâh icâbete makrûn olur duâ
İshâk K 3/31

Tarîk-ı meskenete *var yüri* sülûk ide gör
Tevâzu' eyle kamuya fakîr ü ger miskin
İshâk Trc 1/3/6

İshâk Çelebi, konuşma üslûbu içerisinde yürü var tabirini kullanarak önce kendisine nasihat etmesi gerektiğini söyler:

Sözi uzatma gel İshâk niçe söylersin
Nasîhati özüne eyle *var yüri epsem*
İshâk Trc 1/5/9

Rumeli şairleri, diğer şairlere göre gayri Müslim unsurlarla bir arada yaşadıklarından, Rumeli'deki diğer milletler hakkındaki gözlemlerine de şiirlerinde yer verirler. Bu gözlemlerden birisi de gayri Müslimlerin Müslümanlığa geçmeleridir. İshâk Çelebi'nin aşağıdaki beyti, Rumeli şairlerinde çokça rastladığımız Rumeli söyleyişlerinin yanında, bu tip gözlemleri de örneklendirmesi bakımından önemlidir.

Çelebi, beyitte, *"yürü var"* ile birlikte, *"vay be kâfir seni", "ey perî"* şeklinde konuşma üslûbu kullanılarak gayri Müslim bir güzele seslenir. Şair, ey güzellikte periye benzeyen sevgili, bu şiveyi, edayı, nazı bırak; bu şiven adamı öldürür; vay kâfir, senin Müslüman olacağını sanmam, der. Şive kelimesi aynı zamanda, yabancıların bazı Türkçe kelimeleri doğru telâffuz edememesini de hatırlatır[50]:

Ey perî *var yüri* bu şîveyi ko k'âdem ölür
Vây be kâfir seni hâşâ ki müselmân olasın
İshâk Mr 4/6

---

50 Kurnaz 1997d: 471-479.

İshâk Çelebi, şu beytinde konuşma üslûbu içerisinde yürü var tabirini, *"yaşa, var ol, ber-hurdâr ol"* şeklinde kullanır. Beyit, söyleyiş özelliği yanında anlam bakımından daha çok Rumeli şairlerine özgü görünmektedir.

Âşık sevgiliden bir bûse istemiş, sevgili de âşığın bu isteğini geri çevirmemiştir. Divan şiirinde idealize edilen sevgili tipi, âşığa yüz vermez; âşıkla öpüşmek şöyle dursun, konuşup selâm bile vermez. Burada ideal örneklerinin dışına çıkan, gerçek hayatta görülen, çizgi dışı bir güzelden bahsedildiği söylenebilir:

Bûseye yok dimedün ey lebi gonca *var ol*
Yüri ey serv-i sehî çok *yaşa ber-hordâr ol*
İshâk G 158/1

Yukarıdaki gibi yine İshâk Çelebi'ye ait olan şu beyit de anlam bakımından Rumeli şairlerine özgü görünmektedir. Burada da ideal örneklerin dışına çıkan bir âşık tipi vardır. İdeal bir âşık sevgilinin her türlü cefasına katlanır, onu herkesten kıskanır. Sevgiliden beklediği karşılığı göremeyen âşık, bir tek sen mi varsın; kiminle istersen görüş, senden vazgeçtim derken *"seni mi var yürü"* şeklinde konuşma diline yer verir:

Her kimi ister isen *var* ana yâr ol diyesin
Seni mi var yüri ey serv-i gül-endâm olsun
İshâk G 203/2

Şu beyitte de yürü var, rakibin bezmine git diyen, sevgiliyi kıskanmayan bir âşık tipi vardır:

Beni öldürmek içün bezm-i rakîbe varasın
Sağ olursak görevüz *var yüri ey yâr olsun*
İshâk G 207/3

Ey İshâk gel hele vakti iki eyle; busenin de yeri var, şimdi zorlamaya gerek yok denilen beyitte, Rumeli şairlerinin üslûp özelliği daha belirgindir. Şair, şartların şimdi uygun olmadığı, yoksa sevgilinin âşığına bûse vermekten çekinmediği dolaylı olarak anlatılmıştır. Beyit, hem konuşma diline, sohbet üslûbuna yer verilmesi, hem de divan şiirinin ideal sevgili tipinden ayrılan, âşığını üzmeyen bir sevgili tipinin işlenmesi bakımından söyleyiş ve anlamca Rumeli şairlerinin üslûbuna uygun bir örnektir:

Var yüri İshâk gel vakti iki eyle hele
Bûsenün de yiri var ibrâma yer yok ve's-selâm
İshâk G 191/5

Divan şairlerinin genelindeki gibi, Rumeli şairlerinde de şair/âşık ile zahid/sofu çekişmesi şiire konu olur. Aşağıdaki beyitte bu çekişmeye konuşma üslûbu içerisinde kurulan kısa cümlelerle işaret edilir:

Ağzını tutmak ister isen zâhidün eğer
N'eylersen eyle *var yüri* câm-ı şarâba tut
İshâk G 14/5

İshâk Çelebi, şu beyitte yeter artık anlamında kullanılan *"yürü var"* ile birlikte *"dimecük"* söyleyişine de yer verir. Şair, hey bülbül ne ötüp duruyorsun, hadi git, İshâk'ın şiirine nazire dimecik (söylemek) zordur, der. O, *"demecük"* sözcüğünün *"-cük"* hecesiyle *"cik cik cik"* şeklinde bülbülün ötüş sesini de beyte katar:

Yüri var çok sözi ko nice ötersin bülbül
Şi'r-i İshâk'a nazîre *dimecük* müşkil olur
İshâk G 43/5

Rumeli şairlerinin istiğnâya ayrı bir yer verdikleri, kendilerini pek çok beyitlerinde rind olarak tanımladıkları görülür. İshâk Çelebi'nin şu beyitlerinde yürü var tabiri ile rintlik özellikleri birlikte kullanılmıştır:

Değme nâ-mahreme açma lebi râzun zinhâr
Ârif ol *var yüri* mey sohbeti rindâne gerek
İshâk G 145/2

Ben bildüğüm budur hele İshâk sabrı ko
Var gayret eyle geç yüri nâmûs u ârdan
İshâk G 197/5

Yüri halvetde var İshâk'a nasîhat eyle
Zühd ü takvâyı kosun rind-i mey-âşâm olsun
İshâk G 203/5

Genellikle âşıkların sevgiliyi görüp onunla konuşmaları pek mümkün değildir. İshâk Çelebi, sevgiliyle öpüşmeyi bile gerçekleştirebileceğini iddia etmekte ve eğer bunu başaramazsam sen de var git bununla övün diye sevgiliye meydan okumaktadır:

Aldayup bin cân virüp bir bûsen almazsam eğer
Ey lebi gonca yüzi gül *var yüri* sen de öğün
İshâk G 219/2

Yürü var hitabına yer verilen şu beyitte, bir de yahu anlamında *"ya"* söyleyişi görülmektedir. Buradaki ya ünlemi, ya... ya... bağlacından farklı olarak, ilgili bölümde değindiğimiz gibi, Rumeli şairlerinin şiirlerinde bolca rastlanan konuşma üslûbu içerisinde *"ya/yahu! saçını herkesin boynuna asma"* şeklinde de anlaşılabilir:

Dil-i dîvânelere *var yüri* tîmâr eyle
Ya saçun her kişinün boynına zencîr itme
İshâk G 233/4

İshâk Çelebi'nin aşağıdaki beytinde var yürü hitabı, hadi git, vazgeç manasında bir tavsiyedir. Beytin birinci mısraı bir deyimdir:

Gözün üstinde kaşun var dimesünler dir isen
Var yüri hâtem gibi her ferde olma zîr-dest
İshâk G 13/4

Şu beyitte ise hadi git, acele et anlamında bir nasihat vardır. Eğer izzet istiyorsan durma, o dergâha gidip gece gündüz o kapının açılmasını ümit et, gözünü ümitle o kapıya tut:

İzzet gerekse *var yüri* ol âsitânede
Çeşm-i ümîdüni dün ü gün feth-i bâba tut
İshâk G 14/2

İshâk Çelebi'nin bir başka konuşma dili özelliği olarak yürü var ile aynı anlamda kullandığı *"yürü gidelim"* ifadesine yer verdiği şu beyti, şairin memleketiyle doğrudan ilgilidir. Üsküplü bir şair olan Çelebi, kendisine seslenerek şehrini överken şöyle der: Ey İshâk, güzelleri âşıkları öldüren bir yer varmış; hadi durmayıp oraya gidelim; orası Üsküp olmalıdır.

Bir yer var imiş dilberi âşık-küş olurmış
İshâk *yüri gidelüm* Üsküb olacakdur
İshâk G 48/5

Hayâlî Bey'in büyük bir istiğnâ sahibi olduğu, dünya malına değer vermeyip eline geçen servetini dostlarına dağıttı, tezkirelerde sürekli vurgulanan bir özelliğidir. Şair, yürü git, kendi malını düşmanlara bırakma, dağıtıp hayır işle; meyhane ve kilise yap dediği beyitte, Hıristiyanlıkla ilgili olarak deyr (kilise) ve onlarca helâl kabul edilen şaraba da işaret eder:

Yürü var meykede bünyâd kılup deyr eyle
Kendi mâlun koma düşmanlaruna hayr eyle
Hayâlî G 368/51/1

Rumeli şairlerinin şiirlerindeki *"yürü var, var yürü"* şeklindeki kullanımlarla ilgili beyitlerin örneklerini çoğaltmak mümkündür. Ancak diğer örnekler, Rumeli şairlerine özgü söyleyiş ve anlamdan çok, her şairde görülebilecek türden genel kullanımlardır[51]. Örneklerin çoğu İshâk Çelebi ile Hayâlî Bey'e aittir. Sâbit,

---

51 Daha çok İshâk Çelebi"nin şiirlerinde yer alan benzer ifade örnekleri için şu şiirlere bakılabilir: İshâk Şhr 1/109, G 50/5, G 68/7, G 123/5, G 139/6, G 158/2, G 211/6, G 233/6, G 264/6, G 312/7, G 332/5, Usûlî G 102/4, G 118/5, Hayâlî G 106/20/5, G 268/20/2, G 291/44/1, G 367/50/5, G 434/87/2.

Mezâkî, Meşhûrî gibi şairlerde böyle örneklere rastlanmazken Âşık Çelebi ile Ziyaî'de de birer örnek bulunmaktadır. Çelebi ile Ziyâî'nin beyitleri anlamca benzerlik gösterir. Bunlar da Rumeli şairlerinin üslûbunu iyi yansıtan örnekler değildir:

Beni Ya'kûbveş beytü'l hazende ko melûl u zâr
Yüri ey Yûsuf-ı gül-çehrē *var* sen Mısra sultân ol
Âşık G 38/3

Ezelde âşinâlık kılduğun gitmiş mi yâdundan
Yüri bî-gânelerle *var* biliş ben yâdunam şimdi
Ziyaî G 449/2

BALKAN DİLLERİNİN ETKİSİ

Rumeli söyleyiş özellikleriyle ilgili olarak, muhtemelen Rumeli şairlerinin Balkanlardaki çeşitli milletlerin diliyle yazılmış mülemmâ tarzında şiirleri olmalıdır. Burada incelenen şairlerin divanlarında, böyle mülemmâ tarzında şiirlere rastlanmamıştır. Ancak bu durum onların buradaki dillerden hiç etkilenmediği anlamına gelmemelidir. Başka Rumeli şairlerin şiirlerinde Avrupa dillerinin gramer kurallarına göre oluşturulmuş cümle yapılarına, mülemmâ şiirlere rastlanması mümkündür. Nitekim Gelibolulu Âlî'nin divanında, her milleti kendi diliyle konuşturduğu bir şiire rastlanır[52].

Şair söz konusu şiirinde Arap, Acem, Kürt, Arnavut, Frenk, Sırp, Rum, Bosnalı ve Çağatay kişileri kendi dilleriyle konuşturur. İlgili mısraların çevrilerinden anlaşılacağı üzere, bu cümlelerin hemen hepsi aşağı yukarı, sabırsız bir kimsenin acele olarak para istemesiyle ilgilidir. Şiirin metni şöyledir:

Arab olan Arabî dil ile her dem bunı dir
Ene mâ-ârefu gayri hâti fülûs rûh fi'n-nâr[53]

Acem olan neferün dahı dem-â-dem sözi bu
Men tevakkuf ne-konem hakk-ı merâ zûd şümâr

Kürd olan velvele ile bunı îrâd eyler
Dekojim tâ tu bizânî dirivî men tu biyâr[54]

Arnavudlar gazab ile atılup üstüme dir
Tako di Boga ya merkezî ulûfe di-totviyâr[55]

Hep fireng yek-dil olup cümle ile dirler kim
Dâimü'l-boga sinyor veyâ ti pul-bâr[56]

---

52 Aksoyak 1999: 150/124-133.

53 Ben başka bir şey bilmem, para ver cehenneme git.

54 Bilesin ki seni öldürürüm, benim hakkımı ver.

55 Ben artık dayanamam benim hakkımı çabukça ver.

Sırf câhil olanun Sırfça cevâbı bu kim
Gospodari day ulûfe nisam ni jâ govedâr[57]

Urumun da sözi bu kendi lisânı üzre
Dâne ekser fi-toter to ulûfe fa to par[58]

Dir manavlar dahı vir akçamı yoksa bokarık
İderük başuna gin dünyeyi şol zûrı *tolku dâka key dar*

Bosnavî dir be belki bilmezdüm *men hemverti*
Davire[59] hakkumuzı hazretümüz defter-dâr

Bir iki var Çağatay âdemi anlar dahı dir
Bizge bir hakkını biz Mekke'ye kitken kişiler

Ahmed Paşa'nın divanında Farsça bir başlıkla verilen Rumca bir beyte rastlanır:

Ele na filisume perzikamu
Ele na mirisume veslikamu[60]

RUMELİ ÜSLÛBUNA DAİR

Âşık Çelebi, tezkiresinde Üsküplü Niyâzî hakkında bilgi verirken onun şiirlerinde *"Rumeli üslûbu"*nun hâkim olduğunu belirterek şöyle der: *"Üskübî idi. Şi'rindeki edâları dahı Rumili üslûbı idi."*[61]

Tezkirede onun örnek olarak şu gazeliyle bir murabbaı ve iki murabbaının da mütekerrir mısraı yer alır:

Kûşe-i gamda hayâl-i yârdur eğlencemüz
Bülbül-i aşkuz dilâ gülzârdur eğlencemüz

Ömri çoğ olsun gam-ı zülfün bizi terk eylemez
Eksük olmaz kanda ise vardur eğlencemüz

Cennet-i firdevs içün zâhidâ bugün gam çekmezüz
İki âlemde hemîn dîdârdur eğlencemüz

---

56 Allah daim kılsın! Bey efendi ya veli para dağıt.
57 Efendim, ulufe ver, ben de sığır çobanı değilim.
58 Çoğu günlerde ya parayı ver ya ulufeyi ver.
59 Hadi, çabuk ol.
60 Tarlan 1992: 308/14.
61 Âşık Çelebi 1994: 499-500.

Akıdup gözyaşını bülbül gibi nâlânuz
Bir yüzi gül serv-i hoş-reftârdur eğlencemüz

Künc-i fırkatde Niyâzî gâh derd ü gâh elem
Gâh vasf-ı yâr ile eş'ârdur eğlencemüz[62]
*
Hevâ-yı aşk-ı dilberden kesilmez
Belâ vü derd ü muhabbetden çekilmez
Nice bend eylesem kim onulmaz[63]
Yenilmez bu deli gönlüm yenilmez

Yine bir yâre meftûn olmak ister
Gam-ı hicr ile mahzûn olmak ister
Düşüp dağlara Mecnûn olmak ister
Yenilmez bu deli gönlüm yenilmez[64]
*
Âl ile benüm gönlüm alan yârun elinden
*
Gönlüm ârâm eylemez dağlara düşmemdür hemân

Şairin musikişinaslığıyla da ilgili olarak söz konusu şiirlerde çok sade bir dil kullandığı görülmektedir. Şair, özellikle gazelinin üçüncü beytinde, zahide seslenerek, biz senin gibi cennet peşinde koşmayız; bizim iki âlemde de eğlencemiz sevgilidir, derken rindâne bir söyleyişe yer verir. Âşık Çelebi'nin Rumeli üslûbuyla ne kastettiği[65] pek açık değilse de her hâlde Rumeli şairlerinde daha yaygın görülen günlük konuşma diliyle yazılmış sade söyleyişlerle bu rindâne tavır; cennetten bile vazgeçmeyi ifade eden istiğnâ hâli olmalıdır.

Âşık Çelebi'nin bu şiirleri şairin Rumeli üslûbunu göstermek yerine sadece ondan birkaç şiir örnek vermek amacıyla seçmiş olabileceğini de düşünmek gerekir. Ancak bu tarzda sade söyleyişlere Rumeli şairlerinden Usûlî'nin şiirlerinde de fazlaca rastlanır. Dolayısıyla örnekler yetersiz olmakla birlikte, belki onun Rumeli üslûbundan maksadının bu sadelik ve rindâne tavırla istiğnâ hâli olduğu söylenebilir.

Âşık Çelebi'nin verdiği örneklerle Fuat Köprülü'nün şu tespiti örtüşmektedir: *"Bu serbest, rindâne aşk şiirlerinde, Hayâlî, İshâk Çelebi gibi Rumeli şairlerinde de gördüğümüz hususiyetler vardır: Samimilik, kuvvetli ilham, lâubâlilik, gurur ve istiğnâ, mahallî renklere îtina..."*[66]

---

62 Âşık Çelebi, 1., 2. ve 5. beyti almıştır, bkz. 1994: 499-500; Hasan Çelebi 1981: 1022-23.
63 Beyânî bu mısraı, *"Nice pend ederim insâfa gelmez"* diye kaydeder. Bkz. 1997: 210.
64 Hasan Çelebi 1981: 1023.
65 Tolasa 2002: 258-263; Kılıç 1998: 308-310.
66 Köprülü 1988: XII/2, s. 554.

Cafer Çelebi'nin aşağıdaki şiiri, Rumeli üslûbu veya Rumeli âdetiyle ilgili bazı ipuçları vermektedir. Cafer Çelebi, *"Kadîmî âdetidür Rûmili'nün"* mütekerrir mısralı bir murabbaında, Rumeli'nin âdetlerini sıralar. Yedi bentlik şiirin her bendinin ilk iki mısraında çeşitli konulardan söz eden şair, üçüncü mısrada dile getirdiği hususlarla ilgili bir öğüt verir ve son mısrada bunun Rumeli'nin âdeti olduğunu söyler.

Cafer Çelebi'nin şiirinde *"Rumeli âdeti"* veya üslûbu olarak ifade edilen hususlar, kısaca sevgilinin merhametli davranıp âşıklarının gönlünü yapması; şarap içmek ve âşıklarla güzellerin dudak dudağa, göğüs göğse bir arada bulunması şeklinde özetlenebilir.

Rumeli'deki diğer milletler için içki yasağının bulunmaması ve şiirde şarap içmenin bir âdet olduğunun tekrarlanması dikkate alındığında, burada *"Rumeli"* ile söz konusu edilen yerin, bugünkü anlamda Avrupa toprakları olduğu söylenebilir.

Sevgili, âşığına karşı gönlündeki gurur ve kibri temizlemeli; eğer bir dini varsa, merhametli olmalıdır; çünkü âşıkların gönlünü yapmak, Rumeli'nin çok eski bir âdetidir.

Gayp perdesinde, gelecekte nelerin ortaya çıkacağı belli olmaz. O hâlde gençliği iyi değerlendirmeli, hayatın zevklerini tatmalı; güzelleri sevip içki içmelidir; çünkü bunlar Rumeli'nin çok eski bir âdeti olup ayıp değildir.

Bahçeler firûze (yeşil renkli taşlar; çimen, yeşillik) yaymış; şakayık eline yakut renkli kadeh almıştır. Bu vakitte bir an bile ayık bulunmamak Rumeli'nin devam eden bir âdetidir.

Sabah rüzgârı, gül bahçesini cennete çevirdi. Tez canlı olup kadehi çek, şarap iç; çünkü erguvan şarabı içmek Rumeli'nin eski bir âdetidir. Lâle, bu güzel vakitte kadehini boş görünce utancından kıpkırmızı oldu. Sen kadehini doldur; çünkü, şarap içmek Rumeli'nin eski bir âdetidir.

Sen nazlı güzele, yaprakların gül destesine sarıldığı gibi sarılmak isterim; çünkü, dudak dudağa, göğüs göğse olmak Rumeli'nin eski bir âdetidir.

Nerede bir güzel yüzlü bulursan onda Tanrı'nın sanatını seyret. Ey Cafer, insanın lâubâli olması Rumeli'nin eski âdetidir.

Şehâ dilden gidergil kibr ü kînün
Terahhum kıl bana var ise dînün
Ki yapmak dost gönlin âşıkınun
Kadîmî âdetidür Rûmili'nün

Neler izhâr ider gör perde-i gayb
Şebâbı hoş geçür irişmedin şeyb
Şarâb içmek güzel sevmek değül ayb
Kadîmî âdetidür Rûmili'nün

Çü pîrûze-seleb oldı hadâik
Ele la'lîn ayağ aldı şakâik
Bu demde olmamak bir lahza ayık
Kadîmî âdetidür Rûmili'nün

Bihişt itdi sabâ çün gülistânı
Sebük-rûh ol çeküp rıtl-ı girânı
Ki nûş itmek şarâb-ı ergavânı
Kadîmî âdetidür Rûmili'nün

Bu dem çün sâgarın boş gördi lâle
Hacâletden boyandı rengi âle
Pür it câmı ki nûş itmek piyâle
Kadîmî âdetidür Rûmili'nün

Dilerven sarılam sen nâzenîne
Şu resme kim giyeh gül destesine
Ki olmak leb-be-leb sîne-be-sîne
Kadîmî âdetidür Rûmili'nün

Bulup kandaysa bir zîbâ cemâli
Temâşâ eyle sun'-ı Lâ-yezâli
Ki Ca'fer âdem olmak lâubâlî
Kadîmî âdetidür Rûmili'nün[67]

RUMELİ ŞAİRLERİNDE HECE VEZNİ

Türk edebiyatının iki önemli bölümünü meydana getiren halk edebiyatı ile divan edebiyatı, kendi edebî geleneklerine bağlı olarak eserler vermişlerdir. Bununla birlikte bu iki edebiyat geleneği, çeşitli yönlerden birbirlerini etkilemiş; tür ve şekil yönünden ortak eserler de ortaya koymuşlardır[68]. Bu etkilenme sonucunda yazılan ortak nitelikli eserlerden, divanlarda yer alan hece vezniyle yazılmış şiirler[69], konumuz olan Rumeli şairleri açısından son derece önemlidir.

"XVI. yy.dan başlayarak birçok divan şairinin hece vezniyle şiir yazdığını biliyoruz. Meâlî (ö. 1535), Usûlî (ö. 1538), Zaîfî (ö. 1555), Âşık Çelebi (ö. 1571), Fevrî (ö. 1571), III. Murad (ö. 1595), Himmet (ö. 1684), Feyzî, IV. Murad, Afife Sultan, Mahtumî, Nahifî, Nedim (ö. 1730), III. Ahmed, Şeyh Gâlib (1757-1799), Vahid Mahtûmî (ö. 1732), İzzet Molla (1785-1829), Hızırağazâde Said (ö. 1837), Âkif Paşa (1787-1845), Edhem Pertev Paşa (1824-1872), Âdile Sultan (1825-1898), Münif Paşa (1828-1910) hece vezniyle şiir yazan şairlerdendir. Bu şiirler genellikle koşma nazım şekliyle yazılmıştır."[70]

Divan şiirinde XVI.yy.da başlayan hece vezniyle şiir yazma eğilimi, yüzyıllar boyu devam etmiştir. Bu konunun araştırmamızı doğrudan ilgilendiren önemli tarafı, söz

---

67 Erünsal 1983: 304/105.

68 Bu etkilenmenin boyutları ve örnekleri için bkz. Kurnaz 1997; Kurnaz 2004a.

69 Divanlardaki hece vezniyle yazılmış şiirler için bkz.: Kurnaz 1997b: 139-215; Kurnaz 2004b: 64-115; İsen 1997d: 385-421. Konuyla ilgili olarak şu eserlere de bakılabilir: Ergun 1941: 5/11; Kolcu 1990: 69/163; Kolcu 1993: 5-13.

70 Kurnaz 1997b: 139-140; Kurnaz 2004b: 64.

konusu eğilimin Rumeli şairlerince başlatılmış olmasıdır. Divanında heceyle yazılmış şiiri tespit edilen ilk şair olan Meâlî, İstanbul doğumlu olmakla birlikte, Sofya ve Filibe kadılıkları dolayısıyla Rumeli'de bulunmuştur. 1511'deki Şahkulu isyanından bahseden bir destanı vardır[71]. XVI. yy.da hece vezniyle şiirler yazan Usûlî, Zaîfî, Âşık Çelebi ve Fevrî gibi şairler ise, Rumeli doğumludur.

Bu Rumeli şairlerinden Usûlî'nin hece vezniyle yazdığı 11 koşması bilinmektedir. Onun hece vezniyle şiir yazmasında, halk şiiri zevkinin yoğun şekilde yaşandığı tekke çevrelerinde bulunmasının etkili olduğu sanılmaktadır[72]. Zaîfî, hece vezniyle yazdığı şiirlerini, divanının sonundaki *"Fi't-Türkiyyât"* başlıklı bölüme almıştır. Şairin 8 koşması vardır[73]. Şiirlerdeki der-makâm-ı râst, der-makâm-ı hüseynî gibi başlıklar, onların türkü formunda bestelendiklerini veya bestelenmek için yazıldıklarını göstermektedir. Âşık Çelebi, hece vezniyle yazdığı şiirinde, Manav Seydi adında birisini hicveder ve şiiri onun ağzından yazar[74]. Fevrî'nin şiiri ise hece vezniyle yazılmış bir gazeldir[75].

Bu şiirlerden Usûlî'nin "*Hele bir demdür sürelüm*" mütekerrir mısraıyla yazılmış şiirinin metni, söyleyiş özelliklerinden "hele" maddesinde verilmişti. Bir başka örnek olarak Usûlî'nin şu koşması aşağıya alınmıştır:

Bana kıya kıya bakan
Kormıyın seni kormıyın
Bakışı yüreğüm yakan
Kormıyın seni kormıyın

Behey güzellerün hânı
Âşıkun dîni îmânı
Yolına vireyin cânı
Kormıyın seni kormıyın

Terk idüp cânı cihânı
Yıkdun vîrân itdün beni
Böyle garîb kodun beni
Kormıyın seni kormıyın

Beni ışk odına salan
Derd ile ser-gerdân kılan
Eliyle gönlümi alan
Kormıyın seni kormıyın

---

71 Ambros 1982: 189-192; Kut 1984: 311-332..

72 Kurnaz 1997b: 145-164; Kurnaz 2004b: 68-80; İsen 1997d: 391-405.

73 Akarsu 1990: 281-285; Akarsu 1993: 11.

74 Atâyî 1989: 152-154; Mehmed Süreyya 1311: III/121.

75 Kalpaklı 1991.

Ölüm yilleri esmezse
Ömr ekinini biçmezse
Ecel leşkeri basmazsa
Kormıyın seni kormıyın

Nice bir yil gibi yilem
Işk odında toprak olam
Meğer ecel gele ölem
Kormıyın seni kormıyın

Usûlî ayrılmaz senden
Hiç cân ayrılur mı tenden
Ya'ni kaçma gel e benden
Kormıyın seni kormıyın
Usûlî G (koşma) 112

Murabba nazım şekli de koşmayla bağlantılıdır. Hece vezniyle şiirler yazan Rumeli şairlerinden Zaîfî'nin, divanında, *"Fi't-Türkiyyât"* başlığı altında 5 murabba yer alır[76]. Âşık Çelebi'nin yedi[77], Fevrî'nin sekiz[78] murabbaı bulunmaktadır. Usûlî'nin musammatları arasında üç[79] murabbaı vardır.

Koşma yazmamakla birlikte, Hayretî ile Yahyâ Bey'in 26'şar, Hayâlî Bey'in ise iki murabbaı bilinmektedir[80]. Ancak, yapılan araştırmalarda verilen murabba sayıları, divanlardaki musammatlar bölümündeki şiirlere dayanmaktadır. Divanlardaki bütün şiirler, şekil açısından değerlendirildiğinde bu sayıların sanılandan daha fazla olduğu ortaya çıkacaktır. Meselâ 26 murabba yazdığı söylenen Hayretî'nin divanı tarandığında, gazeller bölümünde, musammat gazel gibi yazılmış; ancak, kafiye bakımından gazel olması mümkün olmayan beş adet mütekerrir murabbaa görülecektir[81]. Bunlarla birlikte Hayretî'nin murabba sayısı 31 olur. Ayrıca bunlara, müzdeviç murabbaa dönüşebilecek musammat gazel şeklindeki şiirler de eklendiğinde, gerçekteki murabba sayılarının çok daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Üç murabbaı bilinen Usûlî'nin de gazelleri arasında musammat gazel gibi görünen üç mütekerrir murabbaı (111/15, 176/80, 207/111) bulunmaktadır. Böylece onun murabbalarını sayısı da altıya yükselir[82].

---

76 Akarsu 1989: 281-285.

77 Atâyî 1989: 152-154; Mehmed Süreyya 1311: III/121.

78 Kalpaklı 1991.

79 Usûlî 1990: 81/4, 83/5, 92/9.

80 İpekten 1985: 112; Çetinkaya 1996: 230-239.

81 Hayretî'nin gazelleri arasında yer alan mütekerrir murabbaları şunlardır: Hayretî G 309/287, G 325/312, G 340/334, G 344/341, G 434/481.

82 Söz konusu şairlerin, divanlarında musammatlar için ayrı bir bölüm açtıkları hâlde, iki tef'ilelik aruz vezniyle yazdıkları mütekerrir murabbalarını neden gazeller arasına aldıkları üzerinde durulması gereken bir konudur.

Rumeli şairlerinin şehrengiz türünde olduğu gibi, divan şiirinde heceyle şiir yazma konusunda da öncü oldukları görülmektedir. Divanlarındaki aruz vezniyle yazılmış şiirlerinde de çok sade bir söyleyişe yer veren Rumeli şairleri, hece vezniyle yazdıkları koşma/murabba tarzındaki şiirleriyle halk ve divan şiiri geleneğini bir arada devam ettirerek iki edebî gelenek arasında köprü olmuşlardır.

*

Sonuç olarak Rumeli şairleri, şiirlerinde günlük konuşma diline büyük bir önem verirler. Konuşma dilinde yer alan *"be, e, a, ya, ay, ây, hay, hey, hele, vay, yürü var, efendim, beyim"* gibi ünlemleri bir üslûp özelliği oluşturacak biçimde dikkat çekecek kadar fazlaca kullanırlar. Öncelikle günlük konuşma diliyle şiirler yazdıklarından, ilk dönemlerde Arapça, Farsça terkiplere çok az yer vererek sade bir dil tercih ederler.

Söz konusu özellikler, Hayretî ve İshâk Çelebi başta olmak üzere Usûlî, Mesîhî gibi daha çok on altıncı yüzyıl şairlerinde karşımıza çıkar. Dili fazla süslemeden içlerinden geldiği gibi samimi ifadelerle, senli-benli, bazen lâubâli ifadelerle şiirler yazarlar. Örneklerden de anlaşılacağı üzere, bu özellikler, sonraki yüzyıl şairlerince pek rağbet görmez. Son dönem şairleri, sade bir dille de şiirler yazmakla birlikte, şiirlerinde günlük konuşma dilini öncekilere göre daha az kullanırlar. Onların tam olarak ağız özelliklerini şiire yansıtmamakla birlikte, günlük konuşma dilinden büyük ölçüde yararlandıkları, şiirlerinde konuşma dilinin kalıplarına bolca yer verdikleri ve bu yönleriyle kendilerine özgü bir üslûp meydana getirdikleri söylenebilir.

II. BÖLÜM

EDEBİYATTA RUMELİ

II. BÖLÜM

EDEBİYATTA RUMELİ

DİVANLARDA RUM VE RUMELİ KAVRAMI

Şairler yaşadıkları, gezip gördükleri yerler hakkında şiirlerinde, az veya çok, bilgiler verirler. Burada, Rumeli şairlerinin şiirlerinde *"Rum, Rumeli"* kavramlarına bağlı olarak yazdıkları şiirler incelenmiştir. Onların bu kavramlara şiirlerinde nasıl ve ne kadar yer verdikleri örneklendirilmiştir.

Rumeli şairleri bazı şiirlerinde genel bir kavram olarak Rum ve Rumeli tabirlerine yer verirler. *"Rûm"* veya *"diyâr-ı Rûm"* tabirini hem Rumeli hem de Anadolu yerinde kullanırlar. Bu genel kullanım yanında Rumeli'deki millet, ülke, şehir, kasaba; dağ, nehir vb. belirli bir yer adından bahsederek de şiirler yazarlar. Üstelik bu unsurlar sadece birkaç beyit veya bent içerisinde geçmez; divanlarda bu konuların işlendiği müstakil şiirlere de rastlanır. Bunlar arasında Rumeli şehirleri adına yazılmış şehrengîz türündeki eserlerin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Üstelik bu türün bilinen ilk örneğini de yine Rumelili bir şair olan Mesîhî vermiş, daha sonra başka Rumeli ve Anadolu şairleri de şehrengîze rağbet göstermişlerdir. Şehrengîzlerin çoğu da yine Rumeli şehirleri adına yazılmıştır[83]. Rumeli şairleri başka eserler vermeselerdi bile, ayrı bir başlık altında değerlendireceğimiz şehrengîz türüyle edebiyat tarihinde önemli bir yer işgal ederlerdi.

"Rum" ve *"Rumeli"* sözcüklerine başka şairlerin divanlarında da rastlamak mümkündür. Rumeli'de hiç bulunmadığı hâlde, pek çok şair siyah-beyaz tezadı ile birlikte "Şâm, Hind, Habeş" ve *"Rum/Rumeli"* kullanımlarına yer verebilirler. Rumeli şairlerinde de bu genel ifadelere rastlanır. Ancak Rum bir tarafa, özellikle Rumeli tabirinin, incelediğimiz şairler için ayrı bir önemi vardır. Çünkü Rum daha çok Anadolu, Osmanlı ülkesi gibi anlamlara gelirken, Rumeli de bu anlamlara sahip olmanın yanında, Rumeli şairlerinin memleketi olan Osmanlı'nın Avrupa kıtasındaki topraklarını ifade eder. Rum sözcüğünün de bir iki beyitte Avrupa yerinde kullanıldığı görülür.

Şairlerin bu kelimelerle, dolaylı da olsa, şiirlerinde kendi memleketlerini işledikleri veya böyle bir çaba gösterdikleri söylenebilir. Her şeyden önce şairin kendi yaşadığı çevreye duyarlılığı, buraları methetme isteği, kendi memleketi ile diğer şehir veya bölgeleri kıyaslama ve kendi memleketinin üstünlüğü veya kıymetini ortaya koyma gibi sebeplerle bu kelimelere şiirlerinde yer verirler. Bunun yanında, memuriyet, göç, savaş gibi bir sebeple buralardan uzakta kalma sonucunda, yaşanılan hasret ve memleket özlemi anlatılır. Şair, bazen bulunduğu diğer bölgelerde yalnızlık vb. bir nedenle yaşadığı huzursuzluktan şikâyet ederek,

---

83 Aydemir 2001: 35.

bir Rumeli türküsünde olduğu gibi, "*Varayım gideyim Urumeli'ne*" şeklinde, Rumeli'ye gitme arzusunu dile getirir. Bu kelimeler etrafında kurdukları beyitlerinde, Rumeli'deki diğer milletlere, başta Hıristiyanlık ve kilise ile ilgili gözlem ve unsurlara dayalı çeşitli hayallerle şiirlerini süslerler. Aşağıda, Rumeli şairlerinin "Rum ve Rumeli" sözcüklerini, şiirlerinde bir malzeme olarak nasıl ele aldıkları, örneklerle incelenmiştir.

Rumeli şairlerinin divanlarında *"Rum"* ve *"Rumeli"*, gerek tek başlarına gerekse ikili, üçlü terkipler içerisinde çeşitli anlam ve hayallerle birlikte yer alır. Ehl-i Rûm şeklinde *"Şâm"* ile birlikte kullanıldığında daha çok Anadolu'yu ifade eder. Burada *"Şâm"* bir şehir adı olmanın yanında akşamı da hatırlatır. Şam ile şehir; karanlık, siyahlık; Rum ile de Anadolu ve beyazlık ilgileri kurulur. Gerek Rumeli gerekse Anadolu şairlerinin pek çoğunda rastlanabilecek bu kullanımına iki beyit örnek vermek yeterli olacaktır.

Mesîhî şu beytinde, Rum (Anadolu) halkı akşam sofranın çeşit çeşit yemeklerle dolu olduğunu görünce, şüphesiz ki Şâm'ın cennet olduğunu bilmişlerdi, der:

Ehl-i Rûm ahşamı envâ'-ı niamla pür görüp
Şübhesüz bilmişler idi cennet olduğını Şâm
Mesîhî K 4/6

Gece-Şâm ve gündüz-Rum birlikteliğine dayanan aşağıdaki beyitte, bu kelimelerin siyah-beyaz renk tezadı içerisinde bir araya getirildiği açıktır:

Güneş tayy-ı mekân itmiş ki seyri
Olur giceyle Şâm u gündüzin *Rûm*
Mesîhî G 157/2

Terkip hâlinde daha çok *"Husrev-i Rûm"* ile *"diyâr-ı Rûm"* tabirine yer verilmektedir. Divanlarda rastladığımız Rum ve Rumeli kelimeleriyle oluşturulan kelime grupları, alfabetik sırayla şunlardır: *Abdâlân-ı Rûm, âfet-i Rûm, andelîb-i ravza-zâd-ı Rûm, ârzû-mend-i temâşâ-yı diyâr-ı Rûm, bâğ-ı Rûm, bahr-i Rûm, beğlerbeği-i Rûm, Diyâr-ı Rûm, fahr-ı Rûm, fitne-i Rûm, gülsitân-ı Rûm, güzellik Rûmınun beğlerbeğisi, hâne-zâd-ı gül-şen-i Rûm, hasret-i hâl-i ruh-ı hûbân-ı Rûm, Hazret-i Mollâ-yı Rûm, hod-fürûşân-ı Rûm ü A'câm, Husrev-i Rûm, iklîm-i Rûm, kişver-i Rûm, Milket-i Rûm , Mülk-i Rûm-ı hüsn, pây-i taht-ı Rûm, Rum, Rum abdâlı, Rum cânânı, Rum harâcı, Rum Hassânı, Rumili, Rum illeri, Rum sultanı, Rum şâhı, Rum'dan şarka, Rûm-ı hüsn, Rûmî, Rumeli abdâlı, Rumeli dilberleri, Rumeli köçekleri, Rumeli toluları, Rumeli'nin kethüdâlığı, serîr-i Rûm, seyr-i gülsitân-ı Rûm, sultân-ı Rûm, sûz-ı şevk-ı bâğ-ı Rûm, taht-ı Rûm, Urfî-i mu'ciz-dem-i Rûm, Urfî-i Rûm, Zengî vü Rûmî (siyah-beyaz), zümre-i ebnâ-yı Rûmiyân.*

Şiirlerde, yukarıda verilen Rum kelimesiyle kurulan terkipler, Rumeli'den çok diyâr-ı Rûm da denilen Anadolu'yu ifade edecek şekilde yer alır. İncelediğimiz Rumeli şairlerinin bu kavramlarla ilgili kullanımlarını, belirli gruplar hâlinde aşağıdaki başlıklar altında toplayıp değerlendirebiliriz.

RUM

Rum kelimesi, terkipsiz olarak daha çok diyâr-ı Rûm anlamında kullanılır. Bu durumda şu beyitteki gibi beyaz renk ile birlikte yer alır ve Anadolu'yu ifade eder. Güzelin beyaz yüzü Rum'a, siyah ben'i Rum'da beylik yapan bir Hindû'ya benzetilir; bey'in kendisine hümâ kuşunun gölgesini gölgelik yaptığı söylenir:

Hindû-yı hâli *Rûm*'a n'ola beğlik itse çün
Zıll-ı hümâdan eyledi kendüye gölgelik
Mesîhî G 133/3

Şu beytin kelimeleri arasında da bir önceki beyte yakın anlam ilgileri kurulmuştur. Ancak burada ben'in yerini zülüf almıştır. Yüz veya yanak beyaz renk yönünden Rum'a teşbih edilmiş; yanağın iki yanından sarkan siyah zülüfler de Rum'da güzellik seyrine çıkmış iki Hindû'ya benzetilmiştir:

Ruhlarun üstinde zülfeyn-i siyâhun gûyiyâ
İki Hindû'dur kılurlar *Rûm*'da seyrân-ı hüsn
Mesîhî G 170/2

Hayâlî'nin şu beyti de *"Rum-Hindû, yanak-ben, kırmızı/beyaz-siyah"* zıtlığına dayanır. Beyit, güzelin beyaz yüzündeki siyah benleri görenler, birçok Hindû, Rum'a gelip gül sohbeti yapmış derler, anlamındadır. Yer yer allığı olan beyaz yanak üzerindeki siyah benler, renk bakımından Hindû'ya benzetilmiştir:

Hâllerle ârızun cânâ görenler didiler
Bir nice Hindûlar itmiş *Rûm*'da gül sohbetin
Hayâlî G 325/54/4

Güzellerin yüzünde beliren tüyler bazen ayva tüyü bazen de yazı anlamında hat kelimesiyle ifade edilir. Şu beyitte yanak Rum'a, yanaktaki yazıya benzeyen küçük tüyler de Rum'u ayağa kaldıran, kargaşa ve savaş ortamı yaratan zulüm ordusuna benzetiliyor. *"Zulm"* kelimesi, karanlık anlamındaki *"zulmet, zulümât, zalâm"* kelimeleriyle aynı kökten gelir ve hat kelimesiyle renk bakımından ilgilidir. Güzelin iki yanından sarkan zülüfleri de bellere inen haramîye teşbih ediliyor. Burada bel kelimesi hem güzelin bir organı, hem de dağlar arasındaki yolların geçit yerleri anlamındadır. Haramîler, böyle dar yerlerde pusu kurup kervanları soyardı. Özellikle dağlık bir bölge olan Rumeli'de böyle geçitlerin haydutlar tarafından tutulduğu da hatırlanırsa, beytin Rumeli açısından ayrı bir öneminin bulunduğu söylenebilir. Saçın benzetileni sünbül ile yapılan iş bakımından haram kökünden gelen harâmî de beyitte, hat ve zulm gibi siyah kavramı etrafında bir araya getirilmiştir:

Hattun sipâh-ı zulm ile *Rûm*'ı ayakladı
Sünbüllerün harâmî olup indi bellere
Hayretî G 394/3

Rum, beyazlık bakımından güzelin yanağını; Habeş de siyahlık bakımından yanaktaki ben ve ayva tüylerini temsil ettiği bir beyitte, yüzünde ben ve ayva tüyü

bulunmayan beyaz tenli bir güzel övülürken, Habeş (zenci)'in Rum'da sultanlık edemeyeceği söylenir. Burada söz konusu olan, muhtemelen Rumeli'de yaşayan, beyaz yüzlü bir güzeldir:

Hâl u hatdan n'ola hâlî ise ruhsâr-ı nigâr
Hîç olur mı ki gele *Rûm*'a Habeş sultânı
Ziyâî G 466/3

Rum yine renk itibariyle siyah-beyaz ilgisi kurulan beyitlerde Çin ile birlikte de yer alır. Yanak, beyazlık dolayısıyla Rum olunca, Çin de siyah zülüfler olur. Burada zülüflerin kıvrım kıvrım olduğunu belirten çîn ile ülke ve millet ifade eden Çin arasında cinas yapılır:

Ruhına irdüğince zülf-i pür-çîn
Sanuram kim birikür *Rûm* ile Çîn
Mesîhî G 182/1

Rum'un Çin ile birlikte kullanıldığı aşağıdaki beyit, yine yanak-zülüf ikilisi arasındaki renk ve koku ilgisine dayanır. Hayretî, güzelin kokulu zülüflerini Çin'e; beyaz yanağını da Rum'a benzetir. Saç veya zülüflere güzellik unsuru olarak sürülen miskin vatanı, bazen Hıta ve Hoten olarak da ifade edilen Çin taraflarıdır. Misk kokulu zülüfler yanak üzerine uzanınca, bu koku yanağa tesir etmekte ve yanak misk'in bolca bulunduğu Çin diyarına benzemektedir. Bu sebeple de misk âhûsu, sevgilinin yanağı da artık Çin gibi misk kokulu olduğundan rağbetinin azalacağına üzülüp içi kanla dolmaktadır. Burada hem misk âhûsunun ne kadar çok üzüldüğü, hem de Çin'in Rum'a ne kadar çok uzak olduğu anlam ve ses bakımından pekiştirmeli bir biçimde ifade edilmek istenmiş ve genelde pek kullanılmayan dört kelimelik uzunca bir terkibe yer verilerek "Misk âhûsunun göbeğinin içi kan ile doldu" denilmiştir:

Döndürelden *Rûm* içini Çîn'e bûy-ı zülf-i yâr
Kan ile toldı derûn-ı nâfe-i âhû-yı misk
Hayretî G 206/5

Rum ile Çin, şu beyitte ticaret ilgisiyle bir arada kullanılmıştır. Vasfî, Çin malları satmaya çalışan tüccarı ikaz eder. Ey tüccar, burası Rum'dur; burada mey adında frengî, Avrupalılara özgü kumaşlar vardır; Çin mallarını bir tarafa bırak, der. Bilindiği üzere Çin ipeğiyle meşhurdur. Beyitteki has kumaş, ipeği çağrıştırır. Mey kelimesi kırmızı içkiyle birlikte kumaşın rengini de gösterir. Beyit, az çok devrin Çin malları hakkındaki kanaatini de ifade eder:

Ey hâce Çîn metâ'ını ko kim bu *Rûm*'dur
Bunda mey adlu hâs firengî kumâş olur
Vasfî G 11/7

Usûlî de Vasfî gibi Çin mallarına rağbet bulunmadığını belirtir. Her tarafta Tatar miski'nin bol miktarda bulunduğunu, bundan dolayı Rum'da Çin adını anmanın hata olacağını söyler. Beyitteki hatâ kelimesi, Rum, Çin, Tatar kelimeleri

ile birlikte misk'in memleketi olan Hıtâ'yı da hatıra getirdiğinden ihâm-ı tenâsüplü kullanılmıştır:

Rûm içinde Çîn adın anmak hatâdır şimdi kim
Her kenâra râyegân olmuş durur müşk-i Tatar
Usûlî K 3/13

Mesîhî'nin şu beytinde Rum kelimesi, Roma imparatorluğu, Bizans; Karaman ise Anadolu, Osmanlı memleketi anlamında kullanılmış olmalıdır. Beyitte yanak-zülüf, beyaz-siyah tezadına yer verilmiştir. Sevgiliye seslenilen beyitte, Rum daha önce Karaman (Anadolu)'a hakim idi; ama sen bunun tersini yapıp beyaz yanağını siyah zülfüne teslim ettin, denilerek tarihî bir gerçeğe şairane bir gönderme yapılır:

Sen ruhun mülkin kara zülfüne mensûb eyledün
Gâlib idi gerçi *Rûm* evvel Karamân üstine
Mesîhî G 226/2

Hayretî kendi şiirindeki yakıcılığı anlatırken, Rum'da Husrev'in meşalesini güneş gibi yakıcı ve aydınlatıcı bir şekilde yakmayı, tutuşturmayı ister. Husrev, İranlı bir şair olduğuna göre, burada Rum kelimesi Anadolu ve Rumeli ayrımı olmaksızın bütün Osmanlı ülkesini ifade eder:

Sözlerümde Hayretî bir sûz var kim umaram
Gün gibi bu *Rûm*'da Husrev çerâğın ben yakam
Hayretî G 275/5

Rum kelimesi tenâsüp içerisinde Türkistan, Hind, Mısır, Çin, Habeş gibi ülke ve millet bazen de Mısır, Bağdâd, Şâm gibi şehirlerle birlikte beyitlerde yer alır. Şu beyitlerde söz konusu kullanım görülmektedir:

Ey hâce gel e Mısr'a kıyâs eyleme *Rûm*'ı
Kul oğlı olur *Rûm*'da sultâna berâber
İshâk G 31/7

Rûm u Mısr u Basra vü Bağdâd'a hükmündür revân
Hindi aldun tâlib-i iklîm-i Türkistân mısın
Hayâlî K 59/20/14

Kulun seyr eylemişdür *Rûm* u Şâm'ı
Beğendi lîk bir âlî makâmı
Usûlî Mes 5/21

Ziyâî, şubeytinde *"fecr (sabah) - şark ehli; zuhr (öğle) - Rûm; asr (ikindi) - Mısr; şâm (akşam) - Şâm; işâ (yatsı) - Habeş"* kelimeleriyle renk bakımından ilgiler kurarak zengin bir leff ü neşr ve tenâsüp meydana getirir:

Fecr ile *zuhr* u *asr* ile *şâm* u *işâ* kılur
Şark ehli Rûm u *Mısr* ile *Şâm* u *Habeş* dahı
Ziyâî Kıta 54/1

Şairler, kendilerini Acem şairleriyle kıyasladıkları beyitlerde, Rum sözünü daha çok Osmanlı ülkesi anlamında kullanırlar. Bu kullanımda, Türkistan Hakanı yanında Acem, İran, Türkistan ve Tûrân gibi ülke, millet isimleri ile Şeyh-i Hocend, Selmân, Husrev, Hâfız gibi şairlerin isimleri geçer. Bazen de şairler herhangi bir karşılaştırmaya yer vermeden, kendilerini Rum'un önde gelen şairi olarak gösterir, kendileri gibi büyük bir şairin ortaya çıkmadığını belirterek fahriye yaparlar[84]:

Vardukça ferîd oldı hayâlât-ı Mesîhî
Rûm içre irer bir yiğit uş Şeyh-i Hocend'e
Mesîhî G 244/7

Revân-ı Husrev ü Hâfız Acem'de şâd olmışdur
Olupdur Âşık adlu *Rûm*'da bir hoş-edâ peydâ
Âşık G 4/5

Rûm içre pâdişâhum çokdur eğerçi şâir
Ammâ Ziyâi gibi ehl-i sühan belürmez
Ziyâî G 175/5

Hayâlî Bey'in Rum ile birlikte Acem'e yer verdiği şu beyti ilginçtir. Şair, Acem denilen İranlılar hakkındaki görüş veya tepkisini *"Rum'da şöhret tutan şimdi Acem yalanıdır"* diyerek belirtir:

Ni'met-âbâd'ı n'ola benzetse şarkîler buna
Rûm'da şöhret tutan şimdi Acem yalanıdur
Hayâlî G 131/20/3

RUM: RUMELİ/AVRUPA

Önceki beyitlerde Rum kelimesiyle kastedilen yerin Anadolu mu yoksa bütün Osmanlı ülkesi mi olduğu pek açık değildir. Bu örneklerde kelimenin Rumeli'yi ifade ettiğini söylemek ise daha zordur. Başlangıçta Anadolu, daha sonra ise Osmanlı ülkesini ifade eden *"Rum"* kavramının, XIX. yy.dan itibaren artık şiirde *"Rumeli, Avrupa"* anlamını kazandığını gösteren örneklere rastlanır.

XIX. yy. Rumeli şairlerinden Meşhûrî'nin *"Rum"* ile *"Anadolu"* tabirine birlikte yer verdiği aşağıdaki iki beytinde, Rum sözü diğer beyitlerden farklı olarak *"Rumeli, Avrupa"* anlamında kullanılmış olmalıdır. Şair, iki ayrı kasidesinden alınan beyitlerden birincisinde, övülen kişinin, gerek Anadolu gerekse Rumeli'de isyana kalkışanların hepsini kılıçtan geçirdiğini söyler. Beyit, Meşhûrî'nin yaşadığı XIX. yy. Rumeli'sinde çeşitli Avrupa milletlerinin

---

84 Bkz: Ziyâî G 175/5, Hayâlî G 97/2/5, Hayâlî G 229/7/5, Hayâlî G 414/47/5, Mezâkî G 5/8.

Osmanlı'ya karşı ayaklanmalarının şiire yansımış bir örneğidir. Şair, ikinci beyitte, övdüğü kimsenin hükmünün hem Anadolu hem de Rum (Rumeli)'da yürüdüğünü belirtir:

Geçürdi tîğden bir kalmayınca kanda kim vardı
Anadolu vü *Rûm*'da cür'et etmiş dâği isyâna
Meşhûrî K 5/11

Hîç yer komadı *Anadolu* ile *Rûm*'da
Su gibi cârî olmaduk emr-i siyâseti
Meşhûrî K 6/7

Rum kelimesi terkip yapılmadan tek başına, siyah-beyaz tezadına da yer verilmeden Anadolu veya Osmanlı ülkesi anlamında kullanılır. Bu kullanımda bazen Yemen, Şâm, Bathâ, Bağdad gibi yer isimlerine de rastlanır[85].

RUMELİ

Rum gibi *"Rum ili"* veya bugünkü tabirle *"Rumeli"* de çeşitli anlamlarla şiirde yer alır. Rumeli, şiirlerde genel olarak Rum sözcüğünün anlamlarına yakın kullanılır. Rum gibi Rumeli de beyaz ile ilişkilendirilir ve buna bağlı olarak şiirlerde Hind, Habeş, Şâm vb. siyahlığı çağrıştıran isimlerle birlikte bulunur. Anadolu ve Osmanlı ülkesi anlamından başka, bugünkü Rumeli'yi karşılar ve gerek Osmanlı'nın gerekse Osmanlı dışında diğer milletlerin yaşadığı Avrupa kıtası yerinde kullanılır. Rumeli şairlerinin şiirlerinde Rumeli'yi bugünkü Rumeli/Avrupa anlamında kullanmaları son derece doğal bir durum olup onları Anadolu şairlerinden kısmen de olsa ayırıcı bir özellik kabul edilebilir.

Rumeli, Mesîhî'nin şu beytinde Rum sözcüğü gibi siyah-beyaz tezadı içerisinde Hind ile birlikte yer alır. Güzelin saçı, siyahlığından dolayı Hind vilâyetleri; yanağı beyazlığı sebebiyle Rumeli şeklinde düşünülünce, beyaz yanaktaki siyah benler de siyah saçlı Rumeli dilberleri olur. Burada Rumeli'den maksat muhtemelen Anadolu'dur:

Sünbülün Hind vilâyetlerinün anberidür
Ruhdaki hâl ü hatun *Rûmili* dilberleridür
Mesîhî G 44/1

Ziyâî'nin aşağıdaki beyitlerinde Rumeli, daima beyaz ile birlikte ele alınıp güzellerin yüzünün benzetileni olur. Bu durumda güzelin yanağındaki ben'i ile zülüfleri de siyahlık itibarıyla zıt renk olarak şiire girer. Siyahlıkla ilgili bu unsurlardan ben, tane tane olması sebebiyle kara biber; zülüf de uzunluğu sebebiyle ejderha olarak düşünülür. Söz konusu güzelin yüzünde siyah ben yoktur; buna şaşırmamak gerekir, çünkü Anadolu'da karabiber yetişmez, onun anavatanı burası değildir. Bu beyitlerdeki Rumeli kavramı Anadolu'yu ifade eder.

---

85 İshâk G 9/6 Hayâlî G 220/3/6 Âşık Mr 1 1/11 Mezâkî K 1 1/11 Sâbit K 12/12 Meşhûrî K 11/33, K 15/27.

Ârız-ı cânâna düşdi sanmanuz zülf-i dü-tâ
Gâfil olman *Rûmili'ne* geldi iki ejdehâ
Ziyâî G 7/1

Tan değüldür olmasa ruhsârun üzre hâl eğer
*Rûmili'n*de hâsıl olmaz dâne-i fülfül gibi
Ziyâî G 436/3

Ziyâî, güzelin beyaz yüzünü methederken siyah zülüflerinin vasfını yazamayacağını belirtikten sonra, kalemin Rumeli'den Şam'a gitmesi hiç olur mu, der. Bir başka beytinde ise güzelin yüzünü Rumeli'ye; zülüflerini de Karaman ehline hediye olarak anlatmanın uygun olacağını söyler. Beyitlerde Rumeli beyaz, Şam ve Karaman ise kelimelerin anlamlarıyla da ilgili olarak siyah rengin temsilcisidir:

Vasf-ı zülfin yazamam rûyını medh eyler iken
*Rûmili'*nden hîç olur mı ki gide Şâm'a kalem
Ziyâî K 6/12

*Rûmili'*nde vasf-ı hüsnün gibi olmaz ber-güzâr
Vasf-ı zülfün tuhfedür şâhum Karaman ehline
Ziyâî G 402/4

Beyaz yüzün Rumeli, yüzdeki küçük tüylerin de renk bakımından kâfir olarak düşünüldüğü beyitteki Rumeli, Osmanlı'nın Avrupa toprakları olmalıdır. Rumeli bölgesinde düşmanların sürekli olarak Türk köy ve kasabalarını baskınlar düzenleyip yağmalama faaliyetlerinde bulunduğu tarihî bir gerçektir. Beyit bu tarihî olayların şairâne bir biçimde şiire aksettirilmiş örneklerindendir. Beyitte, bir zamanlar önemli kararlar alırken müneccimlere danışıldığına; savaşa çıkmak için en uygun zamanın onlar tarafından belirlendiğine[86] de işaret vardır:

Yüzünde hat görüp didi müneccim
Koman kâfir yayıldı *Rûmili'*ne
Mesîhî G 231/5

Rumili'nin bugünkü anlamda Rumeli'yi karşıladığı şu beyitte de Avrupa milletlerinin Osmanlı'ya karşı ayaklanmalarına yer verilmektedir. Düşman ayaklanma ve baskınlarını önlemek ve yeni fetihler için hazırlıklar yapmak için Rumeli'de akıncılar sürekli faaliyetler göstermiştir. Aşağıdaki beytin şairi Hayretî de bir akıncıdır. Söz konusu beyit, hem Rumeli tabirinin Avrupa anlamında kullanılması, hem de akıncı bir şairin düşman saldırılarına bakışını göstermesi bakımından[87] önemlidir:

---

86 Kam 2003: 263-267.

87 Şair, ilgili bölümlerde değinildiği gibi, akın ve akıncılıkla ilgili gözlemlerini çeşitli şiirlerinde dile getirmiştir. "Kılıç" redifli 11. kasidesi, "gâzîler" redifli 75. gazeli, Yahyâlılar

Gâlibâ âhir zamân olmış durur yoldaşlar
Rûmili'nde her tarafdan fitneler kaldurdı baş
Hayretî G 157/2

Mesîhî'nin *"Şehr-engîz der-Medh-i Cüvânân-ı Edirne"* başlıklı mesnevîsindeki bir beyitte yer alan *"Rumeli"*, şiir Edirne için yazıldığından, bugünkü anlamıyla Osmanlı'nın Avrupa toprakları yerinde kullanılmış olmalıdır:

Biri Benli Alî'dür yâr-ı mehveş
Bulınmaz *Rûmili*'nde ana bendeş
Mesîhî Şehrengîz b 166

Hayretî'nin *"Be bu Rum illeridür"* şeklinde Rumeli söyleyiş özelliğini de yansıtan aşağıdaki beytinde, Rumeli'den maksat şairin doğum yeri olan Vardar Yenicesi başta olmak üzere, Avrupa'daki Osmanlı toprakları olmalıdır. Tezkire sahibi ve Hayretî'nin arkadaşı olan Âşık Çelebi, tezkiresinde şair için, *"Rumili'nde şuarâ vü zurefâ menşei olan Vardar Yenicesindendür"*[88] der. Çelebi'nin cümlesiyle Hayretî'nin beyti anlamca örtüşmektedir:

Be bu Rûm illeridür bunda suhandânlar olur
Bu İrem gülşenidür murg-ı hoş-elhânlar olur
Hayretî G 88/1

Hayâlî, bir beytinde kendi memleketi olan Rumeli'yi methederek şiirlerindeki mânâ güllerinin Rumeli toprağından feyiz aldığını söyler. Başka bir beytinde ise Rumeli'ye gitmek için padişahtan her gün izin istediğini belirtir:

Kâbil-i feyz olmasa virmezdi ma'nî güllerin
Bu Hayâlî Husrevâ *Rûmili* toprağı gibi
Hayâlî G 399/17-5

Dergâh-ı şehriyâra her gün gelür Hayâlî
*Rûm illeri*ne ister destûr vara vara
Hayâlî G 353/21/5

Hayâlî'nin padişahtan Rumeli kethüdalığı istediği şu beytinde de söz konusu Rumeli, bugünkü anlamda kullanılmıştır. Hayâlî kendisinin kelâm, söz ülkesinin sahibi olduğunu söyledikten sonra, padişaha, böyle değerli birisi olduğum hâlde Rumeli kethüdâsı olsam çok mudur, diye sorar:

Şâhım Hayâlî mâlik-i mülk-i kelâm iken
Çok mudur ana *Rûmili*'nün kethüdâlığı
Hayâlî G 395/10/5

---

akıncı ocağını metheden "Câna başa kalmazuz âlemde Yahyâlılaruz" mütekerrir mısralı 10. murabbaı gibi şiirlerinde, bu akınlar hakkında bilgiler bulunmaktadır.

88 Âşık Çelebi 1994: 317.

Keklik gibi sekerek yürüyen kara gözlü bir Rumeli güzeli, Hayâlî'nin gönül kuşunu avlamıştır. Burada pek açık olmamakla birlikte, Rumeli ile şairin kendi memleketi olan bugünkü Rumeli'ye işaret ettiği söylenebilir:

Kebkveş reftâr ilen gönlüm kuşun sayd eyleyen
Rûmili'nün bir kara gözlü güzel şehbâzıdur
Hayâlî G 140/37/2

İshâk Çelebi'nin aşağıdaki beyti, hem Rumeli sözünü bugünkü *"Rumeli"* anlamında kullanması, hem de beytin içeriği bakımından önemlidir. Kendisine seslenen şair, burası Rumeli'dir; burada çok fazla Memi (Mehmed) ve Mustafa bulunur. Ey İshâk, gönlünü sadece filâna verme, der. Burada klâsik anlayışa göre idealize edilmiş bir sevgili ile onu her şeyden üstün gören, her emrine boyun eğen, sevgilinin cevrini, zulmünü bile kendisi için bir lütuf, ihsan bilen âşık tipi yer almaz. Bu daha çok Rumeli şairlerinde rastlanan bir durumdur. Ayrıca ilgili bölümlerde değinildiği gibi, Rumeli'de Mehmed yerine Memi kullanımı vardır.

Ol bir fülâna virmegil İshâk gönlüni
Bu *Rûmili*'nde niçe Memi Mustafâ olur
İshâk G 63/7

Güzelin yüzü Rumeli'ye, kulak küpesindeki benler de uç illerini bekleyen beylere teşbih edilmektedir. Yüzün benzetileni olan Rumeli, hem Anadolu ile Osmanlı ülkesi hem de Avrupa toprakları olabilir. Yüzün kenarında, uzağında, uç tarafında yer alan kulaktaki benler de Rumeli'yi bekleyen uç beyleridir. Rumeli gibi Osmanlı'nın sınır boyları uç ili olarak anılmakta ve sınırlar uç beylerince korunmakta idi[89].

Benler olsa güzelüm n'ola benâgûşunda
Rûmili'dür ruhun uç ilini beğler bekler
Âşık G 96/3

Hayâlî'nin beytinde renk itibarıyla yüz Rumeli'ye, siyah zülüf ise kâfir diyarına benzetilir. Şiirde küfürle aynı kökten gelen kâfir, genellikle siyah renkle temsil edilir. Burada Rumeli hem Anadolu hem de bugünkü Rumeli olabilir:

Mekânun Mekke'dür kıblem evün Kuds
Yüzün *Rûmili* zülfün mülk-i Efrenc
Hayâlî G 118/3/2

Sancak beyi olmayı hayâl eden Mostarlı Ziyâî, Hersek'in kendisine Rumeli'de sancak olarak verildiğini söyler. Beyitte Rumeli ile bugünkü Rumeli'nin kastedildiği açıktır. Üstelik Hersek kelimesiyle de bu anlam pekiştirilmiştir.

Beğlüğüm varur kabâ cem'ine mîrem gûyâ
Rûmili'nde bana sancâğ virilmiş Hersek
Ziyâî G 229/2

---

89 Pakalın 1993: III/541.

Ziyâî'nin, ey muğ-beçe! Bütün Rumeli'yi gezip gördüğüm hâlde sana eş olabilecek, seninle boy ölçüşebilecek başka bir güzel bulamadım, dediği beytinde de Rumeli ile yine Avrupa topraklarını kastettiği söylenebilir:

İtdüm kamu *Rûm illeri*ni gerçi temâşâ
Vallâhi sana bulmadum ey muğ-beçe hem-tâ
Ziyâî G 8/1

Rumeli'yi havası ve suyu hoş bir yer olarak tanıtan Mezâkî, sade yanaklılarla Rumeli'nin zevkini sürdüğünü; ne İstanbul ne de Üsküdar'a meylinin olmadığını söyler:

Gül-hîz-i hayâl itdi yine gül-şen-i tab'um
Bu *Rûmili* kim hıtta-i hoş-âb u hevâdur
Mezâkî K 14/51

İdüp *Rûm illerü*n zevkin Mezâkî sâde-rûlarla
Gönül ne meyl-i Sitanbul ne fikr-i Üsküdâr eyler
Mezâkî G 126/9

RUM İLE KURULAN BAZI TERKİPLER

"Rum" sözcüğü şiirlerde genellikle *"diyâr-ı Rûm, iklîm-i Rûm, kişver-i Rûm, milket-i Rûm, mülk-i Rûm, hıtta-i Rûm"*[90] terkipleriyle ülke olarak düşünülür. Bu durumda diyâr-ı Rûm ile ilgili olarak *"Rum şâhı, sultân-ı Rûm, pâdişâh-ı Rûm, pây-i taht-ı Rûm, taht-ı Rûm, serîr-i Rûm"*[91] gibi terkiplere yer verilir. Bu kullanımda Rum kelimesi Anadolu ve Osmanlı ülkesi gibi anlamlar taşır. Bu beyitlerde Rum sözcüğü ile birlikte yer verilen *"Hind, Mısır, Şâm, Kızıl Elma, Alaman, Karaman, Çîn ü Mâçîn, Habeş, Hoten, Îrân"* kelimeleri genellikle tenâsüp oluştururken *"Şâm* ve *Çîn"* ihâm-ı tenâsüp de meydana getirir. Ayrıca *"Urfî-i Şirâz-ı Âcem, Mütenebbî-i Arab, Feyzî-i Hind, Mezâkî-i bihîn Hıtta-i Rûm"* şeklinde çeşitli milletlerin şair isimlerine yer verilen beyitlerde de Rum ile tenâsüp oluşturan kelimeler kullanılır. Bu örneklerde Rum kelimesi beyaz renkle birlikte ele alındığında Karaman, Habeş, Hind, Şâm da siyah renkle ilgilerinden dolayı tezatlı kulanılır. *"Çin, Maçin, Hoten"* gibi kelimeler de siyah renkli misk ile birlikte şiire girer.

Rum kelimesinin bunlardan başka bugünkü Rumeli anlamıyla şiirde yer aldığı örnekler de mevcuttur. Osmanlı ülkesi Anadolu ve Rumeli olmak üzere iki beylerbeyliğine ayrılmıştı. Rum kelimesi Rumeli yerine kullanıldığında *"sadr-ı Rum, Rum beylerbeyi, Rum kethüdası"* gibi unvanlara rastlanır.

---

90 Âşık G 10/1, Âşık G 92/2, Hayâlî G 117/1/6, Hayâlî G 120/4/2, Hayâlî G 402/24/1, Hayâlî G 409/38/1, Hayâlî K 55/18/17, Hayâlî K 63/22/8, Mesîhî K 5/1, Meşhûrî K 6/34, Mezâkî G 108/6, Mezâkî G 108/3, Mezâkî K 22/47, Sâbit K 17/61, Sâbit T 32/1, Usûlî K 4/11, Ziyâî G 257/4.

91 İshâk G 240/2, Hayâlî G 348/11/5, Hayâlî G 414/47/3, Hayâlî G 137/31/5, Hayâlî G 283/28/2, Hayâlî G 286/34/5, Hayâlî G 401/21/5, Mezâkî G 429/4.

Burada, Rum sözü Anadolu veya Osmanlı ülkesi gibi hemen her şairde örneklerine rastlanabilecek genel kullanımı, incelememizle doğrudan ilgili olmadığından birkaç beyitle verilmiş, kelimenin daha çok Rumeli anlamını taşıyan örnekler üzerinde durulmuştur.

Hayâlî Bey'in, Rum diyarında renkli gülistanıma Sa'dî'nin ruhu bülbül olsa yaraşırdı, dediği beytinde Rum'dan maksat, Osmanlı ülkesidir. *"Gülistân"* kelimesi andelib ile tenâsüp oluştururken, Sa'dî'nin meşhur eserlerinden birinin de adı[92] olduğu için ihâm-ı tenâsüp meydana getirir:

Hayâlî rûh-ı Sa'dî yaraşurdı andelîb olsa
Diyâr-ı Rûm'da nazmum gibi rengîn *gülistâna*
Hayâlî G 373/61/5

Güzelin siyah zülfünün beyaz yüzü üzerine dökülüp orada kendisine yer bulmasının leff ü neşr yoluyla anlatıldığı beyitte, zülüfler renk yönünden Çin ve Maçin'in haracını getiren görevliye; yüz de Rum ülkesine benzetilir:

Nice yüz bulmasın devr-i ruhunda zülf-i pür-çîni
Getürmiş kişver-i *Rûm*'a harâc-ı Çîn ü Mâçîni
Hayâlî G 409/38/1

Âşık Çelebi, sevgilinin beyaz yüzünde beliren siyaha yakın renkteki ayva tüyleri, Rum diyarını hükmü altına alan zamanın Süleymân'ı Kanunî'nin fermanına benzetir:

Dilâ gerd-i ruh-ı yârı hat-ı anber-feşân tutdı
Diyâr-ı Rûm'ı tevkî'-ı Süleymân-ı zamân tutdı
Âşık G 10/1

Rum sözcüğünün bazı beyitlerde hem Anadolu, Osmanlı ülkesi hem de Rumeli anlamına gelecek şekilde kullanıldığı görülür. Bunun yanında kelimenin Rumeli yerinde kullanıldığı örneklere de rastlanır.

Rum ülkesinde fitne ordusunun yürüdüğü, bunun tozundan cihan halkının gözünü açamadığı söylenen beyitte, Rum, hem Anadolu hem de Rumeli anlamında olabilir:

Milket-i Rûm içre olup leşker-i fitne revân
Gerd-i mihnetden açamazdı gözin halk-ı cihân
Mesîhî K 5/1

Hayâlî'nin Karaman ile birlikte Kızıl Elma ve Alman'a yer verdiği beytinde kişver-i Rûm tabiri, Osmanlı dışındaki Avrupa devletleri yerindedir:

Kızıl Elma'yı kapdun lerze düşdi *kişver-i Rûm*'a
Bihamdillah Karaman iline katdun Alaman'ı
Hayâlî K 63/22/8

---

92 Kurnaz 1997c: 511-517; Aktaş 2002: 254-255.

Hayâlî Bey, Rumeli'de Vardar Yenicesi'nde doğmuştur. Kanunî'ye sunduğu bir kasidesinde geçen diyâr-ı Rûm terkibini, Vardar Yenicesi ve civarını kastederek Rumeli anlamında kullanmıştır. Diyâr-ı Rûm'da, bir köy vardır dedikten sonra; burayı etrafında atalarının yattığı yer olarak tanımlar. Dolayısıyla beyitteki diyâr-ı Rûm tabiri, Vardar Yenicesi ve Rumeli'yi ifade eder. Şair, buradan ayrı oluşu sebebiyle kendisini madenden çıkıp uzaklara giden yakuta benzetir:

Diyâr-ı Rûm'da bir karye vardur
Anun etrâfı kûhistâna benzer

İki bin üç yüz akçe yazısı var
Ne hâsıl çün hat-ı hûbâna benzer

Civârında yatar ecdâd-ı pâküm
Ki ben la'l oldum anlar kâna benzer

Hayâlî K 55/18/17-19

Mostarlı Ziyâî'nin *"mülket-i Rûm"* dediği yer, büyük ihtimalle Rumeli olmalıdır. Şair, Rum ülkesinde gördüğü lâle yanaklı bir güzeli anlatırken hayret eder. Çünkü bu güzelin yanağı kırmızı olmakla birlikte, benleri Hindî, zülfü de Karamanî değildir. Divan şiirinin ideal sevgili tipine göre güzellerin benleri ile saç ve zülüfleri siyah olmalıdır. Oysa bu güzelin ne beni ne de zülfü siyah değildir. Bu durumda söz konusu edilen güzel Rumeli'deki milletlere mensup biri olmalıdır. Şairin burada idealize edilen sevgili yerine çevresinde gördüğü gerçek bir sevgiliden bahsetmesi, Rumeli şairlerinin hem yaşadıkları çevreye duyarlılıklarını göstermesi hem de ideal sevgili tipi yerine gerçek örneklere yer vermiş olması bakımından önemlidir:

Bir nigâr-ı lâle-ruhdur *mülket-i Rûm* içre bu
Benleri Hindî değül zülfi Karamanî değül

Ziyâî G 257/4

Mülk-i Rûm-ı hüsn tabirine yer verilen şu beyitte, bir hadise telmih yapılır[93]. Senin kaşının yayından zorluk görenler zülfüne sığınır; güzellik Rum'unun ülkesinde zülfün Tanrı'nın gölgesi veya âdil hükümdar gibidir.

Güç gören kaşun kemânından sığınur zülfüne
Mülk-i Rûm-ı hüsnde zıll-ı İlâhî gibidür

Âşık G 92/2

---

93 "*es-Sultânu zıllullahi fi'l-arz*: Sultan, yeryüzünde Allah'ın gölgesidir." Bkz. Yılmaz 1992: 146.

Rumeli Beylerbeyi

Bilindiği üzere Osmanlı yönetimi Anadolu ve Rumeli olmak üzere iki beylerbeyliğine ayrılmıştı. Rum'un Rumeli yerinde kullanıldığı şu beyitte, buranın beylerbeyi tarafından yönetildiğine işaret edilir[94]. Sevgili güzellik Rum'unun beylerbeyi olalı, sultanlar onun güzellik defterine kaydolmak için sultanlığı bırakmıştır:

Sen *güzellik Rûm*unun beğlerbeğisi olalı
Şâhlardur defter-i hüsnünde ma'zûlün senün
Hayretî G 228/4

Hayâlî Bey, yardımlarını gördüğü İbrahim Paşa'ya sunduğu bir kasidesinde, onu, adaletli padişahın paşası, Rumeli beylerbeyi olarak anar:

Pâşâ-yı şâh-ı âdil ü *Beğlerbeği-i Rûm*
K'oldu havâ-yı aşkı ile bî-karâr serv
Hayâlî K 35/11/12

Sadr-ı Rûm: Rumeli Beylerbeyi

Osmanlı devlet teşkilâtı içerisinde Rumeli beylerbeyine sadr-ı Rûm da denirdi[95]. Rum kelimesinin bu terkipte Rumeli yerinde kullanıldığı açıktır. Sadr-ı Rûm unvanı, Sâbit'in beyitlerinde geçer. Sâbit, Rumeli kazaskerleri hakkında yazdığı çeşitli kasidelerinde ve tarih manzumelerinde, sadr-ı Rûm tabirine yer verir. Beyitlerde bazen sadru's-sudûr-ı Rûm ve sadâret-i Rûm tabirleri de görülür:

Sadru's-sudûr-ı Rûm Mehemmed Efendi kim
Hûrşîd-i kadridür sebeb-i rûşenâ-yı îd
Sâbit K 6/22

Tâze peygâm-ı şeref-nâme-i pâkîze bu kim
Sadr-ı Rûm oldı saâdetle nakîbü'l-eşrâf
Sâbit K 37/9

Yine Yahyâ Efendi sâlisâ kürsî-i dîvânı
Müşerref eyledi bâlâ-nişîn-i *sadr-ı Rûm* oldı
Sâbit Tr 7/1

İkinci def'ada ilbâs olundı devlet ile
Nihâl-i kâmetinde hil'at-ı *sadâret-i Rûm*
Sâbit Tr 32/2

---

94 Pakalın 1993: III/57.
95 Pakalın 1993:III/89.

Rumeli Kethüdâlığı

Hayâlî, kendisin kelâm, söz mülkünün sahibi olduğunu söyledikten sonra, ey sultanım, ona Rumeli kethüdâlığı çok mudur, diyerek Rumeli kethüdâlığına talip olur. Sadâret muavini anlamında kethüdâ bey terimi vardı. Ayrıca yeniçeri ağasının yardımcısı anlamına da gelirdi. Yeniçeri ocağında devşirme görevini yerine getiren kişiye Rumeli ağası denirdi[96]. Devşirmelerin kaydını tutup onlara Türkçe ile birlikte Müslümanlığı öğretirdi. Beraberinde kâtip ve kethüdâ denilen görevliler vardı[97]. Hayâlî'nin talip olduğu Rumeli kethüdâlığı, Rumeli beylerbeyinin yardımcılığı olabilir:

Şâhım Hayâlî mâlik-i mülk-i kelâm iken
Çok mudur ana *Rûmili'nün* kethüdâlığı
Hayâlî G 395/10/5

Husrev-i Rûm

Osmanlı şairleri, şairliklerinin derecesini göstermek, edebî güçlerini ortaya koymak, kendi üstünlüklerini belirtmek amacıyla Acem şairleriyle kendilerini kıyaslama yoluna giderler. Bu kıyaslamada çeşitli Acem şairlerinin isimleri anılır. Rum ile bağlantılı olarak, Husrev-i Rûm şeklinde Emir Husrev-i Dihlevî'nin adı geçer. Husrev ile aralarında benzerlik bulan, kendilerini onunla eş veya ondan üstün gören şairler, Husrev-i Rûm olduklarını iddia ederler. Husrev-i Rûm aynı zamanda, Rum sultanı, Rum padişahı anlamını da taşır. Bu durumda Husrev-i Rûm hem padişahın benzetileni olur hem de şairin kendisini söz ülkesinin padişahı olarak gördüğünü ifade eder.

Mesîhî, eğer güzel sözlerim Kemâl'in kulağına ulaşsa, şüphesiz bana Husrev-i Rûm der, diyerek kendisini Husrev-i Dihlevî ile eş görür; Kemâl-i Hocendî'yi ise üstat kabul eder. Rum burada Osmanlı ülkesidir:

Husrev-i Rûm diye bana Mesîhî şeksüz
Ger ire gûş-ı Kemâle kelimât-ı hasenüm
Mesîhî G 153/7

Şu beyitte Husrev-i Rûm, Kanunî'nin sıfatı olup Osmanlı sultanının benzetilenidir:

Husrev-i Rûm'un muhibbi olan ey hâme sen
Gûy-ı nazmı âsumâna ergüren çevgân mısın
Hayâlî K 59/20/15

Yanak-zülüf, beyaz-siyah birlikteliğine yer verilen beyitte, beyaz yüzle ilgili olarak Husrev-i Rûm tabiri, Osmanlı; siyah zülüf de Hoten sultanının karşılığı olur. Çîn kelimesi de ihâm-ı tenâsüp yoluyla Çin diyarını hatırlatır:

---

96 Pakalın 1993: III/56-57.

97 Pakalın 1993: II/251-255.

Ruhlarundan çîn-i zülfünde karâr eyler gönül
Husrev-i Rûm'un Hoten Şâhına ulağı gibi
Hayâlî G 399/17/2

Husrev-i Rûm u Arab Şâh-ı Süleymân-ı Acem
K'oldu her bendesi Dârâ der ü Hâkân-şekil
Hayâlî K 27/8/14

Hayâlî Bey, elinde Key Husrev'in kadehi, başında Hakanî'nin tacı ile Husrev-i Rûm dediği Kanunî'nin sayesinde zamanın Feridûn'u olduğunu söyler.

Ferîdûn-ı zamânam devletinde *Husrev-i Rûm*'un
Elimde câm-ı Keyhusrev başumda tâc-ı Hakânî
Hayâlî G 426/71/4

Şu beyitlerde Husrev-i Rûm terkibi sultan, padişah anlamındadır:

Ey Hayâlî yine bu şi'r-i hasen üslûba
Umarum *Husrev-i Rûm*'un sana tahsîni ola
Hayâlî G 105/19/5

Elçi düzdi sabâyı gönderdi
Husrev-i Rûm'a armağan gonca
Hayâlî K 41/13/8

Eyledi azm-i sefer şevket ile *Husrev-i Rûm*
Bu azîmetle ziyâd oldı uluvv-i şânı
Mezâkî K 9/2

Bâğ-ı Rûm, Gülistân-ı Rûm

Rum sözcüğü, *"bâğ-ı Rûm, gülistân-ı Rûm veya seyr-i gülistân-ı Rûm, sûz-ı şevk-i bâğ-ı Rûm"* tabirleri içerisinde bağa, bahçeye teşbih edilerek kullanıldığı beyitlerde, daha çok Anadolu, Osmanlı ülkesi anlamlarına gelir (Bkz. Mesîhî K 5/7, Mezâkî K 15/36, G 181/7).

Mezâkî, Rum'u gülistan, bağ ve bahçeye benzettiği aşağıdaki beyitlerinde, Rum'a olan hasretini dile getirir. Burada Rum kelimesi, Anadolu'dan ziyade Saraybosnalı şairin memleketi olan Rumeli anlamında olmalıdır:

Ol ki seyr-i *gülsitân-ı Rûm*'dan mahrûm olur
Gül gibi şâd olsa da bülbül gibi mağmûm olur

Her ne denlü sûz-ı şevk-ı *bâğ-ı Rûm*'ı saklasam
İmtidâd-ı dûd-ı âhumdan yine ma'lûm olur

Hasret-i hâl-i ruh-ı hûbân-ı *Rûm* ile hemân
Merdüm-i çeşm-i emel bir nokta-i mevhûm olur

Gülsitân-ı Rûm'a nisbet bâğ-ı Mısr'un bülbüli
Andelîb-i gül-perest-i nahl-bend-i mûm olur

Mısr'a bizden sonra bir nâ-dân gelürse gam degül
Lâne-i şeh-bâz-ı âhar âşiyân-ı bûm olur

Ey Mezâkî Mısr u Şâm'ı seyr idüp şimdi gönül
Ârzû-mend-i temâşâ-yı *diyâr-ı Rûm* olur
Mezâkî G 108

Mezâkî, bu gazelinin gülistân-ı Rûm terkibine yer verdiği dördüncü beytinde, Mısır'ın bülbülü, Rum gülistanına nisbetle, mumdan yapılmış bülbül heykellerinin güle bağlanması gibi olur, diyerek Rum'un güzelliği, canlılığı karşısında Mısır'ın heykel gibi cansız olduğunu söyler. Örnekleri nadir olan ikinci mısradaki altı kelime ile kurulmuş olan uzun terkip de iki unsur arasındaki farkın ne kadar büyük olduğunu anlam ve ses bakımından vurgulayan özenle seçilmiş bir cümle yapısına sahiptir. Beyit, mumdan heykel yapımına işaret etmesi sebebiyle de önemlidir. Bu heykeller muhtemelen Rumeli'deki diğer milletler tarafından yapılmaktaydı.

Bahr-ı Rûm

"Bahr-ı Rûm: Rum Denizi" terkibi Hayâlî'nin aşağıdaki iki beytinde olduğu gibi Akdeniz anlamına gelir. Bahr-i Rûm, "aşağıdaki örnekte cennet bahçesi ile benzerlik içinde ve övülene hayran olarak ele alınmaktadır. Dalgalar kaş şeklinde hayâl edilir. *'Dil vermek'* sözü ile hem gönül vermek kastedilmekte, hem de dalgaların dil şeklinde oluşuna ve körfeze işaret edilmektedir."[98] Kaş çatmak anlamındaki *"çîn"* kelimesi, bahr-i Rûm ile ihâm-ı tenâsüp oluşturur:

Tâ ki dil virdi sana şûrîden oldı *Bahr-ı Rûm*
Mevcden ebrûlarun bâğ-ı behişte itdi çîn
Hayâlî K 65/23/4

Âşığın ne kadar çok ağladığının mübâlağa yoluyla anlatıldığı beyitte, gözyaşı bahr-i Rûm denilen Akdeniz'e; güzelin zülüfleri de renk ve şekil bakımından zincire benzetilir:

Aks-i zülfün çeşmime saldı yaşum bend etmeğe
San Sikender'dür ki *Bahr-ı Rûm*'a zencîr eyledi
Hayâlî G 420/60/2

---

98 Kurnaz 1996: 156.

Fahr-ı Rûm, Âfet-i Rûm

Hayâlî Bey, Rum'u bir kasidesinde övülen için fahr-i Rûm ve gazelinde de sevgili için âfet-i Rûm terkibiyle kullanırken bununla hem Anadolu'yu hem de buranın halkını kasteder. Burada Rum sözcüğü Türkistan ve Çin ile tenâsüp oluşturur:

Dûr düşmiş iki bendemdür disen ey *Fahr-ı Rûm*
Raks ede Hâkân-ı Türkistân ile Fağfûr-ı Çin
Hayâlî K 65/23/28

Benüm olsa eğer ey *âfet-i Rûm*
Sitanbul pây-i tahtında olan genc
Hayâlî G 117/1/5

Fitne-i Rûm

Bir beyitte, güzel fitne-i Rûm, âşığın sinesindeki ok yaraları da tevriyeli olarak kızıl baş diye anılır.

Şâh-ı aşk itdi beni bir *fitne-i Rûm*'un gamı
Tende yer yer zahm-ı tîridür kızıl başum benüm
Hayâlî G 273/7/4

Rum Harâcı

Osmanlı döneminde *"Rum haracı"* adıyla alınan bir vergi biçimi, çok miktarda para veya hazine mânâsıyla beyitlerde görülür.

İshâk Çelebi, eğer sen benim şiirimi beğendiğini parmağınla bir işaret edip göstersen, Rum haracına bedel yüzük takarım, der. Şair burada şiir gücünü belirtirken aynı zamanda övdüğü kimseden Rum haracı gibi çok değerli bir yüzük istediğini dolaylı bir biçimde dile getirir:

Ger işâret ide engüşt-i kabûlün sözüme
Takına *Rûm harâcı*na berâber hâtem
İshâk K 6/44

Ser-pûş da denilen kavuk gibi başlıkların ön tarafına kıymetli tüy ve mücevherlerden takılan süslere *"sorguç"* denilirdi. Lâle, değişik çiçekler, armut, topuz gibi şekilleri; altın, firûze, yakut, gümüş çeşitleri vardı[99]. Sâbit, övdüğü kimsenin başındaki sorgucunun ne kadar değerli olduğunu anlatırken, senin o gümüş sorgucunun kıymeti, bilenler için Rum haracına eştir, der:

O sîm-sorgucunun kad ü kıymetin bilene
Harâc-ı Rûm değer ber-tarîka-i temsîl
Sâbit K 3/8

---

99 Pakalın 1993: II/257.

Rum Hassânı

Hayâlî Bey bir beytinde kendisinin Rum Hassanı olduğunu söyler. Beyitte geçen Hassan, Arapların en meşhur şairlerinden birisi olup Peygamber tarafından da çok sevilirdi. Beyitte Rum'dan maksat bütün Osmanlı ülkesi olmalıdır. Hayâlî, kendisini Kâbe'deki Hassan'a benzetip ondan şive öğrendiğini de söyler[100]:

Bir kulun kim R*ûm Hassânı* ola
Şehriyârı hanların hânı ola
Hayâlî G 84/1/1

Mollâ-yı Rûm

Mevlevî olması bakımından Mezâkî'nin şiirlerinde geçen "Hazret-i Mollâ-yı Rûm" tabiri, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi ifade eder. Beyitlerde ayrıca "Mevlevî" sözcüğü de yer alır:

Kutbü'l-aktâb-ı velâyet *Hazret-i Mollâ-yı Rûm*
Kim kul olmakdur derinde izz ü câh-ı *Mevlevî*
Mezâkî G 421/6

Husrev-i evreng-i ma'nâ *Hazret-i Mollâ-yı Rûm*
Kim gubâr-ı pâyıdur tayyib-dimâğ-ı *Mevlevî*
Mezâkî G 422/6

Kutbü'l-aktâbı velâyet *Hazret-i Mollâ-yı Rûm*
Kim O'dur tevfîk-i Hak'la çâre-sâz-ı *Mevlevî*
Mezâkî G 423/7

Rumeli Abdâlı

Rumeli şairlerinde, özellikle de Hayretî'de abdâl ve kalenderîler hakkında yazılmış pek çok şiire rastlanır. Meselâ, Hayretî'nin *"abdâl"* konusunda müstakil şiirleri bulunmaktadır. Aşağıdaki matla ile başlayan *"abdâllar"* redifli 32 beyitlik şiiri, *"Der-Beyân-ı Seyr ü Sülûk-i Abdâl-ı Hudâ ve Uşşâk-ı bî-Ser ü Pâ"* başlıklıdır:

Buldılar ol bî-nişândan çün nişân *abdâllar*
Lâmekân ilinde tutdılar mekân *abdâllar*
Hayretî K 8/1

Hayretî'nin mütekerrir mısraı, *"Keskin erler tîğ-i uryânlar durur abdâllar"* şeklindeki murabbaı da *"Der-Vasf-ı Abdâlân"* başlığını taşır (Hayretî Mr 12).

Abdâl sözcüğü etrafında kurulmuş beyitlerin sayısını arttırmak mümkündür. Burada abdâl tabirinin, *"Rumeli abdâlı, abdâlân-ı Rûm"* gibi terkipler içerisinde, incelediğimiz şairlerin memleketi olan Rumeli ile ilişkili kullanımı üzerinde

---

100 Hayâlî K 55/18/21, K 59/20/20, G 131/20/8, G 418/55/7.

durulmuştur[101]. Beyitlerde hem Rum abdâlı hem de Rumeli abdâlı şeklinde görülen bu tamlamada, Rumeli'den maksat Osmanlı'nın Avrupa'daki toprakları olmalıdır. Ancak Rum abdâlı şeklindeki kullanımda, Rum sözcüğü Rumeli'den ziyade Anadolu anlamına gelir.

Kaynaklarda derviş-meşrep bir şair diye tanıtılan Hayretî, kendisinin bir Rumeli abdâlı olduğunu söyler. Hayretî, her dilenci, yoksul, âciz kimsenin bir padişaha kul olduğunu belirttikten sonra, biz Rum abdâlıyız, bizim şahımız da Ali'dir, der. Burada Rum sözü Anadolu, Osmanlı ülkesi anlamına da gelebilir. Ancak şairin Rumelili olduğu düşünülürse, bu kelimenin Rumeli anlamında olduğu söylenebilir. Çünkü aşağıdaki ikinci beytinde Rumeli abdâlı olduğunu açıkça belirterek, ey Hayretî, elinden teberini hiç düşürmüyorsun, sen kazak bir Rumeli abdâlına benziyorsun, der.

Her gedâ bir pâdişâha bende olmışdur velî
Biz de *Rûm abdâlı*yuz bizüm Alî'dür şâhumuz
Hayretî G 144/3

Hayretî benzer k*azak bir Rûmili abdâlısın*
Kim düşürmezsin elünden dâyimâ bir ter teber
Hayretî G 97/5

Beyitte derviş veya abdâlların taşıdıkları *"teber"* denilen balta çeşidine yer verilmektedir. Teber aynı zamanda orduda kullanılan bir savaş aracı idi. Bazılarının üzerinde şu beyit yazılı olurdu:

Destime aldım teberi
Kimseden etmem hazeri[102]

Hayretî derviş-meşrepliliği yanında sipahi bir şair olduğundan, buradaki teber, onun hem derviş, hem de asker kişiliğini gösterir. Asker tarafına alp, derviş tarafına eren denilirse, Hayretî'nin burada bir *"alp-eren"* olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Beyitte Rumeli abdâlının bir sıfatı olarak geçen *"kazak"* kelimesinin de muhtemelen askerlikle bir ilgisi olmalıdır. M. Zeki Pakalın'ın şu cümleleri konuya açıklık getirmektedir:

"Slavca'da keçi mânasına olan 'koza' kelimesinden meydana gelmiş bir ıstılahtır. Tatarca olduğunu iddia edenler de vardır. Memleket hududunu her taraftan muhtelif düşmanlarla muharebeye mecbur kalan Lehistan kralı Sikizmond, ecnebî ordularının ilk hücumlarına mukâvemet etmek üzere M. 1516 senesinde teşkil ettiği suvari alaylarına 'Kosaque Zaporagees' nâmını vermiş ve bunları Dnyiepr suyunun çağlayanlarına yakın sahil üzerine yerleştirmiş idi. Ruslar da bu nâmla süvari alayları teşkil etmişlerdi."[103]

---

101 Konuyla ilgili diğer söyleyişler, bu çalışmanın "Abdâl" ve "Kalender" başlıklı bölümlerinde değerlendirilmiştir.

102 Pakalın 1993: III/429.

103 Pakalın 1993: II/228.

"Kazak" kelimesi söz dinlemeyen, kimseye boyun eğmeyen, başına buyruk anlamına da gelir. Hayretî'nin beyti için kelimenin bu anlamı da uygun görünmektedir.

Hayâlî Bey, abdâlların genellikle başları açık dolaştığına da işaret ederek, kendisini bir Rumeli abdâlı olarak tanıtır:

Ben Hayâlî baş açık bir *Rûm eli abdâlı*yam
Tekye-i hayrette Mecnûn ihtiyârımdur benüm
Hayâlî G 294/50/5

Beyitlerde Rumeli abdâlı yanında, Rum abdâlı tabirine de rastlanır. Mesîhî de aşağıdaki beytinde kendisinin bir Rum abdâlı olduğunu söyler. Buradaki Rum her hâlde Anadolu anlamındadır[104].

Seydi Gâzî'den mi gelmişdür rakîb olduğıçün
Gerçi kim işbu Mesîhî dahi *Rûm abdâlı*dur
Mesîhî G 67/4-5

Rum veya Rumeli abdâlı yerine, aşağıdaki beyitte terkibin Farsça şekli olan abdâlân-ı Rûm tabiri kullanılmıştır. Diğer şairler kendilerini, Rumelili olmalarının da etkisiyle birer Rumeli abdâlı şeklinde tanıtırken Mezâkî, kendine seslenerek Rum abdâllarının aşkın şâh beytini tekrarlamayıp da ne yapacaklarını sorar veya söz konusu beyti tekrarlamalarını ister. Burada şair, bütün dünyayı bir abdâl tekkesine benzetmektedir:

Ey Mezâki tekye-i âlemde *abdâlân-ı Rûm*
Şâh-beyt-i aşkı tekrâr itmesün yâ n'eylesün
Mezâkî G 345/9

Âşık Çelebi, tezkiresinde İstanbullu Şânî'nin kopuz hakkındaki bir gazelini örnek verir. Şair, kopuzu bu gazelinin bir beytinde, çalınırken doğal olarak sağa sola sallanmasıyla kanzîl (hayrân, sarhoş); kılıfı sebebiyle de nemed giymiş bir Rum abdâlı şeklinde tasvir eder[105]:

Rum abdâlı gibi kanzil olup sohbet arar
Sarılup bir nemed içine gedâyâne kopuz

Rum Cânânı, Rumeli Dilberleri, Dilberân-ı Rûm

Divanlarda Rum ve Rumeli ile ilgili kullanılan tabirler arasında, şu beyitte Rum cânânına yer verilir. Burada Rum kelimesi Anadolu veya Rumeli yerine değil, Rumeli'de yaşayan Rumlar anlamındadır. Beyitte söz konusu edilen Rum cânânı, frengî denilen ve Rumeli'deki milletlere özgü olan bir elbise giymektedir. Ona âşık olan bir Müslüman ise, muhtemelen şairin kendisi, frengî elbise giyen bu güzelin peşinden kiliseye girer onu seyretmek ister. Oysa Müslüman'ın kilise yerine camiye gitmesi beklendiğinden, onun kiliseye girmemesi istenir. Şair veya

---

104 Haslok 2000: 72-81.

105 Âşık Çelebi 1994: 789-790.

âşık ise bu duruma kızarak bir Müslüman'ı kiliseden çıkarmak reva mıdır, diye sorar. Beyit, farklı bir amaçla Müslümanların da kiliseye gittiğine işaret etmenin yanında, gençlerin Rumeli'de yaşayan diğer milletlere mensup güzeller karşısındaki davranışlarını ve şairlerin bu konudaki gözlemlerini yansıtması bakımından dikkate değer niteliktedir:

Revâ mıdur kilîsâdan çıkarmak bir müselmânı
Müselmânlar frengîler geyer bir *Rûm cânânı*
Hayâlî G 427/73/1

Şu beyitte söz konusu edilen Rumeli dilberlerinin kimler olduğu pek açık değildir. Bunlar Rumeli'deki diğer milletler olabileceği gibi Türkler de olabilir. Şairin şiirini beğenip kapıştıklarına göre, Türk olma ihtimalleri daha yüksektir. Osmanlı toplumunda daha çok erkeklerin okuma yazma bilip kadınların bu konuda çok geride kaldığı bir gerçek olmakla birlikte, Rumeli güzellerinin bu konuda farklı bir konuma sahip olduğu ifade edilmektedir. Rumeli güzelleri, İshâk'ın şiirini beğenip okumak için adetâ birbirleriyle şiir kapma yarışına girmişlerdir. Burada şairin asıl amacı şiirini ve şairliğini övmektir. Bununla birlikte beyit, Rumeli güzellerinin edebiyata ilgili olduğunu ve Rumeli'de gelişmiş bir edebî düzeyin bulunduğunu gösterir.

Şirinlik, özellikle kadınların erkeklere karşı daha güzel görünmeleri için yazılan bir muska çeşidi olup beyitteki sihir kelimesiyle anlamca uyumludur. Şair şiirlerini, okuyanların güzelliğini arttıracak olan şirinlik muskasına benzetmektedir:

Şi'ri İshâk'un ne sihr eyler ki şîrînlik gibi
Birbirinden kapışurlar *Rûmili dilberleri*
İshâk G 336/7

Rumeli dilberinin konu edildiği şu dört bentlik muhammeste, kelimenin çokluk şekli olan dilberân-ı Rûm terkibi kullanılmıştır. Burada Rûmiyân kelimesi, Rum halkı, başka bir deyişle Rumeli'deki çeşitli milletler olmalıdır. Çünkü birinci bentte uzun boylu bir gül fidanı olduğu, işve ve naz gülşeninde boy gösterdiği belirtilen güzelin diğer bentlerde verilen özellikleri, Rumeli ile ilgi kurulabilecek şekilde dile getirilmiştir. Bu güzelin kıvırcık zülüflerini koklayan bir daha buhûr-ı Meryem istemeyecektir. Buhûr-ı Meryem terkibinde yer alan *"Meryem"* aynı zamanda İsa peygamberin annesinin adıdır. Burada övülen güzel, güzelliğin en büyük kralına benzetilir. Avrupa'daki ülkeler krallar tarafından yönetildiğinden, şiirde daha çok pâdişâh, sultan, şâh gibi kelimeler kullanılırken, burada *"kral"* denilmesi, onun Avrupalı bir güzel olduğuna işaret eder. Bu sebeple Rumeli şairlerinin sultan vb. yanında kral kelimesini de kullanmaları önemli görülebilir. Üçüncü bentte güzele, *"bütâ"* (ey büt, put) şeklinde seslenilmesi ve put ile birlikte tapmak kelimesine yer verilmesi de anlamlıdır. Son bentte âşıkların, *"nâkus-ı deyr"*, yani kilise çanı gibi feryat ettiklerinin söylenmesi de bu güzelin Rumelili bir Hıristiyan olduğunu gösterir. Rumeli dilberinin anlatıldığı muhammesin metni şöyledir:

Ey nihâl-i gülbün-i kaddi dırâz
V'ey gül-i gülşen-tırâz-ı işve-nâz
Görmedüm sen gibi şûh-ı dil-nevâz
*Dilberân-ı Rûmiyân*da ser-firâz
Bir seni buldum sezâ-yı imtiyâz

Koklayan âlemde sen zülf-i hamı
İstemez hergiz buhûr-ı Meryem'i
Sen misin hüsnün *kırâl-ı a'zam*ı
*Dilberân-ı Rûmiyân*da ser-firâz
Bir seni buldum sezâ-yı imtiyâz

Bilmezem bu hüsn ü ân ile bütâ
Kaldı mı bir tapmaduk âşık sana
Sende hatm olmış güzellik gûyiyâ
*Dilberân-ı Rûmiyân*da ser-firâz
Bir seni buldum sezâ-yı imtiyâz

Her kaçan Meşhûrî vaslun yâd ider
*Nâkus-ı deyr*in gibi feryâd eder
Bir bakışda âşıkın ber-bâd eder
*Dilberân-ı Rûmiyân*da ser-firâz
Bir seni buldum sezâ-yı imtiyâz

Meşhûrî Mh 1

Rumeli Köçekleri

Usta at binicisi iki tarafına feryatlardan zil bağladı; sanki Rumeli köçekleri atlarına zil bağladı, diyen Mesîhî, bir beytinde Rumeli köçeklerinden bahseder. Onların atlarına zil taktıklarını belirtir:

Nâleden takdı ceresler yanına ol şeh-süvâr
Rûmili köçekleri san atına zil bağladı

Mesîhî G 269/6

Rumeli Toluları

Mesîhî şu dörtlüğünde Rumeli dolusu tabirini kullanır. Edirne'nin hoş kokulu goncalarını toplayalım; üzerinde çiğ tanesi bulunan gül gibi taze yüzlü olsunlar. Bunlarla Rumeli dolularını içerek mest olup yakalarımızı parçalayalım, der.

Derelüm Edrine'nün gonca-ı hoş-bûlarını
Jâlelü gül gibi çak şol yüzi sululanını
Nûş idüp bunlar ile *Rûmili tolular*ını
Mest-i lâ-ya'kıl olalum yakalar çâk idelüm

Mesîhî Mr 3/2

Rumeli Serverleri

Bir beytinde Rumeli akıncılarına yer veren Sâbit, onlardan Rumeli serverleri diye bahseder. Rumeli serverlerinin altı köşeli demir tokmaklarıyla düşmanın başına vurduklarını söyler. Gürzü müseddes (altı) köşeli bir vefke (muska) benzetir:

Bir müseddes vefk gibi *Rûmili serverleri*
Kellesine kondururdı şeş-per-i tîmûrını
Sâbit Tr 8/17

Örneklerden anlaşılacağı üzere, Rumeli şairleri, şiirlerinde Rum ve Rumeli tabirlerine fazlaca yer verirler. Bunları hem Anadolu hem de Rumeli anlamında kullanırlar. Başka şairlerin de şiirlerinde görülebilen bu sözcükler, Rumeli şairlerinin memleketlerini de ifade ettiğinden ayrıca önemlidir. Onlar, Rumeli hakkındaki örneklerin çoğunda buradan övgüyle söz ederler.

Rumeli tabiriyle ilgili olarak bölgenin çeşitli özellikleri, buradaki gayr-i Müslim halk, bölgede yaşanan savaşlar vb. konular şiirde işlenir. Husrev-i Rûm, bahr-ı Rûm, Rumeli beylerbeyliği, sadr-ı Rûm gibi terkiplere yer verilir. Bunların bir kısmı Anadolu'yu karşılar; bugünkü Rumeli kavramıyla doğrudan ilgili değildir. Rum kelimesi diğer şairler gibi Rumeli şairleri tarafından da genellikle beyazlıkla birlikte ele alınır ve sevgilinin yüzüne benzetilir. Bu benzetmede tezat oluşturan siyahlıkla birlikte Şam, Hıta, Hoten gibi memleketler de hatırlanır.

RUMELİ ŞAİRLERİNDE RUMELİ COĞRAFYASI

Araştırmaya konu olan Rumeli şairlerinin, Rumeli coğrafyasını bazen beyit ve bent, bazen de müstakil bir şiir içerisinde işledikleri görülür. Burada Rumeli şairleri ele alındığından, onların şiirlerinde Rumeli coğrafyasına ne kadar ve nasıl yer verdikleri tespit edilecektir. Tabii ki onların şiirlerinde Rumeli yanında Anadolu ile Çin, Maçin, Hindistan, İran gibi Asya; Mısır, Yemen, Habeşistan, Hicaz gibi Arapların yaşadığı coğrafyaların bazı özellikleri de yer alır. Ancak bu coğrafya içerisinde en ağırlıklı ve özellikli bölümümün Rumeli coğrafyası olduğu söylenebilir.

Hindistan, Habeş gibi isimler daha çok siyahlıkla ilgili birer kavram olarak şiire girer. Rum, Rumeli hem Avrupa toprakları, Balkanlar hem de Anadolu anlamında kullanılır; bu durumda beyazlık söz konusu edilir. Bu da şaire bir tezat olarak siyah kavramını çağrıştırır. Zenci veya Arapların ten renklerinden dolayı siyahlık kavramıyla beraber Hindistan (Hindû), Habeş, Şâm gibi isimler de Rumeli ile birlikte şiire girer. Bunlar eserlerde genel özellikleriyle ele alınır. Sevgilinin saçı, beni, zülfü, yüzü ve gözüyle renk bakımından ilgiler kurulur. Bu tür kullanımların her şairde örnekleri tespit edilebilir.

Rumeli şairleri, şiirlerinde Rumeli coğrafyasına bu sayılan diğer coğrafyalardan daha fazla ve daha geniş özellikleriyle yer verirler. Rumeli ile ilgili olarak Avrupa'da yer alan *Alman, Bulgar, Eflak Boğdan, Frenk/Frengî, Hersek, Leh, Nemçe ve Yunan* gibi ülke ve millet isimleri şiire girer. Bunun yanında *Belgrad, Saraybosna, Edirne, Eğri, Karaferye, Peç, Saray, Siroz (Serez), Uyvar, Üsküp, Yenice-i Vardar ve Zigetvar* gibi şehir isimleri; *Meriç, Tuna, Tunca, Vardar* gibi nehir adları da Rumeli coğrafyasının birer parçası olarak Rumeli şairlerinin şiirlerine konu olur[106].

Rumeli şairlerinin bölgedeki şehirlerin adını taşıyan *"şehrengîz"*ler yazdıkları görülür. Şimdiki bilgilerimize göre bu türün ilk örneğini Rumeli şairlerinden Mesîhî vermiştir[107]. Şehrengîzde amaç bir şehir veya şehrin güzelliklerini anlatmak değildir; ama, yine de şehirle ilgili az veya çok bilgilere rastlanabilir. Şehrengîzin amacıyla ilgili olarak, bu eserlerde şehir hakkında bilgi verilmese bile, bir şehir adına eser yazılması önemlidir.

Bu türün ilk örneklerinin ve daha sonraki takipçilerinin çoğunun Rumeli şairi olması ve daha çok da Rumeli şehirleri için şehrengîz yazılması, Rumeli şairlerinin toplum ve sosyal hayata karşı ilgilerini gösterir. Onların şiirde sosyal hayata yer vermeleri; aşk, ölüm, ayrılık gibi evrensel konuların yanında kendi coğrafyalarını da şiirlerine ilham kaynağı yapmaları; bir malzeme olarak işlemeleri üzerinde durulması gereken bir husustur.

---

106 Rumeli coğrafyası, halk şiirinde ve türkülerde daha geniş olarak yer alır. Konuyla ilgili örnekler için şu antolojiye bakılabilir: Atasoy 2001.

107 Aydemir 2001: 35.

Rumeli şairleri, şiirlerinde Rumeli coğrafyasından sadece sıradan birer yer adı olarak bahsetmezler. Onlar için burası doğup büyüdükleri, ömürlerinin büyük bir kısmını, bazılarının tamamını geçirdikleri, canlı hatıralarla içinde yaşadıkları bir yerdir. Bu coğrafya onların şiirlerinde dertleştikleri, konuştukları birer canlı varlık gibidir. Şair ölmeden önce acaba bir daha *"Vardar"*ı görebilecek miyim, diye sorarak hasretini dile getirir. Bazen dertlenip ağlar, göz yaşı *"Vardar, Tuna, Meriç, Arda"* gibi coşup akar. Yaşanan çok sayıdaki savaşlar sebebiyle de Rumeli coğrafyasından bahsedilir. Şehir isimleri bazen bilâdiye[108] türüne benzer biçimde, şehir adını da hatırlatarak sözlük anlamıyla kullanılıp tevriye ve ihâm-ı tenâsüp gibi söz sanatlarına başvurulur.

Şair, fethedilen bir şehir, kale; kazanılan bir zafer sonucundaki sevinç ve mutluluğunu, bu olayı gerçekleştiren kişiyi öven kasideler ve söz konusu olayın şairane bir belgesi olan tarih manzumeleriyle dile getirir.

Rumeli şairleri, Rumeli coğrafyasını şiirde ele alırken bu coğrafya ile birlikte burada oluşan kültür unsurlarına da, ilgili bölümlerde işaret edildiği gibi, şiirlerinde genişçe yer verirler.

Rumeli şairlerinin şiirlerinde yer alan Rumeli coğrafyasıyla ilgili kullanımları, millet, devlet, şehir ve nehir adlarına göre alfabetik sırayla aşağıdaki gibi örneklendirebiliriz.

GENEL OLARAK RUMELİ

Rumeli şairlerinin şiirlerinde Alman, Hersek, Yunan vb. çeşitli devlet ve millet isimleri yer alır. Bazen de bunların isimleri belirtilmeden hepsini içine alacak şekilde, *"Frenk/Frengî"* sözcükleri de kullanılır. Yine aynı şekilde, belirli bir yere işaret edilmeden, *"Kızıl Elma"* tabirine yer verilir.

Frenk/Frengî

Bu iki kelime ile belirli bir ülke veya bölge kastedilmez. Şiirde *"Frenk"* kelimesi Avrupa, Avrupalı ve onların yaşadığı yerler; *"Frengî"* de Avrupalılara özgü anlamında kullanılır. Bazen şiirlerde *"Efrenc"* ve *"Frengistân"* şeklinde de geçer. Burada incelediğimiz şairler, Rumelili olmaları sebebiyle Rumeli ile yakından ilgili bulunan Frenk ve onun etrafında gelişen kavramları şiirde fazlaca kullanırlar. Şairler millet, ülke ayrımı yapmadan Avrupa milletlerinin hepsini şiirlerinde bu kelimelerle karşılarlar. Onlar hakkındaki çeşitli gözlemlerini dile getirirler. Bunların âdetleri, yaşayış biçimleri, özellikle de Hıristiyan olmaları sebebiyle kilise, put, haç, zünnâr vb. bu dinle ilgili kavramlar, ilgili bölümlerde belirttiğimiz gibi, şiirde çokça yer alır. Dinî unsurlar sebebiyle Frenk-Osmanlı ilişkilerini kâfir-Müslüman savaşı şeklinde işlerler.

"Frenk" kelimesi daha çok *"siyah"* ve *"kırmızı"* renklerle ifade edilip bu renkler etrafında bazı hayallere yer verilir. Frenklerin daha çok kırmızı elbiseler giydiği belirtilir. Kırmızı renkten dolayı şarap, ateş gibi kavramlara yer verilir. Frenk kelimesi bir anlamda kâfir diyarı olarak nitelendiğinden sevgilinin siyah saçlarına benzetilir ve siyah renkle birlikte kullanılır. Bu durumda beyaz yüz ile

---

108 Kurnaz 1995: 299-316.

Rum, Rumeli kelimeleri arasında beyazlık ilgisi kurularak tezat sanatına yer verilir.

Mesîhî bir güzelin kırmızı yüzünden bahsederken Frenklerin kırmızı atlas giydiğini söyler:

Temâşâ itsen ol ruhsâr rengi
Sanursın *al atlasdur firengî*
Mesîhî Şehrengîz b. 139

Vasfî de Mesîhî gibi kırmızı ile Frenkler arasında ilgi kurar. Ona göre burası Rum'dur (Rumeli veya Anadolu). Burada Çin mallarının kıymeti yoktur. Burada mey (şarap) isimli kırmızı renkli has kumaşlar olur:

Ey hâce Çîn metâını ko kim bu Rûm'dur
Bunda mey adlu hâs *firengî kumâş* olur
Vasfî G 11/7

Hayâlî Bey de Vasfî gibi içki ile Frenklere mahsus kırmızı kumaş arasında renk bakımından ilgi kurar.

Sunup şol ibrîşim gibi şarâbı
Giyer cân eğnine zîbâ *frengî*
Hayâlî G 429/78/2

Hayâlî Bey, *"Frenk"* sözcüğüne yer verdiği şu beytinde de renk belirtmeden Frengî elbiseden bahseder. Frengî elbiseler giymiş bir Rum güzeli kiliseye gitmiş; onun güzelliğine dayanamayan Müslümanlar da onunla birlikte kiliseye girmiştir; üstelik kiliseden çıkmaya niyetleri de yoktur. Hayâlî Bey bu beytinde Rumeli'de iki ayrı kültür arasındaki etkileşimden bahsederek gözlemlerini aktarır. Müslümanların kiliseye gittiğini belirtir. Beyitten anlaşıldığı kadarıyla kiliseye gitmekten maksat ibadet değil, buradaki bir güzeli görmektir:

Revâ mıdır kilîsâdan çıkarmak bir müselmânı
Müselmânlar *frengîler* geyer bir Rûm cânânı
Hayâlî G 427/73/1

Hayâlî bir beytinde lâle ve menekşeli yerleri Frenk/Avrupa şehrine benzetir. Sahradaki kırmızı lâleler, renginden dolayı ateş-perestlerin ocağı; çemendeki menekşeler de bu ocakta yanan ateşin dumanını çağrıştırır. Bu iki unsuru bir araya getiren Hayâlî, söz konusu manzarayı ateş-perestlerin şehrine benzetir.

Sahrâda yakdı lâle âteş-perest ocağın
Gülşen benefşelerle *şehr-i Frenge* benzer
Hayâlî G 145/47/4

"Frenk/Efrenc" kelimeleri, Hayâlî Bey'in şu beytindeki gibi herhangi bir özellikleri söz konusu olmadan diğer ülke veya millet isimleriyle tenâsüp içerisinde de kullanılır. Âşığa göre sevgilinin mekânı Mekke, evi Kudüs'tür ve buralar âşık için kıble olur. Sevgilin yüzü Rumeli, saçları Frenk, kâfir ülkesidir.

Sevgilinin siyah saçları, kâfir ülkelerinin Rumeli'yi çevrelediği gibi, beyaz yüzünü çevreler. İkinci mısrada yüz-Rumeli beyazlık; zülf-Efrenc de siyahlık bakımından ilişkilendirilmiş ve bunlarla tezada yer verilmiştir:

Mekânun Mekke'dür kıblem evün Kuds
Yüzün *Rûmili* zülfün *mülk-i Efrenc*
Hayâlî G 118/3/2

Osmanlı'nın kazandığı bir zafer sonucunda dünya gaziler için bir cennet köşesi hâline döner. Bu zafer karşısında mağlup olan Frenkler üzerine yüzlerce belâ yağar ve aynı dünya Frenkler için bir cehenneme döner. Frenk burada Avrupalı milletler anlamındadır:

Guzâta şevk-i nusretle behişt-â*bâd olup âlem*
Firengün başına sad-dûzah îkâd olduğın gördük
Mezâkî K 19/6

Kızıl Elma

"Kızıl Elma", Osmanlılar tarafından Roma'ya verilmiş bir isimdi. Ayrıca belirli bir yer adı olmayıp ulaşılmak istenen hedefi gösterir ve zafer manasına gelirdi. O hedefe ulaşıldığında ise daha ilerideki bir hedefin adı olurdu[109].

Kızıl Elma, şiirde *"sîb" (elma), "eyvâ" (eyvah, feryat; ayva)* gibi meyve isimleriyle bazen ihâm-ı tenâsüplü kullanılır.

Kanunî'nin Rodos'u fethederek Almanya seferine çıkmasına yer verilen beyte Kızıl Elma ile Karaman sözcükleri arasında renk ilgisi kurulur:

Kızıl Elma'yı kapdun lerze düşdi kişver-i Rûm'a
Bihamdillah Karaman iline katdun Alaman'ı
Hayâlî K 63/22/8

Üç beytinde Kızıl Elma'ya yer veren Âşık Çelebi, belirli bir yere işaret etmediği bu kavramla *"sîb-i Müslimî"* terkibini de kullanır. Burada Kızıl Elma renk bakımından kâfire, sîb-i Müslimî ise Müslüman'a karşılık gelir. Bir beytinde ise sîb (elma) ile *"ayva"*dan bahseder. Beyitlerde sancağın üzerindeki hilâl ile elma arasında renk ve şekil ilgisi kurar. Onun kâfir ülkesini Kızıl Elma; Müslüman askerleri de sîb-i müslimî ile ifade ederek leff ü neşre yer verdiği söz konusu beyitleri şunlardır. Şair ilk beyitte *"Kızıl Elma"* sözcüğünü, vezin gereği konuşma dilindeki gibi *"Kızılma"* şeklinde kullanır:

Dikilsün sancak-ı İslâm sîb-i Müslimî yensün
Salup eyvânı ehl-i nâza azm ide *Kızıl(el)ma*'ya
Âşık K 13/13

Gören didi *Kızıl Elma*'da mehçe-i alemin
Bu sîb-i müslimî ayvâ-yı adndan bihter
Âşık K 14/142

---

109 Pakalın 1993: II/278-279; Gökyay 1996: 25/10; 26/21; Çetin 1997.

Kızıl Elma'da görenler mehçe-i sancâğını
Sandı sîb-i müslimîdür ki nihâl üstindedür
Âşık Trk/G 9/4/1

RUMELİ'DEKİ ÇEŞİTLİ DEVLET VE MİLLETLER

Rumeli'deki milletlerin şiirlerde genel olarak Frenk veya Frengî şeklinde anıldığı gibi, "Alman, Bulgar, Eflak" gibi isim belirtilerek şiire konu edildiği örneklere de rastlanır. Bu örneklerde yer alan isimler bazen bir ülke veya devlet adını, bazen de millet adını karşılar.

Alman

Alman(ya) tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece Hayâlî Bey tarafından ikı ayrı kasidede birer defa kullanılmıştır. O, birinci beyitte Alman beyinin başına Korona'nın dar geldiğini ve Kara Han'ın tacı gibi mağlup olduğunu söyler. Tac ile başına dar (teng) olmak, anlamca ilgilidir. Burada Alman kelimesi Alman milletini ifade eder:

Korona başına teng olan *Alaman* beğinün
Şark mağlûb olıcak tâc-ı Kara Han-şekil
Hayâlî K 27/8/27

Hayâlî, ikinci beytinde sultanın Kızıl Elma'yı kapması sebebiyle Rum (Avrupa) ülkelerinde korkunun başladığını belirtip Almanya'nın Karaman'a katıldığını söyler. Burada Karaman ilinden maksat Osmanlı devleti olmalıdır:

Kızıl Elma'yı kapdun lerze düşdi kişver-i Rûm'a
Bihamdillah Karaman eline katdun *Alaman*'ı
Hayâlî K 63/22/8

Bulgar

Mezâkî, bir şiirinde Kandiye kalesini methetmek için çeşitli ülke ve yer adlarını sayarken Bulgar'a yer verir. Kalenin çok yüksek burçlarına çıkınca Çin, Çeh ve Bulgar ülkelerinin görülebileceğini söyler. Bunun dışında Bulgar ile ilgili bir bilgiye rastlanmaz:

Kandiye kal'asını hod nice ta'rîf iderin
Çarh ile hem-ser iken fark-ı ser-i dîvârı
...
Zirve-i tûde-i hâkistere çıksan görinür
Kâfirün memleket-i Çîn ü Çeh ü Bulgârı
Mezâkî K 18/34, 38

Eflak Boğdan

Eflak ile Boğdan bir beyitte âsi beyleri sebebiyle şiire konu olur. Beyitte, buranın beylikle yönetildiği ve bir zamanlar beylerinin âsi olduğu belirtilir.

Eflâk ile *Boğda*n'un olup beğleri âsî
İtmişler iken da'vî-i udvân-ı zamâne

Mezâkî K 12/60

Hersek

Hersek kelimesi Ziyâî'nin iki beytinde geçer. Ziyâî birinci beytinde kendisinin Rumeli'de Hersek beyliğine atandığını; sancak beyi olduğunu söyler:

Beğlüğüm varur kabâ cem'ine mîrem gûyâ
Rûmili'nde bana sancak virilmiş *Hersek*

Ziyâî G 229/2

Ziyâî şu beytinde ise Hersek kelimesini *"her seg: her köpek"* ile cinaslı kullanır. Güzelin Hersek diyarında başkaları ile baş başa gezdiğini, dolayısıyla âhûya benzeyen güzelin *"her seg"*e muhabbet ettiğini söyler:

Seyr ider ağyâr ile tenhâca *Hersek* illerin
Benzer ol âhû muhabbet eylemişdür *her seg*e

Ziyâî G 412/4

Leh

Hayâlî bir sünnet töreni münasebetiyle yazdığı kasidesinde, Engürüs, Leh ve Çeh'in banlarının da törene davet edildiklerini, davete icabet ederek gelip yüzlerini yere koyacaklarını söylerken "Leh"e yer verir:

Yüzümüz üzre varalum didiler
Engürüs'ün *Leh*'ün Çeh'ün banı

Hayâlî K 49/16/9

Mezâkî, Sultan Mehmed'in Kamaniçe'yi fethi üzerine yazdığı kasidesinde, Sultan Mehmed'in kötülüklerle dolu olan Leh ülkesine büyük bir velvele saldığını ve korkudan Lehlerin mâmur yerleri viraneye döndüğünü söyler. Şiirin devamında ise padişahı överken padişah şöyle dursun onun kulları, yani himâyesindeki âciz, güçsüz, zayıf kimseler bile Leh ülkesini ayaklar altına alır; ne surları, ne de kralları karşısında duramaz der:

Saldı sad-velvele iklîm-i *Leh*-i pür-tebehe
Oldı ma'mûresi hep sadme-hûr-ı vîrânı

Mezâkî K 9/17

Kendi tursun *Leh*'i pâ-mâl ider kulları var
Kim kıralı turamaz karşu değül hatmânı

Mezâkî K 9/63

Şu beyitte, bucak bucak, konak konak ikilemeleriyle gruplar hâlinde bölük bölük nasıl kaçıldığı hem anlam hem ses olarak verilmek istenir:

Bucak bucak kaçurup ol laîni kahr *Leh*
Yakup memâlikin itdi konak konak ber-bâd
Sâbit K 7/37

Nemçe

Nemçe, Osmanlılar tarafından Avusturya ve Avusturyalı anlamında kullanılırdı[110]. Bu sözcük, Mezâkî ile Sâbit'in şiirlerinde savaşlar sebebiyle yer alır.

Mezâkî aşağıdaki beyitlerinde Nemçe ile birlikte Macarlara da yer verir. Padişah, cihanı ele geçiren kılıcıyla düşmanı kırmış; ne Nemçe ne de Tot onun karşısında duramamıştır. Macar'ın iki kalesini himmet ile alıp Nemçe diyarına kalabalık bir yağmacı asker göndermiştir:

Kırılup gitdi adû tîğ-i cihân-gîri ile
Ki ne Tot buldı rehâyı vü ne *Nemçe* kaldı
Mezâkî Tr 1/2

Macar'un aldı iki kal'asını himmet ile
Nemçe iklîmine sad-leşker-i gâret saldı
Mezâkî Tr 1/3

Sâbit'in Nemçe ile barış yapılması üzerine yazdığı "Medh-i Hüseyin Paşa Berây-ı Sulh-ı Nemçe" başlıklı bir kasidesi vardır (Sâbit K 41). Ayrıca aşağıdaki beyitte Nemçe isminin geçtiği "Târîh-i Feth-i Tâbûr-ı Nemçe der-Vakt-i Sultân Mustafa" başlıklı bir tarih manzumesi de vardır:

Habbezâ seyf-i yedullâhî ki Sultân Mustafâ
Darbet-i kahr ile bozdı *Nemçe*'nün tâbûrını
Sâbit Tr 8/1

Yunan

İncelediğimiz şairlerin şiirlerinde Yunan veya Yunanî kelimesi genellikle hikmet (felsefe) ile birlikte ele alınır. Bunun dışında Yunan milletiyle ilgili herhangi özel bir kullanım görülmemektedir.

Her hakîme hemdem olsam *hikmet-i Yunan* bilir
Zehr-i gam def'ine tiryâk istesem ejder sunar
Hayâlî G 137/31/2

Makâm-ı kurb-i izzette buluşsan İbn-i Kaysûn'a
Musavver rûhdur ol *hikmet-i Yunan*'a aşk eyle
Hayâlî G 367/50/7

---

110 Pakalın 1993: II/676.

Nice şeh Husrev-i zî-şân-ı Felâtûn iz'ân
Kim odur vâkıf-ı sırrü'l-hikemi *Yunanî*
Mezâkî K 9/18

Bilürdi n'eydüğin esrâr-ı cem'-i âteş ü âb
Bunı göreydi hüküm-küsterân-ı *Yunanî*
Mezâkî K 23/29

Tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece Mezâkî, bir beytinde felsefeden farklı bir özellik dolayısıyla Yunan'a yer verir. Mezâkî, sevgilinin yanağında kıvrım kıvrım olan saçlarının gölgesini görenler, Yunanî hat (yazı) aslâ böyle beyaza çıkmadı, temize çekilmedi der dediği beytinde, Yunanî yazıya değinir. Sevgilinin saçları daha çok *"lâm"* vb. Arap harflerine benzetilirken Mezâkî'nin bu benzetmeyi Yunan alfabesine dayalı olarak yapması dikkat çekici bir özelliktir. Beyte, birbirine komşu yaşayan iki millet arasındaki karşılıklı etkileşimin bir ifadesi olarak bakılabilir.

Dir gören gerd-i ruhında sâye-i gîsûların
Çıkmadı aslâ beyâza böyle bir *Yunani hat*
Mezâkî G 227/3

RUMELİ ŞEHİRLERİ

Rumeli şairlerinin şiirlerinde, kendi doğup büyüdükleri yerler de olması bakımından, şehir isimlerinin millet ve devlet isimlerinden daha çok yer aldığı görülür. Rumeli şairleri, çeşitli şiirlerinde Rumeli şehirlerinden bahsettikleri gibi, çeşitli şehirler için *"şehrengîz"* türünde şiirler de yazarlar.

Belgrad

İncelediğimiz şairlerden Hayretî'nin divanında *"Der-Ta'rîf-i Belgrad ve Dilberân-ı ân-Şehr"* başlığıyla murabba şeklinde Belgrat için bir şehrengîz yazdığını görüyoruz. Şair *"Nazîrin görmedim yârân bu şehr-i cennetâsânın"* mütekerrir mısraı ile yazdığı on üç bentlik şehrengîzinin sadece aşağıdaki son bendinde Belgrat ismine yer verir. Bunun dışında şiir ile Belgrat arasında fazla bir ilgi bulunmaz. Belgrat yerine herhangi bir şehir veya kasaba ismi konulursa, şiir sanki o şehir için yazılmış izlenimi verir. Yine de Rumeli şehirlerinden birisi için bir şehrengîz yazılmış olması önemlidir. Zaten bu tür eserlerde amaç şehrin güzelliğini değil; güzellerini, gençlerini anlatmaktır:

İlâhî bu *Beligrad*'un esâsın üstüvâr eyle
İçinde cümle mahbûbın cihân durdukça vâr eyle
Belâ-keş Hayretî'nün cânın anlara nisâr eyle
Nazîrin görmedüm yârân bu şehr-i cennetâsânun
Hayretî Mr 33/13

Şehrengîze göre, Hayretî, dünyanın her tarafını gezdiği hâlde burası kadar güzel bir yer görmemiştir. Buranın taşı Bedahşan yakutu, toprağı sanki misk ve anber, suyu selsebil ırmağı veya Kevser'dir. İnsanları peri yüzlü meleklerdir. Melek görünüşlü, huri çehreli, Kevser dudaklı, tuba boylu sayısız güzelleriyle burası cennet bahçesi gibidir... Şair bu tür ifadelerle Belgrat'ı genel olarak methettikten sonra buranın güzellerini tanıtır.

Hayretî'nin Belgrat şehrengîzinde yer alan isimler, sırasıyla Muyu Bâlî, Yûsuf (-ı sânî), Hudâverdi, Ali Bâlî, Şa'bân Bâlî, Memi Bâlî, Veli Bâlî'dir. Şehrengîzde ne şehir ne de kişiler hakkında kullanılan ifadelerde söz konusu şiir ile Belgrat arasında doğrudan bir ilgi kurmak çok zordur. İsimlerin neredeyse hemen hepsine eklenen "Bâlî", Belgrat'tan çok Rumeli ile ilgi bir kullanım özelliğidir. Söz konusu şehrengîz, kişi adlarına eklenen "Bâlî" sıfatı bakımından Rumeli'de yaygın olarak kullanılan bir sıfatı günümüze taşıyan bir belge olması; özellikle de Memi Bâlî başta olmak üzere yine burada fazlaca kullanılan bir isme yer vermesi sebebiyle önemli görülebilir.

Hayretî, bu küçük şiirinden başka, Belgrat için ayrıca 261 beyitlik mesnevî şeklinde, divanında yer almayan, ikinci bir şehrengîz daha yazmıştır. Ancak Mehmed Çavuşoğlu'nun da tespitlerine göre, söz konusu murabba ile bu şehrengîzde ortak isimler yer almaktadır. Muhtemelen bu mesnevî, söz konusu murabbaın genişletilerek yeniden yazılmış şeklidir. Murabba gibi mesnevî şeklindeki şehrengîzin de Belgrat ile doğrudan bir ilgisini kurmak zordur. Eserde herhangi bir mahalle, semt adı; kale, çeşme vb. Belgrat ile bağlantılı bilgi bulunmamaktadır. Hayretî, şehrengîzinin aşağıdaki beytinde Belgrad'a yer verir. Daha şehrin savaşçı yiğitlerle dolu olduğunu, her birinin birer sevgilisi bulunduğunu ve kendisinin ise yalnız kaldığını ifade eder. Eserinde yirmi sekiz kişiyi genelde üçer; iki kişiyi dört, bir kişiyi beş ve bir kişiyi de yedi beyitle tasvir eder. Şehrengîz, her ne kadar Belgrat'ı tanıtıcı değilse de Rumeli'de başlayan bu türün bir örneği olması ve Belgrat gibi bir Rumeli şehri için yazılması bakımından önemlidir.

Anun eyyâm-ı adlinde *Beligrâd*
Olupdur şimdi bir hoş şehr-i âbâd[111]

Bosna/Saraybosna

Mesîhî doğan ile şehbaz kelimelerini ihâm-ı tenâsüplü kullandığı bir beytinde, Bosna'nın güzellerinin doğuştan birer avcı kuş olduklarını belirtir. Sevgiliye, benim can ve gönül kuşumu niçin avladın diye sorar. Sevgili de burası Bosna'dır; burada (güzeller) doğuştan avcı doğan olur, diye cevap verir. "Doğan" kelimesini hem bir kuş çeşidi hem de doğmak fiili olarak anlamak mümkündür:

Cân u dil murgın niçün sayd eyledün didüm didi
Bosna'dur bunda kim anadan toğan şehbâz olur
Mesîhî G 71/3

---

111 Şehrengizin metni ve değerlendirmesi için bkz: Çavuşoğlu 1974: 325-356.

İncelediğimiz şairler içerisinde Bosna'dan en çok söz eden şair, Bosnalı Sâbit'tir. Ancak Sâbit bu beyitlerinde diğer şairler gibi Bosna'yı övmez; Bosna'nın gerektiği kadar iyi durumda olmadığını söyleyerek üzüntüsünü dile getirir. Sâbit'in Bosnalı olması sebebiyle şiirlerinde Bosna'ya diğer şairlerden fazla yer vermesi tabiî bir durumdur.

Sâbit şu beytinde kendi memleketi olan Bosna'nın çok harap bir hâlde bulunmasından yakınır:

İlm-i şerîfünüz ki adîmü'l-misâldür
Ma'lûmdur harâbe-i *Bosna* ne hâldür
Sâbit Trc 1/9/1

Sâbit şu beytinde de Bosna'da mansıp verildiğini belirttikten sonra, buranın mansıptan çok cehennem vadilerini hatırlatan bir azap yeri olduğunu söyler. Bu beyitle önceki beyit arasında anlam bakımından bir ilgi kurulabilir. Her hâlde burası önceki beyitte belirtilen harabelikten dolayı bir cehenneme benzemektedir:

Virdiler *Bosna'*da mansıb diyü bir cây-ı azâb
Göricek hâtıra vâdî-i cehennem geldi
Sâbit K 30/26

Bosna diyarının sınırlarındaki mağrur kâfirler kahredilmiştir:

Nühustîn âyet-i te'yîd-i kudsîdür ki kahr itdi
Diyâr-ı Bosna ser-haddindeki küffâr-ı mağrûrı
Sâbit K 21/22

Meşhûrî'nin Bosna mollası tabirine yer verdiği şu beytinde konunun Bosna olmadığı açıktır. Beyitte Bosna hakkında bir övgü veya benzetme vb. bilgi bulunmaz:

Ser-firâzân-ı mevâlî-i izâmdan sâbık
Bosna mollâsı o allâme-i dehr ü devrân
Meşhûrî Tr Kt 46/1

Bosna, söz konusu beytin yer aldığı beş beyitlik tarih kıtasının başlığında da geçer: *"Târîh-i İntikâl-i es-Seyyid Abdurrahmân Efendi Nakîbzâde Bosna Mollâ-yı Sâbık"*. Başlıktan da anlaşılacağı üzere manzumenin asıl konusu Bosna değil; Bosna Mollası Abdurrahman Efendi'nin vefatıdır.

Bosna veya bugünkü adıyla Saraybosna, beyitlerde çeşitli özellikleriyle geçtiği gibi bazen de şiirin başlığında yer almaktadır. Ancak böyle şiirlerde Bosna'nın doğrudan şiirin konusu olmadığı görülmektedir. Bosna'nın zikredildiği söz konusu şiir başlıkları şöyledir: "Bosna'da Mehmed Beğ Tîmâr Defterdârı olduğına târîhdür" (Ziyâî Tarih 13); "Bosna Kâdısı İken Halil Paşa'dan Saat Recâsına" (Sâbit K 24); "Bosna Kâdısı İken Halîl Paşa Pirinç Virdükde" (Sâbit K 29); "Târîh-i İntikâl-i es-Seyyid Abdurrahmân Efendi Nakîbzâde Bosna Mollâ-yı Sâbık" (Meşhûrî Kt 46).

Saray

Bosna yakınlarında bir yerin adı olan *"Saray"*, bugün *"Saraybosna"* o larak bilinir. Şu beyitte söz konusu edilen Saray'dan maksat burasıdır. Beyitte şehirle ilgili herhangi bir bilgi verilmemektedir. Feleğin ileride kimlere yar olacağının bilinmediğine göre bugün imkân varken Saray şehrinde beyler gibi yaşamalıdır:

Gel bugün şehr-i Sarây içinde beğlik sürelüm
Kim bilür yarın felek kimlerle işret-bâz olur
Mesîhî G 71/2

Eğri

Âşık Çelebi bir beytinde eğri ile Eğri kalesi arasında cinas yapar. Beyitte düşmanın düşman kaşı çatıp göz ucuyla eğri, yan baktığını belirtir. Eğri kalesinin ok ve kılıca el sürmeden yıkılmasını; savaşsız olarak teslim alınmasını temenni eder. Burada "çîn" sözcüğü, Eğri ile birlikte Çin'i de hatırlatır.

Kaşun çîn eyleyüp bir göz ucıyla eğri bakmışdur
Yıkılsun *kal'a-i Eğri* el urma hiç ok u yâya
Âşık K 13/16

Erdel

Erdel, Mezâkî'nin bir beytinde övülenin Erdel'e doğru gittiği ifade edilirken geçer. Her hangi bir özelliğine yer verilmez:

İrhâ-yı inân eyleyicek *Erdel*'e toğrı
Ol büt-şiken-i hıtta-i evsân-ı zamâne
Mezâkî K 12/62

Kamaniçe

Mezâkî, *"der-Medh-i Sultân Mehmed ve Feth-i Kamaniçe"* başlıklı şiirinde, kalenin fethi sebebiyle bir defa *"Kamaniçe"* ismine yer verir:

Kamanîçe gibi bir hısn-ı hasîn feth itdi
Havfden zelzele-nâk itdi *Firengistân*'ı
Mezâkî K 9/23

Şair, şiirin devamında buradaki kalenin çok yüksek olduğu, uzun süre burayı kimsenin fethedemeyip zorluk çektiği, duvarları sanki demirden olan bu kalenin Sultan Mehmed tarafından toplarla dövüldüğü ve sonunda âciz kalan kalenin teslim bayrağı çektiğini anlatır.

Karadağ

İshâk Çelebi'nin beytinde geçen Karadağ kelimesi, ak-kara tezadı içerisinde kullanılarak gece, ateş (duman, yanıp kömürleşme vb.) ile Karadağ arasında siyahlık; gündüz, akar su ve Akbınar arasında beyazlık ilgisi kurularak tezat yapılmıştır:

Yaşum ocağına gice gündüz revân olur
Andukça *Karadağ*'daki ol *Akbınar*'ını
İshâk G 322/5

Âşığın vücudunda yaralar eksik olmaz. Hayâlî vücudundaki siyah yaralardan dolayı kendisini *"Kara dağî"* olarak tanımlar:

Hayâlî tende bir dâğ-ı siyehsiz olımaz zîrâ
Kadîmîden benüm şâhum o benden *Kara dâğî*dür
Hayâlî G 187/130/5

"Kara dağ", şu beyitteki gibi yer adı dışında siyah dağ/yara anlamında da kullanılmaktadır:

Sipâh-ı gussa vü gamdan beni saklar penâhında
Yüzünde hâl-i miskînün gibi bir kara dağum var
Hayâlî G 183/123/4

Karaferye

Vasfî, Cafer Bey'e sunduğu bir kasidesinde fakirlikten dolayı çok sıkıntı çektiğini belirtip Karaferye'de bir memuriyet talep eder. Eğer lutf edip parmaklarını yazmak için oynatırsan benim yazımın Karaferye'ye gelmesi kesinleşir, diyerek Cafer Bey'den yardım ister:

Bu mukarrerdür *Karaferye*'ye takrîrüm gelür
Ger idersen lutf idüp tahrîr-i tahrîk-i benân
Vasfî K 7/42

Karatova

Karatova ismi, Âşık Çelebi'nin bir beytinde geçer. Şair, *"Karatova"* ile *"kara"* arasında cinas yaparak kara kâfirlerin Karatova'ya hakim olamayacaklarını söyler. Kâfir-Müslüman tezadının söz konusu olduğu beyitte, kâfir ile kara renk arasında ilgi vardır:

Gazâdur bu da başka andan el virür müselmâna
Kara kâfir niçe bir hâkim ola *Karatova*'ya
Âşık K 13/38

Novigrad

Novigrad, Mezâkî'nin bir beytinde Uyvar kalesiyle birlikte yer alır. Her iki kalenin de çok sağlam olduğu söylenir:

Uyvâr u *Novigrad* gibi sad-hısn-ı hasînün
Kim her biri bir kal'a-i zîbende binâdur
Mezâkî K 14/70

Peç

Peç, Âşık Çelebi'nin bir kasidesinde, Peç kalesi şeklinde geçer:

Gerek himmet ki Câbülkâ vü Câbülsâ ola râmun
Ne minnet *kal'a-i Peç* fethine teshîr-i Malta'ya
Âşık K 13/19

Siroz (Serez)

Siroz (Serez) ismi buralı bir şair olan Vasfî'nin bir tarih kıtasında yer alır. Rodos fethine tarih düşüren şair, bu tarihi kendisine Sirozlu bir ay yüzlünün ilham ettiğini söyler:

Bir *Sirôsî* mâh-peyker bana ilhâm eyleyüp
Didi tarîh-i latîfin çak *Rodos* üstine (902/1496-97)
Vasfî Kt 1/4

Uyvar

Uyvar, Mezâkî'nin şiirlerinde Uyvar kalesinin fethi münasebetiyle yazılan tarih manzumelerinde görülür. Kâfir kırılıp çok güçlü olan Uyvar ve Novigrad kaleleri Tanrı'nın lütfuyla ele geçirilmiştir. Şiirin başlığından öğrenildiğine göre, kaleyi Ahmed Paşa fethetmiştir: *"Der-Sitâyiş-i Ahmed Paşast der-Feth-i Kal'a-i Uyvâr"*.

Kâfir kırılup *kal'a-i Uyvar* ele girdi
Bu feth ü zafer ser-ber-i eltâf-ı Hudâ'dur
Mezâkî K 14/12

Uyvâr u *Novigrad* gibi sad-hısn-ı hasînün
Kim her biri bir kal'a-i zîbende binâdur
Mezâkî K 14/70

Mezâkî, Uyvar fethine şu iki tarihi düşürmüştür:

Ey Mezâkî didi târîhini ehl-i himmet
Sa'y-ı Ahmed Paşa *Uyvâr*'ı *Macar*'dan aldı (1084/1673)
Mezâkî Tr 1/5

Bi-avnillâh kâfirden alındı kal'a-i *Uyvâr* (1083/1672-73)
Mezâkî Tr 5/1

Üsküp

Yenice-i Vardar doğumlu olan Hayretî, bir beytinde *"Üsküp"* şehriyle onun ortasından geçen *"Vardar"* nehrine yer verir. Şair, Üsküp şehrini başıma dar edip göz yaşlarımı Vardar gibi akıtma; lütfedip gel, beni bırakıp gitme diye sevgiliye yalvarır. Beyitte, şairin göz yaşlarını Nil gibi görmediği bir ırmak yerine, yanı başında akıp duran Vardar nehrine benzetmesi dikkate değer. Hayretî, hıçkıra hıçkıra ağlayan, konuşmaya dermanı kalmadığından kesik kesik, zar zor konuşan âşığın hâlini ikinci mısrada dört kısa cümle ile dile getirir. Beyit, şairin çevresine duyarlılığını aksettirmesi yanında, kısa cümlelerle yakaladığı söz-anlam-vezin

uyumu ve ritmik yapı bakımından da önemlidir. Beyitte çok sade bir dil kullanımı vardır:

Hayretî'nün başına *Üsküp* şehrin tar idüp
Gözleri yaşını *Vardar* itme lutf it gitme gel
Hayretî G 245/5

Rumeli şairleri arasında şiirde Üsküp şehrine en fazla yer veren şairin İshâk Çelebi'dir. Üsküp doğumlu olan ve kaynaklarda da Üsküplü İshâk Çelebi diye tanınan şairin, şiirlerinde buradan fazlaca bahsetmesi yadırganacak bir durum değildir. İshâk Çelebi, çeşitli şiirlerinin beyit ve bentleri arasında Üsküp'e yer verdiği gibi, *"Şehrengîz-i Mahbûbân-ı Vilâyet-i Üsküb"* başlıklı 105 beyitlik müstakil bir şiir de yazmıştır. Mesnevî şeklindeki şiirde Üsküplü altı kişiyi anlatan şair, onların önce çeşitli vasıflarından söz eder, sonra da isimlerini redif yaparak birer gazelle tanıtır.

Bilindiği üzere şehrengîzlerin asıl konusu bir şehir değil; o şehrin güzelleridir. Ancak, yine de bu tür eserlerde, az da olsa, şehirle ilgili bilgiler de yer alabilir. Üstelik her şehir için de şehrengîz yazılmaz. Şairler kendileri için özel bir anlamı olan, yakından tanıyıp bildikleri yerler için bu tür eserler yazarlar. İshâk Çelebi, Üsküplü olduğundan onun burası için bir şehrengîz yazması önemlidir. Şair söz konusu manzumesinin sonunda, Üsküp hakkında da kısaca bilgiler verir:

Bahar mevsimi gelmiş, Üsküp bir cennete dönmüştür. Üsküp'ün gönüllerin sevgilisi, canlar safası olan gönül alıcı güzelleri/gençleri pek çoktur. Her biri can dostu, gönüller sevgilisi pehlivanlardır. Ama bunların hepsine yer vermek mümkün olmadığından altı tanesini seçip tanıtabilmiştir:

Diyeydün kim behişt olmışdı *Üsküb*
Bahâr ile şu resme zeyn idi hûb
İshâk Şhr 2/15

Bu şehrün gerçi çokdur dil-rübâsı
Gönüller sevgüsi cânlar safâsı

Ki her biri inen mahbûb-ı cândur
Gönüller sevgüsi gey pehlevândur

Ve lîkin muhtasar çün oldı matlûb
Güzîn itdük olardan altı mahbûb
İshâk Şhr 2/97-99

Üsküp için bir şehrengîz yazan İshâk Çelebi, başka şiirlerinde de buradan bahseder. Tabii ki bunda onun Üsküplü olmasının rolü büyüktür.

Üsküp'ün güzellikleriyle âşıkları öldüren güzelleri vardır:

Bir yer var imiş dilberi âşık-küş olurmış
İshâk yüri gidelüm *Üsküb* olacakdur
İshâk G 48/5

İshâk Çelebi, Üsküp'ün servi boylu, gümüş tenli dilberlerini göstermek; Rumeli dilberlerinin hepsini bir yere toplayarak onlarla birlikte içip sarhoş olup yakasını veya üstünü başını parçalamak ister. Buradaki sarhoşluğun sebebi içki ile birlikte dilberlerin âşığı büyüleyici güzelliği olmalıdır:

Kanı İshâk ki ana gösterelüm yerlerini
Üsküb'ün şol güzelüm serv-i semen-berlerini
Bir yere cem' idelüm *Rûmili dilberleri*ni
Mest-i lâ-ya'kıl olalum yakalar çâk idelüm
İshâk Mr 3/7

Bak, gör İshâk! Üsküp'ün gençleri o kadar güzeldir ki meleklerin güzelliği, bu gençlerin yanında gölgede kalır, onlar kendi güzelliklerini burada sergileyemezler, diyen şair; iki defa tekrarladığı "gör e" ünlemiyle Rumeli şairlerince fazlaca kullanılan bir söyleyiş özelliğine de yer verir:

Gör e İshâk gör e Üsküb'i virmez feleğe
Meleğe yer komadı şehrimizün oğlanı
İshâk G 282-7

İshâk Çelebi, Üsküp'te ortaya çıkan bir güzelin yine bütün Üsküp halkını saçlarının zincirine dizip kendisine kul/âşık ettiğini söyler. Yine dediğine göre Üsküp'te aynı durum daha önce de meydana gelmiş olmalıdır. Şair bunun yalan olmadığını belirtmek için gerçekten işittim der. Aynı zamanda buradaki gerçek kelimesi, gerçekten işittim yanında, hayâlî, uydurma değil; gerçek bir güzel anlamına da gelir. Bütün Üsküp halkının o güzelin etrafında toplanması sonucunda kıyamet kopmuş gibi bir kalabalık meydana gelmiştir:

İşitdüm yine bir gerçek kıyâmet dil-rübâ kopmış
Saçı zencîrine dizmiş kul itmiş cümle *Üsküb*'i
İshâk 308/290-4

İshâk Çelebi, Üsküp hakkında bir de gazel yazmıştır. O, söz konusu gazelinde Üsküp'ü görmeyenlerin hayatlarını boşuna harcamış olduğunu düşünür. Üsküp şehrinden geçen Vardar nehri cennetin yüzü suyudur; Üsküp gibi Vardar'ı görmemek de üzücü bir durumdur. Üsküp'ün baharı çok hoştur; oranın baharını övmeye lâyık olması için bulutlar goncaların ağzını yağmurla yıkar. Buradaki fırsatı değerlendirip kişi yarini şimdiden bulup yarını beklememelidir. Karadağ'daki Akpınar'ı andıkça göz yaşı gece gündüz akar. Şairin son beyitte Üsküp yerine kendisini övdüğü gazeli şudur:

Âh ol kişiye kim geçüre rûzgârını
Görmek müyesser olmaya *Üsküb diyârı*nı

Enhâr-ı cennetün yüzi suyı degül midür
Farzâ ki öğmedün tutalum *Vardar*'ını

Yusın sehâb goncanun ağzın gülâb ile
Tâ lâyık ola öğmeğe anun bahârını

Ayş ide gör felek seni ferdâya salmasun
Yârin şikâr iden bu gün anar mı yarını

Yaşum ocağına gice gündüz revân olur
Andukça *Karadağ*'daki ol *Akbınar*'ını

Bî-ihtiyâr âdemün ağzı suyı akar
İshâkun anma a gazel-i âbdârını
İshâk G 322

İshâk Çelebi, Üsküplü olduğuna göre, onun şu beyitte şehrimiz diye bahsettiği yer, her hâlde Üsküp'tür:

Ol nigârun çeşmi âfet gamzesi gammâz imiş
Şehrümüz dilberlerinden cümleden mümtâz imiş
İshâk G 112/1

Âşık Çelebi, tezkiresinde Manastırlı Zuhûrî'den bahsederken onun Üsküp hakkındaki şu beytine de yer verir. Şair, ey efendim, ölmeden önce bir de Üsküp'ü gör; buranın güzellerini başka yerde bulamazsın diyerek Üsküp'ü ve güzellerini över:

Gerçi bir yirde bulınmaz bu diyârun hûbı
Hele ölmezsen efendi göresin *Üsküb*'i[112]

Rumeli'de bir seyahat yapan Ravzî, bir gazelinde Üsküp'ü Bursa'ya benzetir:

Eğerçi *Rûmili*'dür bu güzeller bî-nihâyetdür
Bana hep cümlesinden yeğ gelür hüsnün temâşâsı

Şeh-i devrâna söylen bâz-ı himmetle şikâr itsün
Nihâyetsüz geçer *Rûmilleri*'nün kazı turnası

Temâşâ eyle *Üsküb*'i ne zîbâ şehr olur ol kim
Münâsibdür eğer dirsem ana *Rûm*'un *Burusa*'sı[113]

---

112 Âşık Çelebi 1994: 908.
113 Aydemir 2002: G 633/3-5.

Sâbit, aşağıdaki beytinde Üsküp adına yer vermekle birlikte burada şehrin herhangi bir özelliğine değinmez:

İnân-azmini atf itdi sonra *Üsküb'*e
Elinde hançer-i nusret belinde tîğ-i cihâd
Sâbit K 7/38

Vardar

Şiirlerde Vardar[114] şehri daha çok Vardar Yenicesi şeklinde Yenice şehriyle birlikte yer alır. Tek başına kullanıldığında "Vardar nehri"ni ifade eder.

Hayâlî Bey'in şu beytindeki *"Vardar"* ismi, şehir anlamındadır. Şair, Vardar ilinde itikâfa, oturmaya başlayalı kendisini Türkistan'a hakan olmuş gibi görür. Hayâlî'nin söylemek istediği, her hâlde, çok sayıdaki Türkler ile buranın büyük bir Osmanlı şehrine dönüştüğü ve burada kendisine büyük saygı gösterildiğidir:

Ey Hayâlî ideli *Vardar* ilinde i'tikâf
Kendümi gûyâ ki Türkistân'a hakan eyledüm
Hayâlî G 292/45/5

Yenice

Yenice şehri daha çok Yenice-i Vardar veya Vardar Yenicesi olarak bilinir. Rumeli şairlerinden Usûlî burada doğmuştur. Şair, doğum yeri hakkında 190 beyitlik mesnevî şeklinde bir *"şehrengîz"* yazar. O, her yeri gezdiği hâlde en çok Yenice'yi beğendiğini, Yenice'nin Vardar'da olduğunu, buranın dünyada eşi benzerinin bulunmadığını söyler. Şiirinde Yenice şehrinin güzellikte her biri birer server olan dilberlerini anlatacağını belirtir:

Kulun seyr eylemişdir Rûm'u Şâm'ı
Beğendi lîk bir âlî makâmı

Yenice şehridir Vardar içinde
Ki misli ne Hıtâ'da var ne Çin'de
Usûlî Mes 5/21-22

*Yenice şehri*nün dilberlerini
Serîr-i hüsnde serverlerini
Usûlî Mes 5/94

Usûlî, manzumesinin devamında Yenice'nin kültür bakımından ne kadar ileri bir şehir olduğunu şu şekilde anlatır:

Yenice'nin içi sipahiler, ulular ve güzel yüzlü beyzâdelerle doludur. Tanrı o şehrin halkına nazar etmiştir; her biri cihan filozofudur. Bunlar arasında birçok âlim ve kâmil kişiler vardır. Hepsi hüner sahibi, bilgili, marifetli aydın kişilerdir; içlerinde hiç cahil yoktur. Şehrin içi ay yüzlü, peri-sûretli güzellerle süslenmiştir.

---

114 Vardar kelimesinin anlam ve etimolojisi hakkında bkz: Hamzaoğlu 2000: 15-23.

Güzeller âşıklara birer değişik hâl vermiştir; burada şiirler, gazeller okunmaktadır. Bilgin veya sanatkâr veya zanaatkâr herkesin işi gücü sevgi ve muhabbettir. Halkın yarısı Vâmık gibi âşık, yarısı da Azrâ gibi ma'şûktur. Usûlî de bu güzellerden birini sevmektedir:

İçi dolu sipâhîler ulular
Nice beğ-zâdeler yüzü sulular

Nazar kılmış Hüdâ ehline anın
Kamusu feylesofudur cihânın

İçinde âlim ü kâmilleri çok
Kamu ehl-i hüner bir câhili yok

Derûnı zeyn olmış hûblar ile
Perî-peyker güzel mahbûblar ile

Virüp âşıklara hâlet güzeller
Dinilür şi'r ü okunur gazeller

Gerek ârif gerekse ehl-i hırfet
Hemân san'atları mihr ü muhabbet

Kimi âşık kimisi ma'şûk olmış
Kimi Azrâ kimisi Vâmık olmış

Kulun dahi sevüp bir pâdişâhı
İderdüm derd ile dün ü gün âhı

Usûlî Mes 5/23-30

Yenice hakkında yukarıdaki şehrengîzi yazan Usûlî, halk şiirine yakın çok sade bir dille yazdığı dört bentlik bir koşmasının ilk bendinde, Yenice'den esen seher yeliyle dertleşir:

Yenice'den esen seher yelleri
Bana Sultân Mustafâ'dan haber vir
Unutdı mı gurbetdeki kulları
Bana Sultân Mustafâ'dan haber vir

Usûlî Koşma 10/1

Belgrat için iki şehrengîz yazan Hayretî'nin Yenice için de bir şehrengîzi vardır[115].

---

115 Çavuşoğlu 1976: 81-100.

Zigetvar

Âşık Çelebi, *"seg"* ile *"segbân"* kelimesi arasında cinas yaptığı bir beytinde Zigetvar şehrinden bahseder. Zigetvar'da köpeklerden başka derdini anlatabilecek kimseyle karşılaşmanın mümkün olmadığından yakınır:

Siketvâr'un *seg*idür varsa serdârını *seg*bânun
Külehdârunla havfun ile derdin kime ağlaya
Âşık K 13/17

RUMELİ'DE NEHİRLER

Rumeli şairleri, Rumeli'de yer alan *"Tuna, Tunca, Vardar"* gibi nehirler hakkında çeşitli şiirler yazarlar. Genellikle bu nehirler, göz yaşının benzetileni olur. Bunun yanında *"Arda/ard a, Sava/sav a"* gibi tevriyeli kullanımlara da yer verirler.

Arda

Şiirlerde *"Arda"* nehrinin Meriç ve Tunca ile birlikte ihâm-ı tenâsüplü olarak kullanıldığı görülür. Arda, *"bilâdiye"*[116] türüne benzer şekilde, nehir adını da çağrıştıracak şekilde *"ard a: kolunu ardıver, dolayıver, sarıver"* anlamlarıyla da şiire girer. Buna *"Sava"* da *"sav a: gönder, uzaklaştır"* anlamlarıyla katılır. Söz konusu kelimeler beyitte nehir adından çok fiil olarak yer aldığından, küçük harflerle yazılmışlardır.

Mesîhî; Edirne şehrengîzinde Meriç nehri kadar bol miktarda göz yaşı döksen de güzellerden bir tanesi bile kolunu senin boynuna artmaz, derken *"ard a"* kelimesiyle *"Arda"* nehrini hatırlatıp ihâm-ı tenâsüp yapar:

Gözün yaşı *Merîç* olsa nazarda
Ne mümkin biri kol boynuna *ard a*
Mesîhî Şehrengîz B 68

Mesîhî şehrengîzdeki bu buluşunu Meriç'e Tunca'yı da ilâve ederek aşağıdaki şekilde tekrarlar:

İki gözüm *Meriç* ü *Tunca* gibi her yana akma
Kolını boynuma *ard a* yeter salındun ellerle
Mesîhî G 232/2

Sâbit, divanında tek beyit olarak geçen bir şiirinde, Mesîhî'nin g azelindeki söyleyişi neredeyse iktibas/intihâl çerçevesinde tekrarlar; şu farkla ki, Sâbit beyte *"Arda"* gibi *"Sava"* kelimesini de benzer özellikte ilâve ederek Mesîhî'deki söz sanatını bir adım ileriye götürür:

---

116 Kurnaz 1995: 299-316.

İki gözüm *Meriç Tunca* gibi bir yana meyl itme
Kolunı boynuma *ard a sav a* yanundan ağyârı
Sâbit B 56

Tuna

Rumeli coğrafyasında yer alan unsurlardan birisi olan *"Tuna"* nehri, pek çok beyitte çeşitli sebeplerle yer alır. Hayâlî, ne kadar çok ağladığını belirtmek için göz yaşlarını Tuna suyuna benzettiği beytinde, hey kâfir diye seslendiği güzelin kendisini ağlatmaması için yalvarır. Güzelin rakibi savıp uzaklaştırmasını isterken *"Sava"* ve *"sav a: gönder, kov, uzaklaştır"* şeklindeki söyleyişlerle Tuna ve Sava nehri arasında ihâm-ı tenâsüp yapar:

Tuna suyu gibi yaşum akıtma hey kâfir
Sav a rakîbüni gamzen yeter havâle bana
Hayâlî G 99/5/2

Şiirde başta göz yaşının benzetileni olarak çeşitli sebeplerle Nil, Fırat, Ceyhun gibi bazı nehir isimlerine yer verilir. Pek çok şairde rastlanabilen bu kullanımlar yanında, Âşık Çelebi'nin Tuna nehri ile ilgili aşağıdaki beyitleri oldukça önemlidir. Bazı şairlerin Nil gibi ömürlerinde belki de hiç görmedikleri bir nehre şiirlerinde yer vermeleri hazır bir malzemeyi yeniden işlemektir. Ancak Âşık Çelebi'nin aşağıdaki beyitleri, onun etrafında dolaştığı, bizzat gördüğü Tuna hakkındaki değişik gözlemlerini dile getirmesi bakımından dikkate değer. Eğer şair Rumelili olup Tuna'yı görmeseydi her hâlde şiirlerinde Tuna'ya bu kadar çok yer vermezdi.

Âşık Çelebi, şu beytinde kanlı gözyaşını coşkun akan Tuna'ya benzeterek kendi hâliyle Tuna arasında benzerlikler kurar. Şairin/âşığın göz yaşlarıyla sahraların lâle bahçesi gibi kızarmasına şaşmamak gerekir. Çünkü bahar mevsimi gelmiş; Tuna kanlı göz yaşı gibi bulanık akmaya başlamıştır. Bilindiği üzere lâle baharda açar ve kırmızıdır; ırmaklar da baharda selle birlikte coşup taşar:

N'ola kanlu yaşumdan deşt ü sahrâ lâle-zâr olsa
Bahâr oldı yine *Tuna* aka başladı bulanık
Âşık G 77/3

Âşık Çelebi'nin şu beyti de anlamca aşağı yukarı aynı olup bahar mevsiminde Tuna'nın coşkun akışıyla ilgili gözlemlerine dayanır. Coşkun bir şekilde akan gözyaşlarını Tuna'ya benzetir:

Taşdı bulandı aşk ile yine deli gönül
Evvel bahârda sanasın cûy-ı *Tuna*'dur
Âşık G 103/2

Bir beyitten Tuna'da yelkenli küçük gemi ve kayıklarla çeşitli şenlikler yapıldığını öğreniyoruz:

Yelkenlilerle şayka tonat *Tuna* seyrin it
Göster bu bahr-i ahzara yelken toru nedür
Âşık G 103/3

Âşık Çelebi, Tuna'da gümüş bedenli güzellerin yüzdüğünü görünce ırz u namusu suya salıp hemen Tuna nehrine atladığını söyler. Tuna ile *"tune'l-betûne"* arasında cinas vardır. Buradaki "Âşık" aynı zamanda şairin mahlasıdır:

Âşık görince *Tuna*'da sîmîn bedenleri
Sal ırzı sen de suya ki tune'l-betûnedür
Âşık G 103/5

Âşık Çelebi iki beytinde Tuna nehrini Ali Pürtek isimli kaptanla birlikte anar. Tuna'nın ona dar geldiğini; onun deryaya gönderilmesi gerektiğini söyler. Söz konusu şu beyitlerde Tuna hakkında önemli herhangi bir özelliğe değinmez:

Nebî âlini teşbîh eylemişdür keştî-i Nûh'a
Alî Pürtek kapudanına n'ola nehr-i *Tuna*'ya
Âşık K 13/27

Sulı segün suda yatar meseldür mâ-tekaddümden
Alî Pürtek *Tuna*'da yüz yumaz sal anı deryâya
Âşık K 13/28

Divanında Tuna hakkında yukarıdaki beyitleri yazan Âşık Çelebi'nin, Meşâirü'ş-Şuarâ isimli tezkiresinde, Tuna redifli bir kasidesi vardır. Şiirin matlaı şudur.

Gâh gönlüm gibi cûşân u hurûşândur *Tuna*
Gâh göğsüm gibi nâlân u girîvândur *Tuna*[117]

Âşık Çelebi, söz konusu eserinde bu kasideden önce şu beyti de kaydederek Tuna'nın Rumeli için çok önemli olduğunu belirtir:

Rûmili'nün âb-ı rûyıdur *Tuna*
Sularun hod yüzi suyıdur *Tuna*[118]

Mezâkî de bir kasidesinde herhangi bir özelliklerine değinmeden Tuna ve Turla suyuna yer verir. Övülenin bu suları geçtiğini söyler:

Tuna vü *Tûrla* suyın devlet ile itdi güzâr
Çeşm-i mihr ü meh olursa ne aceb hayrânı
Mezâkî K 9/14

---

117 Âşık Çelebi 1994: 91. Şiirle ilgili bir değerlendirme için bkz: Kılıç 1999: 32-48.
118 Âşık Çelebi 1994: 91.

Tunca

Mesîhî yazmış olduğu Edirne şehrengîzinin bir beytinde, Tunca nehriyle ilgili gözlemlerini aktarır:

Soyınup *Tunca*'ya girer güzeller
Açılur ak göğüsler ince beller
Mesîhî Şehrengîz b 63

Mesîhî aşağıdaki beytinde Tunca ile birlikte Meriç ve Arda nehirlerine de yer verir. Şair iki gözüm diyerek sevgiliye seslendiği beytinde, sevgilinin Meriç ve Tunca gibi bir o tarafa, bir bu tarafa akıp başkalarına meyletmemesini ister. Başkaları ile bu kadar gezmen yeter, kolunu biraz da benim boynuma art, derken *"ard a"* söyleyişiyle *"Arda"* nehrini hatırlatarak ihâm-ı tenâsüp yapar:

İki gözüm *Meriç* ü *Tunca* gibi her yana akma
Kolunı boynuma *ard a* yeter salındun ellerle
Mesîhî G 232/2

Hayâlî, Tunca'nın kenarına oturup içki içme isteğini, bâde kayığını Tunca'ya karşı çekelim şeklinde ifade eder. Kayığı (keştî) kadehe benzetir:

Keştî-i bâdeyi gel *Tunca*'ya karşı çekelim
Ey diyen Edrinede zevk-i Sitanbul olmaz
Hayâlî G 202/17/5

Vardar

Vardar Yenicesi'nde dünyaya gelen Hayretî, şiirlerinde göz yaşını mübâlağayla *"Vardar"*a benzetir. Sevgiliye yalvaran şair, gözümün yaşını Vardar gibi akıtma, der. Buradan uzak kaldığında, hasretini dile getirip acaba Vardar'ı bir daha görebilecek miyim, diye sorar. Şairin memleketiyle ilgisinden dolayı Vardar'a ayrı bir önem vererek şiirlerinde tekrarladığı anlaşılmaktadır. Onun Vardar hakkındaki şu üç beyti, anlamca birbirine yakındır:

Hayretî'nün başına *Üsküp* şehrin tar idüp
Gözleri yaşını *Vardar* itme lutf it gitme gel
Hayretî G 245/5

Eşk-i çeşmüm gibi yüz üzre sürünüp niçe gün
Kanda isen seni görem gibi *Vardar* yine
Hayretî G 402/5

Yaşı gözümün eylemedin âlemi deryâ
Ey Hayretî kan ağlayu *Vardar*'ı görem mi
Hayretî G 458/7

Hayretî, önceki beyitlerde Vardar'a olan özlemini ifade ederek bir daha görebilecek miyim diye sorarken şu beytinde artık hasrete dayanamayıp Vardar'a doğru yola çıkmaya niyet eder:

Gam-ı dünyâdan el yumak dilersen Hayretî cehd it
Gözün yaşı gibi yüz üzre var *Vardar*'a azm eyle
Hayretî G 415/5

Üsküp'ü anlatmak, övmek amacıyla bir gazel yazan Üsküplü İshâk Çelebi, şiirinin bir beytinde, şehrin ortasından geçen Vardar nehrinden de bahseder. Vardar'ın övgüye ihtiyacı bulunmadığını, onun cennet nehirlerinin yüzü suyu olduğunu söyler. Bir beytini aşağıya aldığımız söz konusu gazel, şairin memleketi hakkındaki psikolojisini yansıtır:

Enhâr-ı cennetün yüzi suyı değül midür
Farzâ ki öğmedün tutalum *Vardar*'ını
İshâk G 322/2

Mısır, Çin Hıta, Hoten gibi ülke, şehir ve bölge adlarına da şiirlerinde yer veren Rumeli şairleri, Rumeli'ye kendi memleketleri olması sebebiyle ayrı bir değer verip şiirlerinde fazlaca işlerler. Rumeli şeklinde genel ifadeli örneklere ek olarak, yukarıda belirtildiği gibi, Arda, Meriç, Tuna, Tunca, Vardar şeklinde nehir; Alman, Bulgar, Eflak, Boğdan, Frenk/Frengî, Leh, Nemçe, Yunan gibi millet; Belgrad, Saraybosna, Saray, Edirne, Hersek, Komaniçe, Karaferye, Peç, Siroz (Serez), Eğri, Erdel, Üsküp, Vardar Yenicesi, Zigetvar gibi şehir vb. Rumeli'ye ait yerleri şiirlerine konu yaparlar. Ayrıca ilk örneklerini onların verdiği ve Rumeli şehirleri için yazılmış şehrengîzleri vardır. Dolayısıyla onların yaşadıkları çevreyi şiirlerinde taşıdıkları söylenebilir.

RUMELİ KÜLTÜR VE COĞRAFYASININ ŞİİRE ETKİSİ

Önceki bölümde Rumeli coğrafyasının şiire nasıl konu edildiği örneklendirilmişti. Aşağıda, Rumeli şairlerinin yaşadıkları coğrafya ile bu coğrafyadan kaynaklanan kültür unsurlarının, onların şiirindeki yansımaları üzerinde durulmuştur.

RUMELİ ŞAİRLERİNİN ŞİİRLERİNDE İSEVÎLİK İZLERİ

Rumeli şairleri, içinde bulundukları coğrafyanın bir özelliği olarak Avrupa'daki, gayr-i Müslim denilen halkla iç içe yaşadılar. Bunun sonucunda söz konusu halkla yakın ilişkiler kurarak onları yakından tanıdılar; onlar hakkındaki gözlem, düşünce ve değerlendirmelerini, az veya çok, şiirlerinde dile getirdiler. Rumeli veya Avrupa kültürü diyebileceğimiz bu hususların ağırlık merkezini, Avrupa'da yaygın olarak görülen Hıristiyanlık dinine ait çeşitli inanç ve uygulamalar oluşturur. Buna bağlı olarak, Rumeli coğrafyasında daha yoğun biçimde yaşanan, öncelikle kilise ve onun etrafında gelişen Hıristiyanlık inanç ve kültürünün izleri, Rumeli şairlerinin şiirlerinde fazlaca yer alır.

Kilise veya aynı anlamdaki deyr ve bunlara bağlı olarak papaz, rahip, aziz, İsa, Meryem, zünnâr, haç, erganun vb. geniş bir kelime kadrosuna dayanan şiir örnekleri, Rumeli şairlerinde çokça rastlanan bir unsur olarak karşımıza çıkar.

Şüphesiz benzer kelime kadrosuna başka şairlerin şiirlerinde de birer ikişer örnek bulunabilir. Ancak Rumeli şairleri, çevrelerinde yaşanan, her gün görüp duydukları, bildikleri, yakından tanıdıkları bu hususlarda, diğer şairlere göre, çok daha fazla şiirlerinde yer verirler.

Divan şairleri sevgilinin bir sıfatı, benzetileni olarak kâfir kelimesini kullanırlar. Rumeli şairleri için bu benzetme sıradan bir benzetme olmanın yanında, bir gerçeğin de ifadesidir. Çünkü şiirde kâfir diye nitelendirilen güzellerin bir kısmı Rumeli'de yaşayan bu gayr-i Müslim kimselerden olmalıdır. Eledo, Afo, Mihail gibi bir iki isim dışında (bu isimler de Rumeli'deki diğer milletlere aittir) övülenin ismine yer verilmezse de şiirde söz konusu edilen güzelin, sevgilinin kiliseye gittiğinden bahsedilir. Âşık, sevgiliye İsa, Meryem veya azizler aşkına diye yalvarır. Eğer bu güzel Müslüman birisi olsaydı yalvarırken kurduğu cümleler daha başka olurdu.

Sonuç olarak onların bu konuları şiirlerinde fazlaca işlemeleri, yaşadıkları yerlerle yakından ilgili bir durumdur. Ayrıca onların çevreleriyle ilgilendikleri, diğer milletlerle aralarında kültürel etkileşimlerin meydana geldiği ve bunun şiire yansıdığı söylenebilir[119]. Aşağıda bu etkileşim sonucunda Hıristiyanlık kültürü etrafında yazılmış şiirler üzerinde durulmuştur. Örnekler metinlerin bir kısmı,

---

119 Başka bir çalışma yapılarak bu etkileşimin diğer boyutu olan Türk edebiyatının Avrupa edebiyatına etkileri de tespit edilebilir.

aynı zamanda meselâ kilise, rahip, zünnar vb. birden fazla konuyla ilgili bulunmaktadır. Bu tür metinler daha çok hangi bölümle ilgili ise orada işlenmiş, çok gerekli olmadıkça diğer bölümlerde tekrarlanmamıştır.

Kilise (Deyr, Manastır)

Rumeli coğrafyasının etkisi veya Hıristiyanlık kültürü etrafında yazılan şiirlerde en fazla yer alan husus, kilisedir. Bunlar aşağıda çeşitli başlıklar altında örneklendirilmiştir.

Kilise Camileri

Sevgilinin kaşları şekil bakımından mihraba benzer. Âşık için mihrap sevgilinin kaşıdır. Mihrap Kıble yönünü gösterir. Ancak âşığın secdesi yanlış, hatalı olmuştur, çünkü mihrap, Kıble yönünü göstermemektedir, eğridir. Bilindiği üzere fethedilen Hıristiyan topraklarındaki kiliselerin bir kısmı camiye çevrilir ve bunlara kilise camii denirdi. Dolayısıyla bu camiler başlangıçta kilise olarak tasarlandığından mihrap kısımları tam Kıble yönüne denk olmaz, biraz eğrilik bulunurdu. Vasfî aşağıdaki beytinde bu olaya telmihte bulunur. Zaten kaşlar düz değil eğridir. Ayrıca namazda küçük bir hata meydana gelirse "sehiv secdesi" adıyla ilâve secde yapılır:

Kaşlarun ben doğru sandum secde kıldum sehv imiş
K'eğrilik olmamağ olmaz *kâfirî mihrâb*da
Vasfî G 78/2

Hayâlî Bey puta benzettiği güzeli sevip onun yüzünü kıble edindiğini söyler. Güzelin kaşlarını, şekil yönünden mihrâba benzetir. Buradaki kâfirî mihrab sözüyle kastedilen hem güzelin kaşının siyahlığı (kâfirliği), hem de sonradan camiye çevrilen kiliselerdeki mihrapların tam kıble yönüne denk gelmemesi olmalıdır:

Bir sanem sevmiş Hayâlî kıble edinmiş yüzin
Bir ser-âmed *kâfirî-mihrâb* kaşı var imiş
Hayâlî G 214/5/5

Şair puta benzettiği Hıristiyan güzelinin kaşlarını şeklinden dolayı mihraba benzetir. Onun kaşlarını pusulaya benzeterek kıbleyi gösteren kaşlarının doğuya meyilli olduğunu söyler. Pusula normalde kuzey-güneyi gösterir. Kıble-nümâ denilen Kıble yönünü gösteren pusulanın ibresi biraz doğuya meyillidir. Şair beyitte bunu ifade ederken aynı zamanda camiye çevrilen kiliselerin mihrabının Kıble yönüyle uyuşmamasına da işaret eder gibidir:

Ebruvân-ı büt-i tersâya mı ikbâl eyler
Şarka mâil görinür kıble-nümâ mihrâbı
Sâbit G 345/3

Kiliselerin tam olarak Kıble yönünü göstermemesi veya cami için kullanılmaya elverişli olmaması, eskimesi vb. gibi bir nedenle fethedilen

yerlerdeki kiliselerin camiye çevrildiği görülür. Rumeli şairleri şiirlerinde bu olaylara çeşitli sebeplerle yer verirler. Mezâkî, şu beytinde bir kilisenin yıkılıp yerine cami yapıldığını anlatır. Kafirlerin kilisesi yıkılıp cami yapılmış, içine camiye uygun biçimde güzel bir minber yerleştirilmiştir:

Kilîsâsın yıkup kâfirlerün câmi' binâ oldı
Cevâmi' içre minber zîb-i bünyâd olduğın gördük
Mezâkî K 19/12

Hayâlî Bey'in şu beytinde de içi resimlerle dolu kilisenin Kudüs Camiine (Mescid-i Aksâ) veya kutsal bir camie çevrilmesine işaret edilir. Burada kilise olarak düşünülen şairin kendi bedenidir. Dolayısıyla bedenini kiliseden camie çeviren şair, şeytana benzettiği nefsini de meleğe dönüştürmek ister:

Câmi-i Kuds eylesem bu deyr-i pür-eşkâlimi
Kudret el virse firişteh eylesem şeytânımı
Hayâlî G 408/35/4

Camide namaza çağrı için ezan okunurken kilisede de çan çalınır. Şair hüsn-i talil yoluyla bu olaya işaret ederek, kilisenin kapısı üzerinde çanlar çalınıyor sanmayın; yıkılacağını bildiği için kiliseye matem ediyor, der. Kilisenin yıkılıp yerine cami veya başka bir bina yapılacağına işaret edilir:

Der-i deyr üzre subh u şâm çanlar çalınur sanman
Bilüp yıkılacağın mâtem eylerler kilisâya
Âşık K 13/15

Ziyâî bir tarih manzumesinde, Rumeli'deki bir cami inşaatının bir yılda tamamlandığını, bunu gören Müslümanlar sevinirken Yahudi ve Hıristiyanların üzüntüden başlarının döndüğünü söyler:

Câmi'ün bünyâdı bir yılda tamâm oldı kamu
Şâd olup mü'minler oldı gebr ü tersâ ser-nigûn
Ziyâî Tarih 9/3

Mezâkî şu beytinde de övdüğü kimsenin, putlar evini (beytül-esnâm, kilise) yıkıp Müslüman yurdu hâline getirdiğini ifade eder. Ne kadar puthane varsa hepsinin camiye çevrildiğini, mahfillerinde Kur'an okunarak buraların şereflendiğini söyler. Burada kilisenin camiye çevrilmesi yanında, fethedilen yerlerin İslâmlaştırılması da söz konusudur:

Beytü'l-esnâmı yıkup eyledi dâr-ı İslâm
Zîb-i tâc-ı şeref itdi güher-i îmânı
Mezâkî K 9/38

Ne kadar var ise *büt-hâne cevâmi' oldı*
Eyledi zîb-i mehâfil şeref-i Kur'ân'ı
Mezâkî K 9/39

Mezâkî başka bir beytinde de putları seven bâtıl topluluğu kırmak için elinde Hakk'ın kılıcı gibi keskin bir kılıç, gürz olsun, diyerek putların kırılmasına işaret eder:

Kırmak içün gürûh-ı sanem-hân-ı bâtılı
Destünde tîğ-i Hak gibi samsâm isterin
Mezâkî K 15/12

Kâfirlerin puthanesi Tanrı'nın yardımıyla yerle bir edilir:

Hamdü lillâh ki yine sadme-i avn-i Bârî
Eyledi zîr ü zeber bütkede-i küffârı
Mezâkî K 18/1

Kâimî de şu iki beytinde Hıristiyan memleketlerinin fethedilerek kiliselerin camiye çevrileceğini söyler:

Çok *kilîse mescid oldı* dîn-i İslâm'dur bugün
Nefyile isbât içinde zât-ı Mevlâm'dur bugün
Kâimî Trc 1/14/2

Açılur bunda çok şeytân ola câmi' nice deyrân
Bu âlem hep olur hayrân zebûn mât ola tersâlar
Kâimî K 2/37

Hayır İçin Kilise Yapımı

İslâm inancında varlıklı kimseler cami, sebil gibi kalıcı bir hayır eseri (hayrât) yaparak sevap kazanmak ister; buna gücü yetmeyenler de ilgili hayırlara imkân dahilinde yardımda bulunurlar. Benzer bir duruma işaret edilen şu beyitte, hayır eseri olarak meyhane ve kilise yaptırılması tavsiye edilir. Malını düşmanlara bırakma; git bir hayır yaparak meyhane ve kilise inşa et, denilir. Bunların tavsiye edildiği kişi her hâlde Hıristiyan birisidir; çünkü Hıristiyanlıkta şarap yasak değildir. Müslüman bir kişiden buna karşılık olarak sebil ve cami yaptırması beklenir:

Yürü var *meykede bünyâd kılup deyr eyle*
Kendi mâlun koma düşmanlaruna *hayr eyle*
Hayâlî G 368/51/1

Gelenekte gönül Kâbe'ye benzetilir. Gönül almak, Kâbe yapmaya; gönül yıkmak ise Kâbe yıkmaya denk tutulur. Ziyâî'nin şu beytinde söz konusu edilen güzel Hıristiyan olduğu için, âşığın gönlünü alması, onu memnun etmesi olayı kilise yapmak şeklinde yorumlanır:

Gönlüm alsun o sanem *hayrına bir deyr itsün*
Bir nefes gönlüme değmen ki alan hayr itsün
Ziyâî Beyit21/1

Kilisede İbadet

Şairler, genellikle zâhid, vaiz, nâsıh bazen de aynı anlamda şeyh diye hitap ettikleri sofu kimselerle geçinemez, onları çeşitli sebeplerle hep eleştirirler. Bu eleştirilerden birine yer verilen şu beyitte, ey şeyh sen mecliste kürsü sahibiysen, kürsüye çıkıp halka vaazlarda bulunuyorsan bunda ne var; biz de yalnızlık kilisesinde itikafa çekildik, bizi kınama denir. Eskiden özellikle ramazanın son on gününde, bazı kimseler bir cami köşesine çekilip bayrama kadar orada ibadet ederlerdi. Buna itikâfa çekilmek, bunu yapana da mu'tekif denirdi[120]. Hayretî, itikâf için kendisine cami yerine kiliseyi seçer:

Meclisler içre sen n'ola kürsî-nişîn isen
Ey şeyh biz de mu'tekif-i deyr-i uzletüz
Hayretî G 124/7

Hayretî şu beytinde de kilisede itikaf motifini tekrarlar. Amaç, maksat Kâbe'sine canının kurban olarak gönderdiğini, ancak teninin hâlâ şekil, tasvir, sûret ile dolu olan kilisede itikafa devam ettiğini belirtir. Burada aynı zamanda kiliselerin duvarlarındaki ikona denilen resimlere işaret eder:

Cânumı kurbân iletdi Ka'be-i maksûda dil
Ten dahi bu deyr-i pür-eşkâl içinde mu'tekif
Hayâlî G 224/1/3

Hayretî, şu beyitte yine kiliseyle ilgili olarak vaizi eleştirmeye devam eder. Ey vaiz, kendisine dünya kilisesinde aşk pirinin imam olduğu kimse, put kadar güzelleri bırakıp da sana uyar mı, der. Burada uymak kelimesi hem namazda imama tabi olmak, hem de vaize arkadaş olmak, onunla uyuşabilmek anlamındadır:

Büt-i ra'nâları koyup sana uyar mı ey vâiz
Şuna kim deyr-i dehr içinde pîr-i aşk imâm oldı
Hayretî G 462/2

Şu beyitte İslâm inancı çerçevesinde Kâbe-zemzem ve Hıristiyanlık bakımından da kilise-şarap ilişkisi içerisinde kilisede ibadetten bahsedilir. Şair şöyle der: Biz aşk kilisesinin şarabına susamış bir gönülüz; Kâbe'nin su dağıtıcısı bize neden zemzem tasını sunar ki?

Biz ki dil-teşne-i peymâne-i *deyr-i aşk*uz
Bize sakkâ-yı harem kûze-i zemzem ne tutar
Mezâkî G 67/5

Ey gönül bunca zamandan beri kilisede secde ediyorsun; put evi senin kıblen mi, senin alnının yeri orası mı, niye oraya secde ediyorsun diyen şair, secdenin

---

120 Onay 2000: 263.

Kıble yönüne doğru yapılması gerekirken putların dolu olduğu kiliseye yapılmasını eleştirir:

Bunca zamândur gönül *secde-ber-i deyr*sin
Kıble-i beytü's-sanem nâsıye-gâhun mıdur
Mezâkî G 74/3

Kilise Seyri

Müslümanlar doğal olarak Hıristiyanların ibadet yeri olduğundan, ibadet için kiliseye girmezler; ama, burada ne olup bittiğini de merak ederek zaman zaman kilise seyrine giderler. Aşağıdaki beyitte Müslümanların kilise seyrine gitmelerine yer verilir. Bir güzelin methedildiği beyitte, güzelin dudaklarının can bağışladığı ve bunu görenlerin onu İsa zannettiği söylenir. Ey put kadar güzel olan sevgili, gel bir gün gidip de kilise seyredelim, gözlerinle gör, denilir. Beyitte, İsa peygamberin nefesiyle ölüleri diriltme mucizesine telmih vardır:

Ol leb-i cân-bahş ile küfr ehli Îsâ'dur sanur
Ey sanem gel varalum bir gün *kilîsâ seyri*ne
Ziyâî G 391/2

Cihanın put kadar süslü güzellerini gören Hayretî, aşk ruhbanına mürit oldu, denilen beyitte de aşağı yukarı kilise seyrine benzer bir durum söz konusudur.

Ruhbân-ı aşka yine mürîd oldı Hayretî
Seyr eyleyeli deyr-i cihânun sanemlerin
Hayretî G 377/5

Rumeli'deki diğer milletlerden Hıristiyan bir güzel, Avrupalılara mahsus, Frengî kıyafetiyle kiliseye gider. Bunu gören Müslüman âşık da onun peşinden kiliseye gider. Müslümanların onu kiliseden çıkarmaya çalışması, kiliseye gitmemesi için öğütte bulunması boşunadır:

Revâ mıdur kilîsâdan çıkarmak bir müselmânı
Müselmânlar frengîler geyer bir Rûm cânânı
Hayâlî G 427/73/1

Abdâlların küfür ile îmanı birleştirdikleri söylenen beyitte, kilise küfre; mescit îmana karşılık gelir. Beyitte abdâl olarak nitelenen kişilerin zaman zaman kiliseye de gittiğine işaret edilir:

Küfr ile îmânı yeksân iden abdâllardanuz
Gâh mescidde gehî gebrün kilîsâsındayuz
Hayretî K 5/3

Pervane yanmakta olan bir mum gördüğü zaman bunun Kâbe veya kilise ateşi olmasına aldırmaz, diyen Mezâkî de benzer bir söyleyişle cami ve kiliseyi birleştirir:

Şeb-çerâg-ı *deyr ü Ka'be* n'eydüğin fark eylemez
Çeşm-i pervâne hemân şem'-i fürûzân görmesün
Mezâkî G 350/3

Kilise Resimleri (İkona)

Kiliselerde çeşitli heykellerle ikona denilen resimler yer alır. Şairler çeşitli ilgiler kurarak şiirlerinde kilisenin bu özelliğine yer verirler.

İshâk Çelebi bir beytinde kilise seyrine farklı bir açıdan bakar. Kiliselerde ikona denilen İsa, Meryem resimleri yer alır. Geçici dünyayı kiliseye benzeten şair, mâna ehli sûrete, resme bakmaz, gel kilisenin resimlerine aldanma, der.

*Deyr-i fânî nakşı*na İshâk gel aldanma kim
Ehl-i ma'nî çün bilürsin nâzır olmaz sûrete
İshâk G 278/7

Usûlî, iyi huylu olmayan güzel duvar resmine benzer; ey Usûlî, cansız bir puta benzeyen böyle güzellere gönül verme, derken kilise resimlerine işaret eder:

Hulkı olmayan güzel san *sûret-i dîvâr*dur
Ey Usûlî bir büt-i bî-câna virme gönlüni
Usûlî G 130/5

Mezâkî şu beytinde bizi felek kilisesinin resimlerini seviyor, onlara ilgi duyuyor sanmayın; bizim istediğimiz o resimlerin nakışları, güzellikleridir, der. Resimle ilgili tenâsüp oluşturan sûret, nakş, nigâr gibi tabirlerden, nigâr aynı zamanda sevgilinin benzetileni olur. Sûret-perest ifadesindeki perest, tapmak anlamından dolayı deyr (kilise) ile birlikte puta tapmayı hatırlatır:

Sûret-perest-i deyr-i felek sanmanuz bizi
Tasvîr-i bendi nakş u nigârından isterüz
Mezâkî G 194/5

Mezâkî, sevgilinin kaşlarına secdeyi o kadar çok hayal et ki, kilise içinde mihrabın sûreti gözüne gelsin, gözünde belirsin, der. Sevgilinin kaşı şekil yönünden mihraba benzetilen beyitte, *"sûret, deyr"* kelimeleriyle kilise resimlerine işaret eder gibidir:

Secde-i ebrû-yı yârı ol kadar eyle hayâl
Deyr içinde *sûret-i mihrâb* gelsün çeşmüne
Mezâkî G 377/3

Ey sanem (ey puta benzeyen güzel), puthaneye senin resmini çizselerdi, puthane senin güzellik nurlarının feyziyle dolardı, denilen beyitte, kilise duvarlarındaki resimlere işaret edilir:

Feyz-i envâr-ı cemâlünle tolardı bütkede
Ey sanem *büt-hâne*de *nakş* olsa *tasvîr*ün senün
İshâk G 143/4

Mesîhî, eğer sevgili yüzünün güzelliğini Kâbe'ye resmetseydi; Allah bilir, hacı suret-perest olurdu, derken Kâbe'de resim bulunmadığına işaret eder. Nakş, tasvir ve sûret anlamca ilgili kelimeler hacı ve Kâbe arasındaki tenâsüple tezat meydana getirir. Kâbe'ye giden hacının sûrete tapması beklenemez:

Hak bilür *sûret-perest* olurdı her hâcî eğer
Nakş-ı ruhsârını tasvîr itse dilber Ka'be'ye
Mesîhî G 233/6

Âşık Çelebi de ey Allah'ım resim ve put Kâbe'ye yakışmaz; gönlüm daha ne zamana kadar dilberin sûretinin resmiyle dolsun, der. Resim ve put kiliseye yakışır; Kâbe'de bunlara yer yoktur. Şair burada gönlünü, kalbini Kâbe'ye benzetir. Hiçbir yere sığmayan Allah'ın mümin kişinin kalbine sığdığı hadisine telmih yapar. Nakş, sûret, tasvir ve büt anlamca birbiriyle ilgili kelimelerdir:

İlâhî Ka'be'de *tasvîr ü büt* revâ olmaz
Niçeye dek tola dil *nakş-ı sûret*-i dilber
Âşık K 14/248

Usûlî'nin, mukaddes kalbini başka resimlere, görüntülere yer yapma; onu putlar için mesken hâline getirme, şeklindeki beyti de kilise resimlerini hatırlatır:

Tasvîr-i gayre kılma mahal kalb-i akdesi
Esnâma mesken eyleme beytü'l-mukaddesi
Usûlî G 137/1

Ziyâî şu beytindeki yer adını aynı zamanda eski, terk edilmiş kilise anlamıyla kullanır. Kilise resimlerine işaret eden şair, ey put kadar güzel olan sevgili, zulmünle gönlümü yıkıp sûretini, resmini, yüzünü göstermedin; senin gamınla gönlüm eski bir kiliseye döndü, der. Gönül kiliseye, sevgilinin yüzü de kilisedeki ikonalara teşbih edilir. Kilise harap olduğundan resimler silinip gitmiştir:

Bugün cevrünle gönlüm yıkdun aslâ virmedün *sûret*
Gamunla ey sanem dil hânesi *Eski Kilîsâlık*
Ziyâî G 215/2

Ey konuşan put, kilise içinde senin suretinin resimlerine nazar eyleyenler akıllarını yitirdiler, denilen beyitte, kilise resimlerine işaret edilir:

Deyr içre *nakş-ı sûret*ine eyleyüp nazar
Aklın sanemler ey büt-i gûyâ yitürdiler
Hayâlî G 184/125/4

İshâk Çelebi de Mesîhî gibi düşünür. Dünyayı puthaneye benzettiği şu beyitte, taptığım Tanrı hakkı, cihan puthanesine sûret, şekil, güzellik vermek için o güzel puta benzeyen sevgilim yeter, der. Deyim içerisinde yer alan tapmak fiili aynı zamanda beyitteki büt ile birlikte puta tapmayı da çağrıştırır. Ayrıca kilise resimlerine de işaret vardır:

Bu *cihân büt-hânesi* nakşına sûret virmeğe
Tapduğum Tanrı hakıçün ol büt-i ra'nâ yeter
İshâk G 34/6

Hayretî, kiliseye benzettiği dünyaya güzellik verenlerin süslü putlar olduğunu söylerken kilise resimlerine işaret eder:

Semen-sîmâ güzellerle gönül ayş-ı müdâm eyle
Ki âlem deyrine sûret veren nakş-ı nigâr ancak
Hayâlî G 227/3/4

Şu beyitte, ey Hıristiyan putu olan sevgili, senin gönül alıcı güzelliğin puthanedeki resimler üzerine düşeydi, oradaki şekiller canlanırdı, denilerek kilise resimlerine işaret edilir:

Yüzine ey büt-i tersâ cemâlün pertevi düşse
Bu dilkeş sûretünle cân bulurdı *nakş-ı büt-hâne*
İshâk G 265/3

Hayretî, gözünü kilisedeki resimlere, nakışlara karşı kapattığını, artık bunlardan uzaklaşıp mana âlemine yöneldiğini söylerken kilisede ikonalara işaret eder:

Hayretî yumdum *nukûş-ı deyr-i sûret*den gözüm
Âlem-i ma'nî olursa tan mı seyrânum benüm
Hayretî G 311/5

Kilise resimlerinden bahsedilen beyitte, güzeller konuşan puta benzetilir. Kilise içindeki resimlerin nakşına, süsüne, rengine bakan sanemlerin akıllarını yitirdiği söylenir:

Deyr içre *nakş-ı sûret*ine eyleyüp nazar
Aklın sanemler ey büt-i gûyâ yitirdiler
Hayâlî G 184/125/4

Kilise-Erganun

Kilisede musikî unsuru olarak *"erganun"* çalınır. Hayâlî Bey başta olmak üzere bunu yakından görüp bilen Rumeli şairleri, onu çeşitli şiirlerinde bir malzeme olarak kullanırlar. Âşıklar her hâlde söz konusu sevgilinin Hıristiyan olması sebebiyle kendilerini, feryatlarını, ağlayıp inlemelerini erganûna; dünyayı da kilise veya manastıra benzetirler[121].

Belâ şiirde aynı zamanda muhabbet, aşk anlamına da gelir. Hıristiyan bir güzele âşık olan şair, kendisini aşk veya belâ kilisesinde ağlayıp inleyen bir erganuna benzetir. Ancak söz konusu güzel, her hâlde cansız bir put olduğundan, onun bu feryatlarını duymaz, onunla ilgilenmez:

---

121 Kurnaz 1996: 417.

*Deyr-i belâ*nun oldum âhumla *erganûn*ı
Âh ol bütün elinden feryâdumı işitmez
Hayâlî G 201/15/4

Hayâlî Bey şu beytinde kiliseyle ilgili unsurlardan put (sanem) ve erganuna yer verir. Dünya kilisesinde put kadar güzel olan sevgilileri anmaktan dolayı âh edip göz yaşı döken şair, âhını ses sebebiyle erganuna, kanlı göz yaşını da renk bakımından erguvan şarabına benzetir. Burada *"erganun"* ile *"erguvan"* arasında cinas yapar:

Sanemler yâdına *deyr-i cihân*da âhum u eşküm
Nevâ-yı *erganûn*îdür şarâb-ı ergavânîdür
Hayâlî G 186/128/4

Hayâlî aşk zünnârını bağlanalıdan beri dünya kilisesinde âh erganununu çalar:

*Deyr-i âlem erganûn-ı âh*ınun dem-sâzıdur
Tâ ki bağlandı Hayâlî ey sanem zünnâr-ı aşk
Hayâlî G 234/16/5

Âh erganununun sadasıyla âlem kilisesinin dolduğunu söyleyen şair, erganunla birlikte yine bir musiki âleti olan kânûna yer verir. Perde bağlamak kânûnla ilgili bir müzik terimidir:

Deyr-i âlem pür-sadâdur *erganûn-ı âh*dan
Âh eğer gam perde bağlarsa bu kânûn üstüne
Hayâlî G 348/11/4

Hayâlî'nin her kemiği ney gibi feryat eder. Bunu gören ve puta benzeyen sevgili, Hayâlî'ye, sen benim muhabbet kilisemde, manastırımda bir erganunumsun der:

Görüp bir âhdan her üstühânum nâlede ol büt
Didi *deyr-i muhabbet*de Hayâlî *erganûn*umsun
Hayâlî G 312/29/5

Ey Çin putu, diye sevgiliye seslenen şair, güzelliğinin nakışlarıyla gönlümü bir kiliseye çevir; çünkü benim elif şeklindeki yaralarla tenim bir erganûna döndü, gel bak, der. Burada hem Çin putlarının çok süslü olmasına, hem de kiliselerde resim (nakş) bulunmasına işaret eder. Vücuttaki yaralar da şekil bakımından bu kilisenin erganûnu olur. Âşığın çıkardığı feryatlar da erganûnun nağmelerine karşılık gelir:

Nakş-ı hüsnünle dili ey büt-i Çîn *deyr* eyle
Erganûn oldı eliflerle tenüm seyr eyle
Hayâlî G 369/52/1

Ziyâî'nin şu beytinde kilise ile erganun birlikte ele alınır. Erganun, kiliselerde çalınan bir musiki âletinin adıdır. Sanemlerden veya saneme (puta) benzeyen sevgililerden ağlayıp feryat eden canların sesi kilisenin duvarlarından yayılır. Bunu duyan kibirli rakip kilisede erganun çalınıyor zanneder:

*Kilîsâ-yı beden*de cân-ı zâr inler sanemlerden
Rakîb-i kibr işitdükce *sadâ-yı erganûn* anlar
Ziyâî G 166/3

Mesihâ nefesli sanemler derdine düşerek perişan olan âşık, figânlarıyla kilise içindeki erganuna dönmüştür:

Mesîhâ-dem sanemler derdine düşmiş zebûnem ben
Figân ile *cihân deyri*nde kalmış *erganûn*em ben
Ziyâî G 325/1

Şiirlerde daha çok kiliseyle birlikte geçen "erganun", aşağıdaki örneklerde olduğu gibi, bazen kiliseye yer verilmeden de kullanılır.

Mezâkî şu beytinde başına çalmak deyimiyle birlikte erganuna yer verir. Evtâr aslında yayın kirişi demek olup burada erganunun telleri anlamındadır. Şair, onun en ince ve en kalın (zîr ü bam) teli tek bestelik, tek hecelik bir ses oldu; kâfir erganununu götürüp başına çalsın, der:

*Erganûn*ın götürüp başına çalsun küffâr
Oldı yek-beste-sadâ zîr ü bem-i evtârı
Mezâkî K 18/15

Mezâkî aşağıdaki beyitlerinde, kalem gıcırtısını erganun sesine benzetir. O, şairliğini överken, kaleminin gıcırtılarını mânâ kilisesinin hoş sesli erganunu olarak görür:

Mezâkî hâme-i rengîn sarîr-i nağme-perdâzum
İder deyr-i meânîde nevâ-yı erganûn peydâ
Mezâkî G 13/7

Mezâkî şu beytinde de aynı benzetmeyi tekrarlar. Kaleminin erganuna benzeyen hoş sesler çıkararak gönülleri ferahlattığını, söyler:

Ey Mezâki dil-küşâ itdi sarîr-i hâmemi
Hâlet-efzâ-yı nevâ-yı *erganûn*dur gamzesi
Mezâkî G 437/7

Mezâkî gibi hazin nâleler edip inlemeyen kimse, erganunun gönlünün hâlini bilmez veya erganundan anlamaz:

O kim Mezâkî gibi nâle-i hazîn itmez
Zebân-ı hâl-i dil-i *erganûn* nedür bilmez
Mezâkî G 178/5

Kilise-Çan

Camide ezan okunduğu gibi kilisede de çan çalınır. Hayâlî Bey şu beyitte kendisini kilisede baş aşağı asılan çana benzetir:

Bu gamdan asılı kaldum derâ-yı deyr gibi
Başum aşağda dilüm güft ü gûda niteki zeng
Hayâlî K 23/7/9

Mezâkî, aşkın puthanesi ile muhabbet çanı, maksadın sûretgedesi ve emel şarkısıdır, derken kiliseyle ilgili kelimelere yer verir:

Sûretkede-i maksad u dem-sâz-ı emeldür
Beytü's-sanem-i aşk ile nâkûs-ı muhabbet
Mezâkî G 30/3

Kilise-Put

Şiirde gönlün özel bir yeri vardır. O genellikle sevgiliye lâyık görülen bir saray olarak ele alınır. İnsanın gönlü Kâbe'ye benzetilir, ona kutsallık atfedilir. Rumeli şairlerinde gönül bazen Hıristiyanlık etkisiyle Kâbe yerine kiliseye benzetilir. Aşağıdaki beyitler, Hıristiyanlık kültürünün Rumeli şairlerine tesiri bakımından dikkat çekicidir.

Çin diyarı çeşitli benzetmeler yanında divan şiirinde putlarla birlikte ele alınır. Çin ile putun birlikte düşünüldüğü şu beyitte, gönül bir kilise olarak ele alınır:

Yine bir *büt-misâl* et *deyr-i dil*de
Ki misli olmaya Çîn ü Çigil'de
Usûlî Mes 5/109

Usûlî bir bendinde sevgilinin özelliklerinden bahsederken, onun gönül kilisesinde oyunlar gösteren bir put olduğunu söyler. Şiirin devamında, sevdiğinin aslında bir put değil, Tanrı'nın nuru olduğunu ifade edip, kendisinin Muhammed ümmetine mensup bulunduğunu, sevdiğinin de Mustafa olduğunu söyler. Aslında buradaki Mustafa peygamberin adıyla birlikte tevriyeli olarak bir mahbûbun adı da olabilir:

*Deyr-i dil*de bir *büt-i lu'bet-nümâ*dur sevdüğüm
Hâşelillâh dostlar nûr-ı Hudâ'dur sevdüğüm
Ben Muhammed ümmetiyem Mustafâ'dur sevdüğüm
Usûlî Obi 2/1/5

Şair, gönül kilisesinde sanem kadar güzel olan sevgilinin adı anıldığında, her taraftan bir nara şeklinde yâ hû sedasının yükseleceğini söyler:

*Deyr-i dil*de ey *sanem* yâd olsa nâmun bir nefes
Her bucakdan şevk ile bir na'ra-i yâ hû gelür
Usûlî G 30/4

Putların kiliseyi süslediğini söyleyen Mesîhî, şu beytinde güzelleri putlardan daha üstün görür. Çünkü putlar kilise içinde bir karaltı, kalabalık gibi cansız duran nesnelerdir; ama, sevgili kanlı canlı biri olarak putlarla kıyaslanamayacak kadar güzel ve anlamlıdır.

Genc-i deyr içre hemîn bir kurı karaltı durur
Cânı yok da'vi-i hüsn ide senünle sanemün
Mesîhî G 129/3

Dünyanın bir kiliseye benzetildiği şu beyitte de aşağı yukarı aynı düşünce dile getirilir. Ey put kadar güzel olan sevgili, dünya kilisesinde sana benzeyen çoktur ama onların hepsi de duvarlarındaki resimler gibidir, denilen beyitte, kilise duvarlarındaki resimlere işaret edilir:

Deyr-i âlemde güzel çok sana nisbet ammâ
Sanemâ her biri bir *sûret-i dîvâr* ancak
Mezâkî G 240/4

Gül bahçesi bir kilise veya kilisenin bahçesi, bahçedeki gül de Ferhâr şehrinin putudur. Bahçedeki şebboylar her gece buhûr-ı Meryem yakarlar. Buhûr-ı Meryem tütsü demek olup kilise (deyr) ve büt ile birlikte Hz. Meryem'i çağrıştırır:

Her gice şeb-bûylar yakar buhûr-ı Meryem'i
*Deyr*dür sahn-ı çemen anda *büt*-i Ferhâr'a gül
Âşık K 4/12

Şair, taptığım Allah aşkına, cihan kilisesinde gönlümü eğlendirecek bir gümüş tenli sanemim (sevgilim) yok diye yemin eder. Taptığım Allah hakkı deyimindeki tapmak tabiri, deyr-i cihân ve sanem kelimeleriyle birlikte puta tapmayı hatırlatır:

Şol tapduğum Allâh hakı *deyr-i cihân*da
Bir gönlümi eğler *sanem*-i sîm-berüm yok
Ziyâî G 220/3

Âşık için sevgili çok değerlidir; onun için dünyaları verir; gerekirse canını bile verir. Şu beytinde benzer bir ifadeye yer veren Mezâkî, sevgiliyi alaycı bir puta, cihanı bir kiliseye benzetir. Söz konusu sevgili Hıristiyan olduğu için ona dünyayı değil, kiliseye benzeyen dünyayı, dünya kilisesini fedâ eder. Onun can alıcı bir nazlı yan bakışı için de yüzlerce can ve gönül vermeye hazırdır:

Ey gönül deyr-i cihân ol büt-i tannâza fedâ
Sad-niyâz-ı dil ü cân yek-nigeh-i nâza fedâ
Mezâkî G 6/1

Muhabbet kilisesinde züht ve riya putlarını kıran aşkın Halilullâhıyız diyen şair, kendisini İbrahim peygambere, muhabbeti de kiliseye benzetir:

Biz *deyr-i muhabbet*de Halîlullâh-ı aşkuz
Sûret-şiken-i bütkede-i zerk u riyâyuz
Mezâkî G 200/4

Mezâkî'nin şu beytini, ârifler cihan kilisesinin işveli sanemi (puta benzeyen güzeli) ile şarabından başka neye meyleder, cihan kilisesinin bunlardan başka ilgi gösterecek nesi vardır, der:

Nesine rağbet ider *deyr-i cihân*un ârif
Mey ile bir *sanem*-i işve-gerinden gayrı
Mezâkî G 439/5

Şu beyitte bayram yerlerinin süslendiği belirtilir. Bayram yeri yakut dudaklı put(a benzeyen güzeller) ile süslenmiştir. Hilâl, kilisenin tepesinde Âzer olmuştur. Âzer, Hz. İbrahim peygamberin babası olup put yapmakla geçinen bir kimsedir:

Iydgâhı la'l-leb *büt*lerle zeyn itdi yine
Oldı bu *deyr-i muallâ*da meğer Âzer hilâl
Mesîhî K 3/5

Kilise-Ruhban

Kiliseyle bağlantılı olarak *"ruhban"* denilen Hıristiyan din görevlilerinin siyah elbise giydiğine işaret edilir. Burada ruhbanın siyah elbisesi ile akşam/gece arasında renk yönünden ilgili kurulur. Havanın kararıp akşam, gece olması ruhbanın siyahlar giymesi şeklinde yorumlanır.

Felek kilisesine ay yüzlü güzeller (sanemler, putlar) gelince, zaman (dünya) ruhban gibi kara şalını bürünmüştür (akşam olmuştur):

*Deyr-i eflâk*e kamer-çihre sanemler gelicek
Dehr büründi siyeh şâlını *ruhbân*-şekil
Hayâlî K 27/8/2

Hayâlî'nin şu beytinde de kilise-ruhban ilişkisi içerisinde güneşin doğuşu hüsn-i talil ve kişileştirme sanatlarıyla birlikte yorumlanır. Deyr-i felek tabirine yer verilen beyitte dünya kiliseye, güneş kilisedeki putlara, gece de kara çul giymiş bir ruhbana benzetilir. Güneş putu, felek kilisesinde âlemin ruhbanını kara çullara giymiş olarak görmeyince çıkmadı (doğmadı), denir:

Çıkmadı *deyr-i felek*de yine hûrşîd-i sanem
Kara çulla görmeyince âlemün *ruhbân*ını
Hayâlî G 427/74/4

Mezâkî, normalde kilisede bulunması gereken rahibin Kabe'ye yöneldiğini söyler. Muhabbet kilisesinin rahibi aşk cezbesiyle yüce Kâbe'de raks etse, buna şaşırmayın, hoş görün der:

Cezbe-i aşkıyla gâhî eylese ma'zûrdur
Râhib-i deyr-i muhabbet Ka'be-i ülyâda raks
Mezâkî G 223/5

Hayâlî, şu beytinde aşkı kiliseye, kendisini de aşk zünnarı bağlayan bir rahibe benzetir. Zünnarın kesilmesi onun rahiplikten uzaklaştırılması anlamına gelir, dolayısıyla vuslatı satarak karşılığında hicranı almış; sevgilinin yanından uzaklaştırılmıştır:

Vuslatı hicrâna satdım aldılar ikrârımı
Deyr-i aşkın râhibiydim kesdiler zünnârımı
Hayâlî Mş 71/1/5/2

Kilise-Haç

Kiliseye (veya kilise gibi düşünülen dünyaya) güzellik veren, senin gönül alıcı güzelliğindir; kıvrım kıvrım zülüflerinle sen bir haç taşıyıcısın, denilen beyitte, sevgilinin saçları, şeklinden dolayı haça benzetilir:

Deyre sûret viren ol hüsn-i dil-ârâmundur
Zülf-i bed-kîş ile *hammâl-ı çelîpâ*sın sen
Ziyâî G 316/3

Şu beyitte de kiliselerde haçın suya bırakılması geleneğine işaret edilir[122]. Kiliseden dolayı sevgiliye sanem denilen beyitte, güzelin saçları, şekil bakımından haç (salîb); taze, sulu yanağı da haçın bırakıldığı su olarak düşünülür:

Ârızunda ey sanem zülf-i perîşânun senün
Sanki su içre kilîsâda komışlardur *salîb*
Ziyâî G 32/6

Kilise-Dünya

Dünya bazen kiliseye benzetilir. Dünyanın doğrudan bir kiliseye benzetildiği şiirlerde dünya kilisesi anlamında *"deyr-i cihân, deyr-i âlem"* gibi tabirlere rastlanır.

Bununla ilgili olarak genellikle geçici, fânî bir yer olarak görülür. Bazı beyitlerde dünyanın bu özelliği kilise ile birlikte düşünülür. Mesîhî, bu fanî kilisede boş boş dolaşıp durma, hizmet için gereken görevlerini ihmâl etme, derken dünyayı geçici bir kiliseye benzetir:

Gezüp yürime muattal bu deyr-i fânîde
Vazâif-i hıdemâtunda eyleyüp ihmâl
Mesîhî K 9/17

Hayâlî dünyayı kiliseye, sevgiliyi İsa peygambere, onun siyah saçlarını da zünnâra benzetir:

---

122 Onay 2000: 228.

*Deyr-i âlem*de Hayâlî kime âşıkdur disen
Ey büt-i Îsî-nefes sen saçları zünnâradur
Hayâlî G 130/16/5

Mesîhî ile Hayâlî Bey yine dünyayı kiliseye benzettikleri şu beyitte, sanem dedikleri Hıristiyan güzeli tarafından bellerine aşk zünnârı bağlandığını söylerler.

Zünnâr-ı aşkı bilüne kim bağladı disen
*Deyr-i cihân*da bir sanemün yâdigârıdur
Mesîhî G 49/3; Hayâlî G 142/42/3[123]

Dünyayı süsleyen güzellerdir; onlar olmasa dünyanın süsü olmaz diyen Mesîhî, sözlerine delil olarak kilisedeki putları gösterir. Taştan yapılmış boş bir bina olan kilise, içindeki putlarla çok süslü hâle geldiği gibi, dünya da sevgililer sayesinde güzelleşir:

Mahbûb durur *dehre* viren revnak u zînet
*Büt*lerle bulur niteki *deyr*ün içi *sûret*
Mesîhî G 19/1

Kilise Kandili

Gördükleri Hıristiyan güzellere hayran kalanlar onlara âşık olur. Dolayısıyla bu durumda yapılan benzetme ve hayaller de Hıristiyanlık unsurlarına uygun biçimde karşımıza çıkar. Kiliselerde gece gündüz sürekli mum yakılması söz konusudur. Hıristiyan bir güzele âşık olan şair, bu hâlden dolayı gece gündüz kilise kandili gibi yanar:

Âh kim bir büt-i tersâya olal'dan mâil
Rûz u şeb yanmada *kandîl-i kilîsâ* gibi dil
Meşhûrî G 87/1

Kiliseyle İlgili Diğer Kullanımlar

Ey Mesîhî gümüş tenli puta benzeyen güzellere hayranlığını görenler seni görünüşte puta tapıyor sanırlar, diyen şair puta tapmaya işaret eder:

Ey Mesîhî *tapu kılduğun büt-i sîmînlere*
Sûretâ gören sanur kim tâatun esnâmadur
Mesîhî G 84/5

Âşıklar uygun bir dille sevgiliye yalvararak ondan aşklarına cevap beklerler. Bu amaçla sevgilinin dinî yönüne dikkat çekerek birtakım ifadelere yer verirler. Hayretî şu beytinde, eğer mabet, tapınak olan kiliseyi seviyorsan, beni senin Kâbe'ye benzeyen kapından mahrum edip uzaklara sürgün gönderme der. Beyitten anlaşıldığına göre Hayretî'nin burada bahsettiği sevgili muhtemelen bir Hıristiyan güzelidir, yoksa ona yalvarırken kiliseye yer vermezdi:

---

123 Beytin künyesinden anlaşılacağı üzere bu gazel her iki şairin divanında da yer alır.

Sürme idüben Ka'be kapundan beni mahrûm
Şol ma'bed olan deyr ü kilîsâyı seversen
Hayretî G 222/3

Örnekler üzerinde görüldüğü gibi, Rumeli şairleri, iç içe yaşadıkları Hıristiyan toplumuyla ilgili çeşitli gözlemlerine şiirlerinde yer vermiş; özellikle de kilise ve onun etrafında gelişen kültürü şiirlerinde bir malzeme olarak kullanmışlardır. Bunlar arasında kiliselerin kilise camii adıyla sonradan camiye dönüştürülmesi, bu nedenle de mihrabının tam olarak kıble yönünü göstermeyip eğri olması söz konusu edilir. Güzelin mihraba benzeyen kaşının eğriliğiyle kıblenin eğriliği arasında ilgili kurulur. Genellikle dünya, âlem, cihan gibi kelimeler kilise, manastır olarak düşünülür; bazen de aşk, gam, muhabbet kilisesi tabirine yer verilir. Kiliselerde putlar ve resimlerin bulunduğu söylenen şiirlerde, sanem, büt, nigâr gibi kelimelerle karşılanan sevgili heykele, resme benzetilir. Sevgili karşısında ayrılık acısıyla sürekli âh edip inleyen âşıklar, kilise musikisiyle birlikte erganuna benzetilir.

Mesih/İsa, Meryem

"İsa" peygamber ve onun bir lâkabı olan *"Mesîh"*, bütün divan şairleri gibi Rumeli şairlerinin şiirlerinde de çeşitli özellikleriyle birlikte şiire konu olur. Ancak onların Rumeli'de Hıristiyan toplumla iç içe yaşamaları sebebiyle şiirlerinde Mesih'ten bahsetmelerinin ayrı bir önemi olduğu söylenebilir. Mesih'in şiirlerde en fazla rastlanan özelliği nefesiyle ölüleri diriltmesi ve gökyüzüne yükseltilmiş olmasıdır. Sevgili, sözlerinin hasta âşığa can bağışlaması sebebiyle Mesih'e benzetilir. Hatta bazen teşbih-i tafdilî denilen tarzda sevgilinin Mesih'ten üstün olduğu söylenir. Ancak, Mesih ölüleri bile diriltirken aşk derdine çare bulamaz. Şairler, kendilerini Mesih'e benzetirken söz veya şiirlerini de Mesih'in nefesine benzetirler.

İsa/Mesih'in dördüncü kat gökte bulunuşuna telmih yapılan şu beyitte, sevgili Mesih gibi çok yücelerde gösterilir. Onun eşiği Mesih'in mekânı gibi çok yücelerdedir. Dolayısıyla Mesîhî sevgilinin eşiğinde birkaç gün misafir olsa, gökyüzündeki Mesih onu kıskanır. Çünkü Mesih dört kat göğe çıkmak zorunda kalmış; Mesîhî ise böyle bir zahmete girmeden sevgilinin eşiğine ulaşmıştır:

Bir lahza işiğünde eğer olsa *mücâvir*
Eflâkde reşk ide Mesîhî'ye Mesîhâ
Mesîhî G 2/8

Hayretî, eğer Mesih'e benzeyen sevgili beni ayağının toprağı olarak kabul etseydi, başım göğe ererdi, der. Başı göğe ermek deyimi ile İsa'nın göğe çıkmasına telmih yapan şair, sevgilinin ne kadar yücelerde olduğunu anlatmak ister:

Başum irerdi gün gibi çak çarh-ı çârüme
Ben zerreye diyeydi eğer hâk-i pâ *Mesîh*
Hayretî G 34/3

Mesih'in en önemli özelliklerinden, mucizelerinden birisi ölüleri diriltmesidir. Ancak Mesihe benzetilen şu beyitteki güzel, âşıkları diriltmek yerine öldürmektedir. Şair bunun sebebini merak eder:

İhyâ iderdi mürdeleri dâyimâ *Mesîh*
Sen öldürürsin âdemi hikmet ne â *Mesîh*
Hayretî G 34/1

Hayretî şu beytinde de benzer bir söyleyişi devam ettirir. Aşk ehlini onun tatlı dilleri öldürür. Yahu bu nasıl bir topluluktur ki İsa onları dirilteceği yerde, öldürür, diyerek Mesih'in diriltmek yerine öldürmesine anlam veremeyip hayret eder. Her iki beyitte Rumeli söyleyiş özelliklerinden olan günlük konuşma diline yer verir:

Ehl-i aşkı şîve-i la'l-i şeker-hâ öldürür
Hey ne kavm olur ki bunları *Mesîhâ* öldürür
Hayretî G 71/1

Mesih her derde deva ederdi; ancak bana bu derdi veren de Mesih'tir, ben nasıl deva bulayım, diyen şair, Mesih'in kendisinden bekleneni yapmadığını söyleyip önceki beyitlerdeki manayı tekrarlar:

Her derde eyler idi *Mesîhâ* devâ velî
Bu derdi kimse itmedi illâ bana *Mesîh*
Hayretî G 34/2

Âşık puta benzettiği güzele seslenerek, senin bana yaptığın kâfirlikleri, zulümleri mahşer gününde İsa'ya bir bir anlatacağım, der. Buradaki güzelin, sanem, kâfirlik ve İsa kelimelerinden dolayı Hıristiyan olduğu anlaşılmaktadır. Beyitteki "bu resme" ifadesi, kilisedeki resimleri de çağrıştırır:

Ey sanem bir bir diyem bu resme kâfirliklerün
Rûz-ı mahşerde görürsem Hazret-i *Îsâ* yüzün
Hayâlî G 325/55/4

Âteşli âhın bir duman gibi göğe yükselmesi kemende benzetilir. Âşık bu âh kemendiyle göğe çıkabilir; ama ben göğe çıkınca Mesih yere iner diye vazgeçer. Burada âşık, Mesih'i bir rakip olarak görüyor; ben çıkarsam Mesih yere inip sevgiliye kavuşur, diye düşünüyor olmalıdır:

Göğe çıkardum kemend-i âh ile
Korkaram ben çıkıcak iner *Mesîh*
Mesîhî G 28/4

Mesîhî, sözlerinin kıyamet kopardığını söyleyip sanki İsa gökten yere indi, derken İsa'nın kıyamette yere ineceği inancına telmihte bulunur:

Bu Mesîhî'nün kıyâmet sözleri
Sanki *Îsâ*'dur inüp itdi zuhûr
Mesîhî G 46/6

Mesîhî kendi şairlik kudretini överken Mesih lütfedip bana himmet etti, bu yüzden sözlerim cihana hayat bağışlar, diyerek Mesih'in ölüleri diriltme mucizesine telmihte bulunur.

Şöyle kim var bu cihân-bahş ü latîf enfâsı
Kıldı lutf ile Mesîhî'ye *Mesîhâ* ta'lîm
Mesîhî G 165/5

Yine aynı mucizeye işaret eden Mesîhî, şu beytinde Mesih'i eleştirir gibi yaparak sevgiliyi yüceltir. Sevgilinin dudakları yerde, dünyada ölüleri diriltirken İsa gökte sessizce oturup Mesih olduğunu iddia etmesin, der:

Mürdeyi yerde dirildürken leb-i cân-bahş-ı yâr
Gökde *Îsâ* epsem otursun *Mesîhâlanmasun*
Mesîhî G 176/4

Mesîhî gibi soyutlanmadan semavî sırlara ulaşamazsın diyen şair, burada mücerret, semâ kelimeleriyle birlikte mahlasını Mesih/İsa anlamına gelecek şekilde kullanır. İsa'nın göğe yükselişine telmihte bulunur:

*Mesîhî*veş mücerred olmayınca
Semâvî râza sen mahrem değülsin
Mesîhî G 190/7

Hayretî de şu beyitlerinde Mesih'in dünyadan soyutlanarak mücerret bir şekilde göğe yükselişine işaret eder. Güneş gibi göğe çıkmak isteyen kişi, dünyaya gönül vermeyip İsa gibi kendini dünyadan soyutlamalıdır:

Yirün gün gibi ger olsun dir isen çarh-ı çârümde
Bu gün bu âlem-i tecrîde gel hem çün *Mesîhâ* ol
Hayretî G 243/4

Pâk-i mücerredân dirilürken *Mesîh*vâr
Uyup bu cîfe dünyeye murdâr olmagıl
Hayretî G 264/2

Mesîhî ben ölüp canım gökyüzüne çıkınca İsa beni karşılayıp yer verir, diyerek kendisini Mesih ile karşılaştırır. Bu beyitte de şairin mahlasıyla İsa arasındaki ilgi vardır:

Ger Mesîhî ölicek cânı çıka eflâke
Îsi karşu gelüben gökde ana vire yirin
Mesîhî G 196/5

Mesîhî şiirlerini överken Mesîhî'nin şiiri, can dağıtan, can bağışlayan mânâları ile sanki İsa'yı kucağına almış Meryem'dir, der. Beyit, kiliselerde bolca yer alan aşağıdaki tablonun[124] şiire yansımasıdır. O, şairane bir yorumla bu tabloyu kendi şiirini tasvir için kullanır:

Ma'nâ-yı cân-feşân ile şi'ri Mesîhî'nün
Meryem durur ki *İsî*'yi almış kucağına
Mesîhî G 221/5

Mesîhî'nin yukarıdaki beyti, Necatî Bey'in şu beytini hatırlatır:

Ehl-i diller göricek âyînede tasvîrüni
Bağrına basmış durur *Îsâ*'yı *Meryem* sandılar[125]

İsa gökyüzüne yükselirken bir iğne sebebiyle dördüncü kattan yukarı çıkamamıştır. Sevgilinin kirpiklerini şekil bakımından iğneye benzeten Mesîhî, bu sebeple sevgilinin yanından ayrılamaz. Burada şairin mahlası ile İsa arasındaki ilgi açıktır:

Âsitânunda müjen kıldı *Mesîhî'*yi mukîm
Sâkin itdi nitekim gökde *Mesîh'i sûzen*i
Mesîhî G 260/5

Mesîhî şu beytinde, halk Mesîhî'yi kapıdaki bir köpeğe benzetiyor, umarım onu öğe öğe göğe çıkarırlar, der. Buradaki öğe öğe göğe çıkarmak deyimi, İsa'nın göğe yükselmesini hatırlatır:

Halk âsitânun iti dimişler *Mesîhî'*ye
Ola ki öğerek anı göğe çıkaralar
Mesîhî G 60/5

Hasta âşıkları canlandırması sebebiyle sevgili ile İsa arasında benzerlik kurulur. Âşık, tabibe benzettiği sevgiliden derdi için deva ister:

---

124 (http://www.konak.bel.tr/selcukresim3.htm)
125 Tarlan 1997: 191/74-3.

Ey tabîb-i cân u dil bîmâr-ı tîmâram meded
V'ey *Mesîhâ*-dem bana tîmâr idüp vir tâze cân
Hayretî K 15/33

Puta benzetilen sevgili, can bağışlayan dudaklarıyla İsa'nın sünnetini yerine getirir. Beyitteki *"ihyâ"* sözü hem sünneti yerine getirmek, sünneti yaşatmak hem de can bağışlayarak ölüleri diriltmekle anlamca ilgilidir:

Leb-i cân-bahşun ile ey sanem-i sîm-beden
Sünnet-i Hazret-i Îsâ'yı idersin *ihyâ*
Ziyâî G 6/4

Ziyâî sevgiliye, sen görünüşte gümüş tenli bir putsun ama hakikatte can bağışlayan dudağınla İsa'sın, der:

Sûretâ bir sanem-i sîm-bedensin amma
Leb-i cân-bahşunla ma'nîde *Îsâ*'sın sen
Ziyâî G 316/2

Hayretî, sevgiliyi Mesih'e benzetir. Böyle olunca sevgili ona sövüp küfretse bile bu beddualar âşık için onu diriltecek bir dua yerine geçer:

Düşnâmı ile bulsa n'ola mürde-dil hayât
Ölü dirildür idi idicek duâ *Mesîh*
Hayretî G 34/4

İshâk Çelebi, şehrengîzinde Pîr Ali isimli birisini överken, eğer Hızır senin İsa nefesli dudağını duysaydı, âb-ı hayat peşinde koşmazdı, derken Hızır ile İsa'nın ortak mucizesi olan ölüleri diriltmeye işaret eder:

Hızr işideydi vasf-ı lebün ey *Mesîh*-dem
Azm itmez idi Çeşme-i Hayvân'a Pîr Alî
İshâk Şhr 2/58

Usûlî bir şiirinde bazıları İsa'yı, Musa'yı sever; bazıları dudağının şarabına can verip Mesih'i sever, bunlara gönül verirler; ben Muhammed ümmetindenim, benim sevdiğim Mustafa'dır, der. Burada peygamber isimleriyle tenâsüp yapan şairin Mustafa'dan maksadı peygamber değil, Mustafa isimli birisidir:

Kimi *Îsâyî* bu halkın kimi *Mûsâyî* geçer
Cân virir la'lün şarâbına *Mesîhâyî* geçer
Ben *Muhammed* ümmetiyem *Mustafâ*'dur sevdüğüm
Usûlî Obi 2/2/5

Mesih yerine bazen de Mesih-i Sânî (ikinci Mesih) benzetmesi yapılır. Hayâlî Bey, sevgilinin dudağını ikinci Mesih; zülfünün kokusunu da buhur-ı Meryem'e benzetir. Bir koku çeşidi olan buhûr-ı Meryem, ihâm-ı tenâsüp yoluyla Mesih'in annesini hatırlatır:

La'l-i nâbun *Mesîh-i sânî*dür
Bûy-ı zülfün *buhûr-ı Meryem*'dür
Hayâlî G 146/50/4

Sevgilinin siyah saçları peygamberin sancaktarına, şarap renkli dudağının ayva tüyleri ise Mesih meşrebine yönelmiş, denilen beyitte, renk dolayısıyla ilgiler kurulmuştur. Tarz, usûl demek olan meşrep aynı zamanda kelimenin şürb: içmek kökünden dolayı mey: şarapla anlamca ilgilidir. Dudak, kırmızılığından dolayı şaraba (mey) benzetilir. Mey ise Mesih veya İsa meşrebiyle doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla sevgili siyah zülüfleriyle Hz. Peygamberin sancaktarı olurken kırmızı dudağıyla da Hz. İsa meşrebine yönelmiştir:

Kâkülün olmuş alemdâr-ı Resûl-i Hâşimî
La'l-i meygûnun da hat tutmış *Mesîhâ*-meşrebin
Hayâlî G 305/14/2

Hayâlî Bey vücudundaki yuvarlak yaraları *"he"*, düz yaraları da *"elif"* harfine benzeterek *"âh"* yazar. Böylece âhın göğe yükselmesine işaret ederken, aynı zamanda *"ah"* yazısıyla güneş şeklini çizerek İsa'nın gökte, güneş katında bulunduğuna telmih yapar[126]:

Felek farkına çıkmağa yolun var ey *Mesîhâ*-dem
Elifle dâğ ile baştan ayağa *âh* âhem ben
Hayâlî G 329/62/2

Öyle anlar olur ki, gökyüzündeki Mesih, harabatta şarap tortusu içen bir kimsenin ulaştığı zevke ulaşamaz:

Dem olur kûy-ı harâbatda bir dürd-keşün
Çarh-ı çârümde *Mesîhâ* eremez pâyesine
Hayâlî G 382/78/3

Âşık Çelebi bir kasidesinde muhatabını övmek maksadıyla, senin Mesih gibi ölüleri dirilten sözlerin varken İbni Sina'nın canı mı var ki hikmetten dem vursun, der. Beyitteki mürde, zinde, can kelimeleri birbiriyle anlamca ilgili olduğu gibi, dem kelimesi de kastedilmeyen şarap anlamından dolayı Mesih ile ilgilidir. Mesih'in ölüleri diriltme mucizesiyle birlikte tıp bilgisi anlamındaki hikmet ve tıp bilgini İbni Sina beyitte zengin bir tenâsüp ve ihâm-ı tenâsüp meydana getirir:

*Mesîh*âsâ kelâmundan olurken mürdeler zinde
Ne cânı var ki hikmetden dem ura *Bû Alî Sînâ*
Âşık K 1/21

Ziyâî'yi hicran gamıyla öldüren de ona can verip tekrar dirilten de Mesih'e benzeyen sevgilisidir:

---

126 Beytin şerhi için bkz: Kurnaz 1997: 426.

Öldürüp haste *Ziyâî*'yi gam-ı hicrünle
Yine cân virdün ana tut ki *Mesîhâ*'sın sen
Ziyâî G 316/5

Mesih nefesli sanem (put gibi güzel)ler peşine düşen âşık, cihan kilisesinde figân eden bir erganundur. Kiliseyle ilgili olana Mesih, deyr, sanem, erganun kelimeleri anlamca tenâsüp oluşturur:

Mesîhâ-dem sanemler derdine düşmiş zebûnem ben
Figân ile cihân deyrinde kalmış erganûnem ben
Ziyâî G 325/1

Mezâkî övdüğü kimseye, sen o ayağı uğurlu, Mesih nefesli Hızır'sın ki, senin kademinden (uğurlu gelişinden), nefesinden dadıya ihtiyaç duyulmadı, der. Beyitteki uzun terkip övülenin ne kadar yüce birisi olduğuna vurgu yapar:

Sen Hızr-ı Mesîhâ-dem-i ferhunde-kademsin
Kim almadı bir dâye demünden kademünden
Mezâkî K 16/11

Mezâkî uzun terkiplerle kurduğu şu beytinde, burada gönlü ölü kimseler bulunmaz; burada Meryem İsa'sının nefesinin tesirli feyizleri var, der. Şair uzun terkiple bu feyzin ne kadar bol olduğuna işaret eder:

Bunda dil-mürde bulunmaz çok *Mesîh*-âsârı var
Feyz-ı te'sîr-i dem-i *İsî-i Meryem* bundadur
Mezâkî G 69/4

Ölüleri bile diriltmesine rağmen Mesih'in çare bulamayacağı bir hastalık vardır, aşk. Zinde nefesli Mesih, gönlü aşk ile hasta olana şifa bulmaya çare yoktur diye dertlenip kalır:

Ne çâre hasta-dil-i aşka kim şifâ diyerek
Mesîh-i zinde-nefes derd-mend olup kalmış
Mezâkî G 217/6

Şu beyitte ise aynı düşünce âşığın ağzından ifade edilir. Âşık, ben aşk hastalığıyla can vermekteyim; benim bu devasız derdime Mesih nasıl çare bulup hangi ilâcı versin ki, der. Her iki beyitte de bu çaresizliği vurgulamak için uzun terkiplere yer verilmiştir:

Ben marîz-i aşk-ı cân-kâhum *Mesîh* olsa dahi
Ne ilâc itsün bu derd-i bî-devâya n'eylesün
Mezâkî G 334/2

Zamanın Mesîhî ilâç, çare bulmada aciz kalsa ne var; buna şaşırma. Yüzlerce parçaya ayrılan gönül muhabbet nasurunun yaralarıyla doludur:

İlâcında *Mesîhâ*-yı zamân olsa n'ola âciz
Dil-i sad-pâre kim pür-zahm-ı nâsûr-ı muhabbetdür
Mezâkî G 131/4

Hasta âşıklara Mesih ne yapsın? Gittikçe deva da aşk derdine dönüşür:
Uşşâk-ı hasta hâle *Mesîh* olsa n'eylesün
Gitdükçe derd-i aşk devâdan zuhûr ider
Mezâkî G 135/8

Sevgilinin yan bakışı cellâda, kirpiği kılıca benzetilen şu beyitte de Mesih'in çaresiz kaldığı söylenir. Sevgili âşıkları öldürmek üzere bu silahlarla harekete geçmiştir, onları Mesih bile kurtaramaz:
Mesîh olsa nice cân kurtarur kim katl-i uşşâka
Müje-tîğin sunup ol gamze-i cellâd ayak basmış
Mezâkî G 218/2

O İsa nefesli, can bağışlayan sözler etmeye başlayalı, onun feyiz dolu nefesi Mesih'in mucizevî sözlerini unutturdu, denilen beyitte, İsa ile Mesih iki farklı kişi olarak gösterilir. İsa'ya benzetilen sevgilinin Mesih'i unutturan özelliklerinin ne kadar büyük olduğunu vurgulamak için uzun bir terkibe yer verilir:
İdel'den nutk ile âgaz-ı cân-bahşı o *İsâ*-dem
Dem-i pür-feyzi i'câz-ı *Mesîhâ*'yı unutdurdı
Mezâkî G 418/2

Şair övdüğü kimsenin kalemiyle Mesih arasında ilgi kurar. Övülenin kaleminin feyziyle kilise duvarındaki tabloda yer alan Mesih'in resmi can bulup raks eder, diyerek bir mübâlağa yapar. Bu mübâlağa ile uzun terkip birbirini destekler:
Ol ki feyz-i hâmesinden cân bulur raksân olan
Levh-i dîvâr-ı sanemgehde *Mesîh*'ün peykeri
Sâbit K 10/40

Sâbit, şu beytinde, ölümsüzlüğe erişen Hızır ve İlyâs ile yine ölüleri dirilten İsa'yı tenâsüp içerisinde bir beyitte toplar; Meryem de anlamca onlarla ilgilidir. Burada mübâlağa yapan şair, kendi şiir kudretini överken, Hızır ve İlyâs benim tabiat çeşmemin (şiir gücümün, eserlerimin) ölümlüsüdür, can vermeye hazırdır; Meryem'in Mesih'i de benim sözlerimin feyziyle can bulup dirilir, der:
Çeşme-i tab'umun ölümlüsi Hızr ü İlyâs
Feyz-i güftârumun ihyâsı *Mesîh-i Meryem*
Sâbit K 17/58

Sâbit, kendi şiirini överken benim şairlik kudretim mânânın Mesih nefesli çocuğudur; ona ezel feyzinin dadısı süt vermiştir, der:

Tab'um ol tıfl-ı *Mesîhâ*-dem-i ma'nâdur kim
Dâye-i feyz-i ezel virmiş ana pistânı
Sâbit K 39/46

Ziyâî şu beytinde Musa ve İsa hakkı için Hıristiyan bir çoban güzeli gördüğünü söyler. O güzelin dininin Meryem oğlunun dini, Hıristiyanlık olduğunu belirtir. Burada Musa peygamberin çobanlık yaptığına telmih vardır. İbni Meryem ve İsa aynı kişi olup dem de İsa ile ilgilidir:

Bir güzel çûbânı gördüm Hazret-i Mûsâ hakı
İbn-i Meryem dînidür dîn-i dem-i *Îsâ* hakı
Ziyâî G 452/1

Mezâkî gönülleri ferahlatıcı şekilde esen rüzgârda Meryem'in İsa'sının nefesinin feyzi bulunduğunu söyler:

Muzmer ancak nesîm-i dil-keşde
Feyz-i enfâs-ı *İsî-i Meryem*
Mezâkî K 5/7

Mezâkî bir kasidesinde seni övmek için ne yapayım, gönlüme Meryem İsa'sının nefesinden yardım da gelse, seni övmeye gücüm yetmez, der:

N'ideyüm n'eyleyeyüm vasfuna hadd yok tutalum
Dile imdâd-ı dem-i *İsî-i Meryem* geldi
Mezâkî K 11/20

İsâ ve Mesih hakkındaki diğer örneklerde de aşağı yukarı benzer ifade ve özellikler yer alır[127].

Haç, Salib, Çelipa

Hıristiyanlığın sembollerinden olan *"haç"* (✞), Rumeli şairlerinin şiirlerinde çeşitli benzetme unsurlarıyla birlikte yer alır. Diğer şairlerde de rastlanan bu unsur, onların Rumeli'deki Hıristiyan kesimle iç içe yaşayıp karşılıklı etkileşimde bulunmaları ve onlar hakkındaki gözlemlerini şiire taşımalarının bir göstergesi olarak fazlaca kullanılan bir unsur olarak görmek mümkündür. Şiirlerde, haçla birlikte aynı anlama gelen *"salîb, çelipa"* terimleri de görülür. Bu unsurlar genellikle sevgilinin siyah olan zülüflerini ve zülüflerin kıvrımlarını (ꕥ ꕥ) haça benzetmek için kullanılır.

---

127 Diğer örnekler için bkz: Âşık K 14/35, K 5/9, K 7/7, K 4/12, Hayâlî G 237/2/3, G 266/16/4, G 281/24/4, G 413/45/1, G 427/73/4, K 33/10/22, G 250/27/5, K 65/23/36, Hayretî G 211/1, G 212/1, G 222/2, G 34/5, G 435/2, G 72/2, G 63/7, Mr 27/2, İshâk G 295/3, G 48/3, G 64/1, Mesîhî G 103/7, G 264/2, G 29/5, G 52/1, G 63/7, Kt 10/1, Meşhûrî G 40/7, K 14/2, K 19/7, Msd 1/5, T Kt 10/5, Mezâkî G 131/4, G 135/8, G 156/9, G 232/3, G 370/8, G 424/5, K 1/4, K 17/2, G 170/3, G 314/2, G 67/7, G 69/4, G 7/2, K 17/2, Sâbit K 19/24, K 20/45, K 32/24, K 32/30, K 37/32, K 40/49, K 42/54, K 47/12, K 7/49, K 11/13, K 17/58, K 32/30, K 43/46, K 5/23, Usûlî G 12/1, K 3/5, Vasfî K 3/19.

Şu örnekte sevgili put, onun zülüfleri de haç olarak düşünülmüştür:

Olma bîgâne gönül zülfi *salîb*inden sakın
Âşinâlık ister isen ol büt-i çalâk ile
Hayâlî G 361/37/4

Haç, Hıristiyanlıkta belirli zamanlarda papazlar tarafından suya bırakılır onu sudan bulup çıkarana ödül verilirdi, ayrıca o su kutsal ve şifalı kabul edilirdi[128]. Bu olaya işaret eden Hayâlî Bey, eğer melek yüzlü sevgili haçını (zülüflerini) benim göz yaşıma salsa, bu göz yaşı Mesih gibi her derde derman olur, der:

Gözüm yaşında *haçın suya salsa* ol melek-sîmâ
Mesîhâ gibi eylerdi yaşum her derde dermânı
Hayâlî G 427/73/4

Ziyâî de haçın suya bırakılmasına yer verdiği şu beytinde, sevgilinin terlemiş, ıslak yüzünü suya, onun üzerine dökülen zülüflerin kıvrımlarını da suya bırakılmış haça benzetir:

Ârızunda ey sanem zülf-i perîşânun senün
Sanki *su içre kilîsâda komışlardur salîb*
Ziyâî G 32/6

Hayâlî Bey şu beytinde haç için herhangi bir benzetme yapmadan onun papazlar tarafından taşındığına işaret eder. Burada lâubâlî, küfürlü bir ifade kullanır. Puta benzettiği güzelin kendisini bırakıp papazdan tarafa gittiğini söyleyen şair, ben onun eğri haçını ... şeklinde papaza küfreder. Söz konusu güzel her hâlde Hıristiyan olduğu için Hayâlî'den kaçıp papaza doğru gidiyor:

Benden Hayâlî ol büt-i tersâ güzel kaçup
Papasa doğru vardı anun *eğri haçını*
Hayâlî G 402/23/5

Haç demek olan *"çelipa"*, genellikle sevgilinin zülüfleri veya zülüflerinin haça benzeyen kıvrımlarını ifade eder. Hayretî muhtemelen bir Hıristiyan güzelinin zülüflerini çelipaya benzeterek eğer haçı seversen zülüflerini boynuma; İsa'yı seversen dudaklarını ağzıma ver, diye yalvarır. Haçın boyuna asıldığına işaret eder. Benzetmelerde güzelin Hıristiyan oluşu ve şairin onu yakından görmüş olması önemli rol oynar:

Vir leblerüni ağzuma *Îsâ*'yı seversen
Sal *zülf*üni boynuma *çelîpâ*yı seversen
Hayretî G 222/1

İshâk Çelebi, zülfünü elden bırakmayan gözünün kâfir olduğunu anladım; Tanrı'ya tapan kimse çelipadan kaçar, diyerek zülüfleri şekil bakımından haça benzetirken renk bakımından da gözle birlikte kâfire (Hıristiyan'a) benzetir:

---

128 Onay 2000: 228.

Zülfüni elden komaz bildüm ki kâfirdür gözün
Merdüm-i Yezdân-perest olan *çelîpâ*dan kaçar
İshâk G 58/3

Siyahlar giyinmiş olan zülfüne nasıl kâfir demeyeyim; onun elbisesinin ucunda *"çelipa/haç"* şeklini gördüm, diyen şair, zülüfleri şekil bakımından haça, siyahlık bakımından da kâfire benzetir:

Nice kâfir dimeyem *zülf*-i siyeh-pûşına kim
Âstîninde anun *şekl-i çelîpâ* gördüm
İshâk G 178/4

Hayâlî Bey, bugün bir muğbeçe güzelinin deli divanesi oldum ki onun altın haçı güneşe bile baş eğmez, derken, altından yapılan haçlara işaret eder:

Bugün bir muğ-beçe mahbûbun oldum zâr ü şeydâsı
Baş eğmez âfitâb-ı hâvere zerrîn *çelîpâ*sı
Hayâlî G 414/48/1

Senin kahır topunun gürültüsü Rimpapa'nın (Roma'daki Katolik kilisesinin baş rahibi) çanına ot tıktığı için, çan, haç ehline tahta kakar:

Gırîv-i tob-ı kahrun çanına ot tıkdı Rîm-pâpun
Kakar nâkûs anun çün tahta erbâb-ı *çelîpâ*ya
Âşık K 13/14

Ziyâî, sevgilinin siyah saçlarını haça benzeterek kiliseye veya kiliseye benzeyen dünyaya şekil veren gönül süsleyici bir güzelsin; dinsiz zülüflerinle çelipa taşıyorsun, der:

Deyre sûret viren ol hüsn-i dil-ârâmundur
Zülf-i bed-kîş ile *hammâl-ı çelîpâ*sın sen
Ziyâî G 316/3

Sâbit, Nedim'i tahmis ettiği bir şiirinde, sen her çelipa şekilliye avuç açıp el sunma; her kilise resmini (güzeli) Kâbe'ye benzeyen kalbine alma; gel de Sâbit gibi her gün binlerce peri şekilli güzel gör, der:

Her *çelîpâ-sûrete* âgûşun açup sunma el
Her nigâr-ı deyre görme Ka'be-i kalbi mahal
Bin perî-peyker görürsün günde Sâbit gibi gel
İhtiyâr eyle birin gâyet ile olsun güzel
Her melek-manzar ile kılma Nedîmâ ihtilât
Sâbit Th 1/7

Zünnâr

"Zünnâr", Hıristiyanların özellikle de keşişlerin bellerine bağladıkları bir çeşit kuşaktır. Rumeli şairleri şiirlerinde çeşitli sebeplere zünnâra yer verirler.

Hıristiyan güzelleri veya sevgilinin saçlarını şekil bakımından zünnâra benzetirler. Söz konusu kullanımların bir kısmı, doğal olarak kilise ile birlikte ele alınır. Böyle örnekler, kilise başlığı altında değerlendirilmiştir. Zünnâr yanında büt, sanem, küfr, kâfir gibi terimlere de rastlanır. Zünnârla birlikte bağlamak fiili zünnâr bağlamak, gönül vermek anlamlarıyla kullanılır. Zünnârı kesmekse Hıristiyanlıktan vazgeçmek demektir.

Vasfî kopuzdan bahsettiği bir gazelinde, kopuzun kirişle beraber olup tamburlara uysa da zünnâra heveslenmediğini söyler. Burada tamburun bir torbaya konup kuşakla bağlandığı; kopuzun ise açıkta taşındığı ifade edilir. Bu durumda kuşak bağlayan tanbur, keşişe benzetilmiş olur:

Hem-kiriş oldı uyup gerçi ki tanbûrlara
Heves itmez hele anlar gibi *zünnâra* kopuz
Vasfî G 22/3

İshâk Çelebi sevgilinin zülüflerini zünnâra benzetir. Zünnârı Hıristiyanların yani kâfirlerin kullandığına işaret eden şair, senin kâfir olduğuna zünnârın şahittir; vay kâfir, senin Müslüman olacağını sanmam, der:

Bir belâdur dile gîsûlarunun her târı
Anma ol iki sitem-pîşe olan mekkârı
Kâfir olduğuna yetmez mi saçun zünnârı
Vây be kâfir seni hâşâ ki müselmân olasın
İshâk Mr 4/3

Ey kâfir eğer istediğin gönlüm ve canım ise zülfünün birisi bunları almaya yetmez mi de zünnârını iki yerden kuşanırsın, diyen şair, yanağın iki tarafından sarkan zülüfler zünnâra benzetir:

Dil ü cân ise maksûdun biri yetmez mi bu zülfün
Behey kâfir iki yerden kuşanmak neyki *zünnârı*
İshâk G 310/2

Ey muğ-beçe güzeli zülfünün yüzünden sana gönül bağladım; zünnârlı puta benzeyen sevgili, ne teklif edersen kabulümdür, der. Dil bağlamak, gönül bağlamak deyimi aynı zamanda zünnârın bağlanılması, kuşanılmasıyla ilgilidir. Zülüfler de şekil bakımından zünnâra benzer:

Rûy-ı zülfün şevkine dil bağladum ey muğ-beçe
Her ne teklîf eylesen eyle büt-i *zünnâr*dan
Hayâlî G299/3/3

Hayâlî, şu beyitte rahiplere mahsus bir kemer olan zünnar bağladığını söyler. Gam manastırında belime aşk zünnarını kuşandığımdan beri senin zülfünün küfrü (siyahlığı) benim iman ipim olmuştur, der:

Küfr-i zülfün rişte-i îmânum olmışdur benüm
Deyr-i gamda kuşanal'dan bilüme *zünnâr-ı aşk*
Hayretî K 7/16

Dertsiz (aşksız) âşığa zülfünün bir telini verme; sadakatsizce zünnâr isteyen küfrü rezil etti, denilerek zülüfler zünnâra benzetilir:

Âşık-ı bî-derde virme zülfünün bir târını
Küfri rüsvây eyledi bî-sıdk *zünnâr* isteyen
Hayâlî G 307/19/6

Zünnârı kesmek, Hıristiyanlığı bırakıp Müslüman olmaya işarettir. Şair, senin zülfünün küfrüne öyle inanıp bağlandım ki İsa istese bile zünnârımı kesip senden vazgeçmem, der:

Zülfünün küfrine şöyle virmişem ikrârumı
Ger Mesîhâ minnet etse kesmezem *zünnâr*ımı
Hayâlî G 413/45/1

Saneme benzetilen güzel, dinsiz rakibe zülfünün zünnârını arz etti; gördün mü nasıl bir kâfirlik etti, denilen beyitte kâfir, zünnâr, bî-dîn, kâfirlik kelimeleri anlamca zengin bir tenâsüp meydana getirir. Zülüf şekil bakımından zünnâra; sevgili güzelliğiyle; rakip de âşığın düşmanı olmasıyla kâfire benzetilir:

*Zünnâr-ı zülf*ün eyledi bî-dîn rakîbe arz
Gördün mi ol sanem nice kâfirlik eyledi
Hayâlî G 421/61/3

Âşık daha ana rahmindeyken bir sanemin muhabbet zünnârına bağlanıp ona âşık olur; yani o doğuştan âşıktır:

Ana rahminde tenüm şol dem ki sûret bağladı
Bir sanem yâdına *zünnâr-ı muhabbet* bağladı
Hayâlî G 421/62/1

Ey Hıristiyan çocuğu, her hâlde fitili muma zünnâr yaptın; nurumun ateşi muğ gibi siyah dumana büründü, denilen beyitte kilisede mum yakma olayı da hatırlanabilir:

Fetîli şem'e *zünnâr* itdün ey tersâ-beçe benzer
Girüp dûd-ı siyâha muğ gibidür nâr-ı nûrum var
Âşık G 87/4

Kâfir-Müslüman tezadına verilen beyitte şöyle denir: Ey saçı zünnar olan, kâfirliği bırak, sen Müslümanlara kıyan güzel bir âfetsin.

Yüri kâfirliği ko ey saçı *zünnâr* yüri
Ehl-i İslâm'a kıyar âfet-i ra'nâsın sen
Ziyâî G 316/4

Şu beyitte sevgilinin kaşları üzerine dökülen zülfü zünnâra, kaşları da mihrâba benzetilir. Zünnâr kiliseye, mihrab ise camiye mahsustur. Bu sebeple ey kâfir, zünnârını mihrap üstüne asma, denir:

Kaşlarun üzre perîşân eyleme zülfeynüni
Hây kâfir asma mihrâb üstine *zünnâr*unı
Ziyâî G 448/2

Mezâkî sevgiliyi puta, saçlarını zünnâra benzettiği şu üç beytinde, bu zünnâra gönül bağlayanların Müslümanların kullandığı tesbihi bırakacağını söyler:

Ukde-i zülf ü şiken-der-şiken-i turre-i yâr
Sübha-gerdânı ider silsile-bend-i *zünnâr*
Mezâkî K 10/74

Sübha-gerdân-ı senâ olsa n'ola ehl-i Hudâ
Oldı sad-pâre sanem-kîşlerün *zünnâr*ı
Mezâkî K 18/18

Sübha-gerdân-ı heves olmaz esîr-i zülf-i yâr
Meyl-i tesbîh-i riyâ *dil-beste-i zünnâr*a güc
Mezâkî G 42/4

Mezâkî altı parçalı uzun bir terkibe yer verdiği şu beytinde, ay yüzlü sâkînin kaşlarının kıblesine tapmaktayım, aşk zünnârını kuşanalı mezhebim bu oldu, der. Buradaki terkip saça bağlı olarak uzatılmış olmalıdır:

Kıble-perest-i ebrû-yı sâkî-i mehveşüm
Zünnâr-ı bend-i aşk olalı mezhebüm budur
Mezâkî G 62/5

Mezâkî, ben bir muğbeçenin aşkına kemer bağladım; zünnâr kaydının ne olduğunu bilmem, der:

Ben kemer-bend-i aşk-ı muğ-beçeyüm
Kayd-ı zünnâr n'eydüğin bilmem
Mezâkî G 318/2

Yarin zülfünün şevkiyle muhabbet putuna tapanlar zünnâra meyledip onun dedikodusunu yapmayıp da ne yapsın; denilen beyitte, âşıkların, puta benzetilen sevgilinin saçlarını düşünüp durduğu söylenir:

Büt-perestân-ı muhabbet şevk-i zülf-i yâr ile
Güft ü gû-yı meyl-i *zünnâr* itmesün ya n'eylesün
Mezâkî G 345/5

Şu beyitte sevgilinin güzelliği anlatılırken, puthanedeki o puta benzeyen Hıristiyan güzeli anıldığında, onu duyan pek çok Müslüman onun aşk zünnarına

gönlünü bağlar; yani onun aşkıyla Hıristiyan olur, denilerek din değiştirme olayına da işaret edilir. Büt, tersa, sanem, zünnâr gibi kelimeler tenâsüp meydana getirirken Müslümanla da tezat oluşturur:

Çok Müselmânlar olur *dil-beste-i zünnâr-ı aşk*
Ol büt-i tersâ-beçe beytü's-sanem anılmasun
Mezâkî G 352/6

Âşıkların puta, saneme benzetilen Hıristiyan güzeli için zünnâr bağladığı söylenirken şu beyitte bunun tersi bir düşünceye yer verilir. Her saneme gönül verme; ağlayan gönlün yüzlerce alayla, oyunla dolu puta zünnar bağlayamaz, denir:

Her bir saneme virme gönül bir dil-i zârı
Zünnâr-keş-i sad-büt-i tannâz idemezsin
Mezâkî G 357/4

Şu beyitteki kâfir güzeli gören İsa'nın bile ona âşık olacağı söylenir. O âşıkların gönlünü çalan putun kâfir zülüfleri, zamanın İsa'sına bile aşk zünnarını bağlattırır, denir:

İsî-i vakt olsa da *zünnâr-bend-i aşk* ider
Ol büt-i âşık-firîbün gîsûvân-ı kâferi
Sâbit K 10/44

Sâbit, bir lügazında birisi abdâl semtine yönelip fenâyî sarınır; biri beline zünnar bağlayıp döner, der:

Semt-i abdâlı tutup biri fenâyî sarınur
Bağlayup biri miyân-bendine *zünnâr* döner
Sâbit Lügaz 2/3

İncil

Divan şairleri sevgilinin yüzünü bazen Mushaf (Kur'an)'a benzetirler. Mesîhî bir yerde güzelin yüzünü "*İncil*"e benzetir. Buradaki güzel her hâlde Hıristiyan'dır. Şair, Kur'an'ın gelmesiyle İncil'in hükümsüz kaldığına işaret ederek onun bâtılı var der:

Cemâlünün saçunda hâili var
Ki san *İncîl*'dür kim bâtılı var
Mesîhî G 82/1

Sâbit de bir beytinde, muhabbet damarı nabız atıp can veriyor, onun aşk tortusunu içen İncil sahibi olur derken, Hıristiyanlığın kutsal kitabına yer verir:

Reg-i muhabbeti nâbız olup da cân viriyor
Ki ola dürd-keş-i aşkı *sâhibü'l-İncîl*
Sâbit K 3/37

ŞAİRLERİN RUMELİ KÜLTÜRÜNE DAİR BAZI GÖZLEMLERİ

Rumeli şairleri, şiirlerinde, içinde yaşadıkları bölgeyle ilgili olarak kâfir-Müslüman ilişkileri hakkındaki çeşitli gözlemlerini dile getirirler. Bunların başında, bir kısmı yukarıda örneklendirilen Hıristiyanlık kültürüyle ilgili unsurlar gelir. Hıristiyan veya kâfirlerin Müslüman olmalarından bahsedilir. Sevgili-âşık veya âşık-rakip şeklindeki karşılaştırmalar, Rumeli'de yaşayan iki temel dine bağlı olarak *"kâfir-Müslüman"* şeklinde ele alınır. Rakip kâfire, Hıristiyan'a, âşık Müslüman'a benzetilir.

"Filori ve fiçi gibi Rumeli'deki milletlerin kullandığı eşyalar; havaya külâh atmak, meyhane kapısına çember asmak, sarhoş olunca bahşiş dağıtmak, birinin sağlığına içki içmek" gibi Rumeli'de yaşanan âdetler ve burada yaygın bir gelenek olarak devam ettirilen *"pehlivanlık/güreş"* gibi daha çok Rumeli'ye özgü çeşitli hususlar şiire konu olur.

KÂFİR-MÜSLÜMAN İLİŞKİLERİ

Kâfir-Müslüman münasebetlerinin büyük bir çoğunluğu, âşık ve sevgili etrafında gelişir.

Kâfir/Hıristiyan Güzeller

Bazı şiirlerde kâfir-Müslüman tezadına yer verilir. Güzelin kâfir olduğu belirtilip Müslüman olması beklenir. Rumeli'de yaygın olarak görülen din değiştirme olayına yer verilir. Bazen de âşığın kâfir sevgiliden yüz çevirip ondan vazgeçtiği görülür. Âşığın çektiği acılar karşısında kâfirler bile merhamete gelir; ama, sevgili yine de âşıkla ilgilenmez.

Şu beyitteki sevgili muhtemelen bir gayr-i müslimdir. Saneme benzetilen güzel küfrü ezberden okur, yani âşığına her türlü cefayı çektirir; âşık da incinip ondan vazgeçer. Nâ-müselmân ile sanem arasında anlamca ilgi vardır:

İncinüp dil vaz geldüm dir sanemler sevmeden
Küfri ezberden okur ol nâ-müselmândan cüdâ
Hayretî G 6/4

Şu beyitteki güzel de gayr-i müslimdir. Rakip âşığı ondan ayırır. Bunun üzerine âşık, sen beni ondan ayırdın, umarım son nefeste sen de imandan ayrılır; kâfir olursun, diye beddua eder:

Ey rakîb itdün beni ol nâ-müselmândan cüdâ
Göreyin kim olasın son demde îmândan cüdâ
Hayretî G 7/1

Müslüman olmayan bu sevgiliden ayrılan âşık, çok acı çeker; onun bu hâline kâfir, Müslüman herkes acıyıp ağlar:

Bana rahm eyleyüp kâfir müselmân ağlasa tan mı
Bu gün ol nâ-müselmânumdan ayrıldum müselmânlar
Hayretî G 74/5

Şu beyitte söz konusu edilen güzelin Müslüman olmadığı belirtilir. O, öldürücü kâfir gözüne uyarak âşığa cefalar eder; göz göre göre onu mahveder. Burada göz muhtemelen siyah renginden dolayı kâfire benzetilmiştir:

Çeşm-i kâfir-kîşüne uydun cefâlar eyledün
Göz göre ey nâ-müselmânum helâk itdün beni
Hayretî G 470/3

İshâk'ın sevdiği henüz Müslüman olmamıştır ve put kadar güzeldir. Âşık, onun ismini gizler, eğer söylersem kâfirim, der. Henüz Müslüman olmadı derken onun bir gün din değiştirip Müslüman olacağını ve kendisiyle ilgileneceğini beklediği anlaşılmaktadır:

Kâfirem ger dir isem İshâk kimdür sevdüğüm
Bir büt-i sîmîn-bedendür nâ-müselmândur henûz
İshâk G 99/7

Sevgilinin yüzü beyazlığıyla İslâm memleketi, yüzündeki ben de siyahlığıyla kâfir olarak düşünülür. Müslümanlara kâfirin beylik yapamayacağı; dolayısıyla beyaz yüzdeki siyah benin fazla olduğu söylenir:

Diyâr-ı hüsne hükm itmek ne lâzım hâl-i müşkînün
Revâ mı ehl-i İslâm'a ola bir nâ-müselmân beğ
İshâk G 144/4

Şair ey Allah'ım dinden imandan ayırma şeklindeki duasına, beni o Müslüman olmayandan da ayırma şeklinde devam eder:

İlâhî dînden îmândan ayırma
Beni ol nâ-müselmândan ayırma
İshâk G 237/1

Şu beyitteki sevgili, saç ve gözünün rengi sebebiyle kâfire benzetilir; can ve gönül veya iman ehli kimse can u gönülden bu gayr-i müslime âşık olur.

Dil ü cân mübtelâ oldı yine bir nâ-müselmâna
Gözi sihri saçı küfri belâdur ehl-i îmâna
İshâk G 242/1

Sâbit, Müslüman olmayan kara bahtlı bir kâfire gönül verip belâlar çektiği için şikâyet eder:

Nice âh itmeyüm baht-ı siyâh-ı nâ-müselmândan
Beni bir şûh-ı kâfir-mâcerâya mübtelâ kıldı
Sâbit K 19/34

Ey Müslüman olmayan kâfir yaratılışlı put (kadar güzel), gönül, aşk zünnarını kuşanmış olarak senin zülfünün fikrine düştü, bilmiş ol, denilen beyitte de yine bir gayr-i müslime gönül verme olayı söz konusudur:

Fikr-i zülfünde gönül zünnâr-bend-i aşk ile
Ey büt-i kâfir-nijâd-ı nâ-müselmân bilmiş ol
Sâbit G 241/2

Meşhûrî kara gözlü, siyah benli, melek yüzlü beni yarım bir bakışıyla beni aniden mest etti; tarikat erbabı veya yol arkadaşlarım bunun üzerine beni bir sanem seviyor diye kâfirlikle suçladılar, der. Burada gayr-i Müslimlere âşık olanlara iyi gözle bakılmadığı anlaşılmaktadır:

Çeşmânı siyâh hâli siyâh bir perî-peyker
Bir nîm-nigâh ile beni itdi müsahhar
Muhtâr değülken yine bu bâbda ekser
Yârân-ı tarîkat beni tekfîr eylediler
Kim bir saneme bende olup ehl-i hevâdur
Meşhûrî Th 2/4

Rumeli'deki Hıristiyan güzeller o kadar çekicidir ki, pek çok Müslüman onlara âşık olur. Hayâlî şu beytinde, nazenin bir kâfiri görünce Müslüman sevmekten vazgeçtiğini söyler:

Müselmân sevmeden geçdün Hayâlî
Meğer bir kâfir oldu nâzenînün
Hayâlî G 256/38/5

Muhtemelen bir gayr-i Müslim olan şu beyitteki sevgili o kadar güzeldir ki ona Müslümanlar âşık olsa yakışır:

Sezâdur bu hüsn ile kâfir sana
Olursa nice müslümân mübtelâ
Meşhûrî G 10/3

O put evindeki put kadar güzel olan Hıristiyan güzeli anılırsa pek çok Müslüman onun aşk zünnarına gönül bağlar:

Çok Müselmânlar olur dil-beste-i zünnâr-ı aşk
Ol büt-i tersâ-beçe beytü's-sanem anılmasun
Mezâkî G 352/6

Müslüman-Kâfir Savaşı

Âşıkla rakip arasındaki mücadele, din için Müslüman ile kâfirin savaşmasına benzetilir. Müslüman'ın din için kâfirle savaştığı gibi, sevgili hususunda da rakip bizimle savaşır denir. Bu ifadelere, Rumeli'de sürekli yaşanan Müslüman-kâfir savaşlarının bir etkisi, bunların şiire yansıması olarak bakılabilir:

Bahs ider her dem benümle yâr içün bî-dîn rakîb
Dîn içün lâbüd ider kâfir müselmân ile bahs
Vasfî G 9/2

İshâk Çelebi de şu iki beytinde âşıkla rakibin kavgasını din için kâfirle Müslüman savaşı olarak yorumlar. Birkaç kelime değişse de her iki beyit anlamca birbiriyle aynıdır. İshâk'ın beyitlerini Vasfî'ye nazire kabul etmek de mümkündür:

Kaçan İshâk rakîb ile nigârı çekişe
Dîn içün kâfir ile san ki müselmân çekişür
İshâk G 35/5

Yâr içün ağyâr ile âşık kaçan ceng eylese
Dîn içün kâfir müselmân sanki iderler savaş
İshâk G 116/4

Muhtemelen bir Hıristiyan güzeline seslenen şair, kavuşma ümidiyle Hayâlî'yi sonunda helâk ettin; ey kâfir, Müslüman'ı yok yere neden öldürdün; derken kâfir-Müslüman savaşına yer verir ve kâfirlerin haksız yere adam öldürdüklerine işaret eder:

Helâk itdün Hayâlî'yi ümîd-i vasl ile âhir
Niçün yok yire öldürdün be hey kâfir müselmânı
Hayâlî G 426/72/5

Müslüman Olma, Din Değiştirme

Vasfî, ben günahımı biliyorum, lütfedip bağışla; varsayalım ki kâfir idim, şimdi Müslüman oldum, derken kâfirlerin Müslümanlığı kabul etmelerine işaret eder:

Ben günâhum bilürem lutf kıl ey şeh afv it
Tut ki bir kâfir idüm şimdi *müselmân oldum*
Vasfî G 48/4

Ahmed isimli birini metheden Hayretî, onun güzelliğinin nurunu gören sofu nasıl âşık olmasın ki onu görünce kâfirler bile Müslüman olur, diyerek kâfirlerin imana gelmesine işaret eder:

Nice âşık olmasun sôfî cemâli nûrına
Yüzini görse *olur kâfir müselmân* Ahmed'ün
Hayretî G 231/2

Usûlî de birbirine benzeyen şu iki beytinde, methettiği kişinin yüzünü Âzer görürse Müslüman olur, der. Âzer, İbrahim peygamberin babası olup put yapıp satarak geçimini temin ederdi. Beyitlerde ateş anlamına gelen Âzer'den dolayı Mecûsî'ye, ateş-pereste de işaret vardır:

Bir adına anın Girbâzî dirler
Yüzün görse *müselmân ola Âzer*
Usûlî Mes 5/139

Mübârek adun İbrâhim dirler
Yüzün görse *müselmân ola Âzer*
Usûlî Mes 5/171

Sevgilinin kaşları üzerine dökülen siyah saçları renk yönünden kâfire benzetilir. Kaşlar mihrap olunca, saçların kıvrımları da mihraba secde eden kişiye benzetilir. Bu durum kâfirlerin savaş sonunda zorla Müslüman edilmesi olarak yorumlanır:

Kâkül-i ser-keş baş eğmezdi kaşun mihrâbına
Sen bu gün ol *kâfiri cebrî müselmân eyledün*
İshâk G 142/6

Ey güzel, gözlerinin aşk ehline merhaba demesine engel olma; öyle ya dünyada bir kâfir Müslüman olmasın, denilen beyitte kâfirlerin Müslüman oluşundan bahsedilir. Beyitte, Rumeli şairlerinde fazlaca görülen yâ ünlemiyle lâubâlî bir söyleyiş özelliği de vardır:

Ehl-i aşka merhabâdan çeşmüni men' eyleme
Öyle yâ âlemde *bir kâfir müselmân olmasun*
İshâk G 220/6

İshâk Çelebi, zalim bir güzelden bahsettiği bir murabbaının mütekerrir mısraında, ona *"Vây be kâfir seni hâşâ ki müselmân olasın"* diye seslenir. Onda bulunan özelliklerin bir Müslüman'a yakışmadığını, bir Müslüman'ın bunları yapmayacağını belirtir. Gün geçtikçe zâlimliğini artıran bu güzelin Müslüman olma ihtimalinin bulunmadığını söyler. Söz konusu murabbaın bentlerinde, sevgilinin kâfirliğini, zalim ve merhametsiz oluşunu gösteren kelimelere yer verir. Sekiz bentlik şiirin üç bendi şöyledir:

Ben dimezdüm seni âşûb-ı dil ü cân olasın
Dir idüm ola ki bir derdüme dermân olasın
İtdüğün cevre umardum ki peşîmân olasın
Vây be kâfir seni hâşâ ki müselmân olasın
...
Dir imişsin giderek ben seni îmâna çekem
Dolaşam kâkül-i pür-kîşüne meydâna çekem
Küfri terk itdi diyü yok yere bühtâna çekem
Vây be kâfir seni hâşâ ki müselmân olasın

Pertev-i mihrün ile rûşen idüp âfâkı
Zulmet-âbâd-ı felâketde kodun uşşâkı

Anmadun Tanrı yaratdı dimedün İshâk'ı
Vây be kâfir seni hâsâ ki müselmân olasın
İshâk Mr 4/1,7-8

Sevgilinin ayva tüylerinin âşığa zalimce davranmadığı belirtilen merhametli bir sevgilinin tanıtıldığı beyitte, bu durum onun can u gönülden Müslüman olması şeklinde açıklanır:

Âşıka cevr itmez olmış hatt-ı cânân âferîn
Cân u dilden olmış ol kâfir müselmân âferîn
İshâk G 221/1

Sevgiliye seslenen Vasfî, dinsiz rakip köpeğine güzelliğini gösterip ona iman arz etme; o Müslüman olmaz, der:

Gösterme rakîb-i seg-i bî-dîne cemâlün
Olmaz çü müselmân ana arz eyleme îmân
Vasfî G 64/5

Mezâkî de zamane kâfirlerinin küfründe şüpheniz mi var; onlar hiç Müslüman olurlar mı, diyerek onların Müslümanlığı kabul etmeyeceklerini belirtir. İkinci mısradaki terkip uzunluğuyla da bunu vurgulamak ister:

Küfrinde meğer şübhe mi var *Müslim olur mı*
Bir kâfir-i büt-hâne-i küfrân-ı zamâne
Mezâkî K 12/10

İshâk Çelebi, Müslüman olası bir kâfir güzelin gönlünü temiz gördüm; her hâlde o imana gelecek, diyerek onun Müslüman olacağını ümit eder:

Ol *müselmân olası ola ki îmâna gele*
Gönli mir'âtını sâfî vü mücellâ gördüm
İshâk G 178/6

Hayâlî, kirpikleri şekil yönünden yalın kılıca benzettiği şu beytinde, gözü savaşta esir alınmış bir kâfire benzetir. Siyahlığından dolayı kâfir denilen göz, esir alınınca imana gelir:

Yâ meğer *kâfir gözün îmâna gelmiş* zeyn olup
Almış etrâfın müjen uryân idüp şemşîrler
Hayâlî G 152/61/3

Hayâlî bir önceki beyitte tablolaştırdığı savaş sahnesini, şu beyitte de aynı şekilde tekrarlar:

Kâfir-i çeşmi meğer îmâna gelmiş gamzeler
Saf çeküp müjgânlarından tîğ-i uryân bağlanur
Hayâlî G 145/49/3

Meşhûrî şu beytinde, kâfirler senin keskin kılıcının gölgesinde öyle korkusuzca kalarak nasıl olup da küfrü devam ettirip imana gelmezler, elbette imana gelecekler, der:

Ne olsun sâye-i şemşîr-i ser-tîzünde bî-pervâ
Kala küfr üzre böyle *gelmeyüp kâfirler îmâna*
Meşhûrî K 5/69

Bazen kâfirler Müslüman olurken bazen de Müslümanlar kâfir güzellere âşık olur. Şu beyitte Müslüman olmak yerine, kâfir olma, dinden çıkma ifadesine yer verilir. Şair, ey puta benzeyen, put kadar güzel olan sevgili, kişi seni dini imanı gibi sevdiyse kâfir mi oldu, bunda ne var, niye kızıyorsun, der:

Dîni îmânı gibi sen sanemi sevdi ise
Kâfir olmadı *ya âdem a müselmân olası*
İshâk G 285/3

Ziyâî de kendisinin gümüş bedenli bir (puta benzeyen) güzeli sevmekle kâfir olmadığını belirterek ey Müslümanlar, beni bu yüzden kınamayın, der:

Kâfir olmadı severse bir büt-i sîmîn-beden
Böyle ta'n itmen Ziyâî'ye müselmânlık neden
Ziyâî G 358/5

Şu örnekte, kış günü herkesin soğuk mescit yerine ocak başında toplanmaları, Müslümanların ateş-perest olması şeklinde yorumlanır:

Mescidi koyup ocak mihrâbına yüz tutdı halk
Ey dirîgâ ehl-i İslâm oldı hep âteş-perest
Mesîhî Kt 10/3

Kâfirin Müslüman Âşığa Acıması

Gayr-i müslim veya dinsiz, imansız anlamında kullanılan *"kâfir"* sözcüğü, aynı zamanda *"zâlim, merhametsiz, acımasız"* anlamına da gelir. Âşık sevgilinin yokluğunda o kadar çok acı çeker ki sonunda onu gören kâfirler, zalimler bile ona acırlar. Âşık bunun üzerine sevgiliye seslenerek, hey imansız, sen Müslümansın, bu sana yakışır mı, neden bana acımıyorsun, der. Sevgilinin Müslüman olduğu hâlde imansız olarak nitelendirilmesinde tezat vardır:

Görürler hâlümi hecründe *kâfirler esirgerler*
N'içün rahm eylemezsin sen müselmânsın hey îmânsuz
Vasfî G 21/2

Hayretî, nâ-müselmân dediği sevgiliden ayrılarak perişan bir hâle düşer. Onun bu hâline sadece Müslümanlar değil, kâfirler bile acıyıp ağlar:

Bana rahm eyleyüp kâfir müselmân ağlasa tan mı
Bu gün ol nâ-müselmânumdan ayrıldum müselmânlar
Hayretî G 74/5

Âşığın hâlini gören dost düşman, kâfir Müslüman herkes ağlar da sevgili ile rakip ona aslâ merhamet etmez:

Bana bir dem ne habîb itdi terahhum ne rakîb
Dost u düşman acıdı *kâfir müselmân ağladı*
Hayretî G 487/6

Usûlî, cananından ayrılarak can acısını tattığını belirtir. Bu hâline kâfir Müslüman herkesin ağlamasını ister:

Bildüm bugün cân acısın cânândan ayrıldum meded
Kâfir müselmân acısın sultândan ayrıldum meded
Usûlî G 15/1

Bir deyime yer veren şair, sevgiliye, senin bu yaptıklarını kâfir bile Müslüman'a yapmaz, diyerek onun çok zalim davrandığını belirtir:

Nedür bî-çâre İshâk'a be zâlim itdüğün işler
Anı bir kâfir eyler mi cihânda bir müselmâna
İshâk G 242/5

İshâk Çelebi bu beytindeki *"be zâlim"* ifadesini *"bu zülfün"* şeklinde değiştirerek bu beyti aynen tekrarlar. Zülüfleri siyahlığından dolayı kâfire benzetir:

Nedür bî-çâre İshâk'a bu zülfün itdüği işler
Anı bir kâfir ider mi be zâlim bir müselmâna
İshâk G 265/7

Âşık Çelebi, benim hâlime Müslümanların ağlayıp kâfirlerin güleceğini sanmayın; ben öyle bir hâle düştüm ki, bana köpekler güler, kâfirler ağlar, der. Beyitteki cümlecikler birer deyimden meydana gelmektedir:

Sanmanuz ağlar müselmân hâlüme kâfir güler
Kâfir ağlar böyle kalursam bana itler güler
Âşık G 99/1

Şu beyitte, hem Müslüman hem dinsiz kâfir herkesin aşk derdiyle acı çektiği söylenir; yukarıdaki örneklere benzer bir söyleyişe yer verilir:

Hey beğüm nice müselmân dîni yok kâfir dahi
Mübtelâ olup gam-ı aşkunla mahzûn olmasun
İshâk G 201/3

Ey Müslümanlar, o puta benzeyen güzel kâfirlik etmez, dinim için bana inanın denilen şu beyit de yukarıdaki söyleyişleri hatırlatır:

Ol sanem kâfirlik itmez ey müselmânlar bilün
Dînüm içün i'tikâd eylen ki îmânum gelür
Ziyâî G 107/4

Rumeli şairlerinin şiirlerinde, yaşadıkları bölgede çokça karşılaştıkları gayr-i Müslimlerin Müslüman olması hadisesi, değişik benzetmelerle birlikte şiire konu olmuştur. Rakiple âşığın kavgası din savaşına benzetilmiş, kâfir güzellerin Müslüman olduğu belirtilmiş; bazen de Müslümanların kâfir güzellere âşık olduğuna işaret edilmiştir. Bazı beyitlerde ise âşıkların çektikleri belâlara kâfirlerin bile acıdığı hâlde sevgilinin kendileriyle ilgilenmediğinden yakınılmıştır.

Diğer Kâfir-Müslüman Münasebetleri

Kâfir rakip temiz lokmaya el sundu; sevgiliye kavuşma sofrası köpek değmiş yemeğe benzedi, denilen beyitte, kâfirlerin yaptığı yemeklerin Müslümanlarca murdar kabul edilip yenmediğine işaret edilir:

Ol lokma-ı nefîse sundı rakîb-i kâfir
İt değmiş aşa döndi hân-ı visâl-i dilber
Sâbit B 146

Aşk meşrebinde kâfir-Müslüman ayrımının bulunmadığı söylenir:

Meşreb-i ehl-i muhabbet gelicek meydâna
Âşık-ı zârı ne kâfir ne müselmân buluruz
Mezâkî G 189/2

Küfr ile dîn ber-taraf meşreb-pesend-i aşk olur
Ol büt-i şûhı meded kâfir müselmân görmesün
Mezâkî G 350/2

Sâbit, muhabbet falına yer verdiği bir beytinde, ey kâfir, senin muhabbet falında, senin şansına da bir Müslüman'ın kara talihi çıkmasın; der:

Kâfir senün de kur'a-ı fâl-ı muhabbetün
Bir tâli'-i siyâh-ı müselmâna düşmesün
Sâbit G 266/3

Şu iki beyitte Müslüman kişinin yine Müslümanlarla birlikte olması tavsiye edilir. Şairin asıl söylemek istediği, sevgilinin kâfir rakibi bırakıp Müslüman âşıkla ilgilenmesidir:

Ol yâr n'ider sohbete iltüp o rakîbi
Bir yire giden bârî müselmân ile gitsün
İshâk G 206/4

Hayr gelmez bize ol muğ-beçe-i vahşîden
Bir müselmâna yakın âhûyı hem-dem görelüm
Sâbit G 250/2

KÂFİRLERE İÇKİ HARAM DEĞİLDİR

Hıristiyanlık inancına göre şarap içmek haram değildir. Vasfî şu iki beytinde buna telmihte bulunur. Kanını şaraba benzeten şair, Hıristiyanlara göre şarap içmenin helâl olduğuna, şarap içmekle onların orucunun bozulmayacağına işaret eder. Birinci örnekte sevgilinin kanını içmesini; ikincisinde ise kanını içmekten vazgeçmesini ister.

Şair şu beyitte, ey Vasfî onun haramî gözleri benim kanımı içse ne olur; kâfirlerin mezhebinde şarap içmek helâl oldu, diyerek buna telmihte bulunur:

Vasfî harâmî çeşmi n'ola içse kanumı
Mey içmek oldı mezheb-i küffârda helâl
Vasfî G 39/5

Vasfî şu beytinde sevgiliye seslenerek oruç ayıdır, gözün kanımı içmesin, der. Sevgili ise kâfirlerin orucu şarap içmekle bozulmaz diyerek onun kanını içmeye devam edeceğini belirtir.

Rûzedür kâfir gözün kan içmesün didüm didi
Rûzesi kâfirlerün sınmaz şarâb-ı nâbdan
Vasfî G 54/4

Her iki örnekte de âşığın kanı renk yönünden şaraba benzetilirken sevgilinin yan bakışları da kan içiçi veya kan dökücü özelliğiyle ele alınır. Beyitlerden birinde kan içmek, diğerinde bundan vazgeçmek söz konusu olsa da her iki beyitte de anlatılmak istenen ve bunu anlatırken kullanılan benzetmeler aynıdır. Sevgili âşığın şaraba benzeyen kanını içmektedir.

MEYHANE KAPISINA ÇEMBER ASMAK

Burada incelenen Rumeli şairlerinin yaşadığı dönemde içki yasağı vardı. Ancak Rumeli taraflarında gayr-i Müslimlerin çoğunlukta olduğu şehirlerde, bu vatandaşlar için bir yasak bulunmamaktaydı. İçki satışı açıktan değil, meyhanede yapılırdı. Bir yerin meyhane olduğunu dışarıdan anlamak için kapısına bir çember asılırdı[129]. Bu olayı yakından gören Rumeli şairlerinin birkaç beyitte de olsa buna işaret ettiği görülür.

Mesîhî, şu beytinde dudaklara kadar uzanan saçın kıvrımlarını, şekil yönünden çembere; dudakları da meyhaneye benzeterek meyhane kapısına çember asılması olayına telmihte bulunur:

---

129 Meyhanenin yerini belirtmek için eski bir hasır veya hasırla kaplanmış şişe vb. de asılırmış. Bkz. Abdülaziz Bey 1995: 306-307.

Lebün üzre sanasın ca'd-ı zülfün
Asılmış *ber-der-i mey-hâne çenber*
Mesîhî G 80/3

Hayâlî Bey'in şu beytinde de aynı benzetmelerle meyhane kapısına çember asma olayına telmih vardır:

Mey-hâne-i lebünde saçun çenber asalı
Câm-ı sürûrı ehl-i safâya resîdedür
Hayâlî G 142/41/2

Meyhane kapısına çember asılması, meyhanenin yerini gösterdiği gibi aynı zamanda meyhanenin açık olduğunu da belirtir. Bu durum Âşık Çelebi'nin şu beytinde daha açık bir şekilde ifade edilmiştir. Beyitte, içki yasağı bir tarafa, ramazan ayında meyhanelerin kapanmasına da işaret vardır. Felek meyhanesine yeni aydan, hilâlden çember asılmıştır; bu hem bayramın geldiğini bildiren hem de rintleri eğlenceye davet eden bir çağrıdır. Eskiden ramazanın bitip bayramın başlamasına, rü'yet-i hilâl de denilen hilâlin görülmesiyle karar verilirdi. Beyitteki salâ, bayram namazıyla ilgili olup ıyd kelimesiyle tenâsüp oluşturur:

Yine ıyd oldı rindâne salâdur işret ü ıyşa
Meh-i nevden felek mey-hânesine asdılar çenber
Âşık G 88/4

AŞKINA, SAĞLIĞINA İÇMEK

İshâk Çelebi, şu beyitlerinde birisinin sağlığına kadeh kaldırmak, içki içmek âdetine yer verir.

Ömür kadehe, ciğer kanı da renk yönünden şaraba benzetilen beyitte, âşık, sevgilisi için kadehi bir nefeste içer:

Ömrümün peymânesin hûn-ı ciğerle doldurup
Bir nefesde nice içmek ol nigârun aşkına
İshâk G 261/3

İshâk Çelebi, gül yanaklı, servi boylu güzelin aşkına içmek için sâkîden şarap ister:

Sun meyi sâkî o serv-i gül-izârun aşkına
İçelüm ol nergis-i mest-i humârun aşkına
İshâk G 261/1

Şair, dostlarına seslendiği şu bendinde, o Hıristiyan güzelinin meyhanesine gidip birbirimizin sağlığına içelim, der:

Gelün aldanmayalum âlemün efsânesine
Hâliyâ birbirimüz sıhhati şükrânesine

Girelüm ol büt-i tersâ-beçe mey-hânesine
Mest-i lâ-ya'kıl olalum yakalar çâk idelüm
İshâk Mr 3/7

SARHOŞ KÂFİRLERİN BAHŞİŞ DAĞITMASI

İshâk Çelebi, Rumeli'deki gayr-i müslimerle ilgili bir gözlemine yer verdiği şu beytinde, kâfirlerin içki içip sarhoş olunca bahşiş verdiklerini söyler:

Bûse in'âm eyle şâhum kullara
Bahşîş eyler olıcak küffâr mest
İshâk G 17/5

FIÇI

Fıçı, Avrupa'da kullanılan daha çok içki gibi sıvıların saklandığı, Osmanlı'daki küp (hum)'e karşılık gelen bir ölçü birimi ve kaptır. Burada incelenen şairlerden Hayretî'nin bir beytinde fıçıya yer verilir.

İçkinin fıçıda saklanmasına işaret eden şair, fıçıyı kişileştirir ve onun etrafında bulunan çember şeklindeki kuşağı elbise kemerine, lastiğine benzetir. Kuşağı gevşek deyimi edepsiz, namussuz, çapkın mânalarına gelir. Duhter-i rez (üzümün kızı) içki demektir. Gevşek kuşaklı fıçı, üzümün kızını kucaklamış ve neticede onun bakireliği bozulmuştur:

Olaydı duhter-i rez bâkire böyle müdâm ey dil
Kucar mıydı anı *fuçı* gibi bir kuşağı gevşek
Hayretî G 202/4

FİLORİ

XI. yy.dan itibaren Floransa'da üzerine zambak resimleri işlenerek darp edilen altının ismidir. Filori kelimesi, üzerindeki zambak motifi olmasıyla flor: çiçek ve basıldığı şehir adından gelmektedir. Avrupa memleketlerinde yaygın olarak kullanılan bu para çeşidi, Osmanlı devletinde de kullanılmıştır[130]. Özellikle Rumeli'de yaygın olarak kullanılan bu para çeşidine Mesîhî'nin bir beytinde rastlanır.

Hüsn-i talil yoluyla goncanın ağzındaki sarı tohumlar filoriye benzetilmiştir. Gonca, ağzındaki bu filorileri göstererek paraya düşkün olan gül mahbubunu avlamaya çalışır:

Temâşâ kıl ki gül mahbûbını sayd eyleyem diyü
Filori tutup ağzında ider geh geh ıyân gonca
Mesîhî G 213/3

ŞAPKA

Şapka, Rumeli şairleri tarafından kâfirlere, Avrupa milletlerine özgü bir giyim olarak kabul edilir ve şiirlere de bu özelliğiyle konu olur.

---

130 Geniş bilgi için bkz. Pakalın 1993: I/629-630.

Hayâlî Bey şapkayı daha çok kâfirlere özgü bir kıyâfet kabul eder. İki beytinde şapkaya yer veren şair, şapkayı eleştiri unsuru olarak kullanır. Eleştirdiği Yahyâ Bey'e *"şapkalı"* veya *"şapkalı kâfir"* der. Birinci beyitte kendisinin şairliğinin beğenilmemesine kızar, ikincisinde küfürlü bir ifadeye yer verir:

Benem erbâb-ı nazmun devleti ey *şabkalı kâfir*
Har-ı nâ-dân değülsen devletün niçün depersin sen
Hayâlî G 317/38/5

Giydün revâcı başuna buldun revâcunı
İncinme *şabkalı* s...rüm eğri haçunı
Hayâlî B 448/18

Sâbit, ağyarın şapkayı Frengistan'dan giydiğini söylerken, şapkanın Avrupa'dan alındığını veya oradan geldiğini belirtir:

Arak-çînin alup âşık döküldi gîsuvân-ı mâr
Firengistân'dan giydi gazabla *şabka*yı ağyâr
Sâbit B 171

Havaya Külâh Atma

Şapka eleştiri için kullanılırken bir çeşit başlık olan külâhın sevinç gösterisi olarak havaya atıldığına işaret edilir.

Sevgili kızgınlık ifadesi olarak âşığın başını yaracağını söyler, bunu duyan âşık da sevgilinin kendisiyle ilgileneceği ümidine kapılıp sevinçle külâhını havaya atar:

Katlan başını yarayın anun dimiş habîb
Üş ol ümîde *ağdı havaya külâhumuz*
Mesîhî G 97/3

Şu beyitte de yine müjdeli bir haber üzerine külâhın havaya atılması söz konusu edilir:

Âşık bu yolda başını virmek gerek dimiş
İshâk müjde var *külehün âsumâna at*
İshâk G 16/8

Âşık, aya benzeyen güzelin eşiğini yastık yapıp orada bir gece uyuyabilirse, sevincinden külâhını güneş gibi göğe atar:

Ol mâh işiğin bir gice bâlin idebilsem
Gün gibi Mesîhî *göğe irerdi külâhum*
Mesîhî G 159/8

Gökyüzünde görünen de aslında güneş değil, Mesîhî'nin sevinçle havaya attığı külâhıdır:

Ey Mesîhî gün değüldür âsumânda görinen
*Şâdlıkdan göğe atduğum külâh*umdur benüm
Mesîhî G 160/5

Sâbit'in şu beytinde de güneş havaya atılmış külâh olarak düşünülmüştür:
Sebze-zâr-ı âsumân üzre gül-i hâver değül
Şevkden atdı külâhın göklere tâc-ı horûs
Sâbit Tr 4/4

Şu örnekte ise güneş yerine ay (hilâl) havaya atılmış külâha benzetilir. Buradaki şeb-külâh gece giyilen bir başlıktır. Âşık, geceleyin güneşe benzeyen sevgilisini görünce sevincinden külâhını havaya atar:
Gice hurşîdümi gördüm Ziyâî mâh-ı nev sanma
Ki *şevkümden sipihre atdum anı şeb-külâhumdur*
Ziyâî G 117/5

Şu beyitte âhın göğe yükselmesiyle külâhın havaya atılması arasında benzerlik vardır:
Gördi ki başum terkin uran şevk ile âhum
Gâyet ferahından göğe ağdurdı külâhı
İshâk G 321/4

Hayâlî'nin şu beytinde, bundan sonra külâhının köşesi arşa erişsin denirken külâhın havaya atılmasına işaret edilir:
Arşa erişsin külâhın gûşesi şimdengerü
Husrev-i Gâzî Süleymân Hân'a benzetdüm seni
Hayâlî G 418/55/4

Sevinç sebebiyle külâhın köşesinin aya, güneşe dokunacağı belirtilen şu iki beyitte, yine külâhın havaya atılmasına işaret vardır. Beyitlerde görülen uzun terkipler, hem sevincin büyüklüğünü hem de havaya atılan külâhın ne kadar yükseğe çıktığını gösterir:
Bir nazar kılsa bana ger o meh-i çâr-dehüm
Mâh-ı nev *tarf-ı felekde ola tarf-ı küleh*üm
Âşık G 33/1

Bu neşve-i ser-mestî-i vuslatla Mezâkî
Zer-efser-i mihre tokınur tarf-ı külâhum
Mezâkî G 308/9

PASTAV

"Pastav", müdevver ve hâreli bir çeşit kumaş olup Macarca üç tarafı yaldızlı bir top çuha demektir[131].

"Delk" daha çok dervişlerin giydiği eski ve yamalı hırka veya elbisenin adıdır. Bir sofunun eleştirildiği şu beyitte, pastav bile olsa bir keramet satamaz, kimse ondan bir şey almaz; omzuna, sırtına delk giyip riya yükünü satmaktan başka ne yapsın, denir. Burada yırtık pırtık hırka ile yaldızlı, süslü pastav denilen kumaştan elbise arasında karşılaştırma yapılır. Süslü, gösterişli olması sebebiyle pastav ile riya arasında ilgi kurulur:

Bir kerâmet satamaz *pastav* ise almazlar
Satmayup bâr-ı riyâ n'işlesün ol *delk* be-dûş
Sâbit G 166/2

Şu beyitte de süslü, gösterişli pastav ile riya arasında ilgili kurulur. Riya ile uzun kıssalar anlatılmasına işaret edilen beyitte, riya satmak ve endazeye gelmemek deyimlerine yer verilir. Burada kıssa sözü, hem uzun hikâye hem de kısa gelmek, uzun olmamak anlamında kısa kelimesinin günlük dilde değişik bir söylenişidir:

Riyâ metâ'ını *pastav* idüp de satmasalar
O kıssa gelmiyor endâzeye uzatmasalar
Sâbit B 69

PEHLİVAN

Spor tarihine bakıldığında pek çok pehlivanın Rumeli'den yetiştiği görülür. Meselâ Koca Yûsuf, Hergeleci İbrahim, Kara Ahmed, Kazıkçı Karabekir, Kel Aliço, Kara İbo, Adalı Halil, Kurtdereli Mehmet, Koca Rüstem, Makarnacı Hüseyin, Kızıkcıklı Mahmut, Tekirdağlı Hüseyin bunlardan bazılarıdır[132].

Rumeli'de yetişen bu pehlivanlar ve Edirne'de her yıl düzenlenmekte olan tarihî Kırkpınar güreşleri, Rumeli'nin edebiyat yanında pehlivanlıkta da önemli bir merkez olduğunu gösterir. Dolayısıyla buradaki faaliyetlerle de bağlantılı olarak Rumeli şairlerinin şiirlerinde güreşle ilgili çeşitli benzetmelere rastlanır[133].

Pehlivanın bir anlamı da savaşçıdır. Bu sebeple şiirlerde İran mitolojisindeki Sam, Rüstem, Kahraman gibi pehlivanlık veya savaşçılığıyla ünlü şahıslara da yer verilir[134]. Savaşçı pehlivanın kılıç taşıdığı belirtilir. Örneklerde de görüleceği gibi, şiirde daha çok pehlivanın bu savaşçı yönüne vurgu yapılır.

Ecel veya Azrâil'in istiare yoluyla felek pehlivanına benzetildiği beyitte, felek pehlivanı son demde en usta pehlivanın bile ayağını alır, denerek herkesin öleceğine işaret edilir:

---

131 Onay 2000: 187.
132 Sertoğlu 1986: 4.
133 Aydemir 2000: 109-110.
134 Söz konusu şahıslar için bkz: Onay 2000: 72-77; Tökel 2000.

Ki âhir demde küştî-gîr-i eflâk
Ayağını alur en *pehlevân*un
Mesîhî G 136/7

Mesîhî, ben mânâ meydanındaki pehlivanım der:
Ne-yem hemçü ân avr-i ârî ki gûyed
Be-meydân menem *pehlevân-ı maânî*
Mesîhî Kt 1/15

Hayretî de Mesîhî gibi kendisini söz meydanının pehlivanı olarak görür. Dosta düşmana karşı elinde bir kılıç bulunduğunu söyleyerek pehlivanların kılıç taşıdığına işaret eder. Burada pehlivanın güreşçi yanında savaşçı anlamını da hatırlamak gerekir:

Şimdilik bir *pehlevân*ıyam suhan meydânının
Dost u düşmân içre destümde mukarrerdür kılıç
Hayretî K 11/32

Hayâlî, kendisini şiir ülkesinin pehlivânı olarak tanıtıp diğer şairlere meydan okur:

Kişver-i nazmın Hayâlî *pehlevân*ıdur bu gün
Gelmesün meydânına anun hele oranı bir
Hayâlî G 155/67/5

Bugün devründe bir Dârâ-yı Cem kadr ü felek tahtın
Hayâlî arsa-i nazmun ser-âmed *pehlevân*ıdur
Hayâlî G 186/128/5

Ey dostum, eğer aşk savaşında pehlivanlık bir işe yararsa, bu yolda binlerce Sam ve Neriman ile güreş tutalım, diyen âşık, pehlivanlıklarıyla meşhur olan Sâm ve Neriman'a telmih yapar[135]; gerekirse onlar gibi binlercesini yenebileceğini iddia eder:

Pehlevânlık kârzâr-ı aşk olursa dôstum
İdelüm bu yolda bin Sâm u Nerîmân ile bahs
Vasfî G 9/6

Pehlivana benzeyen güzel, cefa kılıcını sallayarak âşığın güreş veya savaş meydanına benzeyen sinesini kanlı göz yaşlarıyla doldurur. Göz yaşı kanlı aktığı gibi sinedeki yaraların kanıyla da birleşerek meydanı kırmızılığıyla doldurur:

*Pehlevân*sın dôstum tîğ-i cefâ salmakda kim
Kanlu yaşlarla pür itdün sînemün meydânını
Vasfî G 88/6

---

135 Sam ve Neriman için bkz. Tökel 2000: 240-242, 258-260.

Hayretî pehlivan kelimesini abdâllar için kullanır. Onların nefisleriyle güreş tutarak nefsi yenip baş açık bir şekilde meydanda pehlivanlık yaptıklarını söyler. Burada hem abdâlların baş açık şekilde dolaşması hem de güreş esnasında başa bir şey giyilmemesi söz konusudur. Beyitteki *"basmak"* kelimesi tuş etmek anlamına da gelir. Hayretî'nin bir sonraki beytinde de belirttiği gibi, pehlivanlar aynı zamanda savaşçı olduklarından kılıç taşırlardı:

Basdılar çün küştgîr-i nefsi tan mı olsalar
Baş açuk meydân içinde *pehlevân abdâllar*
Hayretî K 8/9

Tez yaratılışlılık kemâl ehlinin süsü olmuştur; nitekim, çabuk hareket eden kılıç da pehlivana süs olmuştur:

Tîz-tab' ârâyiş-i ehl-i kemâl olmış durur
Nitekim her *pehlevâna* zîb ü zîverdür *kılıç*
Hayretî K 11/34

Hayâlî Bey de bir kasidesinde şiir meydanının pehlivanı olduğunu söyleyerek kendisine bir kılıç verilmesini isterken pehlivanların kılıç taşıdığını belirtir:

Meydân-ı nazm içinde şehâ bir dilâverem
Lâyık değül mi bencileyin *pehlevâna tîğ*
Hayâlî K 19/6/26

Hayâlî, âlemi dilinin kılıcıyla tutsa şaşırmamak gerekir; o, söz meydanının hızlı bir at binicisidir der. Burada yine pehlivanların kılıç taşıdığına ve ata bindiklerine işaret ederek pehlivanların savaşçılığını vurgular:

Nola tutsa Hayâlî âlemi tîğ-i zebâniyle
Suhan meydânınun çâpük-süvârı *pehlevân*dur bu
Hayâlî G 341/7/5

Kâimî'nin şu beytinde de pehlivanların savaşçı kimseler olduğu ifade edilir. Bir pehlivan çıkarak pek çok kaleyi alıp yıkar; kâfirleri sıkar ve onlar zamanın sultanının ayağını öper. Burada sıkmak tabiri pehlivanın rakibini sıkı bir şekilde kucaklaması, onu sıkması ile de ilgilidir:

Bir *pehlevân* ekser çıkar bunca kal'a alup yıkar
Küffârı şol denlü sıkar pâyin öpe hâkân-ı çarh
Kâimî Kt 1/13

Şu beyitte ise pehlivanların başlarına *"tel"* takmalarına telmih yapılır. Leff ü neşr yoluyla güzelin gözü pehlivana; kaşları da pehlivanın başında taşıdığı turna teline benzetilir:

Çeşmi üstinde Hayâlî gördüm ebrûsın didüm
Tel götürür ucda her bir *pehlevân*un yüğrüği
Hayâlî G 393/6/5

Ey zâhit, aşk arsası, aşk meydanı pehlivanların yeridir; kadın tabiatlı korkak kimseler burada kolay kolay at gezdiremez:

Pehlevânlar yiridür arsa-i aşk ey zâhid
İnen aylanduramaz anda muhannes feresi
Hayretî G 441/5

Usûlî kendisine seslenerek sanatında usta bir pehlivan olmayı ister. Eğer o böyle olursa Allah onun işini yoluna koyacaktır:

Ey Usûlî san'atında *pehlevân* ol gam yeme
Aşk cânbâzı isen Allâh onara kârunı
Usûlî G 128/10

İshâk Çelebi, şehrengîzinde Üsküp gençlerinden bahsederken onların gönüller sevgilisi birer pehlivan olduklarını söyler:

Ki her biri inen mahbûb-ı cândur
Gönüller sevgüsi key *pehlevân*dur
İshâk Şhr 2/98

İshâk Çelebi içkiyi pehlivana benzetir. Mey dağlar büyüklüğündeki gussayı bir oyunla yener. Burada güreşte rakibi tuş etmek için çeşitli oyunlara yer verilmesine işaret eder:

Dağlarca gussamuz yine İshâk câm-ı mey
Bir lu'b ile götürdi ne hoş *pehlevân* olur
İshâk G 39/7

Şimdi bu zamanda âlemin pehlivanı içkidir; bir ayağıyla gamın arkasını yere getirir: Ayağ kelimesi hem kadeh, içki; hem de pehlivanın bir ayağı tutarak rakibini tuş etmesini ifade edecek şekilde ihamlı kullanılmıştır:

Mey durur devr içre şimdi *pehlevân*ı âlemün
Bir ayağıyla getirür arkasın yire gamun
Hayâlî G 250/27/1

Hayâlî, şu betinde de ayak kelimesini aynı anlamlarda kullanır. Zaman sürahinin başındaki perçemi ağartmış, onu ihtiyarlatmıştır; ama yine de onun ayağını çekebilecek, onu tuş edebilecek bir pehlivan yoktur. Sürahinin başının ağarmasıyla anlatılmak istenen, onun beyaz kapağı veya üzerindeki beyaz örtü olmalıdır:

Ey sürâhî yokdur ayağun çeker bir *pehlevân*
Gerçi kim devrân sefîd itmiş başunda perçemün
Hayâlî G 250/27/2

Pehlivan kelimesi güreşçi yanında okçu anlamında da kullanılır[136]. Şu beyitteki pehlivan bir okçudur. Kemanın kirişi çok sert olur ve onu ancak usta pehlivanlar çekebilir. Buna işaret edilen beyitte sevgilinin kaşları usta pehlivanlardan Rüstem'in kemanına benzetilir:

Kemân-ı Rüstemî kaşun kemânı gelmedi mi
Çekenler anı cihân *pehlevân*ı gelmedi mi
Hayâlî G 433/86/1

Gönlün söz sandalında oturduğu söylenen beyitte, cihan mânâ pehlivanına benzetilir:

Nice dil sandalî-nişîn-i sühan
Kim cihân *pehlevân-ı ma'nâ*dur
Mezâkî K 21/3

O söz pehlivanı şiir arsasına gelse, görenler meydanın başına Kahraman geldi sanır. Kahraman meşhur bir savaşçının adıdır[137].

O *pehlevân*-ı sühan gelse arsa-i nazma
Gören sanur ser-i meydâna Kahramân geldi
Sâbit K 34/16

Sâbit övdüğü kişiye hitap ederek âleme ne senin gibi övülmüş birisi ne de benim gibi övebilen bir pehlivan geldi, der:

Ne bir senün gibi memdûh-ı âlem itdi zuhûr
Ne bir benüm gibi medhinde *pehlevân* geldi
Sâbit K 34/31

Şu beyitte gönül, pehlivana benzetilir. Şair can boğazını kadehin yazısına teslim eder ve Cem'den gönül pehlivanına ödül olarak gerdanlık alır. *"Tavk" (gerdan)* ve *"gerden" (boyun)* arasında tenâsüp vardır. Burada güreşi kazanana madalya takılmasına işaret edilir:

Gerden-i cânı hat-ı câmuna teslîm iderüm
Pehlevân-ı dile Cem'den sanurum tavk gelür
Sâbit G 74/2

---

136 Pakalın 1993: II/776.
137 Tökel 2000: 208-209.

Sâbit şairliği, şiirde aradığı söz ve uygun kelimeyi bulmayı pehlivanlık olarak yorumlar. Burada *"bâzû"* ve *"zûr"* sözcükleriyle güç kazanmak için kola bağlanan *"bâzû-bend"* isimli muska türünden bez veya halkaya işaret vardır[138]:

Bu vâdîde söz bulmak da Sâbit *pehlevânlık*dur
Bulanlar bâzû-yı endîşesin pür-zûr bulmışlar
Sâbit G 114/6

Kâimî tahtta oturan padişahı posta oturmuş pehlivan diye tanıtır. İslâm dininin onunla kuvvet bulduğunu söylerken pehlivanların güçlü kuvvetli kimseler olduğuna işaret eder:

Postuna çün kim oturdı hükm ile bir *pehlivân*
Dîn-i İslâm buldı kuvvet şâd ola pîr ü cüvân
Mehdi-i sâhib-zamâna yetişür iş bu dîvân
Kâimî Msd 1/13

Meşhûrî övdüğü kimseyi sahib-kırân, Kahraman ve pehlivan olarak tanımlar. Onun kahramanlıkları hakkındaki övgüsünün sesi en üst seviyeye çıkmıştır:

Cihân sâhib-kırânı Kahramân'ı *pehlevânı* kim
Erişdi sıyt-ı evzâ'-ı dilîri hadd-i ekvâna
Meşhûrî K 5/7

Doğrudan pehlivan sözcüğünün yer almadığı şu beyitlerde de pehlivanlığa işaret edilir. Beyitlerde geçen *"el arkası yerde"* tabiri, güreşte yenilgiyi kabul edenin *"pes"* demesine karşılık gelen pehlivanlıkla ilgili bir ifadedir[139].

Sevgili servi boyunu arz edince, çınar elini arkaya koyup, yani pes deyip ayakta durdu; ona saygı gösterdi denilen beyitte, sevgili ile çınar birer pehlivana benzetilir:

Kâmet-i serv-i ser-efrâzını arz eyledi yâr
Kodı el arkasını yire ayak turdı çınâr
İshâk G 83/1

Şair, eğer onun gibi bir servi boylu varsa, doğrusu biz el arkası yerde, onun ayağı tozu oluruz derken pehlivanlıkla ilgili bir deyime yer verir:

Râstî el *arkası yerde* ayağı tozuyuz
Var ise bir serv-kad ol kâmet-i bâlâ gibi
Usûlî G 142/5

Şu beyitte de yine pehlivanlıkla ilgili tabirlere yer veren şair, mecburen el arkası yerde bunu kabul ettik ki *"püşt"* olanlar *"püştî-bân"* geçinir, der. Burada sırt

---

138 Onay 2000: 118.
139 Onay 2000: 367-368.

demek olan *"püşt"* sözcüğü bugünkü argo anlamıyla kullanıldığı için dayanak, destek anlamındaki *"püştî-bân"* ile ihâm-ı tenâsüp oluşturur:

Bi'z-zarûrî didük *el arkası yirde* çün kim
Püşt olanlar geçinür n'eyleyeyüm püştî-bân
Ziyâî K 7/8

Örneklerde görüldüğü üzere, Rumeli şairleri Rumeli'de sürdürülen güreş ve pehlivanlıkla ilgili olarak değişik kompozisyonlar etrafında şiirler yazmışlardır. Daha çok, şiir ya da söz arsaya, güreş meydanına; şair veya şairlik kudreti de pehlivana benzetilmiştir.

RUMELİ ABDÂL VE KALENDERÎLERİ

ABDÂLLAR

"Abdâl" birinin yerine geçmek, değiştirmek, yerine koymak anlamında Arapça "bedel, bedîl" sözlerinin çokluk şekli olan *"ebdâl"* kelimesinden *"abdâl"* şeklinde Türkçe'ye geçmiş tasavvufî bir terimdir. Abdâllar, Allah tarafından dünyanın idaresine görevlendirilmiş kimseler olarak kabul edilirler. Sayıları, yedi, kırk, üç yüz gibi değişik rakamlarla ifade edilir[140].

Abdâllar, Balkan veya Rumeli fetihlerinde savaşlara katılarak önemli görevler üstlenmişlerdir. Bazıları fetihlerden sonra Rumeli'de yerleşmiş, faaliyetlerini burada sürdürmüştür. Bunların en tanınmışlarından Kızıl Deli lâkaplı Seyyid Ali Sultan, Seyyid Rüstem, Otman Baba (Hüsam Şah) gibi Kalenderî şeyhleri müritleriyle birlikte savaşmışlardır. Yıldırım Bâyezid zamanında Rumeli fetihlerine katılan Seyyid Rüstem ve Seyyid Ali isimli şeyhler savaşlardan sonra Dimetoka'da yerleşip zaviyeler kurmuşlardır[141].

Abdâllar, Rumeli'de çok fazla bulunmaları sebebiyle Rumeli şairlerinin şiirlerinde geniş bir yer tutar. Rumeli şairleri, kendisi de bir derviş olan Hayretî ve Usûlî başta olmak üzere, bazı şiirlerinde kendilerini bir abdâl şeklinde tanıtırlar. Rum(eli) abdâlı olarak bilinen dervişlerle ilgili gözlemlerini şiirlerine malzeme yaparlar. Şiirlerinde abdâlların çeşitli özelliklerinden bahsederler.

Abdâl ile birlikte bu kültür etrafında oluşan *"hırka, kabâ, abâ, derviş, kalender, harâbat"* gibi kelime kadrosuna da şiirlerde fazlaca rastlanır. Şiirde abdâl ile Bektaşîlik, kalender ve ışık tabirleri birbirine yakın terimler olarak kullanılır[142]. Abdâl kelimesi birkaç beyitte *"aptal, saf, bön, ahmak"* şeklinde bugünkü diğer anlamıyla da yer alır.

Buradaki öncelikli amaç abdâlların şiirde ne şekilde ele alınıp hangi benzetme ve hayaller içerisinde şiire malzeme yapıldığını tespit etmek değil; Rumeli şairlerinin hangi konulara ağırlık ve öncelik verdiğine işaret etmektir. Bu sebeple söz konusu şiirlerin Rumeli ile olan bağlantıları üzerinde durulmuş, ancak şiirlerin tamamı üzerinde abdâl kelimesiyle ilgili uzun açıklama ve yorumlara gidilmemiştir[143].

Rumeli şairlerinin abdâl kelimesi etrafında oluşturulmuş, bu kültürün çeşitli yönlerine işaret eden çok sayıda şiirleri bulunmaktadır. Özellikle de kendisini bir abdâl olarak tanıtan derviş-meşrep şair Hayretî'nin şiirlerinde, abdâl, geniş bir yere sahiptir.

Mesîhî şu beyitte kendisini bir *"Rum abdâlı"* olarak tanıtır.

---

140 "Abdâl" kelimesi hakkında geniş bilgi için bkz: Gölpınarlı 1977: 4-8; Pakalın 1993: I/5; Onay 2000: 56-60; Ocak 1992a: 271-276.

141 Ocak 1992: 97-101.

142 Köprülü 1935: 31-34; Kurnaz 1996: 98.

143 Edebiyatımızda, özellikle de Hayretî'nin şiirlerinde abdâlın yeri için bkz: Tatcı 1998: 139-159.

Seydi Gâzî'den mi gelmişdür rakîb olduğıçün
Gerçi kim işbu Mesîhî dahi *Rûm abdâlı*dur
Mesîhî G 67/5

Hayretî şu beytinde kendisini bir kazak *"Rumeli abdâlı"* olarak tanıtır. Kendisine seslenen şair, ey Hayretî, sen elinden teber denilen baltayı hiç düşürmüyorsun, her hâlde kazak bir Rumeli abdâlısın der. Bu benzetmede hem kendisinin derviş-meşrepliğinin hem de memleketi Rumeli'nin etkisi olduğu söylenebilir. Ahmet Yaşar Ocak, buradaki Rumeli abdâlının Bektaşî anlamına geldiğini söyler[144]:

Hayretî benzer kazak bir *Rûmili abdâlı*sın
Kim düşürmezsin elünden dâyimâ bir ter teber
Hayretî G 97/5

Hayretî yine başka bir beytinde de kendisinden Rum abdâlı diye bahseder. Her âciz, zayıf kişinin, dilencinin bir sultana kul olduğunu söyleyen şair, biz de Rum abdâlıyız, bizim şahımız da Ali'dir der. Beyitte dilenci anlamındaki gedâ kelimesine yer verildiğine göre, abdâlların kapı kapı dolaşarak bir şeyler dilenmeleri de hatırlanabilir. Abdâlların bir kurbanı paylaşmasından bahsedilen ikinci beyitte böyle bir durum söz konusudur:

Her gedâ bir pâdişâha bende olmışdur velî
Biz de *Rûm abdâlı*yuz bizüm Alî'dür şâhumuz
Hayretî G 144/3

Uşşâka cân yidürdüm eyâ kaşlârı kemân
Abdâllar üşdiler yine kurbânum aldılar
Hayretî G 113/4

Hayâlî Bey de kendisini baş açık bir Rumeli abdâlı diye tanıtır[145].

Ben Hayâlî baş açuk bir *Rûmili abdâlı*yam
Tekye-i hayretde Mecnûn ihtiyârumdur benüm
Hayâlî G 294/50-5

Mezâkî ise Rumeli abdâlı yerine *"abdâlân-ı Rûm"* terkibini kullanır. Buradaki Rum tabiri Anadolu anlamında olmalıdır:

Ey Mezâki tekye-i âlemde *abdâlân-ı Rûm*
Şâh-beyt-i aşkı tekrâr itmesün yâ n'eylesün
Mezâkî G 345/9

---

144 Ocak 1992a: 271-276; Tatcı 1998: 145.

145 Kurnaz 1996: 99.

Kendisini derviş olarak nitelendiren Usûlî, mihnet tekkesinin ihtiyar bir abdâlı olduğunu söyler:

Kim durur derviş Usûlî der isen şâhım eger
Tekyegâh-ı mihnetin bir ihtiyâr *abdâl*ıdır
Usûlî G 31/5

Mezâkî, kendisini abdâl yaratılışlı lâubâlî bir rint olarak tanıtıp dünyanın iki günlük sevinç veya üzüntüsüyle işinin olmadığını söyler:

Ben rind-i lâubâlî-i *abdâl-fıtrat*um
Ne şâdî-i dü-rûze ne âlâm isterin
Mezâkî K 15/43

Rumeli'deki dervişlerden özellikle ışık veya kalender denilenlerin yarı çıplak dolaştığı bilinir. Bunların bazıları, sırtlarında bir hırka, bir ellerinde teber denilen balta, diğerinde keşkül, bellerinde cür'adan ile nefir adlı boynuzdan yapılmış bir çalgı asılı kemerle, ayakları çıplak, başları açık bir şekilde gezerlerdi[146]. Şu beyitte servi, bu özelliklerden bazılarına sahip bir abdâl olarak tasvir edilir. Servi başı kabak, ayağı çıplak bir aşk abdâlı olup çılgın bir âşık gibi çöllere düşmüştür. Beyitteki "kabâ" sözü, "kabak: çıplak" kelimesinin kısaltılmışıdır. Aslında ayak kelimesiyle kafiye için kabak şekli daha doğru olup vezne de uygundur:

Abdâl-ı aşk olup yalun ayak başı kabâ
Sahrâya düşdi âşık-ı şûrîdevâr serv
Mesîhî K 18/27, İshâk K 10/28[147]

Vasfî de şu beytinde gülü başı açık, ayağı çıplak bir abdâla benzetir. Gül burada bir âşık gibi düşünülmüş. Sevgilinin yolunda hiçbir şeyi önemsemeden koşarken ayağı dikenle dolmuştur:

Baş açuk yalın ayak gül ki bir *abdâl*undur
Reh-i şevkunda yelüp ayağı pür olmış hâr
Vasfî K 8/19

Hayretî, abdâlların başları açık bir surette gezdiklerini söylediği beyitte, kendisini abdâl diye tanıtır. O aşkı yüzünden abdâl olmuş, çektiği belâlarla da beli ikiye bükülüp dâl harfine benzemiştir. Abdâl ile dâl kelimesi arasında cinas yapmıştır:

Beni baş açuk *abdâl* itdi aşkun
Kadüm iki büküp dâl itdi aşkun
Hayretî Trc 3/1/3

---

146 Bkz. Onay 2000: 56; 252-253; 276-277.

147 Beytin künyesinden anlaşılacağı üzere, "serv" redifli bu kaside hem Mesîhî, hem de İshâk Çelebi"nin divanında yer almakta olup mahlas beyitleri farklıdır. Şiir, İshâk Çelebi"de 32, Mesîhî'de 31 beyittir.

Hayâlî Bey'in şu beytinde, menekşe iki yaprakla sadece örtünmesi zarurî olan yerlerini örten bir abdâla benzetilir:

Gördü çemen-i dehrde bir bûy-ı vefâ yok
Girdi olup *abdâl* iki yaprağa benefşe
Hayâlî G 363/42/3

Gönüldeki ateşin dumanı ile yaralar üzerindeki pamukları elbise kabul eden Âşık çelebi, aşk abdâlının başka bir elbise ve destara ihtiyacı olmadığını ifade ederken bazı dervişlerin çıplaklığına işaret eder:

Dûd-ı dil penbe-i dâğ ile yeter dâğ u kabâ
*Aşk abdâlı*na ne câme ne destâr gerek
Âşık G 25/4

Âşık Çelebi şu beytinde de yine yaralar üzerindeki pamukları abdâlın elbisesi olarak düşünür, yaralı gönlünü abdâla benzetir:

Ten-i çâküm tonatdı penbe-i dâğ u fetîl-i zahm
Gören sanur *gönül abdâlı*nı peşmîne-pûş itdüm
Âşık G 42/4

"Mücerred" soyutlanmış, her şeyden elini eteğini çekmiş, dünya ile ilgisi kalmamış demektir. Abdâllar dünya ile ilgilenmeyen, her şeye boş vermiş, *"alâik-i kevniyyeden âzâde adam, sûfî, kalender-meşrep"*[148] kimselerdir.

Hayretî şu beytinde kendisini *"beng"* denilen uyuşturucudan yutup kör kütük sarhoş olmuş bir abdâla benzetir. Bu sebeple dünyanın akından karasından, yani her şeyden elini eteğini çektiğini söyler. Abdâlın bir anlamı da zaten dünya işlerine önem vermeyen kimse demektir:

Hayretî kör bengî bir *abdâl*-ı yek-rengem bu gün
Göz yumup ağ u karasından cihânun fârîgam
Hayretî G 276/5

Mesîhî kendisini her türlü dünyevî ilgilerden soyutlanmış biri olarak gösterir. Semavî, kutsal sırlara ulaşmak için bu şarttır. Beyitteki Mesîhî kelimesi aynı zamanda İsa peygamberi çağrıştırır. Mücerred, semâ (gök) kelimeleri İsa peygamberle ilgili kullanımlardır. Beyitte doğrudan bir işaret bulunmamakla birlikte, mücerred kelimesi bekâr, evlenmemiş anlamına da gelir. Dolayısıyla bir yerde durmayıp oradan oraya gezen dervişlerin bu hâline de uzak bir ima var gibidir:

Mesîhîveş mücerred olmayınca
Semâvî râza sen mahrem değülsin
Mesîhî G 190/7

148 Pakalın 1993: I/5

Hayretî de şu beyitlerinde abdâlların her şeyden el yuduklarını, hakikat yoluna yöneldiklerini söyler. İkinci beyitte ise kendisini tecrit olmuş, her şeyden soyutlanmış bir abdâla benzetir. İlk beyitteki el yumak ile akan şey anlamındaki mâcerâ arasında anlamca ilgi vardır:

Tâlib-i râh-ı hakîkat oldılar *abdâllar*
Hayretî el yudılar her mâcerâdan geçdiler
Hayretî G 114/5

Tekye-i mihnetde aldun cânunı ey pîr-i aşk
Tecrîd *abdâl*am benüm kurbânum almak yol mıdur
Hayretî G 112/4

Şu beyitte bulutların güneşi kapatması hüsn-i tâlil yoluyla şöyle yorumlanır. Güneşin yüzünü kapatıp gizleyeni beyaz bulut sanma, felek senin bir abdâlın olup yaralarına pamuk koymaktadır:

Ak bulutdur sanma karşu mihr yüzin kaplayan
Olup *abdâl*un felek penbe urupdur dâğına
Mesîhî G 219/2

Abdâllar şu beyitte her türlü dünyevî alâkalardan kurtulmuş, küfür ile iman; cami ile kilise arasında fark görmeyen kimseler olarak tanıtılmıştır:

Küfr ile îmânı yeksân iden *abdâllar*danuz
Gâh mescidde gehî gebrün kilîsâsındayuz
Hayretî K 5/3

Abdâllar esrâr, afyon, benk gibi değişik isimlerle anılan bazı uyuşturucuları kullanırlardı. Hayretî şu beyitte buna işaret ederken *"esrâr"* kelimesinde tevriye yaparak hem aşkın sırları hem de *"bengî"* kelimesinden dolayı, *"Esrâr: uyuşturucu"* anlamını kasteder; kendisini kör kütük sarhoş olan fani bir abdâla benzetir. Hayretî ömrünün sonlarında kör olmuştur. Beyit o sıralarda yazılmışsa buna da işaret olabilir:

Hayretî kör bengi bir *abdâl*-ı fânîdür bu gün
Hânekâh-ı gamda iftâr ideli *esrâr-ı aşk*
Hayretî K 7/36

Hayretî'nin divanında yukarıdaki beyitle başlayan sekiz numaralı otuz iki beyitlik kasidesi, *"Der-Beyân-ı Seyr ü Sülûk-i Abdâl-ı Hudâ ve Uşşâk-ı bî-Ser ü Pâ"* başlığını taşır. Şiirin başlığı gibi redifinden de anlaşılacağı üzere, burada *"abdâllar"* çeşitli yönleriyle tanıtılır. Söz konusu şiirde abdâllarla ilgili olarak verilen bilgiler şu şekilde özetlenebilir:

Abdâllar bir sevgili uğruna iki âlemi, her şeylerini satmışlardır. Onlar ölmeden önce ölüp daimî hayata kavuşmuş, canlarını vererek başka bir can almışlardır. İlâhî fazlın, feyzin çeşmesinden Hızır'ın suyunu içip câvidânî (sonsuz,

ebedî) hayata ermişlerdir, denirken İranlı Fazlullah-ı Esterâbâdî ile onun Câvidân isimli kitabına işaret edilir.

Abdâllar, sırât-ı müstakîm denilen doğru yola girip Hızır ile yol arkadaşlığı yaptılar. Gönüllerinden nefisle ilgili bütün isteklerini sürüp manada ulu bir şah oldular. Heva hırsızlarından kendilerini koruyup gönül şehrinde kendilerini bekçi yaptılar. Nefislerinin devini yenip meydan içinde baş açık birer pehlivan oldular. Taklitten geçip hakikate ulaştılar; viranede hazine buldular.

Peygamberin düşmanından berî olup ehl-i beytin can u gönülden muhibbi oldular. Kerbelâ'da susuz can verenler için gözyaşı döktüler. Mustafa'nın denizine dalıp fakirliğimle övünürüm hadisini yaşadılar. Şeytan onlara vesvese veremez, çünkü onlar Hakk'ın ismiyle kendilerini korurlar. Zehirlenen Hasan için can alıcı zehri içtiler; bundan dolayı mahşer toplantısında Hz. Ali'nin elinden Kevser içeceklerdir. On iki imama bağlılıklarını belirttiler, bunun gereklerini yerine getirdiler. Abdâllar ile dünya gaflet karanlığından kurtulup hidâyete erişecektir. Abdâlların vücudundaki yuvarlak yaraların her biri (dâğ) mânâda birer hidayet yıldızıdır, bundan dolayı abdâllar sülûk ehline yol gösterirler. Onlar ruhlarını ortaya koymuş, erenlerin himmetini ummaktadırlar.

Hayretî *"ihtiyar"* kelimesini, seçmek ve yaşlı anlamlarıyla cinaslı kullandığı bir beytinde aşkı bir tekkeye benzetir. Eğer uzlet, yalnızlık köşesini seçtiysen aşk tekkesinin bugün ihtiyar bir abdâlısın, der:

Tekye-i aşkun bu gün bir ihtiyâr *abdâlı*sın
İdebildünse eğer uzlet bucağın ihtiyâr
Hayretî K 9/12

Hayretî'nin *"Velehu der-Vasf-ı Abdâlân"* başlıklı mütekerrir murabbaının konusu da yine abdâlların çeşitli özellikleridir. Aşağıdaki bentle başlayan şiirin her bendinde, mütekerrir mısra dolayısıyla değişik yönleriyle birlikte, abdâlların gözünü hiçbir şeyden esirgemeyen atak savaşçı, kınından çıkmış birer keskin kılıç oldukları vurgulanır.

Olmayup âlemde sûret satmada dellâller
Kîl u kâli kazıdı defterden ehl-i hâller
Vâkıf-ı esrâr-ı aşk-ı Hak olan kattâller
Keskin erler tîğ-i uryânlar durur *abdâllar*
Hayretî Mr 12/1

Burada incelenen Rumeli şairleri içerisinde abdâl üzerinde en fazla duran Hayretî, şu bentle başlayan başka bir murabbaını da abdâllara ayırır. Abdâlların *"cür'adân"* içinde *"esrâr"* taşıdıklarını, bu esrarı içerek *"hayrân"*[149] da denilen bir sarhoşluk hâli yaşadıklarını belirten şair, aşağıdaki şekilde özetlenebilecek şiirinde, abdâlların neden esrar kullandığını anlatır:

Niçe bir zülfi gibi hâk ile yeksân olalum
Niçe bir turraları gibi perîşân olalum

---

149 Bkz. Onay 2000: 277.

Açılalum leb-i dilber gibi handân olalum
Cür'adânı getür *abdâl* yine hayrân olalum
Hayretî Mr 13/1

Abdâllar, kalp aynasının tozunu silip can gözünü açarlar. Vaizin sözünü kulaklarına koymayıp cür'adandan esrar çekerler. Vaiz onlarla bin defa savaşırsa da, onlar budalâ (abdâlın çokluk şekli anlamında) olduklarından vaizle denk olamazlar. Can gözü tam olarak kör kütük bir sarhoş olmadıkça bir şey göremez, bu sebeple cür'adandan esrar çekmek gerekir. Ayrıca aşk müftüsü fetva verip esrârın helâl olduğunu söylemiştir, o hâlde cür'adandan esrâr yutup hayran olmak gerekir.

Daha ne zamana kadar kadeh aynası gibi hodbin, kırmızı şarap gibi renkli olalım? Ey abdâl, gel tek renk olup cür'adandan esrâr yutarak hayran olalım. Aşk esrârını (hem sırlar hem de esrar anlamında tevriyeli) anlamak, gam (aşk) nimetinin lezzetini almak ve Hayretî'nin hayretini arttırmak için getir cür'adanı da esrar içip hayran olalım.

Ey Hayretî, hırs şarabının sarhoşluğuyla çok fazla ilgilenme, abdâl isen hayrânlar ile yürü, denilen beyitte hırs, tamah, açgözlülük anlamındaki *"âz"* ile *"çok"* arasında ihâm-ı tezat yapılır. *"Hayrân"* ise esrâr yutmanın sonucunda ortaya çıkan bir sarhoşluk hâli olup beyitteki *"mey"* ile anlamca ilgilidir:

İhtilât itme inen mest-i mey-i âz ile çok
Yüri *abdâl* isen ey Hayretî hayrânlar ile
Hayretî G 405/13

Şu beyitte abdâlların giydiği hırka ile tecerrüd bir arada kullanılmış ve gönül abdâlına tecerrüt, soyutlanma hırkasını giydirdikten sonra ister çıplak gez, ister hırka giy, istersen kumaş elbise, fark etmez denilerek, asıl maksadın gönül temizliği olduğu ifade edilmiştir:

Gel *gönül abdâl*na geydür tecerrüd hırkasın
Dile andan sonra uryân gez dilersen gey kumâş
Hayretî G 153/2

Şu iki bendinde abdâlların çıplak olduğunu söyleyen Hayretî, devamındaki iki beyitte abdâlların yünden yapılıp adına *"nemed"* denilen bir hırka giydiklerini, bunsuz dolaşmadıklarını belirtir[150]. Nemed giyenlerin görünüşte dilenci kılıklı olsa da hakikatte padişah olduklarına işaret eden şair, abdâlların bu sebeple nemed giydiklerini söyler:

Hayretî esrâr-ı aşkun vâlih ü hayrânıyuz
Ehl-i dil âşıklarun *abdâl*ıyuz uryânıyuz
Hâsılı sâhib-kemâlün kulıyuz kurbânıyuz
Câna başa kalmazuz âlemde Yahyâlılaruz
Hayretî Mr 10/13

---

150 Bkz. Onay 2000: 349.

Hânekâh-ı gamda soydı biri *abdâl* eyledi
İki âlemden geçürdi fâriğu'l-bâl eyledi
Çiğnedüp esb-i cefâya biri pâmâl eyledi
Birbirinden nâzenîn iki büt-i tannâzdur
Hayretî Mr 22/3

Abdâl-ı fânî gibi *nemed-pûş* olup durur
Hâr-ı belâda bülbül-i nâlân yâ Hüseyn
Hayretî K 4/23

Anun içün bir *nemed*süz olmaz *abdâllar*
Pâdişâh eyler benüm şâhum gedâyı bir *nemed*
Hayretî G 44/4

Şu beyitte ise gömleğin (pîrâhen) bile büyük bir yük olduğu, abdâlların bu sebeple çıplak dolaşmayı tercih ettikleri söylenir.

Bir büyük yükdür düşüpdür üstüme bu ten benüm
Ben bir *abdâl*am neme yarar bu pîrâhen benüm
Hayretî G 286/1

Abdâlların külhan yaktığı söylenen beyitte, gönüldeki ateş sebebiyle sine bir fırın olarak düşünülür:

Sîne tennûrunda dil kim âteş-i rûşen yakar
Bir fenâ *abdâl*a benzer gûyiyâ *külhan* yakar
Hayretî G 64/1

Er olan kimsenin kocakarıya benzetilen dünyaya meyletmeyip abdâl olduğu belirtilir. Onu anlamayıp kınayanların kınamasından dolayı incinmemesi istenirken melâmet hâline işaret edilir:

Er isen pîre-zen dehre kul olma ey dil *abdâl* ol
Ko ta'n itsün sana âlem hîç incinme halâyıkdur
Hayretî G 98/4

Usûlî de şu beytinde baş açık bir abdâl, kalender diye tanıttığı kimselerin kahpe olarak nitelendirilen dünyaya bakmadıklarını söyler:

Abdâl-ı pâ-bürehne mücerred kalenderüz
Kahbe cihâna bakmayıcı pârsâlaruz
Usûlî G 42/2

Gönlün saf, temiz kalpli bir abdâla benzetildiği beyitte, abdâlların gönlü temiz kimseler olduğu söylenir:

Pûte-i aşka düşüp kâl olmağ ister gönlümüz
Kalbi sâfî pâk *abdâl* olmağ ister gönlümüz
Hayretî G 148/1

Kendisini bir abdâl olarak tanıtan Hayretî, beni Hak tekkesindeki *"esrâr"* hakkı için kavuşma sofrandan uzaklaştırma, diye yalvarır. Burada hem abdâlların esrâr çektiğini belirtir, hem de tekkedeki ilâhî sırlara işaret ederek esrâr kelimesini iki anlamda tevriyeli kullanır:

Hayretî *abdâlı* kılma hân-ı vaslundan ırak
Tekye-i Hak'da olan *esrâr* hakkıyçün beğüm
Hayretî G 269/5

Abdâl ile Bektaşî bazen aynı anlamda kullanılır. Hayretî'nin şu beytinde Bektaş kelimesinden maksat bir mahbûbun adı olup Hacı Bektaş'a da gönderme vardır. Bektaş henüz çok genç ve güzel biri olduğu hâlde, aşk tekkesinde yaşlı Hayretî'yi abdâl edip onun pîri, şeyhi olmuştur. Abdâl kelimesini *"aptal"* anlamıyla yorumlayıp Bektaş'ın güzelliğiyle Hayretî'yi bir aptala çevirdiğini söylemek de mümkündür:

Tekye-i aşk içre *abdâl* itdi ben dervîşini
Nev-cuvândur gerçi pîrüm oldı Bektaş'um benüm
Hayretî G 307/2

Hayretî'nin şu bendindeki *"abdâl"* sözcüğü, bugünkü anlamıyla *"aptal, saf, bön, akılsız"* yerinde kullanılmış olup *"tac, tecrit, terk"* kelimeleriyle ihâm-ı tenâsüp meydana getirir:

Delmesinler yüreğün ney gibi pür-hâl olma
Atmasunlar seni gel bâde-i kattâl olma
Terk-i tecrîd olıgör *tâc* ne baş ağrısıdur
Be yürü beğliğün et âlemün *abdâl* olma
Hayâlî Mk 446/9

Şu beyitte abdâl mefhumu tabiatla birlikte yorumlanır. Beyaz renkli yaseminler soyunmuş abdâla, kırmızı renkli lâleler de siyah benekleriyle *"hânedânîler"*[151] de denilen peygamber ailesine benzetilir:

Yâsemenler soyunup *abdâl-ı fânîler* gibi
Dâğlar yandurdı lâle *hânedânîler* gibi
Hayretî G 446/1

Hayretî şu beyitte kendisini gam tekkesinde başı açık, yalın ayak bir abdâla benzetir. *"Muhibb-i hânedân"* terkibi, *"Âl-i Abâ"*[152] olarak anılan peygamber soyunu seven, onlara bağlı olan demektir ve bir önceki beyitle anlamca ilgilidir.

---

151 Kelime "hanedân-ı ehl-i beyt " terkibinin kısaltılmış şeklidir. Safer Baba 1998: 98.

Olup ser-pâ-bürehne tekye-i aşkun bir *abdâl*ı
*Muhibb-i hânedân*am bende-i *Âl-i Abâ*'yam ben
Hayretî G 373/4

Gönül abdâlı, sevgilinin dudağını anarak aşk tekkesinde sürekli kendisini esrâr ile avutur. Hânekâh, esrar ve abdâl kelimeleri arasında tenâsüp vardır:

Dem-be-dem dilber lebi yâdına dil *abdâl*ınun
*Hânekâh-ı aşk*da *esrâr*dur eğlencesi
Hayretî G 451/3

Şu beyitte de muhabbet kadehinin cür'asından içen abdâlların müdâmîler gibi hiç ayılmadıkları söylenir. *"Müdâm"*, içki; *"müdâmî"* ise sürekli içen demektir[153]. Beyitte kelimenin sürekli, daima anlamına gönderme vardır:

Cür'a-i câm-ı muhabbet nûş iden *abdâllar*
Hergiz ayılmadılar şâhum *müdâmîler* gibi
Hayretî G 445/4

Gam, aynı zamanda aşk demektir. Şu beyitte, gam, aşk tekkesinde pek çok gönlün abdâl olduğu, aşk pirinin pek çok deli dolu kahramanı birer dervişe çevirdiği söylenir:

Nice dil *abdâl* olur bu hânekâh-ı gam durur
Aşkdur pîri anun dervîş ider serverleri
Hayretî G 482/3

Rumeli şairleri şiirlerinde genellikle dünyaya boş veren, aldırmayan rint-meşrep bir kişilik ortaya koyarlar. Bu fani dünya yurdunda her şeyini aşk ateşinde yakıp giden abdâla aşk olsun denilen şu beyitte böyle bir durum söz konusudur:

Bu fenâ yurdında ol abdâla aşk olsun ki ol
Raht u bahtı âteş-i aşka urur andan gider
İshâk G 50/6

Özellikle Işık denilen ve Rumeli'de Dobruca civarında yaygın olan bir abdâl zümresinin saç, sakal ve bıyıkla birlikte kaşlarını da tıraş ettikleri bilinmektedir[154]. Ey abdâl, gönül levhasından istek, arzu yazısını tıraş ettikten sonra sana kim gözünün üstünde kaşı var diyebilir? Beyitte, abdâlların kaşlarını tıraş ettikleri belirtilirken bir deyime de yer verilmiştir:

Levh-i dilden hat-ı âmâli *tırâş* eyleyicek
Sana kim dir *gözün üstinde kaşun var abdâl*
İshâk G 152/6

---

152 Pakalın 1993: I/51-52; Uludağ 1991: 41.
153 Onay 2000: 338-339.
154 Onay 2000: 252-253.

Usûlî, abdâl yerine kalenderîlerin tıraşlarından bahsettiği bir beytinde, abdâllara seslenir. Ey abdâllar, gelin görün, Hak tekkesinde tıraş olmuş kalenderîler var, onlara secde edin, der:

Secdeler eylen gelin abdâllar kim bunda bir
Tekye-i Hakda tıraş olmış kalender var imiş
Usûlî G 51/6

Hayâlî Bey ise kendisini Hak tekkesinde tıraş olmuş bir abdâla benzetir:

İsm ü resminden cihânun fârig ü âsûde-hâl
Tekye-i Hak'da tırâş olmış bir abdâlam bu gün
Hayâlî G 330/65/2

Ziyâî şu beytinde kendisini kaşlarını tıraş etmiş kalenderîlere b enzeyen bir abdâl olarak tanıtır:

Kazıtdum kaşumı tavk eyledüm gîsûnı boynumda
Efendi *baş açık abdâl*unam ben de *kalendervâr*
Ziyâî G 72/5

Hayâlî Bey zahidi eleştirirken abdâllığın sadece aşk ile deli divane bir hâl almak olmadığını, bizzat yaşanması gerektiğini belirtir. Abdâl sözcüğünü bugünkü mânâsıyla *"aptal"* şeklinde yorumlamak da mümkündür:

Kendin gibi zâhid beni bî-hâl mi sandun
Şûrîde-i aşk olanı *abdâl* mı sandun
Hayâlî G 240/6/1

Usûlî bir beytinde, Hz. Peygamberin güzelliği karşısında sema' ettiğini, bunu gören abdâlların coştuğunu söyler:

Şevk-i dîdârunla ey nûr-ı cemâl-ı Mustafâ
Bir semâ' itdüm ki cûşa geldiler *abdâllar*
Usûlî G 34/3

Hayâlî Bey ise şu beytinde bizzat abdâlların sema' ettiğini söyler. Beyitte şekil bakımından hilâli bir nal, yıldızları da yara olarak düşünür. Bu durumda dönen gökyüzünü de sema' yapan bir abdâla benzetir.

Hilâl na'l idi ve dağlar teninde nücûm
Semâ'a girmiş idi âsumân olup *abdâl*
Hayâlî K 31/9/4

Şair şu beytinde de abdâlların vücutlarında dâğ denilen yuvarlak yaraların bulunduğunu söyler. Abdâlların vücutlarındaki dâğlarla övündüklerini belirtir:

Abdâl olalı dâğ iledür iftihârımuz
Mecnûn gibi ocağı eridür ihtiyârımuz
Hayâlî G 197/6/1

Akşam vakti gelince pervanelerin yanmak için bir mum aradıkları gibi, abdâllar da kış günü soğuktan üşüyünce tekkede ateş etrafında toplanırlar[155]:

Şâm erişse şem' umar pervâneler kim yanalar
Gelse kış sevdâsıdır *abdâl*ın âteş-hâneler
Hayâlî G 135/27/1

Şu beyitte güzeller suya düşmüş bala; onlara kavuşmayı bekleyenler de aptala benzetilir. Burada abdâl kelimesi ahmak, saf kimse anlamındadır. Çünkü bu güzellere kavuşmak mümkün değildir; kavuşacağını sanarak bekleyen *"aptal"*dır, ahmaktır:

Bulardan vasl uman *abdâl*a benzer
Ki bunlar suya düşmiş bala benzer
Mesîhî Şehrengîz b 67

Mesîhî'nin şu beytinde de kelime aynı anlamdadır. Edirne'nin güzelleri öyle bir süslenmişlerdir ki onları görenlerin akılları başlarından gitmiş, hepsi birer aptal olmuştur:

Şu resme zeyn olupdur Edrine şehri güzellerle
Ki çok âkılleri *abdâl* idüpdür bî-bedellerle
Mesîhî G 232/1

Hayâlî'nin şu beytindeki *"abdâl"* kelimesini argo anlamda *"aptal"* şeklinde yorumlamak da mümkündür. Şair, ben aşk cezbesiyle dergâhın bir sarhoşuyum; ey aptal, yoksa sen beni sarhoş veya afyon yutmuş mu sandın, der. Ayrıca beyitte Rumeli şairlerinde fazlaca rastlanan *"behey abdâl..."* biçiminde günlük konuşma dilinin etkileri görülür:

Cezbe-i aşk ile şûrîde-i dergâham ben
Mest yâ bengi mi sandun *behey abdâl* beni
Hayâlî G 436/91/2

Şu tabloda belirtildiği gibi, doğrudan abdâl kelimesiyle ilgili beyit veya bent örnekleri daha çok kendisi de bir derviş olan Hayretî tarafından yazılmıştır. Diğer Rumeli şairleri de çeşitli şiirlerinde kendilerini bazen Rumeli abdâlı, bazen de sadece bir abdâl olarak tanıtır; şiirlerinde bu kelime etrafında oluşan kültüre yer verirler[156].

---

155 Kurnaz 1996: 487.

156 Genel olarak aşağı yukarı aynı hususları ifade eden örnekler için bkz: Hayâlî G 195/3/2, G 228/6/3, G 242/11/6, G 272/6/4, G 303/11/5, G 316/36/3, G 381/76/1, G 422/63/4, Mk 446/9, Hayretî G 111/4, G 227/3, G 293/3, G 351/6, G 405/13, G 445/5, G 60/2, K 8/1, Mr 12/2, Mr

KALENDERÎLER

Rumeli şairleri, abdâl ile yakın anlamda kullandıkları *"kalender"* veya *"kalenderîler"*[157] hakkında çeşitli şiirler yazarak onların değişik yönlerine işaret ederler. Ancak kalenderîye, abdâl kadar geniş yer vermeyip daha çok abdâl kelimesini tercih ederler.

Kalenderî kelimesi, incelenen şiirlerde abdâllarla benzer özelliklere sahip olarak ele alınır. Baş açık, yalın ayak gezerler; saç, baş ile birlikte kaşlarını da tıraş ederler ve böylece kendilerini zahirî süsten, dünyadan arınmış kabul ederler. Ayrıca her şeyi hoş gören, anlayışlı, hoş görü sahibi, geniş meşrepli, herkesle iyi geçinen kimselere de kalender denir[158].

Yalın ayak bir abdâl, her şeyden soyutlanmış bir kalenderiz diyen Usûlî, şu beytinde *"kalender"* ile *"abdâl"*ı birbirine yakın anlamda kullanır. Bekâr mânâsındaki *"mücerred"* ile *"kahbe cihan"* arasında ilgi vardır. Ham sofu ve dinine bağlı kimse gibi iki anlama gelen "pârsâ" da beyitteki diğer kelimelerle anlamca ilgilidir:

Abdâl-ı pâ-bürehne *mücerred kalenderüz*
*Kahbe cihân*a bakmayıcı pârsâlaruz
Usûlî G 42/2

Mesîhî, kalenderîlerin padişaha bile boyun eğmeyen bir tip olduklarını söyler:

Erkân-ı *kalenderler*e ulaşma ki anlar
Şol tahta çıkan pâdişehe tahta kakarlar
Mesîhî G 57/2

Kalenderîler birtakım dinî kuralları önemsemeyen kimseler olarak da tanınır. Mesîhî'nin şu beytinde kalenderîlerin Kâbe'ye, yani hacca gitmelerinin gerekmediği söylenir. Şiirde genellikle Kâbe'den maksat sevgilinin bulunduğu yerdir. Kapısına gelen âşıktan rahatsız olan sevgili, kalenderîlerin Kâbe'ye gitmesi şart değildir, diyerek âşığın yanına gelmesine izin vermez:

Kapuna vardukça incinme Mesîhî'ye didüm
Didi kim *vâcib değül varmak kalender Ka'be'ye*
Mesîhî G 233/9

Hayretî, şu beytinde kılıcı kadınlardan kaçan bir kalenderîye benzetir; mücerred kelimesiyle kalenderîlerin evlenmediğine işaret eder:

12/3, Mr 12/4, Mr 12/5, Mr 12/6, Mr 12/7, İshâk G 279/3, G 94/2, Kt 1/24, Şhr 2/80, Mezâkî G 318/5, G 342/5, G 439/2, Sâbit G 169/4, G 212/1, G 72/3, K 10/11, Sâbit K 44/2, Lügaz 2/3, Usûlî G 75/6, Ziyâî G 478/2, K 5/6.

157 Ocak 1992.

158 Gölpınarlı 1977: 184.

Uğramaz yanına zenlerden kaçar i'râz ider
Bir *mücerred* sâde-dil gerçek *kalender*dür kılıç
Hayretî K 11/11

Kalenderîlerin saç, sakallarını tıraş ettiklerinden bahseden Hayretî, saçın, sakalın değil; dedi kodu gibi kötü fiillerin terk edilmesi gerektiğini söyler. Ayrıca *"kîl"*, *"kıl"* ve *"kıl-"* arasında cinas yapar:

Başdan gel ey *kalender kîl* ü kâli *kıl* tırâş
Yoksa *kıl*ca ne bıyık virür zarar sana ne kaş
Hayretî G 153/1

Usûlî de *"kîl"* sözcüğünü yüze getirmek deyiminin yardımıyla Türkçe *"kıl"*ı hatırlatacak şekilde kullandığı şu beytinde, kalenderlerin dedi koduyla ilgilenmemesi gerektiğini söyler:

Kalender-meşreb ol ey dil cihânda
Getirme yüze sakın *kîl* ü kâli
Usûlî G 138/2

Aşkta baş vermeden hedefe ulaşılamayacağını söyleyen şair, kalenderî olmak için tıraşın şart olduğunu söyler. *"Ser ver-"* ile *"server"* arasında cinas vardır:

Aşk içinde *ser ver*enler vardı *server*lik yolın
Bu tırâşı çekmeyen bilmez *kalenderlik* yolın
Hayâlî G 305/15/1

Şu beyitte kalenderlerin hoşgörü sahibi olması gerektiğine işaret eden şair, gözü üstünde kaşı var dememek deyimine yer verir. Kalenderîlerin kaşlarını tıraş etmelerine telmihte bulunur:

Gözün üstinde kaşun var dime hergiz kimseye
Gel *kalender*-meşreb ol her şahsa dervîşâne bak
Hayretî G 188/2

Hayretî bu deyimi kalenderîlikle ilgili olarak birkaç beytinde tekrarlayarak uzlet ve tecerrüt tavsiye eder[159].

Deryûze dilenci(lik) demektir. Şu beyitte kalenderîlerin gazeller, şiirler okuyarak dilencilik yaptığı belirtilir. Bülbüller gazel okuyarak dilenen kalenderîlere benzetilir:

Ter gazeller okuyup mecmû'a-i gülden yine
İtdiler *deryûze* bülbüller *kalenderler* gibi
Hayretî G 447/4

---

159 Bkz: Hayretî G 309/4, G 444/4.

Kalenderîler ellerinde *"keçkül"* denilen ve içi oyulmuş kabaktan yapılan bir kapla dolaşarak dilencilik ederler. Hayâlî şu beytinde gülü elinde keçkülle dilencilik yapmak için dergâha gelen bir kalenderîye benzetir. Gül dalındaki bülbül yuvasını şekil bakımından keçkül olarak düşünür:

Âşiyân-ı bülbülü deryûzeye *keçkûl* edip
Cerr içün dergâhına geldi *kalendervâr* gül
Hayâlî K 37/12/20

İshâk Çelebi süslü kanadını kuyruğunu açarak yürüyen tavusu, süslü elbiseler giyerek gezen gençlere benzetir. Onun bu süslerini göstermediği normal duruşunu da ihtiyar bir kalenderîye benzetir:

Nev-cüvân gibi yürür câme-i zîbâ ile gâh
Geh yürür niteki bir *pîr-i kalender* tâvûs
İshâk K 11/9

"Be Hayâlî" şeklinde Rumeli söyleyişine yer veren şair, sevgilinin aşk divanında namusu terk ederek kalender olup divane/a yazıl der. Burada *"divane"* yazılmak hem *"divana"* kaydolmak hem de divane, deli diye kayda geçirilmek anlamında tevriyelidir:

Dîvân-ı aşk-ı yârda *divâne* yazılup
Terk eyle nâmunı *be Hayâlî kalender ol*
Hayâlî G 264/12/7

Hayâlî Bey, abdâl gibi kalenderîlerin de baş açık gezdiğini belirtirken, görünüşte başı açık, çıplak birisi olsam da mânâda şiir ülkesinin taç sahibiyim, sultanıyım der:

Ma'nîde nazm kişverinün tâcdârıyam
Sûretde gerçi başı açık bir *kalender*em
Hayâlî G 281/24/2

Kalenderîlerin toplandığı tekkeye *"kalender-hâne"* denilir. Şu beyitte yeni doğmuş ay, hilâl şekil bakımından tıraş edilmiş bir kaşa; dünya da kalender-hâneye benzetilir. Beyitte, kalenderîlerin kaşlarını da tıraş ettiklerine işaret edilir:

Bir *kalender-hâne*dür âlem diyü îmâ ider
Gel nazar kıl mâh-ı nevde şol tırâş olmış kaşa
Hayâlî G 365/45/4

Hayâlî Bey şu beytinde kalenderîlerin tıraşına farklı bir açıdan bakar. Gönlünden idrâki kazıyarak, aklı bir kenara bırakıp deli, divane-meşrepli bir kalender olduğunu söyler:

Dilden Hayâlî sûret-i idrâki kazıyup
Dîvâne-meşreb oldı *kalenderlik* eyledi
Hayâlî G 421/61/5

Günlük konuşma diliyle efendi diye seslenen Ziyâî, başını tıraş ettiğini, güzelin saçlarını boynuna halka yaparak kalenderî gibi baş açık bir abdâl olduğunu söyler:

Kazıtdum kaşumı tavk eyledüm gîsûnı boynumda
Efendi baş açık abdâlunam ben de kalendervâr
Ziyâî G 72/5

Mezâkî kendisinin söz meclisinde kalender tabiatlı bir rint olduğunu belirtir. Bu sebeple meclise biri gelince ayağa kalkarak yer vermek ve ikramda bulunmak gibi şeyler beklemediğini söyler:

Bezm-i sühanda *rind-i kalender-tabîatum*
Ne minnet-i kıyâm u ne ikrâm isterin
Mezâkî K 15/41

Tepesinde düğmesi, dışındaki dilimlerinde dikiş bulunmayan, kubbesi on iki, etrafı dört dilimli beyaz taca, kalenderî tac denir[160]. Mezâkî, ey can! Başta görünen yara değil, kalenderî tacıdır; söz ülkesinin dilenci görünüşlü bir sultanıyız, diye kendisini överken kalenderî tacı ile sultanların tacını birbirine denk sayar:

Nümâyân başda dâğ-ı ser değül *tâc-ı kalender*dür
Gedâ şeklinde iklîm-i sühan sultânıyuz cânâ
Mezâkî G 1/5

Kalenderîlerin özelliklerinden birisi de kulaklarına küpe takmalarıdır. Küpe takmak için kulağın delinmesi gerekir. Mezâkî, kulağında mecazi olarak bir küpe (veya delik) yoksa ne var, hakikî kalenderîlerin kulağı zaten deliktir (derîde), derken bunu ifade eder:

Halka be-gûş-ı kayd-ı mecâz olmasa n'ola
Gûş-ı kalenderân-ı hakîkat derîdedür
Mezâkî G 115/8

Şu beyitte de kalenderîlerin küpe takmasına yer verilir. Şimdi kulağına ümit halkası, küpesi takan gönlün kulağı delik bir cihan kalenderî olduğu söylenirken gönül kalenderîye benzetilir:

O dil ki halka be-gûş-ı ümîd idi şimdi
Kalenderân-ı cihânun derîde-gûşıdur
Mezâkî G 152/4

Şu beyitte kişileştirilen sümbül, elinde bir sopayla gezen kalenderîye benzetilir ve övülenin lütuf bahçesi gibi huzur dolu bir yer bulamadığı belirtilir:

---

160 Gölpınarlı 1977: 194, 321.

Bulmadı ravza-ı lutfun gibi âsâyişgâh
Gezdi ser-deste çomağile *kalender* sünbül
Sâbit K 8/35

Bey'at tasavvufta bir pîre bağlanmak anlamındadır[161]. Meyhanenin tekkeye, sâkî veya pîr-i mugânın mürşide benzetildiği şu beyitte, harâbattaki rint-meşrep kalenderîlerin meyhanedeki mürşitten başkasına bey'atta bulunmayacağı söylenir:

Zâhidâ rind-i harâbât-ı *kalender*-kîşe
Mürşid-i meykededen gayriye bey'at düşmez
Sâbit G 145/4

Berat, üzerine tuğra basılan ferman cinsinden resmî bir belgedir[162]. Bektaşîlerce giyilen, beyaz keçe veya çuhadan yapılarak elif harfine benzeyen üstü sivri taçlara elifî taç denirdi[163] Şu beyitte berat, bu taca benzer kılıf içinde veya baş üzerinde taşındığı için elif taç giymiş bir kalenderîye, kemere bağlanmış süslü kabak da tuğraya benzetilir:

Bir *kalender*dür elif tâc ile seyr eyler *berât*
San kemer-bendinde tuğrâ bir kedû-yı zer-nişân
Âşık K 10/16

Şu beyitte kalenderîlerin vücutlarını kızgın nalla dağladıklarına işaret edilir[164]. Şair vücudu o kadar çok dağlamış ki sanki bir hırka giymiş gibi bütün vücudu damgalarla kaplanmıştır. Şair, vücudumu damgalarla süsledim dediğine göre, bunu dövme olarak da anlamak mümkündür:

*Na'l*lerle şol kadar zeyn eyledüm cismüm gören
Bir *kalender*dür ki eğnine fenâ geymiş sanur
Hayretî G 104/2

IŞIK

Işık daha çok Bektaşîliğe benzeyen ve Rumeli'de yaygın olan bir grup dervişe verilen isim olup abdâl ve kalenderî ile eşanlamlı kullanılır[165].

Çok küçük yaşta Işık dervişleri arasına katılıp onlarla birlikte gezen Hayâlî Bey, incelenen Rumeli şairleri arasında bunlara en fazla yer ayıran şairdir. Bazı beyitlerinde kendisini Işık dervişi olarak nitelendiren şairin konuyla ilgili olarak divanında on kadar beyti vardır. Hayretî ile Ziyâî de ışık hakkında birer beyit yazmıştır.

"Ay, güneş, çerağ, şem', aşk gibi unsurlar Işık'a teşbih edilerek, bunlardaki ışık husûsiyeti ve kelimenin lügat mânâsı dolayısıyla ihâm-ı tenâsüb yapılır. Işık

---

161 Gölpınarlı 1977: 55; Uludağ 1991: 97-98.
162 Pakalın 1993: I/205.
163 Gölpınarlı 1977: 115.
164 Onay 2000: 344.
165 Köprülü 1935: 31-34; Gölpınarlı 1977: 166-167; Kurnaz 1996: 97-99.

dervişlerinin ellerinde tas veya çerağ ile cerre çıkıp dilendikleri belirtilir. "Yalın yüzlü" tavsifi ile onların sakal, bıyık ve kaşlarını tıraş etmelerine işaret edilir. Şairin genç yaşta bir Işık dilberine âşık olarak onlara katıldığı bilinmektedir."[166] Hatta bu yüzden dönemin önde gelen şairlerinden Yahyâ Bey, bir şiirinde Hayâlî Bey'i Işık olmakla suçlayıp eleştirir:

"Bana olaydı Hayâlî'ye olan rağbetler
Hak bilür sihr-i halâl eyler idüm şi'r-i teri

Ben erenler kılıcıyam ol ışıklar pulucı
Ben savaş güni çeriyem o hemân cerde cerî"[167]

Kerbelâ hadisesine yer verilen bir beyitte, ışıkların vücutlarını dağladıkları belirtilir:

Dâğ eyledi vücûdın *ışıklar* gibi nücûm
Dökdi şafak bu mâtem içün kan yâ Hüseyn
Hayretî K 4/16

Güneş, Şam'dan gelmiş yalın yüzlü bir ışık mahbûbuna benzetilir. Onun dilenciler gibi eline bir tas alarak övülenin mahallesine geldiği söylenir. Şâm bir şehir olarak doğu yönünü ifade ettiğinden güneşle ilgisi vardır. Akşam ve karanlık anlamından dolayı yalın yüzlü ışık ile tezat ve ihâm-ı tenâsüp meydana getirir:

Şâm'dan gelmiş yalın yüzlü ışık mahbûbıdur
Tâs alup kûyun gedâlar gibi seyr eyler güneş
Hayâlî K 5/11

Ay ve güneş gök yüzü tekesinde iki ışık dervişine benzetilir. Onlar tekkenin toprakta, yer yüzünde gezen kurbanlarıdır. Işık sözcüğü, normal anlamıyla da ay ve güneşle mânâca ilgilidir:

Mihr ü meh iki *ışık*dur tekye-i eflâkde
Tekyenün kurbânlarıdur geşt idenler hâkde
Hayâlî G 351/18/1

Işıkların ellerinde meşale ile şehirde dolaşmalarına işaret edilen beyitte, ay ışık dervişine, yıldızlar da dervişin meşalesine benzetilir. Devretmek deyimindeki devr, hem gezip dolaşmayı, hem de ayın yuvarlaklığını ifade eder:

Encümle gezdi gece şehri kamer çerâğı
Gûyâ *ışıklar* ile devr itdi çerâğı
Hayâlî G 417/53/1

---

166 Kurnaz 1996: 97-98.
167 Çavuşoğlu 1987: 6.

Meclisi süsleyen mum, Şam diyarında bir ışıktır; onun yüzünün cezbesine pervaneler gelip kurban olur. Burada da cezbe ve kurban kelimeleri dolayısıyla ışık aynı zamanda kalenderî dervişini de hatırlatır.

Bir *ışık*dur şem'-i bezm-ârâ diyâr-ı Şâm'da
Cezbe-i dîdâruna pervâneden kurbân akar
Hayâlî G 127/11/3

Tasavvufî içerikli şu beyitte, henüz kaza hilâl kılıcıyla feleği tıraş etmeden önce âhımın ateşi ışıklık yapardı denilerek hilâl usturaya benzetilir. Âh ateşiyle anlamca ilgisi bulunan ışık, aynı zamanda tıraş dolayısıyla ışık dervişi manasına gelir. Beyitte ışıkların saç, sakal ve bıyıklarını tıraş etmelerine işaret edilir:

Âhum odu *ışıklık* iderdi kazâ henüz
Tîğ-i hilâl ile feleği itmeden tırâş
Hayâlî G 213/3/2

Âşığın teni, vücudu gam tekkesi; ateşli âhlarının her biri de gam akşamında bu tekkede yakılan meşalelerdir. Beyitteki ışık kelimesi, iham yoluyla kalenderî dervişi anlamına da gelebilir[168]:

Tekye-i gamdur tenüm her odlu âhum bir *ışık*
Şâm-ı gamda dâğdan yakdum ana yer yer çerâğ
Hayâlî G 223/1/3

Genç yaşta bir ışık mahbûbuna ilgi duyarak ışıklar arasına katılan Hayâlî, şu beytinde bu durumu dile getirir.

Çehresinde görüben lem'a-i nûr-ı Nebevî
Bir yalın yüzlü ışık şevkine oldum alevî
Hayâlî B 449/25

Hayâlî, şu beyitte aşkı, yalın yüzlü bir ışık mahbûbuna benzetir. Burada onun genç yaşta bir ışık güzeline âşık olmasına işaret ettiği söylenebilir[169]:

Ey Hayâlî aşk bir yalın *ışık* mahbûbıdur
Böyle görmiş bir kişi âyîne-i idrâkde
Hayâlî G 351/18/5

Bir deyime yer verilen şu beyitte, ışık denilen kalenderî dervişlerinin kaşlarını tıraş etmelerine telmih vardır:

*Işığ*a kimse gözün üzre kaşun var diyemez
Âlim olan çeker ammâ elem-i bî-pâyân
Ziyâî K 7/12

---

168 Kurnaz 1996: 361.
169 Kurnaz 1996: 421.

ABDÂL VE KALENDERÎLERLE İLGİLİ BAZI ÖZELLİKLER

Rumeli'de yaygın olan abdâl, kalenderî, ışık, cavlakî gibi gruplar yarı çıplak bir şekilde dolaşırlar. Onların bu durumu çeşitli şekillerde Rumeli şairlerinin şiirlerinde genişçe yer verilen bir konu olarak görülür.

Bazen abdâlların üryan olduğu belirtilir, bazen de abdâla yer verilmeden, baş açık üryan olmak deyimiyle birlikte çıplaklıktan bahsedilir.

Ay, üzerindeki lekelerden dolayı vücuduna dağ vurmuş, başını açmış biri, belki de kalenderî gibi düşünülür. Kişinin güneş gibi meşhur olması için vücudunu dağlayıp başını açarak gezmesi istenir:

Gün gibi şöhretün olmak diler isen ey dil
Mâhveş dâğ urup *başı açık uryân* ol
Mesîhî G 148/3

Âşık sevgilin yolunda çıplak bir derviş olmaktan utanmaz, ama, elbisesini çıkarınca yaralı göğsünden sevgilinin sırrı görünür diye korkar:

Yoluna *uryân* u *dervîş* olmadan âr itmezem
Korkarın râzun görine sîne-i sad-çâkden
Mesîhî G 183/3

Şu beyitte kopuza yer verilir. Burada kopuz bazen aba giyen, bazen çıplak dolaşarak meyhaneye giden bir rinde teşbih edilir. Kopuzun yün torba veya çantada taşınmasının nemed giymek; ele alınıp çalınmasının da üryan olmak şeklinde yorumlandığı beyitte, onun meyhanede çalındığı söylenir:

Gâh *uryân* oluban gâh *nemed-pûş* olup
Rindler gibi girer *hâne-i hammâra kopuz*
Vasfî G 22/4

Hayretî, çıplaklığa tasavvufî açıdan bakar. Tenini süslü elbiselerle bin defa örtsen de sonunda ayıplanırsın, ecelin eli seni soyup üryan bıraktığında utanırsın, der:

Bin kez örtsen ten libâsın fahr ile ma'yûbsın
İdicek dest-i ecel uryân olursın şermsâr
Hayretî K 9/16

Hayretî, şu bentte kendisini üryan bir abdâla benzeterek abdâlların çıplak dolaştığına işaret eder. Buradaki "esrâr, hayrân" kelimeleri, abdâlların esrâr çekerek sarhoş (hayrân) olmalarını hatırlatır. Yahyâlılar ise, Hayretî'nin kendilerine katıldığı bir akıncı grubudur:

Hayretî esrâr-ı aşkun vâlih ü hayrânıyuz
Ehl-i dil âşıklarun *abdâlıyuz uryânıyuz*
Hâsılı sâhib-kemâlün kulıyuz kurbânıyuz
Câna başa kalmazuz âlemde Yahyâlılaruz
Hayretî Mr 10/13

Hayretî bir murabbaının mütekerrir mısraında, kılıcı üryan abdâla teşbih eder. Söz konusu şiirin şu bendinde, abdâlların fakirlik elbisesine bürünmüş birer sultan; kesin er, üryan (kınından çıkmış , yalın) kılıç olduklarını söyler:

Cism-i sûretdür hemân ma'nîde bunlar cândur
Da'vî-i ma'nîye her bir sözleri bürhândur
Kisve-i fakr içre bunlar da birer sultândur
Keskin erler tîğ-i uryânlar durur abdâllar
Hayretî Mr 12/6

Hayretî, gönlü abdâla benzetip abdâlların çıplak dolaştığına işaret ettiği şu beytinde, çıplaklık ve giyinmiş olma hâline farklı bir yorum getirir. Gönül abdâlına tecerrüt, soyutlanma (dünyaya meyletmeme) hırkasını giydir, önemli olan budur, ondan sonra ister çıplak gez, istersen kumaş elbise giy, önemli değil, der. Tecerrüt soyutlanma, soyunma, arınma mânasına geldiğinden "tecerrüt hırkası giymek" sözünde tezat vardır:

Gel gönül abdâlına geydür tecerrüd hırkasın
Dile andan sonra uryân gez dilersen gey kumâş
Hayretî G 153/2

Abdâlların çıplaklığına yer verilen şu beyitte, gam tekkesinde beni çıplak bırakan, güzellik elbisesini senin boyuna göre biçmiş, denir:

Hil'at-ı hüsn ü behâyı râst biçmiş kaddüne
Tekye-i gamda beni *abdâl-ı uryân* eyleyen
Hayretî G 351/6

Dede tabiri, Mevlevîlik ve Bektaşîlikte şeyh demektir. Burada incelenen Rumeli şairleri, dede kavramını kalenderî, abdâl anlamında da kullanırlar. Usûlî'nin, bir hadise telmih yaptığı şu beytinde, methettiği dede, abdâla karşılık gelir. Onun fakirlik elbisesiyle övünen bir çıplak; ama aynı zamanda, âlemin tacına tahtına baş eğmeyen bir sultan olduğunu söyler:

Ey libâs-ı fakr ile fahr eyleyen uryân *dede*
Tâc u taht-ı âleme baş eğmeyen sultân *dede*
Usûlî G 122/1

Hayâlî Bey de şu beytinde benzer bir ifadeye yer verir. Üryan dedenin yolun toprağını yatak, taşı yastık yapıp dünyanın atlasına, ipeğine baş eğmediğini söyler. Beyitte gökyüzü anlamındaki gerdûn ile dokuzuncu kat göğün adı olan atlas arasında tenâsüp vardır. İhâm-ı tenâsüplü kullanılan atlas kelimesi, hârâ: mermer ile tezat oluşturur:

Hâk-i râhı mefreş ü hârâyı bâlîn eyleyen
Atlas-ı gerdûna başın eğmeyen uryân dede
Hayâlî G 389/92/3

Hayâlî'nin şu beytinde soyunan abdâl değil sevgilidir. Sevgili soyunarak dervişi aptal yapmıştır. İhâm-ı tenâsüple kullanılan beyitte, abdâl sözü, şaşkın, şaşırmış anlamındadır:

Soyunup her dem rakîbe karşı uryân olmağın
Dostum billâh ben *dervîşi abdâl eyledün*
Hayâlî G 242/11/6

Tıraş

Abdâl, Kalenderî, Işık gibi isimlerle anılan dervişler, Rumeli'de yaygındır. İlgili bölümde de belirtildiği gibi, onları yakından tanıyan Rumeli şairleri, şiirlerinde onları değişik yönleriyle tanıtırlar. Bu özellikler arasında abdâl ve kalenderîlerin saç, sakal ve bıyıkla beraber kaşlarını da tıraş etmelerine fazlaca yer verilir. Buna ilâve olarak sevgilinin ayva tüyü, hat denilen yüzündeki tüyleri tıraş etmesi de şiire konu edilen başka bir husustur. Burada hemen her şairde görülebilecek olan sevgilinin tıraşıyla ilgili şiirlerden çok, Rumeli'de yaygın olarak görülen abdâl ve kalenderîlerin tıraşıyla ilgili örnekler üzerinde durulmuştur.

Meselâ şu beyitteki tıraşla abdâl ve kalenderîlerin bir ilgisi yoktur. Bu beytin benzerlerine başka şairlerde de rastlanabilir. Vasfî, sevgilinin yüzündeki ayva tüylerini tıraş etmesini, yanlış yazının tıraş edilerek, kazınarak düzeltilmesine benzetir:

Hattı hatâdur anı *tırâş* itse vechi var
Hat kim hatâ ile ola ekser *tırâş* olur
Vasfî G 11/3

Hayretî, şu beytinde kalenderîlerin saç, sakal, bıyıkla birlikte kaşlarını da tıraş ettiklerine işaret ederek hakikî tıraşın bu olmadığını söyler. Beyitte kıl ile cinaslı kullanılan "kîl", dedikodu demektir. Şair kalenderîye seslenerek, bir kıldan ibaret olan bıyık ve kaş sana ne zarar verir (bunların sana bir zararı yoktur); sen bunu bırak da önce dedikoduyu tıraş et, dedikoduyu bırak, der. Burada baştan kelimesi hem tıraşla ilgili olarak kafa, hem de her şeyden önce, öncelikle anlamındadır:

Başdan gel ey *kalender* kîl ü kâli kıl *tırâş*
Yoksa *kılca* ne *bıyık* virür zarar sana ne *kaş*
Hayretî G 153/1

Abdâlların kaşlarını tıraş ettiğine bir deyimle işaret eden İshâk Çelebi de Hayretî gibi düşünür. Kaş yerine gönül sayfasındaki isteklerin temizlenmesi gerektiğini söyler. Ey abdâl, gönül sayfasından emellerin hattını tıraş ettiğin zaman kim sana gözün üstünde kaşın var diyebilir?

Levh-i dilden hat-ı âmâli *tırâş* eyleyicek
Sana kim dir *gözün üstinde kaşun var abdâl*
İshâk G 152/6

Dünya sevgisini gönlümden tıraş ederek Hak tekkesinde erenler gibi yaşadım, diyen Hayâlî Bey, şu beytinde manevi bir tıraşa işaret ederek İshâk Çelebi gibi düşünür. Buradaki erenler kelimesi, tıraş dolayısıyla kalenderîleri de hatırlatır:

Dünyâ muhabbetini gönülden idüp *tırâş*
Kıldum tarîk-i Hak'da *erenler* gibi maâş
Hayâlî G 213/2/1

Şair kendisini Hak tekkesinde tıraş olmuş bir abdâl diye tanıtır. Gönlünden cihanın ismini de resmini de tıraş ettiğini söyler:

İsm ü resminden cihânun fârig ü âsûde-hâl
Tekye-i Hak'da tırâş olmış bir abdâlam bu gün
Hayâlî G 330/65/2

Şu beytinde kalenderîlerin tıraşına yer veren Usûlî, abdâllara seslenir; gelin bakın, secde edin; Hakk'ın tekkesinde tıraş olmuş kalenderîler var, der:

Secdeler eylen gelin abdâllar kim bunda bir
Tekye-i Hak'da tıraş olmış kalender var imiş
Usûlî G 51/6

Şu beyitte âh ateşiyle anlamca ilgisi bulunan *"ışık"*, aynı zamanda *"tıraş"* kelimesinden dolayı *"ışık dervişi"* manasına gelir. Daha kaza hilâl kılıcıyla feleği tıraş etmeden önce âhımın ateşi ışıklık yapardı denilen beyitte, hilâl usturaya benzetilir:

Âhum odı *ışıklık* iderdi kazâ henüz
Tîğ-i hilâl ile feleği itmeden *tırâş*
Hayâlî G 213/3/2

Şu beyitte kalenderîlerin tıraşlarına işaret edilir. Ser vermek deyimi ile serverlik arasında cinas yapılır.

Aşk içinde *ser ver*enler vardı *server*lik yolın
Bu *tırâşı* çekmeyen bilmez *kalenderlik* yolın
Hayâlî G 305/15/1

Hilâl şeklinden dolayı tıraş edilmiş kaşa, dünya da kalender-hâneye benzetilir:

Bir *kalender-hâne*dür âlem diyü îmâ ider
Gel nazar kıl mâh-ı nevde şol *tırâş olmış kaş*a
Hayâlî G 365/45/4

Teber

Teber, savaş aracı olarak kullanılan bir çeşit baltadır. Bazı şiirlerde onun abdâllar tarafından da kullanıldığına işaret edilir[170]. Hayretî yazmış olduğu *"teber"* redifli bir gazelinde, teberin abdâllar tarafından kullanıldığını belirtir. Şair, teberle aynı anlama gelen *"nacak"* kelimesine yer verdiği bir beytinde, Türkçe'yi yanlış telaffuz eden gayr-i Müslimlere de *"nacak"* denildiğini söyler.

Hayretî, söz konusu gazelinin matla beytinde, nereye gidersen git, teberini yanına al; teber sana yoldaşlık eder, diyerek baltasız dolaşmamayı tavsiye eder. Beyitteki "bile: beraber" kelimesi, aynı zamanda, baltayı "bileğilemek"le de ilgilidir:

Kanda gitsen bile al yanunca ey dilber *teber*
Kim yirinde sana çok yoldaşlık eyler *teber*
Hayretî G 97/1

Bir savaş aracı olarak tebere yer verilen şu beyitte, Hayretî, birçok illerin açılmasında, fetihlerde teberin kılıçla yoldaş olduğunu için el üstünde tutulduğunu söyler.

Eller üzre tutsalar olsa aceb mi mu'teber
Tîğüne yoldaş olup açdı niçe iller *teber*
Hayretî G 97/2

Hayretî şu beytinde, Rumeli ile ilgili bir özelliğe yer verir. Sonradan Türkçe öğrenen Rumeli'deki gayr-i Müslimlerin, "paşa>pasa" gibi bazı kelimeleri tam seslendiremediklerine işaret eder. Bu durum "dili çalmak" deyimiyle ifade edilir. Şair, sevgiliye seslenerek, ey sanem, kılıç duasını baştan sona hep ezberlemiş olsa da o nacaktır, dili çalar, bazı kelimeleri yanlış söyler, diye uyarır. Burada nacak ile teber arasında ihâm-ı tenâsüp meydana gelir:

Ey sanem *dili çalar dahi nacakdur* gerçi kim
Lîk itmişdür duâ-yı seyfi hep ezber *teber*
Hayretî G 97/3

Konuyla ilgili olarak Âşık Çelebi Tezkiresindeki şöyle bir anekdot vardır:

"Nihânî: Abdullâhoğullarından imiş. Her fenne duhûlı var imiş. Ne ân ki yek fen imiş. Üstâdum Surûrî Çelebi, Nihânî Hacı Hasanzâde müderrisi iken ana dânişmend olmış. Fakîr andan işitdüm şi'ri çendân makbûl u matbû' ve kendi şu'arâda mukalled ü matbû' degüldür. *Türkçede dahı dili çalar imiş. Ol sebebden sebük-rûhlar ü zarîfler Nacak diyü mezkûrı şu'arâ içinde sebük sallarlar imiş.* Anlara cevâb içün dimişdür.

Nihânî'ye nacak dirler velîkin gerçek eydürler
Havâric boynın urmağa Ebü'l-müslim nacağıdur"[171]

---

170 Pakalın 1993: III/429.
171 Âşık Çelebi 1994: 497.

Hayretî şu beytinde teberin özelliklerini kan dökmek ve baş kesmek deyimleriyle anlatmaya devam eder:

Şöyle yüz virdün ki tîğün gibi sultânum benüm
Kan döküp şimden girü başlar keser başlar *teber*
Hayretî G 97/4

Şair, söz konusu gazelinin son beytinde, kendisini elinden teberini düşürmeyen bir kazak Rumeli abdâlı diye tanıtır.

Hayretî benzer kazak bir *Rûmili abdâlı*sın
Kim düşürmezsin elünden dâyimâ bir ter *teber*
Hayretî G 97/5

Teber diğer örneklerde kılıç, tiğ, hançer gibi savaş araçlarıyla birlikte ele alınır. Bazen sevgilinin yan bakışı tebere benzetilir.

Dest-i kahr ile salarsan *teber*-i şer'i eğer
Kesile bâğ-ı cihândan şecer-i fısk u fücûr
Mesîhî K 20/11

Başlarına ne belâ ireceğin
Söyledi başa kaka *tîğ* ü *teber*
Mesîhî Trk 23/3/5

Esrar

Rumeli şairlerinin şiirlerinde abdâllarla birlikte fazlaca ele alıp işledikleri konulardan birisi de *"esrâr"*dır.

"Esrâr" hem keyif verici, uyuşturucu bir maddenin ismi hem de *"sır"* kelimesinin çokluk hâlidir. Şiirde genellikle birinci anlamı kastedilir ve ikinci anlamı da çağrıştıracak şekilde tevriye veya ihâm-ı tenâsüp sanatlarıyla birlikte kullanılır. Daha çok uyuşturucu anlamında kullanıldığında, *"toz anlamında gubâr, gam, hayret, hayrân, beng, afyon, mey, mest"* gibi kelimeler de esrârla birlikte şiirde görülür[172].

Burada, Vasfî'nin şu beytindeki gibi, sadece sırlar kelimesinin çokluk hâli için kullanılan esrâr kelimesi üzerinde durulmamıştır.

Bünyâdı hüsnünün sanemâ bir kıl üzredür
Hattun gider ki hüsnünün *esrârı* fâş olur
Vasfî G 11/4

Örneklerin çoğaltmak mümkün olan Hayretî'nin şu beytinin de konumuzla doğrudan bir ilgisi yoktur. Ey kâinatın sırlarının hakikatini kavrayan ve ey Kur'an'ın mânalarını bilen Ali, şeklinde hitap edilen beyitteki esrâr da sırlar

172 Esrar hakkında geniş bilgi için bkz: Onay 2000: 196-202.

anlamındadır. Şair, uzun terkipler kullanarak Hz. Ali'nin ne kadar çok şey bildiğini hem anlam, hem de ses bakımından uyum içerisinde anlatmak istemiştir.

Ey vâkıf-ı hakîkat-i *esrâr*-ı kâyinât
Vey ârif-i maânî-i Kur'ân yâ Alî
Hayretî K 3/3

Hayretî kendisini abdâl olarak tanıttığı beyitte, Hakk'ın tekkesindeki esrâr hakkı için beni kavuşma sofrandan uzak tutma diye yalvarır. Beyitten, abdâlların tekkede esrâr içtikleri anlaşılmaktadır:

Hayretî abdâlı kılma hân-ı vaslundan ırak
Tekye-i Hak'da olan *esrâr* hakkıyçün beğüm
Hayretî G 269/5

Gönlün bir abdâla benzetildiği şu beytinde de abdâl, tekke ve esrâr birlikte ele alınır. Sevgilinin dudağını özleyen gönül abdâlının aşk tekkesindeki eğlencesi esrârdır, denilir:

Dem-be-dem dilber lebi yâdına dil *abdâl*ınun
Hânekâh-ı aşkda *esrâr*dur eğlencesi
Hayretî G 451/3

Güzelliğinin sırlarından haber duydum, aşk sarhoşuyum, bu yüzden sana tutulup senin çılgının ve hayrânın oldum denilen beyitte, *"esrâr"* iham yoluyla her iki anlamda da kullanılmıştır. Beyitteki hayrân kelimesi de hem esrâr yutma sonucu ortaya çıkan sarhoşluk hâlini, hem de sevgilinin güzelliği karşısında âşığın aklını yitirip *"şeydâ: çılgın"* bir duruma düşmesini ifade edecek şekilde iki anlamlıdır. Mest ise zaten sarhoşlukla ilgili bir tabirdir. Dolayısıyla beyitte esrâr ile ilgili zengin bir kelime kadrosu ve hayâl dünyası vardır:

Mest-i aşkam tuymışam *esrâr*-ı hüsnünden haber
Olmışam âşüfte vü şeydâ vü *hayrân*un senün
Vasfî G 31/3

Kişinin aşırı derecede sarhoş olduğunu belirtmek için kullanılan *"kör kütük sarhoş"* deyiminde yer alan *"kör"* kavramı, aynı zamanda Hayretî'nin son dönemlerindeki körlüğüne işaret de olabilir. Şair kendisini, aşk esrârıyla gam tekkesinde iftar etmeye başlayalıdan beri beng yutarak kör kütük sarhoş olmuş bir abdâla benzetir. Esrâr, sırlar anlamında olmakla birlikte, yine esrâr anlamına gelen gam ve beng kelimeleriyle anlamca ilgilidir:

Hayretî *kör bengi bir abdâl-ı fânid*ür bu gün
Hânekâh-ı gamda iftâr ideli esrâr-ı aşk
Hayretî K 7/36

Ziyâî şu beytinde esrârın önemini dile getirir. Ârifler esrârı el üstünde tutarlar; çünkü, sevgilinin gönül alıcı hayâlini esrâr sarhoşluğu sayesinde seyrederler.

Aceb mi ârif el üstinde tutsa *esrârı*
Anunla seyr ider ey dil hayâl-i dil-dârı
Ziyâî G 433/1

Sevgili eğer ağzının yarından (tatlı suyundan) yere bir damla damlatsa, toprak (gubâr: toz) esrâra; su ise saf şaraba döner:

Bir katra ağzı yarını tamzursa yire yâr
Esrâr olup gubâr ola sâfî şarâb âb
Hayretî K 10/5

Ey (ayağının) tozu can gözüne sürme olan hayrân dede, erenlerin canı için, sen hikmet sırlarına vâkıfsın, denilen beyitte, *"esrâr"* ve *"gubâr"* kelimeleri arasında ihâm-ı tenâsüp vardır. Toz mânasındaki gubâr kelimesi, *"kuhl"* (sürme) nedeniyle sürme anlamındadır. Sırlar demek olan esrârın kastedilmeyen anlamıyla gubâr arasında toz olması bakımından anlamca ilgi vardır:

Vâkıf-ı *esrâr*-ı hikmetsin erenler cânıçün
Ey gubârı çeşm-i câna kuhl olan hayrân Dede
Hayâlî G 389/92/5

Burada söz konusu edilen Rumeli şairleri içerisinde esrâra en fazla yer veren şair Hayretî'dir. O, esrâr kelimesine çeşitli beyitlerinde yer vermekle kalmamış, esrâr ve beng hakkında *"Der-Keyfiyyet-i Beng ve Hâlet-i Esrâr Gûyed"* başlıklı bir de mütekerrir murabba yazmıştır. Şair, bu şiirinin sadece son bendinde esrârın adını anar. Bu bentteki aşk esrârının keyfiyeti, gam sofrasının nimeti, cür'adan ve hayrân ile hayret kelimeleri doğrudan esrârla ilgili tabirlerdir. Buradaki esrâr hem aşkın sırları hem de aşkın benzetileni olup esrâr demektir; aynı mısradaki keyfiyyet esrârla ilgilidir:

*Aşk esrârı*nun anlamaya *keyfiyyeti*ni
Ni'met-i hân-ı *gam*un almağ içün *lezzeti*ni
Hayretî'nün dahi arturmağ içün *hayreti*ni
Cür'adânı getür *abdâl* yine *hayrân* olalum
Hayretî Mr 13/7

Esrâr, *"cür'adan"* denilen kapta saklanır. Hayâlî, henüz kâinatın sırları ezel cür'adanında gizli iken, dünya yaratılmamışken, ben aşk tekkesinde sana hayrandım, dediği beytinde, sırlar anlamındaki esrârı, cür'adan ve hayrân kelimeleriyle birlikte ihâm-ı tenâsüplü kullanır.

Esrâr-ı kâinâta ezel *cür'adân* iken
Ben *hânikâh*-ı aşkta *hayrân* idüm sana
Hayâlî G 103/14/2

Sinenin cür'adana benzetildiği şu beyitte, gizli kelimesinden de anlaşılacağı üzere esrâr, sırlar anlamındadır; ancak, cür'adan ve hayrân gibi kelimelerle birlikte ihâm-ı tenâsüp yoluyla kelimenin diğer anlamına da işaret vardır:

Bana âlem nice *hayrân* olmasın kim aşk-ı yâr
Cür'adân-ı sînem içre *gizli esrâr*um komaz
Hayâlî G 203/18/3

Hayâlî Bey gül bahçesini tekkeye, goncayı da esrâr konulan cür'adana benzetir. Gonca, çılgın bülbüle aşk esrârını teklif eder.

Tekye-i gülzârda bir *cür'adân*dır gonca kim
Bülbül-i şûrîdeye teklîf eder *esrâr*-ı aşk
Hayâlî G 234/16/3

İnsanın bedeni gubâr, yani tozdan, topraktan yaratılmıştır; kişi soyutlanma âlemine gelip temiz bir ruha sahip olarak bedenin sırlarını görmelidir. Burada toz anlamına gelen gubâr ve esrâr anlamca ilgilidir; kelimelerin uzak bir göndermeyle uyuşturucu anlamı da hatırlanabilir:

Cism terkîb-i *gubârî*dür gel andan fâriğ ol
Rûh-ı pâk ol âlem-i tecrîde gel *esrâra* bak
Hayâlî G 226/1/4

Esrârın fazla alınması ölüme sebeptir. Bazı beyitlerde esrâr kelimesi *"kattâl: kâtil, öldürücü"* olarak ele alınır. Hak tekkesinde öldürücü esrâr isteyen kimsenin Mansur gibi *"Ene'l-Hak"* cür'adanından yemesi istenir. Esrârla hem öldürücü sırlar, hem de ölüme sebep olacak uyuşturucu kastedilir. Hak tekkesinde bugün öldürücü esrâr (esrar veya sır) isteyen kimse, Mansur gibi *"Ene'l-Hak"* cür'adanından yesin, denilirken, Mansur'un sırları açıklayarak öldürülmesine telmih yapılır:

*Cür'adân*ından *Ene'l-Hakk*'un yesin Mansûrvâr
Tekye-i Hak'da bugün *kattâl esrâr* isteyen
Hayâlî G 308/21/4

Beng yutup sarhoş olan tiryâkî, kendi hâlinden bile habersizken, gizli sırlara vâkıf olduğunu söyler. Burada *"keyfiyyet, tiryaki, bengî"* ile birlikte ihâm-ı tenâsüplü kullanılan esrârın uyuşturucu anlamına da işaret vardır:

Kendü *keyfiyyet*ini bilmez iken *tiryâkî*
Geçinür *bengî* gibi vâkıf-ı *esrâr*-ı nihân
Ziyâî K 7/9

Ziyâî, aşkının ve hayranlığının, şaşkınlığının büyüklüğünü anlatmak için uzun bir terkip kullanır. Sevgilinin aşk esrârıyla sarhoşum ama, kavuşma helvasının bana nasip olmamasına hayrânım, şaşıyorum, der. Beyitte, esrâr ile hayrân anlamca ilgilidir:

Ziyâî *bengî-i esrâr*-ı aşk-ı dilberem ammâ
Müyesser olmadı helvâ-yı vaslı buna *hayrâna*m
Ziyâî G 297/5

Şu beyitte esrârla birlikte *"müferrih: ferahlatıcı"* kelimesine yer verilir. Şair, sevgilinin dudağından daha tatlı bir ferahlatıcı bulamaz. Bu esrârdan (sır/uyuşturucu) hayran olduğu için de aslını anlayamaz:

Ben leb-i dilber gibi şîrîn *müferrih* bulmadum
Aslın asla bilmezem *hayrân*am ol *esrâr*dan
Ziyâî G 371/2

Âşık Çelebi şu beytinde esrârı, sır anlamındaki *"râz"* ile birlikte kullanır. Mey ile esrâr da keyif verici maddeler olması bakımından anlamca ilgilidir:

Âşık olalı tuyıldı *râz*um
Alışmaz imiş *mey* ile *esrâr*
Âşık G 100/7

Şair, melâmet tekkesinin ihtiyar bir abdâlı olduğunu, sine cür'adanından muhabbet esrârının eksilmediğini söyler:

*Melâmet tekyesi*nün *ihtiyâr abdâl*ıyam ben de
Muhabbet *cür'adân-ı sîne*dür eksilmez *esrâr*ı
Ziyâî G 478/2

Mezâkî esrâra olumsuz bir gözle bakar. Ben aşk kadehiyle sarhoşum, gönül alıcı müzikle esrâr sarhoşluğunu ne yapayım, der:

Ben siyeh-mest-i mey-i sâgar-ı aşkum n'ideyin
Keyf-i *esrâr* ile şevk-âverî-i edvârı
Mezâkî K 18/91

Sâbit kendi şiirini, keyif vericiliği bakımından esrâr macunuyla sevgilinin dudağına benzetir. Esrârın gamı dağıtmasına işaret ederek senin şiir macununda nasıl bir gizli sır var ki bütün dostları güldürdü; acaba senin şiirin sevgilinin dudağı mı, diye sorar:

Ne *esrâr-ı nihân* var Sâbitâ ma'cûn-ı nazmunda
Leb-i dilber midür güldürdi heb yârânı ser-tâ-pâ
Sâbit G 13/7

Bazen esrâr kelimesiyle birlikte sevgilinin yanağındaki ayva tüyleri de hatırlanır:

Takrîr-i hâle ey leb-i dilber mecâl yok
Esrâr-ı hatt-ı sebz ile hayrânunam senün
Sâbit G 226/6

Rumeli şairlerinin esrâr tabirine, genellikle abdâl ile birlikte olmak üzere, geniş bir yer verdikleri görülür. Bazen ihâm-ı tenâsüp içerisinde esrârın sırlar

anlamına da işaret edilir. Daha çok Hayretî tarafından işlenen bu konuyla ilgili örneklerin sayısı çoğaltılabilir[173].

Cür'a, Cür'adân

Şarap vb. içkinin kadehte kalan son yudumuna, artığına *"cür'a"*; bu artığın döküldüğü, toplandığı kaba da *"cür'adân"* denir. Ancak şiirlerde cür'adân daha çok esrâr saklanan kap, daha çok da içi oyulup boşaltılmış kabaktan yapılmış kap anlamına gelir. Özellikle abdâlların kemerlerine, kuşaklarına asarak taşıdığı, bazen üzeri çifte yâ Ali yazılı sahtiyandan yapılmış kese şeklinde tarif edilir ve şiirlerde de genellikle *"abdâl"* ve *"esrâr"* kelimeleriyle birlikte kullanılır[174].

Gelenekte cür'a denen son yudum yere dökülür. Mesîhî şu beyitlerinde buna işaret eder. İçki ile yakut (la'l) arasında renk yönünden ilgi kurar:

Karşu hâke dökilen *cür'a* değül la'lün içün
Ağlayup yire döker acı yaşını sâgar
Mesîhî K 15/5

Bu bezm içinde *cür'a-ı mey* yire dökilür
Gel ey gedâ ki bunda olur hâksâr la'l
Mesîhî G 143/5

Hayâlî Bey, bir beytinde içkinin son yudumu anlamında kullandığı cür'anın kadehte bırakılması veya yere dökülmesine karşı çıkar; son yudumuna kadar içilmesini ister. Cür'ayı yere dökenlerin evleri, su veya şarap köpüğü gibi viran olsun, tez zamanda yıkılsın diye bed-dua eder:

Mânend-i habâb ola ilâhî evi virân
Sâgarda şu kim *cür'a* koyup *mey* telef eyler
Hayâlî G 187/131/2

Aynı şair, irfan sahiplerine cür'a dökmenin haram olduğunu söyler; çünkü cür'a, bağın bağrının kanı ile sâkînin gözyaşıdır:

Harâm olsa aceb mi *cür'a dökmek* ehl-i irfâna
Ki bağun bağrı kanıyla gözünün yaşıdur sâkî
Hayâlî G 435/893

---

173 Benzer söyleyişteki örnekler için şu şiirlere bakılabilir: Âşık G 115/1, G 115/4, Hayâlî G 234/16/3, G 413/45/4, G 415/49/5, K 37/12/3, Mş 71/1/5/3, Hayretî G 173/1, G 186/6, G 191/4, G 209/2, G 226/5, G 253/11, G 26/2, G 264/8, G 329/3, G 340/2, G 354/5, G 390/1, G 400/1, G 414/5, G 446/4, G 457/2, G 472/2, G 56/8, G 96/4, G 99/7, Mh 8/7, Mr 10/13, Mr 12/1, Mr 15/2, İshâk G 14/4, G 231/1, G 273/2, G 44/1, Şhr 2/63, Mezâkî G 212/7, G 47/4, K 2/1, Sâbit G 214/1, K 15/10, Usûlî G 110/3, G 110/5, G 117/2, G 128/6, G 136/6, G 21/4, G 23/5, G 26/5, G 28/8, G 50/5, Ziyâî Farsça K 1/10, G 162/5, G 239/4, G 286/3, G 322/7, G 358/3, G 366/5, G 370/2, G 447/3, G 63/6, G 73/2, K 2/16.

174 Gölpınarlı 1977: 74; Onay 2000: 142-144.

Nâbî de Hayâlî Bey ile aynı fikirdedir. Meyhanenin yüzü suyunu siyah toprağa dökenlere kadeh sunmaması için sâkîyi uyarır:

Sâgarı sunma tamâm içmeyene ey sâkî
Dökme hâk-i siyehe âb-ı ruh-ı meykedeyi[175]

Şu beyitte cür'aya farklı bir açıdan bakan Hayretî, bütün devrini eğlence meclislerinde huzur içinde geçirsen bile, bir gün ömür kadehin kırılır, kanın cür'a gibi yere dökülür, der. Peymâne ile kan arasında renk ilgisi vardır. Devr ve sürmek kelimeleri de kadehin ileri sürülüp elden ele dolaştırılmasına işaret eder:

Sınup peymânen âhir çün dökilür *cür'aveş* kanun
Ne assı devrüni dâyim safâ bezminde sürdün tut
Hayretî G 22/4

Ziyâî, şu beytinde cür'anın yere dökülmesine başka bir açıdan bakar. Senin gözün belâ bezminde benim kanımı dökerse buna şaşırmam; çünkü işve şarabının sarhoşu cür'ayı yere döker:

Kanum dökerse bezm-i belâda gözün ne tan
Mest-i şarâb-ı işve olan *cür'a-rîz* olur
Ziyâî G 98/3

Vasfî, bülbülün güller üzerindeki su damlacıklarını içmesini hüsn-i talil yoluyla anlattığı beytinde, *"muhabbet cür'ası"* tabirini kullanır. Goncalar erguvan şarabının konduğu kadehtir. Mest bülbül muhabbet cür'asını içmek ister:

Muhabbet cür'asın nûş itmek içün andelîb-i mest
Sanasın goncalar câm-ı şarâb-ı ergavânîdür
Vasfî K 9/2

Hayretî'nin, cür'ayı Hz. Ali ve Hz. Hüseyin ile birlikte ele aldığı şu beyitlerde, kelime son yudum değil, bir yudum anlamındadır. Hz. Ali, sâkî-i Kevser lâkabıyla anılır. Tanrı'nın birlik kadehinin sâkîsinin (Hz. Ali) bir cür'asıyla, onun sunduğu bir yudumla bütün kainat esriyip mest olmuştur:

Bir *cür'a*n ile esridi mecmû'-ı kâyinât
Sâkî-i câm-ı vahdet-i Yezdân yâ Alî
Hayretî K 3/11

Şu beyitte ise Hz. Hüseyin'e hitap edilerek, senin atan (Hz. Ali) ceza (hüküm, mahşer) günü sâkîlik yaparken bana bir yudum vermeyi unutma denir:

Sâkî-i bezm-i rûz-ı cezâ olıcak atan
Unutma *cür'a*dan anı ol ân yâ Hüseyn
Hayretî K 4/34

---

175 Onay 2000: 142.

Hayretî, Rumeli'deki akıncılardan Yahyâlıları methettiği bir bendinde, cür'a ile tenâsüp içerisinde hum-hâne, vahdet şarabı, kanzîl, katra gibi kelimeleri bir araya getirir. Şâhın küphane (meyhane) köşesinde sarhoşuz. Vahdet şarabından bir yudum içip zil zurna sarhoşuz. Görünüşte değersiz bir damlayız ama hakikatte derya diliz. Biz can baş derdine düşmeyen Yahyâlılarız.

Gûşe-i *hum-hâne*-i şâhîde lâ-ya'killerüz
İçmişüz *vahdet şarâbı cür'asın kanzillerüz*
Sûretâ kem *katra*yuz ammâ ki deryâ-dillerüz
Câna başa kalmazuz âlemde Yahyâlılaruz
Hayretî Mr 10/4

Hayretî, yedi bentlik bir murabbaında, *"cür'dan"* ve *"abdâl"* kelimelerini mütekerrir mısrada şiir boyunca tekrarlar. Bentlerde değişik konuları işleyen şair, özellikle şu iki bentte, *"hayrân, kör bengî, budalâ, esrâr, gam, keyfiyyet, hayret"* gibi anlamca cür'adân ile ilgili kelimelere yer verir. *"Budalâ"* abdâl kelimesinin çokluk şeklidir. Hayrân, hayret, kör bengî kelimeleri bir çeşit sarhoşluk hâlini ifade eder. Gam ve esrâr keyif verici bir toz olup keyfiyyet kelimesiyle anlamca ilgilidir:

Vâiz-i huşg bizümle bin iderse cengi
*Budalâ*yuz olımazuz biz anun hem-rengi
Göremez cân gözi çak olmayıcak *kör bengî*
*Cür'adân*ı getür *abdâl* yine *hayrân* olalum
Hayretî Mr 13/3

Aşk *esrâr*ınun anlamaya *keyfiyyet*ini
Ni'met-i hân-ı *gam*un almağ içün lezzetini
Hayretî'nün dahi arturmağ içün *hayret*ini
*Cür'adân*ı getür *abdâl* yine *hayrân* olalum
Hayretî Mr 13/7

Ziyâî de kendisini melâmet tekkesinin ihtiyar bir abdâlı olarak görür. Sine cür'adânından muhabbet esrârı eksilmez, der. Burada sine cür'adâna, içindeki muhabbet de esrâra benzetilir; esrârın sırlar mânasına da işaret vardır. İhtiyar ise hem yaşlı hem de seçilmiş demektir:

*Melâmet tekyesinün ihtiyâr abdâlı*yam ben de
Muhabbet *cür'adân*-ı sînedür eksilmez esrârı
Ziyâî G 478/2

Hayretî şu matla ile başlayan gazelinde doğup yaşadığı Rumeli'yi anlatır.

*Be bu Rûm illeri*dür bunda suhandânlar olur
Bu İrem gülşenidür murg-ı hoş-elhânlar olur
Hayretî G 88/1

Şiirin devamında Rumeli dilberlerinin özelliklerini sıralayan şair, burada âfet diye nitelendirdiği güzellerin bulunduğunu, bunların bir iki yudumla kişinin aklını başından alıp can ve gönül mülkünü yağmaladığını söyler. Son beyitte ise seyretsen Rumeli'nin her köşesi bir harâbâttır (meyhane); burada Hayretî gibi pek çok şaşkın, hayrân (mest, sarhoş) vardır, der:

Bir iki *cür'a* ile aklın alurlar kişinün
Cân u dil gâret ider âfet-i devrânlar olur
Hayretî G 88/5

Bir *harâbât* evidür her bucağın seyr etsen
Hayretî gibi niçe vâlih ü *hayrân*lar olur
Hayretî G 88/7

Hayretî şu beytinde muhabbet cür'asından içtiğimizden beri bir iki talihsiz fâsıkız, der:

Muhabbet *cür'a*sın nûş eyleyelden
Bir iki nekbetî fâsıklaruz biz
Hayretî G 141/2

Aşk sâkîsi bir cür'ayla Hayretî'nin aklını başından almıştır, ama aslında mânâ yönünden bu cür'ayla onu idrak sahibi yapmıştır. Burada cür'a, hem aklı baştan alması, hem de idrak ehli yapması bakımından tezatlı kullanılmıştır:

Hayretî'nün gerçi bir *cür'a*yla aldun aklını
Ma'nîde ey sâkî-i aşk ehl-i idrâk eyledün
Hayretî G 204/5

Ezelde aşk Cem'inin cür'a sunduğu kişi ebedî sarhoş olup asla ayılamaz:

Bil ki sermest-i ebed oldı vü hüşyâr olmaz
Kime kim cür'a sunar câm-ı ezelden Cem-i aşk
Hayretî G 180/2

Şu beyitte de benzer bir ifadeyle sarhoşluğun sürekli olacağı belirtilir. Sürekli, devamlı anlamına da gelen *"müdâm"* kelimesi şarap, içki; *"müdâmî"* ise sürekli içen demektir. Muhabbet kadehinden bir yudum içen abdâllar daimî sarhoş olup ayılamaz:

Cür'a-i câm-ı muhabbet nûş iden abdâllar
Hergiz ayılmadılar şâhum *müdâmîler* gibi
Hayretî G 445/4

Hayâlî de meykede pirinin (meyhaneci) ayağıyla (kadehiyle) elini alıp bir cür'a (yudum) içirdiği kimsenin ebedî sarhoş olup ayılmadan mahşere sarhoş gideceğini söyler. El ve ayak sözcüklerinde ihâm-ı tenâsüp vardır:

Cür'a-i câmun içen meydân-ı haşre vara mest
Bir *ayağ* ile *el*üm alursa pîr-i meykede
Hayâlî G 353/22/3

Sevgilinin sözleri Kevser şarabına benzetilir. Sevgili bir tek sözüyle âşığı daimî sarhoş kılar. Cür'a, şarâb, Kevser ve mest kelimeleriyle müdâm arasında anlamca ilgi vardır:

Dehânundan çıkan sözler meğer Kevser şarâbıdur
Ki bir *cür'a*yla cânumı yine mest-i müdâm itdün
Usûlî G 66/4

Aşk cür'asından içen kimsenin divane gönlünde, bu ters dönmüş kadeh (gökyüzü) bir şarap köpüğü kadar bile değerli değildir:

Nûş idelden *cür'a*-i aşkun bu câm-ı ser-nigûn
Bir habâb-ı meyce gelmez bu dil-i âvâreme
Hayretî G 397/3

Âşık, vefasız sevgilinin başkalarına dağıttığı muhabbet kadehlerinden bir yudum bile alamadığı için şikâyetçidir:

Kulun bir *cür'a*ya değmez mi ol câm-ı muhabbetden
Vefâsuz dil-rübâlarda beğüm sana selâm olsun
İshâk G 202/2

Gonca kapalı hâliyle c ür'adâna, esrâr kutusuna benzetilir. Gül, tecrit içinde esrâr sahibi olalıdan beri goncanın cür'adânını sır ehline açmaz, denilen beyitte esrâr ihâm-ı tenâsüplü kullanılmıştır. Esrâr hem cür'adândaki esrârı hem de beyitte râz şeklinde geçen sır kelimesinin çokluk hâlini ifade eder:

*Cür'adâ*nın goncanın açmaz meger *râz* ehline
Olalı tecrîd içinde sâhib-i *esrâr* gül
Hayâlî K 37/12/3

Şu beyitte gül bahçesi tekkeye, gonca da kapalı hâliyle aşk sırlarını çılgın bülbüle teklif eden bir cür'adâna benzetilir. Burada cür'adân kelimesi mürşit olarak yorumlanabilir. Tekke ve cür'adân kelimeleriyle esrâr arasında ihâm-ı tenâsüp vardır:

Tekye-i gülzârda bir *cür'adân*dur gonca kim
Bülbül-i şûrîdeye teklîf eder *esrâr*-ı aşk
Hayâlî G 234/16/3

Hayâlî, memduhunu överken Umman denizini övdüğü kişinin meclisinde bir yudum (cür'a) olarak gösterir:

Sen ol âlî-gühersün Husrevâ kim bezm-i hâsunda
Bir ednâ *cür'a*dan add itdiler deryâ-yı Ummân'ı
Hayâlî K 63/22/6

Hayâlî Bey, Muhibbî'yi tahmis ettiği şu bendine, aşk badesini içerek derya gibi coşan, onunla hatırını hoş eyleyen, can cür'asından içerek ten kadehini boş eyleyen, yar elinden bir kadeh nûş eyleyen kimsenin, ölse bile Âb-ı Hayat içmeyeceğini söyler:

Bâde-i aşkı içip deryâ gibi cûş eyleyen
Ey Hayâlî anun ile hâtırın hoş eyleyen
Cür'a-i cândan çeküp ten câmını boş eyleyen
Ey Muhibbî yâr elinden bir kadeh nûş eyleyen
Ger ölürse Hızr elinden Âb-ı Hayvân istemez
Hayâlî Th 86/3/6

Şu beyitte ezel bir cür'adân olarak düşünülür. Şair, daha dünya bile yaratılmamışken ben aşk tekkesinde sana hayrandım, der. Beyitte sırlar mânasında kullanılan esrâr, cür'adan ve hayrân münasebetiyle ihâm-ı tenâsüp oluşturur:

Esrâr-ı kâinâta ezel *cür'adân* iken
Ben hânikâh-ı aşkda hayrân idüm sana
Hayâlî G 103/14/2

Cür'anın toprağa dökülmesine işaret edilen beyitte, kadeh çeşidi olan ayak, el kelimesiyle ihâm-ı tenâsüplü kullanılmış olup pâmâl ile anlamca ilgilidir:

Kim ki içdi sâkî-i aşkın elinden bir ayağ
Cür'aveş pâmâldür bencileyin âvâredür
Hayâlî G 130/16/2

Güneşin altın bir kadehe benzetildiği şu beyitte de cür'anın yere döküldüğüne işaret edilir. Beyitteki ayak, bir kadeh çeşididir:

Şarâb-ı şevkini gerdûn içüp *cür'a* döker hâke
Elinde mihr-i âlem-tâb bir zerrîn ayağıdur
Hayâlî G 187/130/3

Hayâlî Bey, âlem bana nasıl hayrân olmasın, yârin aşkı benim cür'adâna benzeyen sinemde gizli sırlarımı bırakmaz der. Burada gizli sırlar anlamındaki *"gizli esrâr"* sözü, cür'adân ve hayrân ile ihâm-ı tenâsüp oluşturur. Şair, yârin aşkıyla gönlümde gizli bir şey kalmadı, bütün sırlarımı halka duyurdum ve herkes bana hayran oldu diyerek aslında yârin aşkıyla güzel şiirler yazdığını, herkesin bunları beğendiğini anlatmak ister:

Bana âlem nice *hayrân* olmasın kim aşk-ı yâr
Cür'adân-ı sînem içre *gizli esrâr*um komaz
Hayâlî G 203/18/3

Hayâlî şu beytinde sinesini cür'adâna benzetir. İçindeki esrârının aşk âlemine açıklandığını söyler. Burada sırlar anlamındaki esrârın, cür'adândan dolayı diğer mânasını da hatırlatır:

Ey Hayâlî *cür'adân*-ı sîne-i bî-kîneden
Âlem-i aşkun hüveydâ eyledüm esrârını
Hayâlî G 415/49/5

Esrâr, sarhoş etmenin yanında fazla alındığında öldürücü olması sebebiyle bazen *"kattâl: kâtil, öldürücü"* sıfatıyla anılır. Hak tekkesinde öldürücü esrâr isteyen kimsenin Mansur gibi "Ene'l-Hak" cür'adânından yemesi istenir. Sırlar anlamındaki esrâr, beyitteki diğer kelimelerle ihâm-ı tenâsüp oluşturur. Tasavvufî anlamdaki beyitte, kattâl kelimesi Mansur'un sırları (esrâr) açıkladığı için öldürülmesine işaret eder:

*Cür'adân*ından Ene'l-Hakk'un yesin Mansûrvâr
Tekye-i Hak'da bugün kattâl esrâr isteyen
Hayâlî G 308/21/4

Bekâ, sonsuzluk meclisinin aşkından bir yudum (cür'a) içen kimsenin vücudu veya cesedi ortada olsa da olmasa da yok olmayacağı söylenir:

Şu kim bir *cür'a* çekdi aşkınun bezm-i bekâsından
Vücûdı olsun olmasın berî oldı fenâsından
Hayâlî G 327/58/1

Ey zâhit, harâbât köşesinde kadeh çekenler, iki dünyayı en değersiz bir cür'aya bile değişmez. Harâbât, cür'a, kadeh-peymâ kelimelerinin tenâsüplü kullanıldığı beyitte, dünya ile ednâ arasında iştikak vardır:

İki *dünyâ*yı değişmezler bir *ednâ cür'a*ya
Zâhidâ kûy-ı *harâbât*ın *kadeh-peymâ*ları
Hayâlî G 412/44/4

İki dünyaya değişilmeyen cür'a, öyle bir içkidir ki, karınca ondan bir yudum içse kaplana kafa tutabilir; kaplan, (onun korkusundan kaçıp) kimsenin gözüne görünmez.

Ne meydir ol kim içse *cür'a*sın mûr
Göze göstermeye bebr-i pelengi
Hayâlî G 429/78/3

Mezâkî ise içkinin bir yudumunun karıncayı kükremiş aslana döndüreceğini söyleyerek Hayâlî Bey'e benzer bir söyleyişi tekrar eder:

Bir mûrı ki teh-*cür'a*-i mey şîr-i ner eyler
Çok mı bu kadar arbede-i gâh geh-i mest
Mezâkî G 34/2

Bir *cür'a* meyle âşık-ı bî-dil dilîr olur
Bir mûr-ı nâ-tüvân ise de şîr-gîr olur
Mezâkî G 136/1

Melâmet kınama, kötüleme, yerme demektir. Nefislerini kınayıp halk tarafından da kınanan, yerilen ve bunu kendisine huy edinenlere *"melâmî, melâmetî, melâmet ehli"* denir[176]. Şairler bazen kendilerini melâmî bir âşık olarak tanıtıp hiç kimsenin kınamasına aldırmadıklarını ifade ederler. Şu beyitte Hayâlî Bey kendisinin aşk harâbâtında üzerine cür'alar dökülen bir melâmetî olduğunu söyler.

Oldum Hayâlî yine harâbât-ı aşkda
Üstüne *cür'a*lar dökilür bir melâmetî
Hayâlî G 416/51/5

Âşık Çelebi, şu beytinde içkiyi uzun bir terkiple anlatarak hem anlam hem de âhenk ve vurgu bakımından onun bir cür'asının ne derece büyük bir sarhoşluk verdiğini ifade etmek ister:

Ne câm-ı râhat-encâm-ı safâ-bahş u ferah-zâdur
Ki bir *cür'a*yla mest itdi ser-â-ser halk-ı devrânı
Âşık K 3/35

Âşık Çelebi'ye göre her zerrenin güneşten nasibi vardır. Yer yüzünün nasibi de şarap kadehinin son yudumudur:

Her zerrenün çü behresi var âfitâbdan
Arzun nasîbi *cür'a*-i câm-ı şarâbdan
Âşık G 70/1

Mecnûn aşk cür'adânını şaire vasiyet edip eğer aklın varsa her an sarhoş ol, der:

Cür'adân-ı aşkını bana vasiyyet eyleyüp
Didi Mecnûn aklı var ise ola her an uğat
Âşık G 115/2

Ziyâî, bir muhammesinin şu bendinde benzer düşünceleri tekrarlar. Dünyada akıllı kimseler aşkla divane olanlar ile muhabbet bezminin bâdesinden içerek sarhoş olanlardır, diyerek şöyle devam eder: Sofu aşk hadisini efsane sanmamalıdır; Rıdvan'ın bağına (cennet) muhabbet kadehinin cür'ası saçılmış, buranın suyu Kevser, bitkisi şeker kamışı, toprağı da misk olmuştur:

Cihânda âkil oldur kim ola aşk ile dîvâne
İçüp bezm-i muhabbet bâdesinden ola mestâne

---

176 Kuşeyrî 1991: 380; Gölpınarlı 1977: 226; Geniş bilgi için bkz: Bolat 2003.

Hadîs-i aşkı ey sûfî sakın sanma bir efsâne
Saçıldı *cür'a*-i câm-ı muhabbet bâğ-ı Rıdvân'a
Suyın Kevser nebâtın ney-şeker hâkin abîr itdi
Ziyâî Muhammes 4/2

Şu beyitte içkiyle ilgili terimler tenâsüp ve ihâm-ı tenâsüple bir araya getirilmiştir. Kadeh anlamındaki ayak ile el ve vücut arasında ihâm-ı tenâsüp vardır. Ayakta kalmak ile elini tutmak birer deyimdir. Dudakla şarap arasında renk ilgisi vardır. Ziyâî şöyle der: Ey sâkî, elimi tut, Cem kadehini sun, senin dudağının arzusuyla vücudum kadehteki cür'a gibi ayakta kalmıştır.

Elüm tut sâkiyâ sun câm-ı Cem tâ şevk-i la'lünle
Vücûdum *cür'a*-i sâgar gibi ayakda kalmışdur
Ziyâî G 157/2

Şair şu beyitlerinde de cür'a ile ayak arasında benzer bir ilgi kurar. El ve ayak gibi, beyitlerdeki müdâm (sürekli; içki) ve hürmet (hürmet, saygı; haram olma durumu) sözcükleri de diğer kelimelerle ihâm-ı tenâsüp oluşturur:

Mey habâbı gibi var ise hevâ başında
Ey dil ayakda sakın *cür'a*-sıfat kalmayıgör
Ziyâî G 163/2

Ne aceb devr ider elden ele düşdi sâgar
Rağbeti kalmayup ayakda kalur *cür'a*-i mül
Ziyâî G 268/4

Rakîb mey gibi başa *müdâm* çıkmakda
N'olaydı *cür'a* gibi kalmasam ben ayakda
Ziyâî G 406/1

Niçe bir *cür'aveş* ayakda kalmak pây-mâl olmak
Şarâb-ı hoş-güvâr irişdi sâkî *hürmet*ün geldi
Ziyâî G 476/4

Mezâkî meyhaneyi anlattığı bir gazelinde, servinin gölgesini, gül bahçesinin güllerini gördüğünü, burasının mest olup cür'a gibi yere dökülüp, serilip yatılacak bir mekân olduğunu söyler:

Sâye-i serv ü gül-i gül-şeni gördüm el-hak
Mest olup *cür'a* gibi hâk olacak yirlerdür
Mezâkî G 88/4

Gönül öyle bir meclisin cür'a içen rindidir ki, orada kadeh içenler, âb-ı hayata naz eder, bu cür'ayı âb-ı hayatla değişmek istemez:

Piyâle-keşleri âb-ı hayâta nâz eyler
O meclisün ki gönül rind-i *cür'a*-nûşıdur
Mezâkî G 152/3

Şu beyitte sümbülü kişileştiren şair, sümbülün her kadehin son yudumunu kırmızı lâle üzerine dökerek kendisi gibi onu gök zurna yaptığını söyler. Sümbülden dolayı gök rengine yer veren şair, gömgök deli deyimindeki gibi pekiştirmeye benzer şekilde, sarhoşluğun ileri dereceye vardığını belirtmek için *"zil zurna sarhoş"* yerine *"gök zurna"* der. Bu tabir daha çok *"gök kandil"* veya *"kanzil"*[177] şeklinde kullanılır:

Lâle-i sürhi de kendü gibi *gök zurna* ider
Her kadeh *cür'a*sını üstine serper sünbül
Sâbit K 8/15

Şu beytinde Rumeli söyleyiş özelliğine yer veren Sâbit, a gönül! Biz cür'a mıyız da dibe sığınalım; yüze çık da şurada habâb (köpük) gibi yüzelim der. Burada yüze çıkmak ile yüzmek anlamındaki *"şinâh"* arasında ihâm-ı tenâsüp vardır:

A gönül *cür'a* mıyuz ka'rı penâh eyleyelüm
Yüze çık şunda habâbâne şinâh eyleyelüm
Sâbit K 46/1

Rumeli şairlerinin şiirlerinde, abdâl ve esrâr yanında cür'adan ve cür'a tabirlerine de geniş bir yer verildiği görülür. Cür'a içkinin son yudumu, bir yudum anlamında olup cür'adân ise esrâr kabı demektir. Cür'adân bazen şairin, âşığın sinesini ifade eder. Bu durumda esrâr kelimesinin sırlar anlamı da hatırlanır. Bunlarla ilgili olarak el ve ayak sözcükleri ihâm-ı tenâsüp meydana getirir. Müdâm kelimesi de esrâr gibi iki anlamlı kullanılır[178].

ER KAVRAMI

Hayretî, Usûlî gibi derviş ve akıncı şairlerin şiirlerinde daha fazla olmak üzere Rumeli şairlerinin *"er, erkek, gerçek er, harâbât eri, aşk eri, eren"* tabirlerini çokça kullanmaları dikkat çeker. Şiirlerdeki er kelimesi bazen erkek, bazen de asker anlamına gelir. Bu hem onların rindâne bir tavrının hem de Rumeli'de sürekli yaşanan akın ve savaşlar dolayısıyla askerliğin şiire bir yansıması olarak görülebilir.

---

177 Örnek için bkz: Onay 2000: 278-279.

178 Benzer başka örnekler için bkz: Âşık G 114/3, G 27/2, G 28/1, G 6/5, G 98/5, K 11/49, K 3/37, Oİ 2/3/2, Hayâlî G 147/53/4, G 175/107/3, G 205/23/1, G 257/41/6, G 290/41/1, G 350/15/6, G 350/15/7, G 363/41/2, G 413/45/4, G 429/77/1, G 436/91/8, K 5/1/3, K 59/20/1, K 59/20/19, K 9/2/18, Mş 71/1/3, Münâzara 83/1/2, Hayretî G 124/3, G 212/3, G 314/7, Mr 23/7, Msb 4/3, İshâk G 315/2, Mesîhî G 203/6, K 19/24, Mr 3/7, Mezâkî G 100/7, G 126/8, G 130/8, G 185/2, G 241/8, G 257/7, G 261/5, G 293/1, G 301/2, G 318/4, G 33/2, G 363/2, G 39/3, G 401/6, G 403/9, G 44/4, G 71/2, G 76/5, G 93/3, Sâbit G 5/1, K 21/4, K 35/66, G 34/1, Ziyâî Farsça K ½.

Er: Erkek

"Er" kelimesi, aşağıdaki örneklerde *"erkek"* anlamında kullanılır.

Dünya bazen ihtiyar, çirkin bir kadına benzetilir. Hayretî şu beytinde dünya için birçok erkekten artan pazar kadını tabirini kullanır.

Nice meyl itsün sana billâhi merd-i pâk-bâz
Niçe *er*den arda kalmış bir zen-i bâzârsın
Hayretî K 19/3

Hayretî, ben fakir birisiyim, benim gönlümü yıkmak erlik midir? Ey pazar kadını, ben sana ne yaptım, sana yuf olsun dediği beytinde de aşağı yukarı aynı şeyleri söyler:

Bir fakîrem hâtırum yıkmak benüm *erlik* midür
Yuf cihânda ey zen-i bâzâr n'itdüm ben sana
Hayretî G 15/8

Aynı şair, konuşma üslûbu içerisinde şu beyitlerinde de benzer düşüncelerini tekrar eder:

Gönül virme bu Zâl-i dehre ey dil *erkek ol erkek*
Tek ü tenhâ yüri bir kahbeye cüft olma şâhum tek
Hayretî G 200/1

Kahbedür ey dil bu dünyâ-yı denîye vir talâk
Cüft idinme kendüne tâk ol yüri *erler* gibi
Hayretî G 447/3

Hayretî cinaslarla süslediği şu beytinde, dünyayı kadına benzetir. Erkeğin alçak dünyaya bir arpa kadar değer vermeyeceğini, ucuz diye kadını darı tanesine bile almayacağını söylediği beytinde kadın ile dünyayı eşleştirir:

Cevce gelmez merdüm-i dânâya dünyâ-yı denî
Almaz *erzân* diyü *erzen* dânesine *er zeni*
Hayretî G 424/1

Hayretî, Rumeli'de bir akıncı grubu olan Yahyâlıları övdüğü bir murabbaında, yukarıdaki düşüncelerini devam ettirir. Yalancı dünyaya baş eğmezler, kahpe diye nitelenen dünyaya yenilmeyen hakikat ehli ermişlerdir. Kuşakları sağlam olup yollarından dönmezler. Can, baş derdine düşmeyen Yahyâlı akıncılarıyız, der:

Bu yalancı dehre baş eğdürmedük gerçeklerüz
Kahbe zen dehrün zebûnı olmaduk erkeklerüz
Dönmezüz şâhum belimüzde kuşağı peklerüz
Câna başa kalmazuz âlemde Yahyâlılaruz
Hayretî Mr 10/3

Hayretî, ey gönül, eğer erkek isen ihtiyar dünya karısına kul olma, abdâl ol; başkalarının seni bu yüzden kınamalarına da aldırma der:

Er isen pîre-zen dehre kul olma ey dil abdâl ol
Ko ta'n itsün sana âlem hîç incinme halâyıkdur
Hayretî G 98/4

Hayretî, yalancı bir kadına benzettiği dünyaya yönelmeyenin gerçek er olduğunu söyledikten sonra, ihtiyar bir kadına benzettiği dünyaya gönül vermeyen kimsenin cinsiyeti kadın olsa bile onun hakikatte erkek olduğunu söyler:

Bu yalancı Zâl'e virmedi gönül
Hayretî dervîşe *gerçek er* di sen
Hayretî G 381/9

Pîre-zen dehre şu kim meyl itmedi
Avret ise dahi ana *er* di sen
Hayretî G 381/5

Hayâlî, kadınlara gönül verenin erkek olmadığını söyler:

Zen-i zamâneye ey dil talâk-ı mutlak vir
Erenler ana dimez *er* k'ola zebûnı anun
Hayâlî G 239/4/3

Ziyâî yol kesen haydut tipli bir kadının, sözünde durmayan erkekten daha üstün olduğunu söyleyerek erin sözüne güvenilir kimse olmasını ister:

Fi'l-hakîka *eri* olmasa sözinün âdem
Râh-ı insâfda andan zen-i reh-zen yeğdür
Ziyâî Kıta 4/2

Şu beyitte kendisini ere benzeten Hayâlî Bey, dünyayı kadın yerine bir geline benzetir; dünya gelinine baş eğmediğini söyler:

*Er*dür şu kim arûs-ı cihâna baş eğmeye
Şâhım vilâyet içre Hayâlî de *er* geçer
Hayâlî G 185/126/5

Hayâlî şu beyitte de aynı benzetmelere yer verip kendisinden daha erkek kimsenin olmadığını ifade ederek övünür:

Nev-arûs-ı cihâna eğmedi baş
Gel getür bir Hayâlî'den *erkek*
Hayâlî G 247/21/5

Şu beyitlerde *"er ol da baş yar"* atasözüne yer verilir:

Ser tutmağ ise ger garazun seng-i mihnete
Var *baş yar* gönül göreyin seni *tek er ol*
Hayâlî G 264/12/3

Hayâlî Bey, sevgiliye seslendiği şu beytinde, ey put gibi güzel sevgili, âşığın aşkını ispat etmesi için başını terk etmesi yeter, derken *"ere bir hüner yeter"* atasözüne yer verir:

Da'vâda âşığa sanemâ terk-i ser yeter
Meydân-ı aşk içinde ere bir hüner yeter
Hayâlî G 166/88/1

Ziyâî tîşe-i gamla sıyam Ferhâdveş başum
Er ol baş yar diyü Şîrîn-edâ eylerse cânânum
Ziyâî G 271/5

Âşık Çelebi kendisini bir âşığa benzeterek övdüğü şu beytinde, Ferhat ve Mecnûn'un kendisinden nasiplendiğini söyleyerek bir ata sözüne yer verir:

İripdür behre aşkumdan benüm Ferhâd u Mecnûna
Meseldür söylenür olur *er erden* dilberâ peydâ
Âşık G 4/4

Er: Asker

Er kelimesi şu beyitlerde asker anlamındadır. Hayretî şu beytinde, kılıcı düşmanların başını kesen bir askere, ere benzetir:

Şehsüvârâ nice havf itmeye tîğünden adû
Bir nefesde niçe düşmanlar keser erdür kılıç
Hayretî K 11/12

Hayretî şu bentle başlayan yedi bentlik bir mütekerrir murabbaında, abdâlları atak, can alıcı asker ve kınından çıkmış kılıçlara benzetirken *"keskin erler"* tabirini şiir boyunca tekrarlar. Abdâllar, âlemde sûret satıp gösteriş yapmazlar. Onlar defterlerinden dedikokuyu kazıyıp silerek hâl ehli olmuşlardır. Abdâllar, Hakk'ın sırlarına vâkıf olmuş; keskin er, kınından çıkmış birer kılıçtır:

Olmayup âlemde sûret satmada dellâller
Kîl u kâli kazıdı defterden ehl-i hâller
Vâkıf-ı esrâr-ı aşk-ı Hak olan kattâller
Keskin erler tîğ-i uryânlar durur abdâllar
Hayretî Mr 12/1

Sınır boylarındaki il ve sancaklara *"uç"*; buraları yönetenlere de *"uçbeyi"* denirdi[179]. Dolayısıyla İshâk Çelebi'nin şu beytinde geçen *"uç eri"* tabiri, uç

---

179 Pakalın 1993: III/541.

Yalancı dünyede *gerçek erenler* bir haber dirler
Senün bir bûseni alan cihânda bin yaşar dirler
İshâk G 80/1

Usûlî yalancı ve kahpe dünyadan gerçek bir er çıkması için pek çok kimsenin ölmesi gerektiğini söyler:

Nice bin âdem oğlanı helâk olmak gerek tâ kim
Yalancı kahbe dünyâdan ola bir *gerçek er* peydâ
Usûlî G 1/12

Rumeli şairlerinin yukarıdaki örneklere benzer şekilde "*er, eren, gerçek er*" kelimelerini erkek, ermiş kişi, eren ve asker anlamlarında kullanarak yazdıkları şiirlerin sayısını çoğaltmak mükündür[183].

AKINCI GAZİLER

Rumeli; Evrenosoğulları, Mihailoğulları, Malkoçoğlu ve Yahyâlılar gibi akıncıların mekânıydı. Akıncı beyleri askerleri şevke getirerek onları savaşa hazırlayacak, onlara gaziliğin ve şehitliğin önemini anlatacak ve kazandıkları zaferleri dile getirecek şairlere ihtiyaç duyarlar. Akıncı beylerinden Evrenoszâde bu amaçla Şeyh Abdullah-ı İlâhî'yi, kendilerinin yerleştiği Yenice'ye davet eder. Şeyh İlâhî, buradaki halkı irşat eder:

"Âlem-i tekliften bile âzâde tavırlar, samimi ve derinliği olan bir ruh, hep yükseklerde gezen ve kayıt tanımayan bir aldırmaz tavırla yetiştirilen bu şairler, hür bir derviş duyarlılığı içinde bu kez sahip oldukları birikimi, gaza heyecanını akıncılara aktarıyor, böylece bu tasavvufî hava hepsine kaynaklık ediyordu. Beyin himaye ve şeyhin himmetiyle Yenice, XVI. yy. sonuna kadar çoğu Osmanlı devletinin asırlar boyu da oldukça tanınmış şairlerini yetiştiren bir beldesi oldu. Hatta Yenice'den yetişen şairler, bir fabrikadan çıkmış standart mamuller gibi benzer özellikler taşımaktaydı."[184]

Öncelikle sipahi, akıncı bir şair olan Hayretî ile yine asker bir şair olan Hayâlî Bey başta olmak üzere, akıncılarla birlikte bulunan, onları tanıyan Rumeli şairleri, çeşitli şiirlerinde akıncı ve gazilere ayrı bir yer verirler.

---

183 Âşık G 12/4, G 18/1, G 83/1, G 91/5, K 3/33, K 6/33, Hayâlî G 128/12/3, G 135/27/5, G 138/32/4, G 144/46/5, G 145/48/5, G 152/60/3, G 163/82/5, G 168/92/4, G 197/6/1, G 207/26/2, G 207/26/5, G 235/18/3, G 239/4/5, G 252/30/5, G 270/1/3, G 277/15/1, G 285/31/6, G 305/15/2, G 343/1/1, G 349/13/3, G 389/92/5, G 403/25/2, G 417/53/2, G 421/61/2, K 19/6/17, K 43/14/8, Hayretî G 10/2, G 100/10, G 100/11, G 124/9, G 127/2, G 171/3, G 185/2, G 215/2, G 23/1, G 23/3, G 23/5, G 241/5, G 244/1, G 263/6, G 309/3, G 332/2, G 347/7, G 366/3, G 4/7, G 405/10, G 440/3, G 480/1, G 56/2, G 87/5, G 9/3, K 14/35, Kt 4/3, Mh 9/11, Mh 9/12, Mh 9/13, Mr 10/11, Mr 10/5, Mr 12/1, Mr 12/2, Mr 12/3, Mr 12/4, Mr 12/5, Mr 12/6, Mr 12/7, İshâk Frs K 3/21, G 124/7, G 156/6, G 157/4, G 231/5, G 265/4, G 268/5, G 335/7, G 336/6, G 80/6, Mezâkî G 209/1, Sâbit K 43/57, Usûlî G 127/11, G 30/8, G 47/9, G 51/7, G 65/5, G 65/6, G 91/6, Mes 1/27, Mes 3/27, Mes 3/32, Varsağı 6/11, Varsağı 6/3, Varsağı 6/6, Ziyâî Farsça K 1/11, G 1/6, G 164/4, G 170/1, G 253/6, G 84/5, G 94/3, G 95/1.

184 İsen 1998: 80-82.

Burada incelenen Rumeli şairlerinin şiirlerinden hareketle örneklendirilen gazi ve akıncılarla ilgili şiirlere ilâve olarak, çeşitli şairlerce yazılmış *"gazavat-nâme"* türündeki eserleri de hatırlamak gerekir. *"Osmanlıların Rumeli fetihleri sırasında adına gazâ-nâme, fetih-nâme ya da gazavât-nâme adı verilen bir tür oluşturulmuş ve yaşanan hayatın gazâ boyutunu gösteren çok sayıda eserler kaleme alınmıştır."*[185]

Savaşlar ve akınlar dolayısıyla yazılan şiirlere ilâve olarak sevgili ve âşığın durumu da bazı şiirlerde bu çerçevede ele alınır.

Mesîhî şu beytinde sevgilinin mahallesindeki rakipleri düşmana, kendisini de kâfir diye nitelendirdiği bu düşmanlara akın düzenleyip onlarla savaşan bir gaziye benzetir:

Kûyuna varup Mesîhî tutuşur ağyâr ile
Sanki gâzîdür ki akına varup kâfir tutar
Mesîhî G 48/5

Sevgili-âşık-rakip üçlüsü içerisinde, gazi âşığa karşılık gelir; görevi ise kâfir rakibi öldürmektir. Ey Hayretî! Kâfir, dolayısıyla düşman olan rakibi bir köpek gibi öldüremiyorsan, meydanda gaziyim diye dolaşma, diyen şair buna işaret eder:

İt gibi öldürmez isen ger rakîb-i kâfiri
Dime hîç ey Hayretî meydânda ben de *gâzî*yem
Hayretî G 273/5

Şu beyitte ise sevgili bir gaziye benzetilir. Bir savaşçıya benzeyen sevgili, beline hançer ve kılıç takmış, kesici gazilerle birlikte yürümektedir. Beyitteki *"kesici"* tabiri, daha çok *"keskinler"* şeklinde kullanılan bir askerî terimdir. Ata binmede; ok, kılıç ve mızrak kullanmada, tüfek atmada vb. hüner sahibi askerler için bu tabir kullanılırdı[186].

Hançeri belinde şemşîri takılmış yanına
Dilberüm şimdi *kesicileri*le yürür *gâzî*dür
Hayâlî G 140/37/3

Şu beyitteki güzel, yeni tıraş olmuş, genç birisidir. Akıncı gibi at koşturarak gelip şairin gönlünü ele geçirmiştir:

Yine bir gerçek yalın yüzlü kıyâmet nev-tırâş
At sürüp *akıncıveş* gönlüm evin itdi tırâş
İshâk G 113/1

Sevgilinin yan bakışı, ekmeğini taştan çıkaran bir uç eri, yani akıncıdır:

---

185 Vuslatî 2003: 1. Ayrıca bkz: Levend 1956. Söz konusu tür hakkında bu iki eser ve bibliyografyalarına bakılabilir.

186 Pakalın 1993: II/249.

Çıkarur rızkını taşdan bilürüz uc eridür
Yer bulur kanda ise gamzen okı peykânı
İshâk G 282/5

Âşığın gazi veya akıncıya, askere benzetildiği şu beyitte, onun aşk meydanında ateşe atılan pervane gibi hiçbir şeyden korkmadan yalın kılıç düşmana saldıran bir fedâî olduğu, canını fedâ etmekten kaçınmadığı ifade edilir:

Şu kim pervâne gibi aşk meydânı dilîridür
Yalın kılıca yanar oda varur bir fedâyîdür
İshâk G 86/5

Vasfî, bir kasidesinde memduhunu küfür diyarını harap edip din ülkesini mamur eden bir gazi diye över:

Sen ol mücâhid-i gâzîsin oldı sa'yunla
Diyâr-ı küfr harâb u diyâr-ı dîn ma'mûr
Vasfî K 5/17

Hayretî bir kasidesinde memduhunu gazi ve bey diye över. Dokuz göğün sultanı olduğu hâlde, güneş bile bu gazi beyin eşiğine yüz sürer:

Bir *gâzî beğ*dür ol ki şeh-i çarh-ı çârümîn
Yüz sürmek ile işiğine eyler iftihâr
Hayretî K 14/18

Şu beyitte kılıç gaziye, akıncıya benzetilir. Kılıç başlar kesip ülkeler alan kahraman bir gazidir:

Tan mı uğrında bahâdırlar anun ser virseler
Baş keser iklîm açar bir *gâzî server*dür kılıç
Hayretî K 11/8

Hayretî, akıncılardan Evrenoszâde'yi övdüğü bir muhammesinde, onu gazi ve bey, gerçek er olarak tanıtır:

Heft kişver pâdişâhınun yarar bir kulısın
Abd-i hâsısın erenler cânıçün makbûlüsin
Gâzî beğsin gerçek ersin kuşağuna dolısın
Sundı gerçekler sana câm-ı murâdun tolısın
Dünyeler durdukça dur ömrün mezîd olsun mezîd
Hayretî Mh 9/13

Hayretî, kendisinin de bir akıncı olduğunu söylediği şu murabbaında, akıncılardan Yahyâlıları över. Bir deyime yer vererek bu akıncılardan "kiminin şehit, kiminin gâzî" olduğunu belirtir:

Âlemün biz de gözi kanlu yarar şehbâzıyuz
Aşk ile cân oynaruz bu arsanun cân-bâzıyuz

Kimimüz geçdi şehîd oldı kimimüz gâzîyüz
Câna başa kalmazuz âlemde Yahyâlılaruz
Hayretî Mr 10/7

Hayretî, diğer Rumeli şairleri gibi değişik şiirlerinde gazilerden bahsetmenin yanında, şu şekilde özetlenebilecek olan altı beyitlik *"gaziler"* redifli aşağıdaki gazeli yazar.

Ey şâh, sultan! Gazilerin kimler olduğunu anlayıp bildin mi? Onlar nefislerine kul olmayan, şâhâne kimselerdir. Akıncılar sıradan birer asker değil, satranç tahtasına benzeyen dünyada sürekli at oynatıp şahları mat eden vezirlerdir. Onlar şahın küp deposunda gayret şarabından içerek kendilerinden geçmiş birer mest kişilerdir. Gaziler, bu alçak dünya tilkisinin tuzaklarını sürekli anlayıp bilerek ona aldanmayan aslanlardır. Gaziler görünüşte birer virâneye benzerler; ama, hakikatte onların her biri mânâ hazinelerine sahiptir. Onlar savaş meydanında birer korkusuz pehlivandır. Ey Hayretî! Hele anlat bakalım, gaziler daha başka nedir, kimdir, nasıldır?

Anladun bildün mi hiç şâhâ nelerdür *gâzîler*
Nefsine kul olmayan şâhânelerdür *gâzîler*

Bu bisât-ı aşk içinde dâyimâ at oynadup
Şâhlar mât idici ferzânelerdür *gâzîler*

Nûş idüp hum-hâne-i şâhîde gayret bâdesin
Kendüden geçmiş birer mestânelerdür *gâzîler*

Dem-be-dem bu rûbeh-i dünyâ-yı dûnun hîlesin
Anlayup aldanmayan şîrânelerdür *gâzîler*

Oldılar gencîne-i ma'nâya mesken her biri
Sûretâ gerçi birer vîrânelerdür *gâzîler*

Bezm-i rezm içinde bî-pervâ birer pervânedür
Hayretî billâhi di pes yâ nelerdür *gâzîler*
Hayretî G 75

Gaziler nusret, yardım kılıcını bellerine takıp dinsiz kâfiri canından bıktırırlar:

Gâzîler şemşîr-i nusrat der-miyân idüp yine
Cânlarından kâfir-i bî-dînî bîzar itdiler
Hayâlî G 169/94/2

Meşhûrî, bir kasidesinde memduhunu överken onun derhâl asker toplayarak kâfir ülkesine akınlar düzenlemesini ister:

Demidür ba'd-ez-în deryâ gibi cünd eyleyüp ihzâr
Akınlar idesün her bir tarafdan kâfiristâna
Meşhûrî K 5/68

Bazı beyitlerde padişahlar *"gazi"* unvanıyla övülür. Daha çok Fatih Sultan Mehmed Han'ın gazi sıfatıyla anıldığı görülür:

Gâzî Murâd Hân'a (İshâk K 4/20)
Sultân Mehemmed Hân Gâzî (Mezâkî K 8/16)
Hân Mehmed şeh-i gâzî-i guzât-ı İslâm (Mezâkî K 9/20)
Hân Mehmed şeh-i gâzî-i cihâd-ârâ (Mezâkî K 10/38)
Gâzî-i selâtîn-i cihân Hân Mehemmed (Mezâkî K 12/17)
Hân Mehemmed şeh-i gâzî-i Süleymân-kadr (Mezâkî K 18/47)
Himmet-i Hân Mehemmed-i gâzî (Mezâkî K 22/35)
Hân Mehemmed şeh-i gâzî-i magâzı-evsâf (Mezâkî Tr 2/3)
Ebu'l-feth-i cihân Sultân Mehemmed han-ı gâzî (Sâbit Tr 2/1)

Selânikli Meşhûrî de bazı kasidelerinin başlığında, methettiği sultanlar için *"gazi"* unvanını kullanır:

Der-Vak'a-i Ocağ-ı Mülgâ-yı Yeniçeriyân der-Zımn-ı Sitâyiş-i Gâzî Hazret-i Sultân Mahmûd Hân-ı Adlî ibn Sultân Abdülmecîd Hân (Meşhûrî K 5); Kasîde-i Diğer der-Medh-i Gâzî Hazret-i Sultan Mahmûd Han-ı cennet-mekân Adlî Aleyhi Rahmeti'l-Bârî (Meşhûrî K 6); Târîh-i Cülûs-ı Meymenet-me'nûs Gâzî Hazret-i Sultân Abdülhamid Hân İbn Sultân Gâzî Hazret-i Sultân Mahmûd Hân-ı Adlî der-Zımn-ı Sitâyiş-i Û (Meşhûrî K 7); Kaside-i Diğer der-Sitâyiş-i Gâzî Hazret-i Sultân Abdülmecîd Hân-ı Gerdûn-Makar (Meşhûrî K 8); Mesnevî der-Sitâyiş-i Hazret-i Gâzî Abdülmecîd Hân (Meşhûrî M 3).

Türk akıncılarının büyük bir kısmı Rumeli'de bulunmaktaydı. Bu sebeple Rumeli şairleri, örneklerde görüldüğü gibi, çeşitli şiirlerinde akıncılara yer vermişler; akıncı beylerini öven şiirler yazmışlar; bazen de kendilerini birer gazi olarak tanıtmışlardır. Onların şiirlerinde bu örneklerin fazlaca yer almasıyla kendilerinin Rumeli doğumlu olmaları arasında bir ilgili kurulabilir.

RUMELİ ŞAİRLERİNDE RİNDÂNE TAVIR VE İSTİĞNA

Fuat Köprülü, Rumeli şairleriyle ilgili bir değerlendirmesinde, onların istiğnâ sahibi, rint-meşrep, lâubâlî bir tavırlarının bulunduğunu söyler:

"Bu serbest, rindâne aşk şiirlerinde, Hayâlî, İshâk Çelebi gibi Rumeli şairlerinde de gördüğümüz hususiyetler vardır: Samimilik, kuvvetli ilham, lâubâlîlik, gurur ve istiğnâ, mahallî renklere îtina..."[187]

Mustafa İsen, Usûlî'yi değerlendirirken ondaki özelliklerin Rumeli şairlerinin pek çoğunda görüldüğünü ifade ederek şöyle der:

"Âlem-i tekliften bile âzâde tavırlar, samimi ve derinliği olan bir ruh, hep yükseklerde gezen ve kayıt tanımayan bir aldırmaz tavır, onların başlıca hususiyetleridir. Bu özellikleri isterseniz Hayâlî'ye, isterseniz Hayretî'ye, dilerseniz Usûlî'ye ait olarak düşünelim. Sonuçta bunların hepsi için geçerli olduğu görülecektir."[188]

Rumeli şairlerinin şiirlerinde dikkat çeken istiğnâ hâli, rindâne ve lâubâlî söyleyiş özellikleri, aşağıda örnekler üzerinde incelenmiştir. Örneklerden anlaşılacağı üzere, Rumeli şairleri rint bir tavır sergilemiş, gönül zenginliği içerisinde dünyanın maddî kıymetlerine değer vermeyen, fakirlik ve istiğnâ yolunu tutmuş kimseler olarak karşımıza çıkarlar. Bazen sultanlara bile baş eğmediklerini söylerler. Bu söz konusu özellikler daha çok XVI. yy. şairlerinden derviş-meşrep Hayretî ve Usûlî ile rint-meşrep Hayâlî Bey ve İshâk Çelebi'nin şiirlerinde yer alır. Diğer Rumeli şairleriyle sonraki yüzyıllarda da rindâne tavır ve istiğnâ hâline uygun söyleyişlere rastlanmakla birlikte, onların şiirlerinde bu dört şairdeki kadar yoğun bir istiğnâ hâli bulunmaz.

Söz konusu özelliklerden bazıları abdâl, kalenderî vb. maddelerde de ele alınmış olduğundan, çok gerekli olmadıkça burada tekrarlanmamıştır.

İSTİĞNA

"Gınâ" kökünden türeyip zenginleşmek demek olan *"istiğnâ"*[189], şiirde daha çok tasavvufî bir kavram olarak, gönül zenginliğini ifade eder. Varlığı Hakk'a vererek onu zengin, kendini yoksul bilen istiğnâ sahibi kimse, dünyanın hiçbir şeyine değer vermez; onun yanında aba ile atlasın değeri birdir. O, kendi başına sultan olur; dünyanın beylerine, sultanlarına itibar etmez.

Rumeli şairlerinin şiirlerinde dünyaya değer vermemeyi öğütleyen rindâne tavır ve istiğnâ hâli fazlaca işlenen bir konudur. Özellikle başta Hayretî olmak üzere Hayâlî Bey ve Usûlî'nin şiirlerinde bu tavrın pek çok örneğine rastlanır. Diğer şairlerin çeşitli şiirleri arasında birkaç beyitte değindikleri rindâne üslûp ve

---

187 Köprülü 1988: 554.

188 Usûlî 1990: 12.

189 Uludağ 1991: 257.

istiğnâ hâlini bu üç şair, konu bütünlüğü içerisinde birkaç müstakil şiirde de ele alırlar.

Mesîhî sevgilinin dudaklarının kadehini Cem'in kadehine tercih eder. O aşk şahıdır, âlemin şahından korkmaz:

Câm-ı la'lün ile yeğdür âlemüm Cem'den benüm
Şâh-ı aşkam haşyetüm yok şâh-ı âlemden benüm
Mesîhî G 161/1

Âşığın aşk şahına kul olan gönlü, dünyanın sultanlarına baş eğmez:

Aşk şâhına kul olup ihtiyâr ile bu gün
Dostlar *baş eğmeyen sultâna gönlümdür benüm*
Hayretî G 297/2

Aşkın istiğnâ ülkesi acayip bir yerdir; burada bir dilenci, sultana baş eğmez, onu umursamaz; çünkü burada o da bir sultan olmuştur:

Acebdür mülk-i istiğnâsı aşkun
Baş eğmez değme sultâna gedâsı
İshâk G 305/2

Fakirliğin eski elbisesiyle nefsine kanaat gelen Hayâlî, sultanların eşiğindeki köpeklerden; atlas veya çuldan, kısaca her şeyden ferâgat eder:

Palâs-ı fakr ile nefse kanâat geldi fâriğdür
Eşiği itlerinden şehlerün atlas çulundan hem
Hayâlî G 288/37/3

Yüksek himmet sahibi rint kişi, ferâgat köşesini Efrâsiyâb'ın ülkesiyle değişmez:

Rind-i bülend-himmet odur kim değişmeye
Künc-i ferâğı milket-i Efrâsiyâb ile
İshâk G 272/6

İshâk Çelebi de tasavvufî içerikli bir gazelinde, ben bey veya vezirle ilgilenmiyorum; senin kapın varken başka sığınılacak yer aradığım için tövbe ediyorum der:

Neye gerek bana mîr ü vezîrdür gâhî
Kapundan özgeye püşt ü penâhdan tevbe
İshâk G 268/7

Bahar rüzgârı dilenci veya sultan ayrımı yapmadan herkese eşit biçimde eser. Hayretî istiğnâyı bahar rüzgârına benzeterek bahar rüzgârı âlemi neşelendirir; istiğnâda zamanın sultanı ile dilencisi birdir, der. Beyitte rüzgâr kelimesi bâd-ı bahar ile ihâm-ı tenasüp oluşturur:

Kâmrân itdi bir elden âlemi bâd-ı bahâr
Birdür istiğnâda serdâr u gedâ-yı rûzgâr
Hayretî K 12/6

Hayretî rindâne bir söyleyişe yer verdiği şu gazelinde kendisini istiğnâ sahibi bir rint olarak tanıtır. Özellikle şiirin matlaı, onun devrin sadrazamı İbrahim Paşa'nın gözünden düşmesinde etkili olmuş, Hayâlî Bey bu matlaı okuyarak Hayretî'yi paşaya şikâyet etmiştir.[190] Sade bir söyleyişin hâkim olduğu şiirde, şair kimseye baş eğmediğini, sadece aşk sultanının emrine girdiğini söyler. O, mihnet köşesinde gam yiyip gam yutar; görenler cennet nimetleri yiyip Kevser içtiğini sanır. O sonradan ortaya çıkan güzelliklere, yüz güzelliğini değil, ezelî güzelliği sever, buna âşıktır. Dünyanın tacını, tahtını terk etmiştir; eski bir kilim parçası ona yeter:

Ne Süleymâna esîrüz ne Selîmün kulıyuz
Kimse bilmez bizi bir şâh-ı Kerîmün kulıyuz

Kul olan aşka cihân beğlerine eğmedi baş
Başka sultân-ı cihânuz gör e kimün kulıyuz

Gam yirüz kan yudaruz gûşe-i mihnetde müdân
Sanma biz kevser-i cennât-ı naîmün kulıyuz

Hüsn-i hâdis kulıyuz sanma bizi sultânum
Vech-i pâkünde olan ân-ı kadîmün kulıyuz

Terk idüp Hayretiyâ tâc u kabâdan geçdük
Anca bu dünyede bir köhne kilimün kulıyuz
Hayretî G 138

Hayretî, yine *"kuluyuz"* redifli başka bir gazelinde benzer düşüncelerini tekrarlar. Zahide çatan âşık, bizi ar ve namus esiri sanma, biz senin gibi kuru bir dava peşinde değiliz. Sen dünyanın hocası (âlimi, veya tüccarı) olsan da biz aşk esiriyiz, ağlayıp inleyen âşıkların kuluyuz, sana baş eğmeyiz. Ey put kadar güzel olan, biz öpüp kucaklama arzusunda sanma; biz temiz aşk peşindeyiz; görünüşte sevgilinin, güzellerin kuluymuş, onları seviyormuş gibi görünsek de bizim sevdiğimiz, mânâ tarafından bakarsan ancak Hak'tır. Ey Hayretî, biz bağın köşesini feleğe vermeyiz, biz yeni bir divaneyiz, taze baharı bekleriz:

Sanma zâhid bizi nâmus ile ârun kulıyuz
Yâ senün gibi hemân kurı vakârun kulıyuz

190 Hayretî 1981: XI.

Sana baş eğmeyevüz hâce-i dehr olsan eğer
Aşk esîri olan ol âşık-ı zârun kulıyuz

Pâkdür aşkumuz ahbâb miyânında bu gün
Sanemâ sanma ki biz bûs ü kinârun kulıyuz

Hak durur sevdüğümüz ma'nî yüzinden bakıcak
Sûretâ gerçi ki biz nakş u nigârun kulıyuz

Künc-i bâğı feleğe virmeyelüm Hayretiyâ
Yeni dîvânelerüz tâze bahârun kulıyuz
Hayretî G 139

Hayretî şu beyitlerinde de cinaslı bir ifade kullanarak tecerrüd iğnesiyle eski üstüne eski dik, süslü elbiselere göz dikme, der. Beyaz aba giyip sabah gibi temiz gönüllü ol; gece gibi altın süslü elbiseler giyip kara gönüllü olma, diyerek istiğnâ ve rintliği tavsiye eder. Ârif kişi kimsenin kulu olmaz, çünkü bu dünyada ne Mahmûd ne de Ayâs kalmıştır:

Her kabâdan göz diküp tek câme kılma iltimâs
Dik tecerrüd sûzeni birle pelâs üzre pelâs

Ak abâ gey subh-ı sâdık gibi tek rûşen-dil ol
Şeb gibi tîre-derûn olma geyüp zerrîn libâs

Ârif isen ne kulı ol kimsenün ne hâcesi
Kim bu fânî evde ne Mahmûd kaldı ne Ayâs
Hayretî G 152/1-3

Hayretî şu beyitlerde de istiğnâ hâlini tavsiye ederek şöyle der: Sen erkek olup bu dünya kocakarısına gönül verme; tek, yalnız kal; çift olma (evlenme). Dünyayı yalancılar doldurmuştur; ama, meydan bizimdir, biz gerçek olalım. Eğer başının kavgadan kurtulmasını istiyorsan, ayağını feragat eteğine alıp her şeyden el çek:

Gönül virme bu zâl-i dehre ey dil erkek ol erkek
Tek ü tenhâ yüri bir kahbeye cüft olma şâhum tek

Yalancı kaplamışdur gerçi gerçek şimdi dünyâyı
Velî meydân bizümdür gerçeğüm sen gerçek ol gerçek

Gel ey başum emîn olsun diyen fi'l-cümle gavgâdan
Ferâgat dâmenine al ayağun cümleden el çek
Hayretî G 200/1-3

Dünyada başını ferâgat, istiğnâ hırkasına çeken kimse güzel bir yol tutar, huzur bularak safalar sürüp rahat olur.

Ferâgat hırkasına çekdi başın şol ki âlemde
Güzel tutdı huzûr itdi safâlar sürdi râhatdur
Hayretî G 83/2

Başım kavgadan emin olup rahat bulsun diyen kişi ayağını ferâgat, istiğnâ eteğine çekmelidir, diyen Hayretî, benzer görüşlerini şu beyitlerde tekrarlar:

Gavgâdan oldı Hayretiyâ başumuz emîn
Çün dâmen-i ferâğata çekdük ayağumuz
Hayretî G 127/5

Gel ey başum emîn olsun diyen fi'l-cümle gavgâdan
Ferâgat dâmenine al ayağun cümleden el çek
Hayretî G 200/3

Ey Hayretî, bu fani cihandan niçin şikâyet edersin; ondan yüz çevir. Var sen onu ehline ısmarla, onu dünya ehline bırak, diyen şair, dünyaya karşı istiğnâ gösterir:

Hayretî bu dehr-i fânîden şikâyet niçe bir
Fâriğ ol sen ehline ısmarla anı varsın
Hayretî K 19/16

Atlas kelimesinin göğün bir katı ve ipek anlamında kullanıldığı şu beyitteki rint kişinin üstündeki pamuktan yapılmış eski şalı, feleğin altın işlemeli atlasından üstün kabul edilir:

Yeğdür bana bu atlas-ı zer-beft-i felekden
Eğnümde olan penbesi çok eskice şâlum
Hayretî G 310/4

Sofuya seslenen şair, fakirlik cilasıyla gönül aynasını parlatana zamanın abası atlastan üstündür, der:

Saykal-ı fakr ile mir'ât-ı dili sâf idene
Yeğ durur atlasdan ey sûfî âbâ-yı rûzgâr
Usûlî K 1/18

Fakr elbisesi ile nefse kanaat gelmiş; sultanların eşiğindeki itlerden, atlastan ve çuldan vazgeçmiştir. Zenginliği ifade eden atlas kelimesi fakr ile tezat oluşturur:

Palâs-ı fakr ile nefse kanâat geldi fâriğdür
Eşiği itlerinden şehlerün atlas çulundan hem
Hayâlî G 288/37/3

Hayretî, rindâne bir tavır sergilediği "el yuyalum" redifli on beyitlik bir gazelinde de istiğnâ hâlini över, her şeyden el etek çekmeyi önerir. Sade bir söyleyişle yazılan gazelin metni şöyledir:

Gülmeden ağlamadan el yuyalum
Cümle her mâcerâdan el yuyalum

Talalum bahr-i aşka Yûnusvâr
Cûybâr-ı hevâdan el yuyalum

Ey gönül în ü ândan uzlet idüp
Meni terk ile mâdan el yuyalum

Şîşe-i ârı taşlara çalalum
Âb-ı rûy-ı fenâdan el yuyalum

Derd ile göz yaşın idüp sâyil
Gel cevâb-ı şifâdan el yuyalum

Rûz u şeb hatt u kaddini analum
Gayrı ağ u karadan el yuyalum

İçelüm câm-ı gam tolularını
Mey-i zevk u safâdan el yuyalum

Virelüm cân metâ'-ı derd alalum
Gayrı bey' ü şirâdan el yuyalum

Zâhid-i huşgi ter düşürmek içün
Âbdest-i riyâdan el yuyalum

Hayretî hûn-ı dille gasl idelüm
Çeşme-i mâsivâdan el yuyalum

Hayretî G 330

Hayretî bugün tek renkli veya renksiz, kör bengî bir abdâl olup cihanın akından karasından, her bir şeyinden el yumuştur. *"Kör bengî"* hem esrar sarhoşluğunu hem de cihanın hiçbir şeyine bakmamayı, körlüğü ifade eder. Buradaki ak ve kara renkleri de aynı şekilde gözle ilgilidir:

Hayretî kör bengî bir abdâl-ı yek-rengem bu gün
Göz yumup ağ u karasından cihânun fâriğam

Hayretî G 276/5

Dünya pek çok karınca ve sineğin ayağını almış bir baldır; dünyanın lezzetinden elini çeken zevke erer, denilen beyitte, insanların dünyaya meyletmesiyle böceklerin bala yapışıp kalması arasında benzerlik kurulur:

Elin çekdinse âlem lezzetinden zevke sen erdin
Nice mûr ü mekes ayağın almış bir aseldir bu
Hayâlî G 340/6/3

Ârif kişi yüksek himmet sahibi ve dilenci tabiatlı olup hırs şişesini istiğnâ taşıyla kırmalıdır:

Ârif isen gel gedâ-tab' olma âlî-himmet ol
Kâse-i hırsı şikest it seng-i istiğnâ ile
Hayretî G 404/4

Zevk ehli olan kişi, hırs pazarının kesretine uğramamalıdır. İstiğnâ ülkesi gibi bir vahdet köşesi bulunmaz. Vahdet isteyen gönül, her şeyi bırakıp dünyanın kesretinden el çekmelidir:

Kesret-i bâzâr-ı hırsa uğrama ey ehl-i zevk
Gûşe-i vahdet bulunmaz mülk-i istiğnâ gibi
Hayretî G 484/3

Vahdet istersen ferâğat eyle hûy u hâyı ko
Kesret-i dünyâdan el çek ey gönül gavgâyı ko
Hayretî G 386/1

Şair göz yumup bu âlemden elini çeker; çünkü gözünü açıp baktığında âlemin sonunun elem olduğunu görüp bilir. Beyitte göz yumup, göz açmak deyimleri tezat; *"âlem-elüm-elem"* kelimeleri de eski imlâlarıyla cinas oluşturur:

Göz yumup ey Hayretî çekdüm bu âlemden *elüm*
Göz açup her *âlem*ün sonında gördüm çün *elem*
Hayretî G 277/5

Gönül uğursuz nefsin lezzetlerini bırakıp dünya devletinden vazgeçmelidir:

Geç ey dil nefs-i şûmun lezzetinden
Ferâgat kıl bu dünyâ devletinden
Usûlî Mes 5/10

Ferâgat köşesinde zevk sürmek isteyen gönül, bütün arzu ve isteklerini hatırından çıkarıp her şeyden vazgeçer:

Sürüp cümle murâdâtı çıkardı künc-i hâtırdan
Ferâgat gûşesinde kâmrân olmak diler gönlüm
Hayretî G 304/2

Ferâgat köşesiyle kalp huzurunu seçen kimse acayip bir hazineye kavuşarak cihanın sultanı olur:

Huzûr-ı kalb ile künc-i ferâgat ihtiyâr iden
Acâyib gence mâlikdür cihânun pâdişâhıdur
İshâk G 77/3

İshâk Çelebi kendisine seslendiği şu beyitte, eğer aşk yolunda mertsen varlığına güvenme, her şeyini terk et, diyerek istiğnâya yönelir:

İshâk sen de aşk tarîkında merd isen
Söykenme raht u bahtuna terk eyle hânumân
İshâk K 16/14

Hayâlî Bey şu beytinde gerçek erlerin (mürşid-i kâmillerin) eşiğinde soyunarak dünya elbisesini bıraktığını söyler. Bir sonraki beytinde ise altın işlemeli atlas giysiyi bırakıp ödünç (müsteârî) elbiseden vazgeçmeyi; hatta, sadece elbise değil, bedenden bile vazgeçmeyi tavsiye eder:

Ey Hayâlî gerçek erler eşiğinde soyunup
Bu yalan dünyâ libâsından ferâgat isterüz
Hayâlî G 207/26/5

Hayâlî câme-i zer-beft ü atlasdan olup fârig
Libâs-ı müsteârîden geçüp belki bedenden geç
Hayâlî G 118/2/5

Çıplak bedenlerini fakirlik şâlıyla örtenler, onunla övünürler; atlası, ipeği bilmezler:

Hayâlî fakr şâlına çekenler cism-i uryânı
Anunla fahr iderler atlas u dîbâyı bilmezler
Hayâlî G 125/7/5

İshâk Çelebi şu beytinde de kendisini teraziye benzetir. Tenezzül, alçalma ehli olup terazi gibi altına, gümüşe yönelip durma; gücüne güvenme, der:

Tenezzül ehli olup mâyil olma sîm ü zere
Tayanma kuvvet-i bâzûna gel terâzûvâr
İshâk Trc 1/1/5

İshâk Çelebi gönlünü yokluk ülkesinin şahı, gamını bu şahın askerleri, ferâgat köşesini taht, mihnet köşesini de saraya benzeterek istiğnâ hâlini yaşar:

Gönül mülk-i adem şâhıdur anun gam sipâhıdur
Ferâgat künci tahtı gûşe-i mihnet sarâyıdur
İshâk G 86/6

İstiğna sahibine bu dünyada bir hasır yeter; çünkü, gönül şişesi olayların taşından emin değildir:

Bana bu dâr-ı dünyâda hemân bir bûriyâ besdür
Çü gönlüm şîşesi seng-i havâdisden emîn olmaz
İshâk G 106/3

Ey İshâk, var git uzleti, yalnızlığı seç; eğer kişi ârif olup bilirse ferâğ (vazgeçme, terk etme) köşesi bir hazinedir:

Var yüri İshâk uzlet ihtiyâr it ârif ol
Ger bilürsen genc-i izzetdür sana künc-i ferâğ
İshâk G 123/5

Ferâgat köşesine çekilmeyi tavsiye ederek aynı görüşünü şu beyitte tekrarlayan İshâk Çelebi, buna ek olarak sağlık, güvenlik ve gönül hoşluğu ister:

Dâr-ı dünyâda hemân İshâk besdür ârife
Sıhhat ü emn ü safâ-yı hâtır u künc-i ferâğ
İshâk G 125/5

Hayâlî Bey de kayıttan kurtulduk, ferâgat semtini bekleriz; sabır parasının hazinesiyiz, kanaat köşesini bekleriz, diyerek istiğnâya yönelir:

Kayddan âzâdeyüz kûy-ı ferâgat beklerüz
Nakd-i sabrın genciyüz künc-i kanâat beklerüz
Hayâlî G 201/14/1

Bakıp gören için uzlet köşesi ile gezip dolaşılan cennet bahçeleri arasında fark yoktur:

Gûşe-i uzlet berâberdür temâşâ ehline
Ravza-i cennetde seyr olan teferrücgâh ile
İshâk G 276/3

Fenâ-bekâ tezadıyla bakâ-baka cinasına yer verilen şu beyitte, bakâ sarayına yönelen kişinin fanî dünyada hiçbir kapıya intisap etmeyeceği söylenir:

Şol kimse kim sarây-ı *bakâ*dan yana *baka*
Dâr-ı fenâda bir kapuya intisâbı yok
İshâk G 137/5

Mesîhî, güneşin tek; ayınsa yıldızlarla birlikte görünmesi tablosunu şairâne biçimde yorumlayarak güneş gibi tecerrüt, soyutlanma ehli olup ay gibi yıldızlardan evlâtlar edinme, der. Burada tecerrüt bekârlığa; ehl-i ıyâl edinme evliliğe karşılık gelip tezatlıdır:

Yüri güneş gibi kesb-i tecerrüd eyleyigör
Nücûm içinde kamer gibi olma ehl-i ıyâl
Mesîhî K 9/14

İshâk Çelebi de istiğnâ sahibi mücerret (bekâr; her şeyi terk etmiş) kişinin, bir kayıtlanma olduğu için evlenmeyi düşünmeyeceğini söyler. Bu kişiye değil evlilik, yanındaki gölgesi bile bir yüktür:

Anma teehhül itmeği İshâk kayddur
Yanınca sâyesi dahi merd-i mücerrede
İshâk G 273/5

Usûlî de İshâk Çelebi gibi düşünür:

Kimseye çift olma ferd ol ey Usûlî merd isen
Kim bu dehr-i pîrezen evlâdı hep nâ-merd olur
Usûlî G 20/7

Güneş gibi bütün dünyayı tutsan da bırakıp git; güneş tecrit sayesinde İsa ile beraber olmuştur:

Gün gibi tutsan cihânı terk idüp tecrîd ol
Mihr ol tecrîd için hem-sâyedür Îsâ ile
Hayâlî G 354/23/3

Usûlî, sen âşıklar listesinin başında yer alıyor ve istiğnâ ülkesinde kendi başına sultan olduğun hâlde neden merhametsiz birisine can veriyorsun, der:

Nâme-i uşşâka nâmun senin unvân iken
Tab'-ı nakkâdun bugün ser-defter-i irfân iken
Mülk-i istiğnâda şâhâ başuna sultân iken
Bir vefâsız rahmı yok nâ-merde cân virmek neden
Usûlî Mr 4/6

Mezâkî, kavuşma meclisine neden bu kadar isteklisin; istiğnânın hümâsı yalvarma tuzağına düşer mi, diyerek âşığın sevgiliye kavuşmak için yalvarıp durmasını eleştirir:

Neden neden bu kadar ârzû-yı bezm-i visâl
Düşer mi dâm-ı niyâza hümâ-yı istiğnâ
Mezâkî G 10/4

İstiğnâ sahibi bir rint başının derdine düşmez; gerekirse vücudunu feda eder. Dolayısıyla vücudu için cübbe, baş için sarık derdinde olmaz:

Baş fikri ne imiş ben bu vücûdı n'iderin
Ben kim olam ki benüm cübbe vü destârum ola
İshâk G 279/3

Aşkın istiğnâ mülkünde şahlar taç giymez; zaten bu yolda onların başları bile yoktur ki taç giysinler:

Mülk-i istiğnâ-yı aşkun şâhı olmaz tâcdâr
Bunlarun evvel seri olmaz bu fende âhiri
İshâk G 336/5

Fenâ-bekâ tezadı içerisinde fenâ dünyada tacın, kabanın bekâsı olmadığından rint kişi her ikisini de bırakıp eski bir abâ ile yetinir:

Çün bekâsı yoğimiş tâc u kabâyı n'idelüm
Bu fenâ dünyede bir köhne abânun kuluyuz
Usûlî G 41/5

Usûlî, yarım ekmek için talep fırınına düşüp başkalarına yüz suyu dökmeyi hoş karşılamaz. *"Nîm-nân"*, beyitte geçen *"yarım ekmek"* sözünün Farsça şeklidir:

Yidiğün yarım etmekdür taleb tennûrına düşüp
Yüzün suyunı dökmişsün be zâlim nîm-nân içün
Usûlî G 103/2

Ferâgat mülküne sultan olanın tacı olmadığı gibi tuğu ve otağı da yoktur; üstelik hasret ateşiyle gönlü de dağlanmaz; her şeyi terk etmiştir:

Ne dilde âteş-i hasret ne reşk odıyla dâğum var
Ferâgat mülkine şâham ne tûğum ne otağum var
İshâk Kt 11/1

Tezatlı bir ifade görülen şu beyitte, gel İshâk'ı gör; fakirlik devletinin zenginliğiyle cihanı bir hardal tanesine saymadı; dünyaya hiç değer vermedi, denir:

Gınâ-yı devlet-i fakr ile gel gör İshâk'ı
Cihânı saymadı bir dâne hardala sôfî
İshâk G 326/11

Usûlî de bizim övüncümüz fakirlik ve teslimiyettir; ey tüccar, biz senin gibi bol para hakkında konuşmaz, para pul peşinde koşmayız, der. Burada *"Fakirlik benim övüncümdür, ben fakirliğimle övünürüm"*[191] hadisine telmih vardır.

Fakr ile teslîm durur dünyâda bizüm fahrumuz
İtmezüz ey hâce biz mâl-ı firâvân ile bahs
Usûlî G 10/3

Aşkın istiğnâsı âşığa dünya ve âhireti terk ettirir. O, biz öyle bir fakiriz ki aşkın istiğnâsı bizi iki âlemin zenginliğinden bıktırıp usandırdı, der:

Bir fakîrüz kim gınâmuz var inâdan çün bizi
İtdi müstağnî iki âlemden istiğnâ-yı aşk
Usûlî G 58/14

---

191 Yılmaz 1992: 49.

İshâk Çelebi, biz aşk çılgınıyız, kâinattan el çektik; belâ çeken bir kişiyiz; iki âlemden fâriğ olup el çektik, der:

Aşk şûrîdesiyüz kevn ü mekândan fâriğ
Bir belâ-keş kişiyüz iki cihândan fâriğ
İshâk G 124/1

Aşk istiğnâsının sultanı himmetinin denizinde gök yüzünü değersiz bir su kabarcığı kabul eder:

Himmeti bahrinde bir ednâ habâb eyler kıyâs
Âsumânun haymesin sultân-ı istiğnâ-yı aşk
Hayâlî G 234/17/3

Aşk pazarının divane âşığı istiğnâ taşıyla dokuz kat gök yüzü sırçasını kırar:

Âşık-ı dîvâne oldur aşk bâzârında kim
Bu dokuz mînâyı sır bir seng-i istiğnâ ile
Hayâlî G 354/23/4

Hayâlî Bey bir tahmisinde akıllı kimsenin geçici varlıkla övünmeyeceğini; kişiye ödünç elbisenin utanç vereceğini söyler. Başı açık bir dilenci ol; sakın taç giyip sultan olma, der. İstiğnâ tahtına sultan gibi oturanın yedi iklimin sultanlığını istemeyeceğini belirtir:

Eylemez âkil bu fânî devlet ile iftihâr
Ârdur merd olana şâhâ libâs-ı müsteâr
Ser-bürehne bir gedâ ol şâh olma tâcdâr
Ol ki istiğnâ serîrinde oturdı şâhvâr
Ser-te-ser olmağa heft iklîme sultân istemez
Hayâlî Th 86/3/2

Genc-i bâd-âver, rüzgârın getirdiği zahmetsizce elde edilen hazine demektir. Rum Kayseri'nin hazine yüklü gemileri, rüzgârda sürüklenerek çok kolay bir şekilde Husrev'in eline geçer. Kârûn'un hazineleri gibi çok miktarda servet yerinde kullanılır[192]. İstiğna tahtını tekke yapan, buraya sığınan dilenci, ne Süleymân'ın tahtını ne de *"genc-i bâd-âver"*i ister:

Şol gedâ kim kıldı istiğnâ serîrin tekyegâh
Genc-i bâd-âverd ile taht-ı Süleymân istemez
Hayâlî G 194/1/2

Karnını doyuracak kadar bile yiyeceği olmayan fakirlik köşesindeki dilenci, bazen zamanın padişahına istiğnâ satabilir:

---

192 Onay 2000: 217.

Gûşe-i bî-tûşe-i fakr içre bir kemter gedâ
Vakt olur kim pâdişâhı dehre istiğnâ satar
Hayâlî G 133/23/6

Şiirlerinde genelde sade bir dil kullanan İshâk Çelebi, şu beytinde düşüncesini söz ve anlamca pekiştirerek anlatmak için dörtlü bir terkibe yer verir. Ferâgat köşesinde oturan dilencinin, kendisini saltanat tahtında oturan padişahtan üstün gördüğünü söyler:

Gedâ-yı gûşe-nişîn-i ferâgate yeğdür
Serîr-i saltanat-ı pâdişâhdan tevbe
İshâk G 268/6

İstiğnâ ülkesinde öyle bir sultana kul ol ki, onun köpeğinin yal yediği bir çömlek parçası, hakanların başına taç olur:

Bende ol iklîm-i istiğnâda ol sultâna kim
Kem sifâli kelbinin tâc-ı ser-i hâkân olur
Hayâlî G 180/116/3

Hayâlî Bey, her şeyi terk etmenin külâhını başına aldım; böylece fakirlik ehlinin istiğnâ mülküne sahip sultan oldum, der. Hükümdarlık işareti olarak sultanın başında bir taç bulunur; taç yanında külâhın hiçbir kıymeti yoktur. Burada külâh giyerek sultan olmak veya sultanın taç yerine külâh giymesi tezatlı bir ifadedir:

Tâ ki aldum farkuma terk-i alâyıkdan külâh
Ehl-i fakrun mülk-i istiğnâya mâlik şâhıyam
Hayâlî G 285/31/3

Hayâlî, istiğnânın nasıl olması gerektiğini anlatırken fakirlik semtini zamanın devletine değişmemek gerekir, der:

Fakr kûyun devlet-i dehre Hayâlî virmedi
Böyle kullanmak gerek âlemde istiğnâ yüzün
Hayâlî G 325/55/5

Benzer düşünceyi tekrarlayan Hayâlî, istiğnâ göğünde uçan şahbazın leşe konmayacağını söyleyerek dünyayı leşe benzetir:

Devlet-i dünyâya meyl etmez Hayâlî pâk-dil
Şâhbâz-ı evc-i istiğnâ olan konmaz leşe
Hayâlî G 351/17/5

Âşık Çelebi, *"virane-mamure, hazine; padişah-derviş"* tezatlarına yer verdiği şu dörtlüğünde, hazinenin viranede saklandığı inancına işaret eder. İstiğnâ hazinesini doldurmak için gönlünün viran olmasını ister:

Himmetüm şâhâne it sûretde dervîşâne kıl
Merd-i meydân-ı tevekkül olmada merdâne kıl
Genc-i istiğnâya dil ma'mûresin vîrâne kıl
Yâ İlâhî Âşık'ı nâ-merde muhtâc eyleme
Âşık Mr 6/4

Âşık Çelebi sevgiliyi güzelliğiyle Yûsuf'a benzettiği şu beytinde istiğnâ kavramına farklı bir açıdan bakar. Çok fazla zulmedip bana istiğnâ satma, zamane Ken'an diyarının Yûsuf'unu bile satar, diyerek Yûsuf peygamberin köle olarak satılmasına telmih yapar:

İgende cevr idüp bana satma istiğnâ
Zamâne Yûsuf-ı Ken'ânı gâh olur ki satar
Âşık K 14/223

Her şeyden el çeken istiğnâ sahibi rint kişi, bazen öyle bir hâl olur ki, istiğnâdan bile istiğnâ eder:

Nedür ki yâd ola dünyâ vü mâfîhâya istiğnâ
Fenâ ehli odur ki ide istiğnâya istiğnâ
Âşık G 7/1

Etrafı düşmanla dolsa bile, istiğnâ mülküne sahip olan kimse için, dünyada hiçbir gam ve keder yoktur:

Ne gam cümle cihân bed-hâh u düşmen olsa ey Âşık
Benümdür mülk-i istiğnâ cihânda ne gamum vardur
Âşık G 89/5

Âşık Çelebi her şeyi terk etmeyi tavsiye eder. Ona göre zenginliği ümit etmek boş bir zahmettir; asıl zenginlik istiğnâdır. Kişi gülüp eğlenmeyi, yiyip içmeyi, zevk ü safayı bırakmalıdır; çünkü bunlar geçici şeylerdir. Ebedî sevgiliyi arayıp isteyen bunlardan vazgeçip kullukta bulunmalıdır:

Mâsivânun terkin özge ana vardur âkıbet
İtme ümmîd-i gınâ şekl-i anâdur âkıbet
Koma istiğnâyı elden kim gınâdur âkıbet
Ko bu ayş u işreti çünkim fenâdur âkıbet
Yâr-ı bâkî isterisen olmaya tâat gibi
Âşık Mh 7/3

Mezâkî'nin divanında yer alan üç gazeli *"istiğnâ"* rediflidir[193]. Şair bu gazellerinde daha çok sevgilinin âşıklara istiğnâsından, onlara yüz vermemesinden bahseder. O, diğer şiirlerinde de istiğnâyı daha çok sevgilinin âşıklara ilgisizliğini ifade eden bir kavram olarak ele alır. Meselâ sevgili alnını

193 Metin için bkz: Mezâkî G 8, G 9, G 10.

buruşturup istiğnâ ebrûsuyla, yani kaş çatarak ağlayıp inleyen âşıklara istiğnâ yüzünü gösterir, onlara karşı müstağni davranıp onlarla ilgilenmez. Gazellerden birinin matlaı şudur:

İdüp çîn-i cebînin âşikâr ebrû-yı istiğnâ
Bu yüzden gösterür uşşâk-ı zâra rûy-ı istiğnâ
Mezâkî G 8/1

Sevgili istiğnâ meydanında naz atına binip atını mahmuzlayarak âşıklara neler çektirmez:

Yine meydân-ı istiğnâda uşşâka neler eyler
Semend-i nâza ol âfet hele mahmûz göstersün
Mezâkî G 362/3

Sevgili istiğnâ satar; âşık ise bir derbederdir; dolayısıyla o nazlı serviye benzeyen sevgiliyle gül bahçesinde sohbete imkân yoktur:

Ol istiğnâ-fürûş u ben gedâ-yı hâne-i ber-dûş
O serv-i nâz ile gül-şende sohbet kanda ben kanda
Mezâkî G 384/3

Sâbit bir beytinde, biz dizginleri gevşetip dilencilik semtine gitsek, hırs atını istiğnâ ahırına çekeriz, der:

Esb-i hırsı çekerüz âhûr-ı istiğnâya
Semt-i cerre boşanup eylesek irhâ-yı inân
Sâbit K 45/63

Meşhûrî, bir mısraında istiğnayı dünyaya değer vermemek şeklinde ifade eder:

Devlet olmaz âdeme âlemde istiğnâ gibi
Meşhûrî Msr 30

O, istiğnâ ile daha çok sevgilinin nazını, zulmünü ifade eder:

Ben sana vaslun niyâz itdükçe sen nâz eyledün
Gün-e-gün evzâ'-ı istiğnâya âgâz eyledün
Çünki benden yüz çevirmek kasdın ibrâz eyledün
İşte ben gitdüm efendi yâ gelem yâ gelmeyem
Hak bilür bilmem ki gitdüm yâ gelem yâ gelmeyem
Meşhûrî Mh 3/3

İstiğnâ, Rumeli şairlerinin önemli özelliklerinden birisi olup şiirde fazlaca işlenen bir konudur. Şair veya şiirdeki kimliğiyle âşıklar, kendilerini genellikle kul, köle, bende konumunda görürler. Ancak istiğnâ ülkesinde sultan-bende ayrımı yoktur. Burada istiğnâ sahibi bir dilenci, dünyaya değer vermez, sultanlara baş eğmez. Çünkü o, dünyada fakir fukarâ bir dilenci, bir köle (kul, bende) olsa da

bu hâliyle istiğnâ ülkesinin sultanı olur. İstiğnâ ile bağlantılı olan bir husus da rintliktir.

RİNTLİK

"Rint"[194], kimsenin kınamasına aldırmayıp gönlünce hareket eder. İrfan bilgisine ulaşmıştır. Her şeyin Tanrı'nın iradesiyle gerçekleştiğini bilir. Tevekkül sahibidir. Şiirde daha çok zahit, sofu bazen de vâiz diye geçen kimseler rindin zıttı tiplerdir[195]. Rint onların eleştirilerini dikkate almaz; o bir melâmet hâlindedir. Dış görünüşe, giyim kuşama, dünyalık işlere önem vermez. Hiçbir şeye üzülmez. Serbest hareket edip hiçbir kuralla kayıtlanmaz, özgür bir yaşayışı vardır. Geçmiş ve gelecek derdinde olmadan içinde bulunduğu ânın kıymetini bilip onu değerlendirir.

Usûlî şu rindâne gazelinde aşk şarabıyla sarhoş olduk; ey zahit, biz bir divaneyiz, bizi kınama, der. Şiirin devamında yokluk hazinesine talip olan virane; meyhaneye yerleşen derviş; meyhanede itikafa çekilmek gibi tezatlı ifadelerle şair şunları söyler:

Dünya evini meyhane köşesine değiştik, fenâ hazinesine talip olan viraneleriz. Dünyanın makam ve mevkisine aldanmadık; meyhanede sâkin olan, meyhaneyi yurt edinen dervişleriz. Varlığımızın harmanını ateşe attık, bu dünyanın harman yerinde elimizde bir tane kalmadı. Ey gönül, mescitte yer kalmadıysa bize gam değil; çünkü biz meyhane köşelerinde itikafa çekildik. Dünya kocakarısı kendisini ne kadar süslerse süslesin, biz o kahpeye baş eğmeyen mertleriz. Aşk ateşine yanmak için pervane değilsek, ey Usûlî, Allah aşkına söyle, biz neyiz:

Âlemde mey-i aşk ile mestânelerüz biz
Ta'n eyleme zâhid bize dîvanelerüz biz

Dünyâ evini künc-i harâbâta değişmiş
Bir genc-i fenâ tâlibi vîrânelerüz biz

Aldanmamışuz mansıb u câhına cihânun
Dervîşlerüz sâkin-i mey-hânelerüz biz

Çün varlığımuz hırmenini âteşe urduk
Bu mezra'a-i dehrde bir dânelerüz biz

Yer yoğise mescidde bize gam değül ey dil
Çün mu'tekif-i kûşe-i hum-hânelerüz biz

Bin ziynet iderse özüni pîrezen-i dehr
Baş eğmezüz ol kahbeye merdânelerüz biz

---

194 Rint hakkında geniş bilgi için bkz: Uludağ 1991: 398-399; Sevük 1947; Mengi 1985.
195 Geniş bilgi için bkz. Şentürk 1996.

Aşk âteşine yanıcı pervâne değülsek
Billâhî Usûlî bize di yâ nelerüz biz
Usûlî G 43

Rint dünyanın hiçbir şeyine aldırmaz. Derya gönüllü olan rint, eğer yüzünde kir pas, toz, çöp birikse bile, o, deniz gibidir, bundan etkilenip elem çekmez diyen Hayâlî, rindi bu hâlinden dolayı tebrik eder:

Vechi üstünde yer etse hâr u has çekmez elem
Âferîn ol rinde kim kullandı deryâ-meşrebin
Hayâlî G 305/14/3

Rint kimse geçmiş ve gelecekle uğraşmaz, o, içinde bulunduğu anı değerlendirir:

Mâzî vü müstakbeli terk idegör ey Hayretî
Bilmek istersen eğer âlemde hâlün kıymetin
Hayretî G 343/5

Rint kimse dünyanın sıkıntısını çekmez. Hayâlî, dünyanın elemlerini neden çekip duruyorsun, sıkıntı köşesini bırakıp neşe meclisine gel, der:

Âlâm-ı dehri nice çekersin huzûra gel
Terk eyle künc-i mihneti bezm-i sürûra gel
Hayâlî G 264/11/1

İstiğnâ sahibi olan rint kişi akıl elbisesini çıkarıp aşk eskisini giyer; gayret yakasını, ar eteğini bırakıp hiçbir şeyden çekinmez:

Hulle-i aklı çıkar aşk pelâsın geye gör
Ko elünden yüri gayret yakasın âr eteğin
İshâk G 211/4

Sevgiliye âşık olduğumuzdan beri gurbet yolunu bekleriz; biz ardan geçtik, melâmet semtini bekleriz, kimsenin kınamasına aldırmayız:

Âşık-ı dil-dâr olaldan râh-ı gurbet beklerüz
Geçmişüz biz ârdan kûy-ı melâmet beklerüz
Ziyâî G 169/1

İshâk Çelebi şu rindâne gazelinde nasıl bir sevgili istediğini dile getirir. Sevgili vefalı olup âşığına iyi davranmalı, ona belâ, gam, keder vermemeli. Seher vakti âşığıyla birlikte Vefa hamamına gitmeli ve orada ikisinden başka kimse bulunmamalı. Sevgli, âşıkla birlikte içki içmeli; böylece sarhoş olarak âşığın vuslat isteğini yerine getirmeli. Gönül çocuğu hevâyî olup sevgilinin zülfünden ayrılmaz. Ey İshâk, sen onun dudaklarından *"bûse"* aldıkça bırak o senin ağzına söğsün; *"senbûse"* ne kadar şekerli olursa o kadar tatlı olur. Şair burada

muhtemelen çok şekerli bir tatlı çeşidi olan senbûse ile bûse arasında cinas yapıyor:

Kişinün bir vefâ ehli mülâyim dilberi olsa
Belâ vü derd ü hasretden bu gamgîn dil berî olsa

Seher vaktinde rindâne Vefâ hammâmına düşsek
Hemân tenhâca halvetde ben olsam ol perî olsa

Metâ'-ı vasl-ı dildâra harîdâr olmağa neydi
Kişinün mey gibi elde mukavvim cevheri olsa

Hevâyî düşdi dil tıflı kesilmez zülf-i dilberden
Anı nakd eylemek yeğdür hemân bir müşterî olsa

Lebinden bûse oldukça ko söğsin ağzuna İshâk
Ki senbûse lezîz olur be-gâyet sükkerî olsa
İshâk G 230

Mânâ ehli sûrete, şekle bakarak fanî dünyanın süsüne, çekiciliğine aldanmaz:

Deyr-i fânî nakşına İshâk gel aldanma kim
Ehl-i ma'nî çün bilürsin nâzır olmaz sûrete
İshâk G 278/7

Rint bir söyleyişe yer veren İshâk Çelebi şu beyitlerinde, ne yapıp yapıp güzelin dudağını, yanağını öpeceğini söyler:

Nâzüklük ile ağzın arayup o goncanun
N'eylersem eyleyüp öpebilsem dudağını
İshâk G 318/2

İshâk neyle gönlüm açılsun bahârda
Bir gül ruhun ki ohşamayam ben yanağını
İshâk G 318/5

İshâk Çelebi, sevgiliye kavuşmak istiyorsan sabrı, ar ve namusu, utanıp çekinmeyi bir tarafa bırakıp ona ulaşmak için çabala, der:

Ben bildüğüm budur hele İshâk sabrı ko
Var gayret eyle geç yüri nâmûs u ârdan
İshâk G 197/5

Hayâlî Bey de bir tahmisinde vefâlı sevgili bulmanın imkânı yoktur; ar ve namusu bırakmayan aşk semtine gelmesin, diyerek aşk yolunda pervasız olmayı tavsiye eder:

Âfiyetden çeksin el yâr-ı vefâdâr isteyen
Kûy-ı aşka gelmesin nâmûs ile âr isteyen
Sînesin pür-dâğ ider bir lâle ruhsâr isteyen
Kan yutarsa ta'n değül la'l-i leb-i yâr isteyen
Cân virür bu yolda bir zülf-i siyehkâr isteyen
Hayâlî Th 78/2/1

Rint olan içinde bulunduğu anı değerlendirir; geçmiş ve gelecek onun umurunda değildir:

Geç geçenden hem gelen ahvâlden sorma haber
Mâzî vü müstakbeli cem' eyleyen ânındadur
Usûlî G 26/2

Rint olan sırtına eski bir şal örtüp cihanda lâubâlî yürür:

Giyelüm arkaya bir köhne şâlı
Cihânda yürüyelüm lâubâlî
Usûlî G 138/1

Mezâkî cihanın zevki şaraptır; şaraptan maksat da sevgilidir; o hâlde ben içki ve sevgiliden nasıl ferâgat edeyim, der:

Cihânun zevki bâde bâdeden maksûd dilberdür
Mey ü mahbûbdan azm-i ferâgat kanda ben kanda
Mezâkî G 384/6

Ziyâî eğer rint ve ârif isen meclisimize gelerek içkinin ne olduğunu gör; eğer gönlünde züht davası varsa sakın gelme, derken cinas yapar:

Rind isen ârif isen bezmümüze *gel meyi gör*
Zühd da'vâsı dilünde var ise *gelmeyigör*
Ziyâî G 163/1

Vasfî, sevgilinin gözlerini görüp âhû (ceylân) demişim; ah, o, beni dertle öldürse gerek demişim; mescit ve meyhaneyi terk edip yâhû (elvedâ) demişim; beni öldürmek gerek, derken hem cami hem de meyhaneyi terk ettiğini söyler. Burada "âhû, âh o, yâhû" sözleriyle cinas yapar:

Vasfiyâ tâ ki görüp çeşmini âhû dimişem
Beni öldürse gerek derd ile âh o dimişem
Terk idüp mescidi mey-hâneye yâ hû dimişem
Beni öldürmelüdür vây beni vây beni
Vasfî Mr 11/7

Rumeli şairleri bazı şiirlerinde rint tavırlarının bir özelliği olarak ar ile namustan, şan ve şöhretten geçmeyi; melâmet hâlini yaşamayı tavsiye ederler. Hayretî şu beytinde ârı terk edip namus ve şan, şöhretten, isimden vazgeçmeyenin

aşk ehli arasında isim sahibi olamayacağını söyler. Beyitte nâmı bırakarak be-nâm olmak tezatlıdır:

Şu kim nâm ile nâmûsı koyuban terk-i âr itmez
Anılmaz ehl-i aşk içre inende ol be-nâm olmaz
Hayretî G 150/3

Usûlî şu beytinde kendine hitap edip şan şöhreti, nâmusu bırakarak kötü isimli, kınanmış bir rint ol; eğer bilirsen aşk ehli arasında bundan daha iyi ad olmaz, der. Burada nâmı bırakmak ile bundan iyi ad olmaz ifadeleri tezatlıdır; çünkü nâm (ad) bırakılarak yine iyi bir ad kazanılıyor:

Koyup bu nâm u nâmûsu Usûlî rind-i bed-nâm ol
Bilirsin ehl-i aşk içinde bundan yahşı ad olmaz
Usûlî G 44/7

Aşk şehrinde melâmet, kınanma ehlinin sultanlığı arsız ve namussuz olmayınca bilinmez, diyen şair melâmet tavsiye eder. Tabi buradaki ar ve namusu bırakmak bugünkü anlamda arsızlık, namussuzluk değil; başkalarının kınamasından çekinmeyip doğru olanı yapmak anlamındadır:

Aşk şehrinde melâmet ehlinün sultânlığın
Sen de bî-nâmus u bî-âr olmayınca bilmedün
Usûlî G 73/5

Hayretî zahide seslenerek eğer aşkın ne olduğunu anlayıp bilmek istiyorsan tacını terk et, hırkanı yak, asanı ateşe atıp yak diye tavsiyede bulunur. Terkin beyitte kastedilmeyen tacın dilimleri anlamıyla taç arasında ihâm-ı tenasüp ve hark ile hırka kelimelerinde de cinas vardır:

Tâcı terk it hırkayı hark it asâyı oda ur
Zâhidâ bilmek dilersen n'idüğin etvâr-ı aşk
Hayretî K 7/13

Hayretî şu beyitlerinde de tâç ile terk arasındaki benzer kullanımı devam ettirerek rint olanın dünyada taç, hırka ve kabâya itibar etmeyeceğini söyler:

Şâh içün çâk eylediler ten libâsın terk terk
Terk ü tecrîd oldılar tâc u kabâdan geçdiler
Hayretî G 114/2

Terk idüp Hayretiyâ tâc u kabâdan geçdük
Anca bu dünyede bir köhne kilîmün kulıyuz
Hayretî G 138/5

Hayâlî Bey, melâmet ehlinin namus ve ara itibar etmeyeceğini söyler:

Ol kim selâmet ister varsın selâmet olsun
Ehl-i melâmet içre nâmûs u âra yer yok
Hayâlî G 228/5/2

Hayretî şu beytinde eğer dünya gamından elini yumak, kurtulmak istiyorsan çalış; gözünün yaşı gibi yüz üzere sürünerek *"Vardar"*a git, derken rindâne söyleyişle birlikte Vardar nehrine işaret eder. Burada Vardar onun memleketiyle ilgili olması bakımından ayrıca önemlidir:

Gam-ı dünyâdan el yumak dilersen Hayretî cehd it
Gözün yaşı gibi yüz üzre var *Vardar*'a azm eyle
Hayretî G 415/5

Hayretî, ar ehline söyleyin, ellerini yüz suyundan yıkamadan temizlenemezler; bu meclise geleceklerse ardan kurtulsunlar der.

Yüz suyından el yumayınca olımaz pâkbâz
Hayretî bu bezme ehl-i âra söylen gelmesün
Hayretî G 368/5

Ar ve namustan geçemeyen kimse aşk semtine uğramasın; meyhaneye gidip aşk şarabını içmesin, diyen Hayâlî, meyhaneye gidenlerin kınanmasına da işaret ederek âşığın hiçbir şeyden çekinmemesini, aksi taktirde ar ve namusla aşkın bir arada bulunamayacağını söyler:

Varmasun mey-hâneye nûş etmesün câm-ı şarâb
Kûy-ı aşka gelmesün nâmûs ile âr isteyen
Hayâlî G 308/21/2

Âr ile ârî arasında cinas yapan Hayâlî, aşk yolunun yolcusunun ardan uzak olduğunu belirtip kendisinin henüz namus şişesini kırmadığı için üzülür:

Hayâlî ârdan ârî durur her reh-revân-ı aşk
Dahi sen şîşe-i nâmûsı taşa çalabilmezsün
Hayâlî G 332/68/5

Aynı şair başka bir beytinde ise melâmet şahı olduğunu ifade ederek ateşli âhımdan ar ve namus ordusuna kılıç çektim, diyerek ar ve namusu savaşılması gereken bir düşmana benzetir:

Şâh-ı melâmetem kim her âh-ı âteşînden
Çekdüm kılıc sipâh-ı nâmûs u âra karşı
Hayâlî G 339/4/2

Mezâkî, riyâkârların kınaması canıma kâr etti; namus ve ar şişesini taşa çalsam yeridir diyerek ar ve namustan geçer:

Câna kâr itdi velî ta'ne-i erbâb-ı riyâ
Taşa çalsam yiridür şîşe-i neng ü ârı
Mezâkî K 18/96

Ziyâî, sevgilinin semtine gidince ar ve namusu bırakıp âh ettiğini söylerken ey Müslümanlar beni bu hâlden dolayı kınamayın, der. Bir önceki beyitte ar ve namus melâmet ile tenasüp oluştururken burada tezat meydana getirir:

Ey müselmânlar melâmet eylemen âh eylesem
Kûy-ı yâra varıcak nâmûs u âr elden gider
Ziyâî G 131/3

Hayâlî Bey şan, şöhret, ar ve namusun bazen bir put hâline gelebileceğini söyleyip irfan sahiplerinin bunları kırdığını belirtir:

Neng ü ârı büt idinmekden ise bin kerre
Ehl-i irfân arasında usanup sınmak yeğ
Hayâlî Mk 448/17/1

İshâk Çelebi, ecel dikeni gamlı âşığın eteğini yakalamadan; lâle gibi dağ eteğini tutalım. Gayret ve ar eteğini elimizden bırakarak içip kendini kaybetmiş bir sarhoş olup yakalarımızı yırtalım, der:

Tutmadın hâr-ı ecel âşık-ı gam-hâr eteğin
Tutalum lâle-sıfat aşk ile kühsâr eteğin
Elimüzden koyalum gayret ile âr eteğin
Mest-i lâ-ya'kıl olalum yakalar çâk idelüm
İshâk Mr 3/5

Bir önceki dörtlükte kıskançlık vb. olumsuz bir anlamda kullanıp terk etmeyi istediği gayret kelimesini şu beytinde çalışıp çabalama anlamında kullanan İshâk Çelebi, dünyada huzur bulmak istiyorsan gayreti elden bırakmadan ar ve namusu terk et, der:

İster isen k'idesin İshâk âlemde huzûr
Gayreti elden komayup terk-i âr itmek gerek
İshâk G 140/7

Hayretî zahide seslenerek sen bizi kendin gibi ar ve namusun veya senin gibi sade bir kuru vakarın kulu sanma, derken rindâne bir tavırla başkalarının kınamasına aldırış etmediğini söyleyerek melâmet yolunu tercih eder:

Sanma zâhid bizi nâmus ile ârun kulıyuz
Yâ senün gibi hemân kurı vakârun kulıyuz
Hayretî G 139/1

Hayretî, şişeye benzettiği ar ve namusu, âşıkların taşa çalıp kırmalarını ister:

Uralum taşlara gel şîşe-i nâmûsumuzı
Ehl-i âr olmadan âşıklaruz âr eyleyelüm
Hayretî G 325/2

Şîşe-i ârı taşlara çalalum
Âb-ı rûy-ı fenâdan el yuyalum
Hayretî G 330/4

Eğer melâmet, kınanma tacını bırakıp ar hırkasını giysem, aşk şahının önünde utançtan yüzüm yere düşer denilen beyitte haclet, melâmet ve ar anlamca ilgili olup ayrıca taç ve hırka arasında da tenasüp vardır:

Şâh-ı aşk öninde hacletden yüzüm düşer yire
Ger koyup tâc-ı melâmet hırka-i ârı geyem
Ziyâî G 284/4

Rint kişi dünyaya değer vermez. Akıllı kişi altına, paraya minnet edip bunu boynuna almaz; altın da olsa sonuçta ar bir zincirdir:

Alur mı boynuna zer minnetini âkıl olan
Değül mi âr ola zencîr fi'l-mesel ger zer
Âşık K 14/102

Şairler bazen rint tavırlarını ifade etmek için dünyadan el çektiklerini, her mâcerâdan el yuduklarını söylerler. Bu söyleyişlerde *"mâcerâ"*nın bilinen manası yanında, el yumak ifadesinde eli yıkamak için gereken sudan dolayı akmak anlamına da işaret edilir. Meselâ Hayretî'nin şu beyitlerinde böyle bir kullanım göze çarpar:

Tâlib-i râh-ı hakîkat oldılar abdâllar
Hayretî el yudılar her mâcerâdan geçdiler
Hayretî G 114/5

El yuyup geçmek gereksin sâlik isen ey gönül
Bir akar sudur bilürsin mâcerâ-yı rûzgâr
Hayretî G 118/3

Mâcerâdan geçeli birliğe basduk kademi
El yuduk Hayretiyâ biz men ü mâdan berîyüz
Hayretî G 147/5

Önceki beyitlerdeki söyleyişi devam ettiren Hayretî'nin şu beytindeki *"ırmak"* sözcüğü, ihâm-ı tenasüp yoluyla *"ırmak, nehir"* anlamını da çağrıştırır:

Mâcerâ-yı mâsivâdan el yuyup
Kalbi ırmakdur bilürsen aşk-ı pâk
Hayretî G 197/4

Hayretî rintlikle ilgili benzer ifadeleri "mâcerâ" yerine "mâ" (Arapça su; Farsça biz) kelimesini kullanarak da tekrarlar. Ey gönül şundan, bundan uzlet edip bir köşeye çekilelim; beni (men) terk edip bizden (mâ) el yuyalım dediği beyitte, mâ kelimesinin uzak anlamı olan su, el yumak deyimiyle ihâm-ı tenâsüp oluşturur:

Ey gönül în ü ândan uzlet idüp
Meni terk ile mâdan el yuyalum
Hayretî G 330/3

Rumeli şairleri, istiğnâ hâli gibi rindâne söyleyişe de önem verirler. Kendilerini birer rint olarak tanıtırlar. Çevrelerine de rintliği tavsiye ederler. Onları anlamayan zahitle çatışırlar. Örneklerden anlaşılacağı üzere, dünyaya değer vermeme, melâmet hâlini yaşama gibi hususlar bakımından rintlikle istiğnâ arasında sıkı bir ilişki görülür. Ayrıca, onların şiirlerinde rindâne tavırlarla birlikte, bazen küfürlü ifadeler de içeren lâubâlî söyleyiş özellikleri de fazlaca yer alır.

LÂUBÂLÎ SÖYLEYİŞ

Rumeli şairlerinin şiirlerinde lâubâlî söyleyiş özellikleri dikkat çeker. Bu lâubâlî söyleyişte senli-benli teklifsiz konuşma, samimilik, içtenlik yanında bazen müstehcenliğe varan ifadelere de rastlanır.

Hayretî, dünyadan aradığını bulamadığı için şikâyetçi olduğu şu gazelinde, şiirin redifini bir küfürden seçer. Sade bir dil kullanılan söz konusu küfürlü, müstehcen ifadelere yer verilen lâubâlî gazelin metni şudur:

Görmedüm mihrin baka gördüm fenâ dârın *s..em*
Bu fenânun bî-mürüvvet mîr ü serdârın *s..em*

Atlas-ı çarhun kabâyam aldanursam rengine
Bana şâlum yeğ durur anun iç astarın *s..em*

Şimdiki beğler mürüvvetden dem urup her nefes
Ehl-i dil âriflere itdüği ikrârın *s..em*

Ehl-i irfâna kuru tahsîndür ihsânları
Bu zamâne beğlerinün cümle etvârın *s..em*

Çârsû-yı dehr içinde dâyimâ sûret sûret
Ehl-i ma'nâ ile itdükleri bâzârın *s..em*

Kala ben bîmârunuz bu gûşe-i iflâsda
Vâz geldüm bunlarun itdüği tîmârın *s..em*

Bî-vefâdur kahbe dünyâ gibi bunlar bunlara
Kulluk eyleyen gidilerün perestârın *s..em*

Zerre denlü yok durur mihr ü vefâ didükleri
Bu avâmun hâsılı ey Hayretî varın *s..em*
Hayretî G 336

Usûlî *"yuf"* redifli şu gazelinde rindâne ve lâubâlî bir ifade kullanır. Her şeye yuh çekerek şöyle der:

Cihan pazarının dükkânına yuf; feleğin çemberine ve gök kubbesine yuf. Dönen gök yüzü, sonunda fena selinden harap olacaktır; onun sarayına ve çatısına yuf. Bütün defterleri dürülüp tomar edilir; zamanın sultanlarının defterine ve divanına yuf. Ecel baskınına engel olamayan gürültü ve kavgaya, sultana ve onun askerlerine yuf. Misafirine her lokmada zehir veren feleğin çini kâsesine de sofrasına da yuf. Bu cihan beyleri kemâl ehline sadece âferin derler; onların bu kuru iltifatına yuf. Usûlî dert ve mihnetle helâk olmuştur; bundan sonra tabibin dermanına da yuf.

Be bu bâzâr-ı cihânun kuru dükkânına *yûf*
Çenber-i çarhına vü günbed-i gerdânına *yûf*

Olısar seyl-i fenâdan çü harâb âhir-i kâr
Günbed-i çarhına vü kasr ile eyvânına *yûf*

Dürülür çün kamu defterleri tûmâr gibi
Dehr sultânlarınun defter ü dîvânına *yûf*

Olımaz çünki şebîhûn-ı ecelden mâni'
Hây ile hûyuna vü leşker ü sultânına *yûf*

Çünkü mihmânına her lokmada bin zehr virür
Feleğün kâse-i çînîsine vü hânına *yûf*

Bu cihân beğlerinün ehl-i kemâle dâyim
Kuru tahsînine vü itdüği ihsânına *yûf*

Derd ü mihnetle helâk oldu Usûlî çün kim
Şimdiden sonra tabîbün dahı dermânına *yûf*
Usûlî G 57

Hayâlî Bey, gönül verdiği bir Hıristiyan güzelinin kendisinden kaçıp papaza doğru gitmesine çok kızar. Bunun üzerine aşağıdaki beyitte, *"ben o papazın eğri haçını..."* diye küfreder:

Benden Hayâlî ol büt-i tersâ güzel kaçup
Papasa doğru vardı *anun eğri haçını*
Hayâlî G 402/23/5

Hayâlî kendi şiir gücünü överken muhatabını *"ey şapkalı kâfir"* diye eleştirir. Şapkalı kâfir sözü muhtemelen bir küfür ifadesi olmalıdır. Çünkü o, bir sonraki beytinde aynı ifadeyi küfür olduğu anlaşılacak şekilde tekrarlar:

Benem erbâb-ı nazmun devleti *ey şabkalı kâfir*
Har-ı nâ-dân değülsen devletün niçün depersin sen
Hayâlî G 317/38/5

Geydün revâcı başuna buldun revâcunı
İncinme şabkalı s..rüm eğri haçını
Hayâlî B 18

Mesîhî, bir güzele seslenerek mahbûb sever diye benden kaçma, ben mahbûblara bir şey yapmam, sadece öpüp kucaklarım, der:

Mahbûb-ı dostdur diyü kaçma Mesîhî'den
K'ol hûba nesne eylemez illâ öper koçar
Mesîhî G 74/5

İdealize edilen sevgilinin beli çok ince, ağzı çok küçük olup görünmez. Mesîhî şu beyitlerinde sevgiliyi öpüp kucakladığını, bu sebeple onun dudaklarıyla belinin utanıp kimseye görünmediğini hüsn-i talil yoluyla ifade eder. Normalde âşığın sevgiliyi görmesi bile pek mümkün değilken burada öpüp kucakladığı görülüyor:

Benzer öpdün koçdun ol yârı Mesîhî nitekim
Utanur sana görinmeğe dehânıyla miyân
Mesîhî G 179/6

Şu beyitte de sevgilinin dudaklarını emdiğini söyleyip içkinin kişinin gönlünde korku bırakmayacağını belirtirken, dudakları içkiye benzetir. Bir önceki beyit gibi burada da sevgiliye rahatça kavuşan bir âşık tipi vardır:

Lebün emdükçe kalmaz dilde hafvum
Komaz mey kişinün gönlinde korhu
Mesîhî G 200/3

Normalde âşığın bir tane sevgilisi olur ve başkasını gözü görmez. Şu beyitte biraz çapkın bir âşık tipi görülür. İshâk Çelebi güzel sevmemek için tövbe eder, ama Mustafa'yı görünce duramayıp ona can verir.

Tevbe itdüm dir imiş İshâk dilber sevmeğe
Hây inanman Tanrı hakkı Mustafâ'ya cân virür
İshâk G 33/6

İshâk Çelebi, eğer sohbet bayrama kalırsa, bu eski bir âdettir, bayramda nasıl olsa güzeli öperiz; önemli olan onu orucun ilk gününde, yani oruçluyken öpebilmektir, der:

Nigârı rûzenün evvel güninde öpmedür sohbet
Eğer bayrama kalursa ne minnet eski âdetdür
İshâk G 78/5

Âşığın sevgiliyi görmesi, hele onun yatak odasına kadar girebilmesi, divan şiirinde pek görülebilecek bir durum değildir. İshâk Çelebi şu lâubâlî beytinde, sevgiliyi gecelik elbisesiyle kucaklamak nasip olmadı; onu uyurken nazik bir biçimde öpmek zarifliktir, der:

Nasîb olmadı çün kuçmak nigârı câme-hâbında
Nezâketle uyurken bûseye çekmek zarâfetdür
İshâk G 78/8

Sevgiliye seslenen âşık, gel, lütfedip bir öpücük ver, gerekirse bunun karşılığında bütün Osmanlı ülkesini vereyim, diyerek sevgili uğruna her şeyi feda eder:

Gel e bir bûsene lutf eyle ya bin cân virelüm
Dahi ser-ber virelüm memleket-i Osmân'ı
İshâk G 282/2

Âşık sevgiliyi görmek için bile pek çok zahmet çekerken şu örnekte, gökten gelen bir ses aracılığıyla, bütün güzellerin İshâk Çelebi'ye öpücük vermelerini emrettiğini söyler:

Âsumândan bir nidâ gelmiş dimiş dilberlerün
Cümlesi İshâk'a virsün bûsesi in'âmını
İshâk G 283/11

Lâubâlî bir söyleyişe yer veren şair, şu örnekte çapkın bir âşık rolündedir. Güzelleri görünce dayanamayıp onların uğruna can verir; çünkü güzelleri sevme konusunda hiç sabrı yoktur:

Ne var teslîm-i cân itsem göricek sûret-i hûbı
Bilürsiz ihtiyârum yok benüm sevmekde mahbûbı
İshâk G 290/1

Bir önceki beyte benzer lâubâli bir ifadeye yer veren şair, zahide seslenerek kişi aşka düşüp güzellere âşık olmakla günahkâr olmaz, güzellere düştüğüm, onlara âşık olduğum için beni kınama, der:

Zâhidâ mahbûba düşdi diyü ayb itme bize
Aşka düşdiyse ne var âşık günehkâr olmadı
İshâk G 296/2

Ey İshâk, o güzeli öperken elbisesi nazikliği bırakıp da aradan çıksaydı ne güzel olurdu, diyen şair, şu beytinde lâubâli bir söyleyişe yer verir:

Kucmağa neydi o dildârı öperken İshâk
Kosa nâzüklüği çıksa aradan pîreheni
İshâk G 320/7

Âşık, eğer parası olsa, naziklikle o gümüş bedenli güzeli, elbise gibi kucaklayacaktır; ama parası yoktur:

Kâdir olsam zere bir bend ile nâzüklük idüp
Kuçsam olurdı o sîmîn-bedeni câme gibi
İshâk G 341/4

Âşık sevgiliyi sinesine çekip öperken acaba ham tamahlı zahit beni görseydi ne derdi, diye sorar:

Zâhid-i hâm-tama' görse ne dirdi ki aceb
Sîneye çekdüğümi sen sanem-i sîm-teni
İshâk G 331/3

Herkes, İshâk'ın o gümüş bedenliyi kucaklayıp bağrına bastığını konuşur:

Görün görün yine İshâk içün ne dir iller
Kucup o sîm-teni ya'nî bağrına sarası
İshâk G 337/5

Lâubâli bir söyleyişe yer verilen yukarıdaki beyitlerde, sevgilinin âşıktan kaçmadığı; âşığın da onu rahatlıkla öpüp kucakladığı ifade edilir. Bu örneklerdeki sevgili ve âşık tipleri divan şiirinde idealize edilen klasik tiplerin dışında kalır.

Hayâlî şu beytinde lâubâli bir ifadeye yer vererek ey felek, ben hasta gönüllü, eğer sevgiliye çıplak olarak sarılmışsam sabahın kapısını açma, sabah olmasın, der. Normalde âşığın sevgiliyi görmesi bile mümkün değilken, bir temenni de olsa, burada farklı bir durum söz konusudur:

Ey felek dervâzesin açma dem-i subhun sakın
Bir gece ger sarılam ben hasta-dil uryân ana
Hayâlî G 99/6/2

Ziyâî, âlemi aydınlatan aya benzettiği sevgilisinin, rüyasında uryan olarak koynuna girdiğini söyler; hem de bu durum her gece tekrarlanır:

Ne âlemdür bu kim seyrümde ol mâh-ı cihân-ârâ
Girer uryân olup koynuma her şeb tâ-seher tenhâ
Ziyâî G 17/2

İshâk Çelebi, sevgilinin yan bakış kılıcının kınından çıkıp çıplak biçimde sinesine girmesini isterken, aynı zamanda güzelin sinesine çıplak girmesine de ima ederek lâubâli bir söyleyişe yer verir:

Bir vefâ ehli yalın yüzlü güzel gibi gelüp
Gamzesi tîği girüp sînede uryân olası
İshâk G 285/5

Hayâlî Bey istiğnâ meclisinde sahbâ (sürahi) meşrebinin sultan ve dilenciyi bir tuttuğunu söyleyerek meyhanede herkesin eşit olduğunu belirtir. *"Şürb"* kökünden gelen *"meşreb"* kelimesini, hem yol, usûl, tarz hem de içki içmek manalarıyla birlikte kullanır:

Bezm-i istiğnâda sultân u gedâyı bir tutar
Kâfir olsun sevmeyen âlemde sahbâ-meşrebin
Hayâlî G 305/14/4

Hayretî bir murabbaının mütekerrir mısraında kendisini dünyadan el çekmiş bir lâubâli diye tanıtır. Şair burada dünyaya karşı istiğnâ gösterip rint bir tavır sergiler. Sade bir söyleyişle yazılan söz konusu murabbaın metni şöyledir:

Terk ü tecrîd ehliyüz biz hânumândan fâriğuz
İki âlemden berîyüz în ü ândan fâriğuz
Varumuz mahbûb ile meydür kalandan fâriğuz
Biz de bir kaç lâübâlîyüz cihândan fâriğuz

Gâh olur kim oluruz mest-i harâb u sîne-çâk
Gâh esrâr-ı leb-i dilberle hayrânuz helâk
Bir niçe âzâdeyüz olduk esîr-i aşk-ı pâk
Biz de bir kaç lâübâlîyüz cihândan fâriğuz

Aklumuz tağıtmışuzdur zülf-i anbersâlara
Virmişüzdür dîn ü îmânı büt-i ra'nâlara
Bir tolu câm-ı şarâbı virmezüz dünyâlara
Biz de bir kaç lâübâlîyüz cihândan fâriğuz

Tîğ-i aşk-ı yâr ile başdan ayağa yarayuz
Çâreden geçmiş tabîbâ bir niçe bî-çâreyüz
Bâdeye düşmiş hevâyî bir bölük âvâreyüz
Biz de bir kaç lâübâlîyüz cihândan fâriğuz

Zikrümüzdür dâyimâ eş'âr u nazm-ı âbdâr
Fikrümüz bir gözleri âhûyı kılmakdur şikâr
Komazuz şâhum müdâm elden şarâb-ı hoş-güvâr
Biz de bir kaç lâübâlîyüz cihândan fâriğuz

Zâhidâ âkiller ile hoş degüldür başumuz
Âşıkuz dîvâne-meşrebler durur yoldaşumuz
Aklı savduk bizüm aşk içinde yokdur nâşimüz
Biz de bir kaç lâübâlîyüz cihândan fâriğuz

Ehlini çün kim melâmet ister aşkun hâleti
Yüz suyından el yuyup nâmûsdan geç Hayretî
Âr u gayret bizde terk itmekdür âr u gayreti
Biz de bir kaç lâübâlîyüz cihândan fâriğuz
Hayretî Mr 15

Ar ve namus kabâsını (elbisesini) deli gönül bundan sonra ne yapsın; (sevgilinin) yakasını çekip yüz parça ettikten sonra eteğine el sunmuş, diyen Mezâkî'nin beytinde lâubâli bir söyleyiş görülür:

Kabâ-yı neng ü nâmusa dil-i şeydâ dahi n'eyler
Girîbânın çeküp sad-çâk idüp dâmâna el sunmış
Mezâkî G 219/6

XIX. yy. şairlerinden Meşhûrî'nin lügaz başlıklı şu şiiri de lâubâli veya müstehcen kabul edilebilir:

Lügaz
Nedür ol şahs boyı alçakdur
Bir karış ya dahi artıcakdur

Gözi birdür dahi hem bir başlı
Gözi sûfî gibi ammâ yaşlı

Ten-bürehne gezer ammâ ekser
Kıldan ince siyâh câme giyer

Pisterin eylemeyince dü-şak
Gazabından uyumaz ol alçak

Âdetidür onun olmak dâim
İki bâlin arasında kâim

Müteyakkız olıcak ol kâfir
Zabtına kimseler olmaz kâdir

Dalar elbette bulursa bir çâh
Tenk ü vâsi' dimez hiç ol güm-râh

Merhametsiz katı bir hûn-rîzdür
Gûyiyâ dilmede kâfir bîzdür

Çıplak olduğuçün ol bed-hû
Isıcak yerleri eyler ârzû

Pâk-dâmân ise de ol bed-kâr
Önüne geldüğin eyler mûrdâr

Fırsatı sanma ganîmet bulıcak
Açmadık bir kapı koydı muğlak

Gerçi kim hacle-şikendür ammâ
Halk içinde geçinür ehl-i hayâ

Bî-edebken yine Meşhûrî aceb
İsm ü şöhretle odur cây-ı edeb

Bu lügaz hallin iden ehl-i zamîr
Eylesün dâmenin âzâde-i kîr

Meşhûrî, Lügaz

Rumeli şairleri bazen muhataba seslenerek istiğnâ hâlini tavsiye etmiş, çoğunlukla da kendilerini fakr şalına bürünmüş sultan, gedâ görünüşlü şah vb. ifadelerle istiğnâ sahibi bir rint olarak tanıtmışlardır. Yukarıda ele alınan hususlar daha çok XVI. yy. derviş-meşrep şairlerinden Hayretî ve Usûlî ile rint-meşrep şairlerden Hayâlî Bey ve İshâk Çelebi'nin şiirlerinde görülür. Bu özelliklere sonraki yüzyıllarda ve diğer şairlerde daha az rastlanmaktadır.

RUMELİ ŞAİRLERİNDE ÇİZGİ DIŞI SEVGİLİ VE ÂŞIK TİPLERİ

RUMELİ ŞAİRLERİNDE ÇİZGİ DIŞI SEVGİLİ

Rumeli şairlerinin şiirlerinde anlattıkları sevgili tipi genel özellikleri bakımından diğer şairlerin tanıttığı klâsik sevgiliyle benzerlik gösterir. Sevgili zalimdir, kan dökücüdür, cefası çok, vefası yok; âşığına hiç yüz vermeyip rakiplerle ilgilenen bir tiptir. Ancak bununla birlikte, Rumeli şairlerinin şiirlerinde, klâsik sevgili tipine uymayan, gerçek hayattaki tiplere yakın sevgili örneklerine de rastlanır[196]. Sevgililer veya güzeller hep zalim değildir; bazen âşıklara merhamet ederler, onlarla mektuplaşırlar, sık sık bir araya gelip görüşürler. Normalde âşıkla konuşmak şöyle dursun, yüzünü bile pek göstermeyen sevgili yerine; buradaki sevgililer hasta düşen âşığı ziyaret eder; âşıkla birlikte meyhaneye gidip içki içer.

Rumeli şairlerinin şiirlerindeki sevgililer, diğer şairlere göre daha serbest tavırlı davranır, âşıktan kaçmaz, âşığı fazla üzmez; hatta daha çok âşığın bir özelliği olarak görülen sevgiliye karşı ağlayıp inleme durumuna sevgili tipinde de rastlanır. Sevgili, âşık için göz yaşı döküp üzülür. Dolayısıyla Rumeli şairlerinin hep idealize edilmiş örneklerle birlikte, yaşanan ve günlük hayatta karşılaşılması mümkün olan sevgili tiplerini de ele aldıkları, sevgi ve aşk konusunda daha gerçekçi davrandıkları söylenebilir. Bunda her hâlde içinde yaşadıkları coğrafyanın da bir etkisi olmalıdır. Rumeli'deki diğer milletler Osmanlı'ya göre bu konularda daha serbest hareket eder; Osmanlı'da kadın daha çok ev, aile içinde yaşarken diğer milletlerin bayanları dışarıda da fazlaca görülür. Dolayısıyla Rumeli şairlerinin şiirlerinde ele alıp özelliklerini verdikleri güzellerin pek çoğu bu gayr-i Müslim, Hıristiyan tebaadan kimselerdir.

Sevgilinin kiliseye gittiği, kiliseden çıkmadığı söylenir. "Frengîler giyer Rum cânânı" denilerek onun Osmanlı'dan farklı bir kıyafetinin olduğu belirtilir. Güzellere, sanem, put gibi Hıristiyanlıkla ilgili terimlerden oluşan vasıflar verilir. Sevgilinin taş kalpli put gibi cansız olması vb. yönlerden özellikle büt, büt-i tersâ, sanem gibi sıfatlarla anılması, hemen her şairde görülebilecek bir kullanım ise de bu duruma Rumeli şairlerinde fazlaca rastlanır. Güzellerin bu sıfatlarla şiire konu edilmesi diğer şairler için bazen sadece bir teşbih, istiare unsuru olabilir. Ancak Rumeli şairlerinin anlattıkları güzeller için kullanılan bu kelime kadrosu, sadece hayalî bir sıfatlandırma olmayıp şairin yakından bizzat görüp bildiği, Hıristiyan, gayr-i Müslim sevgililer için kullanılmış benzetmelerin ötesinde, bir gerçeğin ifadesidir. Çünkü onları sokakta her zaman görmesi, Osmanlı kadınlarına göre çok daha kolaydır. Bunda içinde yaşanılan toplumun Anadolu'ya göre daha serbest tavırlı hareket etmelerinin etkisi bulunmaktadır. Üstelik buradaki diğer milletlerin toplumsal hayatları Osmanlı'nınkinden farklı yapıdadır. Dolayısıyla iki toplum

---

196 Kurnaz 1997a: 457-470; Bilkan 1984: 43-45; Çeltik 1999: 520-534.

arasında karşılıklı etkileşimlerin yaşandığı, şiire konu edilen güzellerin Hıristiyan veya gayr-i Müslim olduğu için de farklı özellikler sergiledikleri söylenebilir. Sebep ne olursa olsun, burada anlatılan sevgili veya güzel tipleri, divan şiirinde idealize edilerek anlatılan klâsik sevgili tipiyle örtüşmez. Tabi ki bu, Rumeli şairlerinin şiirlerinde ideal örneklerin bulunmadığı, bütün sevgililerin burada belirtilen özelliklere uygun olduğu anlamına gelmez. Fakat burada belirtilen benzer ifadeler, Rumeli şairlerinin şiirlerinde başkalarına göre çok daha fazla yer alır. Bu onları konu bakımından diğer divan şairlerinden ayırıcı bir özellik oluşturur.

Âşığını Seven Güzel

Usûlî, aşağıdaki gazelinde sevgilinin ne kadar nâzik yaratılışlı olduğundan bahsederken, benim hasta hâlimden sevgiliyi haberdar etmeyin, böyle şeylere üzülür der. Şiirden anlaşıldığına göre, sevgili her şeye karşı hemen üzülen, nazlı, nazik birisi olmanın yanında âşığının hastalığına da üzülmektedir. Dolayısıyla sevgili, âşığına karşı çok merhametsiz değildir:

Uğramaz üstüme bu ben hâk-i derden incinür
Yüzüme basmaz kadem nûr-ı basardan incinür

Ey gönül âh eyleme yüzine karşı ol mehün
Tâze gül yaprağıdur bâd-ı seherden incinür

Kıssasını bu dil-i pür-hastenün yâre dimen
Gönlü nâzikdür bunun gibi haberden incinür

Yollar üzre ferş-i râh olursa yüzler yeridür
Kim mübârek ayağı hâk ü mederden incinür

Yoluna cân vermedür zevki Usûlî'nün hemân
Pâdişâhum sen anı sanma zarardan incinür

Usûlî G 36

Usûlî'nin XVI. yy.da yazdığı bu gazelinde tanıttığı güzel, XVIII. yy.da Nedim'in şu beytinde dile getirdiği nazik yaratılışlı güzeli ve aynı söyleyişi hatırlatır:

Güllü dîbâ giydün ammâ korkarum âzâr ider
Nâzenînüm sâye-i hâr-ı gül-i dîbâ seni[197]

Usûlî'nin aşağıdaki gazelinde söz konusu ettiği sevgili, divan şiirindeki sevgili anlayışının ötesindedir. Şiirde anlatılan güzel, âşığa selâm gönderir; böylece âşığın hapishane hâlindeki dünyası ferah bir yere dönüşür. Hasta âşığa ulaşan bu selâm, âşığı mutlu eder. Ancak âşık bunun sevinciyle kendisini tekrar

---

197 Macit 1997: 355/154-3. Ayrıca bkz: Mazıoğlu 1992: 57.

kaybederek cevap veremeyecek duruma düşer. Sevgilinin ağzından çıkan sözler, Kevser şarabı gibi olup bir yudumuyla âşığı daimî sarhoş eder. Âşığı kapımın köpeği diye tanıtır; ama âşık bunu kendisi için ulu bir unvan kabul eder:

Selâmet ol benüm rûhum ki ben hâke selâm itdün
Yine bu sicn-i dünyâyı bana dârü's-selâm itdün

Erişdi hasta cânuma selâmundan selâmetler
Hemîşe şâd ol şâhum garîbi şâd-kâm itdün

Cevâba kâdir olmadum ki aklum gitdi hâletden
Bu denli anladum ancak ki bir hoşça kelâm itdün

Dehânundan çıkan sözler meğer kevser şarâbıdur
Ki bir cür'ayla cânumı yine mest-i müdâm itdün

Apardun gönlini halkun kopardun fitneler yer yer
Kıyâmet kâmetünle çün benüm rûhum kıyâm itdün

Kapundan hor u zâr idüm itüm diyü ululardun
Be ben bed-nâmı halk içre bu nâm ile benâm itdün

Ne sihr itdün ne hoş tatlı dilün var pâdişâhum kim
Yine bir sözle kendüne Usûlî'yi gulâm itdün

Usûlî G 66

Âşık gamdan helâk olmak üzere iken dolunaya benzeyen sevgili onu ziyarete gelip gamdan kurtarır. Usûlî, ayrılık zamanında çok fazla mugaylan dikeni yemişse de sonunda sevgilinin Kâbe'ye benzeyen cemâlini görmeyi başarmıştır. Şiirde mugaylan genellikle hac yolunda görülen bir diken olarak kabul edilir. Şair, sevgiliye ulaşma yolundaki sıkıntıları dikene, onun mahallesini, yüzünü Kâbe'ye benzeterek sevgiliyi görmekle hacı olmak arasında ilgi kurar. Beyitte hac mazmunu yer almaktadır:

Gözün aydın yine ey dil ki geldi mâh-ı tâbânun
Helâk olmış idün gamdan hele geldi yine cânun
...
Bihamdillâh safâ bulduk cemâli Ka'be'sin gördük
Usûlî gerçi firkatde yedik zahmın mugâylânun

Usûlî G 72/1,5

Usûlî'nin şu gazelinde tanıttığı sevgili tipi de divan şiirindeki idealize örneklere uymaz. Şair, dünyada pek çok güzel var ama biz aşk ile gönlümüzü eğlendirecek vefalı birini arıyoruz der. Aranan sevgili, âşık nereye giderse onunla birlikte oraya gitmeli, işim var diyerek mazeret bulmamalı; gündüz âşıkla gam

afyonunu (aşk) yemeli, gece sabaha kadar dert çekip uykusuz kalmalıdır. Söz konusu güzel de birilerini sevip aşk derdini anlasa. Usûlî aradığını bulmuş, yarı ona yar olmuştur; dünya rakiplerle veya başka güzellerle dolu olsa da artık onun umurunda değildir:

Bize bu aşk ile eğlenmeğe bir yâr olsa
Yâr bin bin bulunur yâr-ı vefâdâr olsa

Nereye ister isen gitse işüm var dimese
Hâsılı çak deli gönlüm gibi bî-kâr olsa

Gündüzün bile benümle yese afyôn-ı gamı
Geceler subha değin derd ile bîdâr olsa

Yel gibi yelse vü bir lahza karâr eylemese
O da bir serv-i hevâ-bahşa hevâdâr olsa

Çünki yâr oldun Usûlî kuluna sultânum
Gam değül cümle cihân dopdolu ağyâr olsa
Usûlî G 120

Hayretî şu şiirinde sevgilinin yanına gelip kendisine çare olduğunu anlatır. Eğer bu anlatılan kişi bir sevgili ise divan şiirinde ele alınan örneklerden çok farklı olarak âşığına merhamet eden, onunla görüşüp konuşan, ona çare olan sıra dışı bir güzel olmalıdır. Şiirde "tekke, yeşil câme" gibi terimler, söz konusu kişinin bir sevgili yerine bir mürşit olabileceğini de akla getirir. Hayretî şiirinde şunları söyler:

Şair, Tanrı'ya şükür, âvare gönlünün eğlencesi olan sevgiliyi görmüştür. Hasta, mest gözlü sevgiliyi gören âşık, hasta gönlüne şifa bulmuştur. Onun gam gecesi uykuda olan umut dolu gözü, bugün talihinin açılmasıyla sevgilinin geldiğini görür; sevgilinin gelmesiyle onun başına devlet kuşu konar. Âşık, yıkıntılar içinde hazine ararken mimara benzeyen sevgiliyi görerek gönlünün viraneye dönen tekkesini tamir eder. Hayretî, şeker gibi tatlı konuşan bir papağana benzeyen sevgiliyi yeşil bir elbise içinde görür. Son beyitte sevgilinin tatlı dilliliğini vurgulamak için uzun bir terkip kullanılan şiirin metni şöyledir:

El-minnetü lillâh ki yine yârumı gördüm
Âvâre dil eğlencesi dildârumı gördüm

Bu hasta gönül derdine tîmâra irişdüm
Sağlıklar ile şol gözi bîmârumı gördüm

Uyhuda idi çeşm-i ümîdüm şeb-i gamda
Vasl ile bu gün devlet-i bîdârumı gördüm

Vîrâne gönül tekyesini kıldum imâret
Gencîne arardum yine mi'mârumı gördüm

Bir câme-i sebz ile yine Hayretiyâ ben
Şol tûtî-i gûyâ-yı şeker-bârumı gördüm
Hayretî G 327

Hayretî bir sevgilide hangi özelliklerin yer alması gerektiğini, aradığı sevgili tipinin nasıl birisi olduğunu şu şekilde anlatır. Tabii bu bir temenniden ibarettir:

Dilber kucaklanıp öpülmeye izin vermeli, yâr ile yâr olmalıdır. Söz anlamalı, maharetli olmalı, biraz da şuh ve fettan olmalıdır. Âşık ne kadar ağlarsa ağlasın o gül gibi açılıp gül bahçesine dönmelidir. Âşıklarının hâlinin ne olduğunu bilip onları sevmeli, onların gönüllerini almalıdır. Hayretî'ye fazla cefa göstermeyip vefalı olmalıdır:

Öpülse yâr ile yâr olsa dilber
Kuculsa râm-ı dildâr olsa dilber

Söz anlamakda fettân olsa mahbûb
Biraz şûh olsa ayyâr olsa dilber

Ne denlü ağlasa zâr olsa âşık
Açılsa gülse gülzâr olsa dilber

Nedür âşıklarun hâlini bilse
Güzel sevse dil-efgâr olsa dilber

Cefâyı az kılsa Hayretî'ye
Sözüm bu kim vefâdâr olsa dilber
Hayretî G 122

Görüldüğü gibi âşığın istediği sevgili tipi, divan şiirinde idealize edilenden farklı özelliklere sahiptir.

Hayretî gibi İshâk Çelebi de bir gazelinde divan şiirinde örneklerine çok az rastlanan âşığına karşı vefalı bir sevgili tipine yer verir. Onun aradığı sevgili de aşağı yukarı Hayretî'nin aradığı sevgiliyle aynıdır. Ona göre aranan güzel, vefalı, uyumlu olmalıdır. Bu gamlı gönül onun sayesinde belâ, dert ve hasretten uzaklaşmalıdır. Âşık bu güzelle seher vakti birlikte Vefâ hamamına gitmeyi ve orada başka kimsenin bulunmamasını ister. Kişinin elinde içki gibi sağlam bir hazinesi olsaydı, sevgiliye kavuşmaya müşteri olmak çok kolay olurdu. O her ne kadar âşığa sövse de âşığın dudaklarını öpmesine izin verir; âşık bu sövmelere aldırmamalıdır:

Kişinün bir vefâ ehli mülâyim dilberi olsa
Belâ vü derd ü hasretden bu gamgîn dil berî olsa
İshâk G 230/1[198]

Şu sevgili tipi, âşıklarına merhametli davranıp onları incitmez. Âşık da onun güzelliğinin bozulmadan devamı için dua eder:

Serkeşlik idüp âşıka cevr eylemez ol şâh
Çok çok yaşasun devlet-i hüsniyle İlâhî
Vasfî G 102/4

Taş gönüllü sevgilinin ölmüş âşığını anması, mermerle mezar yapma olarak yorumlanır. "Yine" sözü, sevgilinin âşığı daha önce de hatırlayıp andığını gösterir:

Yine *ölmiş âşıkın ol seng-dil yâd eyledi*
Hayra girdi kabrini mermerle bünyâd eyledi
İshâk G 287/1

Osmanlı toplumunda gece sokağa çıkma yasağı vardı[199]. Oysa şu örnekte söz konusu edilen güzel, mehtapta (gece yarısı) hem de tek başına, yalnız (tenha) çıkıp dolaşır, âşık ise onun gece dolaşmamasını, sonra hakkında dedi kodu yapılacağını söyler; gece yarısı sokağa çıkma yasağına işaret eder:

İrte bir gün meh gibi her-câyîsin dirler sana
Her yana tenhâ giceyle itme seyrân bir dahi
İshâk 330/325-6

İshâk Çelebi, sevgiliye seslenerek, başkalarının kınamasından çekinip de gönül ehlinden yüz çevirme, tenhada gelip yüzünü göster; buna karşılık olarak da canımı al, der. Normalde âşığın sevgiliyi görmesine pek imkân olmadığı hâlde, burada sevgilinin tenhada, yalnız başına gelip yüzünü göstermesini ister:

Ehl-i dilden yüz çevürme müddeîden incinüp
Cânumı şükrâne al göster yüzün tenhâda
İshâk 217/154-4

Sevgiliye içki ikram eden, onu içkiye çeken âşıklar, sevgiliye kavuşurlar[200]. Hayâlî Bey, sevgiliye kavuşmak için şaraba benzeyen kırmızı kanını sunar:

İç kanumı kim cân ola muksûdına vâsıl
Sayd itmeğe yârı mey-i hamrâya çekerler
Hayâlî G 126/9/3

---

198 Şiirin tam metni, "Rintlik" başlıklı bölümde verildiği için buraya alınmamıştır.
199 Onay 2000: 209.
200 Kurnaz 2004: 35-36.

Şu beyitteki sevgili, âşık ile görüşüp konuşan, onunla birlikte mecliste içki içen birisidir. Âşığın sevgiliyi avlayabilmesi için ona kırmızı şarap içirmesi gerekir. Sevgilinin içeceği şarap âşığın kırmızı kanından başkası değildir. Beyitte farklı bir benzetme yapılır; aslında sevgili avcı, âşık da av konumunda bulunurken burada roller değişmiştir:

İç kanumı kim cân ola maksûdına vâsıl
Sayd itmeğe yârı mey-i hamrâya çekerler
Hayâlî 108/55-3

Hayretî, içki meclisinde yâr ile yâr olur; onunla birlikte içki içen güzel, ey çaresiz âşık, sana aşk olsun, der:

Gice mey sohbetinde Hayretî yâr ile yâr oldum
Elinde bir dolu sâgar didi bî-çâre aşk olsun
Hayretî 373/385-5

Güzellerin dudakları etrafında hat veya ayva tüyü adıyla çıkan tüylerin dudağı kapatması hâli, sevgilinin âşıklarla gizlice eğlenmek için kapıyı kapatması şeklinde yorumlanır. Buradaki sevgili âşık yerine âşıklarla ilgilendiğine göre, bunlar âşıktan çok rakibe benzer. Yine de sevgilinin âşıkla ilgilenip onlarla gizlice eğlendiğinin belirtilmesi bakımından önemli bir örnektir:

Yine âşıklar ile ayş-ı nihân itmek içün
Eyledi hatt-ı lebün kapuyı dîvâr beğüm
İshâk 229/172-3

Dostlarına seslenen şair, sevgiliye söyleyin, içki meclisine İshâk gibi söz bilir, hoş sohbet, tez canlı birisiyle gitsin, denilirken, güzellerin âşıklarla birlikte içki içmek üzere meyhaneye gittiği veya içki toplantılarına katıldığı söylenir. Her hâlde buradaki güzeller, Rumeli'deki gayr-i Müslimler olmalıdır:

Dildâra din İshâk gibi bezm-i şarâba
Bir yâr-ı sebük-rûh u suhandân ile gitsün
İshâk 251/206-5

Sevgili âşık ile sadece meyhaneye gitmekle kalmaz, aynı zamanda, âşığın zoruyla da olsa bir bûse verir daha doğrusu âşık ondan zorla bir bûse alır. Ancak sevgili buna çok kızar. Âşık, günlük konuşma diliyle güzele seslenerek ey zalim bu öfkeli bakışlar da ne, sanki kan mı döktüm (adam öldürdüm) niye kızıyorsun, der. Başka bir beytinde ise dudağını öptükse kanlı olmadık ya, yerine can verip borcumuzu ödeyelim der:

N'ola mey sohbetinde germ olup bir bûsen aldumsa
Be hey zâlim nedür uşbu bakışlar tut ki kan itdüm
İshâk 233/177-4

Lebünde öpdük ise kanlu olmaduk cânâ
Yerine cân virelüm borcumuz gel ödeyelüm
İshâk G 181/4

Şirin ağızlı sevgili, tenha, yalnız olarak İshâk'ın eline girer. Güç, zor, ısrar ile de olsa, âşık sevgiliden canına lâyık bir bûse alır:

Tenhâ elüme girdi o şîrîn-dehen İshâk
Bir bûsesin aldum güc ile cânuna lâyık
İshâk 204/134-6

Şu beyitte sevgilinin âşığı önce reddedip sonra pişman olup ona acıyacağı söylenir. Âşık sevgilinin buse vermekten kaçınmasından huzursuz olup incinmemeli, ümidini yitirmemelidir. Kim bilir, belki sevgili biraz sonra pişman olup onunla ilgilenecektir:

Bûse men'inden nigârun bî-huzûr olma gönül
Kim bilür sonra peşîmân oldı ola muhtemel
İshâk G 163/5

Uykusunda âşık tarafından öpülen sevgili, uyandığı zaman âşığa kızmak yerine, bu da benden sana bir ihsan olsun der. Klasik anlayışa göre âşık, sevgilisini uyurken veya rüyasında, başka bir deyişle hayalî bir biçimde öper. Normalde sevgiliyi doğru dürüst görmek bile mümkün olmazken, uyurken de olsa âşık onu öpmeyi başarmış; üstelik âşıklara hiç yüz vermeyen, onlara karşı ilgisiz kalan sevgili, bunun aksine bu benim sana bir ihsanım olsun der, kızmak yerine iltifat eder. Diğer taraftan, nazlı olduğu belirtilen sevgili, uykusundan uyandırıldığı için de kızmaz:

Lebin öpdüm uyanup nâz ile dildâr didi
Hele İshâk sana var bu da ihsân olsun
İshâk G 216/7

Şu beyitte ise sevgili, alışılmışın aksine olarak âşığına öpücük veriyor. Âşığa göre sevgilinin bu davranışı aslında bûse vermek değil, âşığı şevk ile öldürmektir:

Şevkden öldürmek içün bûse sundı leblerün
Ağzuma geldi sanasın cân-ı şîrînüm benüm
İshâk G 165/4

İshâk Çelebi, âşıklarını bilen, tanıyan sevgilinin onlara öpüleceğini söyler:

Bir nâzenîn var mı bilüp mübtelâsını
Öpülmeye meğer ki nice şîvekâr ola
İshâk G 239/4

İshâk sevgili ile meyhaneye giderse bunda ne var; buna niçin şaşırıyorsunuz? Farz et ki bir gün kaza ile namaza gitmedi, denilen beyitte, güzellerin âşıklarla

meyhaneye gidip içki içtiğine işaret edilip bunun normal bir durum olduğu belirtilir. Divan şiirinde idealize edilen güzellerin dudakları meyhaneye benzetilse bile onların âşıklarla meyhaneye gidip içmesi pek görülen bir durum değildir. Buradaki farz etmek ile kazâ sözleri aynı zamanda anlamca namazla da ilgilidir:

İshâk varsa yâr ile mey-hâneye ne var
Bir gün namâza varmadı farz it kazâ ile
İshâk 295/270-7

Sevgilinin önemli özelliklerinden birisi, âşıklarına zâlimce davranıp çile çektirmesidir. Şu beyitteki sevgilide böyle bir durum görülmez. Cananın ayva tüyleri âşığa eziyet etmeyi bırakmıştır; âferin o kâfire ki, candan ve gönülden Müslüman olmuştur. Renk bakımından kâfir olarak yorumlanan hat, can ve gönülden hakiki bir Müslüman olup âşığa iyi davranmaya başlamıştır. Beyitte, Rumeli'deki gayri-i Müslimlerin zaman zaman Müslümanlığı seçmeleri olayına işaret vardır. Dolayısıyla burada sevgilinin bir özelliğiyle din değiştirme veya Müslüman olma hadisesi birlikte ele alınmıştır:

Âşıka cevr itmez olmış hatt-ı cânân âferin
Cân u dilden olmış ol kâfir müselmân âferin
İshâk 261/221-1

Şu örnekte yer alan sevgili genel özellikleri bakımından idealize edilen sevgili tipinin dışında kalır. Can tabibi olan sevgili, gönül hastasının (âşığının) hatırını sormaya geliyormuş; onun ayağının toprağına canlar saçmak gerekir denilmektedir. Burada hasta ziyaretine işaret edilmekle birlikte, sevgilinin hasta âşığı ziyaret etmesi şiirde pek görülen bir durum değildir. Genelde sevgili acımasız, zalim birisidir; âşıklarını hasta eder, kanlarını döküp canlarından eder ve yaptıklarını da doğal olarak karşılar. Oysa burada sevgilinin âşığa acıyıp merhamet eden bir kişiliği vardır. Bu hâliyle daha gerçekçi bir davranış sergileyen sevgili, hayâlî güzellerden çok günümüz örneklerine yakın gerçekçi bir tiptir:

Ol tabîb-i cân gelürmiş sormağa dil-hastesin
Ayağı toprağına cânlar nisâr itmek gerek
İshâk 208/140-4

Sevgilinin bu ziyareti, âşıkların hasta, dertli gönüllerine derman getirir, mutluluk verir; çünkü sevgili, gönül hastası olan âşıkların tabibidir. Çok nadir bir durum olduğundan âşıklar için müjdeli bir haber olan bu olay, beyitteki yine kelimesinden anlaşıldığına göre, bir defaya mahsus değildir; sevgili zaman zaman bu olayı tekrar ederek hasta âşıkla ilgilenmektedir:

Yine ey mürde-diller şâd olun cânânumuz geldi
Gönüller derdine dermân irişdi cânumuz geldi
Hayretî 427/471-1

Hayretî'nin dile getirdiği şu sevgili tipi, idealleştirilmiş sevgiliden çok farklıdır. O, âşık için endişe duyup üzülür, göz yaşı döker. İçki ve kadeh de sevgilinin bu üzüntüsüne eşlik ederler. Normal şartlarda sevgili âşık için gözyaşı

dökmez; olsa olsa âşığına gözyaşı döktürür. İçki ve kadehin kişileştirildiği beyitte, acımak, içkinin acı bir tadı olduğuna; kadehin kan ağlaması da ondan kırmızı içkinin döküldüğüne işarettir:

Yalınuz sanman bana rahm itdi cânân ağladı
Acıdı mey gice meclisde kadeh kan ağladı
Hayretî 438/487-1

Şem' (mum) âşıkları cezbeden sevgiliye, mumun ateşine atılan pervane de âşığa benzetilir. Bu çerçevede bir benzetmeye yer veren şair, âşığın ateşi sevgiliye tesir etmez sanmayın; bakıp görün, mum her gece pervâne için yanıp yakılır, der. Burada görülen sevgilinin âşık için yanıp yakılması, ağlayıp inlemesi, divan şiirinde örneklerine çok az rastlanabilecek bir durumdur. Gerçek hayatta böyle bir olay söz konusu olsa bile genellikle bu şiire taşınmaz; sevgili acımasız bir zalim, âşık da ağlayıp inleyen, feryadına cevap bulamayan bir tip olarak işlenir. İshâk Çelebi'nin bu beyti, idealize edilen örnekler yerine gerçek bir sevgili tipine yer vermesi bakımından dikkate değer orijinal bir söyleyiş olmalıdır:

Sûz-ı âşık sanma kim cânâna te'sîr eylemez
Şem'i gör her şeb ki yanar yakılur pervâneye
İshâk 272/236-4

İshâk Çelebi bu söyleyişini şu beytinde de tekrarlar. Pervane vücudunu muma feda ettiği gibi; mum da pervane için yanıp yakılır, diyerek istiare yoluyla sevgilinin de âşık için yanıp tutuştuğuna işaret eder:

Pervânelerün şem'e ise bezl-i vücûdı
Şem'ün dahi pervâneyedür sûz u güdâzı
İshâk G 319/4

Hayâlî Bey'in şu beytinde de anlamca benzer bir ifade vardır. Canı yanmış pervane tenden el çekeli (öleli) sevgilinin meclisinde mumun göz yaşları eksik olmadı, denirken sevgilinin âşığın ölümüne ağladığına işaret edilir:

Tâ ki tenden çekdi el pervâne-i cân-sûhte
Eksik olmadı çerâğ-ı bezm-i yârın giryesi
Hayâlî G 405/30/5

İshâk Çelebi, cümle kuruluşunun tamamlanmayıp ikinci mısraa taştığı şu beytinde, aşk konusuna farklı bir bakış açısı getirir. Gül bahçesinde gül olmasa bülbül anılmazdı; gülşende bülbülün övgüleri olmasaydı gülü kim anardı, diyerek istiare yoluyla âşık ve sevgilinin birbirine muhtaç olduğunu söyler:

Olmasa gül bülbül anılmazdı gülşende güli
Kim anardı olmasa medh ü senâsı bülbülün
İshâk G 149/5

Mesîhî, güzel hakkında hüsn-i zanda bulunarak eğer o sevgili bana cefa ettiğini bilseydi belki bunu terk edip vefa gösterirdi, diyerek sevgilinin âşıklara bilmeden zulmettiğini söyler:

Bana ger cevr ü cefâ itdüğini bilse habîb
Belki terk ider idi bana cefâkârlığı
Mesîhî G 268/3

Hayretî dokuz beyitlik bir gazelinde, âşığa karşı merhametli davranan bir sevgili tipini dile getirir. Burada söz konusu edilen sevgili de divan şiirinde eşine az rastlanan özelliklere sahip olup âşığa çok iyi davranır. Belki şiiri tasavvufî açıdan yorumlayarak burada anlatılan kişinin şairin mürşidi olduğu söylenebilir. Şiirde sevgilinin dile getirilen sıra dışı özellikleri şöyledir: O güzel, kuluna çok lütufta bulunan bir hünkârdır. Güler yüzlü olup dikensiz güle benzer. Hoş salınışlı bir serviye benzer ve âşık gölge gibi onun yanından ayrılmaz. O, Hayretî'nin (âşığın) gönlünü yavaş yavaş yapıp tamir eden bir mimardır:

Pâdişâh-ı mülk-i aşkam beğliğüm var hâsılı
Bir kulına lutfı çok hünkâra duş itdün beni

Şevk u zevkumdan durur bülbülveş efgân itdüğüm
Bir güler yüzlü gül-i bî-hâra duş itdün beni

Sâye gibi bir kadem yanından ayru olmazam
Vay ne zîbâ serv-i hoş-reftâra duş itdün beni

Yapdı yap yap Hayretî'nün bu yıkılmış gönlini
Şehr-i hüsn içre ne hoş mi'mâra duş itdün beni
Hayretî G 472/6-9

Hayretî'nin aşağıdaki şiirinde tanıttığı sevgili tipi, Rumeli şairlerinden başka klâsik şiirde pek rastlanacak bir tipe benzemez. Söz konusu gazeldeki güzel, idealize edilen sevgili tipinden apayrı olup gerçek hayatta benzerleri bulunsa bile genellikle şiire konu edilmeyen özelliklere sahiptir.

Buralarda (muhtemelen Rumeli'de) âşıklarına can veren, cihanın şuhu güzeller varmış. Onlar öyle tatlı konuşurlar ki bülbül ötmeyi bırakıp onları dinler. Onlar, gamze okuyla âşıkların bağrını delen keman kaşlı, fitneci tiplermiş. Burada hasta âşıklarına bazen dudağını, bazen dilini emdirerek can yediren, can veren güzeller varmış. Sipahi, kul oğlu ayrımı yapmadan ayaklarına düşüp kucaklanacak pek çok güzel bulunuyormuş. Burası güzellerin madeni, kaynağı derlerdi, gerçekmiş; bakıp görün ne cevherler, ne kabiliyetli gençler, güzeller bulunmaktaymış. Kimseden utanıp çekinmeden servi gibi salınarak âşığıyla salınıp gezen güzellerle doluymuş.

Burada anlatılan güzellerin özellikle âşıklarına dudaklarını, dillerini emdirmeleri; âşıklarla birlikte gezip dolaşarak beraber olmaları gibi özellikler,

daha çok, Rumeli şairlerinin şiirlerinde karşılaşılan günlük hayattan alınmış gerçek sevgili tipleriyle ilgili orijinal söyleyişlerdir.

Hayretî'nin idealleştirilen sevgili örneklerine uymayan bir güzeli tasvir ettiği söz konusu gazelinin metni şöyledir:

Be bu yirlerde ne hoş şûh-ı cihânlar var imiş
Cân virür âşıka çok rûh-ı revânlar var imiş

Dindürür söylese bülbüllerinün sıklığını
Ne güşâde gül-i gülzâr-ı cinânlar var imiş

Deldiler gamze okıyle niçe yirde ciğerüm
Oh niçe fitnesi çok kaşı kemânlar var imiş

Emdürür hastasına gâh dilin gâh dudağın
Âşıka cân yidürür bunda ne cânlar var imiş

Bu sipâhî bu beğ oğlı dime düş ayağına
Kuculur bunda fülân ibn-i fülânlar var imiş

Hûblar ma'denidür dirler idi gerçek imiş
Gör ne kâbilce ne gevherce cuvânlar var imiş

Salınur bile hevâdârı ile âr itmez
Hayretî bunda aceb serv-i revânlar var imiş
Hayretî G 161

Sevgiliyle Mektuplaşma

Rumeli şairleri, daha çok mesnevîlerde görülen sevgili-âşık mektuplaşmasına, gazellerinde de yer verirler. Genel örneklerden farklı olarak Rumeli şairlerinin şiirlerindeki sevgili ve âşıklar, birbirleriyle karşılıklı mektuplaşıp görüşürler.

Âşığın sevgiliye yazdığı mektuba cevap alamadığı, şu beyitte cinaslı bir ifadeyle belirtilir. Âşık, mektubum sana ulaşmaz mı yoksa bu değersiz kula cevap vermeye tenezzül etmez misin, diye sorar:

Beğüm size yazılan *şevk-nâme* değmez mi
Ya ben kemîne kulun bir selâma değmez mi
İshâk G 315/1

İshâk Çelebi ve Mesîhî, sevgiliye gönderilen mektupların başına kendi şiirlerinin yazılmasını isterler. Burada, âşıkların sevgiliye şiirle başlayan mektuplar yazdıkları anlaşılıyor. Aynı zamanda sevgililerin şiire düşkünlüğüne de işaret ediliyor. Aşağıdaki beyitlerden anlaşıldığına göre, mektupların konusu muhabbet, sevgi bildirmek veya ayrılıktan şikâyettir:

Ey nigârına *muhabbet-nâme* diyü gönderen
Evveline şi'rümi yaz kim güzel ser-nâmedür
Mesîhî G 84/2

Yâra *fürkat-nâme* gönderdükde İshâk adına
Yaz bu şi'ri evveline sûret-i inşâ yeter
İshâk G 34/7

Şair, daha doğrusu âşık, sevgiliye yazdığı mektuba kendi gazeliyle başlar:
Yazıcak derd ile İshâk nigâra *nâme*
Evvelâ yaz bunı ucdan uca ser-nâme gibi
İshâk G 341/5

Âşık, sevgiliye gönderdiği mektubu sevgilinin ele alıp okumasını, böylece gönlünü açmasını ister. Burada okumak aynı zamanda davet etmek demek anlamına geldiğinden, şairin kendisi için davet beklediği de söylenebilir:
Yanuna okı ele al gönlüm aç söylet kim ol
Şevk-ı mihrünle yazılmış *nâme-i ser-beste*dür
İshâk G 38/4

Sevgilinin âşığına kendi el yazısıyla bir mektup göndermesi istenir. Beyitten güzellerin okuma yazma bildiği anlaşılmaktadır:
Dostum bir *nâme* gönder şevk ile öldür beni
*Dest-i hat*tunla vücûdum nüshası olsun tamam
İshâk G 191/4

Sevgili, âşığın bu çağrısına cevap verir; âşığa bir mektup yazarak onun gamlı gönlünü sevindirir. Beytin devamından iki ayrı anlam çıkmaktadır. Sevgili ben o mektubu yazmayacaktım, yanlışlıkla yazmış bulundum, der veya mektubu yanlış, hatalı yazdım diye pişman olur. "Gönlümi yazdı"daki *"yazmak", "yaymak, dağıtmak, açmak"* anlamlarına da gelir. Dolayısıyla gönlümü açtı, beni sevindirdi şeklinde yorumlanabilir. *"Sehv ile yazdum"* ibaresindeki *"yazmak"* fiili aynı zamanda *"şaşırıp yanılmak; yanlış yapmak; hedefe isabet ettirmekte yanılmak"* anlamlarına geldiğinden *"sehv"* sözcüğüyle anlamca ilgilidir[201]:
Yâr bir *nâme*yle gamgîn gönlümi yazdı benüm
Sehv ile yazdum diyü dahi peşîmândur henüz
İshâk G 99/3

Sevgili âşığına mektup gönderir. Mektup âşığa ulaşınca onun hasta gönlü iyileşmeye başlar. Buradaki hat yazı, mektup anlamıyla birlikte sevgilinin yanağındaki ayva tüylerini de hatırlatır:

---

201 Bkz. Dilçin 1983: 240-241.

*Hat*tun ki geldi sormağa mecrûh gönlümi
Günden güne onulmağa yüz tutdı yaramuz
İshâk G 91/4

Mesîhî, sevgilinin mektuba cevap yazmak yerine kendisinin meclise gelmesini ister:

Çü gül sen gülşene gel bî-hicâb ol
Bu *mektûb*umuza kendün cevâb ol
Mesîhî G 14/3

Hayretî, sevgiliye mektup yazmak ister (G 94/1); fakat mektup o kadar ateşlidir ki, onu taşıyan güvercinler âh ateşine dayanamayıp kebap olurlar, mektup da sevgiliye ulaşmaz (G 412/2). Buna karşılık sevgilinin gönderdiği mektuplar âşığa ulaşır:

Ruk'a geldi bana yârumdan yazılsa tan mıdur
Nâme-i aşk içre nâmum kâm-bîn ü kâm-yâb
Hayretî G 16/3

Sevgilinin iki günde bir tıraş ettiği ayva tüyleri, sevgili tarafından âşıklara yazılan mektup diye yorumlanır. Burada güzelin yanağı mektup sayfası, yanaktaki ayva tüyleri (hat) de mektup metni olmaktadır:

Muhabbet resm ü âyînin *hat*-ı dildârdan öğren
Ki iki günde bir eksük değül uşşâka *mektûb*ı
İshâk G 290/2

Şu iki örnekte sevgiliden gelen mektupların âşık için ne kadar önemli olduğu ifade edilir:

Sebebdür rahmete *mektûb* olursa
Günâhum defterine hatt u hâli
İshâk G 316/7

Sevgilinin adının yazılı olduğu mektup, hasta gönüllü âşık için *"hırz-ı cân"*[202] denilen koruyucu bir muskadır. Mektupta sevgili âşığın adını ansa veya buna imada bulunsa, bu âşık için büyük bir lütuf ve ihsandır; çünkü sevgili ona mektup yazmış, mektubunda ona yer vermiştir:

Her *muhabbet-nâme* kim nâmun ana unvân ola
Âşık-ı dil-hasteye ölince hırz-ı cân ola
Her ne *mektûb*unda kim ma'nâ-yı tahti'l-lafz olam
Hîç ola mı kim anun fevkında bir ihsân ola
İshâk Kt? 8

---

202 Onay 2000: 244.

Sevgili bazen de mektup yazmak yerine sürekli selâm gönderir. Mektup yazsa da yazmasa da buradaki güzelin âşıkla ilgilendiği görülür:

Yâd idüp uşşâkı ol şeh yine gönderdi selâm
Bir söz ile bende itdi gamdan âzâd eyledi
İshâk G 287/5

Âşığıyla Görüşen Sevgili

Rumeli şairlerinin anlattığı âşığına karşı iyi davranan sevgili tipi, şu örneklerde görüldüğü gibi, sadece mektup yazmakla kalmaz; âşıkla yüz yüze görüşüp konuşur, onunla ilgilenir. Örneklerden anlaşıldığı kadarıyla sevgili ile âşık arasındaki en uzun ayrılık süresi bir yılı geçmez. Bazen ayrılık bir gün, bir hafta, on beş gün, bir ay sürer. Buradaki süreler, daha çok sevgilinin aya, güneşe benzetilmesiyle ilgilidir. Sevgili ay (mâh, kamer) veya ay yüzlü olarak tanıtılınca, ayın görülme süresine bağlı olarak ayrılık en fazla bir ay devam eder.

Şu beyitte aya benzetilen güzelin yaklaşık bir yıldır görünmediği, fakat âşığın gönlünde yanağının aydınlığından bir şey eksilmediği, hatırasının canlı kaldığı söylenir. Beyitteki *"şevk"* kelimesi, aydan dolayı *"şavk: ışık"* şeklinde de okunabilir. *"Kemâhî"*, olduğu gibi, eksiksiz; *"ke-mâhî"* ise ay gibi demektir ve *"mâhı"* ile cinaslıdır:

*Bir yıl*a gider görmeyeli gerçi o *mâhı*
Şevk-ı ruhı ammâ ki derûnumda *kemâhî*
İshâk G 321/1

Şu beyitte ayrılık süresi iki aya iner. Âşık, sevgiliye seslenerek, iki aydır kaşının mihrabını göremedim, bir an evvel görüşüp ayrılıkla geçen günleri telâfi edelim, der. Camide mihrap tektir; ancak sevgilinin mihraba benzetilen kaşı iki tanedir. Dolayısıyla ayrılığın bu sebeple iki ay devam ettiği söylenebilir:

Görmeyelden iki ay oldı kaşun mihrâbın
Ol geçen vakt namâzını kazâ eyleyelüm
İshâk G 182/4

İshâk Çelebi, ayrılığa uzun süre tahammül eden klâsik âşıktan farklı olarak, yüzünü bir ay göremeyeceğin güzele gönül verme, der. Oysa klâsik âşık sevgiliyi ömür boyu göremese de ondan vazgeçmez:

Ay olur gün yüzini çün göremezsin İshâk
Gel gönül virme o meh-rûya ferâgat yeğdür
İshâk G 72/8

Âşık, aya benzettiği sevgilisini iki hafta boyunca göremeyip sürekli ağlar. Ayın on beş gün görünüp on beş gün görünmemesi, bu hayale sebep olmuştur:

Ağlarsa gözlerüm n'ola hecründe subh u şâm
Sen mâhı görmeyelden *iki hafta*dur tamâm
İshâk 224/164-1

Aya benzeyen sevgili tam bir haftadır görünmez. Âşık, sevgilinin geldiği söyleniyordu, acaba ne oldu da bir haftadır görünmez diye meraklanır:

Bu gün *bir hafta*dur ol meh görinmez
Aceb n'oldı ki kanı geldi dirler

İshâk G 61/3

Şu örnekteki sevgili, âşıkla aslında sürekli görüşen birisidir; ama, bir sebepten dolayı âşığa incinmiş ve bu nedenle bir iki gündür sanki küs gibi ona görünmez olmuştur:

Bana ey dil ol dildâr incinmiş gibi
Bülbüline ol yüzi gülzâr incinmiş gibi
...
Ey gönül ol gözlerüm nûrı ol ömrüm hâsılı
Hâsılı yok bir iki gün var incinmiş gibi

Hayretî G 466/1, 4

Şu beyitteki güzel, iki gündür dükkânına gelmediğinden âşık onu görememiştir. "işlemek" sözcüğü aynı zamanda "dükkânın işlemesi, çalışması" ile anlamca ilgilidir:

İki gündür gelirüz gelmedi dükkânına yâr
Elimüzden ne gelür işlemedi devletimüz

İshâk G 98/4

Âşık, periye benzeyen sevgilisini bir iki gün göremediğinden bu ayrılığa dayanamayıp kendinden geçer. Burada perinin görünmediğine işaret vardır:

Bir iki gündür görinmez oldı gerçi ol perî
Bilmezem kendüm unutdum Hak bilür dünden beri

İshâk G /336/1

Şu örnekte ayrılık süresi bir güne iner. Âşık sevgiliyi bir gün bir gece, yirmi dört saat göremez; bu süre içinde sürekli âh edip ağlar. Âşığın âhı ile akan gözyaşı sevgiliyi aramaya giden biri olarak düşünülür:

Görmedüm ol şem'-i bezm-ârâyı *bir gün bir gece*
Âh u yaşum gitdiler arayı bir gün bir gece

İshâk G 241/1

Hayretî, her gün sevgilinin mahallesine gider; yolu bir gün oraya uğramasa, kararsız gönlü huzur bulamaz. Burada şairin sevgiliyi görüp görmediği belli değildir; ancak görmese bile onun mahallesinde bulunmaktan mutludur:

Kûy-ı nigâra uğramasa rehgüzârımuz
İtmez huzûr o gün bu dil-i bî-karârımuz

Hayretî G 129/1

İshâk Çelebi sevgiliyi her gün görüp onunla konuşur. Sevgiliyi bir gün göremeyip safâ geldin demese, gönül aynasına üzüntünün tozundan dolayı saflık, parlaklık gelmez. Gönlün aynaya benzetildiği beyitte, safâ gelmek deyimi cinaslı kullanılarak aynı zamanda aynanın saf, temiz, cilâlı olma durumunu belirtir:

Safâ geldün dimek *bir gün* nasîb olmasa dildâra
Gönül mir'âtına gerd-i melâletden safâ gelmez
İshâk G 107/5

Hayretî, aşağıdaki beytinde ayrılık ile vuslata farklı bir açıdan bakar. Ona göre, âşıkla sevgili aynı çatı (gök) altındadır. Bu nedenle ayrılık yok olmuştur, sürekli vuslat vardır. Beyti, sevgiliyle aynı gök altında bulunmaktan öte bir beraberliğin olmayacağı şeklinde, imkânsız bir vuslat olarak yorumlamak da mümkün görünmektedir:

Bundan artuk dahi vuslat nic'olur âlemde
Bir gök altındayuz ol mâh ile dâyim ikimüz
Hayretî 216/131-2

Ala/Elâ Gözlü Güzel

Divan şiirinde idealize edilerek anlatılan klâsik sevgilinin *"göz rengi"* genellikle *"siyah"*tır. Rumeli şairlerinin şiirlerinde bu durum pek değişmez; ancak, onlar bunun yanında, çevrelerinde gördükleri *"ala/elâ gözlü"* gerçek güzellerden de bahsederler.

Elâ gözlü kara kaşlı Rumeli dilberleri İshâk'ın aklını almıştır; onun gece gündüz bütün düşündüğü bunlardır. Burada "almış" kelimesiyle cinas oluşturan "ala göz" beyitteki "rûz: gün" ve kara kaş da "şeb" ile anlamca ilgilidir:

Aklını İshâk'un almış *Rumili dilberleri*
Rûz u şeb fikr ü enîsi *ala göz*dür kara kaş
İshâk G 116/5

Hayretî de siyah gözlü güzellerle birlikte üç beyitte *"ala/elâ gözlü"* güzellerden bahseder. Şair, birinci beyitte ala gözlü güzelin kendisine yar olmadığından yakınır.

Ala gözlüm bana yâr olmadun sen
Bana yâr-ı vefâdâr olmadun sen
Hayretî G 359/1

Şair, şu iki örnekte ise sırayla *"ala"* göz ile *"âl: hile; kırmızı; almak; alay"* arasında cinasa yer verir.

Ala gözlüm bana *âl* itdi aşkun
Gözümün yaşını *âl* itdi aşkun
Hayretî Trc 3/1-1

Akl u hûşı tağıdup aldı gönül kişverini
Bir *ala gözl*i güzel beğ sıdı *alay*umuzı
Hayretî G 434/2

Sevgilinin beye benzetildiği bu beyitte, alay kelimesi hem beyin emrindeki askerler, hem de onun âşıklarının tamamı anlamındadır.

İshâk Çelebi de şu beytinde Hayretî gibi sevgiliyi beye benzetir. Ancak burada bey değil, beyin emrindeki askerler ala gözlüdür. Onun askerlerinin *"ala gözlü"* bir alaydan oluştuğu söylenirken *"ala"* ile *"alay"* arasında yine cinas yapılmıştır:

Diyâr-ı mısr-ı hüsnün dilberüm beğlerbeğisidür
Ala gözlü kul oğulları yanında *alay*ıdur
İshâk G 86/3

Hayâlî Bey de ala renkli göz ile hile anlamındaki "âl" kelimesiyle cinas yapar. İkinci mısradaki *"ala bilmezsin"* sözünü, *"ala gözlünün sana yaptığı hileyi bilemezsin, anlayamazsın"* ve *"onu siyah yüzlü rakipten alamazsın"* anlamlarına gelecek şekilde kullanmıştır. Siyah kelimesi aynı zamanda gözle de ilgidir:

Hayâlî cevr sanursun rakîb-i rû-siyâhından
Ne rengîn *âl* eder sana o *çeşmi ala bilmezsin*
Hayâlî G 242/440/5

Bir önceki gibi şu beyitte de ala gözlü bir güzele yer verilmektedir. Burada ala kelimesinin beyitte uzak anlamı olan *"hile"* ile aynı anlama gelen *"nakş geçmek"* deyimi arasında ihâm-ı tenâsüp vardır. Göz yaşının kanlı akması da yine *"ala"* ile ilgilidir:

Akıtdı kanlı yaşum rûy-ı zerdüme nazar it
Ne nakş geçdi Hayâlî o çeşmi ala bana
Hayâlî G 99/5/5

O ala gözler ve kara kaşlardan beni dilberin zülfü gibi sevda (sevgi; siyah) mizaçlı yapma diyen şair, beyitte ala gözlü güzellere yer verir. Burada zülüf dolayısıyla siyah renk bakımından kara kaş ve sevdâyî mizac arasında ilgi bulunmaktadır. *"Sevdâyî"* hem kara sevda tamlamasındaki gibi aşırı sevgiyi, hem de kelimenin siyah anlamından dolayı siyahlığı, kara talihli olmayı ifade eder:

Zülf-i dilber gibi *sevdâyî*-mizâc etme beni
Ala gözler ile bana o kara kaşlardan
Hayâlî G 334/73/3

Prizrenli Sûzî Çelebi de bir beytinde elâ gözlü güzellerden bahseder:

Kara saçlı *elâ gözlü güzeller*
Güler yüzlü şeker sözlü güzeller[203]

Paraya Düşkün Sevgili

Âşıklar sevgiliye kavuşmak için canlarını vermeye hazırdırlar, zaten onların canlarından başka sevgiliye verecek bir şeyleri yoktur. Fakat klâsik sevgili tipi dışındaki güzeller paraya düşkündür; onlara kavuşmak için bol para vermek gerekir. Parası olmayan âşıklara değer vermezler. Onlar için âşığın canından çok parası önemlidir[204]:

Nakd-i câna bûse virmezler *dilerler sîm ü zer*
Şimdiki mahbûblar gâyetde kurnaz oldılar
Hayâlî G 140/148-4

Hayâlî, idealleştirilmiş sevgili tipi yerine "etine canına dolu güzeller" kucaklamak ister. Ancak sevgili paraya düşkün, âşık ise fakirdir. Kesesi boş olan âşık yarı yolda kalır:

Etine cânına dolu güzeller koçmak olurdı
Hayâlî neylesün cür'et deminde kîse arıkdur
Hayâlî G 125/105-5

Âşıklar can parasını harcasalar da paraya düşkün güzeller bunu bir pula bile saymaz; altınsız (parasız) âşıkla muhatap olmazlar:

Nakd-i cân sarf eylesen bir pula saymaz hûblar
Eylemez bunlar inen *bî-zerle bâzâr* ey gönül
Hayretî G 248/3

Çünkü sadece can parasıyla sevgiliye kavuşmak mümkün değildir; bu soyut parayı altın, gümüş gibi nakit parayla somut hâle getirmek gerekir:

Yalınuz cân ile cânân ele girmez İshâk
Devlet ol kişiye kim *sîm ü zere kâdir* olur
İshâk G 53/7

Âşığa benzetilen gonca ve gül, yasemen tenli, lâle yanaklı güzelle sohbet edebilmek için para biriktirirler. Burada gülün ortasındaki sarı tohumlar altın olarak düşünülmüştür:

Sen semen-ten lâle-ruhsâr ile sohbet itmeğe
Gonca vü gül kıldı yâkût u zerîni der-miyân
Mesîhî K 14/18

---

203 Baymak 1998: 189/1748.
204 Kurnaz 1997a: 457-470.

Şiire Meraklı Güzeller

Mesîhî, Edirne güzellerinden bahsettiği bir gazelinde, "*gazal(ceylân)*"a benzeyen güzelleri avlamak için Türkçe ve Arapça *"gazel"*ler yazdığını söyler, onların şiire düşkün olduklarını ifade eder. Arapça anlamında kullandığı *"tâzî"* ile *"gazal"* arasında ihâm-ı tenâsüp yaparken *"gazel"* ile *"gazal"* arasında da cinasa yer verir:

Mesîhî şi'r didüği gehi Türkî gehi *Tâzî*
Murâdı ol *gazâlı* avlamağ imiş *gazel*lerle
Mesîhî G 232/5

Güzellerin bazıları paraya düşkün olduğu gibi edebiyata da meraklıdır. Şiir ve şairleri severler. Dolayısıyla parası olmayan âşıklar, onlara tatlı sözlerle hitap eden şiirlerle de kavuşurlar:

Bu şimdiki güzelleri İshâk koçmağa
Yâ sîm ü zer ya nukl-i şeker yâ gazel gerek
İshâk G 38/5

İshâk Çelebi, şu beytinde de güzellerin şiire düşkünlüğüne işaret eder:

Güzeller öpmeğe koçmağa neydi
Şeker-rîz olsa tab'um şâir olsam
İshâk G 170/2

Mesîhî, aslında şiir söylemek niyetinde değildir; ama ne yapsın ki bir iki sevgilisi veya dostu şiire âşıktır, ondan şiirler isterler; o da çaresiz şiir yazar:

Geçerdüm şi'r dimekden velîkin
Bir iki yâr eş'âr âşıkıdur
Mesîhî G 76/4

Âşık sevgilisi için hoş bir gazel yazmıştır; bunun karşılığı olarak ondan bir buse istemekte, bu güzel gazele bir buse çok mu, diye sormaktadır:

Olsa latîf ü nâzük ü şîrîn ü âbdâr
Bir bûseye ne varı ki değmez mi bir gazel
İshâk G 159/4

Şiirlerini şirinlik muskasına benzeten İshâk Çelebi, Rumeli güzellerinin bu şiirleri okumak için kapıştıklarını söyler. Dolayısıyla Rumeli güzellerinin okuma yazma bildiğine, onların şiir ve edebiyata düşkün olduklarına dolaylı bir şekilde işaret eder:

Şi'ri İshâk'un ne sihr eyler ki şîrînlik gibi
Birbirinden kapışur Rûmili dilberleri
İshâk G 336/7

Bûse Dağıtan Güzeller

Normalde âşığına hiç yüz vermeyen klasik sevgili tipi yerine, şu örneklerdeki çizgi dışı sevgililer âşıklara bûse verirler.

Bûseye yok dimedün ey lebi gonca var ol
Yüri ey serv-i sehî çok yaşa ber-hordâr ol
İshâk G 158/1

Sulu bir meyveye benzetilen sevgili, âşıklarına bûse dağıtır:

Bûse virdükçe ağzımuz sulanur
Mîve-i âbdârı kim sevmez
İshâk G 100/4

Nev'î de şu beytinde diyâr-ı Rûm'un açık meşrep güzellerinin âşıklarla çekinmeden öpüştüklerini söyler:

Bezm-i rûyunda *lebünden içilür göz göre câm*
Ne açuk meşreb olur halkı diyâr-ı Rûm'un[205]

Mesîhî, Rumeli'yi anlattığı bir gazelinde buradaki ince belli, gonca dudaklı sevgililerin âşıklarla kucaklaşıp öpüşmelerinin âdet olduğunu söyler. Günümüz için normal karşılanan bu durum, XVI. yy. Osmanlı toplumunda eşine az rastlanacak bir olaydır. Âşığına yüzünü bile göstermeyen sevgili, burada onunla kucaklaşıp öpüşüyor:

Bu şehrün şimdiki dilberlerine âdet olmışdur
Öpüşmek gonca-leblerle koçuşmak ince-bellerle
Mesîhî G 232/3

Hayretî de Mesîhî gibi Rumeli'den bahsettiği bir gazelinde, Rumeli'de pek çok söz ustasının olduğunu belirttikten sonra, şiirin devamında, buradaki güzellerin özelliklerine yer verir. Altın üsküf giyen yalın yüzlü güzeller, parlak bir mum gibi sohbet meclisini aydınlatır. Servi boylu güzeller kollarını sıvayarak nazla sâkîlik yaparlar. Onlar mecliste âşıkla birlikte içki içip öpüşür ve böylece âşıkların canına can katarlar:

Be bu Rûmilleri'dür bunda suhandânlar olur
Bu İrem gülşenidür murg-ı hoş-elhânlar olur

Altun üsküflü yalın yüzlü güzel sâkîler
Sohbeti rûşen ider şem'-i şebistânlar olur

Sâk u sâid sığayup nâz ile sâkîlik ider
Be bu yirlerde ne hoş serv-i hırâmânlar olur

---

205 Tulum 1977: G 254/2.

Cân katar câna tolu içüp öpüşdükçe müdâm
Bu da bir gûşe durur bunda güzel cânlar olur
Hayretî G 88/1-4

Esmer ve Sarışın Güzeller

Divan şiirindeki sevgililerin teni genellikle gümüş renkli veya beyazdır. Mesîhî, aşağıdaki beytinde siyah yaralarla benzerlik kurarak *"kara yağız, esmer tenli"* gerçek bir güzelden bahseder:

Hasta gönlüm hecründe dâğ-ı siyâhın her gice
Bir *kara yağız güzel* gibi çeker pehlûsına
Mesîhî G 245-3

Usûlî, güneşi ay yüzlü, *"sırma saçlı (sarı saçlı)"*, sarışın güzellere benzetir. Buradaki *"sarışın güzel"*, Anadolu'dan ziyade Rumeli'deki diğer milletlere mensup birisi olmalıdır:

Mâh yüzlü *sırma saçlı* bir güzel mahbûbdur
Sağlu sollu gamzelerden takınur hançer güneş
Usûlî K 2/4

Ziyâî'nin şu beytindeki güzelin saçları idealize edilenin aksine *"sarı"*dır. Güzelin beyaz yüzüne dökülen sarı kâkülleri, İslâm ülkesine yürüyen sarı (asfer) tenli askerlere benzetilir. Söz konusu sarı saçlı güzel, muhtemelen Rumeli'deki diğer milletlerdendir:

Her kaçan kim yüzine ol *saru kâküller* düşer
Mülket-i İslâm'a san cünd-i benî asfer düşer
Ziyâî G 150/1

Mesîhî, bir kasidesinde yer alan şu beytinde, sancak önünde *"altın başlı"* bir genç gördüm der. Burada altın başlıdan maksat sancaktaki bir motif olabileceği gibi, daha çok Rumeli'de görülen sarı saçlı bir genç de olabilir:

Pür-şecâat devlet atına süvâr olmış gelür
Gördüm *altun başlu* bir sancak önince bir cüvân
Mesîhî K 14/8

Sâbit'in şu beytinde yer alan güzelin kaşları siyah değil; sarıdır. Şair, ey kırmızı yanaklı güzel, kaşların sarı ise ne var; Kur'an sûrelerinin başları genellikle altın yaldızlı, yani sarı olur, der. Sarı kaşlarla altın işlemeli, sarı desenli sure başlıkları arasında benzerlik kurar. Bu durumda güzelin yüzü de sayfaya karşılık gelir:

Zerd olsa n'ola kaşlarun ey ruhları gülgûn
Ser-sûreleri Mushaf'un ekser olur altun
Sâbit B 62

Hıristiyan Sevgili

İshâk Çelebi, muhtemelen Rumeli'de karşılaştığı bir Hıristiyan güzeli tasvir eder. Kılık kıyafetinden Hıristiyan olduğu anlaşılan güzelin Müslüman olmasını temenni eder. Sevgili *"Hıristiyan putları"* kadar güzeldir, Hıristiyanlıkta helâl kabul edilen *"şarab"*ı içmekte ve bunun sonucu olarak da yüzü terlemektedir. Siyah saçlarıyla yüzündeki imanı gizlemeye çalışsa da alnında apaçık bir nur görünür. Siyah elbisesinin altında *"haç"* taşır. Âşığa göre onun gönlü temizdir, o imana gelecek, Müslüman olacaktır. Onun imana gelmesi, aynı zamanda âşığın aşkına karşılık vermesi şeklinde de yorumlanabilir. Söz konusu gazelin metni şöyledir:

Âşık oldum yine ben bir *büt-i tersâ* gördüm
Leb-i cân-bahşı demin *mu'ciz-i Îsâ* gördüm

Tâb-ı *mül*den ten-i sîmîni arak-rîz olmış
Dürlü gevherle müzeyyen *büt-i ra'nâ* gördüm

Küfr-i zülfiyle nice setr ide îmân-ı ruhın
Ki cebîninde anun nûr hüveydâ gördüm

Nice *kâfir* dimeyem zülf i siyeh-pûşına kim
Âstîninde anun *şekl-i çelîpâ* gördüm

Aşk ile dinle sözüm hayr ile ta'bîr eyle
Gice düşümde yine bir ulu deryâ gördüm

Ol *müselmân olası ola ki îmâna gele*
Gönli mir'âtını sâfî vü mücellâ gördüm

Yine pâmâl-i gam-ı aşk-ı fülânsın İshâk
Hamdü lillâh ki seni vâlih ü şeydâ gördüm
İshâk G 178

Şu gazelde yer alan sevgili, muhtemelen Rumeli'de yaşayan bir Hıristiyan güzelidir. Gazel boyunca bu dine ait terimlere yer verilmiş, sevgilin güzelliğiyle bu terimler arasında ilgiler kurulmuştur:

Dil ü cân mübtelâ oldı yine bir *nâ-müselmâna*
Gözi sihri *saçı küfri* belâdur ehl-i îmâna

Görüp hâl ü hat u zülfin esîr oldum o *tersâ*ya
Esirgen hey müselmânlar tutuldum *kâfiristâna*

Yüzine ey *büt-i tersâ* cemâlün pertevi düşse
Musavver rûh olur tâb-ı ruhunla *nakş-ı büt-hâne*

Belâ küncinde uşşâkı esirge ruhlarun göster
Bir iki şem' ile hayrun yetişsün ehl-i zindâna

Nedür bî-çâre İshâk'a be zâlim itdüğün işler
Anı bir *kâfir* eyler mi cihânda bir müselmâna
İshâk G 242[206]

Divan şiirinde dile getirilen klâsik sevgili, genellikle âşığına yüz vermeyen, onunla ilgilenmek yerine rakiplerle gezen bir tip olarak ele alınır. Örneklerde görüldüğü gibi, Rumeli şairleri bu genel özelliklere ek olarak günlük hayatta karşılaşılabilen daha gerçekçi sevgili tiplerini de şiirde işlerler. Sevgili âşığa vefalı davranır; ona selâm gönderir, mektup yazar, bazen de kendisi âşığın ziyaretine gelir, âşıkla öpüşür, birlikte meyhaneye gidip içki içer; âşık için üzülüp ağlar, dert çeker; âşığın derdine ortak olur, derman olur.

Burada anlatılan güzeller hareket ve tavırları yanında fizik olarak da bazı farklılıklara sahiptir. Bazıları esmer, kara yağız tenlidir. İdeal örneklerin yanında elâ gözlü, sarı saçlı tiplere rastlanır. Muhtemelen bunların bir kısmı Rumeli'deki diğer milletlere mensup güzellerdir.

Güzellerin bu sıra dışı özellikleri dikkate alındığında, Rumeli şairlerinin ideal, hayalî tipler yanında daha gerçekçi bir sevgili tipi çizdikleri, âşık-sevgili ilişkisini daha canlı tasvir ettikleri görülür. Bunda, birlikte yaşadıkları Rumeli'deki gayr-i Müslim toplulukların etkilerinin olduğu da kuşkusuzdur.

---

206 İshâk Çelebi"nin divanındaki 265 numaralı gazeli de bu şiirle anlamca örtüşür. İki gazel birbirine nazire veya biri diğerinin versiyonu gibidir.

RUMELİ ŞAİRLERİNDE ÇİZGİ DIŞI ÂŞIK

Burada şiirleri incelenen Rumeli şairlerinin ele aldıkları âşık tipi, genel özellikleri bakımından diğer şairlerin şiirleriyle benzerlik gösterir. Âşıklar sürekli olarak sevgiliden cefa görür, bunu bir ilgi ve alâka kabul edip sevgilinin zulümlerine katlanırlar. Sevgili padişah, sultan, bey vb.; âşık ise kul, köle durumundadır. Âşık için sevgili her şeyden üstündür; âşığın her bir varlığı sevgiliye aittir, ona canını verir. Bunlar daha çok divan şiirinde idealize edilerek anlatılan sevgili ve âşık tipinin özellikleridir. Ancak şiirler arasında bundan çok farklı özelliklere sahip âşık tiplerine de rastlanır.

Sevgili bölümünde örneklendirildiği gibi, âşık her zaman için sevgiliye kavuşma hasreti çekip onun hicranıyla yanıp tutuşmaz. Zaman zaman sevgiliden kendisine selâmlar gelir, mektup gelir; bunun yanında sevgilinin kendisi de gelir. Âşık hastalanıp yatağa düştüğünde sevgili onu ziyaret eder.

Sevgili âşığa karşı ilgisiz, merhametsiz olup zalim davrandığında, âşık buna her zaman eyvallah demeyip tepki gösterir; sevgiliye baş kaldırıp kafa tutar, ona meydan okur. Senden cefadan başka bir şey göremedim; bıktım usandım; senden başka güzel mi yok, deyip onu terk eder. Âşığın rakibe bakışı da bazen klâsik âşık tipine uymaz; rakibi bazen arkadaş olarak görür; sevgilinin rakiplerle gezmesine aldırmaz; sevgiliyi kıskanmaz. Böyle âşık tipleri, Rumeli şairlerinin şiirlerinde fazlaca rastlanan bir durumdur.

Rumeli şairlerinin şiirlerinde idealize edilen âşıklar yanında, bu örneklere uymayan sıra dışı âşık tiplerine de yer vermeleri, onların aşk konusunda daha gerçekçi şiirler yazdıklarını gösterir. Bu aynı zamanda onların içinde yaşadıkları topluma ait gözlemlerini de dile getirir. Rumeli'deki sosyal hayat Anadolu'ya göre daha serbest tavırlı olup âşıkların sevgiliyi bolca görmeleri mümkündü. Dolayısıyla onların bu tür şiirler yazmalarında içinde yaşadıkları toplumun önemli etkilerinin bulunduğu söylenebilir.

Sevgiliyi Terk Eden Âşık

Klâsik âşık tipi, şu iki beyitte görüldüğü gibi, aşkından, sevgilinin ilgisizliğinden dolayı sürekli acı çeker; ancak, sevgiliyi terk etmeyi düşünmez, hep onun sadık bir âşığı olarak kalır.

Hayretî, şu beytinde klasik âşık tipinin özelliklerini şöyle özetler:

Ey gönül her mübtelâ kim âşık-ı dîdâr olur
Bağrı başlu gözi yaşlu işi âh u zâr olur

Hayretî G 56-1

Ziyâî, ey Müslümanlar, eğer taş bağırlı kâfir güzeli sevmekten vazgeçersem, beni taşlayın diyerek sevgilinin her türlü belâlarına katlanacağını ifade ederken klâsik âşık tipine yer verir.

Vazgeçersem sevmeden ol taş bağırlu kâfiri
Ey müselmânlar anun çün seng-sâr eylen beni
Ziyâî G 471/3

Bu örneklerde yer alan klasik âşık tipi yanında, sevgilinin sitemlerine tahammül edemeyip ondan vazgeçen, kendine başka sevgili bulan, sevgiliye meydan okuyan sıra dışı âşık tipleri de şiire konu olur.

Ziyâî şu beytinde, yukarıdaki beytinin tam tersi bir düşünceyi ifade eder. Sana merhabası olmayan, sesinle ilgilenmeyen güzelden elini çek; talihin yardımcı olup yenisini buluncaya kadar sabret, bunda hikmet vardır, diyerek sevgiliden vazgeçer:

Merhabâsız yârdan el çek Ziyâî fârig ol
Devlet el virince sabr it bunda hikmet vardur
Ziyâî G 104/5

Aynı şair, zamanın güzellerinin sana vefa eylemediğini gördün; ey Ziyâî, onu terk et, mertlik budur, diyerek vefasız sevgiliyi terk eder:

Gördün *zen-i zamâne vefâ eylemez sana*
Terk it Ziyâiyâ anı merdânelik budur
Ziyâî G 126/5

İshâk Çelebi, sevgiliden ayrılmaktansa ölmeyi tercih ettiği gibi (252/208-2), bir gazelinde klâsik âşığın özelliklerinden farklı olarak sevgilinin sitemlerine tahammülü olmadığını belirtir. Sevgilinin cefâlarından dolayı canından usanıp cânândan vazgeçtiğini söyler. Sevgiliye hâlini anlatmaya çalışır; ama, sevgili onu dinlemez. Buna katlanamayan âşık sevgiliyi terk eder ve bunun için beni ayıplayıp kınamayın der. Bu durum divan şiiri estetiğine pek uymaz. Klasik âşık tipi sevgilinin her cefâsını bir lütuf kabul eder. Bu âşık, sevgilinin zulümlerine sabredemeyip ondan vazgeçiyor. Bu sosyal hayatta görülebilen gerçek bir âşık tipidir:

Vaz gelsem bana ayb eyleme cânânumdan
Gâh olur şöyle ki bîzâr olurum cânumdan

Arz-ı hâl eylesem ol yâra döner yüz çevirür
Nice hoşnûd olayın gerdiş-i devrânumdan
İshâk G 196/1,2

İshâk Çelebi bir gazelinin ilk iki beytinde, daha ne kadar, nasıl sabredeyim, günüm ayrılıkla geçti, bu nasıl bayram dedikten sonra, sevgiliye sitem eder. Kimi istersen var, ona yar ol; bir sen mi varsın, senden başka güzel mi yok diyerek sevgiliye meydan okur:

Bu ne sabr u bu ne tâkat bu ne ârâm olsun
Günümüz hecr ile geçdi bu ne bayrâm olsun

Her kimi ister isen var ana yâr ol diyesün
Seni mi var yüri ey serv-i gül-endâm olsun
İshâk G 203/1-2

Sevgili başkalarına ucuzca, bolca ilgi gösterirken âşık canını verdiği hâlde ona değer vermez. Bunun özerine âşık da ona müşteri olmaktan, onu sevmekten vazgeçer:

Râygân virdün ile ben cân virürken vasluna
Vaz geldüm şimdiden girü harîdâr olmadan
Vasfî G 67/3

Şu beytinde bir deyime yer veren Vasfî, gönlünün rakiplerin kahrıyla sevgiliden usandığını söyler:

Dil kahr-ı rakîb ile usansa n'ola senden
Kahr ile kişi şimdi mi cânından usandı
Vasfî G 91/5

Hayretî, aşağıdaki gazelinde, sevgiliye şiir boyunca *"senden vaz geldüm sevmezin"* diye seslenerek onu terk eder. Gazeldeki sevgili fakir âşıkların yüzüne bakmaz, onlara vefasız davranır. Aşkına karşılık bulamayan çaresiz âşık onu vefasızlıkla suçlayıp başka bir güzele gönül verir. Oysa ideal âşık sevgilinin her cefâsına katlanır, onu hiç bir şeye değişmez. Uzunca redifiyle birlikte sade bir söyleyişin tercih edildiği söz konusu gazel şudur:

Ey yüzi gülzâr senden vaz geldüm sevmezin
Ey gül-i pür-hâr senden vaz geldüm sevmezin

Çünki yokdur âşık-ı bî-zerle bâzârun senün
Ben olup bîzâr senden vaz geldüm sevmezin

Niçe bir harvâr harvâr-ı cefânı yüklenem
Ey gül-i ter var senden vaz geldüm sevmezin

Çünki yok mihr ü vefâ vü lutf u ihsânun bana
Dostum nâçâr senden vaz geldüm sevmezin

Yoğ imiş şânunda bildüm şemme-i bûy-ı vefâ
Var ey attâr senden vaz geldüm sevmezin

Yine bir merdâne beğ sevdüm erenler cânıçün
Ey zen-i bâzâr senden vaz geldüm sevmezin

Hayretî'yi sâye gibi hâk ile yeksân iden
Mihri yok dildâr senden vaz geldüm sevmezin
Hayretî G 355

Hayretî, *"vaz gel"* redifiyle yazdığı şu gazelinde de sıra dışı bir âşık tipini tanıtır. Şair, güzelin olumlu ve olumsuz yönlerini sıralar ve olumsuz yönlerini ileri sürerek ondan vazgeçer veya başkalarının vazgeçmesini isteyerek şunları söyler: Sevgili her zamanki gibi vefasızdır; âşık böyle birini sevmekten vazgeçer. Vefasız güzel, onu canından usandırır, vefasızları sevmekten bir fayda bulamaz. Sevgili gül gibi açılıp tatlı sözler söylemezse o kim olursa olsun, âşık ondan vazgeçmelidir. Keremi olmayandan vazgeçerek lütuf sahibi bir sultana kul olmalıdır. Ey Hayretî, ihtiyar hâlinde gence gönül verirsin; ama, o senin boynuna kolunu muska gibi dolamaz, ne kadar genç ve güzel olursa olsun, ondan vazgeç. Güzel, rakiplerle, zelil, alçak ikmselerle dost olup sana bakmıyorsa ondan vazgeç, zillet köşesinde zelil olmayı bırak. Güzellik ülkesinin şahı da olsa, eğer güzelin sırdaşı cahil ise ondan vazgeç.

Bî-vefâlar sevme şimden girü ey dil vaz gel
Aslı yokdur *olma her bî-asla mâyil vaz gel*

Hâsılı âlemde kendümden usandurdı beni
Bî-vefâlar sevmeden ey dil ne hâsıl vaz gel

Açılup gül gibi çün şîrîn kelâm itmez sana
Bülbül-i kuds ise de anı belâ bil *vaz gel*

Lutfı çok bir şâha kul ol ey gönül şimden girü
Şol keremsüzden nasîhat tut kerem kıl *vaz gel*

Pîrlikde nâgehân oldun bir oğlan hastası
Kılmadı çün boynuna kolın hamâyil *vaz gel*

Künc-i zilletde bu denlü çok zelîl olmak neden
Çünki gördün yârıdur anun erâzil vaz gel

Kâmil isen Hayretî hüsn iline şâh ise de
Olıcak bir dilberün hem-râzı câhil vaz gel
Hayretî G 265

Hayretî, gönlünün incittikleri için puta benzeyen güzelleri sevmekten vazgeçtiğini söyler. Küfrü ezberden okumak deyimiyle söz konusu güzelin kâfir, yani Hıristiyan veya Rumeli'deki gayr-i Müslimlerden olduğuna işaret eder. Klâsik âşık tipi bütün cefalarına rağmen sevgiliye olan aşkında kararlılık gösterir:

İncinüp dil vaz geldüm dir sanemler sevmeden
Küfri ezberden okur ol nâ-müselmândan cüdâ
Hayretî G 6/4

Usûlî, yedi bentlik bir murabbaının mütekerrir mısraında, vefasız, merhametsiz güzele neden can veriyorsun, diyerek ondan vazgeçmeyi tavsiye eder. Her güzele gönül verme, vefasız sevgiliye ebedî ömrünü harcama, kadrini bilmeyenlere dünyalar bağışlama, der. Bu güzellerin onun göz yaşını akıtıp denize çevirdiğini, kendilerinin zevk içinde eğlenip onun aşını zehre çevirdiğini, başkalarına lütufta bulunurken ona kahır çektirdiklerini söyler. Özgür bir şekilde dolaşırken bunlara kul olma, her yüzüne gülen güle bülbül olma, ümitsizlik ateşiyle yanıp kül olma, bunlardan vazgeç, der. Söz konusu murabbada sevgilinin kötü yönleri anlatılıp âşıkların ondan uzaklaşması istenen bentleri şunlardır:

Her denîye ey gönül rûh-ı revân virmek neden
Bî-vefâ cânâne ömr-i câvidân virmek neden
Kadrüni bilmezlere cân u cihân virmek neden
Bir vefâsız rahmı yok nâ-merde cân virmek neden

Akıda gözün yaşını dem-be-dem bahr eyleye
Kendi zevk içre ola aşın senün zehr eyleye
İllere lutf eyledüğince sana kahr eyleye
Bir vefâsız rahmı yok nâ-merde cân virmek neden
...
Fâriğ u âzâde yürürken kul olma vâzgel
Her yüze gülen güle gel bülbül olma vâzgel
Âteş-i hırmân ile yanup kül olma vâzgel
Bir vefâsız rahmı yok nâ-merde cân virmek neden
Usûlî Mr 4/1-2,4

Usûlî sade bir söyleyişle kaleme aldığı şu gazelinde, sana değer vermeyen, senin kıymetini bilmeyen güzele gönül verme, diyerek sevgiliden yüz çevirir:

Âkil isen ey gönül nâ-dâna virme gönlüni
Kadrüni bilmez deli oğlana virme gönlüni

Bî-vefâlar yoluna terk eyleme cân u teni
Hakk-ı sohbet bilmeyen yârâna virme gönlüni

Ger gülerse yüzüne sakın inanma sözine
Aslı yokdur gerçi kim yalana virme gönlüni

Gülşen-i fîrdevse gel ey bülbül-i kudsî-nefes
Her yüze gülen gül-i handâna virme gönlüni

Hulkı olmayan güzel san sûret-i dîvârdur
Ey Usûlî bir büt-i bî-câna virme gönlüni
Usûlî G 130

Hayâlî Bey, baş ağrısının derdini görünce içkiden el çektim; dikeninin cefasına değmeyen o iki renkli, iki yüzlü güzel gülden el çektim, diyerek sevgiliyi terk eder, ondan vazgeçer:

Humârın derdin aldum sagâr-ı sahbâdan el çekdüm
Cefâ-yı hârına değmez gül-i ra'nâdan el çekdüm
Hayâlî G 287/35/1

Âşık, klasik örneklerde olduğu gibi sevgiliye yalvarır; ama bazen de sevgiliyi kınar, onun vefasızlığına dayanamaz. Şu örnekteki âşık, biz güzeli öncelikle sever, dost kabul ederiz, sonra yalvarıp yakarırız; bunları yaptık; fakat, bir karşılık bulamadık; sıra üçüncü işe geldi, artık sevgiliyi kınayacağız, der:

Üç nesnedür nigâra bizüm pîşemüz hemân
Evvel vidâd ikinci tazarru' üçinci zem

Arz eyledük çü ikisini virmedün cevâb
Üçincisini işleyelüm ey vefâsı kem
Mesîhî K 7

Ziyâî yücelerdeki güzeli, bir yerde durmayıp her yeri dolaştığı için güneşe benzetir. Güneş olsa bile bundan sonra hercâyî, yaramaz, huysuz şehirli güzeli sevmeyeceğim, der. *"Şehr oğlanı"* yaramaz, huysuz anlamına gelir[207]:

Âfitâb olursa ayruk sevmeyem şehr oğlanın
Şimdilik hercâyî sevmekden Ziyâî fârigam
Ziyâî G 286/5

Sâbit, konu bütünlüğü bulunan şu gazelinde, sevgiliye seslenerek aşk zünnarını kuşanan gönül senin zülfünü düşünür; ey kâfir tabiatlı Müslüman olmayan put, sana âşığım, bunu sinemde daha ne kadar saklayayım, dedikten sonra ona meydan okur. Sen, sana uzun zamandır sadakatle bağlı olan kulunun değerini bilmedin; bundan sonra sen beni çok ararsın; ama bulamazsın, bilmiş ol. Eğer sen başka âşıklar bulduysan ben de başka güzeller buldum; bilmiş ol. Bundan sonra her kime sevgi ve vefa gösterirsen göster; Sâbit artık seni bıraktı, başkalarını buldu, der:

Âşığum âşık sana ey âfet-i cân bilmiş ol
Tâbe-key aşkun idem sînemde pinhân bilmiş ol

---

207 Onay 2000: 422.

Fikr-i zülfünde gönül zünnâr-bend-i aşk ile
Ey büt-i kâfir-nijâd-ı nâ-müselmân bilmiş ol

Bilmedün gitdün hulûs-ı çâker-i dîrîneni
Çok arar bulmazsın ey âşûb-ı devrân bilmiş ol

Tâze hem-demler yeni üftâdeler buldunsa sen
Biz de peydâ eyledük bir tâze cânân bilmiş ol

Her kime mihr ü vefâ eylersen it şimden gerü
Fâriğ oldı Sâbit-i âşüfte-sâmân bilmiş ol
Sâbit G 241

Meşhûrî bir gazelinde sevgiliden vazgeçtiğini söyler. Sevgilinin hasretiyle her gününün karanlık bir geceye döndüğünü, bu sebeple ağlayıp durduğunu belirtikten sonra, bunca zamandır zülfünün esiri olduğum yeter; artık yılan tılsımlarıyla dolu bir hazine olan zülüflerinden usandım. Nazik havalı bir gemiye benzeyen o sevgilinin âşıklarına deniz dalgaları gibi büyük ve çok cefalar yaptığını görünce ondan yüz çevirdim, der:

Şeb-i târîk olur her gün bana hicriyle mâtemden
Virür bir lücceden gûyâ nişâne dîdeler nemden

Yeter oldum esîr-i bend-i zülfi bunca demlerde
Usandum gayrı ben ol genc-i pür-mâr-ı mutalsamdan

Ferâgat eyledüm ol keştî-i nâzik hevâsından
Görince cevrini uşşâka efzûn mevce-i yemden
Meşhûrî G 97/1-3

İshâk Çelebi, aşk benim gönlümü ayrılığa alıştırdı; bundan sonra gönlümde kavuşma isteği kalmadı; diyerek sevgiliye ilgi göstermez:

Hîç gönlümde visâlün ârzûsı kalmadı
Hamdü lillâh aşk gönlüm hecre mu'tâd eyledi
İshâk G 287/3

Mezâkî, istiğnâ redifli bir gazelinde âşığın sevgiliye kavuşmak için yalvarıp durmasını eleştirir. Sevgiliye kavuşmak için neden bu kadar isteklisin; istiğnâ hümâsı yalvarma tuzağına düşer mi, diyerek sevgiliye karşı istiğnâ gösterir:

Neden neden bu kadar ârzû-yı bezm-i visâl
Düşer mi dâm-ı niyâza hümâ-yı istiğnâ
Mezâkî G 10/4

Usûlî, kendisinin sevgiliye lâyık olmadığını düşünerek ondan vazgeçer. O, âşıkla sevgili arasında eşitlik olması gerektiğini söyler. Kendisini dilenciye, sevgiliyi önce peri, sonra da padişaha benzetir. Aralarında eşitlik olmadığı için sevgilinin yoluna can vermekten vazgeçer. Oysa klâsik âşık tipinin böyle bir endişesi yoktur, sevgilinin yolunda can verir. Bu ise kendi arzusuyla sevgiliyi bırakır:

Yoluna cânun fedâ kılma Usûlî ol perî
Sana yâr olmaz ki sensün bir gedâ ol pâdişâ
Usûlî G 5/7

Rakiple Barışık, Sevgiliyi Kıskanmayan Âşık

İshâk Çelebi, sevgilinin nasıl olsa bir gün kendisini hatırlayacağından emin olup onun rakiplerle birlikte olmasına aldırmaz. Sevgilisini kıskanmayan, rakiplerle gezip dolaşmasını hoş karşılayan bu âşık tipi, şiirde en fazla karşılaşılan sıradan âşık tipiyle uyuşmaz:

Dem ola yâd ide İshâk kadîmî kulını
Bir iki gün ko anı hem-dem-i ağyâr olsun
İshâk G 207/5

Aynı şair bir âşık olarak aşağıdaki beyitte, sevgiliyi aslâ kıskanmaz; sevgilinin cefâsı gibi âşıklarının da çok olmasını ister. Buradaki âşık, tek bir rakibe bile tahammül edemeyen, onu can düşmanı kabul eden klâsik âşık tipinden çok farklıdır:

Mahbûb odur ki hüsnine bulınmaya nazîr
Âşıkları cefâsı gibi bî-şümâr ola
İshâk G 239/3

Şair şu beyitte sevgiliye beddua eder gibi bir söyleyişe yer verir. Zalim güzelin kendisi gibi bir zalime âşık olup âşıklara çektirdiklerini kendisin de çekmesini ister:

Hudâdan isterem ey cevr-pîşe dildârum
Ki *âşık ide senün gibi bir cuvâna seni*
Vasfî G 95/3

Usûlî, ey sevgili, istersen bana her türlü cefayı çektirip başkalarına vefa göster, ama yeter ki sen dünyada sağ ol da seni görebileyim, der:

Hemân sağ ol şu dünyâda *vefâ kıl kime istersen*
Cefâ vü cevr ü mihnetler ne olursa bana olsun
Usûlî G 100/4

Hayretî, sevgiliyi beye benzetir. İshâk Çelebi gibi o da bey'in maiyetindeki asker vb. gibi sevgilinin pek çok rakibinin bulunmasını ister. Onun sağında, solunda âşıkların (daha doğrusu rakiplerin) bulunmasını hoş karşılar. Oysa

sevgilinin gerçekte bir âşığı olur, diğerleri rakiptir. Şair söz konusu beyitteki düşüncesini, başka bir gazelinde de aynı şekilde tekrarlar:

Sağlu sollu n'ola salınsa yanınca uşşâk
Tâze beğdür yaraşur olsa hezârân delüsi
Hayretî G 437/4

Güzel oldur ola bin vâlih ü hayrân delüsi
Beğ odur yüriye önince hezârân delüsi
Hayretî G 438/1

Aşağıdaki örnekte, divan şiirinde çok az rastlanan bir tablo vardır. Dikene benzetilen rakip ile güle benzetilen sevgili, birlikte âşığın hücresine gelerek onu ziyaret ederler. Âşık da böylece sevgiliye kavuşup vuslat baharına ulaşır. Burada ele alınan sevgili ve rakip, bu iki tipin klâsik örneklerine hiç benzemez. Leff ü neşir yoluyla diken-rakip ve gül-sevgili ikilisine yer verilen beyitte, rakibin sevgiliyle birlikte âşığın evine gelişi, dikenin gül vermesi şeklinde yorumlanır:

Yâr ile geldi hücremüze dün gice rakîb
İrdük bahâr-ı vuslata gül virdi hârumuz
Hayretî G 129/2

Hayretî aşağıdaki beytinde, rakibin divan şiirindeki genel özelliklerinden farklı olarak âşığa merhamet ettiğini söyler. Âşık o kadar kötü bir duruma düşmüştür ki, rakip bile ona acımıştır. Rakip kendisine acıdığı için daha çok üzülüp kahrolmuştur:

Yanuma geldi gözüm yaşına rahm itdi rakîb
Başuma gör bu sitârem ne belâlar getürür
Hayretî G 103/2

Şu beyitteki âşık, beni sevgilinin eşiğinden uzaklaştırma, burada beraber kalalım diye rakibe yalvarır. Eğer sen beni buradan kovmazsan ahrette mekânın cennet olsun diye rakibin iyiliği için dua eder:

Âsitânından beni men' eylemezsen dünyede
Cennet itsün ey rakîb uhrâda Hak yirün senün
Hayretî G 218/4

Hayretî gönlüyle konuştuğu bir gazelinde, her güzele gönül vermemesi için kendisine nasihat ederek şöyle der: Ey gönül, aldanıp her güzele kapılma; dünyada aradığın zaman bir yar bulunmaz (veya bir yar mı bulunmaz). Bir ay yüzlünün güzellik elbisesini görüp ona aldanma, kullanılmıştır, sakın onu alıcı olma. Can parasını saysan da güzeller ona bir pul kadar değer vermezler, onlar parasız âşıkla pazarlık etmezler. Dünyada temiz etekli bir servi boylu görmedim; koklanmamış dikensiz bir gül görmedim. Şimdiki güzellere vefa gösterirsen sen de Hayretî gibi günahkâr olursun; sakın onlara vefa gösterme, diyen şair, âşığın da sevgili gibi vefasız olmasını tavsiye eder:

Aldanup *her dilbere dil virme zinhâr ey gönül*
Kim bulınmaz istesen dünyâyı bir yâr ey gönül

Hil'at-i hüsnin görüp aldanma bir meh-pârenün
Kullanılmışdur *sakın olma harîdâr* ey gönül

Nakd-i cân sarf eylesen bir pula saymaz hûblar
Eylemez bunlar inen bî-zerle bâzâr ey gönül

Görmedüm bir pâk-dâmen serv-i ser-keş dünyede
Bulmadum yıylanmaduk bir verd-i bî-hâr ey gönül

Şimdiki dilberlere arz-ı sadâkat eylesen
Hayretîveş sen de olursın günehkâr ey gönül
Hayretî G 248

Hayretî, aşağıda birkaç beyti verilen şu 11 beyitlik gazelinde de benzer niteliklere sahip bir güzeli tanıtır. Şair veya âşık, söz konusu güzeli kendisi için vefalı bir yar sanırken onun vefasız olduğunu anlar. Bunun üzerine sen benden bıkmışsın, dolayısıyla ben de senden bıktım, seni sevmekten vazgeçtim, der. Oysa klâsik âşık, güzelin vefasız olduğunu bilir ve ondan vazgeçmez:

Dostum bî-gayret ü bî-âr imişsün anladum
Hep bana didüklerince var imişsün anladum

Yoğ imiş şânunda erkeklik nişânı hâsılı
Bî-hamiyyet bir zen-i bâzâr imişsün anladum

Eller imiş ismetün dâmânunı her bir pelîd
Yüzi açılmış gül-i pür-hâr imişsün anladum
...
Gül sanurdum ben seni sen hâr imişsün dostum
Yâr sanurdum meğer ağyâr imişsün anladum

Pâdişâhum ben de senden vaz geldüm el çeküp
Ben kulundan çünki sen bîzâr imişsün anladum
Hayretî G 332/1-4, 9-10

Âşığın sevgiliden gelecek olan belâlara sabretmesi, onun kötülüklerini iyilik olarak anlaması, sövmesini dua kabul etmesi genel bir kaidedir. Fakat aşağıdaki gazelde yer alan âşık, sevgilinin vefasızlığına, aşkına karşılık vermemesine dayanamaz, çektiği belâlarla canından usanır, üstelik ona yüz vermeyen sevgili, başkalarıyla hiç zorluk çıkarmadan, hem de âşığın önünde gönüllü olarak kucaklaşıp öpüşmektedir. Bunun üzerine âşık sevgiliyi terk eder. Son beyitten

âşığın sürekli birilerini sevdiğini, ama, benzer sebeplerden dolayı sık sık ayrılıp bir sevgiliyle yetinmediği, âşığın çapkın bir tip olarak başkalarıyla da ilgilendiği, bir nevi rakip gibi davrandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sadece sevgili değil, âşığın da vefasızlık gösterdiği, sevgiliden gelen cefalara katlanmak yerine ondan kaçıp başka sevgililer bulduğu görülmektedir.

Ferâgat eyledi gönlüm meh-i nâ-mihribânından
Belâ vü zecr ü hecr ile usandı tatlu cânından

Eğer bâğ-ı cinân olsa dahi hergiz karâr itmez
Bu gönlüm murgı uçmışdur kadîmî âşiyânından

Nice çâk olmasun zehrem bu gün gördüm ki bir ârif
Tekellüf çekmedi çekdi kinâr itdi miyânından

Esirge gönlümi kurtar müjen zahmına tîmâr it
Niçe bir beslesün hûn-ı ciğerle kendü yanından

İşitdük yine İshâk'ı nigârından cüdâ düşmiş
Neler çeksek gerekdür biz anun âh u figânından
İshâk G 217

Çapkın Âşık

Mesîhî şehrengîz türündeki mesnevîsinde güzelleri tanıtırken, çapkın bir âşık rolünde görünür. Gönlünün bir güzelle yetinmediğini, hepsini sinesine çekmeden ölmek istemediğini söyler:

Biriyle itmek isterdüm muhabbet
Yine anunla kılmadum kanâat

Dilerdüm eğleyem biriyle gönlüm
Kanâat itmedi bir ile gönlüm

Olup hercâî gönlüm pâre pâre
Yapışdı her birisi bir nigâra

Hudâyâ sen beni iletme sine
Kamusın görmedin sîne be-sîne
Mesîhî Şehrengîz b 174-177

Bir gazelinde Rüstem ve Alemşah isminde iki mahbûbu tanıtan şair, bir âşığın iki güzeli birden sevmesinin çok zor olduğunu söylerken kendisinin bir güzelle yetinmediğini, çapkın bir âşık olduğunu da ifade eder:

İki şâha kul olmak key sakın İshâk müşkildür
Eğer Rüstem kabûl ide kulıyuz haylî minnetdür
İshâk G 71/7

Aynı şair başka bir beytinde de iki mahbûbunun olduğunu belirtip birinin adını verir:

Bir rinde nice ol iki meh-pâre didiler
Biri İvaz mı ki ele ol bî-bedel didi
İshâk G 317/4

Şair, kendisinin güzelsiz duramadığını, yine birilerini sevdiğini söylerken birden fazla sevgilisinin olduğunu ifade eder:

Güzelsüz hîç olıbilür mi İshâk
Birisin girü sevmişdür mukarrer
İshâk G 73/7

"Yalınız taş duvar olmaz" deyimine yer veren şair, taş gönüllü sevgili senin gönül evini yapmazsa sen de bir başkasını sev, der:

Dil-i sengîn ile gönlün evini yapmasa yâr
Sev birin dahi ki olmaz yalınuz taş dîvâr
İshâk G 84/1

İshâk Çelebi kendisini her gördüğü güzeli seven birisi olarak tanıtır; ancak, onu seven hiç kimse yoktur:

Sever her gördüği mahbûbı dirler
Görün İshâkı aslâ bir sever yok
İshâk G 133/5

Hayretî de bir beytinde Rumeli'de çok sayıda Memi ve Mustafa bulunduğunu söyleyip gönlünü sadece falan kimseye verme; burada pek çok güzel vardır, der:

Ol bir fülâna virmegil İshâk gönlüni
Bu Rûmili'nde niçe Memi Mustafâ olur
İshâk G 63/7

Sevgiliye Kavuşan Âşık

Mesîhî, bir âşık olarak sevgiliye kavuşur, dudağını öpüp belini kucaklar. Bu sebeple söz konusu güzel ondan utanarak ağzıyla belini göstermez. Burada hüsn-i talil ile güzellerin ağzının küçüklüğü ve bellerinin inceliği anlatılmak istenir:

Benzer öpdün koçdun ol yârı Mesîhî nitekim
Utanur sana görinmege dehânıyle miyân
Mesîhî G 179/6

Şu beyitte de güzelin dudağını emdiğini söyler:
Lebün emdükçe kalmaz dilde hafvum
Komaz mey kişinün gönlinde korhu
Mesîhî G 200/3

Şu beyitlerde âşığın sevgiliyi sinesine sardığı, ona kavuşabildiği belirtilir:
Zâhid-i hâm-tama' görse ne dirdi ki aceb
Sîneye çekdüğümi sen sanem-i sîm-teni
İshâk G 331/3

Görün görün yine İshâk içün ne dir iller
Kucup o sîm-teni ya'nî bağrına sarası
İshâk G 337/5

Örneklerden anlaşılacağı üzere, Rumeli şairleri, sevgili kadar olmasa da, idealize edilmiş klâsik âşık tipine uymayan, daha gerçekçi âşık tipini dile getiren şiirler de yazmışlardır. Söz konusu âşık tipi, sevgilinin rakiplerini kıskanmaz, onlarla dost olur. Sevgilinin belâlarına katlanmak yerine, onu vefasızlıkla suçlayarak terk edip başka sevgililere yönelir. Ancak onların bu sıra dışı âşıktan çok sıra dışı sevgiliye daha geniş bir yer verdikleri görülmektedir.

Âşığının aşkına karşılık veren sevgili tipi ile aşkına karşılık bulan veya bulamayınca sevgiliye tepki gösterip onu terk eden âşık tipi birlikte ele alındığında, Rumeli şairlerinin diğer şairlere göre, günlük hayatta görülebilecek çizgi dışı sevgili ve âşık tiplerini daha fazla işledikleri söylenebilir.

MAHBÛB METHİYELERİ VE ŞEHRENGİZ

Divanlarda Memi, Memi Bâlî, Ali Bâlî, İbrahim, İshâk, Mustafa gibi erkek isimlerinin genellikle redif yapıldığı şiirler vardır. Rumeli şairlerinin şiirlerinde, bazen isim bazen de bir isimle birlikte lakâp olarak kullanılan *"Bâlî"* sözcüğü dikkat çeker. Onların divanlarında başka erkek isimleri için yazılmış şiirler de vardır. Erkeklerin birer sevgili, güzel olarak tanıtıldığı bu şiirler, tür bakımından *"şehrengîz"* ile benzerlik gösterir. Türk edebiyatında ilk şehrengîzi de Rumelili şairlerden Mesîhî'nin yazdığı dikkate alınırsa, onların bu tür şiirleri fazlaca yazmaları bir tesadüf olmamalıdır.

Şairlerin erkekleri bir sevgilinin vasıflarıyla anlatan manzumelerinin başlığında, erkek sevgili, erkek güzel manasında çoğunlukla "*mahbûb*", bazen de *"dilber"* kelimesini kullandıkları görülür.

Hayretî, *"Mustafa"* adındaki mahbûbu için "*Der-Sitâyiş-i Mahbûb-ı alâ-Vech-i Hakîka (Mr 26)*" başlıklı bir murabbaında, bu isimle aynı zamanda Peygamberi de kasteder.

Hayretî, ölmüş olan *"Memi Şah"* isimli mahbûbu için "*Mersiye der-Vefât-ı Mahbûb-ı Hod (Mr 23)*" başlıklı on iki bentlik bir mütekerrir murabba yazar. Onun mahbûbların ismini belirtmediği biri "*Ender Sitayiş-i Dü Mahbûb (Mr 22)*", biri de "*Arz-ı Temennâ ve Tazarrû' be-Mahbûb (Mr 25)*" başlığını taşıyan iki murabbaı daha vardır.

Bahar konulu şiirlere *"bahâriyye"* denildiği gibi, genel olarak şehrengîz dışında tutulan mahbûbun anlatıldığı bu tür manzumelere, "*mahbûbiyye*" denilebilir.

Bu isimlerin şiirlerde söz konusu edilen özellikleriyle sevgili için verilen özellikler, seçilen teşbih ve mecaz unsurları aşağı yukarı aynıdır. Hayretî'nin *"Memi Bâlîciğim"* redifli yedi beyitlik şu gazeli incelendiğinde Memi Bâlî için söz konusu edilen güzellik unsurlarıyla diğer şiirlerde yer alan kadın güzeller arasında, güzellik unsurlarının benzetileni ve anlatım bakımından bir fark bulunmaz. Onun da diğer güzeller gibi sözü İsa nefeslidir. Hoş kokulu siyah zülüfleri vardır. Yan bakışlarıyla âşıklarının gönül ülkesini yağmalar. Servi boyludur. *"Âşığı ağlatıp rakipleri güldürür." "Kırmızı dudakarı şaraba benzer."*:

Söz mi bu yâ dem-i İsâ mı Memi Bâlîcüğüm
Göz mi bu nergis-i şehlâ mı Memi Bâlîcüğüm

Zülf-i hoş-bû mı aceb başuma sevdâ mı ki bu
Bu belâ mı bana bâlâ mı Memi Bâlîcüğüm

Gamzelerden takınup tîğini mestâne gözün
Kasdı dil mülkini yağma mı Memi Bâlîcüğüm

Böyle serkeşlik ider serv-i ser-efrâz aceb
Kâmetün gibi dil-ârâ mı Memi Bâlîcüğüm

Beni giryân idüben düşmeni handân itdün
Garazun yohsa temâşâ mı Memi Bâlîcüğüm

Va'de-i vaslı bu gün yarına saldun kuluna
Yine bu şîve-i ferdâ mı Memi Bâlîcüğüm

Hayretî'yi yine bir cür'a ile mest itdi
Leb mi bu yâ mey-i hamrâ mı Memi Bâlîcüğüm
Hayretî G 314

Âşık Çelebi, Üsküplü Riyâzî'den bahsederken onun adının Mehmed olup Rumeli üslûbu üzere Memi Şah diye anıldığını söylerken, Rumeli'de Mehmed adının Memi şeklinde kısaltıldığını bildirir. Âşık Çelebi, Riyâzî hakkındaki anekdotunda konuyla ilgili olarak şöyle der:

"Riyâzî: Mevlidi vü muhtedi Üsküb'dür. Zeheb-i hâlisü'l-ayâr-ı ma'rifet mezheb-i zurefâ üzre anun tab'ına meskûb ve kâlıb-ı kâlı üzre meskûbdur. *Adı Mehemmed idi Rumili tab'ı üzre Memi Şâh dirlerdi*... Merhûm şûh-tab' olduğı cihetden ekser-i evzâ' u etvârı matbû' idi... "[208]

Hayretî, Rumeli'de pek çok Memi ve Mustafa var; gönlünü sadece birisine verme derken Âşık Çelebi'nin sözleriyle örtüşen şekilde Memi ve Mustafa isimli iki mahbûbdan bahseder:

Ol bir fülâna virmegil İshâk gönlüni
Bu Rûmili'nde niçe Memi Mustafâ olur
İshâk G 63/7

Hayretî'nin ölen mahbûbu *için yazdığı "Mersiye der-Vefât-ı Mahbûb-ı Hod"* başlıklı on iki bentlik bir mütekerrir murabbaında geçen Memi Şah isim veya lâkabı Âşık Çelebi'nin verdiği bilgilerle örtüşür. Şiirin iki bendi şöyledir:

Yeridür ra'd feleklerde eğer eyleye âh
Ebr-i bârân giye giryân oluban dûd-ı siyâh
Yana yakıla güneş yırta yüzin derd ile mâh
Kanı ol gülbün-i gülzâr-ı letâfet Memi Şâh

Oluban cân gibi pinhân bizi bî-cân itdi
Dünyeden göz yumuban âlemi giryân itdi
Zülfi gibi dil-i uşşâkı perîşân itdi
Kanı ol gülbün-i gülzâr-ı letâfet Memi Şâh
Hayretî Mr 23/1-2

---

208 Âşık Çelebi 1994: 785.

Ancak diğer örneklerden anlaşılacağı üzere bu sadece böyle bir kısaltma olmayıp daha çok mahbûb isimlerine eklenen bir lâkap olmalıdır. Âşık Çelebi, *"Memi"* ve *"Bâlî"* lâkaplı kişileri tezkiresinde genellikle mahbûb veya dilber olarak tanıtır. Onun tezkirede Memi ve Bâlî hakkında kaydettiği şu cümleler, bunların devrin güzel, yakışıklı gençleri olduğunu; çeşitli kimselerin de bunların güzelliğine hayran kalarak onlara ilgi duyduklarını gösterir:

"Ve *Alî Bâlî* nâm bir *dilber* sevüp ölecek haste gibi sayuklayurak sözin ana döndermişdür."[209]

"*Ol vakt ser-halka-i hûbân ve gevhernigîn-i mahbûbân Pîrûze Ali Bâlî idi. Bâlî Çelebi' ana âşûfte-i lâubâli idi, evvel* Vâlihî tahallus iderken ol takrîb ile mahlasın Cevherî itdi... Mezkûr Pîrûze hakkında didügi gazeldendür:

Beni ger öldürürse hasretiyle hatt-ı *Pîrûze*
Benüm ey seng-dil ola mezârum taşı pîrûze"[210]

Âşık Çelebi, Zeynî maddesinde şunları söyler: "Bu esnâda *Fındık Memi ki aşkı nukl-ı meclis-i uşşâk idi anı sevüp âşık-ı yâr-ı piste-dehân oldı. Sübûtî dahı âşık idi biri birine rakîb idiler...*

Sarrâf Hasan Bâlî nâm dilber hakkında dimişdür:

Âl ile gönlüm alan ruhlarınun alıdur
Serv-kaddin severüz himmetimüz âlîdür
Gayrıdan şimdi hayâliyle gönül hâlîdür
Sevdüğüm şehrde sarrâf *Hasan Bâlî*'dür"[211]

Zeynî'nin ilgilendiği Fındık Memi, aynı zamanda Hâtifî'nin de mahbûbu idi: "Cümleden biri *Fındık Memi*'dür ki ekâbirden uşşâkı kîse kîse zerler ve zerrin tîğ ü hançerler câme vü destârlar esb-i rehvârlar mahbûb hidmetkârlar Acemî kâlîler Frengî nihâlîler kürk-i semmûrîler kâse-i fağfûrîler fâhir esbâblar kemyâb kitâblar bağışladukda..."[212]

"Naîmî-i Sâlis: Bu Naîmî Edirnelidür. Kurd Bâlî dimekle meşhûr mahbûb ve bir şûh-ı şehr-âşûbdı."[213]

"Hasan Çelebi': Gelibolıdandur. Aşçızâde Hasan Çelebi dimekle meşhûr idi... Merhûm İsâ gibi âleme mücerred gelüp yine evc-i semâ'-i uluvve yine mücerred gitdi... Levendlüği zemânında Memi nâm bir dilbere mübtelâ olup Edhem nâm bir rakîbi dahı olup Memi'nün ana meylin ziyâde görüp bu hicvi dimişdür.

Bu imiş âlem içre maksûdum
Seni *Edhem Memi* sever diyeler

---

209 Âşık Çelebi 1994: 126.
210 Âşık Çelebi 1994: 246.
211 Âşık Çelebi 1994: 293-94.
212 Âşık Çelebi 1994: 259-260.
213 Âşık Çelebi 1994: 473.

Gen gelürse eger götün s...ne
Nesne yok giyse *Edhem* diyeler"[214]

"Sihrî-i Sânî: İstanbullı şehroğlanıdur. Yârân içinde *Kız Memi* dimekle şehrün şöhre-i devrânıdur... Devrün ayyâşı ve dehrün kallâşı ve evbâşlarun başı idi. Hâle gibi sofrası küşâde ve kurs-ı mâh gibi nânı âşinâ vü bî-gâneye nihâde idi. Şeb ü rûzı ıyş u işretle geçerdi yârânla yir içerdi."[215]

Âşık Çelebi, Hayâlî Bey'in Ali Bâlî isimli bir dilber için hiciv yazdığını belirtir. Ali Bâlî, bir gün Seydi Çelebi isimli birini eleştirirken kendisi bir gece uygunsuz bir harekette bulunur ve bunu duyan Hayâlî Bey aşağıdaki müstehcen hicvi yazar. *"Başına Seydî hâlleri gelmek"* sözü, ünlü Türk denizcilerinden Seydî Ali Reis'in Hint seferindeki maceralı hayatı sonucunda oluşan bir deyimdir[216]:

Seydi'nün çok s...ldüğin evvel
Ali Bâli işidüben güldi
Sonra çok geçmedin anun dahı
Başına Seydi hâlleri geldi[217]

Yûsuf-ı Sineçâk, Edirne'de *"Cihan Bâlî"* isimli bir dilber sevip onun hakkında şiirler yazar. Bu dilberin öldürülmesi üzerine çok üzülüp bir mersiye kaleme alır[218].

Hayretî'nin Memi Şah veya Memi için yazılmış gazel ve murabba biçimlerinde mahbûbiyye türünden sekiz tane şiiri vardır. Ayrıca diğer şiirlerinin bazı beyitlerinde de bu isimlere yer vermiştir.

Hayretî, *"Terkib-bend Der-Mersiye-i Memi Şâh ve Mustafa Rahimehumullâh"* başlıklı beş bentlik şiirinin bir beytinde Memi Şah ve Mustafa isimli mahbûbların adını anar:

Ey bî-vefâ felek hanı şeh *Mustafâ* kanı
Yâ n'eyledün *Memi*'yi o nûr-ı Hudâ kanı
Hayretî Trk 1/4/1

Hayretî'nin *"Der-Medh-i Memi Şâh"* başlıklı murabbaında da aynı mahbûbu anlatır. Şiirin özellikle mütekerrir mısraı, Rumeli şairlerinin şiirlerinde görülen günlük konuma diliyle samimi bir hitaptan meydana gelir. Beş bentlik murabbaın iki bendi şöyledir:

Leblerün vasf itmeğe aldum elüme hâmemi
Nutka geldi oldı bir tûtî-i şekker-hâ *Memi*
Geldi ol dem dilüme bu mısra'-ı garrâ *Memi*
Ây efendüm â beğüm â pâdişâhum â *Memi*

---

214 Âşık Çelebi 1994: 308.
215 Âşık Çelebi 1994: 516.
216 Kurnaz 1996: 146.
217 Âşık Çelebi 1994: 878.
218 Âşık Çelebi 1994: 345-46.

...
Hayretî'nün gûş idüp feryâdını ey verd-i ter
Kılmadun ahvâline bir dem göz ucıyla nazar
Gice gündüz çağırup bülbül gibi kapunda der
Ây efendüm â beğüm â pâdişâhum â *Memi*
Hayretî Mr 30/1-5

Hayretî'nin Memi için yazdığı başka bir murabbaının ilk bendi şu şekildedir:
Tâze beğsün dostum gel almagıl âhum benüm
Pâdişâhsun kuluna zulm eyleme şâhum benüm
Ger garîb isem ne var yok mudur Allâh'um benüm
Hay efendüm sevdüğüm ömrüm *Memi Şâh*'um benüm
Usûlî Mr 9/1

Hayretî, şiirlerinde genellikle Memi Şah veya Memi diye andığı mahbûb için yazdığı gazellerden üçünün matlaı şöyledir:
Gözi âşüftelere âfet-i cândur *Memi*'nün
Sözi dil-hastelere rûh-ı revândur *Memi*'nün
Hayretî G 234/1

Ey bâğ-ı dilde serv-i revânum *Memicüğüm*
Olsun revân yoluna revânum *Memicüğüm*
Hayretî G 313/1

Kâr itdi bana gamze-i mekkârı *Memi*'nün
Öldürdi beni çeşm-i sitemkârı *Memi*'nün
İshâk G 139/1

Vasfî de bir beytinde bana dünya ay ve güneşi övüp durmayın; ben Memi Şah'tan başkasını sevmem der:
Öğmen bana mahbûb diyü mihr ile mâhı
Dünyâda güzel sevmezem illâ *Memi Şâh*'ı
Vasfî G 102/1

İshâk Çelebi şehrengîz türündeki şiirlerinde Bâlî lâkaplı kimselerden söz eder. Şu beytinde Bâlî'yi isim olarak kullanıp cinas yapar:
Yolunda ölmeyen uşşâka *Bâlî*
Terahhum itme boynuna vebâli
İshâk Şhr 1/101

Şu mahbûbun adı ise Kılıcoğlu Alî Bâlî'dir:

Kamu âşıklarun oldur murâdı
Kılıcoğlı Alî Bâlî'dür adı
İshâk Şhr 2/75

Usûlî mektup tarzındaki bir gazelinin şu beytinde Ahmed Bâlî'ye selâm gönderir:

Yüz urup Sîne-çâke sînemün çâkını şerh eyle
Hem *Ahmed Bâlî*'ye billâh dervîşâne aşk eyle
Usûlî G 116/7

Kendisi *"Bekâr Memi"* olarak tanınan Hayâlî Bey de şu beytinde Kara Bâlî isimli birinden bahseder[219]. Kara ile âb-ı Hayatın karanlıklar ülkesinde bulunması arasında ilgi kurar:

Kelâmum âb-ı Hayvân'ı dem-â-dem nûş-ı cân etsün
Dil-i cândan *Kara Bali* diyen hayvâna aşk eyle
Hayâlî G 367/50/9

Mahbûbiyye türündeki şiirlere başta İshâk Çelebi ile Hayretî olmak üzere Rumeli şairlerinde çokça rastlanmaktadır. Rumeli şairleri dışında Anadolu şairlerinin de mahbûbiyye türünde şiirleri bulunmaktadır. Meselâ Ahmed Paşa'nın Ali (G 192/154), İshâk (192/155) ve Kasım (193/156, 193/157) redifli[220]; Karamanlı Aynî'nin Ferruh (G 376/102, G 377/103, 378/104, Yunus (G 468/223, G 469/224), Yûsuf (G 501/266), İshâk (G 506/273), Kasım (G 517/287) redifli gazelleri bu türdedir[221].

Rumeli'ye Mahsus İsimler

Rumeli şairleri, bölgedeki diğer milletler hakkındaki gözlemleri sonucunda yazdıkları bazı şiirlerde, bu milletlere mensup kimselerin isimlerine yer verirler[222]. Bu isimler için yazılan şiirler, yukarıda bahsedilen *"mahbubiyye"* ve *"şehrengîz"* türleriyle de yakından ilgilidir.

Âşık Çelebi, İlmî'nin *"Levize"* isimli bir Frenk delikanlısı için bir türkü bestelediğini söyler:

"Kendi bir bülend-bâlâ levendâne bî-bâk u bî-pervâ mahbûb-ı şehrârâ idi. Bâğçeleri ebrû-yı yâr-ı bahr-i hüsne havâle olduğı gibi deryâya müşrif-i müşerref-i câygâhdı. Mecma'-ı şuarâ vü zurefâ ve ârâmgâh-ı uşşâk-ı câmgâhdı... Levize nâm bir Freng oğlanına bu türkiyi bağlamışdur. Bir zamânda muganniler anunla terâne-gûyân belki çengî avratlar bile anunla nağme-zenândı:

Ey saçı kâfir aşk ehline îmân *Levize*
V'ey gönül tahtına bin izz ile sultân *Levize*

---

219 Kurnaz 1996: 146.
220 Tarlan 1992.
221 Mermer 1997.
222 Çeltik 2000: 99-109.

Leb-i şîrîni ile İsî-i devrân *Levize*
Levize cân *Levize* derde dermân *Levize*"[223]

Burada, Rumeli söyleyiş özellikleriyle ilgili olarak İlmî'nin söz konusu şiiri, başka milletlere mensup bir isme yer vermesi bakımından önemlidir. Hayretî de "*Eledo* (G 388), *Afo* (G 322)[224], *Mesih* (G 34)" isimlerini redif yaparak üç gazel yazmıştır. Bunlardan "*Eledo*" ismine yazılmış olanı şudur:

Ey kaşı râ-yı rahmetüm *Eledo*
Ağzı mîm-i muhabbetüm *Eledo*

Sana düşmez yabanda salınma
Eledo serv-kâmetüm *Eledo*

Âşıkına kıya kıya bakıcı
Ey gözi kaşı âfetüm *Eledo*

Bana sensüz muhâl imiş dirlik
Tende cân dilde râhatum *Eledo*

Hayretî'yi gamun helâk itdi
Zâyir ol bârî türbetüm *Eledo*
Hayretî G 388

Aynı şairin *"Mesih"* adına yazdığı şiiri de şu şekildedir:
İhyâ iderdi mürdeleri dâyimâ *Mesîh*
Sen öldürürsin âdemi hikmet ne â *Mesîh*

Her derde eyler idi Mesîhâ devâ velî
Bu derdi kimse itmedi illâ bana *Mesîh*

Başum irerdi gün gibi çak çarh-ı çârüme
Ben zerreye diyeydi eger hâk-i pâ *Mesîh*

Düşnâmı ile bulsa n'ola mürde-dil hayât
Ölü dirildür idi idicek duâ *Mesîh*

Devr-i lebinde hat görüben didi Hayretî
Hızr ile geldi bir araya gûyiyâ *Mesîh*
Hayretî G 34

---

223 Âşık Çelebi 1994: 600.
224 Metin için bu çalışmanın Rumeli söyleyiş özellikleri bölümüne bakınız.

İshâk Çelebi de *"Mihâyil"* ismine üç değişik şiirinde yer verir. Şu bendinde Mihâyil'in dini imanı olmayan bir kâfir olduğunu söyler. Böylece hem güzellerin acımasızlığına hem de onun Hıristiyan veya kâfir olduğu için dini ve imanı bulunmayacağına işaret eder:

Şimdi İshâk uğradı bir derde kim dermânı yok
Hâlini arz itmeğe cânânesine cânı yok
Şol *Mihâyil* mi durur ol dîni yok îmânı yok
Hây zâlim hây kâfir n'eyledün kan eyledün
İshâk Mr 5/7

İshâk Çelebi, şu beytinde kâfir *"Mihâyil"*in kendisini esir aldığını ve bu esirlikten (onun aşkından) kurtuluşunun bulunmadığını, ondan vazgeçmeyeceğini ifade eder.

Gamdan âzâd eylemek gâyetde müşkildür beni
Hey ne kâfirdür esîr iden *Mihâyil*'dür beni
İshâk G 333/1

Şair, ona kavuşmak çok zor, belki de imkânsız olsa bile, ey azizler, ben Mihâyil'i sevdim, bu yoldan dönmem, diyerek onu sevmek konusunda, bir önceki beyitteki kararlılığını sürdürür. Buradaki aziz, Hıristiyan din adamlarının lâkabı olup Mihâyil'in dinine işaret eder:

Gerçi baîddür reh-i aşkı menâzili
Sevdüm azîzler dönüşüm yok *Mihâyil*'i
İshâk G 334/1

Mesîhî, bir beytinde "*hodri meydan*" sözünü hatırlatacak şekilde, "*Hodiri*" ismine yer verir.

Serve kim teşbîh ider cânâ bu kadd-i dilberi
Serv hod bir baldırı çıplak uşakdur *Hodiri*
Mesîhî B 26

Edebiyatımıza Rumeli Şairlerinin Kazandırdığı Bir Tür: Şehrengîz

"Şehrengîz", her ne kadar adında *"şehir"* sözcüğü yer alsa da bir şehri değil de şehrin güzellerini konu edinir. Şehrengîzde amaç bir şehrin erkek güzellerini veya esnaflarını tanıtmaktır. Türk edebiyatında ve Rumeli şairleri içerisinde ilk defa şehrengîz yazan şair Mesîhî'dir[225].

---

225 Şehrengîzler hakkında kitap şeklindeki araştırma Agâh Sırrı Levend'e aittir: Levend 1958. Konuyla ilgili makaleler de yayımlanmıştır: Çavuşoğlu 1969: 73-108; Çavuşoğlu 1974: 325-356; Çavuşoğlu 1976: 81-100; İsen-Burmaoğlu 1988: 57-105; Abdulkadiroğlu 1988: 31-49; Kırkkılıç 1994: 94-101; Aksoyak 1996: 157-176; Aydemir 1999: 446-475; Mermer 2000; Aydemir 2001: 31-56 Aydemir 2001a: 167-174.

"Rumeli şâirlerinin özelliklerinin başında, birçoğunun şehrengîz sahibi olması gelir. Mesîhî, Taşlıcalı Yahyâ, Hayretî, İshâk Çelebi, Usûlî, Kerîmî, Firdevsî, Feyzî Ali veya Tabiî, Âlî, İntizâmî, Vechî, Kâtip, Hacı Derviş, Neşâtî ve Hâdî, Rumelili olup da şehrengîzi bulunan şâirlerdir."[226]

Mahbûbiyye türündeki şiirler Rumeli şairleri dışında da yazılmış olmakla birlikte, özellikle şehrengîz türündeki şiirler, Rumeli şairlerine özgü kabul edilebilir. Şehrengîzin ilk örneğini Mesîhî'nin verdiği bilinmektedir. Ondan sonra şehrengîz yazan bazı şairler de eserlerinde bunun Mesîhî tarafından başlatıldığını ifade etmişlerdir[227]. Bu türün ilk örneklerini Rumeli şairlerinin vermesi ve daha sonraki takipçilerinin pek çoğunun da yine Rumelili olması dikkate değer bir konudur.

Burada incelenen Rumeli şairlerinden şehrengîz yazanlar şunlardır:

Mesîhî'nin *"Şehrengîz der-Medh-i Cüvânân-ı Edirne"* başlıklı mesnevî şeklinde 178 beyitlik bir şehrengîzi vardır. Şehrengîzin sonuna beşer beyitlik iki de gazel eklenmiştir[228].

Hayretî'nin *"Der-Ta'rîf-i Beligrad ve Dilberân-ı an-Şehr"* isimli murabba biçiminde 12 bentlik[229] ile mesnevî şeklinde 261 beyitlik şehrengîzleri[230] vardır.

Usûlî'nin *"Şehrengîz-i Yenice"*si 190 beyitlik mesnevîdir[231].

İshâk Çelebi, *"Şehrengîz-i İshâk Çelebi"*[232] başlıklı (daha doğrusu başlıksız?) 117 beyitlik mesnevî biçiminde Bursa şehrengîziyle *"Şehrengîz-i Mahbûbân-ı Vilâyet-i Üsküb"*[233] isimli 105 beyitlik bir Üsküp şehrengîzi yazmıştır. Onun Üsküp şehrengîzi de genel olarak mesnevî şeklinde olup bazı güzelleri gazel biçimindeki bölümlerde tanıtmıştır.

Türk edebiyatında ilk defa şehrengîz yazan Mesîhî'nin dokuz mahbûbu tanıttığı şu gazeli, isim kadrosu bakımından hem şehrengîz hem de mahbûbiyye türüyle irtibatlandırılabilecek niteliktedir:

Ben umardum ey sanem bir meh-likâdan mu'cizât
Senden ey çeşmi siyâhum bir tevâzu'dur murât

Sâlihüddîn-zâde dirler bir büt-i şimşâda kim
İsmine *Bostân* dirler vaslına yokdur necât

Biri *İbrâhîm*'dür anun kûşe-i mektebdedür
Gabgabı ilm okumakdur kaşları ve'l-âdiyât

---

226 Aydemir 2000: 106.
227 Aydemir 2001: 31-56.
228 Mesîhî 1995: 89-109.
229 Hayretî 1981: 123/33.
230 Çavuşoğlu 1974: 325-356.
231 Usûlî 1990: 44-56.
232 İshâk 1990: 87-99.
233 İshâk 1990: 100-108.

Bir güzel gördüm bu gün ismi *Hızır Balî* durur
Dürr-i la'linden dökilür dün ü gün âb-ı hayât

Bir *Hasan Balî* durur emmâ kamer-tal'atlüdür
Biri *Yûsuf Balî*'dur kim lebleri kand ü nebât

Dest-i kudret öyle yazmış kim *Hüseyn*'ün nakşını
Kaşı kavsinden okınur dâimâ ve'n-nâziât

Ahmed'ün çeşm-i siyâhı hışm iderse âleme
Hüsninün hengâmesinden denk olısar kâinât

Mustafâ'nun gül ruhı devrinde hatm olsun kelâm
Kâmeti serv-i revân u kâküli ve'l-mürselât

Gussa vü gamdan halâs olmak dilersen ey Mesîh
Bir melek-yüzlü habîbün eşiğinde kıl vefât[234]
Mesîhî G 23

Şehrengîzin amacı şehirden ziyade şehrin güzellerini, esnafını tanıtmaktır. Ancak yine de bir şehrin güzelleri için şehrengîz yazılmış olması, o şehre dikkat çekilmesi bakımından önemlidir. Bu türün ilk örneklerinin Rumeli şairlerince yazılması onların toplum ve sosyal hayata, yaşadıkları çevreye karşı duyarlılıklarının bir göstergesidir.

Sonuç olarak Rumeli şairleri, diğer özellikleri yanında, edebiyatımıza şehrengîz türünü kazandırmaları bakımından da önemlidirler.

234 Mesîhî 1995: 129/23.

SONUÇ

Rumeli, Osmanlı'nın Avrupa'da fethettiği yerlerin genel adıdır. Rumeli'nin sınırları tarihteki olaylara göre sürekli değişmiştir. Burada Rumeli, Osmanlının bugünkü Türkiye sınırları dışında kalan Avrupa topraklarını karşılayacak şekilde kullanılmıştır.

Osmanlının Avrupa'da yaptığı fetihler sonucunda Rumeli'de önemli kültür ve sanat merkezleri ortaya çıkar. Bölgede çok sayıda divan şairi yetişir.

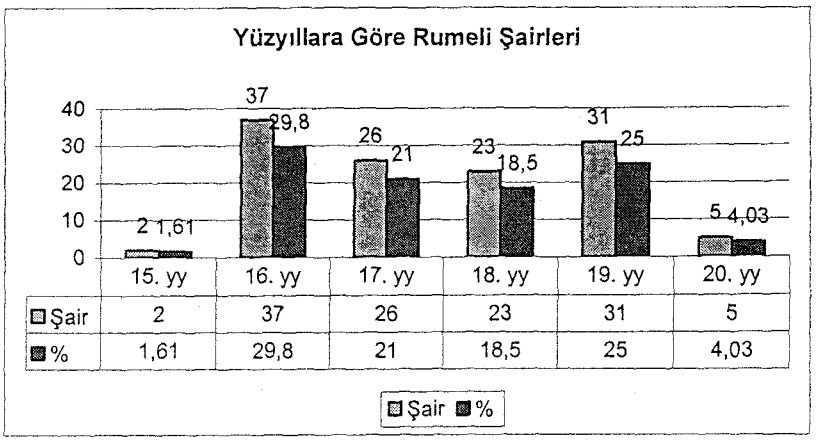
Tespit edilebilen divan sahibi Rumeli şairinin sayısı 115'tir. Kaynaklar, bunlardan başka, dokuz şairin çok fazla şiiri bulunduğundan söz ederler. Burada, onlarla beraber toplam 125 şairin biyografisi verilmiştir.

Divan sahibi Rumeli şairleri, burada ilk defa kitap hacmindeki bir çalışmayla topluca ele alınmıştır. Şairlerin sadece biyografilerine yer verilmemiş, onların şiirleri, Rumelili olmak açısından da incelenmiştir. Çalışma, bu yönüyle, belli bir bölge şairlerini ele alan incelemelerden ayrılmaktadır.

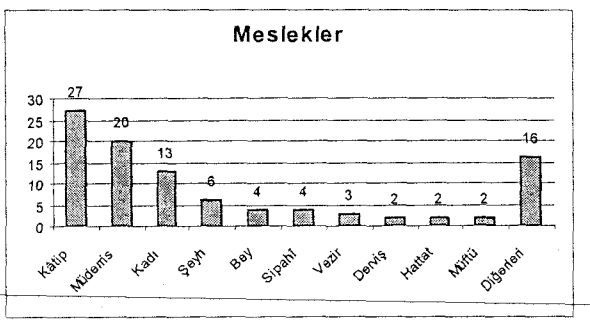
Şairler doğum yerleri, yaşadıkları dönem, meslekleri, tasavvufî eğilimleri, divanları bakımından genel olarak değerlendirilmiştir.

En fazla şair yetiştiren Rumeli şehirleri 19 şairle Saraybosna, 8 şairle Prizren ve Üsküp olmuş; onları 7 şairle Selânik izlemiştir. Yetiştirdikleri divan sahibi şair sayısına göre diğer bölge, şehir ve kasabalar şunlardır: Mora (6), Yenişehir Fener (6), Siroz (Serez) (6), Ağrıboz (4), Öziçe (4), Vardar Yenicesi (4), Kalkandelen (3), Manastır (3), Mostar (3), Rumeli (3), Arnavutluk (2), Niğbolu (2), Peşte (2), Priştine (2), Rusçuk (2), Yenipazar (2). Şu şehirler de birer divan sahibi şair çıkarmıştır: Belen, Belgrat, Dıraç, Drama, Eski Zağra, Ferecik, Filibe, Hacıoğlu Pazarcık, Hezargrad, İşkodra, İştib, Karaferye, Karatova, Koniçe, Köstendil, Leskofça, Semendire, Silistre, Tatarpazarcık, Tırhala, Tiran, Ustrumca. Ayrıca bir şair de Sırbistan'da yetişmiştir.

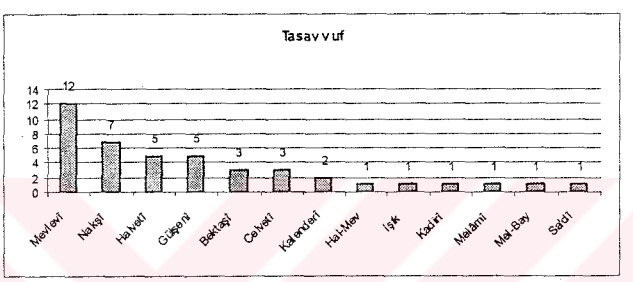
Rumeli fetihleri XIV. yy.ın ikinci yarısında başlar ve XV. yy.a gelindiğinde burada iki tane divan sahibi şair yetişir. XVI. yy.da fetihlerin tamamlanmasıyla birlikte şair sayısında büyük bir artış meydana gelir. XIX. yy.dan itibaren Osmanlı'nın buralardan çekilmeye başlamasıyla şair sayısında düşüş meydana gelir. Yüzyıllara göre Rumeli doğumlu şair sayısı şöyledir:

Rumeli şairlerinin büyük bir bölümünün kâtiplikle uğraşan memurlar olduğu görülmüştür. İkinci sırada gelen meslek grubu ise müderris ve muallimler olup onları kadılar takip eder.

Divan sahibi Rumeli şairlerinden 43'ünün başta Mevlevîlik olmak üzere toplam 12 değişik tarikata mensup oldukları tespit edilebilmiştir.

Biyografisi verilen bu şairlerden bir seçme yapılmış ve onlardan hareketle Rumeli şairlerinin şiir özellikleri üzerinde durulmuştur. Onların şiirlerinde Rumeli ile ilgili bazı kültür unsurlarına fazlaca yer verdikleri görülmektedir. *"Bu serbest, rindâne aşk şiirlerinde, Hayâlî, İshâk Çelebi gibi Rumeli şairlerinde de gördüğümüz hususiyetler vardır: Samimilik, kuvvetli ilham, lâubâlilik, gurur ve istiğnâ, mahallî renklere îtina..."*[235] diyen Fuat Köprülü, Rumeli şairlerinin bazı özelliklerle diğer şairlerden ayrıldıklarına dikkat çekmiştir. Söz konusu özellikler incelenip örneklendirilmiştir.

Divanları incelenen şairlerin şiirleri bilgisayara yüklenmiş ve bu divanlardaki kelime kadroları çıkartılıp kullanım sıklığına göre sıralanmıştır. Şairlerin ortak olarak tekrarladıkları kelimeler arasında benzerlikler bulunmaktadır. Şiirlerde en fazla kullanılan kelimeler, Türkçe'nin yapısıyla ilgili olarak "bir, bu, ol, o" gibi sıfat veya zamirleriyle "ol-, et-" fiilleridir. Bunları, kullanım sıklığına göre "can, gül, gam, aşk, yâr, dem, dert, gönül, serv, âlem, câm, mihr, rûzgâr, bezm, mey, şâh, felek, âb, hâk" vb. divan şiirinde önemli bir yere sahip olan teşbih ve mecazlar takip eder.

Divanlardaki Arapça ve Farsça terkipler ve oranları tespit edilmiştir. Şairlerin ağırlıklı olarak Farsça terkipleri tercih ettikleri, Arapça terkipleri çok az kullandıkları görülmüştür. XVI. yy. şairleri daha sade ve az terkipli bir dil kullanırken XVII. yy.dan itibaren terkiplerin artmaya başladığı ve Sebk-i Hindî'nin de etkisiyle Mezâkî'de Arapça, Farsça terkip sayısının XVI. yy.a göre, üç kat arttığı görülmüştür. Bunda muhtemelen Mezâkî'nin Mevlevî olması da etkilidir.

---

235 Köprülü 1988: 554.

Rumeli şairlerinin araştırılıp örneklendirilen şiir özelliklerine daha çok XV.-XVI. yy. şairlerinde rastlanır. Sonraki yüzyıllarda bu özellikler azalmaya başlar. Meselâ "bak a, gör e" gibi Rumeli söyleyiş özellikleri; halk şiirine yakın tarzda sade dil kullanımı gibi hususlar, yüzyıllar ilerledikçe etkisini kaybeder; XVII., XVIII. yy.larda Mezâkî ve Sâbit'in şiirlerinde mısralar bazen baştan sona Farsça terkiplerden meydana gelir.

Şiirlerinde sade bir dil kullanan Rumeli şairleri, murabbalar yanında, koşmalar da yazarak divan şiirinde hece vezniyle şiir yazma hareketine öncülük ederler.

Rumeli şairleri, yaşadıkları Rumeli coğrafyasına şiirlerinde genişçe yer verirler. Şehrengîz türündeki şiirlerin büyük bir kısmı, Rumeli şairlerince ve Rumeli şehirleri adına yazılmıştır. Türün bilinen ilk örneğini veren Mesîhî, bir Rumeli şairidir. Rumeli şairleri, edebiyata kazandırdıkları bu türle edebiyat tarihimizde önemli bir yere sahip olmuşlardır.

Rumeli şairleri, şiirlerinde Rumeli'de yaşanan değişik kültür unsurlarına yer verirler. Özellikle Hıristiyanlıkla ilgili değişik konularda çok sayıda şiirler yazarlar. Başka şairlerde de görülebilen kilise (deyr), zünnar, İsa, Mesih, rahip, ruhban, haç (salib, çelipa) gibi kavramlarla ilgili şiirler, onların şiirlerinde daha fazla yer alır. Yaşadıkları çevrenin kültür unsurlarını şiire taşıyan şairler, Rumeli'de daha serbest bir ortamda yetişen ve ilişkilerinde daha serbest davranan diğer milletlere ait gözlemlerine yer verirler.

Rumeli şairleri, Rumeli'de yaygın bir derviş grubu olan abdâl ve kalenderîlerle ilgili çok sayıda şiir yazmışlardır. Bununla bağlantılı olarak dünyaya değer vermediklerini, her şeyden ferâgat ettiklerini ifade eden istiğnâ ağırlıklı, rindâne şiirleri de fazladır.

Rumeli şairlerinin şiirlerinde ele aldıkları sevgili ve âşık tipleri, diğer şairlerinkiyle temelde benzerlik gösterir. Bunun yanında, divan şiiri geleneğinin dışına çıkan sevgili ve âşık tiplerine de fazlaca rastlanır. Sevgili âşığına iyi davranır, ona iltifat eder, aşkına karşılık verir. Güzellerin bazıları sarı saçlı, elâ gözlüdür. Âşık da sevgiliyle rahatça görüşüp onunla meyhaneye gidebildiği gibi, bazen de sevgilinin nazına katlanamayıp onu terk eder, kendisine başka güzeller bulur, rakipleri kıskanmaz.

Rumeli'deki mimarî eserlerle birlikte, burada yetişen şairler, Rumeli'nin Osmanlı tarafından hem imar edildiğini, hem de önemli bir kültür ve sanat merkezi hâline getirildiğini ortaya koymaktadır. Şairlerin ele alındığı bu çalışma, bölgenin edebiyatımız açısından ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Bu incelemenin bir benzeri halk edebiyatı ile dinî-tasavvufî alanda eser veren diğer şairler için de genişletildiğinde, bölgenin önemi ve Rumeli şairlerinin genel özellikleri daha etraflı bir biçimde belirlenmiş olacaktır.

BİBLİYOGRAFİK KISALTMALAR VE KAYNAKÇA

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim (1988), "Şehrengîzler Üzerine Düşünceler ve Belîğ'in Bursa Şehrengîzi", *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Dr. Şerif Baştav'a Armağan)*, Ankara.

Abdülaziz Bey (1995), *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri - Toplum Hayatı*, Haz. Kâzım Arısan - Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Acaroğlu, M. Türker (1988), *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları*, Ankara.

Acaroğlu, M. Türker (1999), *Bulgaristan Türkleri Üzerine Araştırmalar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ahdî (1996): Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şuarâsı*, Gazi Ü., SBE, Doktora Tezi, Ankara.

Akarsu, Kâmil (1989), *Zaîfî Divanı Metin - Tahlil ve Sistematik İndeks*, Gazi Ü. SBE, Doktora Tezi.

Akarsu, Kâmil (1993), *Rumelili Zaîfî, Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divanından Seçmeler*, MEB Yay., İstanbul.

Akbayar, Nuri (1982), "Kâzım Musa Paşa", *TDEA*, C. V.

Âkif: Enderûnî Âkif, *Âkif Tezkiresi*, Millet Ktp. Ali Emîrî, Yz. 773.

Akkuş, Mehmet (1988), *Mollazâde Süleymân Şeyhî-i Köstendilî'nin Hayatı Şahsiyeti Eserleri ve Bahru'l-Velâye'si*, Ankara Ü., SBE, Doktora Tezi, Ankara.

Aksan, Doğan (1995), *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yayınları, 2. bs., Ankara.

Aksoyak, İsmail Hakkı (1996), "Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Gelibolu Şehrengîzi", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 3, Sivas.

Aksoyak, İsmail Hakkı (1999), *Gelibolulu Âlî ve Divanlarının Tenkitli Metni*, Gazi Ü., SBE, Doktora Tezi, Ankara.

Aktaş, Hasan (2002), *Çağdaş Türk Şiirinde Tarihî Şahsiyetler ve Eserler*, Çizgi Kitabevi, Konya.

Aktepe, Münir (1953), "XV. ve XVI. yy.larda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair", *Türkiyat Mecmuası*, C. X, (1951-53).

Akün, Ömer Faruk (1966), "Sâbit", *İA*, C. X.

Ali Enver (1309), *Semâ-hâne-i Edeb*, İstanbul.

Ambros, Edith, *Candid Penstrokes, The Lyrics of Meâlî, an Ottoman Poet of the 16th Century*, Berlin 1982.

Ârif Hikmet: Şeyhülislâm Ârif Hikmet, *Ârif Hikmet Tezkiresi*, Millet Ktp. Ali Emîrî, Yz. 789.

Arnavutluk Devlet Arşivleri Osmanlı Yazmalar Kataloğu, 2001, Gazi Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.

Arslan, H. Çetin (2001), *Türk Akıncı Beyleri ve Balkanların İmarına Katkıları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Artun, Erman (1999), "Türk Halk Kültürünün Balkanlardaki Rolü", *Avrupa'ya İlk Adım Uluslar Arası Sempozyumu Bildiri*, Gelibolu.

Artun, Erman, "Osmanlının İlk Dönemlerinde Türk ve Balkan Kültürlerinde Etkileşim", (http://strateji.cu.edu.tr/balkanlar/05.asp).

Âsım: Seyrekzâde Kazasker Mehmed Âsım, *Âsım Tezkiresi,* Üniversite Ktp. Yz. 2401.

Âşık (1988): *Âşık Çelebi Divanı*, Haz. Filiz Kılıç (Hançerlioğlu), Gazi Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Âşık Çelebi (1994): *Meşâirü'ş-Şuarâ İnceleme Tenkitli Metin*, 2 Cilt, Haz. Filiz Kılıç, Gazi Ü., SBE, Doktora Tezi, Ankara.

Atasoy, Ahmet Emin (2001), *XV. Yüzyıldan Bugüne Rumeli Motifli Türk Şiiri Antolojisi*, Asa Kitabevi, Bursa.

Atâyî, Nev'îzâde (1989), *Hadaiku'l-Hakaik fi Tekmileti'ş-Şakaik / Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri*, Cilt II, Haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul.

Aydemir, Kâzım (1998), *Köstendilli Süleymân Şeyhi'nin Kûtü'l-Uşşâk ve Hulâsatü'l-Esrâr Adlı Eseri*, Marmara Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi.

Aydemir, Yaşar (1999), "Esîrî'nin Bağdat Şehrâşûbu", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Dr. Himmet Biray Özel Sayısı,* Ankara.

Aydemir, Yaşar (2000), *Behiştî Divanı*, MEB Yayınları, Ankara.

Aydemir, Yaşar (2001), "Hâdî'nin Saray Şehrengîzi", *İlmî Araştırmalar*, 12, İstanbul.

Aydemir, Yaşar (2001a), "Sânî'nin Rodos Şehrengîzi", *Türk Kültürü*, 455, Ankara.

Aydemir, Yaşar (2002), *Edincikli Ravzî Divanı*, Basılmamış Kitap.

Aynur, Hatice (2000), "Cem Şairleri", *İlmî Araştırmalar*, 9, İstanbul.

Ayvansarâyî: Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, İstanbul Ü. Ktp. Yz. 464, 539.

Babinger, F. (1992), *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Bahriye Üçok, Ankara.

Balkan Ülkelerinde Türkçe Eğitim ve Yayın Hayatı Bilgi Şöleni, (1999), TDK Yay., Ankara.

Barkan, Ömer Lütfi (1942), "İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, Sayı 2, Aynı yazı: *Kolonizatör Türk Dervişleri,* Hamle Dağıtım, Tarihsiz.

Baymak, Ethem (1999), *Tuna Akar Serin Serin (Balkan Türk Şiiri Üzerine İnceleme)*, Bay Yay., Prizren.

Baymak, Osman (1988), *Sûzî Çelebi,* Bay Yayınları, Prizren.

Bayraktereviç, Fehim (1977), "Mesîhî'nin Dünya Edebiyatında Yer Alan Bahariyyesi" Terc. İsmail Eren, *TDED*, XXII.

BDK: Halûk İpekten-Mustafa İsen, *Basılı Divanlar Kataloğu*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

Belîğ (1999): İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr,* Haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Beyânî, Mustafa bin Carullah (1997), *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Haz. İbrahim Kutluk, TTK Yayınları, Ankara.

Bolat, Ali (2003), *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik*, İnsan Yayınları, İstanbul.

Bulut, Abdullah (1998), *Sofyalı Yusuf Râsih Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Divanının Tenkitli Metni*, Fırat Ü. SBE, Yüksek Lisans Tezi.

Bursalı Mehmed Tahir (2001), *Osmanlı Müellifleri* ve Ahmed Remzi Akyürek: *Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi* Haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı, Tıpkıbasım, Bizim Büro Yay., Ankara.

Canım, Rıdvan (1995), *Edirne Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Castellan, Georges (1995), *Balkanların Tarihi* Çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu, Milliyet Yayıncılık, İstanbul.

Choublier, Max (1969), "Rumeli Bektaşîleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, Çev. Aslı Can, 12 (Ocak).

Cogito (Aşk Özel Sayısı), 4 (Bahar 1995).

Coşkun, Menderes (2002), *Manzum Bir Şairler Tezkiresi: Hasîb'in Silkü'l-Leâl-i Âl-i Osmân'ındaki Şair Biyografileri*, Bizim Büro Yayınları, Ankara.

Çavuşoğlu, Mehmed (1969), "Taşlıcalı Dukakinzâde Yahyâ Bey'in İstanbul Şehrengîzi", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XVII (Ağustos).

Çavuşoğlu, Mehmed (1974), "Hayretî'nin Belgrad Şehrengîzi", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 2-3 (1973-1974).

Çavuşoğlu, Mehmed (1975), "Dukaginzâde Taşlıcalı Yahyâ Bey", *Diriliş* (Eylül).

Çavuşoğlu, Mehmed (1976), "Hayretî'nin Yenice Şehrengîzi", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, IV-V.

Çavuşoğlu, Mehmed (1976a), "Meşâirü'ş-Şuarâ'dan İshâk Çelebi", *Diriliş*, 18 (Şubat).

Çavuşoğlu, Mehmed (1983), *Yahyâ Bey ve Divanından Örnekler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Çavuşoğlu, Mehmed (1986), "Yahyâ Bey", *İA*, C. XII.

Çavuşoğlu, Mehmed (1987), *Hayâlî Bey ve Divanından Örnekler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

Çelebioğlu, Âmil (1982), "Zaîfî'nin Gazavât-ı Sultan Murad İbni Muhammed Han Adlı Mesnevîsi", *Türk Kültürü*, XX, 225 (Ocak).

Çeltik, Halil (1998), "XVIII. yy. Tezkirelerindeki Divan Şairleri", *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları (TUBA) (Hasibe Mazıoğlu Armağanı II)*, Harvard University, 22.

Çeltik, Halil (1999), "Rumeli Şairlerinde Reel Sevgili ve Âşık Tipi", *Gazi Eğitim Fak. Dergisi: Dr. Himmet Biray Özel Sayısı*, (Ankara).

Çeltik, Halil (2000), "Rumeli Şairlerinde Yöresel Kültür", *Bilig*, 14 (Yaz).

Çetin, İsmet (1997), *Kızıl Elma*, Ecdad Yayınları, Ankara.

Çetiner, Yılmaz (1994), *Şu Bizim Rumeli*, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Çetinkaya (Aktaş), Mürüvvet (1996), *Türk Edebiyatında Murabba*, Gazi Ü. SBE Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Çiftçi, Ömer (1997), *Fatîn'in Hâtimetü'l-Eş'âr'ı*, İnönü Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Malatya.

Demir, Hiclâl (2001), *Çağlarını Eleştiren Divan Şairleri: Hayretî-Hayâlî-Usûlî*, Bilkent Ü. SBE, Yüksek Lisans Tezi.

Derdiyok, İ. Çetin (1994), "Mesîhî'nin Münşeâtı İçerisinde Yer Alan ve Yavuz Sultan Selim'in Kendi Ağzından Mısır Fethini Anlatan Bir Mektup", *XII. Türk Tarih Kongresi (12-16 Eylül 1994)*, Ankara

Derdiyok, İ. Çetin (1994), *15. yy. Şairlerinden Mesihî'nin Gül-i Sad-berg'i*, Çukurova ü. SBE, Doktora Tezi.

Dilçin, Cem (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.

Divan-ı Fatîn (1871), Haz. Rasim Efendi, İzzet Efendi Matbaası, İstanbul 1288/1871.

Doğu Batı Düşünce Dergisi (Aşk ve Batı Özel Sayısı), 27 (Mayıs 2004).

Domi, Mahir-Nezim Frakulla-Hasan Zyko Kamberi-Muhammed Kyçky-Dalip dhe Frasheri (1959), *Ne Historiae Letersise Shqipel*, Tirane.

Ejder, Mustafa (1998), *Köstendilli Mollazâde Süleymân Şeyhî Efendi'nin Mir'atü'l-Muvahhidîn Adlı Eseri*, Marmara Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi.

Elsie, Robert (1997), *Histori e Letersise Shqiptare*, Tiran

Erdem, Sadık (1994), "İshâk Çelebi'nin Hayatı-Şahsiyeti ve Eserleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 91 (Ağustos).

Eren, İsmail (1977), "Bahariyyenin Fransızca Rusça ve Sırpça Çevirileri", *TDAY*.

Ergun, Sadettin Nüzhet (1930), *Bektaşî Şairleri*, Maarif Vekâleti Yayını, İstanbul.

Ergun, Sadettin Nüzhet (1941), "Divan Edebiyatında Hece Vezni", *Çınaraltı*, Sayı 5.

Ergun, Sadettin Nüzhet (1960?), *Türk Şairleri I-III*, İstanbul, Tarihsiz.

Erünsal, İsmail E. (1983), *The Life and Works of Tâcîzâde Ca'fer Çelebi with a Critical Edition of His Dîvân*, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Es'ad Efendi, Sahaflar Şeyhizâde, *Es'ad Efendi Tezkiresi*, Nail Tuman Nüshası.

Esrâr Dede (2000), *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, Haz. İlhan Genç, AKM Yay., Ankara.

Eyüboğlu, E. Kemal (1975), *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler Deyimler-Tabirler*, 1 Cilt, İstanbul 1973; 2. Cilt 1975.

Faik Reşat, *Eslâf*, Haz. Şemsettin Kutlu, Tercüman 1001 Temel Eser, Tarihsiz.

Faraoqhi, Suraiya (1998), *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, Çev. Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. bs., İstanbul.

Fatîn (1854): *Fatîn Tezkiresi*, İstanbul 1271/1854.

Fedai, Harid (1993), "Kıbrıstan Divan Sahibi Bir Şair: Handi", *Uluslar arası Üçüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, 25-29 Eylül 1993*, AKM Yayınları, Ankara.

Fedai, Harid (2003), *Handî Dîvânı-1*, Ankara.

Gazic, Leylâ (1981), "Saraybosna'da Şark Yazmaları Koleksiyonu", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Çev. Atilla Çetin, 14 (Ekim).

Genç, İlhan (1998), "Balkanlarda Türk Divan Edebiyatı ve İzleri", *Uluslararası Kıbrıs ve Balkanlar Türk Edebiyatları Sempozyumu Bildirileri*, İzmir.

GHBK (1998): *Gazi Hüsrev Begova Biblioteka, Katalog Arapskish-Turskih-Perzuskih i Bosanskih Rukopisa* (Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi Kataloğu), Sarajevo.

Gökbilgin, M. Tayyib (1956), "Kanunî Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livaları, Şehir ve Kasabaları", *TTK Belleten*, C. XX/78 (Nisan).

Gökbilgin, M. Tayyib (1957), *Rumeli'de Yörükler Tatarlar ve Evlâd-ı Fâithân*, İstanbul.

Gökyay, Orhan Şaik (1986), "Kızıl Elma Üzerine", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 25, (Ocak 1986); "Kızıl Elma Üzerine-II", *Tarih ve Toplum*, Sayı: 26 (Şubat 1986).

Gölpınarlı, Abdülbâkî (1977), *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İnkılap ve Aka Kitapevleri, İstanbul.

Gölpınarlı, Abdülbâkî (1992), *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul.

Güftî (2001): *Güftî ve Teşrîfâtü'ş-Şuarâsı*, Haz. Kâşif Yılmaz, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Güldeste (1998): Şahin Emirzâde Seyyid İsmail Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Tıpkıbasım, Ankara.

Hamzaoğlu, Yusuf (2000), "Vardar Adının Kelime Anlamı", *Balkan Türklüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Handzic, Mehmed (1942), "Husejn Lâmekânî", *Kalender Narodna Uzdanica*, Sarajevo.

Hasan Çelebi, Kınalızâde (1981), *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Haz. İbrahim Kutluk, TTK Yay., C. I, Ankara 1978; C. II, Ankara 1981.

Hasan, Hamdi (1987), *Saray-Bosna Kütüphanelerindeki Türkçe Yazmalarda Türküler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Hasan, Hamdi (1997), *Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*, TDK Yay., Ankara.

Hasandediç, Hüziya (1983), "Mostarlı Hasan Ziyai Çelebi", *Çevren*, Sayı 13.

Haslok, F. R. (2000), *Bektaşîlik Tetkikleri*, Çev: Râgıp Hulûsî, Haz: Kâmil Akarsu, MEB Yayınları, Ankara.

Hayâlî (1945): Ali Nihat Tarlan, *Hayâlî Divanı*, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

Hayretî (1981): Hayretî, *Divan Tenkitli Basım*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu-M.Ali Tanyeri, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

Hıbrî, Abdurrahman Efendi b. Hasan Edirnevî, *Enîsü'l-Müsâmirîn*, Millet Ktp. Reşîd Efendi, Yz. 616.

Horata, Osman (2000), "Cem Şairleri: Bir Kader Birliğinin Anatomisi", *Bilig*, 15 (Güz).

Hulâsatü'l-Eser (1867): Mehmed Muhibbî b. Fazlullah b. Muhibbullah, *Hulâsatü'l-Eser*, Mısır 1284/1867.

Ilic, Slobodan (1999), *Hüseyin Lâmekâni, Ein Osmanischer Dichter und Mystiker des 16. Jahrhunderts und sein Literarisches Werk*, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

İA: *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yay., 1939-1988.

İbnülemin Mahmut Kemâl (1917), *Divan-ı Leskofçalı Gâlib*, İstanbul 1335/1917.

İnalcık, Halil (1964), "Rumeli", *İA*, C. IX.

İnciciyan, P. L. - H. D. Andreasyan (1974), "Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1973-74/2-3.

İpekten, Halûk (1985), *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri*, Birlik Yayınları, Ankara.

İsen, Mustafa (1988), "Usûlî'nin Yenice Şehrengîzi", *Mehmet Kaplan İçin*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

İsen, Mustafa (1997), "Balkanlar'da Osmanlı Dönemi Türk Edebiyatı", *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 7*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

İsen, Mustafa (1997a), "Balkanlar'da Türk Edebiyatı", *Ötelerden Bir Ses - Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

İsen, Mustafa (1997b), "Cem Şairleri", *Hisar*, 262 (Ankara 1979); *Ötelerden Bir Ses: Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

İsen, Mustafa (1997c), "Divan Şairlerinin Meslekî Konumları", *Ötelerden Bir Ses - Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

İsen, Mustafa (1997d), "Divanlarda Heceyle Yazılmış Şiirler", *Ötelerden Bir Ses*, Ankara.

İsen, Mustafa (1997e), "Edebiyat Tarihi Açısından Priştine ve Bu Şehir Doğumlu Divan Şairleri", *Ötelerden Bir Ses – Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

İsen, Mustafa (1997f), "Kültür Tarihimizde Üsküp ve Üsküplü Divan Şairleri", *Ötelerden Bir Ses – Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

İsen, Mustafa (1997g), "Kültür Tarihimizden Portreler: Usûlî", *Ötelerden Bir Ses: Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

İsen, Mustafa (1997h), "Tezkireler Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar - Divan Şairlerinin Tasavvuf ve Tarikat İlişkileri", *Ötelerden Bir Ses – Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

İsen, Mustafa (1997i), "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar: Osmanlı Kültür Coğrafyasına Bakış", *Ötelerden Bir Ses: Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

İsen, Mustafa (1997j), "Yürü Var Gel Arap'tan Ya Acem'den", *Ötelerden Bir Ses: Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

İsen, Mustafa (1998), "Akıncılığın Türk Kültür ve Edebiyatına Katkıları", *Türkiye Günlüğü*, 49 (Ocak-Şubat).

İsen, Mustafa (1999), *Latîfî Tezkiresi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

İsen, Mustafa, "Rumeli'de Türk Kültür ve Sanatını Besleyen Bir Kaynak Olarak Akıncılık", *(http://www.akmb.gov.tr/turkce/books/balkanlar/m.isen.htm)*.

İsen, Mustafa-Hamit Bilen Burmaoğlu (1988), "Bursa Şehrengîzi (Lâmi'î Çelebi)", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 3 (1987), İstanbul.

İsen, Mustafa-Miryana Teodosiyeviç (1982), "Kâimî Hasan Efendi", *TDEA*, C. V.

İshâk (1990): Üsküplü İshâk Çelebi, *Divan Tenkitli Basım*, Haz: Mehmed Çavuşoğlu - M. Ali Tanyeri, Mimar Sinan Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul.

İsmail Paşa, Bağdatlı (1951), *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*, Meb Yayınları, İstanbul.

İzzî (1785): Süleymân İzzî, *Tarih-i İzzî*, İstanbul, 1199/1785.

Kafzâde Fâizî, *Fâizî Tezkiresi*, Nuruosmaniye Ktp. Yz. 3723.

Kâimî (1998): Sultan Kudat, *Bosnalı Kâimî Divanı,* Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara.

Kaleşi, Hasan (1964), *Arnavut Edebiyatında Türk Etkileri*, *Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1963*'ten ayrı basım, Ankara.

Kalpaklı, Mehmet (1986), *Fevrî Hayatı Şahsiyeti Eserleri*, Mimar Sinan Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kalpaklı, Mehmet (1991), *Divan Şiirinin Edisyonunda Bilgisayar Kullanımı Metoduna Giriş ve Fevrî Divanı'nın Elektronik Formu*, İstanbul Ü., SBE, Doktora Tezi, İstanbul.

Kam, Ömer Ferit (1922), "Bazı Şairlerimiz Hakkında Tahlili İntikadî Mutâlaât", *Peyâm-ı Sabah*, Sayı 1119, 1126, 1133, 1140, 1146.

Kam, Ömer Ferit (2003), *Divan Şiirin Dünyasına Giriş (Âsâr-ı Edebiye Tetkikatı)*, Haz. Halil Çeltik, MEB Yayınları, Ankara.

Kaplan, Mehmet (1982), *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul, tarihsiz (Önsöz'de 1982).

Karacan, Turgut (1990), "Alâeddin Sâbit: Berber-nâme Mesnevîsi", *Çevren*, Yıl XVII, Sayı 76, (Mart-Nisan).

Karacan, Turgut (1990a), "Sâbit'in Müfretlerinin Motivasyonu", *Cumhuriyet Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (Ekim).

Karahan, Abdülkadir (1960), "Mesîhî", *İA*, C. VIII.

Karpat, Kemal H. (1992), "Balkanlar", *TDV İA*, C.V.

Kâtib Çelebi (1869), *Fezleke-i Kâtib Çelebi*, İstanbul 1286/1869.

Kaya, Bilge (2003), *Hisâlî'nin Metâliü'n-Nezâiri*, Gazi Ü, SBE, Doktora Tezi, Ankara.

Kayayerli, Ercan (1997), *Selânikli Esad Efendi Hayatı Edebî Şahsiyeti ve Divanının Yeni Harflere Çevirisi*, Afyon Kocatepe Ü. Yüksek Lisans Tezi.

Kemikli, Bilâl (1997), "Hüseyin Lâmekânî'nin İnsân-ı Kâmil Görüşü: Risâle-i Vahdet-nâme", *KAM*, 26/3, Temmuz.

Keskioğlu, Osman (1985), *Bulgaristan'da Türkler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

Keşfü'z-Zünûn (1943): Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, 1941-1943.

Keşfü'z-Zünûn Zeyli (1947): Bağdadlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli alâ Keşfi'z-Zünûn*, 2 C. İstanbul 1945-1947.

Kılıç, Filiz (1998), *XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kılıç, Filiz (1999), "Tuna Kasidesi'nin Düşündürdükleri", *Türk Kültürü*, 441 (Ocak).

Kılıç, Yasin (1995), *Râtip Ahmed Paşa Hayatı Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni-İnceleme*, Atatürk Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Kırkkılıç, Ahmet (1994), "Edirne Şehrengîzleri ve Şairleri", *Yedi İklim*, VI, 47 (Şubat).

Kiel, Machiel (2002), "Traces in Stone Some Notes on a 16th Century Otoman Poet the Balkans, Vâlihî-i Üskübî and the Background of His Life and Work", *Journal of Turkish Studies/Türklük Bilgisi Araştırmaları (Essays in Honour of Barbara Flemming-II)*, Harvard University, 26/II.

Koca, Turgut (1967), *Divan (Şevkî), Hayatı ve Şiirleri Üzerine Bir İnceleme*, 1967?.

Kolcu, Hasan (1990), "Divan Şairlerinin Hece Veznine Karşı Tavırları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 69 (Aralık).

Kolcu, Hasan (1993), *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları*, Ankara.

Koncu, Hanife (2000), "Klâsik Türk Edebiyatında Vâlî Mahlâslı Şairler ve Vâlî-i Âmidî", *İlmî Araştırmalar*, 9 (İstanbul).

Köksal, M. Fatih (1996), *Yenipazarlı Ahmed Vâlî'nin Hüsn ü Dil Mesnevîsi (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Erciyes Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Köprülü, M. Fuat (1931), *Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul.

Köprülü, M. Fuat (1935), "Abdâl", *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*, Sayı: 1, İstanbul.

Köprülü, M. Fuat (1988), "Türkler (Türk Dili-Edebiyat)", *İA*, C. XII/2.

Kurnaz, Cemâl (1981), *Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı'nda Kozmik Unsurlar*, Hacettepe Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Kurnaz, Cemâl (1983), "XVI. Asır Şairlerinden Zaîfî'nin Fâl-ı Murgân'ı", *Şükrü Elçin Armağanı*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.

Kurnaz, Cemâl (1984), "Siyah-Beyaz Tablo: Yahyâ Bey'in Bir Gazeli", *Millî Kültür*, 45.

Kurnaz, Cemâl (1984a), "Taşlıcalı Yahyâ Bey Divanı'nda Atasözleri ve Deyimler", *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş'ın Hatırasına Armağan)*, 1979-1983, XVII-XXI, 1-2.

Kurnaz, Cemâl (1984b), "XVI. Asır Şairlerinden Hayâlî Bey'in Tesiri ve Şöhreti", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, II, 2.

Kurnaz, Cemâl (1985), "Âşık Çelebi'ye Göre Hayâli Bey", *Türk Kültürü Araştırmaları (Prof.Dr.İbrahim Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan)*, XXIII, 1-2.

Kurnaz, Cemâl (1986), "Hayâlî Bey Divanı'nda Atasözleri ve Deyimler" *Millî Kültür*, 52.

Kurnaz, Cemâl (1995), "Arayıcızâde Hüseyin Ferdî ve Derviş Ömer Efendi'nin Bilâdiyeleri", *Journal of Türkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları (Abdülbâkî Gölpınarlı Hâtıra Sayısı)*, XIX, Harvard Universty.

Kurnaz, Cemâl (1996), *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili*, İstanbul.

Kurnaz, Cemâl (1996a), "Necatî Bey, Ahmed Paşa, Hayâlî Beğ ve Nev'î Divanlarındaki Teşbih ve Mecaz Unsurları", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XXV/1 (1987); *Hayâlî Bey Divanının Tahlili*, MEB Yayınları, İstanbul.

Kurnaz, Cemâl (1997), *Türküden Gazele Halk ve Divan Şiirin Müşterekleri Üzerine Bir Deneme*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kurnaz, Cemâl (1997a), "Çizgi Dışı Güzeller", *Türküden Gazele Halk ve Divan Şiirin Müşterekleri Üzerine Bir Deneme*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kurnaz, Cemâl (1997b), "Divan Şairlerinde Hece Vezniyle Şiir Yazma Eğilimi", *Türküden Gazele Halk ve Divan Şiirin Müşterekleri Üzerine Bir Deneme*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kurnaz, Cemâl (1997c), "Divan Şiirinde Kitap Adları", *Türküden Gazele Halk ve Divan Şiirin Müşterekleri Üzerine Bir Deneme*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kurnaz, Cemâl (1997d), "Lüknet", *Türküden Gazele Halk ve Divan Şiirin Müşterekleri Üzerine Bir Deneme*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kurnaz, Cemâl (1998), "Hayâlî Bey", *TDVİA*, C. XVII.

Kurnaz, Cemâl (1999), *Türkiye Orta Asya Edebî İlişkileri*, Akçağ Yay., Ankara.

Kurnaz, Cemâl (2003), "Balkanlarda Divan Şiiri ve Kültürel Etkileşim", *Hikmet*, Sayı 2 (Kasım), Gostivar-Makedonya (3 Haziran 2003'te ADEKSAM Türk Kültürü II. Sempozyumunda sunulan bildiri).

Kurnaz, Cemâl (2004), *Divan Dünyası*, Bizim Büro Yayınları, Ankara 2003; Gazi Kitabevi, Ankara 2004.

Kurnaz, Cemâl (2004a), *Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müşterekleri*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Kuşeyrî, Abdulkerim (1991), *Kuşeyrî Risâlesi,* Haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, 3.bs., İstanbul.

Kut, A. Turgut (1984), "XVI. Yüzyıl Divan Şairlerinden Meâlî'nin Hece Vezinli Bir Destanı", *Folklor ve Etnografya Araştırmaları,* İstanbul.

Künhü'l-Ahbâr (1994): Mustafa İsen, *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, AKM Yayınları, Ankara.

Latifî (2000), *Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsıratu'n-Nuzemâ*, Haz. Rıdvan Canım, AKM Yayınları, Ankara.

Levend, Agâh Sırrı (1956), *Gazavat-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavat-nâmesi*, Ankara.

Levend, Agâh Sırrı (1958), *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*, İstanbul.

Macit, Muhsin (1997), *Nedim Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Mahmûd Paşa (2002), *Adnî Divanı*, Haz. Bilâl Yücel, Akçağ Yayınları, Ankara, Tarihsiz (Önsözde 2002).

Mahmut, Enver-Nedret (1997), *Dobruca Türk Halk Edebiyatı Metinleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

Mazıoğlu, Hasibe (1992), *Nedim'in Divan Şiirine Getirdi Yenilik*, Akçağ Yayınları, 2.bs., Ankara.

Mecdî Mehmed Efendi (1989), *Hadaiku'ş-Şakaik / Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri*, Cilt I, Haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul.

Mehmed Sirâceddin (1994), *Mecma'-ı Şuarâ ve Tezkire-i Üdebâ,* Haz. Mehmed Arslan, Sivas.

Mehmed Süreyya (1311), *Silcill-i Osmânî*, 4 C., İstanbul 1308-1311.

Mehmed Tevfik (1873), *Kâfile-i Şuarâ*, İstanbul 1290/1873.

Mehmet İbrahimî (1993), "Eski Yugoslavya'da İslâm Kültürünün Yerleşmesinde Tarikatların Önemi", *İslâmî Araştırmalar/Journal of Islamic Research,* C.6, S. 4.

Mengi, Mine (1974), "Mesîhî'nin Hayatı, Şairliği ve Eserleri", *Türk Dili ve Edebiyatı*, VI.

Mengi, Mine (1985), *Divan Şiirinde Rindlik*, Ankara.

Menzel, Theodor (1964), "Hayâlî", *İA*, C. V.

Mermer, Ahmet (1992), "Bosnalı Bir Büyük Divan Şairi Mezâkî", *Çevren*, 90-92 (Temmuz).

Mermer, Ahmet (1997), *Karamanlı Aynî ve Divanı,* Akçağ Yayınları, Ankara.

Mermer, Ahmet (2000), "Bursa Şehrengîzleri Üzerine Bir Karşılaştırma", *Journal of Turkish Studies-Türklük Bilgisi Araştırmaları*, vol. 24/3, Harvard University.

Mesîhî (1995), *Divan*, Haz. Mine Mengi, AKM Yayınları, Ankara.

Mezâkî (1991), *Divan*, Haz. Ahmet Mermer, AKM Yay., Ankara.

Morina, İrfan (1987), *Priştineli Mesîhî, Hayatı-Sanatı-Eserleri*, Tan Yayınevi, Priştine.

Muallim Nâci (2000), *Osmanlı Şairleri*, Haz. Cemâl Kurnaz, Akçağ Yayınları, 3. bs., Ankara.

Mucîb (1997): Kudret Altun, *Tezkire-i Mucîb İnceleme-Tenkidli Metin Dizin Sözlük*, AKM Yayınları, Ankara.

Müstakimzâde Süleyman Sadeddin (1928), *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul.

Müstakimzâde Süleyman Sadeddin (2000), *Mecelletü'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, 628, Tıpkıbasım, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Nametak, Fehim (1980), *Fadil-pasa Serifovic, Pjesnik i Epigraficar Bosne*, Sarajevo.

Nametak, Fehim (1989), "Pregled Knjizevnog Stvaranja Bosanko-Hercegovaskın Muslimana Na Turskom Jeziku", *El-Kalem*.

Necib Âsım (1326), "Mesîhî Divanı: Divanlarımızdan Tarihçe Nasıl İstifade Edilir?", *Târih-i Osmaniye Encümeni Mecmuası*, I/5 (1 Kânunıevvel).

Nemeth, Gyula (1996), *Vidin Türkleri*, Çev. Abdurrahman Güzel, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

Ocak, Ahmet Yaşar (1992), *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Ocak, Ahmet Yaşar (1992a), "Türk Folklorunda Rum Abdâlları", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, C. II, Ankara.

Oğraş, Rıza (2001), *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-endûz'u - İnceleme - Tenkitli Metin - Dizin*, Bursa.

Oktay, Adnan (2003), *İshak Çelebi Divanı'nda Sosyal Kültürel ve Tarihsel Doku*, İstanbul Ü. Yüksek Lisans Tezi.

Onay, Ahmet Talât (2000), *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz. Cemâl Kurnaz, Akçağ Yayınları, 4. bs. Ankara.

Ölmez, Ahmet (1996), *Behcetî Hüseyin Efendi Hayatı Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Erciyes Ü., SBE, Doktora Tezi, Kayseri.

Özbaran, Salih (2004), *Bir Osmanlı Kimliği 14.-17. Yüzyıllarda Rûm/Rûmi Aidiyet ve İmgeleri*, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Özgül, Metin Kayahan (1987), *Hersekli Ârif Hikmet*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara.

Özgül, Metin Kayahan (1987a), *Leskofçalı Gâlib*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara.

Özgül, Metin Kayahan (1988), *XIX. Asrın Bir Edebî Mahfeli Olarak Encümen-i Şuarâ*, Gazi Ü., SBE, Doktora Tezi, Ankara.

Özgül, Metin Kayahan (1990), *Yenişehirli Avnî*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.

Özgül, Metin Kayahan (1993), "Koniçeli Musa Kâzım Paşa'nın Hicviyeleri", *Türk Kültürü*, 361 (Mayıs).

Özkan, Ömer (2003), "Handî ve Dîvançesi-I, II", *Gazi Ü. Hacı Bektâş Velî Araştırma Dergisi*, 27 (Güz); 28 (Kış).

Öztuna, Yılmaz (1990), *Rumeli'ni Kaybımız*, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Pakalın, Mehmet Zeki (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I-III, İstanbul.

Pala, İskender (1982), "Kalkandelen, Sabri", *TDEA*, C. V.

Parmaksızoğlu, İsmet (1953), "Üsküplü İshâk Çelebi ve Selim-nâmesi" *İstanbul Ü. Edebiyat Fak. Tarih Dergisi*, C. III, Sayı 5-6 (İstanbul).

Parmaksızoğlu, İsmet (1978), "Rumeli", *Türk Ansiklopedisi*, C. XXVII.

Peremeci, Osman Nuri (1940), *Edirne Tarihi*, İstanbul.

Pitcher, Donald Edgar (1999), *Osmanlı İmparatorluğunun Tarihsel Coğrafyası*, Çev. Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Râmiz (1994): Sadık Erdem, *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı İnceleme Tenkidli Metin İndeks Sözlük,* Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

Recepoğlu, Altay Suroy (2001), *Kosova'da Türk Kültürü veya Türkçe Düşünmek*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.

Rızâ, Zehrimarzâde Seyyid Mehmed (2002), *Rızâ Tezkiresi*, İstanbul 1316, Tıpkıbasım, Haz: M. Sadık Erdağı, Ankara.

Rif'at (1822), *Lügât-ı Târihiyye ve Coğrafya*, İstanbul.

Riyâzî: Riyâzî Mehmed, *Riyâzî Tezkiresi*, Üniversite Ktp. Yz. 761.

Rypka, Jan (1924), *Beitrage zur Biographie Charakteristik und Interpretation das Turkishen Dichters Sâbit*, Prag.

Saatçi, Suphi (1996), "Kerkük ile Kıbrıs ve Balkanlarda Yaşayan Türk Topluluklarının Edebiyatları Arasında Varolan Benzerlikleri", *İkinci Uluslar Arası Kıbrıs ve Balkan Türk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, İzmir.

Sâbit (1991): *Bosnalı Sâbit Divanı*, Haz. Turgut Karacan, Cumhuriyet Ü. Yay., Önder Matbaası, Sivas.

Sâbit, Alâeddin (1990), *Amrü'leys Mesnevîsi*, Haz. Turgut Karacan, Dilek Basımevi, Sivas.

Sâbit, Alâeddin (1990a), *Dere-nâme Mesnevîsi*, Haz. Turgut Karacan, Dilek Basımevi, Sivas.

Sâbit, Alâeddin (1990b), *Edhem ü Hümâ*, Haz. Turgut Karacan, Dilek Basımevi, Sivas

Sâbit, Alâeddin (1991), *Zafername*, Haz. Turgut Karacan, Önder Basımevi, Sivas.

Safâyî (1988): Mustafa Safâyî, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Süleymaniye Ktp. Esad Ef. 2549; Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetül-Âsâr min-Fevâidi'l-Eş'âr)*, Haz. Pervin Aynagöz (Çapan), Fırat Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi.

Safer Baba (1998), *Tasavvuf Terimleri*, Heten Keten Yayınları, İstanbul.

Sâlih Âsım Bey (2004), *Üsküp Tarihi ve Civarı*, Rumeli Türkleri Vakfı, İstanbul.

Sâlim: Mirzazâde Sâlim, *Salim Tezkiresi*, Süleymaniye Ktp. Esad Ef. 3872.

SATŞ (1988): İbnülemin Mahmut Kemal İnal: *Son Asır Türk Şairleri*, Dergâh Yayınları, 3. bs., 4 Cilt, İstanbul.

Sehî (1317): Sehî Bey, *Sehî Tezkiresi*, İstanbul.

Sehî Bey (1980), *Tezkire (Heşt Behişt)*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

Sertoğlu, Murat (1986), *Rumeli Türk Pehlivanları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Sevük, İsmail Habib (1947), "Divan Şiirinde Rindlik", *Cumhuriyet*, İstanbul (12 Haziran).

Sezâyî (1840), *Divan-ı Sezâyî-i Gülşenî*, Bastıran: Hacı Osman Nuri Efendi, Bulak 1256/1840.

Sezâyî-i Gülşenî (1985), *Divan*, Haz. Şahver Çelikoğlu, Yazı Yayıncılık, İstanbul.

Shamic, Jasna (1986), *Divan de Kâimî, Institut Français D'etudes Anatolienres,* Editions Recherche Surles Civilisation, Paris.

Silahdarzâde Mehmed Emin, *Silahdarzâde Tezkiresi*, Yz. Millet Ktp. Ali Emîrî, 795.

Sözlük (1988): Halûk İpekten-Mustafa İsen-Recep Toparlı-Naci Okçu-Turgut Karabey, *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatında İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Şabanovic, Hazım (1973), *Knjizevnost Muslimana Bih na Orijentalnim Jezicima*, Sarajevo.

Şefkat: Bağdadlı Şefkat, *Şefkat Tezkiresi*, Nail Tuman Nüshası.

Şemseddin Sâmî (1996), *Kâmûsü'l-A'lâm*, Tıpkıbasım, Kaşgar Neşriyat, Ankara.

Şentürk, Ahmet Atillâ (1995), *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakîbe Dair*, Enderûn Kitabevi, İstanbul.

Şentürk, Ahmet Atillâ (1996), *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sûfî Yahut Zâhit Hakkında*, Enderûn Kitabevi, İstanbul.

Şerifgil, M. Enver (1981), "Rumeli'de Eşkinci Yörükler", *TDA*, Yıl 2, C. II/12 (Haziran).

Şeyhî Mehmed Efendi (1989), *Vekayiü'l-Fudalâ / Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri*, Cilt 3, Haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul.

Tanpınar, Ahmed Hamdi (1956), *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul.

Tarlan, Ali Nihat (1946), "Hayâlî-Bâkî", *TDED*, C. I.

Tarlan, Ali Nihat (1948), *Şiir Mecmualarında XVI. ve XVII. Asır Divan Şiiri*, Fas: 2, İstanbul.

Tarlan, Ali Nihat (1992), *Ahmet Paşa Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Tarlan, Ali Nihat (1992a), *Hayâlî Divanı*, Akçağ Yayınevi, Ankara.

Tarlan, Ali Nihat (1997), *Necati Beg Divanı*, MEB Yayınları, İstanbul.

Tatcı, Mustafa (1992), "Sezâyî-i Gülşenî'nin Mahlası Hakkında Bir Not", İslâmî Edebiyat, 15 (Ocak-Şubat-Mart).

Tatcı, Mustafa (1998), *Hayretî'nin Dinî-Tasavvufî Dünyası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Tavukçu, O. Kemal (2000), *Ahmed Rıdvan, Hüsrev ü Şirin, İnceleme-Metin*, Erzurum: Atatürk Ü. SBE, Doktora Tezi.

Tayyarzâde Atâ (1876), *Atâ Tarihi*, İstanbul.

TDEA: *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi - Devirler İsimler Eserler Terimler I-VII*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977-1990.

Temel, Can (2001), *Vasfî Divanının Tahlili*, Marmara Ü. SBE, Yüksek Lisans Tezi.

Teodosiyeviç, Miryana-Mustafa İsen (1982), "Kâtibî Mustafa Efendi", *TDEA*, C. V.

Tolasa, Harun (2002), *Sehî-Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Tökel, Dursun Ali (2000), *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar: Şahıslar Mitolojisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Tuğlacı, Pars (1985), *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Tuğluk, Halil İbrahim (2000), *"Lâmekânî Şeyh Hüseyin Efendi Hayatı ve Eserler*, Gazi Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Tulum, Mertol - M. Ali Tanyeri (1977), *Nev'î Divanı (Tenkidli Basım)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Tuman, Mehmet Nâil (2001), *Tuhfe-i Nâilî - Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri I-II*, Haz: Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı, Bizim Büro Yayınları, Ankara.

Turan, Lokman (1999), *Yenişehirli Avnî Divan'ının Tahlili: Tenkitli Metin-Encümen-i Şuarâ'dan Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş*, Atatürk Ü., SBE, Doktora Tezi, Erzurum.

TYDK: *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, MEB Yay., İstanbul 1947-1969.

Uçman, Abdullah (1982), *Rızâ Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

Uludağ, Süleyman (1991), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul.

Unat, Faik Reşit (1942), "Şehdî Osman Efendi Sefaret-nâmesi", *Tarih Vesikaları Dergisi*, I.

Unat, Faik Reşit (1968), *Osmanlı Sefirleri ve Sefâret-nâmeleri*, Haz. B. Sıtkı Baykal, Ankara.

Usûlî (1990): Mustafa İsen, *Usûlî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Uzun, Adnan (1999), *Divan Şiirinde İslâm Dışındaki Dinlerle İlgili Mefhumlar*, Trakya Ü., SBE, Doktora Tezi.

Ünver, İsmail (1979), "Ahmed-i Rıdvan'ın İskender-nâme'sindeki Osmanlı Tarihi (Nusret-nâme-i Osman) Bölümü", *Türkoloji Dergisi*, C. VIII, Sayı 1 345-402.

Ünver, İsmail (1982), *Ahmed-i Rıdvan - Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti*, (Basılmamış Doçentlik Tezi), Ankara.

Ünver, İsmail (1983), "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi*, C. XI, S. 1 (Ankara).

Ünver, İsmail (1989), "Ahmed-i Rıdvan" *Belleten*, C. I, Sayı 196.

Vasfî (1980): *Divan (Tenkitli Basım)*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

Vâsıf (1804): Ahmed Vâsıf Efendi, *Vâsıf Tarihi: Mahasinü'l-Âsâr ve Hakâyiku'l-Ahbâr*, İstanbul 1219/1804.

Vırmiça, Raif (2002), *Suzi ve Vakıf Eserleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Vuslatî Ali Bey (2003), Haz: Mustafa İsen-İsmail Hakkı Aksoyak, *Gazâ-nâme-i Çehrin*, AKM Yayınları, Ankara.

Yahyâ Bey (1977), *Divan-Tenkitli Basım*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul.

Yahyâ Bey (1979), *Yûsuf ve Zelîhâ-Tenkitli Basım*, Haz. Mehmed Çavuşoğlu, İstanbul.

Yakup, Hanife (2000), *Üsküplü Divan Şairleri*, Gazi Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yazıcı, Tahsin (1966), "Sezâyî", *İA*, C. X.

Yenipazarlı Vâlî (2003), *Hüsn ü Dil: İnceleme Tenkitli Metin*, Haz. M. Fatih Köksal, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Yıldırım, Ali (1994), "On Altıncı Yüzyıl Türk Edebiyatında Edebî Bakımdan İshâk Çelebi'nin Yeri ve Önemi", *Fırat Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-2.

Yıldız, Ahmet Hamit (2003), *Leskofçalı Gâlib Hayatı Dönemi Sanatı Divanı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Boğaziçi Ü. SBE, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yılmaz, Ahmet (2000), *Mecelletü'n-Nisâb Fihristi*, Selçuk Ü. Vakfı Yayını, Konya.

Yılmaz, Ali (1989), *Köstendilli Süleyman Şeyhî*, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yılmaz, Mehmet (1992), *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderûn Kitabevi, İstanbul.

YKYK: *Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Yazmalar Katalogu*, İstanbul 2001.

Yolcu, Nilgün (2001), *Davud Fatîn Hayatı ve Eserleri*, Gazi Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yümnî: Yümnî Mehmed Sâlih, *Yümnî Tezkiresi,* Millet Ktp. Ali Emîrî, Yz. 780.

Ziya Paşa, *Zafer-nâme*, Haz. Fikret Şahoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, Tarihsiz.

Ziyâî (2002): Müberra Gürgendereli, *Hasan Ziyâî Hayatı Eserleri Sanatı ve Divanı (İnceleme-Metin)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

DİZİN

Abbas Paşa 79
Abdâlân-ı Rûm 220
Abdi Bey 89
Abdullah 3, 26, 56, 57, 59
Abdullah Efendi 26, 57
Abdullah Hâmî 59
Abdullah İlâhî 3
Abdullahoğlu 40, 44
Abdullatif Efendi 78
Abdulmümin 61
Abdulvehhab 52
Abdulvehhab İlhâmî Baba Bosnavî 52
Abdurrahman 24, 29, 61, 78, 79, 90, 252
Abdurrahman Sâmî Paşa 29, 79
Abdurrahman-zâde Abdulbâkî Efendi 78
Abdülaziz 31
Abdülhamid 63, 75, 367
Abdülkerim 22, 25, 43, 51, 66
Abdülkerim Efendi 25, 51, 66, 79
Abdüllatif Agoş Bey 25
Âb-ı Hayvân 352
Âb-nâme 30
Acem 37, 51, 128, 205, 210, 224, 233
Acemî 438
Âdâb-ı Mes'ûdî 61
Adana 36, 49
Âdile Sultan 214
Adliye Nâzırı Abdurrahman Paşa 49
Adliye Nâzırı Mehmed Said Paşa 30
Adnî 13, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 23
Adriyatik 10
Afife Sultan 214
Afo 158, 159, 266, 442
Afocuğum 158, 159
Afrika 4
Agâh Sırrı Levend 58, 364, 443
Ağazâde 22
Ağrıboz 13, 54, 57, 78, 82, 93, 446
Ağrıbozî İbrahim Paşa 78
Ahdî 6, 26, 37, 41, 47, 48, 52, 60, 69, 89, 91, 95, 96
Ahlâk-ı Süleymaniyye 41
Ahmed 6, 28, 32, 33, 36, 37, 38, 40, 46, 48, 54, 59, 61, 62, 63, 69, 71, 72, 78, 79, 81, 86, 89, 90, 93, 94, 97, 98, 99, 151, 200, 211, 255, 300, 311, 441, 445
Ahmed Baba 97
Ahmed Cevdet Paşa 36
Ahmed Efendi 38, 46, 62, 86, 90, 93
Ahmed III. 214
Ahmed Necib Efendi 78
Ahmed Paşa 32, 48, 69, 71, 72, 81, 211, 255, 441
Ahmed Sadık Paşa 99
Ahmed Senârî 72
Ahmed Tevfik 36
Ahmed Vefik Paşa 79
Ahmed Yesevî 28
Ahmed Zeki 93
Ahmed-i Muhtâr 151
Ahmed-i Rıdvan 6, 23
Âişe Sultan 63, 71
Akarsu, Kâmil 96, 97
Akdeniz 235
Âkif 7, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 24, 25, 64
Âkif Paşa 214
Akkuş, Mehmet 86
Akovalı Osman Efendi 46
Akovalızâde Hatem Efendi 71
Akpınar 257
Aksaray 85
Akün, Ömer Faruk 75
Alacahisar 22, 42
Alacahisarlı 37
Alâeddin Sâbit 74, 75
Alaiye 27
Alaman 229, 230, 246, 247
Alaşehir 93
Alemşah 433
Ali 12, 14, 16, 17, 25, 27, 28, 31, 34, 37, 38, 40, 42, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 53, 54, 58, 62, 63, 64, 68, 70, 72, 75, 76, 79, 81, 84, 85, 86, 87, 88, 91, 98, 99, 174, 191, 238, 251, 263, 286, 318, 319, 323, 342, 347, 348, 436, 439, 441
Alî 174, 191, 227, 238, 263, 319, 343, 348, 438, 441
Âlî 61, 76, 84, 210, 444
Âl-i Abâ 326, 327
Ali Bâli 174, 251, 436, 439
Ali Dede 84
Ali Efendi 62, 81
Ali Emirî 25, 28, 34, 42, 45, 46, 54, 63, 68, 70, 72, 76, 86, 87, 88, 98
Ali Enver 22, 67, 69
Ali Gâlib Paşa 81
Ali İzzet 53
Ali Paşa 37, 38, 49, 52, 58, 91
Ali Pürtek 263
Ali Süavî 79
Allah 29, 175, 199, 203, 211, 231, 273, 278, 298, 314, 318, 383
Alman 230, 243, 244, 247, 265
Almanca 58
Almanya 246, 247
Amr 74, 94
Anadolu 1, 2, 3, 4, 10, 23, 24, 34, 48, 71, 93, 163, 193, 219, 220, 221, 223, 224, 225, 228, 229, 230, 232, 234, 236, 238, 239, 242, 243, 245, 319, 399, 420, 423, 441
Anapoli 75, 77
Ankara 23, 24, 28, 29, 30, 38, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 54, 56, 57, 58, 59, 65, 77, 82, 83, 84, 86, 89, 91, 96, 100
Ankara Millî Ktp., 56
Ankara Üniversitesi 86
Arab Şâh-ı Süleymân-ı Acem 234
Arabî 41, 78, 210
Arabzâde Abdülbâki Efendi 27
Arap 50, 65, 69, 75, 128, 192, 205, 210, 234, 250
Arapça 7, 8, 27, 28, 29, 31, 34, 36, 37, 42, 46, 49, 52, 62, 72, 74, 78, 79, 92, 101, 102, 136, 171, 184, 187, 191, 217, 318, 391, 418, 447
Arda 244, 261, 264, 265
Ârif 7, 25, 49, 50, 65, 71, 72, 73, 81, 208, 371, 374
Ârif Hikmet 7, 49, 50, 65, 71, 72
Arnavut 6, 40, 65, 62, 65, 68, 95, 210
Arnavutça 11, 58, 65

Arnavutluk 1, 13, 65, 88, 95, 446
Arşî 13, 14, 16, 17, 25, 26, 47
Aruz-ı Türkî 36
Âsım 12, 15, 16, 17, 18, 60, 67, 73, 74, 82, 94
Asya 243
Aşçızâde Hasan Çelebi 438
Âşık Çelebi 7, 12, 14, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 39, 40, 41, 44, 47, 48, 51, 52, 53, 58, 60, 61, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 77, 80, 81, 85, 88, 89, 91, 92, 95, 96, 102, 103, 124, 126, 127, 132, 133, 135, 142, 148, 151, 153, 154, 155, 157, 161, 163, 167, 168, 176, 181, 183, 185, 191, 202, 207, 210, 211, 212, 214, 215, 216, 224, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 239, 246, 247, 253, 254, 255, 258, 261, 262, 263, 266, 267, 268, 273, 278, 283, 285, 287, 288, 290, 292, 294, 298, 303, 304, 305, 307, 309, 310, 321, 334, 337, 341, 346, 347, 351, 354, 356, 359, 363, 379, 380, 381, 384, 390, 394, 395, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 410, 411, 412, 413, 414, 418, 421, 423, 428, 430, 433, 434, 437, 438, 439, 441, 442, 448
Âşık Çelebi Divanı 28
Âşık Çelebi Tezkiresi 28, 66, 157, 341
Âşık Musa 81
Aşir Efendi 78, 88
Atâ 12, 14, 17, 20, 47
Atatürk Kültür Merkezi 58, 59, 83
Atatürk Üniversitesi 30, 72, 89
Atâyî 27, 28, 40, 41, 56, 93, 94, 96, 215, 216
Ateşgede 30
Âtıf Efendi 32
Atmeydanı 34
Attar 96
Attila 10
Avârız 142
Avarlar 10
Avnî Bey 29
Avrupa 1, 3, 6, 10, 49, 210, 219, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 238, 240, 243, 244, 245, 247, 266, 308, 309, 446
Avrupalı 222, 240, 244, 246, 271
Avusturya 39, 249
Avusturyalı 249
Ayâs 70, 371
Ayazma Camii 63
Aydemir, Kâzım 86
Aydemir, Yaşar 59, 219, 243, 311, 443, 444
Aydın 77, 81, 93
Aydın Alaşehir 93
Ayıntab 57
Aynur, Hatice 77
Ayvansarâyî 54, 56, 73, 96
Âzer 279, 300, 301
Azra 60
Azrâil 311

Baba Ali Mest-i Acemî 46
Baba Çelebi 76
Bâb-ı Âlî 55, 57
Bab-ı Seraskerî 81
Bâb-ı Seraskerî Muhasebât 55
Bağdad 2, 27, 29, 37, 80, 95, 225
Bahârî 12, 14, 16, 17, 19, 31, 32
Baharistan 85
Bahariye 29, 30, 58
Bahr-ı Rûm 235
Bâkî 4, 26, 47, 90, 192, 193
Bâlî 158, 174, 251, 436, 438, 439, 440, 441
Bâlî Çelebi 438
Balkan 1, 11, 210, 318
Balkanlar 10, 11, 243
Ban 158
Barbara Flemming 91
Basra 223
Bathâ 225
Bâyezid 11, 27, 46, 54, 67, 80, 91, 95
Baykal, Sıtkı 84
Bayramiyye 74
Bedahşan 251
Bedr-i Reşid Efendi 46
Beğlerbeği-i Rûm 232
Behcetî Hüseyin Efendi 32, 33
Bekâr Memi 46, 441
Bektaş 326
Bektaşî 90, 319, 362
Bektaşî Şairleri 90
Bektaşîlik 318
Belâzâde 37
Belgrad 11, 22, 32, 38, 51, 65, 243, 250, 251, 265
Belgradlı Müsellem Efendi 82
Belgrat 10, 13, 16, 61, 62, 250, 251, 260, 444, 446
Belîğ 13, 15, 16, 17, 19, 27, 33, 38, 42, 45, 46, 57, 59, 60, 61, 65, 73, 74, 80, 82, 83, 87, 88, 97, 98
Belîğ Mehmed 33
Benli Hasan 24
Berat 65, 334
Berber-nâme 74, 75
Beşiktaş 29, 37, 62, 64, 76
Beşiktaş Mevlevîhânesi 29, 62, 64
Beşir Efendi 57
Beyânî 23, 24, 26, 28, 29, 35, 37, 41, 44, 47, 49, 58, 60, 67, 68, 70, 76, 77, 80, 85, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 212
Beyzavî Tefsîri 41
Bilig Dergisi 28, 77
Bizans 10, 223
Boğdan 1, 243, 248, 265
Bolayır 95
Bosna 1, 10, 36, 42, 59, 72, 93, 126, 130, 251, 252, 253
Bosna-Hersek 93
Bosnalı 26, 52, 54, 60, 73, 75, 210, 252
Bosnalı Abdullah Mâhir 73
Bosnalı Feridun 26
Bosnalı Kâimî Divanı 54
Bosnalı Sâbit 26, 75, 252
Bosnalı Sâbit Divanı 75
Bosnavî 211
Bostan 41, 57, 85, 96
Bostan Efendi 41
Bostan İskelesi 57
Bozcaada 81
British Museum 99
Bû Alî Sînâ 287
Bulak 38, 79, 82, 94
Bulgar 11, 85, 243, 247, 265
Bulgarca 11
Bulgaristan 1, 45, 86
Burdur 36
Burgaz 73
Bursa 6, 27, 37, 50, 75, 92, 99, 258, 444

Bursalı 6, 24, 27, 28, 33, 34, 50, 59, 69, 71, 75, 78, 85, 89, 98
Bursalı Eşref Bey 75
Bursalı İsmail Hakkı 6, 50, 89
Bursalı Mehmed Emin 33
Bursalı Mehmed Tahir 22, 23, 24, 28, 30, 33, 34, 35, 36, 38, 41, 43, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 67, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 79, 80, 82, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 94, 96, 97, 98

Câbî Dede 81, 82
Câbülkâ 255
Câbülsâ 255
Cafer Bey 34, 254
Cafer Çelebi 213
Cafer Paşa 34
Cafer Sadık 76
Cafer Sipâhî 85
Câmi-i Kuds 268
Candaş, Subhiye 96
Canım, Rıdvan 11, 82, 91
Cavid Ahmed Bey 63
Câvidân 323
Câvidân-nâme 34
Cefâyî 27
Celâl Çelebi 34
Celâl Efendi 30
Celvetî 21, 41, 89, 90
Celvetî Şeyhi Selamî Ali Efendi 41
Cem 76, 77, 312, 315, 350, 355, 369
Cem Bağçesi 76
Cem Sa'dîsi 76
Cem Sultan 76, 77
Cem Şairleri 77
Cevab-ı Penç-genç 60
Cevânî 44
Cevdet Paşa 42, 49
Cevherî 438
Cevrî 90
Ceyhun 262
Cezayir 34
Cezâyir-i Bahr-i Sefid 49, 81
Cihan Bâlî 439
Cisr-i Mustafa Paşa 85
Cuma-i Bâlâ 51

Çağatay 210, 211
Çakır, Mümine 24
Çariçezâde 70
Çatalca 31, 73
Çatalcalı Şeyhülislâm Ali Efendi 73
Çavuşoğlu, Mehmed 30, 48, 49, 53, 91, 95, 96, 133, 251, 260, 335, 443, 444
Çehrin 32
Çelikoğlu, Şahver 82
Çeltik, Halil 59, 399, 441
Çerkeş Ayşe Hanım 49
Çernovi 27
Çevren Dergisi 60, 75, 100
Çiftçi, Ömer 38
Çigil 277
Çin 222, 223, 229, 230, 233, 236, 243, 245, 247, 259, 265, 275, 277
Çirmen 10
Çorlu 10, 73
Çukurçeşme 49

Dahhak 88
Damadzâde Mehmed Murad Ef 72, 78
Darbhâne-i Âmire 54
Dârulhadis Medresesi 52
Darülfünûn 75
Davud 38
Davud Fatîn 38
Dâvûd Paşa 34
Defterdar İskender Çelebi 46, 95
Deniz, Sabahat 88
Derdiyok, Çetin 58
Dere-nâme 74
Derûnîzâde Şeyh Mehmed Efendi 50
Dıraç 13, 40, 446
Diriliş Dergisi 96
Divan 1, 3, 4, 12, 17, 18, 20, 25, 29, 30, 31, 32, 35, 36, 38, 39, 41, 43, 44, 46, 48, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 70, 75, 79, 82, 83, 85, 91, 95, 99, 164, 167, 207, 231, 266, 296, 361, 407, 415, 420, 422, 447
Divan-ı Fatîn 38
Divan-ı Harb 55
Divan-ı Hümâyûn 18, 32, 38, 83
Divan-ı Kâzım Paşa 55
Divan-ı Leskofçalı Gâlib 43
Divan-ı Nûrî 70
Divan-ı Sezâyî-i Gülşenî 82
Divanı Süleymaniye Ktp 39
Diyarbakır 72, 74
Diyâr-ı Bosna 252
Diyâr-ı Rûm 220, 230, 231
Dobruca 327
Doğu Roma 1, 10
Drama 13, 38, 446
Dramalı 7
Dukagin 95
Dülbend-zâde Kâsım Paşa 31
Dürer-i Gurer 41

Ebussuûd Efendi 27, 34
Edhem 74, 92, 438, 439
Edhem Pertev Paşa 214
Edirne 1, 6, 10, 11, 16, 22, 31, 38, 39, 45, 47, 52, 55, 57, 58, 59, 61, 62, 70, 71, 72, 75, 77, 79, 81, 82, 85, 89, 91, 95, 99, 227, 241, 243, 261, 264, 265, 311, 329, 418, 439, 444
Edirne Müftüsü Kâmil Efendi 85
Edirne Şairleri 82, 91
Edirne Tarihi 82
Edirnekapısı 73, 83
Edirneli 6, 23, 64, 77, 81, 89, 90, 91
Edirneli Hasan Sezâyî 81
Edirneli Hayri Efendi 64
Edirneli Mecdî 90
Edirneli Mehmed Saîd Efendi 77
Eflak 243, 247, 248, 265
Efrâsiyâb 369
Efrenc 228, 244, 245, 246
Eğri 243, 253, 265
Eğridirli Hacı Kemâl 30
Eğrikapılı 71
Ehl-i Rûm 220
Elbasan 40
Eledo 266, 442
Elifîzâde Feyzî 82
Elsie, Robert 65
Emine Hanım 29
Emine Sultan 63
Emir Gîsû Efendi 27
Emir Husrev-i Dihlevî 233
Emir Sultan 27
Emirî 25, 32, 50, 54, 70, 78, 88, 94
Emrî 91
Encümen-i Şuarâ 30, 43, 55
Enderûn 63
Enderûnlu İbrahim Nâşid Bey 63
Engürüs 248
Erciyes Üniversitesi 33, 90
Erdel 253, 265
Erdem, Sadık 53
Ereğli 36

Eren, İsmail 58
Ergun, Sadettin Nüzhet 23, 24, 25, 26, 27, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 82, 90, 92, 93
Erkân-ı Hamse-i İslâmiye 61
Erol, Erdoğan 83
Erzurum 30, 72, 89
Esad Efendi 31, 32, 70, 71
Eski Kilisâlık 273
Eski Zağra 13, 33, 45, 87, 446
Esrâr Dede 22, 41, 44, 45, 55, 60, 66, 67, 69, 84, 85
Eşkov 88
Eşref 30, 49
Evliyâ Çelebi 28, 56
Evrenosoğulları 3, 363
Evrenoszâde 59, 363, 365
Eyüp 57, 95

Fağfûr-ı Çin 236
Fahr-ı Rûm 236
Fâik 13, 15, 16, 17, 19, 36
Faik Reşat 28, 33, 35, 47, 53, 74, 94
Faizî 52
Fâl-ı Murgân 96
Fânî 13, 14, 17, 19, 37
Farazdak 69
Fârisî 12, 66
Fars 75, 362
Farsça 7, 8, 19, 23, 29, 30, 31, 34, 36, 37, 40, 41, 42, 45, 49, 50, 59, 62, 65, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 87, 92, 96, 101, 102, 103, 136, 160, 171, 184, 185, 211, 217, 239, 347, 356, 363, 378, 391, 447, 448
Fas 85
Fatih 10, 11, 22, 24, 54, 80, 90, 367
Fatih Kütüphanesi 90
Fatih Üniversitesi 24
Fatîn 7, 13, 15, 16, 17, 18, 33, 38, 39, 43, 45, 46, 53, 54, 56, 58, 59, 63, 64, 71, 72, 78, 79, 81, 82, 93, 97, 98
Fâzıl 12, 15, 16, 17, 19, 20, 38, 39, 59, 68, 73, 83, 86
Fâzıl Ahmed Paşa 59, 83, 86
Fazlullah Hurufî 34
Fehim Bayraktereviç 58
Fehim Nametak 39, 99, 100
Felâtûn 250
Fenârî Muhyiddîn Efendi 27
Fenârî-zâde 24
Fenârîzâde Muhyiddin Çelebi 95
Fenayî Efendi 37
Ferecik 13, 71, 446
Ferhâr 278
Ferhat 359
Feridî 12, 14, 17, 18, 39
Feridûn 234
Feridüddin-i Atâr 56
Ferrî 14, 15, 17
Ferruh 441
Fevrî 13, 14, 16, 17, 18, 19, 41, 214, 215, 216
Fevrî Divanı 41
Fevzî 12, 15, 16, 17, 18, 21, 41, 42
Feyzî 65, 214, 229, 444
Feyzî Ali 444
Feyzî-i Hind 229
Fındık Memi 438
Fırat 1, 53, 262
Filibe 10, 11, 13, 27, 40, 59, 81, 87, 215, 446
Filori 297, 308
Firdevsî 444
Floransa 308
Frakulla 65, 66
Fransızca 29, 58, 79
Frengî 243, 244, 245, 247, 265, 271, 438
Frengistân 244
Frenk 69, 210, 243, 244, 245, 246, 247, 265, 441
Frenk İbrahim Paşa 69
Fuzûlî 4, 24, 55, 95, 192, 193

Galata 34, 39, 57, 59, 72, 84
Galata Mevlevîhânesi 39, 59
Galata Sarayı 72
Gâlib 7, 14, 15, 16, 17, 19, 42, 223
Gazâlî 132
Gaza-nâme 74
Gazi 10, 13, 15, 17, 19, 26, 28, 38, 39, 43, 50, 52, 54, 56, 57, 59, 72, 80, 85, 96, 99
Gazi Baba Belediyesi 28
Gazi Eğitim Fakültesi 54
Gazi Hüsrev Bey 52, 72, 85
Gâzî Murâd Hân 367
Gazi Üniversitesi 28, 38, 56, 57, 96
Gaziantep 57
Gelibolu 10, 11, 29
Gelibolulu Mustafa Âlî 51
GHBK 26, 39, 52, 72, 85
Girit 42, 79, 81
Göğşen, Müzeyyen 97
Gölpınarlı, Abdülbâkî 56
Gulâmî 13, 14, 17, 19, 44
Güftî 59, 60, 80
Güldeste 28, 69
Gülistan 85, 96
Gülşenî 20, 21, 51, 62, 77, 78, 82, 95
Gülşen-i Envâr 95
Gümülcine 93
Gümüşhane 36
Günâhî 47
Gürgendereli, Müberra 99, 100

Habeş 219, 221, 222, 223, 224, 225, 229, 243
Habeşistan 243
Habîbî 12, 15, 16, 17, 20
Hâb-nâme 94
Hâce-i Cihân 22
Hacettepe Üniversitesi 96
Hacı Bektaş 90, 326
Hacı Derviş 444
Hacı Edhem 92
Hacı Hâlid Bey 38
Hacı Halil Efendi 64
Hacı Hasan-zâde 68
Hacıoğlu Pazarcık 13, 98, 446
Hadım Ali Paşa 58, 68
Hâdî 56, 444
Hâfız 22, 48, 61, 62, 69, 81, 82, 83, 85, 92, 224
Hâfız Abdülhalim Efendi 81
Hâfız Acem 224
Hâfız Divanı 85
Hâfız Muhyiddin Efendizâde Es-Seyyid 92
Hâfız Nâilî 62
Hâfız-ı Şirâzî 82
Hafid Efendi 62, 88
Hak 24, 32, 46, 52, 77, 90, 99, 187, 237, 269, 273, 323, 326, 328, 335, 340, 343, 345, 353, 359, 361, 370, 371, 382, 414, 427, 431
Hâkân-ı Türkistân 236
Hakânî 234
Hâkî 27
Hakkari 42, 81
Halep 34, 42, 52, 68, 85
Hâlet Bey 43, 49
Hâlet Efendi 39, 78
Halil 26, 56, 57, 59, 73, 252, 311
Halîlullâh 279

Halvetî 20, 21, 54, 67, 78, 96, 98
Halvetî Hasan Efendi 67
Hamam-nâme 33
Hâmî 7, 13, 15, 17, 18, 45
Hamse 74
Handî 13, 15, 17, 45, 46
Haraççı Hüsam 39
Hasan 6, 23, 24, 26, 28, 29, 32, 35, 37, 41, 42, 44, 47, 49, 51, 52, 53, 54, 56, 58, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 77, 80, 81, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 99, 100, 139, 323, 438, 445
Hasan Bâlî 438
Hasan Çelebi 6, 23, 24, 26, 28, 29, 32, 35, 37, 41, 44, 47, 49, 52, 53, 58, 60, 61, 66, 67, 68, 69, 70, 77, 80, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 212, 438
Hasan Reşid 73
Hasan Sezâyî 6
Hasandediç, Hüziya 100
Hasib Baba 49
Hasîbî 44
Hasköy 22, 34
Hassân 55, 69
Haşim Paşa 89, 92
Hâşimî 44, 90, 287
Hâtifî 438
Hâverî 24
Hayâlî Bey 2, 4, 7, 13, 14, 16, 17, 19, 21, 26, 47, 48, 69, 95, 102, 103, 104, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 138, 140, 143, 148, 149, 153, 155, 163, 164, 165, 168, 170, 176, 179, 180, 181, 187, 191, 199, 204, 209, 212, 216, 221, 223, 224, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 239, 240, 245, 246, 247, 248, 249, 254, 259, 262, 264, 267, 268, 269, 270, 271, 273, 274, 275, 277, 279, 280, 281, 283, 286, 287, 290, 291, 292, 293, 294, 299, 300, 302, 307, 309, 310, 312, 313, 314, 315, 319, 321, 326, 328, 329, 331, 332, 334, 335, 336, 338, 339, 340, 344, 345, 347, 348, 350, 351, 352, 353, 354, 356, 358, 359, 361, 362, 363, 364, 366, 368, 369, 370, 372, 374, 375, 376, 377, 379, 380, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 392, 393, 395, 396, 398, 404, 405, 408, 416, 417, 428, 439, 441, 447
Hayâlî Divanı 47
Haydarpaşa 62
Hayretî 4, 7, 13, 14, 17, 19, 20, 47, 48, 49, 102, 103, 126, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 150, 151, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 216, 217, 221, 222, 223, 226, 227, 232, 237, 238, 239, 250, 251, 255, 256, 260, 264, 265, 270, 271, 274, 281, 282, 283, 284, 286, 290, 291, 293, 297, 298, 300, 303, 304, 308, 312, 313, 314, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 329, 330, 331, 334, 335, 337, 338, 339, 341, 342, 343, 344, 347, 348, 349, 350, 351, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 384, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 396, 397, 398, 402, 403, 405, 407, 408, 409, 410, 412, 414, 415, 416, 417, 419, 420, 423, 425, 426, 427, 430, 431, 432, 434, 436, 437, 439, 440, 441, 442, 444
Hayri Efendi 39
Heft-Peyker 23
Hersek 1, 7, 49, 59, 93, 99, 228, 243, 244, 248, 265
Hersekli Ârif Hikmet 38, 43, 49, 50, 55
Hezargrad 13, 32, 72, 446
Hıbrî 23, 37, 47
Hıristiyan 2, 138, 140, 160, 176, 179, 189, 240, 244, 267, 269, 271, 274, 278, 279, 281, 282, 283, 290, 291, 293, 294, 295, 296, 297, 299, 300, 307, 392, 399, 400, 421, 426, 443
Hıristiyanlık 138, 160, 220, 266, 267, 270, 277, 281, 290, 297, 306
Hırvat 40
Hırvatça 11
Hısâlî 50
Hıtâ 223, 259
Hızır 194, 286, 288, 289, 322, 323, 445
Hızır Balî 445
Hızırağazâde Said 214
Hicaz 64, 71, 72, 243
Himmet 214
Hind 219, 223, 225, 229
Hindî 7, 231
Hindistan 243
Hindû 221, 243
Hoca Nâilî Efendi 49
Hoca Sadettin Efendi 53, 61
Hocazâde 35
Hodiri 443
Horasan 2, 61
Horata, Osman 77
Hoten 71, 222, 229, 233, 234, 242, 265
Hudâ 55, 57, 62, 140, 181, 184, 237, 255, 277, 295, 322, 360, 439
Hudavendigâr 49
Hudâverdi 251
Hulûsî 6, 14, 15, 16, 17, 21
Hurpeşteli 56
Husrev 83, 220, 223, 224, 233, 234, 237, 242, 250, 310, 379
Husrev-i Dihlevî 233
Husrev-i Rûm 220, 233, 234, 242
Hüdâyî 51, 55
Hüsameddin 29
Hüseyin 29, 32, 33, 38, 50, 51, 56, 57, 77, 78, 85, 99, 249, 348
Hüseyin Avnî Bey 29
Hüseyin Efendi 56, 57
Hüseyin Hüsnü 51
Hüseyin Lâmekânî 57
Hüseyin Saîd 77
Hüsn ü Dil 24, 90
Hüsnî 13, 15, 17, 20, 51
Hüsnü Paşa 39

Hüsrev ü Şirin 23

Ilic, Slobodan 56
Irak 29, 37
Irakeyn 39
Işık 21, 46, 99, 327, 334, 335, 339
İbni Meryem 290
İbni Sina 287
İbnülemin Mahmut Kemâl (İnal) 30, 36, 38, 43, 45, 49, 50, 51, 62, 63, 71, 76, 81, 88, 93
İbrahim 7, 32, 42, 46, 47, 48, 52, 55, 63, 65, 73, 76, 78, 81, 88, 98, 232, 278, 279, 300, 311, 370, 436
İbrahim Behcetî Efendi 32
İbrahim Gülşenî 81, 88
İbrahim Hâlet 7, 42
İbrahim Paşa 46, 48, 52, 78, 232, 370
İbrahim Zikrî 98
İlâh 40
İlâhî 13, 14, 17, 21, 34, 45, 51, 191, 192, 231, 250, 273, 298, 322, 381, 404
İlâhiyat Fakültesi 86
İlhâmî 12, 15, 17, 20, 52
İlmî Araştırmalar 77, 90
İlyâs 69, 289
İncil 296
İnebahtı 76, 93
İngilizce 58
İnönü Üniversitesi 38
İnşâ-yı Sâmî 79
İpsala 10
İran 27, 28, 50, 96, 205, 224, 243, 311
İranlı 223, 323
İranlı Fazlullah-ı Esterâbâdî 323
Îsâ 271, 283, 284, 285, 286, 290, 291, 377, 421
İsen, Mustafa 2, 3, 11, 18, 20, 77, 89, 171, 205, 363, 368, 443
İshâk 2, 7, 12, 14, 16, 17, 19, 27, 28, 41, 52, 53, 96, 102, 103, 104, 124, 125, 126, 129, 130, 135, 139, 140, 141, 142, 146, 147, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 181, 182, 183, 185, 189, 190, 191, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 212, 217, 223, 225, 228, 229, 236, 240, 253, 254, 256, 257, 258, 265, 272, 273, 274, 286, 290, 291, 292, 293, 298, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 314, 316, 320, 327, 330, 332, 339, 340, 347, 351, 356, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 367, 368, 369, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 384, 385, 389, 393, 394, 395, 396, 398, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 421, 422, 424, 425, 429, 430, 433, 434, 435, 436, 437, 440, 441, 443, 444, 447
İsî-i Meryem 288, 290
İskender 34, 40, 94
İskender Çelebi 34, 40
İslâm 62, 63, 138, 153, 160, 246, 268, 269, 270, 294, 298, 303, 316, 367, 420
İsmail 6, 42, 58, 65, 72, 73, 79, 86
İsmail Ağa 72
İsmâil Dede 70
İsmail Hakkı 6, 86
İsmail Paşa 42, 65, 79
İsmail Paşazâde Üsküdarlı Hakkı Bey 79
İsmet Efendi 81
İstanbul 6, 7, 10, 15, 16, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 215, 229, 318, 326, 354
İstanbul Şehrengîzi 95, 96
İstanbul Üniversitesi 26, 31, 34, 36, 41, 46, 48, 51, 53, 54, 57, 59, 60, 63, 64, 70, 71, 72, 73, 76, 78, 80, 86, 88, 91, 92, 94, 96, 97, 99
İstanbulî Hüseyin Çelebi 32
İstanbullu 6, 32, 42, 59, 95, 239
İstanbullu Hacı Mehmed Fevzî 42
İstanbullu Şânî 239
İstolçeli Ali Paşazâde Zülfikar Nâfiz Paşa 49
İşkodra 13, 16, 76, 446
İştib 13, 446
İzmir 92
İzmit 38
İznik 96
İzvornik 54, 67, 95
İzzet Efendi Matbaası 38
İzzet Molla 214
İzzî 86

Kâbe 139, 174, 175, 186, 237, 269, 270, 271, 273, 277, 279, 281, 292, 330, 361, 401
Kadı Baba Türbesi 28
Kadı Bedreddin 96
Kadızâde Ahmed Çelebi 90
Kadri Efendi 68
Kafzâde 23, 24, 26, 28, 29, 31, 35, 37, 41, 47, 48, 58, 60, 61, 69, 77, 80, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 100
Kâğıd-hâne 34
Kahire 62, 73
Kahramân 315, 316
Kâimî 6, 12, 15, 17, 19, 21, 54, 55, 269, 313, 316
Kalemeriye 59
Kalenderî 21, 46, 318, 339
Kalkandelen 13, 60, 75, 88, 446
Kalpaklı, Mehmet 41
Kam, Ömer Ferit 74, 75, 226
Kamaniçe 248, 253
Kâmetîzâde Mehmed Efendi 79
Kâmûsü'l-A'lâm 1
Kandî 52
Kandiye 247
Kanunî 10, 26, 27, 34, 41, 46, 47, 61, 68, 80, 84, 95, 230, 231, 233, 234, 246
Kaplan, Behice 96
Kaplan, Mehmet 4, 89
Kaptan-ı Deryâ Seydîzâde Mehmed Paşa 73
Kara Bali 52, 441
Kara İbo 311
Karacan Turgut 74, 75

Karadağ 1, 253, 254, 257, 258
Karadeniz 10
Karaferye 14, 24, 31, 70, 91, 243, 254, 265, 446
Karahan, Abdülkadir 58
Karahisar-ı Sahib 42
Karaman 223, 226, 229, 230, 246, 247
Karamanlı Aynî 441
Karamanlı Mehmed Efendi 90
Karasili Hasan Çelebi 27
Karatova 14, 96, 254, 446
Karayılanzâde 75
Karlıili 76
Kârûn 379
Kaside-i Bür'e 72
Kasîde-i Nûniyye 51
Kastamonu 49
Kâtibî 12, 15, 16, 17, 18, 20, 29, 55
Kâtip Çelebi 56
Kavâid-i Aruz 34
Kavalalı Mehmed Ali Paşa 38
Kaya, Bilge 50
Kayseri 90
Kazasker Kemâl Paşazâde 24
Kazasker Mîrim Çelebi 60
Kazasker Seydî Çelebi 31
Kazdağı 73
Kazıkçı Karabekir 311
Kâzım Paşa 55
Keçecizâde Reşat 62
Kefe 73
Kefeli Ebülbekâ 38
Kefşger-nâme 33
Kel Aliço 311
Kem Ali 31
Kemâl 43, 49, 81, 93, 233
Kemâlî 31
Kemâl-i Hocendî 233
Kemalpaşaoğlu 95
Kemikli, Bilâl 57
Kerbelâ 323, 335
Kerîmî 444
Keşan 10
Keşfü'z-Zünûn 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 32, 33, 35, 38, 40, 41, 44, 46, 48, 53, 54, 58, 60, 62, 64, 65, 69, 71, 72, 73, 77, 78, 82, 84, 85, 86, 88, 89, 91, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 455
Keşfü'z-Zünûn Zeyli 24, 41, 46, 64, 78, 455
Kevser 251, 323, 348, 351, 354, 355, 370, 401
Key Husrev 234
Kıble 160, 267, 271, 295
Kıbrıs 45, 55, 81, 85
Kılıcoğlu Alî Bâlî 440
Kılıç, Filiz 28, 212, 263
Kılıç, Yasin 72
Kıpçaklar 10
Kıratova 27
Kırım 4, 42, 74
Kırım Hanı Selim Giray 74
Kırkkılıç, Ahmet 58, 443
Kırkpınar 311
Kız Memi 439
Kızıkcıklı Mahmut 311
Kızıl Deli 318
Kızıl Elma 229, 230, 244, 246, 247
Kiel, Machiel 91
Kili 44
Kitab-ı Gülşen-i Sîmurg 96
Kitab-ı Sergüzeşt-i Zaîfî 96
Kitapçıbaşı Hasbî Efendi 75
Koca Mustafa Paşa 91
Koca Rüstem 311
Koca, Turgut 85
Komaniçe 265
Komanova 93
Koncu, Hanife 90
Koniçe 14, 55, 446
Koniçeli Hüseyin Hüsnü Beyin 55
Koniçeli Musa Kâzım Paşa 56
Konya 30, 39, 74, 85
Korfu 96
Korona 247
Kosova 10
Kovacızâde Gâlib Efendi 92
Köksal, Fatih 90
Köprülü, M. Fuat 2, 59, 73, 82, 86, 136, 212, 318, 334, 368, 447
Köstem 64
Köstendil 14, 16, 85, 446
Köstendilli Mollazâde Hasan Efendi 85
Kruşevaç 22
Kudretullah Efendi 39
Kuds 228, 246
Kudüs 36, 81, 245, 268
Kurd Bâlî 438
Kurd-zâde 31
Kurnaz, Cemâl 29, 47, 96, 128, 159, 171, 206, 230, 244, 261, 287, 399, 404, 417
Kurtdereli Mehmet 311
Küçük Ağa 98
Küçük Bali Paşa 94
Külliyât-ı Zaîfî 96
Kürt 210

Lala İsmail 40, 41, 54, 57, 70, 71, 73
Lâle Devri 65
Lâmekânî Hüseyin 6, 13, 14, 16, 17, 19, 21, 33, 56, 57
Latifî 6, 23, 24, 28, 29, 31, 32, 37, 39, 40, 41, 47, 49, 53, 58, 60, 67, 68, 69, 70, 76, 77, 80, 84, 85, 89, 91, 92, 95, 96
Latin 76
Lebib Efendi 49, 55
Leh 243, 248, 249, 265
Lehistan 238
Lemaât-ı Irakî 37
Leskofça 14, 42, 446
Leskofçalı Gâlib 43, 49, 55
Leskofçalı Hacı İsmail Hakkı Paşa 42
Leskovik 85
Levize 441, 442
Leylâ 30, 181
Leylâ vü Mecnun 23
Lokmân 81, 83
Lokman Hekim Tekkesi 28
London 28, 99
Lüleburgaz 10

Maârif Nâzırı Suphi Paşa 79
Macar 249, 255
Macarca 11, 311
Macaristan 10, 93, 94
Mâçîn 229
Maçka Mevlevîhânesi 64
Mahdûmî 27
Mâhir 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 57
Mahmûd 22, 23, 24, 25, 42, 54, 59, 64, 71, 76, 82, 92, 98, 99, 174, 367, 371
Mahmûd Paşa 23
Mahtumî 214
Mahzenü'l-Esrâr 23
Makâlî 93
Makâlid-i Aşk 55
Makarnacı Hüseyin 311
Makedonca 11
Makedonya 1
Malatya 38
Malkara 10, 91
Malkoçoğlu 363
Malta 255
Manastır 1, 11, 13, 16, 33, 34, 36, 49, 62, 85, 267, 446

Manastır Askerî İdadîsi 85
Manastırlı 24, 36, 43, 55, 62, 258
Manastırlı Haseki Hacı Ahmed Bey 36
Manastırlı Nâilî 43, 55
Manastırlı Zuhûrî 258
Manisa 81
Mansur 345, 353
Marmara Üniversitesi 86
Matbaa-i Âmire 43, 57
Mazarak 88
Mazhar-ı 360
Meâlî 214, 215
Mecelle 22, 23, 24, 26, 27, 28, 31, 33, 35, 38, 40, 41, 46, 47, 49, 50, 54, 55, 56, 57, 60, 62, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 79, 80, 82, 83, 85, 88, 89, 90, 91, 94, 96, 97, 99
Meclis-i Tanzimat 79
Meclis-i Vâlâ 79
Mecmua-i Sukûk 28
Mecnûn 30, 98, 131, 132, 146, 171, 181, 202, 212, 239, 319, 329, 354, 359
Mecûsî 300
Mehemmed 27, 77, 157, 232, 367, 437
Mehemmed Şah 27
Mehmed 10, 11, 22, 26, 30, 33, 38, 39, 40, 41, 44, 46, 48, 49, 53, 56, 59, 60, 62, 63, 64, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 87, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 137, 150, 157, 158, 174, 203, 228, 248, 251, 252, 253, 335, 367, 437
Mehmed Ağa 22
Mehmed Ali Paşa 79
Mehmed Ârif Bey 63
Mehmed Bey 94
Mehmed Çelebi 203
Mehmed Emin 33, 75, 82
Mehmed Ferrî 40
Mehmed Handzic 56
Mehmed Said Hemdem Çelebi 64
Mehmed Sırrî Dede 82
Mehmed Sirâceddin 27, 57
Mehmed Süreyya 22, 23, 24, 26, 28, 29, 32, 33, 34, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100
Mehmed Şerif Paşa 93
Mehmed Tahir 85
Mehmed Tevfik 24, 32, 33, 53
Mehmed Vefâ Efendi 62
Mehmed Vehbî Efendi 92
Mekke 22, 46, 57, 68, 73, 211, 228, 245, 246
Melâmî-Bayramî 21, 56
Melâmîler 56
Melâmîlik 56
Melek Kadın 24
Memi 137, 138, 143, 150, 157, 158, 169, 170, 172, 174, 175, 228, 251, 434, 436, 437, 438, 439, 440
Memi Bâlî 157, 158, 251, 436, 437
Memi Şâh 157, 437, 439, 440
Mengi, Mine 58, 59, 383
Menzel, Theodor 48
Merhaba Efendi 61
Meriç 10, 243, 244, 261, 262, 264, 265
Mermer, Ahmet 59, 60, 441, 443
Merve 139
Meryem 240, 241, 266, 272, 278, 282, 285, 286, 287, 288, 289, 290
Mesîh 133, 138, 282, 283, 286, 287, 288, 289, 442, 445
Mesîhâ 91, 160, 276, 282, 283, 284, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 294, 442
Mesîhî 7, 13, 14, 16, 17, 18, 58, 59, 84, 91, 102, 103, 104, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 144, 145, 149, 155, 160, 164, 165, 173, 179, 181, 182, 185, 186, 188, 191, 196, 202, 203, 204, 205, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 229, 230, 233, 234, 239, 241, 243, 245, 251, 253, 261, 264, 273, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 288, 290, 296, 303, 306, 307, 308, 309, 310, 312, 318, 319, 320, 321, 322, 329, 330, 337, 342, 347, 356, 364, 369, 376, 393, 409, 410, 411, 412, 417, 418, 419, 420, 428, 433, 434, 435, 436, 443, 444, 445, 448
Mesîh-i Meryem 289
Mesih-i Sânî 286
Mesnevî 22, 29, 30, 58, 61, 67, 74, 84, 85, 93, 367
Mesnevî Şerhi 85
Mesnevîhan 19
Mesnevî-i Şerîf 84
Meşhûrî 7, 13, 15, 16, 17, 19, 24, 45, 102, 103, 104, 155, 177, 181, 185, 191, 210, 224, 225, 229, 241, 252, 281, 290, 299, 303, 316, 366, 367, 382, 397, 398, 429
Meşrutiyet 86
Mevlâ 30, 67, 79
Mevlânâ 22, 24, 25, 30, 39, 64, 67, 237
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî 237
Mevlevî 20, 21, 22, 25, 39, 48, 55, 69, 84, 237, 447
Mevlevîhâne 29, 39, 64
Mevlevîlik 20, 44, 338, 447
Mezâkî 7, 8, 12, 15, 16, 17, 18, 20, 59, 83, 102, 103, 104, 135, 149, 155, 181, 183, 185, 190, 201, 203, 210, 224, 225, 229, 234, 235, 237, 239, 246, 247, 248, 249, 250, 253, 254, 255, 263, 268, 269, 270, 271, 272, 276, 277, 278, 279, 280, 288, 289, 290, 295, 296, 299, 302, 305, 310, 315, 319, 320, 330, 333, 346, 347, 353, 354, 355, 356, 362, 363, 367, 377, 381, 382, 386, 388, 389, 397, 429, 447, 448
Mısır 7, 16, 38, 46, 58, 59, 60, 62, 63, 73, 79, 87, 88, 93, 94, 163, 183, 205, 223, 224, 229, 235, 243, 265
Mısır Valisi Eyüp Paşa 59
Mısırlı 62
Midhat Paşa 42
Mihail 266
Mihailoğulları 363
Milket-i Rûm 220, 230
Mimar Sinan Üniversitesi 53
Mirza Mehmed Efendi 73

Mohaç 10
Mollâ-yı Rûm 61, 220, 237
Mollazâde 85, 86
Monlâ Ayâs 22
Mora 1, 6, 13, 31, 63, 71, 75, 77, 78, 79, 81, 446
Moralı 46, 63, 77
Moralı Mehmed Pîrî Efendi 77
Moralı Topal Osman Paşazâde Ahmed Râtip Paşa 63
Morina, İrfan 58
Mostar 13, 49, 72, 99, 446
Mostarlı Ziyâî 228, 231
Moton 81
Muallim Nâci 24, 28, 30, 33, 47, 64, 74, 82, 89
Mucîb 36, 61, 83, 87
Muhammed 66, 78, 97, 277, 286
Muhammed Nûru'l-Arabî 78
Muhibbî 352
Muhyî 90
Muhyiddin Efendi 57, 92
Muhyiddin Şevkî Efendi 92
Muidî 13, 14, 17, 18, 60
Muîn 13, 15, 16, 17, 19
Murad 10, 40, 41, 72, 78, 88, 97, 214
Musa 43, 50, 55, 286, 290
Musa Kâzım Paşa 43
Musa Paşa 50
Mushaf 174, 296, 420
Mustafa 20, 26, 29, 37, 40, 42, 49, 55, 57, 63, 67, 68, 72, 73, 75, 76, 77, 80, 82, 83, 86, 89, 92, 97, 175, 176, 228, 277, 286, 323, 328, 368, 393, 434, 436, 437, 439, 445
Mustafa Âlî 40
Mustafa Ejder 86
Mustafa Nuri Paşa 29
Mustafa Paşa 26, 68, 73
Muyu Bâlî 251
Müeyyedzâde 27
Müftü Ali Çelebi 60, 96
Müftüoğlu, Ahmet Hikmet 81
Mülk-i Rûm 220, 231
Mümin 12, 14, 16, 17, 19
Münif Paşa 214
Münşeât 57, 94, 96, 99
Münşeât-ı Zaîfî 96
Müsellem 13, 15, 16, 17, 19, 21, 62, 82
Müslim 2, 68, 146, 179, 189, 206, 242, 266, 299, 302, 399, 422
Müslimî 246
Müslüman 41, 138, 140, 147, 154, 160, 178, 179, 189, 194, 203, 206, 239, 244, 246, 254, 266, 268, 269, 271, 293, 294, 295, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 407, 421, 428
Müstakimzâde 34, 46, 58, 61, 62, 64, 71, 72, 83
Mütenebbî-i Arab 229
Mütercim Rüştü Paşa 55

Nâbî 24, 74, 348
Nacak 68, 341
Nacak Fâzıl 68
Nahifî 214
Nahl-ı Tecellî 22
Nahl-i Tûbâ 142
Nâilî 13, 15, 16, 17, 19, 20, 40, 49, 62, 63
Nâilî-i Cedîd 62
Nâilî-i Kadim 49
Naîmî-i Sâlis 438
Nakkaş Ali Bey 40
Nakşî 20, 21, 24, 39, 51, 75, 81, 85
Nakşibendî 28
Nâmık Kemâl 7, 42, 49, 55
Nâşid 13, 15, 16, 17, 20, 63
Nazîf Dede 29, 30
Nazîf Efendi 62
Nazîf-i Mevlevî 64
Nazîm 13, 15, 17, 65
Nazmî 84
Nebî 138, 181, 263
Necâhî 13, 14, 17, 18, 66
Necâtî 66, 361, 362
Necip Âsım 59
Necip Paşa 79
Nedim 4, 42, 65, 214, 292, 400
Nehârî 12, 14, 17, 19, 61, 66, 67, 80
Nehcî 13, 15, 16, 17, 19, 21
Nemçe 243, 249, 265
Nergisî 94
Nerîmân 312
Nesimî 89
Neşâtî 22, 444
Niğbolu 10, 13, 16, 24, 27, 37, 446
Niğde 85
Nihân-ı Kazâ 30
Nihânî 13, 14, 16, 17, 19, 68, 341
Nil 255, 262
Nisârî 13, 14, 16, 17, 19, 68
Niş 42
Nişancı 20
Niyâzî 12, 13, 14, 16, 17, 19, 69, 70, 82, 212
Niyâzî-i Mısrî 82
Novigrad 254, 255
Nûh 263
Numan 32, 57, 163
Nureddinzâde Şeyh Muhyiddin 34
Nûrî 13, 15, 17, 19
Nuruosmaniye 34, 50, 62

Ocak, Ahmet Yaşar 318, 319, 330
Oğlan Şeyh İbrahim Efendi 56
Oğuz 10
Ohri 23
Ohrili 6
Orhan Gazi 10
Orta Asya 2, 4
Osman 43, 49, 55, 57, 63, 64, 77, 78, 82, 83, 84, 89, 92
Osman Dede 64
Osman Paşa 63, 78
Osman Reşid Efendi 57
Osman Şems 43, 49, 55
Osmanlı 1, 2, 3, 4, 6, 10, 14, 32, 50, 51, 52, 53, 55, 58, 59, 61, 62, 64, 69, 72, 84, 86, 87, 90, 97, 98, 153, 162, 179, 198, 219, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 233, 234, 236, 237, 238, 240, 244, 246, 247, 259, 308, 363, 394, 399, 404, 419, 446, 448
Osmanlı Müellifleri 32, 50, 51, 52, 55, 59, 61, 62, 64, 69, 72, 84, 86, 87, 90, 97, 98
Osmanlı Sefirleri 84
Osmanlı-Rus Harbi 55
Otman Baba 318
Owens, Meredith 28

Ölmez, Ahmet 33
Ömer 38, 45, 46, 71, 74, 75, 97
Örfî 59
Ötelerden Bir Ses 77, 89

Özgül, Kayahan 30, 43, 50, 56
Öziçe 13, 446
Özkan, Ömer 45, 46

Pakalın, Mehmet Zeki 152, 159, 163, 228, 232, 233, 236, 238, 246, 249, 308, 315, 318, 321, 327, 334, 341, 359, 364
Paris 55
Parmaksızoğlu, İsmet 53
Peç 32, 243, 254, 255, 265
Peçenek 10
Peglin 76
Penaloka 42
Pend-i Attar 85
Pend-nâme 63, 96, 97
Pend-nâme-i Attâr 63
Pend-nâme-i Zarifî 97
Peremeci, Nuri 82
Peşte 13, 16, 50, 446
Peşteli 56
Petriç 25
Peyâm-ı Sabah 75
Peygamber 67, 237
Pîr Alî 286
Pîr Mehmed 27, 96
Pîrî Paşa 84
Pîrûze Ali Bâlî 438
Prag 75
Priştine 3, 7, 12, 13, 27, 44, 58, 66, 67, 70, 446
Priştineli İsmail Dede 70
Priştineli Mesîhî 58
Prizren 7, 12, 16, 27, 31, 61, 66, 67, 75, 80, 84, 85, 87, 417, 446
Prizrenli 27, 61, 416

Rab 25, 36, 80, 92
Râgıp Paşa 33
Ramazân Çelebi 26
Râmî 26
Râmiz 14, 15, 17, 19, 33, 46, 64, 70, 71, 72, 82
Râsim 13, 15, 16, 17, 19, 71
Ravzî 258
Recaizâde Celâl Bey 49
Recebülevvel 22
Recep 22, 49
Resâ 13, 15, 17, 19
Resmî Gazete 79
Reşit Efendi 77, 94
Reşit Paşa 54, 81
Reşit Paşazâde Ali Gâlib Paşa 81
Revân 41, 224
Revân-ı Husrev 224
Rıdvan 6, 82, 91, 354
Rıdvâniyye 23
Rızâ 35, 36, 56, 81
Rızâ Tevfik 56
Risâle-i Amr 94
Risâle-i Cevâhir-nâme 96
Risâle-i Vahdet-nâme 57
Riyâzî 23, 24, 26, 28, 29, 35, 37, 41, 47, 49, 52, 53, 58, 60, 68, 69, 70, 76, 77, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 157, 437
Riyâzî Mehmed 157
Rodos 71, 77, 91, 246, 255
Roma 223, 246, 292
Romanya 10
Romence 11
Rûh-ı Sânî 43
Rûhî 4
Rum 1, 3, 48, 145, 163, 210, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 227, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 245, 247, 258, 259, 271, 318, 319, 349, 379, 399, 419
Rum Cânânı 239
Rum Harâcı 236
Rum Hassânı 220, 237
Rum Kayseri 379
Rumca 11, 75, 211
Rumeli 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 22, 23, 25, 32, 43, 44, 46, 48, 60, 64, 67, 70, 71, 75, 79, 89, 90, 92, 95, 97, 102, 103, 104, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 149, 150, 153, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 181, 185, 186, 187, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 250, 251, 256, 257, 259, 261, 262, 263, 265, 266, 268, 271, 274, 277, 282, 283, 290, 292, 297, 299, 301, 305, 306, 308, 311, 317, 318, 319, 320, 323, 327, 329, 330, 332, 334, 337, 338, 339, 341, 342, 344, 346, 349, 350, 356, 357, 360, 362, 363, 364, 366, 367, 368, 386, 391, 398, 399, 405, 407, 409, 410, 413, 415, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 426, 434, 435, 436, 437, 439, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448
Rumeli Abdâlı 237
Rumeli Beylerbeyi 232
Rumeli Kethüdâlığı 233
Rumeli Müfettişliği 79
Rumeli Şairleri 3, 4, 12, 14, 15, 16, 18, 20, 129, 217, 443
Rumelihisarı 36
Rumelili 2, 3, 4, 5, 6, 43, 44, 97, 160, 179, 219, 238, 239, 240, 244, 262, 436, 444
Rumelili Zaîfî 97
Rûmî 84, 220
Rûmiyân 220, 240
Rumlar 239
Rus 42, 71
Rusça 58
Rusçuk 13, 72, 97, 446
Ruslar 238
Rusya 75, 83
Rusya Sefaret-nâmesi 83
Rüstem 61, 73, 95, 311, 315, 318, 362, 433, 434
Rüstem Paşa 61, 73, 95
Rüşdî 13, 15, 16, 17, 19, 73
Rüştiye 92
Rypka, Jan 74, 75

Sâbit 7, 8, 13, 15, 17, 19, 20, 26, 57, 73, 74, 75, 97, 102, 103, 104, 135, 140, 141, 142, 149, 155, 166, 181, 185, 190, 195, 202, 209, 225, 229, 232, 236, 242, 249, 252, 259, 261, 262, 267, 289, 290, 292, 296, 298, 299, 305, 306, 309, 310, 311, 315, 316, 330, 334, 346, 347, 356,

363, 367, 382, 420, 428, 429, 448
Sâbit Şehrîsi 73
Sabrî 13, 15, 16, 17, 19, 75, 76
Sadeddin-i Cevâbî 97
Sadrazam Ali Paşa 93
Sadrazam Tekirdağlı Mustafa Paşa 87
Sadrazam Topal Osman Paşa 71
Sadreddin Çelebi 39
Sadr-ı Rûm 232
Sadullah 76
Safâyî 22, 25, 32, 33, 38, 40, 42, 43, 44, 45, 54, 55, 57, 59, 60, 61, 65, 67, 73, 74, 80, 81, 82, 83, 87, 88, 97, 98
Sâfur 61
Sâfûr-nâme 61
Sahaflar Şeyhizâde Esad 75
Sahn 52, 90
Saîd 13, 15, 17, 21, 77, 78
Sâkî-nâme 61, 77
Sâlih 13, 15, 17, 21, 36, 38, 62, 93
Sâlihüddîn-zâde 444
Sâlim 38, 57, 65, 67, 73, 74, 81, 82, 88, 98
Sâm 312
Sâmî 13, 15, 17, 20, 21, 29, 54, 75, 78, 79
Sâmî Ebûbekir Paşa 54, 78
Sâmî Paşa 29, 75, 78, 79
Sâmî Paşa-zâde Sezâî 79
Sâmiî 12, 15, 16, 17, 19
Samtî 66
Saraybosna 3, 7, 11, 12, 16, 25, 26, 38, 41, 46, 49, 54, 55, 57, 58, 72, 73, 79, 83, 86, 93, 97, 98, 99, 243, 253, 265, 446
Saraybosnalı 40, 44, 83, 97, 234
Saraybosnalı Kurdzade Sabri Efendi 97
Saraybosnalı Şehdî 83
Sarı Abdullah 74
Sarı Râmiz 70
Sarıcazâde 70
Sarıgürz Nureddin Efendi 46
Sarığı Güzel 78
Sarrâf Hasan Bâlî 438
Sava 62, 261, 262
Sebk-i Hindî 50, 103, 447
Seferihisar 76
Sefîne-i Mevleviyye 22
Sehâyî 39
Sehî 6, 23, 24, 29, 32, 39, 40, 44, 49, 58, 60, 68, 76, 77, 80, 84, 85, 91, 92, 95, 96
Selânik 1, 7, 11, 13, 16, 24, 25, 35, 36, 57, 59, 60, 75, 446
Selânik Mevlevîhânesi 24, 25
Selânikli 7, 24, 25, 35, 45, 59, 367
Selânikli Ali Ağa 24
Selânikli Hâmî 45
Selânikli Meşhûrî 7, 24, 45, 367
Selim 24, 27, 28, 34, 53, 63, 67, 68, 71, 81, 92
Selim Ağa Ktp., 92
Selim Sırrı Paşa 24, 71
Selim-nâme 74
Selmân 224
Selmanî 51
Semendire 14, 446
Serez (Siroz) 7, 11, 13, 22, 51, 52, 68, 69, 76, 91, 93, 243, 255, 265, 446
Serezli 24, 39, 69, 255
Serfiçe 54
Sergüzeşt-i Sâmî 79
Seydî Ali Reis 439
Seydi Çelebi 439
Seydi Gâzî 239, 319
Seydi Hoca 24
Seyyid Ali 27, 318
Seyyid Ali Natta 27
Seyyid Ali Sultan 318
Seyyid Hakim Tarihi 84
Seyyid Mehmed Emin Sabrî 75
Seyyid Mehmed Râmiz Efendi 70
Seyyid Mükremiddin 92
Seyyid Rızâ 45, 61, 83, 87, 90, 91, 94
Seyyid Rüstem 318
Seyyid Zeynelabidin 27
Sezâyî 13, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 81, 82
Sezâyî Efendi 62, 82
Sezâyî-i Gülşenî 82
Sırbistan 1, 12, 14, 22, 25, 42, 75, 90, 446
Sırp 159, 210
Sırpça 11, 58
Sırpsındığı 10
Sırrî 13, 15, 17, 21
Sihâm-ı Kazâ 30
Sihrî-i Sânî 439
Silahdarzâde 40, 64, 71
Silahtar Paşa 54
Silistre 14, 446
Silistreli 86
Silivri 27
Silivrikapı 98
Sîm-nâme 41
Sinân Çelebi 48
Sinop 36
Sipâhî 83
Siroz (bkz. Serez)
Sivas 74, 75, 86
Siverek 36
Sivrihisar 76
Siyâhî 83
Siyer-i Nebî 80
Siyer-i Veysî 94
Slavca 238
Sofya 11, 22, 38, 54, 88, 215
Sofyalı Bâlî 78
Sokullu Mehmed Paşa 27
Son Asır Türk Şairleri (SATŞ) 25, 30, 36, 38, 39, 40, 42, 43, 45, 50, 51, 56, 59, 63, 64, 71, 75, 76, 79, 81, 93
Sözlük 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 78, 80, 82, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100
Sultan Abdülmecîd Hân 367
Sultan Bâyezid 60, 91
Sultan Mahmûd 79, 367
Sultan Mehemmed Hân Gâzî 367
Sultan Mehmed 253
Sultan Mustafa 89, 249, 260
Sungur, Necati 24
Sûrbâ Hasan Ağazâde Abdulkerim Sâmiî 79
Sururî 27, 68
Sûzî Çelebi 416
Sûzî-i Horasanî 85
Sübûtî 438
Sührab 362
Sükkerî 12, 15, 16, 17, 18, 83
Süleymân 6, 10, 40, 51, 59, 75, 76, 83, 85, 86, 88, 174, 177, 230, 310, 367, 379
Süleymân Paşa 10, 76
Süleymaniye 31, 32, 54, 57, 59, 62, 64, 70, 72, 73, 75,

78, 82, 83, 86, 87, 88, 89, 90, 94
Süleymaniyeli Tâlib 86
Sünbülzâde Vehbî 82
Svilengrad 85

Şabanovic, Hazım 23, 25, 27, 39, 40, 42, 46, 54, 56, 60, 72, 73, 80, 90, 93, 97, 98, 100
Şah Kasım 27
Şâh Sultân 56
Şâhidî 41
Şahidî Divanı Şerhi 46
Şahoğlu, Fikret 39
Şâm 52, 219, 220, 223, 224, 225, 226, 229, 235, 243, 259, 329, 335, 336
Şamiç, Jasna 55
Şamlı Ali Efendi 85
Şark 224, 247
Şarköy 10
Şefkat 40, 64, 70, 71, 72, 99
Şehabeddin Efendi 62
Şehâdet-nâme-i Veysî 94
Şehdî 12, 15, 17, 18, 84
Şehid Ali Paşa 85
Şeh-nâme 61, 99
Şehrengîz-i Bursa 28
Şehrengîz-i İshâk Çelebi 444
Şehrengîz-i Mahbûbân-ı Vilâyet-i Üsküb 256, 444
Şehrî 73
Şehzâde Camii 85
Şehzade Mustafa 95
Şehzadebaşı 49
Şemseddin Sâmî 1, 24, 25, 26, 28, 29, 32, 33, 35, 37, 38, 41, 44, 45, 46, 47, 48, 52, 53, 56, 58, 59, 60, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 77, 78, 80, 82, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97
Şemsî 13, 14, 17, 19, 85
Şerh-i Avâmil 34
Şerh-i Evrâd-ı Mevleviyye 39
Şerh-i Hadîs-i Erbaîn 62
Şerh-i Kasâid-i Örfî 22
Şerif Nehcî 67
Şerifîzâde Mustafa Nureddin Efendi 38
Şevkî 12, 15, 16, 17, 19, 21, 30, 85
Şeyh Abdullah-ı İlâhî 363
Şeyh Ahmed Müsellem Efendi 61
Şeyh Gâlib 4, 30, 214
Şeyh Hamdullah 34
Şeyh Hasan 31, 54, 61
Şeyh İlâhî 51, 363
Şeyh Lütfullah 91
Şeyh Mehmed Efendi 79
Şeyh Ramazan Dede 22
Şeyh Sanan 99
Şeyh Vefa Camii 87
Şeyh Yek-dest Ahmed Cürcânî 46
Şeyh Zaik 45
Şeyhî 6, 14, 15, 16, 17, 20, 22, 24, 25, 27, 33, 38, 40, 42, 45, 54, 55, 57, 60, 61, 65, 73, 74, 80, 83, 86, 87, 88, 97, 98
Şeyh-i Hocend 224
Şeyhülislâm 34, 57, 59
Şeyhülislâm Ârif Hikmet 59
Şeyhzâde Seyyid Selman Çelebi 51
Şîr Ali Çelebi 40
Şumnu 6
Şükrî 14, 15, 17, 86
Şükrü Elçin Armağanı 96

Tacizâde Cafer Çelebi 91
Tahsîn 147
Tanpınar, Ahmet Hamdi 4, 43, 50
Tanrı 10, 175, 176, 181, 182, 190, 231, 255, 259, 269, 273, 277, 291, 302, 348, 383, 393, 402
Tanrıöver, Hamdullah Suphi 79
Tansel, Fevziye Abdullah 50
Tarih Dergisi 53
Tarih Vesikaları Dergisi 84
Târîh-i Feth-i Tâbûr-ı Nemçe 249
Tarih-i Sülâle-i Köprülü 32
Tarlan,Ali Nihat 47, 69, 85, 211, 285, 441
Tarzî 13, 15, 17, 19
Taşköprîzâde 27, 28
Taşlıcalı Yahyâ 95, 96, 444
Taşlık Camii 72
Tatar 222, 223
Tatarca 238
Tâtârî 47
Tatarpazarcık 14, 40, 446
Tatcı, Mustafa 49, 82, 318, 319
Tayyarzâde Atâ 23, 35, 64, 69, 74, 77
Tâzî 418
TDAY 58
TDE 59
TDEA 3, 23, 25, 26, 37, 40, 44, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 61, 62, 67, 70, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 99
TDED 47, 58, 96
Tecellî 12, 15, 16, 17, 88
Tecnisat 29
Tekirdağ 10, 73, 82
Tekirdağlı Hüseyin 311
Tepedelenli Ali Paşazâde Veliyyüddin Paşa 71
Teselya 1
Tetova 88
Tevbe-nâme 94
Tıflî 87
Tırhala 14, 16, 29, 31, 64, 79, 93, 446
Tırhalalı 31
Tırnova 81
Ticarethane-i Âmire 38
Timur 69
Timurtaş 96
Tiran 14, 65, 92, 446
Tiranlı Hacı Edhem Bey 92
Tire 93
TOEM 59
Tombul Camii 97
Topkapı 25, 31, 34, 37, 49, 73, 80, 87, 90, 96
Topkapı Sarayı 25, 34, 37, 73, 80, 96
Trablusgarp 42
Trabzon 62, 79, 81
Trakya 1, 3, 99
Trakya Üniversitesi 99
Trapoliçe 71, 78, 79, 81
Trovnik 93
Tuğluk, Halil İbrahim 56, 57
Tuhfe 67
Tuhfe-i Vehbî 75
Tulûî 13, 14, 16, 17, 19
Tuman, Mehmed Nâil 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100

Tuna 10, 28, 42, 62, 179, 180, 243, 244, 261, 262, 263, 265
Tuna Kasidesi 28
Tunca 73, 243, 261, 262, 264, 265
Tûrân 224
Tûrla 263
Türk 2, 3, 4, 7, 10, 28, 30, 34, 35, 36, 43, 46, 47, 50, 53, 56, 58, 62, 65, 66, 89, 90, 95, 96, 97, 214, 226, 240, 266, 367, 436, 439, 443, 444, 480
Türk Dili 95
Türk Dünyası Araştırmaları 53
Türk Edebiyatı 10, 30, 43, 50, 53, 58, 90
Türk Kültürü 28, 46, 47, 56, 89, 96, 97
Türk Kültürü Araştırmaları 47, 96
Türk Şairleri 34, 35
Türkçe 6, 11, 23, 32, 36, 41, 45, 49, 50, 51, 52, 60, 63, 65, 75, 78, 85, 88, 95, 102, 123, 125, 126, 128, 133, 191, 206, 233, 318, 331, 341, 418, 447
Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu 32, 45
Türkî 418
Türkistan 223, 224, 236, 259
Türkistan Hakanı 224
Türkiyat Enstitüsü 96
Türkiye Orta Asya Edebî İlişkileri 29
Türkler 240, 259
TYDK 23, 25, 27, 31, 33, 36, 39, 40, 41, 42, 45, 50, 51, 54, 59, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 70, 71, 75, 76, 78, 82, 84, 86, 87, 88, 90, 92, 93, 97, 99

Uçman, Abdullah 56
Ummân 352
Unat, Faik Reşit 84
Urfî-i Rûm 220
Urumeli 220
Uryanî Mehmed Dede 95
Ustrumca 6, 14, 16, 50, 446
Usûlî 4, 7, 13, 14, 17, 19, 21, 47, 89, 102, 103, 104, 142, 144, 148, 150, 154, 155, 163, 171, 172, 174, 175, 181, 184, 185, 186, 187, 191, 192, 195, 198, 199, 209, 212, 214, 215, 216, 217, 222, 223, 229, 259, 260, 272, 273, 277, 286, 290, 300, 301, 304, 314, 316, 318, 320, 325, 328, 330, 331, 338, 340, 347, 351, 356, 363, 368, 372, 374, 377, 378, 383, 384, 386, 387, 392, 398, 400, 401, 402, 420, 427, 428, 430, 440, 441, 444
Usul-nâme 95
Uyvar 243, 254, 255
Uzgur Oğlu 88
Uziçe 73, 97, 98
Uziçeli Muslihiddin Efendi 54
Uzun Ali 46
Uzun Mehmed Paşa 34
Uzunkaldırım 47, 89
Uzunkaldırım Mezarlığı 47

Üç Şerefeli Medresesi 52
Ülker 185
Ünver, İsmail 23
Üsküdar 30, 39, 41, 51, 55, 63, 81, 84, 94, 229
Üsküdar Karacaahmet 39, 81
Üsküdar Selim Ağa Ktp., 51
Üsküp 1, 3, 7, 11, 12, 16, 27, 28, 39, 42, 52, 60, 68, 69, 89, 90, 93, 96, 157, 166, 209, 243, 255, 256, 257, 258, 259, 264, 265, 314, 437, 444, 446
Üsküplü 7, 28, 53, 90, 93, 94, 166, 209, 211, 256, 258, 265, 437
Üsküplü Kadı Mehmed Efendi 93
Üsküplü Niyâzî 211
Üsküplü Vahdetî 90
Üsküplü Vâlihî 28, 94
Üveys 93

Vahdetî 12, 15, 16, 17, 21, 90
Vahdet-nâme 56
Vahid Mahtûmî 214
Vakanüvis Vâsıf Efendi 78
Vâkıât-ı Sultan Cem 77
Vâlî 13, 14, 16, 17, 19, 90
Vâlihî 12, 14, 16, 17, 91, 438
Vâlihî-i Üskübî 91
Vâlî-i Âmidî 90
Vâlî-i Kadim 90
Vâmık 260
Van 7, 42, 43, 81
Vardar 1, 3, 11, 13, 24, 46, 48, 51, 70, 88, 96, 227, 231, 243, 244, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 264, 265, 388, 446
Vardar Yeniceli 1
Vardar Yenicesi 3, 11, 13, 46, 48, 51, 70, 88, 227, 231, 259, 264, 265, 446
Varka ve Gülşah 99
Varna 10, 36, 98
Vasfî 7, 13, 14, 17, 19, 91, 102, 103, 104, 130, 131, 135, 137, 150, 155, 173, 176, 177, 178, 181, 185, 188, 192, 205, 222, 245, 254, 255, 267, 290, 293, 300, 302, 303, 306, 312, 320, 337, 339, 342, 343, 348, 365, 386, 404, 425, 430, 440
Vâsıf Efendi 78
Vasıf Tarihi 84
Vasiyet-nâme 87
Vechî 444
Vefâ 61, 62, 84, 385, 403
Vefâ Tekkesi 84
Vefâyî 14, 15, 18, 92
Vehbî 12, 13, 15, 17, 21, 93
Veled Çelebi 30
Veli Bâlî 251
Veli Dede 61, 82
Veliyyüddin Efendi 57
Veliyyüddin Paşa 42
Veysî 12, 14, 16, 18, 19, 80, 93, 94
Vidin 29, 30, 79
Viyana 32
Vulçıtrın 27
Vuslatî Ali Bey 73, 98
Vusûlî Mehmed Bey 99

Yahudi 268
Yahyâ Bey 6, 13, 14, 16, 17, 19, 21, 37, 42, 47, 76, 81, 88, 95, 96, 216, 232, 309, 335
Yahyâlı 48, 94, 99, 357
Yakup 249
Yanya 73
Yârân Tuluğu 88
Yavuz Sultan Selim 24, 28, 39, 52, 53, 58, 68, 80
Yazıcı, Tahsin 82
Yedi İklim 28, 58
Yedikule 22
Yeğen Mehmed Paşa 98

Yemen 225, 243
Yenice 12, 49, 66, 89, 96, 243, 255, 259, 260, 363, 444
Yenice Şehrengîzi 49, 89
Yenice-i Vardar 243, 255, 259
Yenipazar 13, 90, 446
Yenipazarlı Vâlî 90
Yenişehir 13, 16, 29, 30, 31, 33, 46, 53, 55, 63, 64, 71, 92, 93, 446
Yenişehir Fener 13, 16, 29, 31, 33, 46, 53, 55, 64, 71, 92, 93, 446
Yenişehirli Avnî 30, 64
Yenizağra 33
Yezdân 292, 348
Yıldırım Bâyezid 10, 69, 318
Yıldırım, Ali 53
Yıldız Sarayı 75
Yılmaz, Ali 86
Yolcu, Nilgün 38
Yunan 243, 244, 249, 250, 265
Yunanca 29
Yunanî 249, 250
Yunanlılar 81, 92
Yunus 58, 89, 441
Yunus Paşa 58
Yûsuf 24, 26, 31, 34, 41, 48, 95, 96, 99, 155, 183, 190, 210, 251, 311, 381, 439, 441, 445
Yûsuf-ı Sîneçâk 41, 48
Yücel, Bilâl 23
Yümnî 59, 60, 74

Zafer-nâme 39, 74
Zağra 10, 33, 82, 87
Zağra-i Atîk 87
Zahîr-i Faryâbî 22
Zaîfî 7, 14, 16, 17, 19, 21, 96, 97, 214, 215, 216
Zâl 162, 357, 358, 362
Zârî 13, 15, 16, 17, 19, 97
Zarîfî 6, 13, 15, 18, 19, 21
Zâtî 34, 39
Zenci 243
Zengî 220
Zeydüddin Hafî 94
Zeyl-i Âsâr-ı Ziver Paşa 99
Zeynî 438
Zeyniye 94
Zigetvar 243, 261, 265
Zigetvar-nâme 28
Zikrî 13, 15, 16, 17, 19, 21, 98
Zillet-nâme 87
Ziver 99
Ziya Paşa 39, 49, 55, 79
Ziyâî 7, 13, 14, 17, 20, 21, 99, 100, 102, 103, 104, 139, 140, 143, 144, 153, 154, 155, 164, 166, 176, 180, 181, 185, 190, 191, 200, 201, 202, 210, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 229, 231, 248, 252, 268, 269, 271, 273, 276, 278, 280, 286, 287, 288, 290, 291, 292, 294, 295, 303, 305, 310, 317, 328, 330, 333, 334, 336, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 354, 355, 356, 358, 359, 360, 363, 384, 386, 389, 390, 395, 420, 423, 424, 428
Zühre 130
Züleyhâ 95
Zülfikar 51, 87
Zülfikar Efendi 51

ÖZET

Osmanlı Devletinin Avrupa topraklarında fethettiği yerler, Rumeli adıyla bilinir. Rumeli fetihlerden sonra önemli bir kültür ve sanat merkezi olur. Burada çok sayıda divan şairi yetişir.

Bu çalışmada divan sahibi Rumeli şairleri üzerinde durulmuştur. Giriş bölümünde Rumeli ve Rumeli şairinden ne kastedildiği belirtilmiştir.

"Rumeli'de Edebiyat" bölümünde, divan sahibi 125 Rumeli şairinin kısa biyografileri verilmiştir. Şairler yaşadıkları yüzyıllar, doğum yerleri, öğrenim yerleri, divanları, meslekleri ve tasavvufî yönleri bakımından topluca değerlendirilmiş; sonuçlar grafiklerle gösterilmiştir.

Bu şairler arasından bir seçme yapılmış ve şiirleri çeşitli yönlerden incelenmiştir.

Şairlerin kelime kadroları, Farsça ve Arapça terkip oranları tespit edilip değerlendirilmiştir. Sade bir dil kullanan Rumeli şairlerinin, günlük konuşma diliyle yazdıkları şiirler örneklendirilmiştir.

"Edebiyatta Rumeli" bölümünde, şairlerin şiirleriyle yaşadıkları coğrafya arasındaki bağlantılar araştırılmış; Rumeli coğrafyasının şiire nasıl konu edildiği üzerinde durulmuştur.

Türk edebiyatında şehrengîz türü, ilk defa Rumeli şairleriyle başlar ve örneklerin çoğunu da onlar verir. Bu bakımından Rumeli şairlerinin edebiyat tarihinde önemli bir yerleri vardır.

Rumeli şairlerinin şiirlerinde tanıttıkları gerçek sevgili ve âşık tipleri örneklendirilmiştir.

Şairlerin Rumeli'de yaygın olarak görülen diğer milletler ve Hıristiyanlık ile abdâl ve kalenderîler hakkındaki gözlemleri sonucunda yazdıkları şiirler incelenmiştir.

Çalışmanın sonuna, şairler tablosu, haritalar, fotoğraflar ve bir dizin eklenmiştir.

Anahtar kelimeler: Divan şiiri, Rumeli, Balkanlar, Rumeli şairi, Rumeli kültürü

ABSTRACT

The Poem World of Rumeli Poets Having Divans

The lands conquered by Ottoman Empire in the Europe are known as Rumeli. After the conquests, Rumeli becomes an important culture and art center. Many Divan poets lived in this area.

In this study, Rumeli poets, who have divans, are studied. In the introduction, what is meant by Rumeli and Rumeli poet is described.

In the section "Literature in Rumeli" is given short biographies of 125 poets of Rumeli. These poets are described from the perspectives of their centuries, birth places, education they had, *Divans*, jobs, and mystical aspects. The results are shown on charts.

A number of selected poets and their poems are dealt with in great detail.

The vocabulary of the poets, the rate of Persian and Arabic compound words are identified and assessed. Poems written in spoken language are exemplified.

In the chapter named *"Rumeli in Literature"*, relationships between the geographic area poets lived and their poems are studied, and how Rumeli is treated in the poems is emphasized.

Shehrengiz genre in Turkish literature is initiated by Rumeli poets giving also most examples of it. From this perspective poets of Rumeli have an important place in the history of Turkish literature.

Types of real beloved and lover taken place in the poems of Rumeli poets are exemplified.

Poems written about the observations of the poets on the nations well-known in Rumeli, Christianity, wandering dervishes and kalenderis are examined.

At the end of the study photographs, maps and index were added.

Key Words: Rumelian, Balkans, Rumelian Poets, Rumelian Culture, Ottoman Poem.

EKLER

DİVAN SAHİBİ RUMELİ ŞAİRLERİ

Mahlas	İsim	Ölüm	Memleket	Öğrenim	Meslek	Tr	Divar	Başka eser	Çevre
Adnî	Recep	1100/1688-89	Siroz		Şeyh	Mv	K	Şerh	
Adnî	Mahmud	879/1474	Alacahisar, Sırbistan	İstanbul	sadrâzam		M		
A. Rıdvan	Ahmed	945/1538	Ohri		Bey		M	Hamse	
Ahî	Hasan	923/1517	Trestenik, Niğbolu				M	Hüsrev ü Şîrîn, Hüsn ü Dil	Haver
Âkif	Hasan	1243/1827	Selânik	Selânik ?	Kâtip, hattat	Mv	Y		Haverî
Ali		1057/1647	Bosna	İstanbul			-	İnşâ hk.	
Arîf		19.yy.	Selânik				Y		
Arşî	Mahmud	978/1570-71	Yenipazar	İstanbul Mimarzade'den			Y		Âşık Çelebi
Âsım	Yusuf	1122/1710-11	Bosna	Bosna	mahkeme kâtibi		Y		Sabit, Fâiz, Feridun
Âşık	Pir Mehmed	979/1572	Prizren	İstanbul	mahkeme kâtibi, kadı		M	Tezkire, şerh	Yahya Bey, Hayâlî, Hayretî, Usulî
Atâ	Atâ	960/1552	Üsküp			Nk	K	Tuhfetü'l-Uşşâk	İshak Çelebi
Avnî	Hüseyin Avnî	1301/1883	Yenişehir Fener	Özel ders	kâtip	Mv	M		
Aziz	Abdülaziz	1151/1738	Dehişte, Mora				Y		Şeyh Hasan Sezâî Efendi'nin akrabası
Bahârî	Ali	958/1551	Tırhala/Prizren	Seydî Çelebi'den	müderris, kadı		-	Yusuf u Züleyha	
Behcetî	Hüseyin	1094/1683	Hezargrad/İstanbul	İstanbul			M	Çehrin seferi	
Belîğ	Mehmet Emin	1174/1760-61	Yenişehir Fener	İstanbul	Kadı		M		
Bezmî	İbrahim	1094/1682	Bosna		kâtip		K		
Celâl	Hüseyin	982/1574	Manastır	İstanbul	kâtip	Ka?	K	Şerh, Hüsn ü Yusuf	Âşık Çelebi, İskender ve Cafer Çelebi
Cinânî		1001/1592	Semendire		Sipahi		K		
Es'ad		1043/1633-34	Selânik		müderris	Mv	Y		
Fâik	Salih	1317/1899	Manastır	Özel hoca	kaymakam, mutasarrıf		K	Aruz-ı Türkî, hadis şerhi	
Fânî	İsa	957/1550 s	Filibe/Alacahisar		muallim		-	Belâzâde	
Fasihî	Mustafa	1106/1694	Trestenik, Niğbolu	Niğbolu	divan katibi, defter-i hakanî emi	Hl	-		
Fatîn	Davud	1283/1866	Drama	Mısır	Divan-ı Hümâyûn kalemi, Sadâret mek		M	Hâtimetü'l-Eş'âr	
Fâzıl	Mehmed	1300/1882	Bosna	İstanbul ?	müderris, mutasarrıf	Mv	Y		

Mahlas	İsim	Ölüm	Memleket	Öğrenim	Meslek	Tr	Divar	Başka eser	Çevre
Feridî	Hüsam	941/1534	Üsküp		Divan kâtibi		-		Zâtî ile hiciv
Feridun	Şîr Ali	1069/1568-69	Bosna		kâtip		Y		
Ferrî	Mehmed Ferrî	1220/1805	Tatarpazarcık				Y		
Fevrî	Ahmed	978/1570	Dıraç	İstanbul	müderris, müftü, kadı		M	Farsça-Türkçe sözlük, şerh vb.	Yûsuf-ı Sîneçâk, Şâhidî ve Şem'î
Fevzî	Mehmed	1084/1673-74	Bosna	İstanbul	divan katibi	Cl	Y		
Gâlib	Mustaf	1284/1867	Leskofça	İstanbul	divan kâtibi, kaymakam		M		Encümen-i Şuarâ
Gazi	Gazi	1075/1664-65	Rumeli		beylerbeyi		K		
Gulamî	Mehmed	951/1544	Rumeli		kadı		K		
Habîbî	Habîb	1153/1740	Bosna	İstanbul		Mv	K		
Hâmî	Hâmî	1260/1844	Selânik		divan kâtibi		Y		Meşhurî
Handî		1277/1860 s.	Eski Zağra						
Hâtem	Ahmed	1168/1754	Yenişehir Fener	Mısır			M	Şerh	
Hayâlî	Mehmed	964/1557	Vardar Yenicesi	İstanbul	Bey	Ka?	M		Yahya Bey, Hayretî, Usulî, Âşık Çlb, Usulî
Hayretî		941/1535	Vardar Yenicesi		Sipahi	Mv	M		Yahya Bey, Hayâlî, Usulî, Âşık Çlb, Hayretî
Hikmet	Ârif	1321/1903	Mostar	İstanbul	Sadaret Mektubî kalemi, Adliye	Kd.	M	Nesir, risale	Encümen-i şuarâ
Hisâlî	Hüseyin	1063/1651-52	Peşte	Peşte			Y	Metâliu'n-Nezâir	
Hulûsî		1167/1753	Ustrumca	Ustrumca		Cl	Y	Şerh	
Hüsnî	Hüseyin Hüsnü	1263/1846 s.	Cuma-i Bâlâ, Serez			Nk	Y		
İlâhî	Selman	985/1577	Vardar Yenicesi			Gl	K		
İlhâmî	Abdülvahab	1237/1821	Bosna			Nk	Y		
İshak	İshak	944/1538	Üsküp	Kara Balî'den	Müderris		M	Selimnâme	
İzzet	Ali	1277/1821	Yenişehir Fener		Müftü				
İzzet	Ahmed	1241/1825	Ağrıboz		divan kâtibi		K		
Kâimî	Hasan	1091/1681	Bosna		Şeyh	Hl	M		
Kâtibî	Mustafa	1078/1667	Saraybosna	İstanbul	kâtip	Mv	K		
Kâzım	Musa	1307/1889	Koniçe	İstanbul	kâtib, ferik		M	Mersiye	Encümen-i Şuarâ

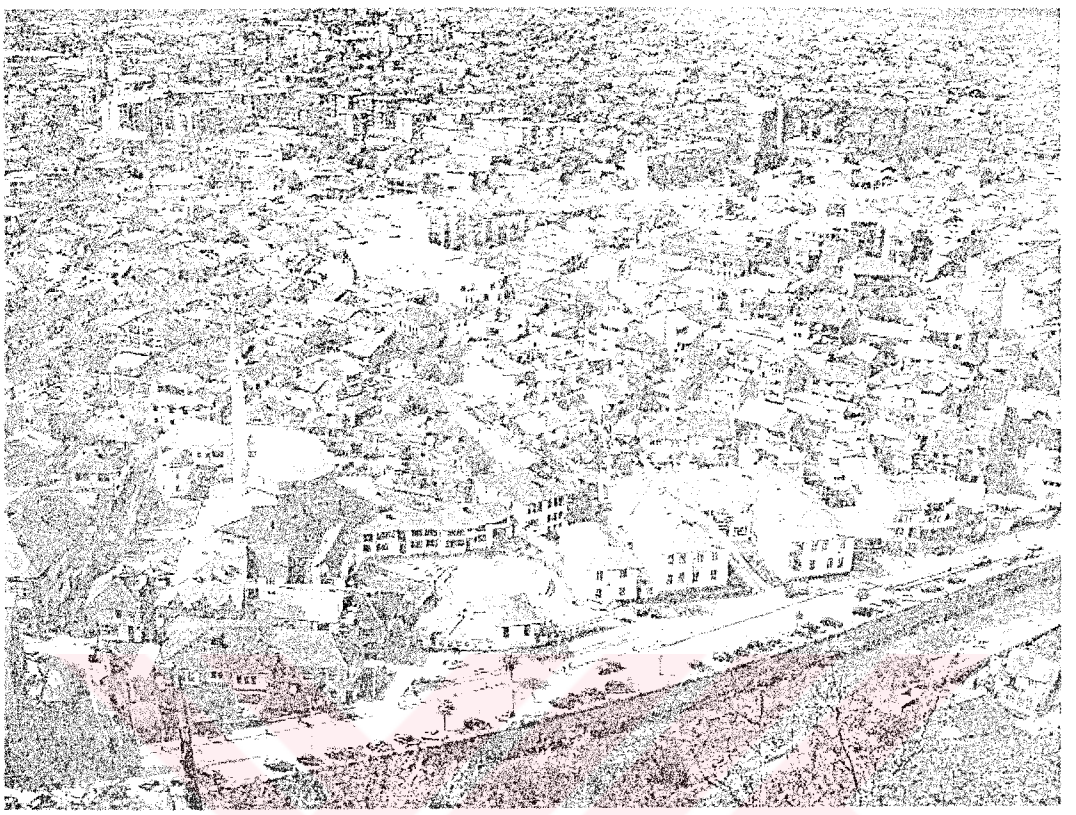
Mahlas	İsim	Ölüm	Memleket	Öğrenim	Meslek	Tr	Divar	Başka eser	Çevre
Lâmekânî	Hüseyin	1304/1625	Peşte	Peşte	Şeyh	MI-B	M	Mektuplar	
Mâhir	Abdullah	1122/1710	Bosna		müderris		Y		Sabit'in yakını
Mâhir	Numan	1259/1843	Ağrıboz	İstanbul	kâtip		M	Münşeat	
Mesihî	Mesih/İsa	918/1512	Priştine	İstanbul	kâtip		M	Şehrengiz	Hekim Ali Paşa
Meşhûrî	Ahmed	1274/1857	Selânik	Selânik	kâtip, müderris		M		
Mezâkî	Süleyman	1087/1676-77	Bosna/Hersek	İstanbul	kâtip, divan hocası	Mv	M		
Muidî		916/1510 ?	Kalkandelen, Üsküp		beytü'l-mâl kâtibi		K	Mesnevi	
Muîn	Mehmed	1063/1652	Selânik	İstanbul	müderris, kadı		Y		
Mümin	Abdulmümin	974/1566 ö ?	Prizren	İstanbul	baltacılar hocası		K	Sâfûr-nâme, Erkân-ı Hamse-i İslâmiye	
Müsellem	Ahmed	1168/1754	Belgrat	Belgrat, Edirne	hattat, şeyh	HI	M		
Nâilî	Salih	1293/1876	Manastır	Manastır, İstanbul	müstensih, Farsça hocası	Mv	Y	Kenzü'n-Nasâyıh	
Nâşid	İbrahim	1206/1791	Mora	İstanbul	sancak beyi, kethüda		Y		
Nazîf	Mehmed	1106/1694	Tırhala	Tırhala	müderris, müftü		Y		
Nazîf	Hasan	1278/1861	Yenişehir Fener	Yenişehir Fener	Şeyh	Mv	Y		
Nazîm	Nazîm Berâtî	1165/1750	Berat/Arnavutluk	Berat					
Necâhî		16.yy. ilk yarısı	Selânik		kâtip		-		
Nehârî		947-50/1540?	Prizren	bir miktar	inşa ve kitabet hocası		-	tımar sahibi	
Nehcî	Mustafa	1127/1715	Belen	İstanbul	Mesnevîhan	H,M	Y		
Nihânî	Fâzıl	925/1519	Arnavutluk ?	İstanbul	müderris		Y		
Nisârî		976/1568?	Serez	İstanbul ?	Kadı		K		
Niyâzî	Niyâzî	916/1510	Serez				K		
Niyâzî	Niyâzî	944/1537	Üsküp	İstanbul	Sipahi, musikişinas		-		Riyâzî, Vezir-i âzam Ayas Paşa
Nûrî		1200/1785 ?	Priştine		derviş		Y		
Râmiz	Mehmed	1173/1759	Karaferye		Müderris		Y		
Râsih	Yusuf	1118/1706	Sofya	İstanbul	Kâtip		M		Râmî Paşa
Râsim	Ömer	1262/1845	Ferecik	İstanbul	Hacegân		K	Münşeat	

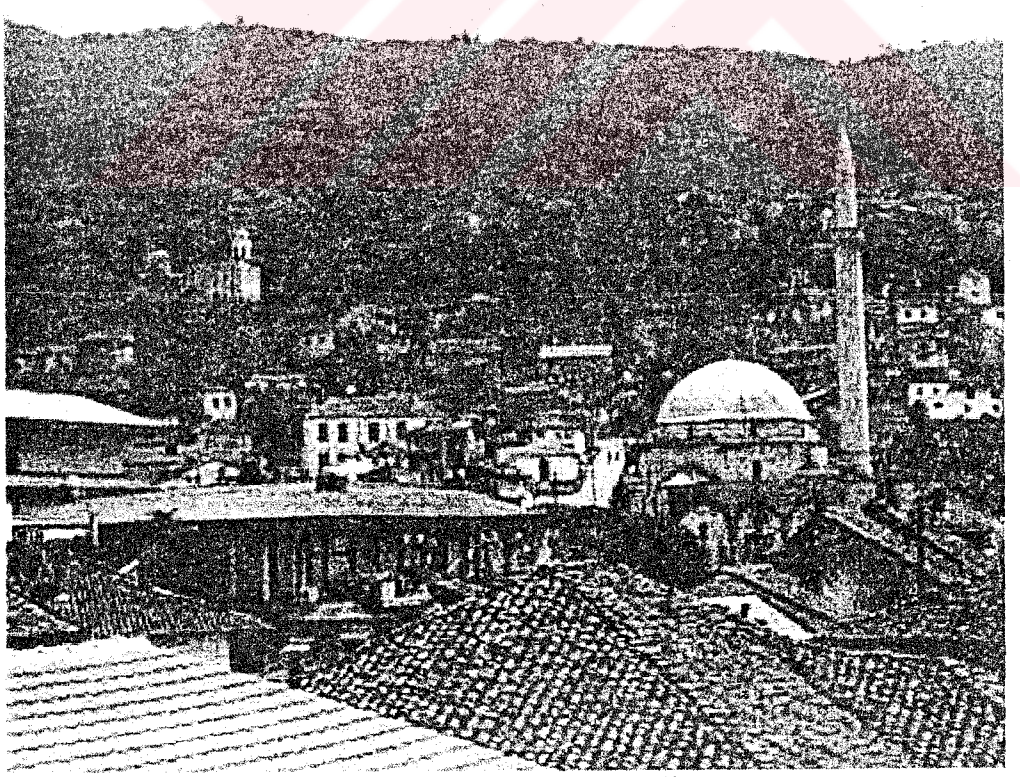
Mahlas	İsim	Ölüm	Memleket	Öğrenim	Meslek	Tr	Divar	Başka eser	Çevre
Râtib	Ahmed	1175/1762	Yenişehir Fener		Vezir	Nk	M		
Resâ	Mustafa	1269/1852	Rusçuk		divan katibi, kethüda, hacegân		K	Minyetü'l-Mesâlik, tahmis	
Reşid	Mehmed	1113/1701?	Bosna				Y		
Rüşdî	Ahmed	1111/1700	Mostar	İstanbul	müderris		Y		
Sâbit	Alâeddin	1125/1713	Özice		müderris, kadı		M	Hamse	
Sabrî	Mehmed Emin	1229/1813	Anapoli, Mora				K	Türkçe-Farsça-Rumca manzum sözlük	
Sabrî	Ali	1359/1943	Kalkandelen	İstanbul, özel	Kütüphaneci		Y		
Sâdık	Cafer Sadık	1250/1834	Peklin/İşkodra	Peklin, İşkodra	vezir, mutasarrıf		Y		
Sa'dî	Sadullah	900/1495 ?	Serez ?		nişancı, musahib		K	Sâkînâme	Cem şairleri
Saîd	Hüseyin Said	1212/1797	Anapoli, Mora			Gl	Y		
Sâlih	Rif'at	1326/1908	İştib			Mel	K	ıstılahât-ı sûfiyye	
Sâmî	Ebubekir	1229/1813	Ağrıboz				Y		
Sâmî	Abdurrahman	1298/1881	Trapoliçe/Mora	Özel ders	Müfettiş, Vali, Maarif Nazırı	Hl	M	Rumûzu'l-Hikem, İnşâ-yı Sâmî, Kişver-i Derun, Mektuplar	
Sâmîî	Abdulkerim	1096/1685	Saraybosna	İstanbul	müderris		Y	Münşeat, Siyen	
Sa'yî	Mustafa	926/1520 ?	Prizren	İstanbul	gılman hocası		-	Ta'rifât	
Sezâyî	Hasan/Rıza	1151/1738	Mora/Edirne	Edirne		Gl	M		
Sezâyî	Yahya	1294/1877	Tripoliçe, Mora	İstanbul	divan efendisi, kapı kethüdası	Nk	K		
Sırrî	Mehmet Emin	1258/1842 s.	Ağrıboz			Bk	Y		
Sipahî	Mustafa	1062/1651-52	Bosna	İstanbul	Divan-ı Hümayun kâtibi		K		
Sükkerî	Zekeriyyâ	1097/1686	Saraybosna	Saraybosna	divan kâtibi		M		
Şehdî	Osman	1183/1769-70	Bosna		kâtip, elçi		Y	Sefaretnâme	
Şem'î	Şem'ullah	936/1529	Prizren	Prizren	muallim	Mv	M		
Şemsî	Ahmed	988/1580	Rumeli		beylerbeyi, vezir		M	Tercüme	
Şevkî	Hüseyin	1325/1907	Prizren	Prizren, Manastır	Alay komutanı	Bk	K		
Şeyhî	Süleyman	1235/1819-20	Köstendil	Köstendil, İstanbul		Nk	Y	Bahrü'l-Velâye	
Şükrî	Ahmed	1324/1908?	Silistre				Y		

Mahlas	İsim	Ölüm	Memleket	Öğrenim	Meslek	Tr	Divar	Başka eser	Çevre
Tâlib	Ahmed	1085/1674	Bosna	İstanbul	reisülküttap		Y		
Tarzî	Mehmed	1072/1661-62	Eski Zağra		kadı		K		
Tecellî	Zülfikar	1100/1688-89	Prizren	Prizren			M		
Tulûî	İbrahim	966/1558-59	Kalkandelen	İstanbul	Kadı		K		
Usûlî		945/1538	Vardar Yenicesi		Akıncı ?	Gl	M		Yahya Bey, Hayâlî, Hayretî, Âşık Çelebi, Usul
Vahdetî	Ahmed/Osman	1135/1722	Üsküp	Edirne		Cl	Y	Şerh, tercüme	
Vâlî	Ahmed/A.Rahman	1007/1598-99	Yenipazar	İstanbul	Müderris, kadı		Y	Hadis-i Erbain	
Vâlihî	Ahmed	1008/1599	Üsküp	Edirne			K		
Vasfî		920/1514	Demirhisar, Serez		kadı		M		Mesihî, Tacizâde Cafer Çlb., Koca Mustafa P
Vefâyî	Edhem	1276/1859	Tiran				Y		
Vehbî	Ahmed Zeki	1216/1801-02	Bosna ?				M		
Vehbî	Mehmed	1302/1885	Yenişehir Fenerli			Bk?	M		
Veysî	Üveys	1037/1627	Alaşehir, Üsküp	Molla Çelebi'den	Kadı		Y		
Vusûlî	Mehmed	1000/1591	Üsküp		Uçbeyi		K		
Yahyâ		990/1582	İstanbul/Arnavutluk	İstanbul	Bey	Gl	M	Hamse	Yahya Bey, Hayâlî, Hayretî, Âşık Çelebi, Usul
Zaifî	Pir Mehmed	960/1552	Karatova	Üsküb	Müderris	Hl	M	Risale, şerh	
Zârî	Mustafa	1098/1686	Özice	Bosna, İstanbul	kadı		K		
Zarîfî	Ömer	1210/1795-96	Rusçuk		Şeyh, hattat	Sadî	Y	Pendnâme-i Zarifî	
Zikrî	Ebubekir	1100/1688	Özice	Semendre	Sipahi		K		Vuslati Ali Bey
Zikrî	İbrahim	1270/1853	Özice			Hl	K	mevlid şerhi	
Zîver	Ahmed	1174/1760	Hacıoğlu Pazarcık				Y		
Ziyâî	Hasan	992/1584	Mostar		Vaiz, sipahi	Işık	M	Mesneviler	Yahyalı akıncı beyi Vusûlî Mehmed'in himaye

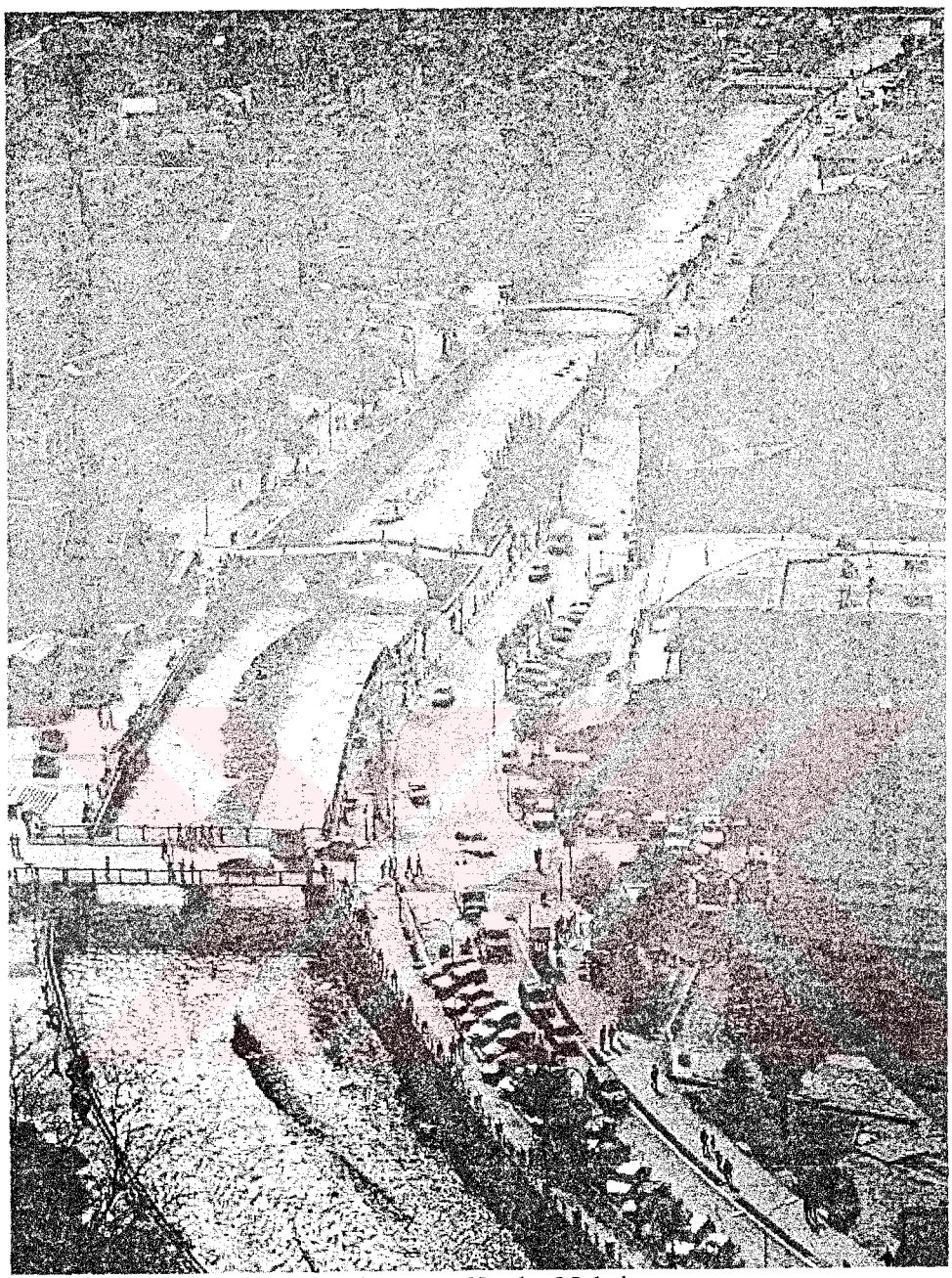
Tr: Tarikat, Bk: Bektaşî, Cl: Celvetî, Gl: Gülşenî, H,M: Halvetî-Melâmî, Hl: Halvetî, Ka: Kalenderî, Kd: Kâdirî, Mel: Melâmî, Ml-B: Melâmî-Bayramî, Mv: Mevlevî, Nk: Nakşî; M: Matbu, K: Kayıp, Y: Yazma; s.: Sonrası

RUMELİ'DEN GÖRÜNÜM

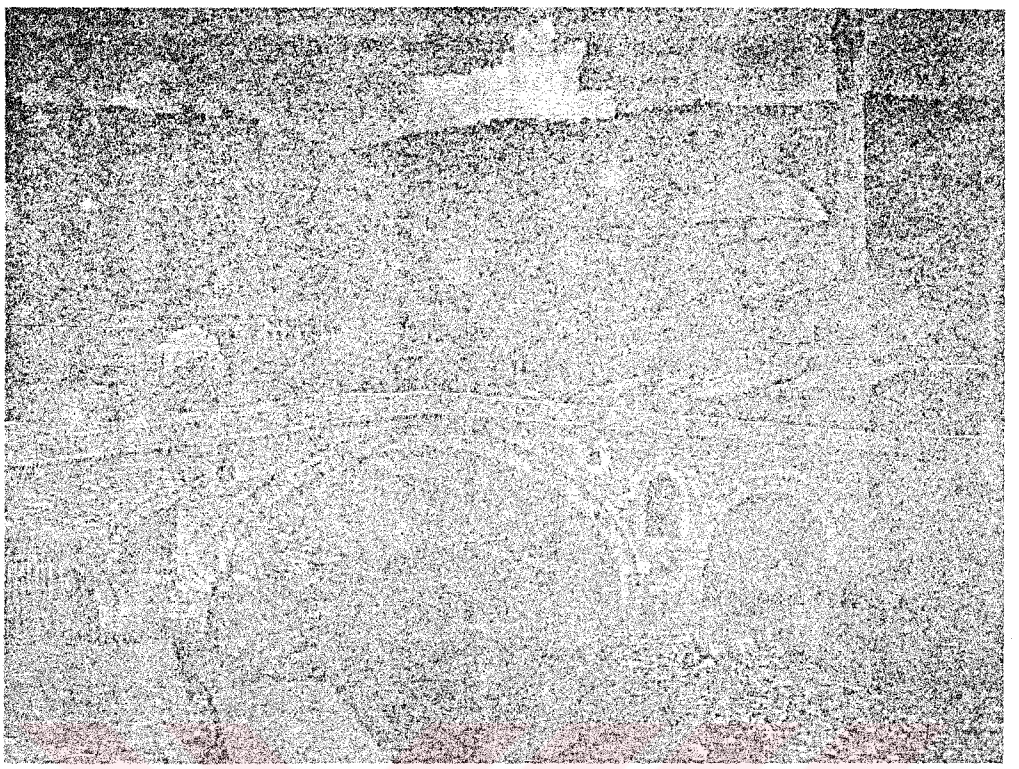

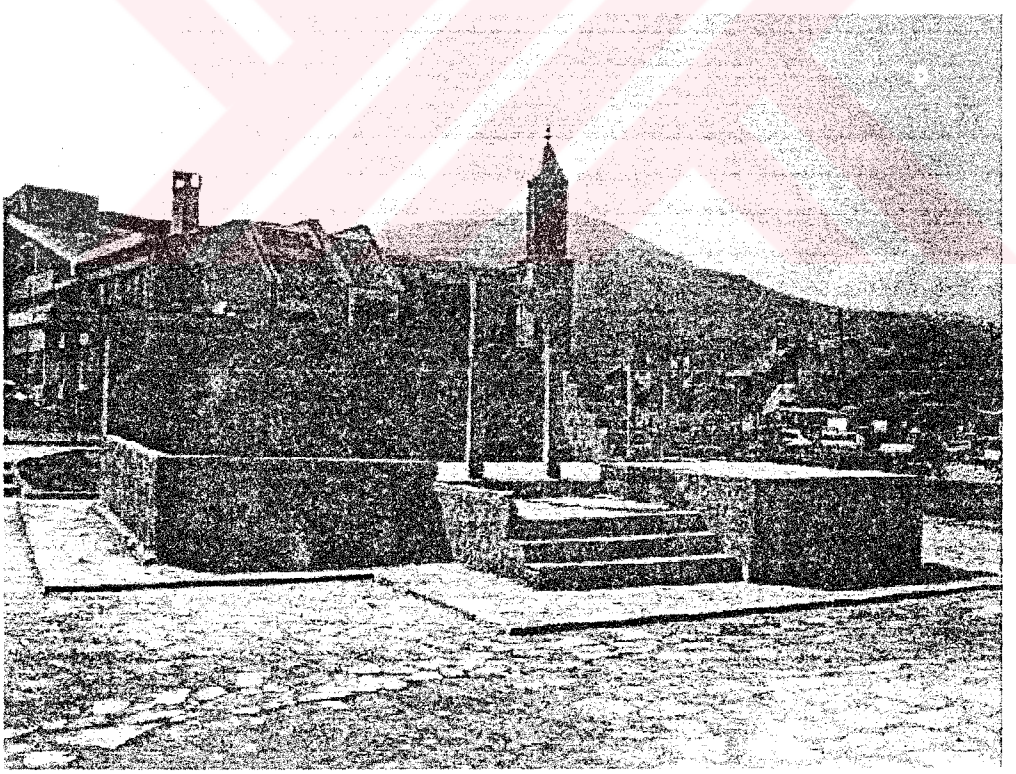
Prizren / Sinan Paşa Camii

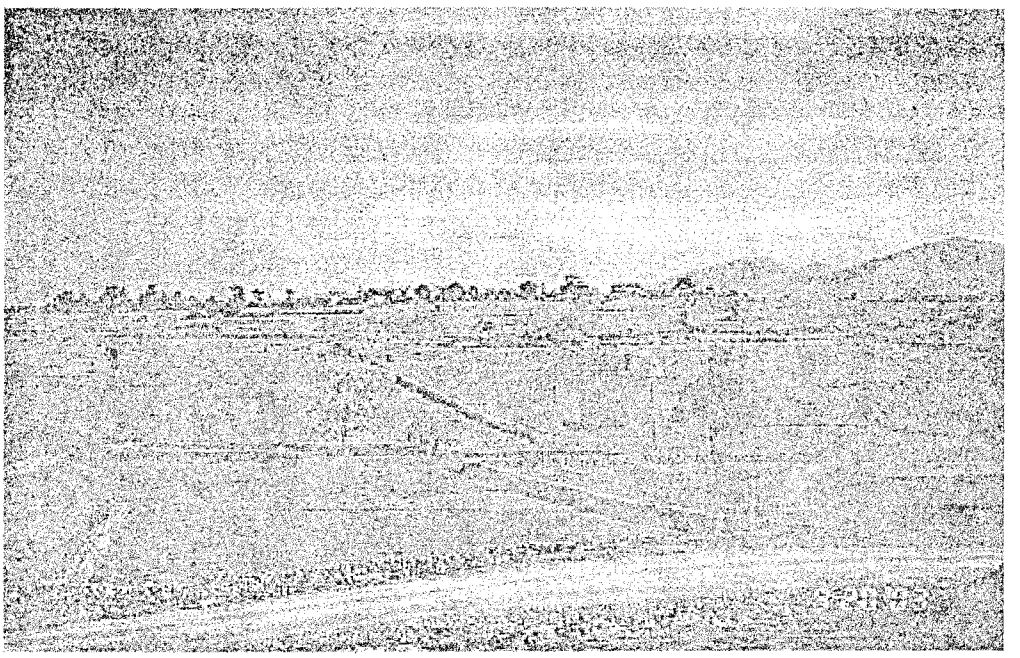
Prizren ve Vardar Nehri

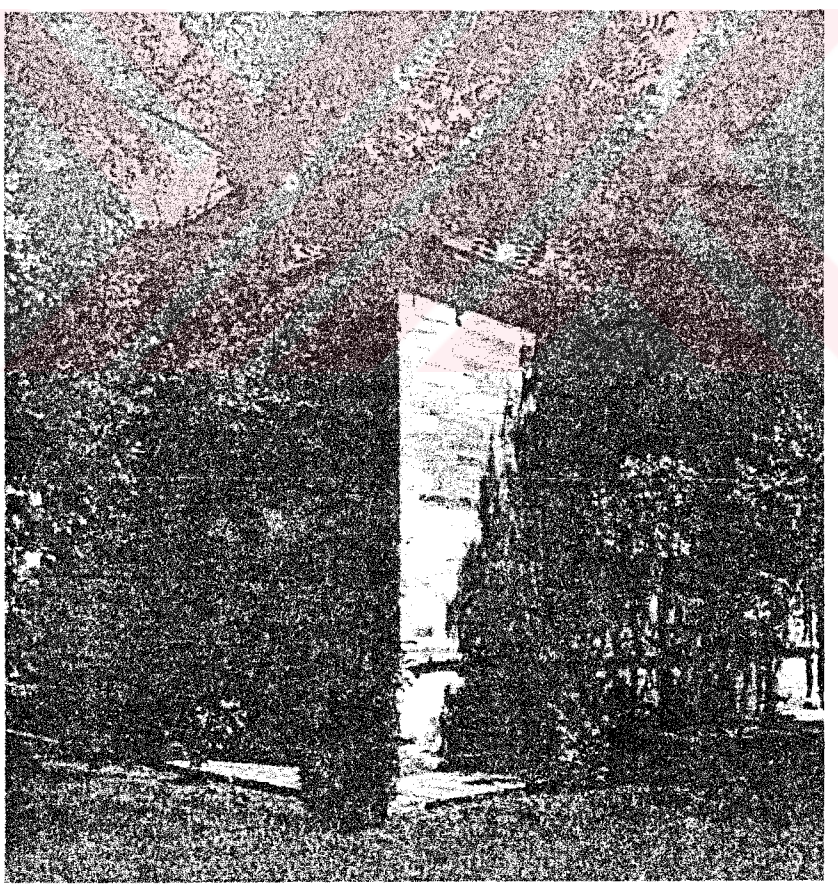
Prizren'de Sinan Paşa Camii ve Köprüsü

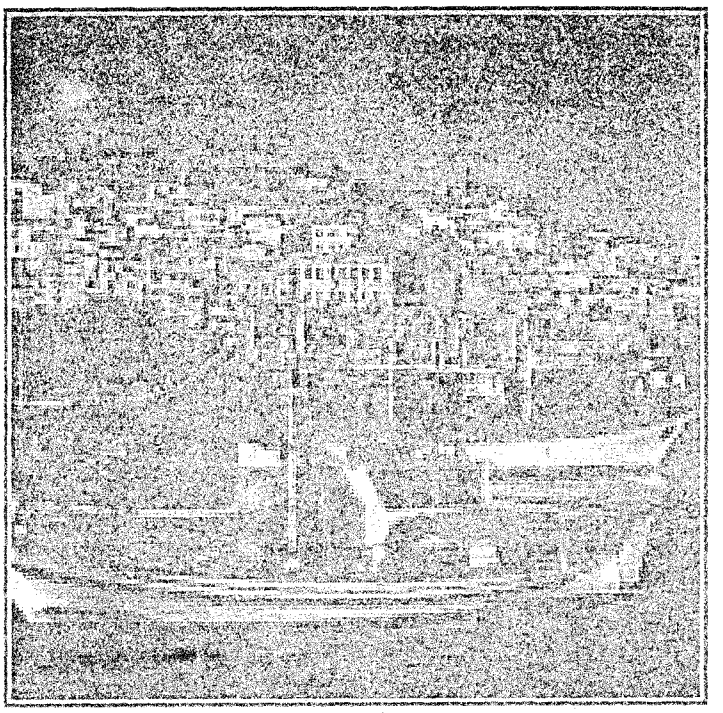
Prizren'de Namazgâh

Kosova

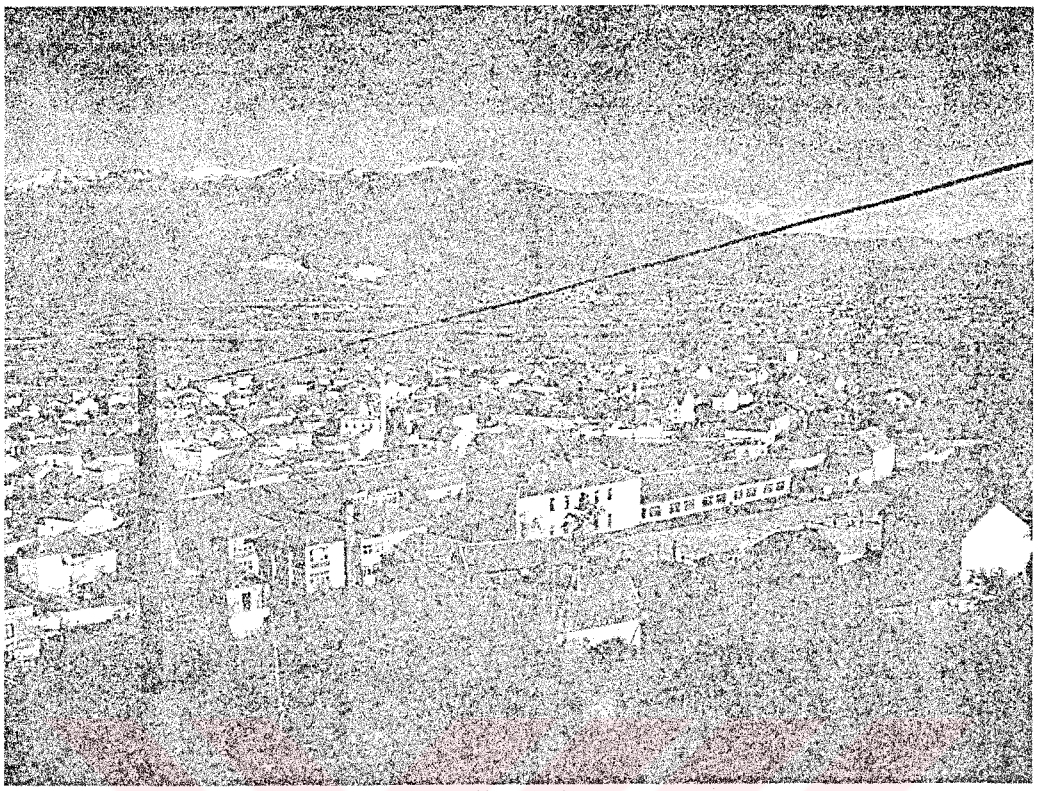
Kosova'da Sultan Murat Türbesi

Kavala

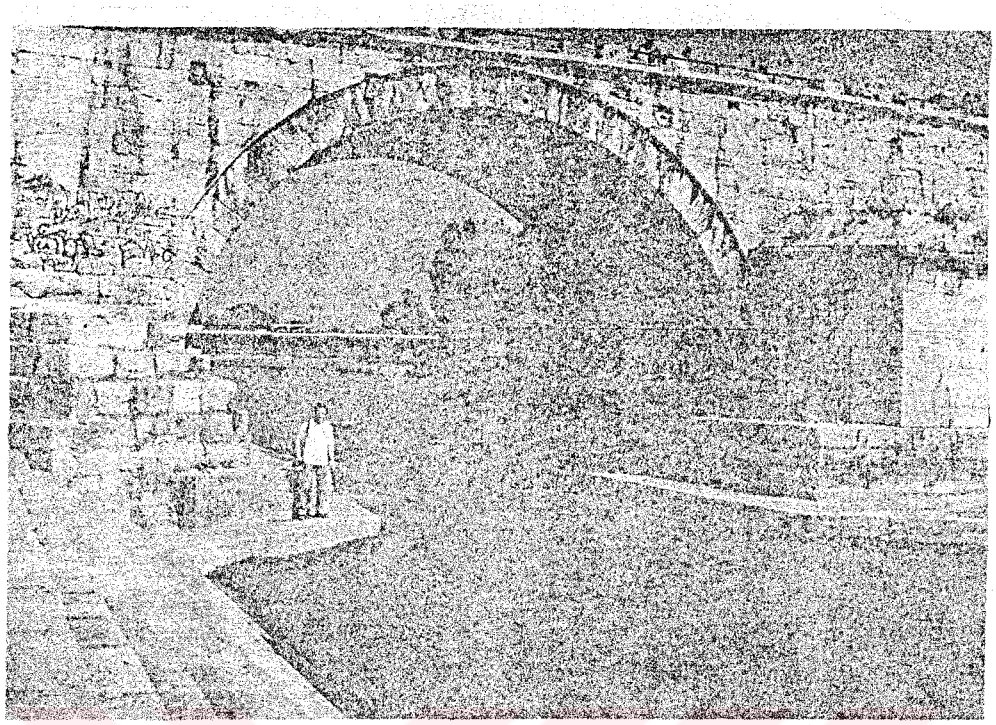
Kavala'da Kanunî Devrinden Kalma Su Kemerleri

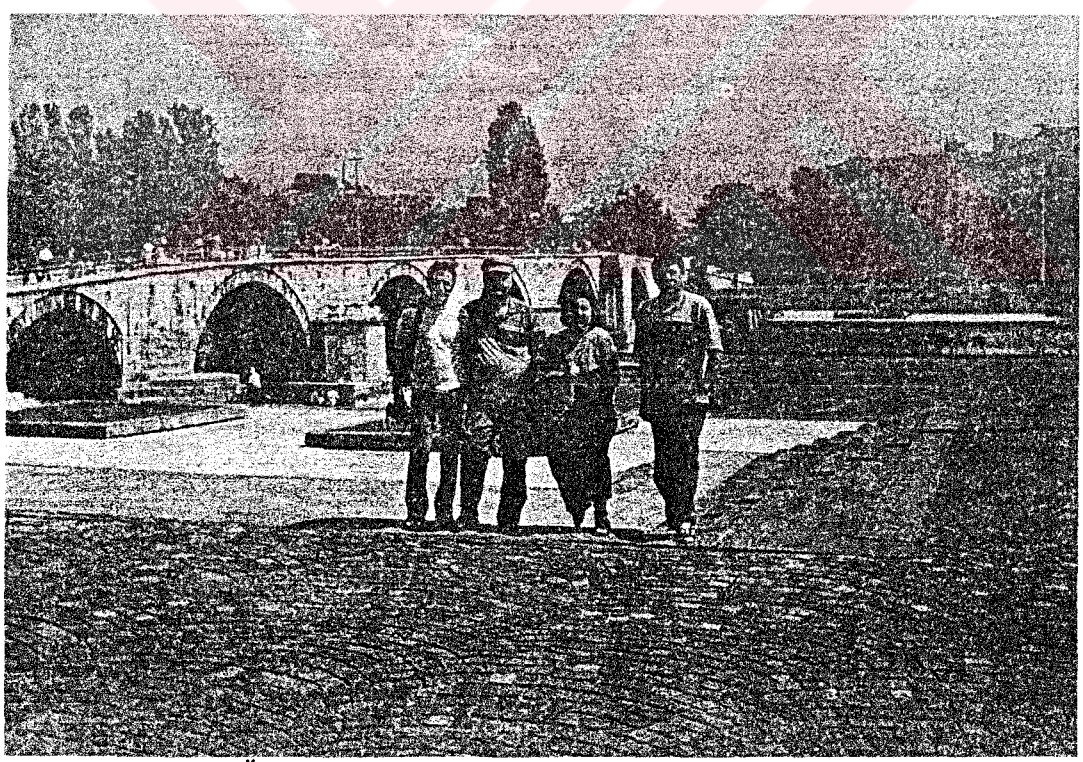
Kalkandelen

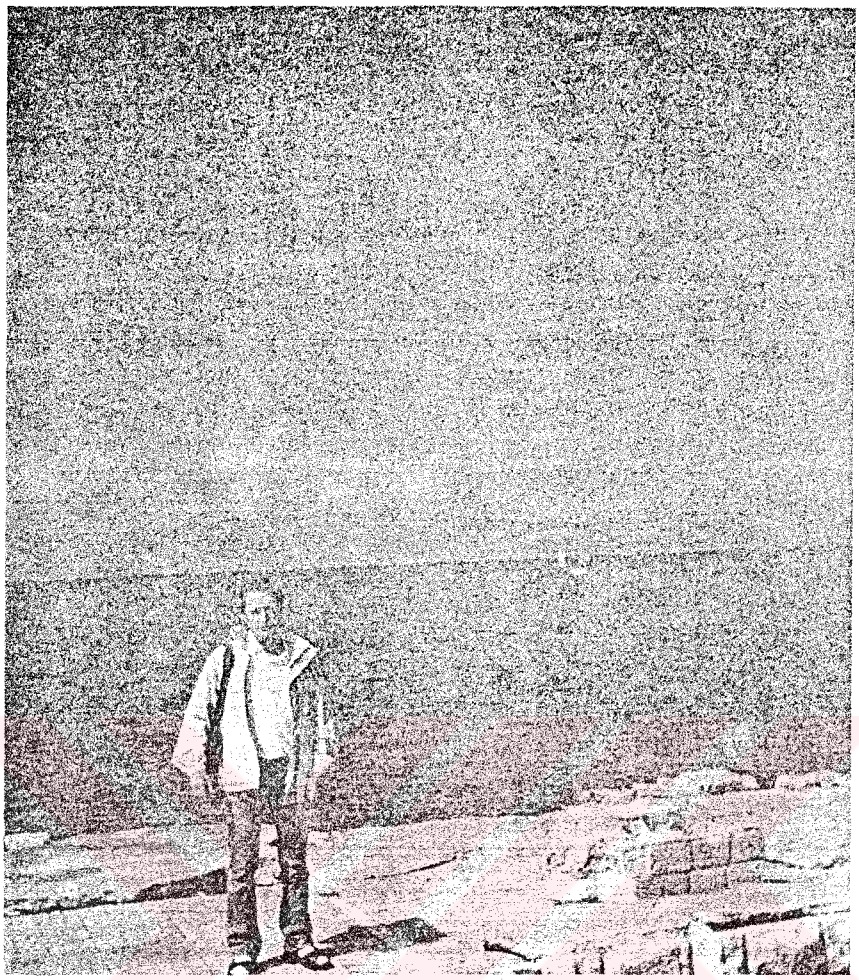
Üsküp

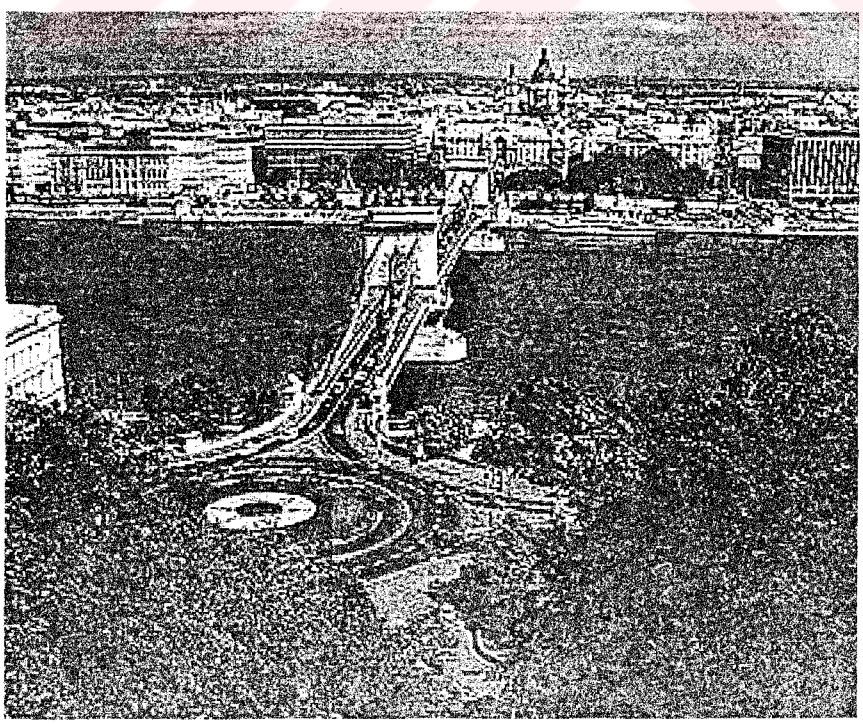
Üsküp'te Vardar Nehri

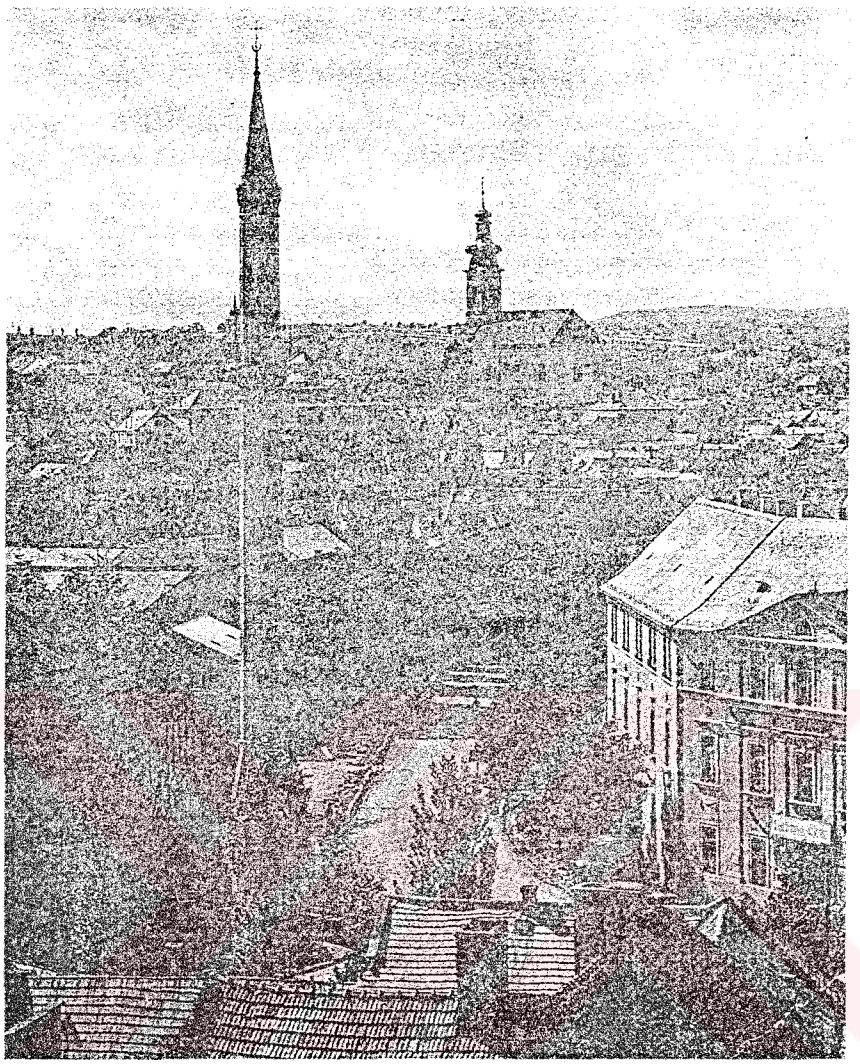
Üsküp'te Vardar Nehri ve Sinan Paşa Köprüsü

Ohri Gölü

Budapeşte'de Tuna Nehri

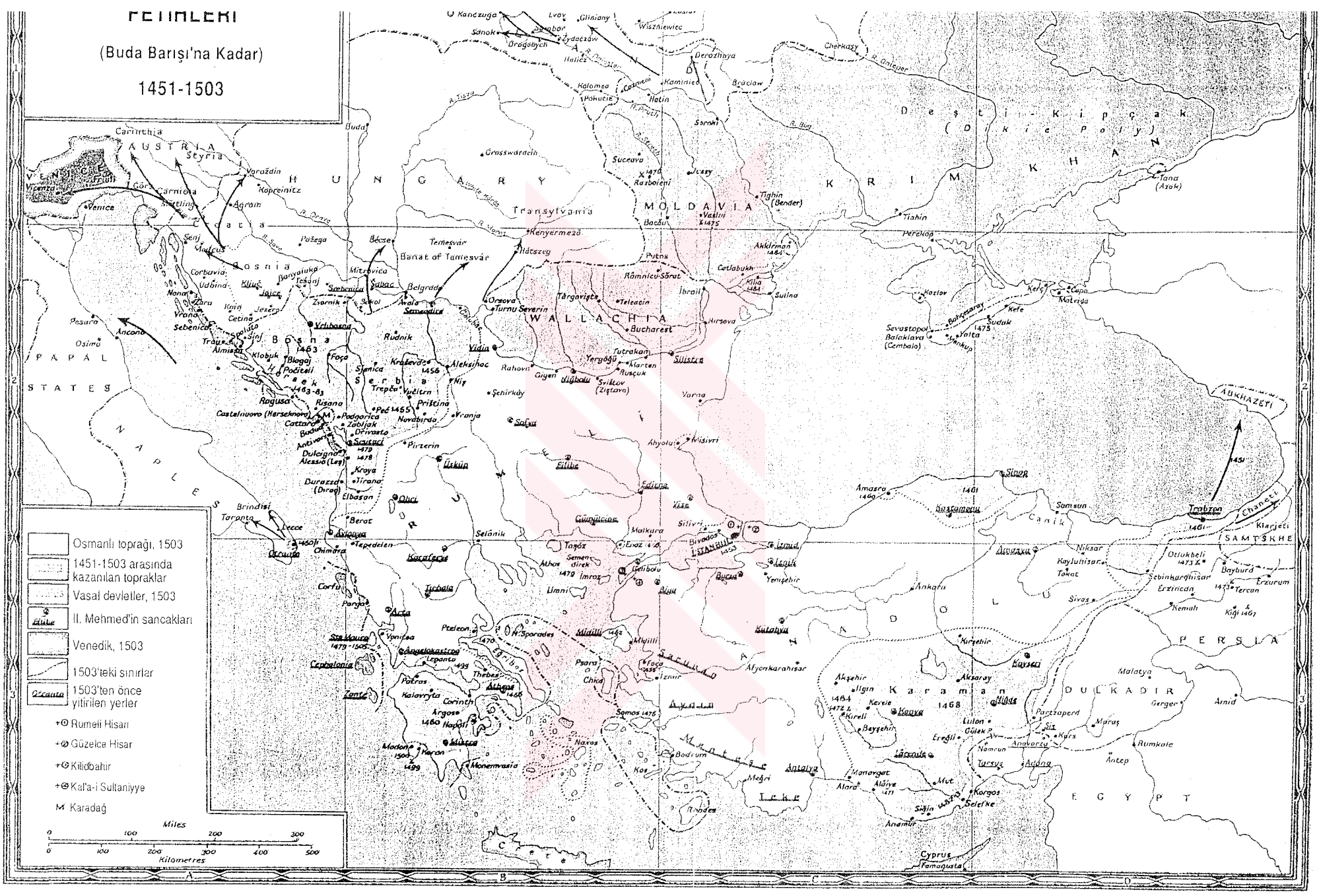

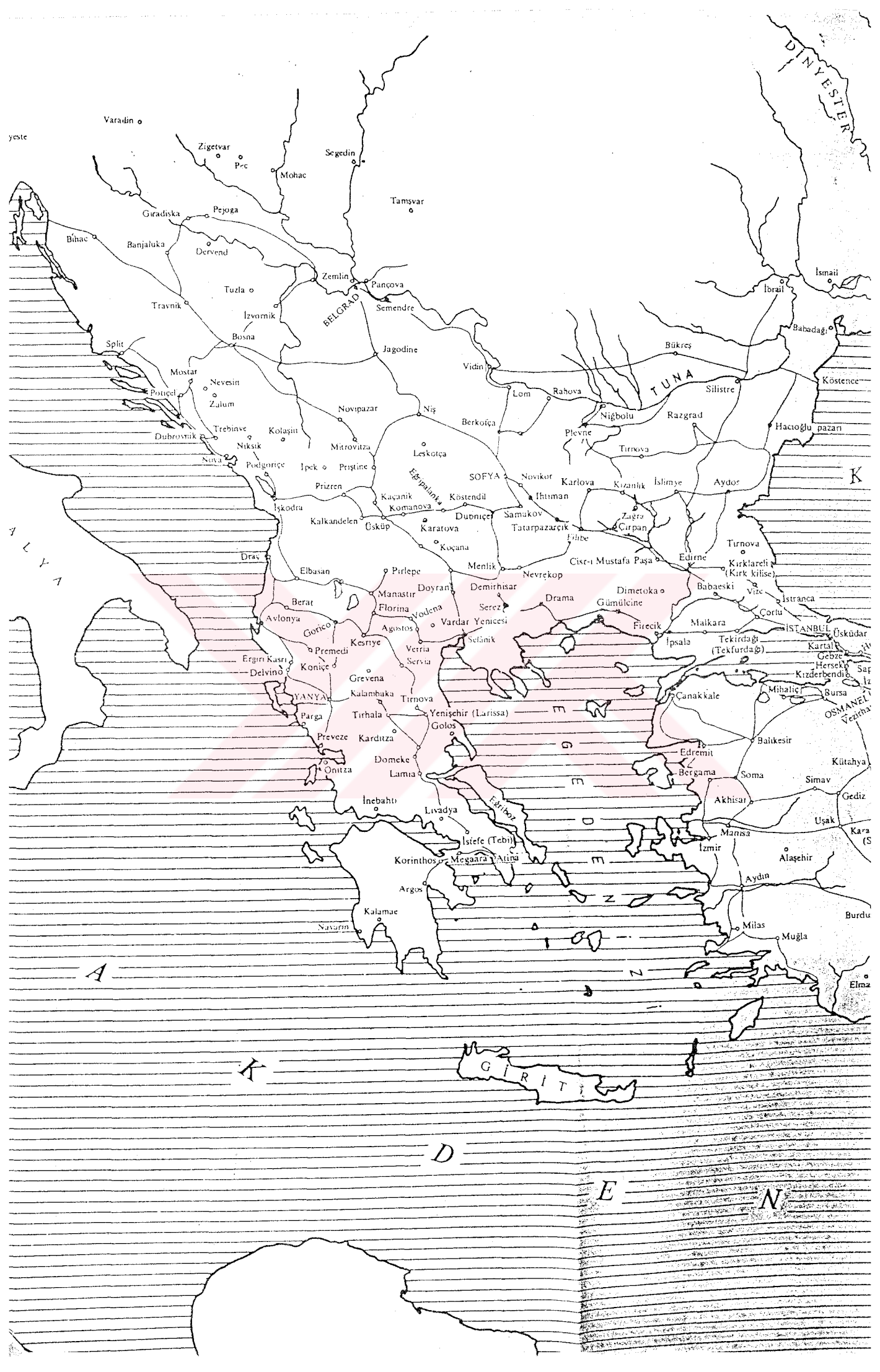
Macaristan / Eğri

FETİHLERİ

(Buda Barışı'na Kadar)

1451-1503

DİNYESTER
Varadin
Zigetvar
Pec
Segedin
Mohac
Tamışvar
Giradiska
Pejoga
Bihac
Banjaluka
Dervend
Zemlin
Pançova
BELGRAD
Semendre
İsmail
İbrail
Babadağı
Tuzla
Travnik
İzvornik
Bosna
Split
Jagodine
Bükreş
Vidin
Mostar
Nevesin
Potiçel
Zalum
Lom
Rahova
TUNA
Silistre
Köstence
Novipazar
Niş
Berkofça
Nigbolu
Razgrad
Hacıoğlu pazarı
Trebinye
Kolaşin
Dubrovnik
Niksik
Mitrovitza
Leskotça
Plevne
Tırnova
Nova
Podgoriçe
İpek
Priştine
Prizren
SOFYA
Novikor
Karlova
Kizanlik
İslimye
Aydos
Eğripalanka
Kaçanik
Köstendil
İhtiman
İşkodra
Komanova
Dubniçe
Samakov
Zagra
Çirpan
Kalkandelen
Üsküp
Karatova
Tatarpazarçik
Filibe
Koçana
Tırnova
Draç
Menlik
Cisr-i Mustafa Paşa
Edirne
Elbasan
Pirlepe
Nevrekop
Kirklareli (Kirk kilise)
Manastir
Doyran
Demirhisar
Babaeski
Vize
İstranca
Berat
Florina
Vodena
Serez
Drama
Dimetoka
Gümüleine
Corlu
Avlonya
Gorico
Agostos
Vardar Yenicesi
Firecik
Malkara
İSTANBUL
Üsküdar
Kesriye
Selânik
İpsala
Tekirdağı (Tekfurdağ)
Premedi
Verria
Ergiri Kasri
Koniçe
Servia
Delvino
Grevena
Çanakkale
Mihaliç
Bursa
YANYA
Kalambuka
Tırnova
Parga
Tirhala
Yenişehir (Larissa)
Golos
Balikesir
Preveze
Kardıtza
Edremit
Kütahya
Domeke
Onitza
Lamia
Bergama
Soma
Simav
İnebahti
Livadya
Akhisar
Gediz
Eğriboz
İstefe (Tebit)
Manisa
Uşak
İzmir
Korinthos
Megara
Atina
Alaşehir
Aydın
Argos
Kalamae
Milas
Muğla
Navarin
Elma
GİRİT

RUMELİ
50 Miles 100 150
100 150 200 250 Kilometres
ancak isimleri
ancak sınırları, yak., 1525
ultan'a ait yerler
Sancakbeyi'ne ait yerler
ini vakıflara ait yerler
Yüksekliği 1800 m'nin üzerindeki yerler
Yüksekliği 450 m.'nin üzerindeki yerler
KÂTİB ÇELEBİ'YE GÖRE
ELİ VE BOSNA, yak., 1650
100 Miles 200 300
200 Kms. 400
Rumeli Eyaleti
Bosna Eyaleti
Kâtib Çelebi'nin sözünü ettiği yerler
Sancak bölgeleri
Alekirman
Hale-i Kili
Ulrsova
Silistre
Yergoğu
Rusçuk
Varnu
Prafudi
Aydos
Misivri
Ahyolu
Ruś-kasrı
Kızıl-ağaç
Kırk-kilise
Vize
Terkos
İSTANBUL
Çatalca
Gelibolu
Malkara
Hayrabolu
Çorlu
Silivri
İnceğiz
Ergene
Hoşaşçuk (ta Çirmen)
Ferecik
İpsala
Dimetoka
Gümülcine
Çirmen
DİĞİRNE
Danişmend-Eski
Birgaz
Tatar-pazarcik
Filibe
Çirpan
Yeniçe-i Deşşen
Eski-Zağra
Hasköy
Yenice-i Karatu
Siroz
Zihna
Yenice-i Vardar
Manastır
Ohri
Vodina
Kesriye
Kuratepe
Sidrekapsi
Belgrad
Çaniçe
Bukuşte
Avlonya
Kuruçova
İskrapar
Hurpişte
Sertiçe
Tepedelen
Ergiri-kasrı
Premedi
Kaniçe
Alaşonya
Yenişehir
Ağyonat
Yanya
Yerner
Çatalcalu
Rupçe
Ağrafa
Lidin
Aya-Mavra
Preveze
Engeli-kasrı
Salona
Siveriye
Istifa
Enbar
Kızılhisar
Mona
Nisaviriş
Karlıova
Hasmiç
Aktaş
Mi-o-r-a
Kantena
Kalamata
Mezistra
Anavarin
Motoni
Arkadya
Hatika
: 27